

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

TESI DOCTORAL

ESCRIVANS AL VALLÈS. SEGLES X I XI

REALITZADA PER: Robert Baró i Cabrera

DIRIGIDA PER: Antoni Virgili i Colet

Doctorat en Cultures en Contacte a la Mediterrània
DEPARTAMENT DE CIÈNCIES DE L'ANTIGUITAT I L'EDAT MITJANA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
2019

*Epistula nostra vos estis
scripta in cordibus nostris
quae scitur et legitur ab omnibus hominibus.
2 Cor 3,2*

ÍNDIX GENERAL

capítol	títol	pàgina
	Índex	5
0	Introducció	9
0.1	Antecedents: els llocs de culte seculars del Vallès Occidental	12
0.2	Escriptors, escriptors i notaris	14
0.3	Objectius	15
0.4	Estat de la qüestió	16
0.4.1	<u>Introducció a la historiografia</u>	16
0.4.1.1	<i>Historiografia romàntica i de la Renaixença</i>	16
0.4.1.2	<i>De la Mancomunitat al franquisme</i>	18
0.4.1.3	<i>Irrupció de la historiografia materialista francesa</i>	19
0.4.1.4	<i>Noves visions des de l'altre costat de l'Atlàntic</i>	22
0.4.1.5	<i>Historiografia post-marxista</i>	23
0.4.1.6	<i>Historiografia catalana després de Bonnassie</i>	24
0.4.1.7	<i>Els historiadors de l'Església de Catalunya</i>	25
0.4.1.8	<i>L'arqueologia entra en joc</i>	26
0.4.1.9	<i>Les preguntes de la historiografia</i>	28
0.4.2	<u>Introducció històrica: el Vallès i el comtat de Barcelona els segles X i XI</u>	30
1	METODOLOGIA I FONTS DOCUMENTALS	35
1.1	Fons per a estudiar els escriptors dels segles X-XI	35
1.1.1	<u>Fons documentals</u>	35
1.1.1.1	<i>Nobiliaris</i>	35
1.1.1.2	<i>Eclesiàstics</i>	36
1.1.1.2.1	Eclesiàstics seculars	36
1.1.1.2.2	Eclesiàstics regulars	37
1.1.2	<u>Fons publicades</u>	39
1.2	Recollida de la informació	41
1.2.1.	<u>Criteris de selecció</u>	41
1.2.1.1	<i>Àmbit geogràfic i cronologia</i>	41

1.2.1.2	<i>Només documents publicats</i>	42
1.2.1.3	<i>Només documents originals</i>	42
1.2.1.4	<i>Documents generats per autors diferents</i>	45
1.2.1.5	<i>Documents conservats en fons diferents</i>	45
1.2.1.6	<i>Documents que esmenten llocs de culte seculars el s. XI</i>	46
1.2.2	<u>Elaboració de registos</u>	46
1.2.3	<u>Fitxa de documents</u>	47
1.3	Descripció de la documentació seleccionada	49
1.3.1	<u>Tipologia de les fonts</u>	49
1.3.2	<u>Distribució cronològica</u>	52
1.3.3	<u>Caracteriologia externa</u>	56
1.3.4	<u>Estructura formal</u>	61
1.3.5	<u>Tipologia jurídica</u>	63
1.3.6	<u>Llengua</u>	66
	Conclusió Fonts i Metodologia	68
2	ELS ESCRIVANS	69
	Metodologia d'identificació dels escriptors	69
2.1	Qui són	74
2.1.1	<u>Condició eclesiàstica</u>	74
2.1.1.1	<i>Laics</i>	75
2.1.1.2	<i>Clergues seculars</i>	75
2.1.1.3.	<i>Clergues regulars</i>	77
2.1.2	<u>Incompatibilitats: jutges</u>	77
2.2	Quants són	78
2.2.1	<u>Escriptors actius el segle X</u>	78
2.2.2	<u>Escriptors actius el segle XI</u>	79
2.2.3	<u>Prosopografia dels escriptors</u>	82
3	ESCRIVANS I TERRITORI: EL VALLÈS,	196
	TOPOGRAFIA DELS SEGLES X i XI	
3.1	L'entorn geogràfic	197
3.2	Fonts d'informació	199

3.2.1.	<u>Documentació</u>	199
3.2.2.	<u>Cartografia antiga</u>	199
3.2.3.	<u>Arqueologia</u>	200
3.2.4.	<u>Toponímia</u>	201
3.3.	Metodologia	201
3.3.1.	<u>Registre general</u>	201
3.3.2.	<u>Fitxes d'unitat topogràfica</u>	204
3.3.3.	<u>Criteris cartogràfics</u>	207
3.4	Unitats topogràfiques	209
3.4.1	<u>Vallès Occidental</u>	211
3.4.2	<u>Vallès Oriental</u>	272
	ConclusióTopografia	336
4.-	CONCLUSIONS. ELS ESCRIVANS, INSTRUMENTS DE TRANSFORMACIÓ SOCIAL PEL PODER DE LA PARAULA ESCRITA	337
4.1	On són	337
4.1.1	<u>Llocs on s'han escrit els documents</u>	337
4.1.2	<u>Llocs que s'esmenten en els documents</u>	338
4.1.3	<u>Llocs on estan els escrivans</u>	341
4.2	Per què ho escriuen	342
4.3	Per a qui ho escriuen	342
4.3.1	<u>Autors</u>	343
4.3.2	<u>Receptors</u>	343
4.3.3	<u>Testimonis</u>	343
4.4	De què escriuen: els béns objecte de l'escriptura	344
4.5	De què no escriuen	344
4.6	Com situen les coses de les que escriuen	345
4.6.1	<u>En el temps</u>	345
4.6.2	<u>En l'espai</u>	345
4.6.2.1	<i>Llocs de residència: les villae i llurs termes</i>	347
4.6.2.2	<i>Fortificacions: els castra i llurs termes</i>	348
4.6.2.3	<i>Llocs de culte: les ecclesiae i llurs paroeciae</i>	349

4.7	Com designen els llocs de culte i els espais que tenen associats	350
4.7.1	<u>Lèxic per designar l'edifici de culte</u>	350
4.7.2	<u>Lèxic per designar l'espai que depèn d'un lloc de culte</u>	354
4.7.3	<u>Lèxic per designar espai i/o coses al voltant del lloc de culte</u>	358
4.7.4	<u>Un cas a Barcelona: Santa Maria del Mar</u>	369
4.8	El contingut del nou formulari. Oliba i la biblioteca de Ripoll	372
4.9	Els escrivans, instruments de transformació social pel poder de la paraula escrita	377
	Bibliografia	380
	Annexos	425
	1.- Taula de les fitxes de documents (FD)	427
	2.- Taula de les fitxes d'escrivans (FE)	454
	3.- Taula de les unitats topogràfiques (UT)	465

0. INTRODUCCIÓ

Escric aquestes ratlles poques hores després de l'atemptat a la Rambla de Barcelona, el 17 d'agost de 2017. La ciutat, col·lapsada tardarà temps a recuperar la normalitat. Perquè Barcelona sempre recupera la normalitat, per durs que siguin els cops. Quan? Difícil de saber.

El terror indiscriminat pels carrers de la ciutat semblava quelcom de superat, però la realitat s'imposa, i en un món ple de violència, no hi ha reductes on sentir-se segur. La violència que des d'Occident hem exportat fora de les nostres fronteres ara ens colpeix despietadament.

La violència i la repressió es donen en la pràctica totalitat de societats conegudes, presents o del passat. El domini de l'ésser humà sobre un altre ésser humà sembla inherent a la nostra condició; el *homo homini lupus* de Hobbes ja era una afirmació de Plaute¹, i el podem resseguir fins el relat bíblic de Caín i Abel². Fer una història de la violència gairebé equivaldria a fer una història de la humanitat. La manera en què la violència s'exerceix, encara millor, s'administra en una societat és el que la fa més o menys acceptable.

Al llarg del segle XX l'exercici de la violència i la repressió van arribar en el continent europeu als més alts graus de sofisticació. Les dues guerres mundials i els totalitarismes marquen un abans i un després de tota una civilització. La generació de dolor i mort amb criteris industrials va posar moltes preguntes sobre la taula que la divisió del món en dos blocs, comunista i capitalista, va amagar sota l'amenaça de més violència i més mort.

Caigut el mur de Berlin, i ja sense un dels contrincants en el terreny de joc, semblava que finalment s'avançava vers la pau mundial. La il·lusió durà poc més d'un any. La primera guerra del Golf mostrava com els actors havien canviat, però la dinàmica seguia sent la mateixa. I després d'aquell enfrontament, el terrorisme global que caracteritza les primeres dècades del segle XXI.

Una violència molt concreta, calculada, sistemàtica, ordenada... adreçada a compartimentar el món mitjançant el control i la repressió dels dissidents. S'ha transformat i externalitzat, però és antiga, forma part del nucli dur d'Occident: els *gulag* comunistes, els *lager* nazis, l'imperialisme, la colonització del segle XIX, l'esclavisme, el regnat del terror a la Revolució Francesa, el genocidi dels pobles nadius americans, ja sigui en les versions britànica o ibèrica, la Inquisició, persecució d'heretges i jueus, les

---

¹ *Asinaria* v. 495.

² *De Cive*. Prefaci.

Croades, l'aniquilació d'al-Andalus... són episodis d'una mateixa seqüència de terror articulat. Quan i on neix? Per què?

El professor Miquel Barceló estava particularment preocupat per aquest tema, i l'estudià a fons acostant-se a la figura del pare Bartolomé de las Casas, a com descrivia la destrucció de les Índies. Hi ha un clar vincle entre l'extermini americà i l'eliminació de la societat andalusina. L'un no es pot entendre sense l'altre, per les clares connexions històriques i, sobretot, per una mateixa concepció intel·lectual: eliminar una societat per implantar-hi una de nova. En Barceló es definia a si mateix com un *historiador d'exterminis*³.

El punt d'inflexió es dona en unes coordenades molt determinades del procés històric de l'Occident Cristià: la predicació per Urbà II de la primera croada el 1095 a Clermont Ferrand i la promulgació per Luci III de la butlla *Ad abolendam* el 1184 amb la que convidava a la creació de tribunals per perseguir els heretges albigesos. Ambdues ens situen a Occitània i són la culminació d'un llarg procés que té les arrels en la primera meitat del segle XI, amb l'inici de la reforma de l'Església que posteriorment s'anomenarà *Gregoriana*.

En un lapse relativament curt de temps, dues o tres generacions, la violència és assumida com una eina necessària per assegurar la independència de l'Església dels poders seculars, però també per protegir i depurar la *Christianitas*. De manera paral·lela a l'emancipació institucional, promoguda primer pels cluniacencs i després pels papes, es desenvolupa una teologia que justifica i reclama el poder coactiu de l'Església, el *ius gladii* per motius espirituals. Des dels temps de Gregori el Gran, a finals del segle VI, els papes havien exercit la violència com a poder coactiu; però en un moment en que estaven assumint el poder civil, no es pot dir que ho fessin per una finalitat espiritual. Cinc segles després hi havia un poder civil que competia amb l'estructura eclesiàstica, i l'entorn reformista, inclòs Gregori VII, reivindicava el dret d'ús de la violència física per part de l'Església⁴.

La incorporació de l'exercici de la coacció material en el discurs dels reformadors de mitjan segle XI arribà en un context molt diferent del de Gregori el Gran. Hi havia hagut dos processos vinculats a la construcció i la destrucció de l'Imperi Carolingi que hi influïren de manera determinant.

L'Imperi de Carlemany s'edificà amb nous criteris respecte del regne merovingi. L'Estat, format per territoris i gents molt diverses, s'articulava entorn de l'Església Franco-Romana. Litúrgia, jerarquia, cultura escrita... es reinventaren en l'anomenat *Renaixement Carolingi*, però també el territori. Els llocs de culte foren dotats d'un espai propi al qual era assignada una determinada població pel pagament del delme. Els

---

³ *L'Avenç*. Núm 393 (2013) p. 12.

⁴ Stickler, 1947, p. 275.

temples ja no se situaven en una divisió administrativa civil sinó que generaven la seva. L'Església no era un element més de l'Imperi sinó la seva columna vertebral.

Després, l'Imperi Carolingi es desmuntà molt de pressa. La desintegració territorial anava de la mà de la instauració de poders locals que s'apropriaren dels càrrecs que havien rebut del monarca. Les estructures públiques de l'administració foren substituïdes per vincles privats que amb el temps havien de donar lloc a les institucions feudovassallàtiques.

L'exercici de la violència s'aplicà per tant a uns territoris articulats per les estructures eclesiàstiques i unes societats on l'exercici del poder s'havia privatitzat. Els detentors d'aquest poder ho feien per la violència amb que l'havien assumit i el mantenien, violència que se sacralitzà fins cristal·litzar en la pietat cavalleresca.

L'Aragó, l'actual Catalunya Vella i Occitània són territoris on els canvis es manifesten de manera evident. Una regió àmplia que patí grans convulsions socials i polítiques entre el darrer quart del segle X i mitjan segle XI. Diferents factors hi conflüen: la proximitat d'al Andalus, la desintegració del poder carolingi, les reformes cluniacencs i gregorians... I molt especialment la concurrència de figures de primer ordre com el dux de Venècia, Pere Orsèol, l'abat Garí de Cuixà, sant Romuald i, sobretot, ja en el segle XI, els bisbes Oliba de Vic i Pere de Girona, i la comtessa Ermessenda. No és d'estranyar que fos justament en aquest territori on es troba la primera referència a una veritable guerra santa cristiana. Quan encara no s'havia desenvolupat la reflexió sistemàtica sobre l'ús de la violència amb finalitats espirituals Alexandre II va atorgar indulgències a aquells que participessin al setge de Barbastre⁵. El 1064 una coalició internacional atacava l'infidel en un clar precedent de la croada de 1095.

Amb el present estudi pretenem atansar-nos a un territori, el Vallès, rerepaís del comtat de Barcelona, en aquests segles X i XI. No volem fer un estudi holístic, només identificar unes persones concretes: els escriptors. Ells són els que amb la seva signatura validaven els documents per donar-los caràcter públic. Són un element que posa en contacte el que és particular i privat amb el que és públic i pertanyent a l'autoritat. Saber qui són alguns d'ells i com actuen pot ajudar a entendre com es produeixen els canvis descrits a nivell general en un petit espai, amb una gent molt concreta.

---

⁵ García-Guijarro, 2004, p. 253.

0.1. Antecedents: els llocs de culte seculars del Vallès Occidental

El principi de generació espontània, segons el qual hi ha certs organismes vius que sorgeixen de la matèria inert, va ser refutat per Louis Pasteur els anys 60 del segle XIX. Des de llavors els biòlegs assumeixen que tota forma de vida prové d'una altra forma de vida. Aquest principi tan elemental és aplicable a tots els éssers vius, també als humans i a llurs activitats. Seguint el raonament podríem afirmar que tota activitat humana sorgeix d'una activitat precedent, que és fruit d'un procés que es dona en un espai i temps determinats. Tanmateix no és estrany veure estudis que analitzen elements del passat com sorgits del no-res, des de l'arqueologia, la història de l'art, la història del dret... És el cas de les esglésies en el context europeu medieval. Simplement hi són, han sorgit, com per generació espontània. A la pregunta sobre el per què hi són no hi ha resposta. Formen part d'un paisatge.

L'objectiu principal del treball de recerca de Màster que em va dirigir el 2009 el prof. Miquel Barceló era descriure com eren compresos i quina funció exercien aquests edificis durant els segles X i XI al Vallès Occidental⁶. La conclusió de l'estudi fou la detecció de l'ús per part dels escrivans de tres formularis per designar els llocs de culte cristians: la *basilica*, la *domus* i l'*ecclesia*.

Mentre que l'ús del mot *basilica* era molt esporàdic, pràcticament un cultisme de tradició antiga, els altres dos són utilitzats de manera generalitzada per designar els llocs de culte. Vam constatar que hi havia una distribució temporal a l'hora d'emprar els termes:

Una primera fase en que es fa servir de manera gairebé exclusiva el mot *domus* per designar els edificis de culte, que integrats en una estructura política de tipus públic, no són significatius en l'articulació del territori.

La segona fase comença de manera sobtada vers el 1035; en ella s'introdueix el mot *ecclesia* per designar els edificis de culte, encara dins d'una estructura pública de poder.

En la tercera fase, a partir del 1043, s'utilitza de manera aclaparadora el mot *paroecia* per designar l'espai termenat depenent d'una *ecclesia*. Només a partir del 1050, i en molt pocs casos, es documenta la presència d'un espai delimitat en l'entorn immediat de l'*ecclesia*, designat amb els mots *cimiterium* i *sacraria*, així com les possessions de particulars anomenades *sacrarium*. En aquesta darrera etapa ja es constata que els edificis eclesiàstics són especialment significatius en l'organització del territori, i són tractats com propietats privades.⁷

---

⁶ Baró, 2009.

⁷ Ho il·lustra la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem de Montcada [1059-1080], FD463 (ACA2 115) o el cas flagrant de voluntat d'adquisició de la parròquia de Sant Feliu d'Arraona FD327 (ACA1 615) El 1064 Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat el Castell d'Arraona i declaren que *...si Deus illis dederit ipsam parrochiam de Sancto Felice, donent eam ad Arbertum iam dictum*. Especifica la reducció en els

El registre arqueològic mostra, durant el segle XI, una gran activitat constructora o reconstructora d'edificis destinats al culte, que coincideix cronològicament amb les dues darreres fases que vam identificar en l'estudi i el canvi de formulari⁸. Aquesta activitat posa de manifest una major capacitat de concentració de treball humà, això és de captura de renda pagesa⁹, que es destina a construir uns edificis que articulen el territori i són el pol d'atracció de vius i morts. Les noves esglésies es basteixen amb tècniques constructives diferents i un estil arquitectònic, el conegut com a primer romànic meridional, que, procedent d'Itàlia, els vincula a Roma i la romanitat.

Com més endavant exposarem, la historiografia descriu uns canvis dràstics en la societat i estructures polítiques del comtat de Barcelona durant la quarta dècada del segle XI. Les explicacions divergents coincideixen en afirmar un canvi sobtat, en certs aspectes brutal, que es produeix en pocs anys i dona pas a una societat que s'organitzarà d'una manera molt diferent. L'abundant documentació escrita que s'ha conservat permet resseguir aquest canvi, anomenat per alguns mutació, per d'altres revolució¹⁰... que coincideix cronològicament amb els canvis en el vocabulari que hem identificat.

Per què es produeix el canvi en el vocabulari? Pot ser degut a diverses causes: una transformació en l'objecte referenciat, en aquell que el descriu, en aquell que ha encarregat la descripció o en el destinatari que l'ha de rebre. En qualsevol cas una modificació d'aquesta mena posa de manifest una alteració en un o diversos factors de l'acte comunicatiu.

En els textos estudiats per fer la recerca la transmissió de la informació és particularment reglada; tant la llengua escollida (el llatí) com les fórmules, molt estandarditzades, posen de manifest que lluny de tota espontaneïtat són el fruit d'una autoritat que imposa els seus criteris. Entre ells, hi ha uns especialistes que han rebut la formació adequada i estan qualificats per redactar els documents amb validesa jurídica. Són els escrivans.

---

pagaments que haurà de fer-los en cas de no aconseguir-la: *Et si ipsam parrochiam de Sancto Felice non abuerit, abeat eis in osten et in chavalchadas tres milites obtimos adobatos de illorum servicio, sine engan.*

⁸ Es tracta de les fases 4 i 5. La 4, que abasta 1036-1080ca. es caracteritza per l'ús massiu dels termes *ecclesia* i *paroecia*. La fase 5, que comprèn els dos decennis de 1080-1100ca. està marcada per un declivi en l'ús d'aquests mateixos termes.

⁹ Bonnassie comprèn més aviat la febre constructiva com un signe del creixement econòmic, i més concretament de l'entrada de numerari. Ell conclou que *la naixença precoç de l'art romànic català ha d'ésser considerada, sense vacil·lació, com un dels fruits del creixement econòmic del país* (Bonnassie, 1981, p. 424).

¹⁰ Podem citar dos estudis clàssics que des del títol mostren ja el concepte de mutació: el de Guy Bois de 1988, *La mutation de l'an mil. Lournand, village mâconnais, de l'Antiquité au féodalisme*, on el mot "mutation" fou traduït al castellà per "revolució" (Bois 1997), i el de Josep M. Salrach del 1991 *Entre l'Estat Antic i el Feudal. Mutacions socials i dinàmica político-militar a l'occident carolingi i als comtats catalans* (Salrach, 1991).

0.2 Escrivents, escrivans i notaris

Que un acte de naturalesa privada passi a ser de naturalesa pública suposa l'existència d'una autoritat de tipus públic que avaluï aquest acte que s'ha d'haver realitzat amb unes formes estipulades i que comporta una fiscalització. Per tant és indispensable:

- distingir entre àmbit privat i àmbit públic
- reconeixement d'una autoritat de tipus públic
- subjecció a unes normes jurídiques
- fiscalització per part de l'autoritat pública

Aquests elements que són evidents en el context del notariat sorgit de la recepció del Dret Comú a partir de finals del segle XII són sovint posats en dubte o directament negats per als actes tinguts en les centúries precedents. Així, molts autors consideren que la documentació conservada és fruit d'una necessitat inherent a la naturalesa humana que en la mesura de les seves possibilitats tendeix a utilitzar l'escriptura per preservar la memòria d'un acord entre particulars que no té res a veure amb l'autoritat pública. Així Zimmermann arriba a afirmar en la seva monumental tesi sobre la cultura escrita a Catalunya en els segles que ens interessin que la redacció dels documents de transacció la realitzaven els escolars de monestirs i catedrals per causa de la baixa categoria dels textos¹¹. Així, aquell que materialment escriu les paraules del document no seria més que un mer escriptor, un element instrumental que no suma res a l'acte jurídic encara que en respecte les formes.

Altres autors consideren que el redactor del document aporta a aquest un valor afegit respecte a la mera transcripció de les paraules d'un acte tingut entre persones privades¹². L'escriptor, més enllà de ser un mer escriptor, disposaria dels models de formulari per redactar els documents i els coneixements jurídics per escollir-ne el més adequat i emprar el vocabulari idoni. Com recull el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans és *El qui tenia al seu càrrec la redacció i l'autenticació d'actes i de contractes posats en pública forma i de les actuacions judicials, governatives i administratives*¹³.

És clara la distinció entre escriptor i escriptor. Més subtil és la distinció entre l'escriptor i el notari. Aquest darrer a més té l'ofici com a funció pública i sovint és anomenat *scriba* a la documentació.

---

¹¹ Zimmermann, 2003.

¹² Pere Puig afirma categòricament que *Els documents d'aquest diplomatarí foren escrits i subscrits per escrivans d'ofici* (P. Puig, El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomatarí dels segles X i XI 1995, 619). R. Oulion conclou en la seva tesi que *Le notaire, par son instruction et sa notoriété publique, est implanté dans le paysage haut-médiéval, quelle que soit l'autorité à laquelle el se rattache* (Oulion 2013, 84).

¹³ Consulta feta a <https://dlc.iec.cat> el 27 de febrer de 2018.

Actuen els redactors dels documents dels segles X i XI amb autoritat pública? En cas afirmatiu, és aquesta conferida *ad casum*? Existeix algun tipus de vincle estable entre l'autoritat pública i els escrivans abans de la recepció del Dret Comú?

0.3 Objectius

La raó principal d'aquest estudi és aportar dades objectives per al coneixement de qui foren aquells homes que van fer possibles materialment els documents que s'han conservat als nostres arxius.

Caldrà per tant definir el “**qui**” eren a través de la individuació de llurs signatures, cal·ligrafia i vocabulari, així com el “**quan**” actuaren per la datació interna dels documents. Acudirem a l'arqueologia del paisatge per situar l’**on**”, identificant els llocs descrits en els diplomes i que mostren el marc d'actuació de l'escrivà.

La història institucional ens ajudarà a concretar “**en virtut de qui**” es redacten els documents, qui fa que tinguin valor jurídic. Més en concret la història de l'Església ens ha de permetre contextualitzar els canvis en el vocabulari detectat en els formularis i descriure amb més precisió “**de què**” parlen.

Hem organitzat l'estudi en tres grans seccions. La primera dedicada a la descripció de les fonts documentals i la metodologia emprada per obtenir la informació. La segona secció és la identificació dels escrivans, fent l'inventari i estudi dels individus. Finalment la tercera secció se centra en la topografia vinculada als escrivans, mostrant les fonts d'informació i les eines utilitzades per analitzar-les, així com els resultats cartogràfics i l'elaboració de les fitxes d'unitat topogràfica.

L'estudi d'aquests individus ens portarà a plantejar qüestions relatives al vocabulari que empraven per designar els llocs de culte que tenen derivades que plantegen interessants problemes historiogràfics. Per això hem cregut important incloure, dins de la introducció, un breu resum del context històric del Vallès els segles X i XI i sobretot una mirada a la historiografia que ha tractat aquesta època a Catalunya. La documentació i en menor mesura l'arqueologia han estat sovint la base d'estudis elaborats amb finalitats molt concretes fruit del moment social i polític en què es feien. Creiem convenient poder partir dels motius que han donat lloc a aquests estudis per entendre quines preguntes feien a les fonts, relacionades amb el poder, l'economia, les relacions socials... per mostrar que estem tractant d'un tema que encara no s'havia plantejat.

0.4 Estat de la Qüestió

0.4.1 Introducció a la historiografia

Des de la commemoració del mil·lenari de Catalunya (1988) hem assistit a un devesall de celebracions arreu de la Catalunya Vella rememorant les arrels del país, comarques, localitats, monestirs, esglésies, castells... Sembla que una nació va néixer just mil anys enrere, i tornar als fets esdevinguts en aquell llunyà passat referma el present i posa les bases d'un futur. Aquest fou l'objectiu de la gran exposició *Millenium*¹⁴ que aplegà el bo i millor de l'art català de mil anys, i fins i tot dues sèries de TV3, "Arnau" i "Ermessenda", se situen en aquestes remotes dates. Sorpren veure com aquest segle XI ha generat més interès en el gran públic que figures com Jaume I, o l'esplendorós domini de la Mediterrània dels seus successors.

Per què estudiar el segle XI? Per la mateixa raó que en els darrers anys el tricentenari del 1714 ha posat en el punt de mira el segle XVIII. El principi i la fi d'una nació, nascuda entre dos estats forts (al-Andalus i el Carolingi) i destruïda entre dos imperis (Espanya i França) i una dinastia (la Borbònica). Una sorprenent nació sense estat que s'obstina a sobreviure entre gegants: conèixer el seus orígens és conèixer la seva essència, i defensar-la. L'estudi de la història a Catalunya ve marcat per aquesta reivindicació, que si bé no és insòlita en el context europeu, destaca per la seva perseverança i fonamentació en el fet cultural.

Els grans temes de fons, les preguntes que planteja l'historiador, sovint s'adrecen a respondre una qüestió que correspon al present, ja sigui del segle XIX, XX o XXI. Tenint en compte la complexitat del marc historiogràfic català, creiem necessari fer-ne una exposició de la recerca sobre els segles X i XI dels darrers 200 anys¹⁵. Els contextos polítics i socials han condicionat, quan no determinat, els plantejaments de la recerca. Comprendre el per què de les qüestions que s'han proposat ens ajudarà a trobar alguna d'aquelles preguntes que encara no s'han fet, i que pot fer alguna aportació a un camp treballat àmpliament i meticulosa per molt bons historiadors.

0.4.1.1 *Historiografia romàntica i de la Renaixença*

Després de les guerres napoleòniques Europa es recompon. Formalment, a les taules del Congrés de Viena es posen les bases de futurs conflictes. En la pràctica, s'abandonen els referents que durant segles havien servit de fonament polític, social i religiós a bona part del continent. La Revolució i l'expansió territorial de l'Emperador

---

¹⁴ Millenium: història i art de l'església catalana. Catàleg, 1989.

¹⁵ Prenem en aquest apartat com a punt de partença les excel·lents síntesis publicades per Flocel Sabaté (Sabaté, 2010) i J. M. Salrach (Salrach, 2014).

dels francesos ho havien capgirat tot. Tornar a l'ordre antic era l'opció d'alguns, buscar nous referents i formes organitzatives la d'altres. Fonamentar la pròpia opció política i ideològica esdevé imprescindible en un moment de reformulació de les identitats. És l'època del romanticisme, temps de descobrir quin és l'esperit d'un poble, el *volkgeist*.

Els anys vint del segle XIX aquest esperit entra en la burgesia i la intel·lectualitat catalanes que reivindiquen la pròpia idiosincràsia davant d'una Espanya que s'identifica només amb Castella¹⁶. Mentre es perden les colònies americanes, el país es dessagna en les guerres carlines i Barcelona esclata periòdicament en revoltes socials, la recerca de la pròpia identitat es concreta cada cop més en una llunyana i esplendorosa Edat Mitjana. Les classes benestants s'emmirallen en un imperi mercantil que havia dominat la Mediterrània i havia generat complexes institucions polítiques. Víctor Balaguer ho reflectirà en els seus escrits, però molt especialment en el nomenclàtor dels carrers de l'Eixample de Barcelona: territoris de la Corona d'Aragó, institucions barcelonines i catalanes i grans personatges d'aquell gloriós passat medieval estructuren la nova ciutat un cop derrocades les opressores muralles que simbolitzen el domini absolutista borbònic. En certa manera l'admiració que tenen els constitucionalistes per l'Imperi Austrohongarès es tradueix en exaltació del propi passat medieval.

La Renaixença catalana, promoguda per una burgesia cada cop més queixosa amb la cort de Madrid, menys interessada per un país que segueix destrossant-se interiorment, té referents internacionals que l'esperonen. Els processos d'unificació alemany i italià s'havien construït sobre sòlides bases culturals. També Catalunya, i molt particularment la industrial i cosmopolita Barcelona ho faran. La literatura, les arts plàstiques, i en particular l'òpera vincularan la capital del país amb el panorama europeu.

L'Exposició Universal de 1888 mostra al món la puixança econòmica de la ciutat, i s'acompanya d'un aparat cultural sense precedents. Barcelona exhibeix les seves profundes arrels europees en el passat carolingi. Ripoll i Montserrat celebren llurs respectius mil·lenaris. Economia, política, història, art, religió... conflueixen en un projecte que ja no cerca paral·lelismes amb el castellà, sinó que es contraposa. Antoni Aulèstia, escrivint ja en català, exposa com el geni català està en les seves antigues institucions¹⁷. No es fixa en la Corona d'Aragó sinó només en el Principat. La proclamació del patronatge de la Mare de Déu de Montserrat catalitza el sentiment identitari i un projecte nacional conjunt que vol superar les divisions fruit de les guerres carlistes. Morgades i Torres i Bages, bisbes de Vic, successors d'Oliba, veuen en el prelat del segle XI el gran pare de la pàtria a qui seguir. És en aquest context que el 1881 Morgades funda el Museu Episcopal de Vic com a eina d'apostolat i d'afirmació de la cultura medieval catalana.

---

¹⁶ Un clar exponent és Pròsper de Bofarull en el seu "Los condes de Barcelona vindicados" (Bofarull 1836).

¹⁷ Aulèstia, 1887.

0.1.4.2 De la Mancomunitat al franquisme

Institucionalment el projecte nacional cristal·litza en la Mancomunitat de Catalunya. Paral·lelament a la desfeta econòmica i identitària que suposa per a Espanya la pèrdua de les darreres colònies, a Catalunya es construeixen estructures culturals de primer ordre sota l'empareda de les diputacions, particularment la de Barcelona. Els Estudis Universitaris Catalans seran fogar d'estudiosos d'aquella Edat Mitjana on es forjà la identitat catalana i les seves institucions. Cal destacar-ne Ramon d'Abadal i de Vinyals, que s'especialitzarà en el món carolingi de la mà de P. Calmette. Historiador, jurista i polític comença la seva activitat amb la Mancomunitat, però no serà fins l'època franquista que, impossibilitada l'acció política directa, es dedica a l'estudi de l'Edat Mitjana catalana. La biografia de l'Abat Oliba¹⁸, que posa al dia la feta per dom Anselm. M. Albareda¹⁹, serà el punt de partença dels seus estudis dels segles X i XI que havia començat amb Valls i Taberner.

Josep Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat, serà en aquest moment el màxim exponent de l'estudi de l'art medieval català.²⁰ Arqueòleg, arquitecte i polític encarna en la seva persona el gran abast d'aquell projecte de construcció nacional. Tindrà interès a prologar, el 1922, la *Història Nacional de Catalunya* de Rovira i Virgili²¹. El coneixement del passat posa les bases per la construcció del futur. També Soldevila²², tot i tenir més present la història econòmica, seguirà centrat en les institucions polítiques.

Acabada la dictadura de Primo de Rivera, els nous aires de la II República, institucions renovades com la Universitat Autònoma i els totalitarismes europeus, marquen el pensament i les línies d'estudi de Jaume Vicens Vives. En un context radicalment democràtic, i després de total pèrdua de les llibertats, apel·la al mil·lenari pactisme com a element identitari fonamental del poble català²³.

Durant els foscos anys de la dictadura franquista, especialment els crús quarantes i cinquantes, immersos en una profunda mediocritat intel·lectual en els àmbits acadèmics, es continuen els estudis centrats en les institucions catalanes i les qüestions jurídiques. E. Rodón²⁴, J. Font i Rius²⁵ i F. Udina²⁶ fan importants aportacions en aquests àmbits, que seran continuades per A. Udina²⁷, G. Gonzalvo²⁸ i A. Iglesia²⁹. El canonge Carles

---

¹⁸ Abadal, 1948.

¹⁹ Albareda, 1931.

²⁰ De Puig i Cadafalch cal destacar la seva monumental obra "L'arquitectura romànica a Catalunya" on estableix els vincles d'una cultura desenvolupada a partir d'una profunda tradició arrelada en la romanitat, i amb vincles per tot el nord mediterrani fins a Armènia (Puig i Cadafalch 1909-1918).

²¹ Rovira i Virgili, 1922-1934.

²² Soldevila, 1934.

²³ Vicens i Vives, 1954.

²⁴ Rodón, 1957.

²⁵ Font, 1969.

²⁶ Udina F., 1951.

²⁷ Udina A., 1984.

Cardó³⁰ farà la seva reflexió sobre les causes de la tragèdia de la guerra civil i la dictadura a partir de l'esquema de les dues tradicions institucionals, catalana i castellana, que tenen la seva arrel en el segle XI, i també el seu reflex espiritual.

La historiografia catalana dels segles XIX i XX fins els anys '70 en estudiar l'Edat Mitjana se centra en les institucions polítiques i religioses. En les de l'Alta Edat Mitjana per mostrar els orígens carolingis del país que li donen una essència diferent a la de Castella. En les del segle XI per descriure les bases del conglomerat institucional que es consolida en la Baixa Edat Mitjana i és el fruit del caràcter pactista i polític dels catalans. Molts dels historiadors estaven compromesos políticament, i sobretot en temps de règims autoritaris o de fort nacionalisme espanyol, fan una tasca de reconstrucció nacional a partir del coneixement del passat. No difereix molt del que succeeix a la major part d'Europa fins la Segona Guerra Mundial, amb la particularitat de no disposar d'institucions estatals en les quals recolzar-se.

0.4.1.3 *Irrupció de la historiografia materialista francesa*

La principal característica de la postguerra a Europa és la divisió del continent en dos blocs, el capitalista i el comunista, amb una forta presència de la ideologia marxista en sindicats i partits occidentals. L'estudi de la història, tot i haver tingut present l'economia i els aspectes socials, vindrà marcat per l'àmplia introducció de la metodologia marxista. En concret a la França dels anys 50 i 60 es desenvoluparà el materialisme històric posant la lluita de classes en el centre del debat.

Ja abans de la II Guerra Mundial Marc Bloch i l'escola dels *Annales*, centraren el seu interès en l'economia i els aspectes socials iniciant un debat sobre la definició del feudalisme. Com s'ha d'identificar? A partir del mode de producció feudal? A partir de les institucions feudovassallàtiques? Segons el criteri es pot fer començar al Baix Imperi i fer-lo perdurar fins la Revolució Francesa, o al contrari, circumscriure'l als segles XI-XIV.

Els anys 50 Georges Duby³¹ magnifica el debat i centra en l'any 1000 el canvi que suposarà la ràpida gestació del feudalisme, tant l'econòmic com l'institucional. Una *mutació* que porta del mode de producció antic al feudal. Es posa plenament en crisi el model vigent segons el qual el feudalisme hauria nascut entre el Rin i el Loira en època carolíngia i després seria exportat de manera imperfecta als territoris meridionals. L'existència mateixa de formes feudals complexes al sud d'Europa, en alguns casos molt ben documentades per rics arxius, situa ara el focus d'atenció en la zona

---

²⁸ Gonzalvo, 1986.

²⁹ Iglesia, 1992.

³⁰ Cardó, 1994.

³¹ Duby, 1962.

mediterrània. Descriure aquests feudalismes que havien semblat “imperfectes” pot aportar nova llum al debat.

A principis dels anys 70 s’elaboren els grans estudis regionals sobre els feudalismes meridionals, que es veuran com un àmbit on entendre millor la gènesi del sistema. Amb el precedent de G. Duby pel Maconnais, una nova generació d’historiadors afrontarà l’origen del feudalisme en baixes latituds: Pierre Toubert pel Laci, Jean Pierre Poly per la Provença, Pierre Bonnassie per Catalunya i posteriorment Chris Wickham amb els estudis sobre San Vincenzo al Volturno.

El treball de Pierre Vilar³² sobre la Catalunya moderna va ser a inicis dels anys 60 un revulsiu per a l’estudi de la història catalana i espanyola. El títol mateix de l’obra: *La Catalogne dans l’Espagne moderne: recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, indica que l’anàlisi dels factors econòmics i socials, aplicant l’utilitat marxista, vertebrava el relat que vol ser holístic, i dóna raó també de la història institucional.

La tesi doctoral de Pierre Bonnassie³³, elaborada a partir d’una impressionant base documental recollida durant anys per tota la Catalunya Vella, marcarà un abans i un després de la comprensió de l’Alta Edat Mitjana a Catalunya. Bonnassie trasllada Catalunya de la perifèria historiogràfica (perifèria per la historiografia francesa, un racó de l’Imperi Carolingi, perifèria per la historiografia espanyola, ja que forma part de l’*Espanya incorporada* a les estructures estatals de Castella) i la situa al bell mig del debat europeu sobre el feudalisme. És un territori on la **mutació** feudal es pot documentar de manera evident i amb tots els elements possibles.

Segons Bonnassie, que aprofita molt del treball de Ramon d’Abadal, a Catalunya es dóna un pas especialment ràpid entre una societat antiga on encara funcionen les institucions de tipus públic, a una societat ja plenament feudal, caracteritzada per la patrimonialització de les institucions i de les relacions entre les persones. Dos són els factors que determinen aquesta mutació: l’herència visigòtica d’una estructura pública fonamentada en el dret, i la proximitat de la frontera al sud i a ponent, que facilitarà l’autonomia d’uns nobles acostumats a exercir la violència i aconseguir grans quantitats de recursos amb ella, sobretot d’al Andalus.

Les violències feudals es desfermen en un lapse de temps molt curt, el segon terç del segle XI, amb la revolta dels senyors contra el comte de Barcelona. La resolució del conflicte arriba quan el comte aconsegueix situar-se en el vèrtex de les aliances senyoriales, teixides jeràrquicament. Ell es manté en el poder però la justificació d’aquest i la forma d’exercir-lo seran ja plenament feudals.

---

³² Vilar, Pierre. *La Catalogne dans l’Espagne moderne: recherches sur les fondements économiques des structures nationales*. Seppen, 1962. (Vilar 1978).

³³ Bonnassie, Pierre. *La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XIe siècle: croissance et mutations d’une société*. Association des publications de l’Université de Toulouse-Le Mirail, 1975. (Bonnassie, 1981).

El sistema senyorial s'associa al mode de producció feudal, i el sistema antic va associat al mode de producció esclavista. Per això Bonnassie mirarà de trobar els darrers vestigis de presència d'esclaus just abans de la revolta feudal³⁴.

A la Itàlia central, al Laci, Pierre Toubert³⁵ descriu com es concentra la població en nuclis fortificats. Situats en llocs alts, al seu voltant es redissenya l'espai agrícola. Toubert defineix aquest canvi cap a la societat feudal, consolidat vers l'any 1000, com *incastellamento*. Chris Wickam³⁶ estudiarà el mateix fenomen més al sud, al Molise, a l'entorn de l'abadia de San Vincenzo al Volturno.

En el cas italià l'arqueologia ha jugat un paper important per contrastar les propostes dels historiadors. Riccardo Francovich al centre d'Itàlia i Richard Hodges³⁷ al Molise han pogut aportar cronologies i processos diferents als que es reflectien a la documentació escrita i que remunten els *castella* en molts casos a l'època carolíngia.

El mateix fenomen de concentració de la població és descrit per Robert Fossier³⁸ per al nord de França, i l'anomena *encellulement*. També el tomb de l'any 1000 seria clau a la Picardia i altres zones de França. A partir de l'arqueologia Elisabeth Zadora-Rio³⁹ mostrarà aquest procés al voltant de les esglésies del centre de França.

Jean Pierre Poly⁴⁰ estudia la Provença i descriu un panorama semblant al de Bonnassie. Utilitza el concepte *mutation féodale* per remarcar el trencament que suposa un procés tan ràpid. L'abundant documentació de Cluny permet a Guy Bois fer un exercici de microhistòria amb el llogarret de Lournand. Les seves conclusions el porten a titular el seu estudi *La mutation de l'an mil: Lournand, village mâconnais, de l'Antiquité au féodalisme*⁴¹. En ell mostra com uns pagesos, lliures després del temps d'esclavitud, són sotmesos a la fi del segle X per la violència dels senyors.

A partir dels anys '90 del segle XX hi ha molts autors crítics amb aquest model mutacionista i proposen altres interpretacions. Les noves aportacions arribaran sobretot des dels Estats Units.

---

³⁴ Bonnassie, 1993.

³⁵ Toubert, , 1973.

³⁶ Wickham, 1985.

³⁷ Francovich & Hodges, 2003.

³⁸ Fossier, 1986.

³⁹ Zadora-Rio, 2005.

⁴⁰ Poly, 1976.

⁴¹ BOIS, Guy. *La mutation de l'an mil: Lournand, village mâconnais, de l'Antiquité au féodalisme*. Fayard, 1989. (Bois 1997).

0.4.1.4 Noves visions des de l'altre costat de l'Atlàntic

L'estudi de l'Edat Mitjana als Estats Units d'Amèrica s'havia cenyit a França, Anglaterra i poca cosa més fins mitjans del segle XX. Entrada la segona meitat del segle hi ha un major interès pel món hispànic, sobretot com a precedent immediat de la colonització del Nou Món. La mirada i la metodologia és diferent a la vigent a Europa; proposen una recerca polifacètica, on el fet cultural i antropològic tenen molt de pes.

El més destacable dels americans és Thomas N. Bisson, professor de Harvard, que tot i centrar-se en la Baixa Edat Mitjana, especialment en el segle XII, analitza la societat del segle XI des de la perspectiva del poder: qui el té i sobre qui l'exerceix. Exposa com molts dels fenòmens observats i descrits per al segle XI, segons el seu criteri, no es consoliden fins el segle XII⁴². Per ell els enfrontaments del segle XI no són una lluita de classes, sinó les disputes entre grups de senyors, prínceps i petits potentats, ja que les senyories s'haurien establert en època carolíngia. El sistema no està en qüestió, només qui té el poder.

Paul Freedman, alumne de Bisson, nega també tot canvi sobtat. En el seu estudi sobre la pagesia catalana relativitza molt que hi hagués una fase de llibertat, i retarda, com el seu mestre, la servitud fins el segle XII⁴³.

També des dels Estats Units i alumne de Bisson, Adam Kosto analitza exhaustivament les convinences, els principals instruments de relació entre senyors⁴⁴. Mostra com a partir d'aquestes s'estructura la societat dels segles XI i XII. És molt crític amb el concepte de canvi sobtat, denunciant la rigidesa dels models artificials de feudalisme construïts per la historiografia, i l'anacronisme que suposa contraposar ordre públic amb l'exercici privat del poder⁴⁵. Eugene L. Mendonsa vol fer una aproximació antropològica al poder centrant-se específicament en Catalunya tot prenent com a base la tesi de P. Bonnassie⁴⁶.

Un recorregut diferent té Barbara Rosenwein, que estudia la litúrgia de Cluny del segle XI⁴⁷. Des d'una perspectiva cultural, passa a interessar-se pels donadors de terres al monestir, mostrant com els intercanvis de terres tenen tant d'objecte econòmic com de ciment social. La donació, la compra-venda... són molt més que una transacció, serveixen per teixir una xarxa de relacions al voltant del monestir. En les societats precapitalistes aquestes tenen un alt valor simbòlic. Rosenwein no tracta directament la documentació catalana, però el seu estudi influirà en com veure el teixit social a partir dels textos.

---

⁴² Bisson, 2010.

⁴³ The origins of peasant servitude in medieval Catalonia (Freedman, 1991).

⁴⁴ *Making agreements in medieval Catalonia: Power, order, and the written word, 1000–1200.* (Kosto, 2001).

⁴⁵ Kosto, 2001, pp. 14-16.

⁴⁶ Mendonsa, 2008.

⁴⁷ Rosenwein, 1989.

0.4.1.5 *Historiografia post-marxista*

En el panorama francès la disciplina d'història eclesiàstica ha aportat alguns noms que s'han sumat des dels anys 90 del segle XX al debat sobre el feudalisme. Elisabeth Magnou-Nortier, analitza la Reforma Gregoriana a la Narbonesa⁴⁸, dibuixant un panorama de tradició romana on un príncep és l'únic detentor dels poders públics, que perduraria fins ben entrat el segle XI, quan per influx del feudalisme clàssic del nord, la societat perdrà la seva autonomia en un context de corrupció clerical.

Dominique Barthélemy, deixeble de Toubert i Duby, és potser amb Rosenwein el més obertament crític amb els postulats de la crisi o mutació de l'any mil. Ha centrat els seus estudis en l'articulació de la societat a partir de la tensió entre els cavallers i l'Església, la Pau de Déu i la pietat cavalleresca que ja havia estudiat Marcus Bull⁴⁹.

Als territoris de la Borgonya ja hem esmentat els estudis de B. Rosenwein sobre Cluny, i cal destacar les aportacions de D. Iogna-Prat sobre la gran abadia benedictina. Descriu com el mon dels monjos negres construeix un cristianisme per exclusió⁵⁰. Un principi d'exclusió i repressió que pocs anys abans ja havia desenvolupat en profunditat R. I. Moore⁵¹. Comprendre l'eclesiologia dels segles IX al XII permet acostar-se a com entenien i volien construir una societat a la terra aquells homes que cercaven que fos com la del cel. Posteriorment Iogna-Prat ha condensat en un volum una història de l'espai sagrat en l'Occident medieval⁵², on mostra com canvia la concepció i significativitat dels llocs de culte, que arriben a generar una nova topografia.

El nordirlandès R. I. Moore, havent begut de les fonts de Peter Brown⁵³, analitza les heretgies en l'Església llatina i els mecanismes d'exclusió que requereixen de la violència com element indispensable del sistema. Posa de manifest el profund canvi experimentat entre els segles X i XIII pel qual es fonamenta una societat de l'exclusió i la persecució sistemàtica del dissident.

Una atenció especial ens mereix Michel Zimmermann. Aliè al debat sobre la gènesi del feudalisme al món mediterrani estudia el mateix període des de la lingüística i la diplomàtica⁵⁴. Planteja que la identitat cultural, sociològica i política catalana es gesta els segles X i XI, per consolidar-se plenament el segle XII. Els seus estudis aniran cada cop més adreçats a mostrar, des de l'acurada anàlisi de la documentació, la gènesi dels principals elements que en un futur configuraran Catalunya, com reflecteix el títol del seu llibre de 1989 *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació*

---

⁴⁸ Magnou-Nortier, 1976.

⁴⁹ (Barthélemy, 1999; Barthélemy, 2006; Bull, 1993).

⁵⁰ Iogna-Prat, 1998.

⁵¹ Moore, 1990.

⁵² Iogna-Prat, 2006.

⁵³ *The cult of the saints. Its Rise and Function in Latin Christianity* (Brown 1983).

⁵⁴ Zimmermann, 1974.

cultural⁵⁵. La seva tesi doctoral, una magna obra en dos volums publicats el 2003 per la *Casa de Velázquez*⁵⁶, ve a complementar la tesi de Bonnassie. O més aviat, donar una visió alternativa de la mateixa època. Lluny del marxisme i el materialisme, amb una grandíssima erudició i coneixement de la historiografia catalana, pretén fer un estudi de *sociografia històrica*, que mostri les arrels de l'actual poble català en la seva fase inicial.

Constata els grans canvis de mitjan segle XI i els descriu especialment des de l'anàlisi del llenguatge emprat. L'ús de la llengua vernacle en les noves formes documentals (les *convenientiae*) mostra l'estret vincle entre la llengua parlada, el català, i la creació de les institucions feudovassallàtiques.

0.4.1.6 *Historiografia catalana després de Bonnassie*

L'obra de Pierre Bonnassie esdevé a Catalunya un referent ineludible i és àmpliament assumida. J. M. Salrach, que provenia de l'estudi de les institucions, desenvoluparà els seus treballs partint d'aquest esquema mutacionista i en serà el principal divulgador en obres de gran abast.⁵⁷ Més recentment Salrach ha estudiat la justícia i el sistema judicial en els quals hi veu la ruptura corresponent a la *revolució feudal*⁵⁸.

Diverses reunions científiques, sobretot els col·loquis fets a Girona els anys 1985⁵⁹ i 1992⁶⁰ i a Barcelona el 2002⁶¹, van posar sobre la taula quin tipus de feudalisme es dona als comtats catalans. El 1985 s'afirmava l'existència d'un feudalisme que s'aferma a la Catalunya Vella i després s'expandeix vers el sud i les illes a costa de l'Islam. El 1992 es debat el concepte d'*incastellamento* vint anys després de la seva formulació, i com es reconeixen fenòmens similars en l'occident mediterrani. El 2002, en un context molt diferent, quan el model mutacionista fa temps que ha estat contestat, tant per autors europeus com sobretot els nord-americans, l'atenció se centra en descriure i quantificar el feudalisme⁶², sense preocupar-se tant per si hi ha hagut un canvi sobtat o no. De fet, els primers anys del segle XXI l'interès s'ha desplaçat més aviat cap a la plena Edat Mitjana i l'Antiguitat Tardana.

T. N. Bisson i els americans, així com alguns dels autors europeus (Barthélemy, Moore) fan una aproximació a l'època del tomb de mil·leni des de la perspectiva de la

---

⁵⁵ Recull d'articles ja publicats i aplegats sota aquest títol (Zimmermann 1989).

⁵⁶ Zimmermann, 2003.

⁵⁷ Salrach, 1987; Salrach, 1991.

⁵⁸ Salrach, 2013.

⁵⁹ *La Formació i expansió del feudalisme Català. Actes del col·loqui organitzat pel Col·legi Universitari de Girona (8-11 de gener de 1985)*, (Portella, 1985).

⁶⁰ Barceló & Toubert, 1998.

⁶¹ Barceló, Feliu, Furió, Miquel, & Sobrequés, 2003.

⁶² A tall d'exemple l'estudi de Fèlix Retamero sobre la fiscalitat comtal (Retamero, 2003).

història de la cultura i el poder. En la mateixa línia S. M. Cingolani⁶³ ha estudiat varies de les figures polítiques de l'època, reprenent temes que J.E. Ruiz Doménech havia abordat des de l'estructuralisme i la història de les mentalitats⁶⁴.

0.4.1.7 *Els historiadors de l'Església de Catalunya*

Des dels temps d'Eusebi de Cesarea la història de l'Església és una disciplina que ha anat per camins diferents de la historiografia civil. La teologia i l'experiència espiritual formen part de la seva naturalesa, i el mateix principi d'encarnació del cristianisme fa que sigui un *locus theologicus*, un àmbit de revelació i de descobriment de la presència de Déu. Les institucions eclesiàstiques han mostrat sempre un gran interès per la història: elaboració dels episcopologis que assegurin la successió apostòlica, l'hagiografia que fonamenta en els màrtirs i sants les comunitats locals, i en la diplomàtica, necessària per resoldre els interminables conflictes interns per drets o privilegis atorgats en el passat.

A l'Estat Espanyol es dona a més una particularitat habitual en els països mediterranis. A mitjan segle XIX l'ensenyament de la Teologia se circumscriu als seminaris catòlics, i les matèries vinculades a ella deixen d'impartir-se a la Universitat. Això fa que la història de l'Església esdevingui matèria quasi en exclusiva de clergues, que desenvolupen la seva tasca sovint en desconexió amb els historiadors sorgits de l'acadèmia civil. Així la feina feta per grans figures com Antoni Agustí, Pons d'Icard, Caresmar, Flórez, Villanueva... sovint no arriba als estudiosos si no és a través del contacte amb algun clergue.

En el procés de reconstrucció nacional de Catalunya, que gravita en la Renaixença, l'element religiós té un paper cabdal. A nivell simbòlic i, sobretot, en l'ideològic. Morgades, Torras i Bages i Verdaguer són potser els noms més evidents, però al seu voltant d'altres de no tan coneguts com Joan Serra Vilaró, Josep Gudiol i Manuel Trens posen les bases dels museus episcopals i diocesans i de l'arqueologia cristiana a Catalunya.

L'Abadia de Montserrat i la Biblioteca Balmes esdevindran dos dels principals focus d'estudis d'història de l'Església. A partir del 1925, amb la publicació de l'*Analecta Sacra Tarraconensia* hi haurà un instrument de primer ordre per la difusió d'aquesta matèria. En el seu primer volum són significatius els noms dels signants, i els continguts dels articles:

---

⁶³ *Estratègies de legitimitació del poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les "Gesta Comitum Barchinonensium"* (Cingolani, 2008). (Cingolani, 2014).

⁶⁴ *Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII* (Ruiz-Domènec 2006).

ESTUDIS HISTORICS I ARQUEOLOGICS

	<u>Pàg.</u>
ENRIC FINKE. — Relacions de l'Església i Catalunya en la segona meitat de l'Edat Mitjana.	295
JOSEP GUDIOL. — Primeres manifestacions de l'art cristià en la Província Eclesiàstica Tarragonina.	301
PERE PUJOL. — L'església de la Pietat de la Seu d'Urgell.	331
JOAN B. ALTISENT I JOVÉ. — Llibre anomenat "Speculum Prioris" de la Confraria de Sant Salvador de la Seu de Lleyda.	353
JOSEP VIVES. — Importants descobriments d'arqueologia cristiana dels darrers anys	381
J. RIUS SERRA. — El Bisbat de Vich en el segle XIII.	397

Sota la direcció de Finke el monjo de Montserrat i futur cardenal Anselm M. Albareda havia desenvolupant els seus estudis a Friburg. Va iniciar les publicacions *Analecta Montserratensia* i *Catalonia Monastica*, i fou nomenat per Pius XI prefecte de la Biblioteca Vaticana el 1936. Des d'allí va tenir un paper transcendental en la lluita antifranquista, mantenint estretes relacions amb la intel·lectualitat catalana. Molt en particular amb Ramon d'Abadal. Pocs anys abans Abadal havia traduït de l'alemany un magnífic estudi sobre les relacions de Catalunya i el Papat de P. F. Kehr, amic personal del Papa i president de *Monumenta Germaniae Historica*⁶⁵.

Els estudis d'història eclesiàstica fets sota el franquisme sovint foren escrits en clau identitària i de reconstrucció nacional. En aquest entorn romà i montserratí es formaren E. Junyent, A. Fàbrega, C. Baraut, A. M. Mundó, M. S. Gros, A. Pladevall i J. M. Martí Bonet, que generaran una nissaga d'arxivers i historiadors eclesiàstics que estan darrera de bona part de les publicacions de diplomataris: J. Balcells, J. Alturo, R. Ordeig, P. Puig,...

0.4.1.8 L'arqueologia entra en joc

A l'igual que als països veïns, l'interès per l'arqueologia medieval a Catalunya neix dels humanistes contrareformistes del segle XVI i es limita fins ben entrat el segle XX a l'estudi de certs monuments significatius. Els arquitectes de l'eclecticisme romàntic, particularment Elies Rogent, faran una primera aproximació sistemàtica al llegat medieval català.

Durant les primeres dècades del segle XX s'excaven diversos conjunts cristians. Destaquen la necròpolis i basílica de Tarragona, per Joan Serra Vilaró, i la seu episcopal d'Ègara, a Terrassa, per Josep Puig i Cadafalch. L'interès és fonamentalment artístic i estilístic, intentant entendre els edificis i conjunts en si mateixos. Donarà el fruit d'obres tan remarcables com les *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* de Gudiol i

---

⁶⁵ *El papat i el principat de Catalunya fins a la unió amb Aragó* (Kehr, 1931).

L'arquitectura romànica a Catalunya de Puig i Cadafalch⁶⁶. Al voltant de Bosch Gimpera es desenvoluparà una escola d'arqueologia de Barcelona que aplicarà metodologies cada cop més sistemàtiques⁶⁷.

La Guerra Civil posarà fi a aquestes iniciatives, i no es recuperarà una arqueologia medieval fins els anys 50. Pere de Palol, centrat més en el món paleocristià i visigòtic, i Alberto del Castillo crearan escola. Serà el deixeble d'aquest darrer, Manuel Riu, qui desenvoluparà una major activitat tant d'excavació com docent a la Universitat de Barcelona que posarà les bases de l'arqueologia medieval a Catalunya. La revista *Acta historica et archaeologica mediaevalia* en serà el principal òrgan de difusió.

A partir dels anys '80, la nova legislació, més proteccionista del patrimoni arqueològic, fa que es multipliquin les intervencions, sobretot les anomenades "d'urgència". El servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya comença a convocar el 1982 la *Tribuna* d'Arqueologia, espai de trobada i divulgació de les intervencions recents.

El boom constructiu dels anys '90 i 2000 provoca una dramàtica separació entre el món acadèmic i el professional, ara organitzat en empreses. El punt de trobada serà la creació, per part d'un grup de professionals, de l'ACRAM⁶⁸, que convoca els *Congressos d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya* i publica la revista *Arqueologia Medieval*. Durant aquest període es desenvoluparà fortament l'arqueologia urbana, particularment a la ciutat de Barcelona on el Museu d'Història de la Ciutat tindrà un paper molt rellevant en l'excavació o reinterpretació de jaciments ja coneguts⁶⁹.

La Diputació de Barcelona ha fet una important tasca d'intervenció interdisciplinària en molts monuments de municipis de la província, amb anàlisis històrica i arqueològica prèvies de gran valor mitjançant el seu Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. Cal destacar la figura d'Alberto López Mullor, mestre de diverses generacions d'arqueòlegs i introductor a Catalunya de l'arqueologia de l'arquitectura, encara no tinguda prou en compte.

Un àmbit d'estudi poc desenvolupat a Catalunya és l'arqueologia del paisatge. Respecte a les cronologies que tractem cal destacar els nombrosos treballs de J. Bolós, molt especialment els Atlès històrics de diversos territoris. Cal destacar també la tesi d'A. Mauri sobre el comtat de Barcelona fins el segle XI⁷⁰.

---

⁶⁶ Gudiol Cunill, 1931-1933; Puig i Cadafalch, 1909-1918.

⁶⁷ Gracia, 2011.

⁶⁸ Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval.

⁶⁹ Els resultats s'han publicat en la revista *Quarhis: quaderns d'arqueologia i història de la ciutat de Barcelona*. Cal destacar les intervencions de Julia Beltrán de Heredia, sobretot al conjunt episcopal de la Plaça del Rei i a la basílica dels sants màrtirs Just i Pastor.

⁷⁰ Bolós, 2004; Mauri, 2006.

L'estudi de la història medieval i moderna presenta sempre el problema de com s'han de relacionar les dades obtingudes per la documentació escrita i les provinents del registre arqueològic. Aquesta qüestió habitualment s'ha resolt partint de la informació escrita i emprant les restes materials per il·lustrar o confirmar les tesis plantejades per la historiografia. El 1988 Miquel Barceló planteja les limitacions que té la informació escrita, i proposa unes bases teòriques per desenvolupar una arqueologia medieval que pugui aportar coneixement científic autònom i complementari al de la documentació escrita⁷¹. L'equip que va formar ha realitzat des dels anys '90 estudis d'arqueologia rural (sobretot hidràulica) tant dels espais cristians com andalusins per comprendre les estratègies d'explotació dels recursos i com s'organitzen les comunitats humanes que les van aplicar.

És en aquest marc que podem situar els treballs de Ramon Martí sobre les sagreres i Carolina Batet, dedicat als castells del Penedès⁷². En els dos casos es descriuen processos de control de la població inspirats en l'*incastellamento* que P. Toubert havia identificat al Laci. L'estudi de sistemes hidràulics desenvolupat en l'àmbit andalusí també ha estat aplicat a contextos feudals per Helena Kirchner⁷³.

Tot i els importants avenços tècnics i les moltes intervencions fetes els darrers 20 anys a Catalunya, segueix havent-hi una important falta de coordinació i comunicació de coneixement entre els professionals de l'arqueologia i les institucions de recerca, molt especialment la Universitat.

0.4.1.9 *Les preguntes de la historiografia*

En el decurs dels darrers dos-cents anys el principal eix d'estudi dels segles X i XI a Catalunya és el plantejat en l'època romàntica: la història política i de les institucions que donen caràcter al país, particularment davant el conglomerat cultural espanyol-castellà promogut des de l'Estat. Aquesta línia de recerca, al servei d'uns objectius que aquí no qüestionarem pas, posa l'accent en la força de les institucions perdudes amb el decret de Nova Planta i que serien la mostra més excel·lent de l'esperit del poble català. Lluny d'haver-se exhaurit, aquest acostament a la història és ben viu en l'actualitat a causa del singular moment polític que viu el país.

Si el romanticisme entrà pels Pirineus, també ho feu el materialisme. Aquest respon a les inquietuds socials del marxisme, i planteja preguntes integrades en l'esquema dialèctic hegelianà. El xoc de tesi i antítesi ha de ser identificable com un procés revolucionari que es consolida en una síntesi. Els autors troben en la documentació medieval catalana una extraordinària font d'informació que pot ser tractada

---

⁷¹ Barceló, 1988.

⁷² Martí, 1988 ; Martí, 2007 ; Batet, 1995.

⁷³ Kirchner, Helena. Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat (segles X-XIII). *Arqueologia medieval: revista catalana d'arqueologia medieval*, 2006, núm. 2, pp. 22-35.

estadísticament i determinar els moments de trencament. Tot això s'inscriu en el marc institucional definit pels historiadors precedents, que lluny de ser qüestionats, es mantenen com a referents.

Romanticisme i marxisme tenen en comú pertànyer a la modernitat dura postkantiana que vol construir grans models explicatius, grans relats que abastin el conjunt del coneixement sobre un tema. Thomas Kuhn descriu els successius canvis de paradigma científic a Occident que porten a relativitzar tots els sistemes descrits fins el moment⁷⁴. És el temps de la postmodernitat, el mirall trencat les peces del qual reflecteixen parts inconnexes de la realitat. Una realitat que potser ni tan sols és tal.

El pensament postmodern afavoreix, sobretot als Estats Units i a França, l'adopció d'una metodologia molt més polifacètica, estudis que contemplen aspectes tan diversos com política, cultura, filologia, economia, art, litúrgia... L'Edat Mitjana catalana, posada pels marxistes en l'ull de l'huracà de les controvèrsies sobre la natura del feudalisme i la seva evolució, és tractada de manera molt diferent per aquests autors que defugiran els models explicatius forts.

Al mateix temps que els estudis materialistes es desenvolupen a Catalunya una arqueologia medieval que vol anar més enllà de l'estudi estilístic dels monuments, per aportar coneixements empírics al relat històric construït sobre la base de la documentació escrita. Malauradament la immensa informació generada per les excavacions realitzades en els darrers vint anys no s'ha processat prou perquè contribueixi en el debat historiogràfic sinó que ara per ara es presenta com una constel·lació d'informes i articles que rares vegades van més enllà del camp descriptiu.

Les dades provinents del registre arqueològic i la publicació els darrers trenta anys de nombrosos i importants diplomataris medievals fan que en l'actualitat disposem de més informació que mai. Però en un context social de postmodernitat líquida, com exposa Z. Bauman⁷⁵, som orfes de referents enmig d'un torrent d'informacions sense connexió ni jerarquia. L'atomització del coneixement condueix a recerques cada cop més especialitzades, amb el perill de caure en la pura descripció tecnicista o, just al contrari, en l'especulació estètica mancada de rigor científic. En tot cas, cada cop és més difícil elaborar models explicatius que pretenguin donar raó de totes les variables. I sense models, difícilment es pot preservar la memòria de l'espècie, que esdevé suma inconnexa de coneixements.

Finalment, des dels anys '90 del segle XX, en el marc de la construcció d'un espai polític comú, la Unió Europea ha promogut estudis que posin de relleu les relacions culturals que han tingut lloc en el continent. El fet que les subvencions d'aquests

---

⁷⁴ *L'estructura de les revolucions científiques* (Kuhn, 2007).

⁷⁵ Bauman, 2007.

programes siguin molt quantioses fa que bona part de la recerca s'adreci a mostrar la transversalitat de certs aspectes de la cultura.

Podem concloure que el debat historiogràfic sobre els segles X i XI ha estat marcat per dos eixos fonamentals: l'identitari i el social, clar reflex de la composició de l'elit intel·lectual catalana del segle XX, amb una situació de disgregació del coneixement molt característica del segle XXI. Les preguntes plantejades han estat “qui som”, “qui domina” i en els darrers anys l'aprofundiment en temes cada cop més específics. El nostre estudi s'insereix en aquest context, prenent aportat algunes dades objectives que ajudin a comprendre qui foren els escrivans, i quin el seu paper, un dels molts aspectes que encara queden per treballar.

0.4.2 Introducció històrica: el Vallès i el comtat de Barcelona els segles X i XI

La zona escollida per al nostre estudi és el Vallès, un territori que presenta unes característiques molt interessants per analitzar els escrivans actius els segles X i XI. Es tracta d'un espai que forma part del comtat i bisbat de Barcelona, el centre principal de poder dels comtats catalans, encara que en tant que rerepaís, prou lluny de la ciutat com per no veure's afectat per les dinàmiques específiques de la capital. D'altra banda, també presenta l'interès de ser un territori amb uns límits naturals molt clars que defineixen una unitat geogràfica identificable amb un sol topònim: el Vallès.

Abans del naixement de Barcelona, a finals del s. I a.C., les poblacions d'*Iluro* i *Baetulo* controlaven petits territoris al seu voltant i estaven fonamentalment encarades al mar on embarcaven els productes que s'hi elaboraven. Així, són abundants els jaciments d'època republicana al llarg de la costa del Maresme. En canvi, a l'altra banda de la serralada prelitoral són més escassos, tot i ser el corredor natural per on més endavant passarà la Via Augusta.

Barcino, la nova ciutat, fundada com a colònia per August, també s'aboca sobre el mar, però unida a la nova via que transcorre de Roma fins a *Gades*. Durant el seu primer segle d'existència es multiplicaren els assentaments agrícoles al Vallès orientats a una producció especialitzada, el vi, adreçada a l'exportació.

La Via Augusta vertebrava la comarca, i disposava almenys de dues *mansiones* al seu pas, les d'*Arrago* (Sabadell) i *Semproniana* (Granollers), documentades als vasos apol·linars de Vicarello. Fora del seu recorregut l'estació termal d'*Aquae Calidae* (Caldes de Montbui) i el nucli ibèric romanitzat d'*Egara* (Terrassa) són punts importants en l'articulació d'un territori que al llarg dels segles I i II s'omplí d'explotacions agrícoles. La localitat d'*Ègara* es configurà com un element principal en

l'administració de la comarca, i sota Vespasià esdevingué municipi. Tot i que no ha estat localitzada una trama urbana, la documentació epigràfica és inequívoca⁷⁶.

Moltes explotacions agrícoles de la comarca entraren en desús el segle III, en alguns casos de forma violenta, al mateix temps que es reforçaven les muralles de la ciutat de Barcelona. Una època convulsa a tots nivells, de profunda crisi política, econòmica i social. Al final del segle el regnat de Dioclecià suposà l'estabilització de l'Imperi amb la creació de noves estructures administratives. Corresponen a la seva darrera etapa les primeres referències al cristianisme a la ciutat de Barcelona, amb els relats dels martiris de Cugat i Eulàlia durant la persecució (aproximadament el 304)⁷⁷.

Durant el segle IV, el cristianisme passà de ser una religió perseguida a tolerada, hegemònica i finalment oficial. Lentament els bisbes ocuparen l'espai de l'administració pública a mida que les estructures polítiques s'ensorraven. Un exemple molt clar el dona el conjunt de Sant Pere de Terrassa, Ègara, on un gran edifici, probablement de caràcter administratiu, en ús els segles II i III, fou ampliat a mitjan segle IV amb una important aula eucarística. A mitjan segle V aquest mateix espai esdevingué la seu del bisbat d'Ègara. El conflicte que conduí a la creació d'una nova diòcesi a Ègara l'any 450 mostra que el seu territori formava part de la de Barcelona, i és la intervenció del Papat la que segregà la nova circumscripció eclesiàstica⁷⁸.

Tradicionalment s'ha considerat que hi ha un gran trencament durant el període baiximperial i visigòtic. La dissolució de l'Estat Romà donaria pas a un declivi cultural i econòmic durant els regnes germànics. En els darrers anys els estudis històrics, i molt especialment els arqueològics, han posat de manifest que ni aquest trencament és tan abrupte, ni la decadència econòmica i cultural tan evident. El paisatge que es configurà és d'una gran continuïtat respecte a l'etapa anterior. Barcelona prengué rellevància política i econòmica; l'episodi de Gal·la Plàcidia i Ataülf a inicis del segle V ho corrobora, així com la seva condició de capital del regne visigot a inicis del segle VI.

Durant els segles V a VII es consolidà una topografia de llocs de culte cristians, particularment ben coneguda a la part occidental del Vallès. Prop de la seu episcopal s'erigiren diverses capelles i cementiris probablement vinculats a l'activitat del bisbe. Més enllà hi ha força testimonis de capelles que probablement estaven associades a explotacions agrícoles.

L'arribada dels musulmans a inicis del segle VIII no sembla pas marcar un fort trencament. Consolidà la capitalitat de Barcelona en detriment de Tarragona, que quedà abandonada. Les poques informacions d'aquest període deixen entreveure la importància del castell de Terrassa situat molt a la vora de l'antiga seu episcopal d'Ègara. Només les notícies del segle IX referides a les dificultats del bisbe carolingi

---

⁷⁶ Fabre, Mayer, Rodà, 1981; Garcia i Linares, Moro i Garcia, & Tuset Bertrán, 2009.

⁷⁷ Martí, 2006,

⁷⁸ Garcia i Linares, Moro i Garcia, & Tuset Bertrán, 2009; Martí Bonet, 2004.

Frodoí per controlar el clergat a Barcelona, però molt específicament a Terrassa, ens permeten endevinar que durant el període musulmà es mantingué una distinció territorial entre Barcelona i el Vallès, potser el bisbat en actiu.

Hi ha hagut intents per part de R. Martí d'identificar una xarxa administrativa d'època andalusina a partir de la distribució dels *palatia* documentats el segle X⁷⁹, però encara queda molta feina a fer per part de l'arqueologia.

La conquesta carolíngia de Barcelona el 801 fou el darrer d'una sèrie d'intents de Carlemany d'allunyar dels Pirineus la frontera amb l'Islam. Fracassada la gran expedició de Saragossa del 778, amb la qual pretenia fer-se amb tota la vall de l'Ebre, durant les dues dècades següents anà incorporant de manera més lenta a l'Imperi el que després seria la Marca Hispànica. Un cop presa Girona el 785, l'ocupació d'Urgell a partir del 789 desfermà un conflicte que posa en evidència l'estratègia política carolíngia: l'acusació d'heretgia al bisbe Fèlix d'Urgell, un dels caps visibles de l'adopcionisme, que fou duta a les més altes instàncies imperials.

Cal veure en l'adopcionisme més una lluita política que teològica. Just en les mateixes dates Carlemany publicà l'*Admonitio Generalis*, el gran projecte de cristianització i reordenació de l'Imperi a partir de les estructures eclesiàstiques, molt particularment les escoles catedralícies. En aquest context no hi tenia lloc un bisbe deslligat de l'església franco-romana, i vinculat a l'arquebisbe mossàrab de Toledo. La repressió fou molt intensa i conduí a la unificació de l'Església present a la Marca amb la resta de l'Imperi, tant en qüestions jurisdiccionals com litúrgiques i culturals, amb el canvi de ritu, abandonant l'hispanovisigòtic per implementar el romà, el canvi de grafia, adoptant la lletra carolina i l'adscripció de les seues catalanes a la província eclesiàstica de Narbona.

La Marca Hispànica s'organitzà a partir dels petits comtats fundats a recer dels Pirineus i el de Barcelona, plaça forta al límit sud. Mentre l'Imperi es mantingué cohesionat els comtes foren nomenats per l'emperador. A mida que avançava la descomposició territorial i política, els comtes actuaven de manera més autònoma fins arribar a finals del segle IX en que la successió esdevingué hereditària, formant-se les dinasties comtals.

El càrrec episcopal canvià molt el seu rol dins la societat. En el regne visigot i durant el període andalusí el bisbe era l'administrador de la fiscalitat i de la justícia, el veritable hereu de l'autoritat pública del desaparegut Imperi Romà d'Occident. Amb la reorganització efectuada per Carlemany el bisbe esdevingué l'adlàter del comte, un membre indispensable de l'estructura estatal però sotmès al poder civil.

---

⁷⁹ Martí, 1999.

Hi ha poques referències a l'estructura territorial i l'administració civil i eclesiàstica del comtat de Barcelona durant la primera meitat del segle IX, i en concret del Vallès. El bisbe Frodoí fou enviat per posar-hi ordre, i el 870 es planyia que hi havia preveres que no se sotmetien a l'autoritat episcopal a Barcelona i Terrassa.

La pobresa de documentació no permet fer afirmacions prou contrastades amb dades escrites, però sembla clar que el marc general d'enquadrament de la població en parròquies i castells no es desenvolupà durant el segle IX ni en bona part durant el segle X. Ben al contrari, el model que es troba arreu és el d'una xarxa de *villae* de les quals no en queda clara la funció, si bé és segur que tenien un territori assignat. Aquesta característica probablement va lligada als privilegis de caràcter judicial i fiscal atorgats per Carles el Calb el 844 als habitants de Barcelona i del castell de Terrassa. La condició de zona de frontera mal controlada impulsà l'emperador a donar facilitats a la població, d'origen hispanogot i exposada a les ràtzies andalusines, perquè romangués en el territori. D'altra banda, a través de diversos capitulars Carlemany i Carles el Calb confirmaren als *hispani* el manteniment del seu dret, el visigòtic, que es mantingué fins la recepció del dret comú ja el segle XII.

És perceptible una voluntat d'estructuració del territori durant l'episcopat de Frodoí. El bisbe aconseguí diversos privilegis de part de l'emperador, entre ells el control de les terres fiscals del Montseny⁸⁰, domini que probablement era en mans públiques des de l'època romana, i una important suma de diners adreçada a la restauració de la catedral, però probablement també a l'escola i capítol catedralicis. Del seu pontificat són les primeres referències al monestir de Sant Cugat que tindrà un paper cabdal en els segles venidors.

Els successors de Guifré, ja en una dinàmica de traspàs hereditari del comtat, continuaren la política expansiva que havia iniciat el Pilós, ocupant terres més enllà del Llobregat i establint-hi una atapeïda xarxa castral. Contemporàniament es documenten diversos castells al Vallès que no arribaran mai a generar un espai clos.

Al llarg del segle X hi ha una clara voluntat d'introduir nous elements d'articulació del territori. Unes quantes actes de consagració d'esglésies parlen de la fundació de parròquies, que no arribaren a constituir una xarxa tancada fins la fi del segle XI. Serà sobretot l'acció dels monestirs (particularment Sant Cugat, Sant Llorenç del Munt i Sant Pere de les Puel·les) i de la Mitra de Barcelona (actuant conjuntament el bisbe amb els canonges de la catedral), que aplegaren grans dominis gràcies sobretot a la multitud de donacions de les que en foren receptors.

A mida que el món franc s'enfonsava en una profunda crisi política, els comtes de Barcelona actuaven de manera cada cop més autònoma. Si bé en tot moment havien respectat la legitimitat del poder sobirà del regne franc, a partir de mitjan segle X

---

⁸⁰ Bolós, 2004, p. 82-84.

establiren relacions directes amb el califat de Còrdova i el Papat i anaren prenent consciència de tenir una autoritat sobirana.

Dues dates marquen l'evolució d'aquest poder sobirà: la ràtzia d'Almansur el 985, darrer cop en que Barcelona es mostrà molt inferior al Califat Omeia, i el 1009 on l'expedició a Còrdova posà de manifest que tot havia canviat i que els senyors cristians tenien ara l'hegemonia⁸¹. Al llarg del segle X la noblesa, a imatge dels comtes, s'havia anat emancipant i construint, sobretot a la frontera, els seus castells dotats de termes. A mida que el domini sobre els veïns musulmans creixia, també ho feia la seva capacitat d'apropiar-se de recursos externs via les incursions o el pagament de pàries, però més important encara, perfeccionaven l'ús de la violència envers la població pròpia. Durant el segle XI el control sobre la pagesia esdevingué ferri i les exaccions es multiplicaren de manera cada cop més arbitrària. Tot i que els comtes i l'Església eren els màxims instruments d'un sistema d'autoritat de tipus públic, ràpidament s'adaptaren a la nova situació i donaren respostes que posarien les bases del nou sistema feudal. Les assemblees de Pau i Treva de Déu, la lenta compilació dels usatges, l'ús de noves formes jurídiques com les convinences i la construcció d'una densa xarxa d'esglésies i castells, permeteren ajustar les dissensions que es manifestaren principalment amb la revolta de Mir Geribert a mitjan segle XI.

A finals del segle XI el paisatge del Vallès s'havia modificat dràsticament respecte a un segle abans. Es poden diferenciar àmbits territorials ben definits segons qui exerceix l'autoritat. Hi havia amplis sectors encara sota el control directe dels comtes com el castell de Terrassa o el Montseny amb el Palau de Vilamajor. Les grans institucions eclesiàstiques havien consolidat els seus dominis formant conjunts territorials homogenis, és el cas de Sant Cugat del Vallès, Sant Llorenç del Munt o Sant Pere de les Puel·les. També les senyories laiques s'havien afermat al voltant dels castells, encara de petites dimensions el segle XI, però dotats de territoris jurisdiccionals com el castell d'Arraona, el de Castellar o el de Montbui.

Encara no es pot parlar de pagesia servil lligada a la terra però tots els elements estaven posats perquè la següent centúria es desenvolupés la remença.

---

⁸¹ Ballestín, 2015.

1.- METODOLOGIA I FONTS DOCUMENTALS

1.1 Fonts per a estudiar els escrivans dels segles X-XI

1.1.1 Fons documentals

El gran nombre de documents conservats pot fer pensar que aquests mostraran una imatge nítida de la societat de l'època; però no sempre quantitat i qualitat van de bracet. Aquesta gran quantitat de diplomes ha passat per l'estret filtre dels comtes, les famílies nobles i les institucions eclesiàstiques que han tingut interès en conservar-los, i en conseqüència, per al comtat i bisbat de Barcelona, només els seus arxius han transmès documentació dels segles X i XI. És, per tant, imprescindible tenir present quin ha estat el procés de transmissió dels diplomes.

1.1.1.1 *Nobiliaris*

Els arxius comtals de Barcelona, dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *són, segurament els més rics d'Europa pel que fa al segle XI (...) cap més cancelleria no ha conservat sèries tan continuades i homogènies de pergamins originals*⁸²... S'hi conserven documents elaborats a la cúria comtal, però també d'altres que per diverses raons hi van anar a parar posteriorment, com és el cas de l'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses, al que hi pertanyen algunes de les actes de consagració d'esglésies més antigues, promogudes per l'abadessa Emma. Frederic Udina ha intentat distingir els diversos orígens dels documents dels segles IX i X, i molt específicament els de Sant Joan⁸³, però és una feina encara per acabar de perfilar, ja que hi ha altres fons més difícils de detectar que s'han anat afegint al nucli original. Per al nostre estudi hagués estat molt interessant tenir aquestes distincions ja que permetrien situar millor els escrivans en un entorn institucional determinat.

A part dels arxius comtals hi ha els arxius patrimonials de famílies nobles que s'han conservat fins al present. Hem pogut localitzar els fons dels vescomtes de Cabrera, rics en documentació referent al Vallès Oriental, integrats en els arxius dels ducs de Medinaceli. Aquest fons, que durant segles s'havia conservat a la Casa de Pilatos de Sevilla es troba a Toledo en el moment d'elaborar la nostra base documental i no poden ser consultats fins que s'organitzi *l'Archivo General de la Nobleza*. Els seus materials no han estat publicats i, de moment, només són consultables algunes còpies microfilmades a l'arxiu de l'Abadia de Poblet.

---

⁸² Bonnassie, 1999, p. 9.

⁸³ Udina, 1951, p. 11.

El fons dels marquesos de Sentmenat, dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, conté diversos pergamins dels segles X i XI encara no publicats; d'aquest fons hem inclòs un document⁸⁴ del qual n'havíem transcrit el text.

1.1.1.2 *Eclesiàstics*

L'Església s'organitza en dos tipus d'institucions segons la seva finalitat. Les seculars, dependents directament del bisbe i amb finalitat de cura d'ànimes i les regulars, sovint exemptes d'obediència al bisbe, caracteritzades per ser comunitats sotmeses a una unes normes de vida fixades per escrit⁸⁵.

1.1.1.2.1 *Eclesiàstics seculars*

Les dues institucions eclesiàstiques seculars més importants, la Cúria Episcopal i el Capítol Catedral, es confonen contínuament durant els segles X i XI. El 1104 un privilegi de Pasqual II estableix que les seves possessions se separin i distingeixin, per la qual cosa hom suposa que s'organitzen els respectius arxius⁸⁶.

La documentació de la Cúria Episcopal de Barcelona, relativa a l'administració dels béns directament vinculats al bisbe forma la sèrie Mensa Episcopal de l'Arxiu Diocesà, on no ha romàs cap document del segle X referent al Vallès i cap del segle XI que esmenti edificis seculars de culte.

L'Arxiu del Capítol de la Catedral⁸⁷, ha conservat un fons riquíssim de pergamins que pertanyien a sèries temàtiques, relatives a les diverses institucions que conformaven la Seu de Barcelona, i en les quals van estar integrats fins a la fi dels anys 60 del segle XX. Actualment aquests documents estan ordenats i conservats de manera unitària en cinc sèries majors subdividides en 214 sèries menors, de manera que la seva consulta resulta més senzilla i al mateix temps es pot saber en quina sèrie temàtica havia estat ubicat cada document⁸⁸.

Les esglésies de la diòcesi també tenien possessions que administraven i de les que tenien documents de propietat, dels quals ens han arribat ben pocs exemples. Es conserva un important fons de pergamins dels segles X i XI de la *Domus* de Sant Pere

---

⁸⁴ ACA. Sentmenat B.1 (FD67). Més endavant, en l'apartat 1.2.3, es descriu la metodologia que hem emprat per citar els documents.

⁸⁵ En resposta a una petició de la Dieta d'Aquisgrà Lluís el Pietós promulgà el 817 el *Capitulare monasticum* que organitza la vida dels monestirs. En aquest capitular s'estableix la regla de sant Benet, retocada per Benet d'Aniana, com a text directriu de la vida dels monestirs de l'Imperi Carolingi (Sánchez, 2005, p. 130-133).

⁸⁶ Martí Bonet, 1998, p. 139.

⁸⁷ El Capítol Catedral és el cos de canonges que té encomanat el culte de la Seu.

⁸⁸ Fàbrega, 1995, p. 25-31.

d'Ègara incorporats ara a l'arxiu de la canònica agustiniana de Santa Maria de Terrassa i cinc pergamins inèdits de Sant Pere de Vilamajor a l'Arxiu Diocesà de Barcelona⁸⁹.

1.1.1.2.2 Eclesiàstics regulars

a) Amb seu al Vallès

Durant els segles X i XI hi hagué al Vallès tres comunitats religioses subjectes a la regla de Sant Benet: Sant Cugat d'Octavià (o del Vallès), Sant Llorenç del Munt i Sant Miquel del Fai.

El gran monestir de Sant Cugat d'Octavià, fundat en dates incertes del segle IX, sembla que ja està en ple funcionament el 878, segons el precepte de Lluís el Tartamut al bisbe Frodoí de Barcelona⁹⁰. Al llarg dels segles X i XI aquest cenobi acumula, a partir sobretot de les donacions, un important patrimoni, localitzat principalment al voltant del monestir, però també amb grans possessions per tot el Vallès i la marca del Penedès⁹¹. Durant el segle XI el monestir acudirà sovint al tribunal comtal per reclamar els seus drets en disputes amb senyors laics, guanyant de manera sistemàtica aquests plets, situació que continuarà durant el segle XII. La principal arma que esgrimia l'abadia eren els seus títols de propietat, dels quals se n'ha conservat una reduïdíssima part de documents originals a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Abadia de Montserrat⁹², essent la major part de documents transmesos pel Cartulari redactat el segle XIII. És per això que considerem que la documentació de Sant Cugat del Vallès és d'una molt baixa fiabilitat, particularment la continguda pel cartulari.

Sant Llorenç del Munt està documentat com a lloc de culte des del 958, dependent de Sant Cugat del Vallès almenys des del 986. No serà fins el 1013 que, a iniciativa dels comtes de Barcelona, es fundarà el monestir⁹³. Durant el segle XI el cenobi reuneix un important patrimoni, i viurà una època de puixança que a partir dels anys 80 del mateix segle s'estronca en passar a dependre, de Sant Ponç de Tomeres, i des del 1098, de Sant Cugat. El monestir del Munt no consta que litigui amb senyors laics, i sempre conservà els diplomes originals com a títols de propietat, elaborant només catàlegs dels documents però mai fent-ne una còpia sistemàtica. Quan a principis del segle XVII

---

⁸⁹ Puig, Ruiz, & Soler, 2001, p. 72. Un cas a part és l'anomenat *políptic* de Sant Pere de Vilamajor (Mundó, 1961) que no hem inclòs en aquest estudi ja que considerem que no es tracta d'un instrument públic sinó d'un document d'ús intern d'aquesta església. En la segona part d'aquest document es parla d'una canònica, única referència a una comunitat de preveres que no necessàriament havia d'estar subjecta a una regla. (Aventín 1990, p. 33-34).

⁹⁰ ACB 8 *et domum Sancti cucuphatis et Sancti Felicis ad locum Octavianum cum aprisionibus et adiacenciis et omnibus ibidem pertinentibus, sicut Ostofredus abba per preceptum tenuit*

⁹¹ Bou, 1988; Salrach, 1992; Ruiz, 1995.

⁹² Procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès a l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat es conserven 26 documents del segle X i una vintena del segle XI referents al Vallès que no estan inclosos al cartulari ni van ser publicats per Rius.

⁹³ Puig, 1995, p. 41-42.

s'extingeix la comunitat la documentació passa a la Congregació Claustral Tarraconense, primer a Lleida i després a Sant Pau del Camp de Barcelona⁹⁴. Actualment els pergamins dels segles X i XI es conserven principalment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la Biblioteca de Catalunya, l'Abadia de Montserrat i la British Library i, a diferència del de Sant Cugat del Vallès, considerem que és un cos documental de molta fiabilitat, especialment després de l'estudi que en realitzà P. Puig⁹⁵. Volem agrair molt explícitament al Dr. Pere Puig i Ustrell que ens facilités l'accés a les seves anotacions personals dels documents conservats a Londres, així com les seves valuoses observacions.

El monestir de Sant Miquel del Fai, fundat després del 997 per Gombau de Besora a instàncies dels comtes de Barcelona, des del 1047 depengué de Sant Víctor de Marsella. Passada una primera època de creixement i formació d'un important patrimoni, la comunitat quedà estancada en nombre i entrà en una lenta decadència que portà a la seva supressió el segle XVI⁹⁶. Les rendes foren assignades a l'ardiaca menor de la Catedral de Girona, i la documentació en bona part va ser transferida a aquella ciutat, on actualment es conserven alguns pergamins inèdits a l'Arxiu Diocesà.

La cartoixa de Sant Jaume de Vallparadís fou fundada el 1345 al castell que havia estat residència dels castlans de Terrassa com a donació del darrer membre d'aquest llinatge, Blanca de Centelles⁹⁷. El monestir fou traslladat a Tiana el 1415, on es fusionà amb la cartoixa de Sant Pol de Mar per formar la nova cartoixa de Santa Maria de Montalegre. Amb la deïxa de Maria de Centelles hi devien anar els pergamins de la família que s'integraren a l'arxiu de la comunitat i que actualment es conserven al fons de Montalegre de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i dels quals s'han publicat els pergamins dels segles X a XII⁹⁸.

No hem localitzat cap documentació dels possibles arxius de les cel·les monàstiques de Santa Maria del Camí i Sant Genís i Santa Eulàlia de Tapioles.

b) Amb seu a la ciutat de Barcelona

La col·legiata de Santa Anna de Barcelona, seu de l'orde del Sant Sepulcre fou fundada el 1141, i el 1420 es fusionà amb la canònica agustiniana de Santa Eulàlia del Camp, que havia estat fundada el 1155⁹⁹. L'abundant documentació d'aquests dos

---

⁹⁴ Puig, 1995, p. 249-255.

⁹⁵ Puig, 1995.

⁹⁶ Pladevall, 1991.

⁹⁷ Pladevall, 1968, p. 71-72.

⁹⁸ Pérez, 1998. En acabar la recollida d'informació per elaborar les bases de dades desconixem l'existència d'aquesta documentació integrada al fons de Montalegre, per això no consten en les fitxes documentals, però sí en altres apartats. Relatius al nostre àmbit d'estudi hi ha 11 pergamins del segle X, un referent a Castellar del Vallès i 10 a Terrassa, i 9 pergamins del segle XI amb referències a diversos llocs de culte seculars del Vallès.

⁹⁹ Aran, 2002.

cenobis fou traslladada entre 1918 i 1939 al Museu Diocesà i finalment a l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Inclou molts diplomes referents al Vallès al segle X i XI, molt especialment a Polinyà del Vallès i fou estudiada i publicada (fins l'any 1200) per Jesús Alturo¹⁰⁰.

El monestir benedictí de Sant Pere de les Puel·les, actiu ja a mitjans del segle X, té un important fons de pergamins encara inèdit. Molts d'ells són referents a la zona de Santa Maria de Montmeló, església que pertanyia al monestir des del segle X.

1.1.2 Fonts publicades

L'any 2006 la Fundació Noguera publicava el *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*¹⁰¹ que, editat en cinc volums, recull 1719 documents escrits entre el 1001 i el 1100. És una mostra de l'immens patrimoni escrit conservat a Catalunya que permet acostar-se a certs aspectes dels segles X i XI amb un grau de precisió únic a Europa¹⁰². L'antic comtat i bisbat de Barcelona són particularment rics en documentació, conservada tant en fons civils com eclesiàstics.

Aquest patrimoni ha estat publicat parcialment des d'èpoques ben antigues. Així al segle XVII Francesc Diago i Jeroni Pujades il·lustren els seus escrits de caire cronístic amb la nombrosa documentació que consulten, però serà Pere de Marca qui farà, amb finalitats netament polítiques, un ampli recull de diplomes¹⁰³.

Durant el segle XVIII les sèries seran sistematitzades i estudiades per arxivers com Jaume Caresmar a la Catedral i Antoni Campillo a la Cúria Diocesana de Barcelona, facilitant la informació per a l'elaboració de les obres enciclopèdiques dels pares Flórez, *España Sagrada* i Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España*¹⁰⁴. A mitjan segle XIX, Pròsper de Bofarull publicarà la *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, una àmplia col·lecció de documents¹⁰⁵, aquest cop de manera independent i no com a apèndix d'una obra narrativa tal com feu uns anys abans a *Los Condes de Barcelona vindicados*¹⁰⁶.

Entrat el segle XX destaca el treball de recopilació que fa Josep Mas per a l'estudi de les institucions religioses de Barcelona. Comença amb els fons de la Catedral i continua recollint informació d'altres arxius en les seves *Notes històriques*, fitxes manuscrites

---

¹⁰⁰ Alturo, 1985.

¹⁰¹ Baucells, Fàbrega, Riu, Hernando, & Batlle, 2006.

¹⁰² Una visió general per Catalunya es troba en una intervenció feta per J. Alturo en unes jornades per joves historiadors de la UAB (Alturo, 1998).

¹⁰³ Diago, 1603; Pujades, 1609; Marca, 1688.

¹⁰⁴ Flórez, *España Sagrada*. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España, 1746-1918, Villanueva, 1803-1852.

¹⁰⁵ Bofarull, 1847.

¹⁰⁶ Bofarull, 1836.

encara consultables a l'Arxiu Històric de Barcelona. L'objectiu era fer una mena d'enciclopèdia històrica del Bisbat de Barcelona de la que arribà a publicar alguns volums. En destaquem el buidatge que fa del Cartulari de Sant Cugat del Vallès i dels *Libri Antiquitatum*¹⁰⁷. Poc després Salvador Puig publica l'*Episcopologio de la Sede Barcinonense*¹⁰⁸ al final del qual inclou en apèndix nombrosos documents inèdits.

Les transcripcions de conjunts documentals complets comencen el 1945 amb la que fa Josep Rius del cartulari de Sant Cugat del Vallès,¹⁰⁹ incloent-hi molts dels pergamins conservats als arxius de la Corona d'Aragó i de l'Abadia de Montserrat.¹¹⁰ De manera gairebé simultània Francesc Miquel transcriu el gran cartulari dels comtes de Barcelona, el *Liber Feudorum Maior*¹¹¹. Sis anys després Frederic Udina publica els documents més antics de l'Arxiu Comtal¹¹².

L'accés a través de publicacions als tres grans cartularis, el Comtal, el de Sant Cugat i el de la Catedral, ja sigui en forma de registos o de transcripcions, resulta des d'aquest moment molt còmode, de tal manera que esdevenen la base de la majoria dels estudis històrics i filològics referits als segles X a XII.

A principis de la dècada dels 80 del segle XX la Fundació Noguera inicia la publicació sistemàtica de diplomataris catalans de diverses èpoques. Respecte a l'àrea i cronologia del nostre estudi entre el 1985 i el 2010 s'han publicat dos diplomataris de l'Arxiu Comtal¹¹³, dos de la Catedral de Barcelona¹¹⁴, a més dels abans dits de Santa Anna de Barcelona¹¹⁵, Sant Llorenç del Munt¹¹⁶, la cartoixa de Santa Maria de Montalegre¹¹⁷, i Sant Pere i Santa Maria d'Ègara¹¹⁸.

Tot i que alguns fons encara estan per editar¹¹⁹, aquestes publicacions posen a l'abast de l'investigador milers de documents per al període i àmbit geogràfic de la nostra recerca, permetent fer una selecció acurada dels diplomes i aplicar-hi metodologia estadística.

---

¹⁰⁷ Mas, 1905; Mas, 1909-1914.

¹⁰⁸ Puig, 1929.

¹⁰⁹ Rius, 1945.

¹¹⁰ Els índex però no seran elaborats i impresos fins el 1981, en dues edicions paral·leles del Museu d'Història de Sabadell (Roca, 1981) i del Ministeri de Cultura (AAVV, 1981).

¹¹¹ Miquel, 1945-1947.

¹¹² Udina, 1951.

¹¹³ Feliu & Salrach, 1993 i Baiges, et al., 2010.

¹¹⁴ Els pergamins del segle X de la Catedral de Barcelona foren publicats per Àngel Fàbrega al mateix Arxiu Capitular, (Fàbrega 1995) i els del segle XI per la Fundació Noguera (Baucells, Fàbrega, Riu, Hernando, & Batlle, 2006).

¹¹⁵ Alturo, 1985.

¹¹⁶ Puig, 1995.

¹¹⁷ Pérez, 1998.

¹¹⁸ Puig, Ruiz, & Soler, 2001.

¹¹⁹ Només els pergamins inèdits de Sant Cugat, l'arxiu de la casa de Medinaceli i el fons del monestir de Sant Pere de les Puel·les, tenen un volum de documentació important.

1.2 Recollida de la informació

1.2.1 Criteris de selecció

Hem establert uns criteris de selecció dels documents per delimitar l'àmbit d'estudi i elaborar la base de dades necessària per estudiar els escrivans actius al Vallès els segles X i XI.

1.2.1.1 *Àmbit geogràfic i cronologia*

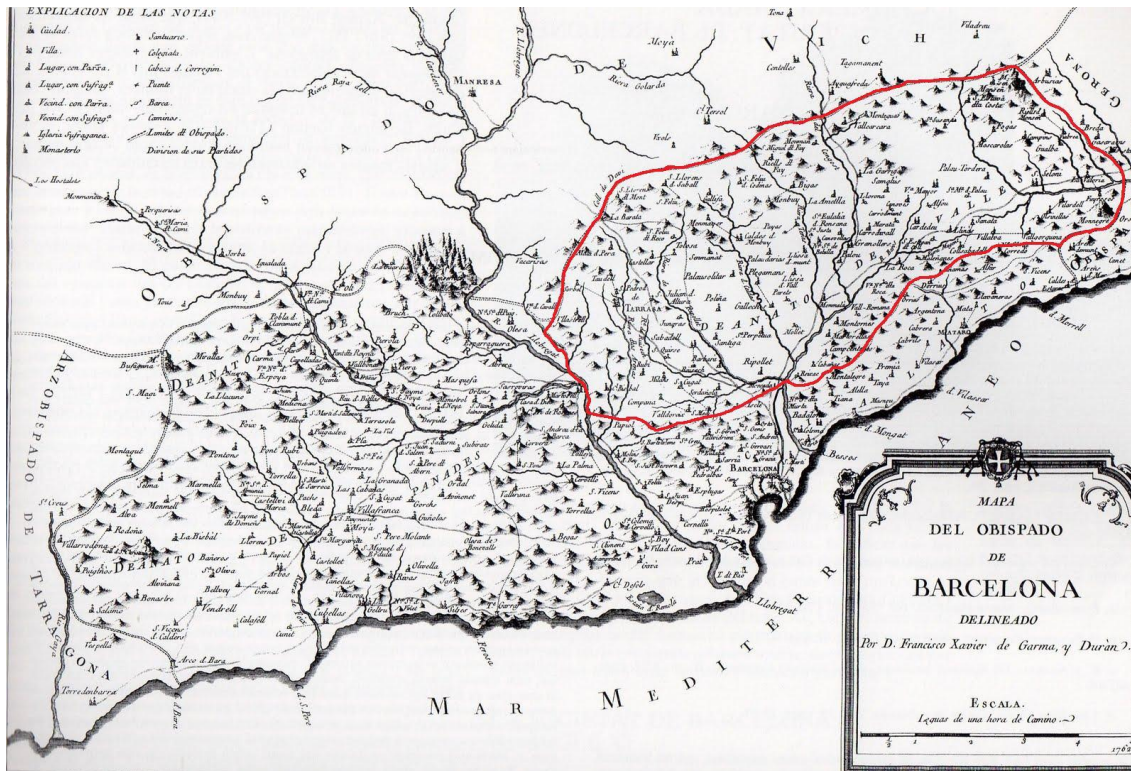
Hem recollit documents en els quals hi ha esments a topònims de l'àmbit geogràfic seleccionat¹²⁰, la zona del Vallès del Bisbat de Barcelona. Aquest és un marc delimitat físicament en la seva major part per les serralades prelitoral i litoral i ben documentat des del darrer quart del segle X¹²¹. Hem escollit parlar del marc eclesiàstic i no del comtat de Barcelona perquè una part important de l'estudi se centrarà en el vocabulari eclesiàstic.

El recull abasta del 904, data del document més antic, la consagració de l'església de Sant Esteve de Parets, al 1100, límit cronològic superior dels principals fons documentals publicats.

---

¹²⁰ Això no comporta que els documents fossin materialment escrits dins d'aquest àmbit ni que la major part de cada document hi faci referència.

¹²¹ Els límits del bisbat de Vic amb els de Barcelona es descriuen en la butlla de Benet VII al bisbe Frujà d'Osona el 978 (Junyent i Subirà 1980, 371-373). Els termes diocesans de Barcelona es troben ben definits, de manera constant, en la documentació (Martí Bonet, 2006, p. 14-17), una bona representació cartogràfica és la que apareix a la *España Sagrada* (Flórez, 1746-1918, p. 36-37), analitzada per A. Barella (1997).

**Mapa del obispado de Barcelona. F.X. Garma. Publicat a l'España Sagrada d'E. Flórez.
En vermell, els límits del Vallès.**

1.2.1.2 Només documents publicats

Hem consultat només documentació publicada per centrar el nostre treball en l'obtenció del major nombre de dades possible per al tractament estadístic¹²². La documentació no publicada és una part relativament petita de la que s'ha conservat, per això creiem que, tot i que seria desitjable incloure-la, la seva absència en l'estudi no alterarà gaire els resultats de l'anàlisi.

1.2.1.3 Només documents originals

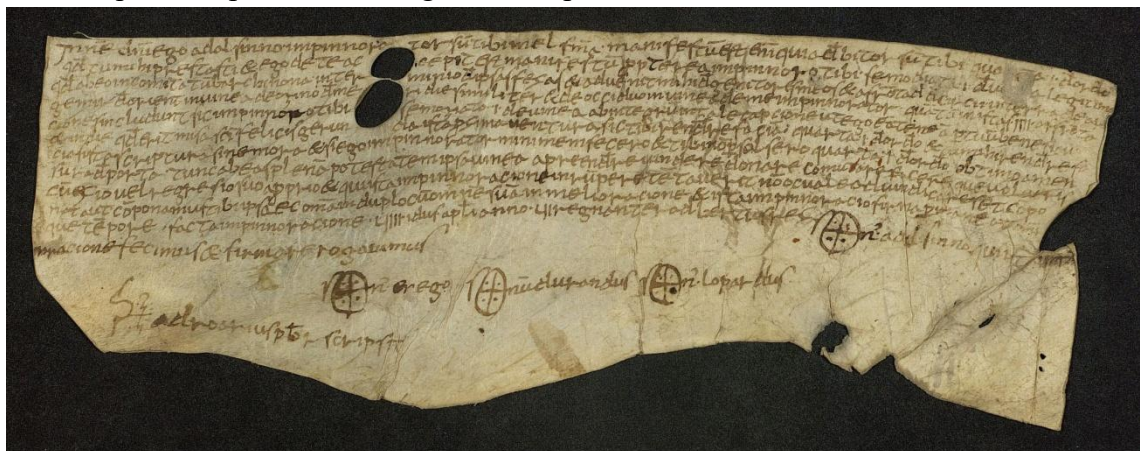
Habitualment en els estudis històrics se sol tenir en la mateixa consideració el document original i la còpia, ja sigui antiga o feta en èpoques recents, concentrant l'atenció en la informació continguda en el text. Hi ha però una gran diferència entre conservar només el contingut textual o tot el diploma original: el suport material conté aspectes formals que trià l'escrivà per precisar la transmissió del missatge. De la mateixa manera que en una conversa el llenguatge no verbal contextualitza la paraula

¹²² Hem fet una excepció amb el document FD67 que és inèdit però que ja havíem transcrit anteriorment i incloem en els annexos.

pronunciada i en dóna claus d'interpretació amb gestos, mirades, silencis...¹²³, el suport material és curosament escollit, tractat i presentat perquè embolcalli i contextualitzi la paraula escrita.

Aquests aspectes formals, com és el fet mateix de posar un acte per escrit, les dimensions i qualitat del suport, la distribució del document, la cal·ligrafia i, sobretot, el signe de subscripció de l'escrivà, particular i propi de cadascun d'ells...¹²⁴ parlen d'allò que s'hi diu amb tanta o més força que la paraula escrita ja que estan justificant l'existència mateixa d'aquella paraula escrita. En el recull de documents estudiats hi ha grans diferències en els suports materials, a tall d'exemple dos diplomes del fons de Sant Cugat del Vallès de l'any 1002.

El primer (SCV 371)¹²⁵, signat el mes d'abril del 1002, és l'empenyorament que fa Adolsind a Mel, dona, de mitja mujada de vinya per una quartera d'ordi que ja havia rebut d'aquesta. Mitja mujada equival a 425 m², on s'hi poden plantar com a molt 180 ceps¹²⁶. La quartera d'ordi equival a uns 58 litres de cereal¹²⁷ que transformat en farina representen unes 300 racions de pa o de farinetes. Es tracta per tant d'una transacció de poc valor, i això es reflecteix en el suport material del document, un pergamí de petites dimensions (30 x 11 cm) retallat intentant buscar la forma rectangular, però amb un sol angle recte, el superior esquerre, i amb diversos forats existents abans de l'escriptura. La cal·ligrafia és poc acurada, i les línies no massa dretes, especialment la signatura de l'escrivent que s'adapta al límit irregular de la pell de l'animal.

5 cm

ACA_MON_PERG_BENDIC_0092r

El segon (SCV 382)¹²⁸, és la butlla que atorga el 1002 el papa Silvestre II al monestir de Sant Cugat confirmant-li les seves possessions i posant-lo sota l'autoritat directa del

¹²³ Torralba, 1998, p. 178-185.

¹²⁴ Puig, 1995, p. 351.

¹²⁵ FD175.

¹²⁶ A Òdena el segle XVIII la densitat de plantació dels ceps devia rondar els 3.500 per hectàrea ja que es plantaven a 3-4 pams de distància i la separació de les filades era de 8 a 10 pams (Jorba, 2006, p. 177).

¹²⁷ La quartera tradicional de Barcelona té 70 litres però segons G. Feliu aquesta abans del segon terç del segle XI només tenia 10 quartans, i no 12 (Feliu, 2001, p. 134-137).

¹²⁸ FD454.

romà pontífex¹²⁹. Escrita sobre paper, material desconegut al comtat de Barcelona, i les seves grans dimensions (123 x 75 cm) expressen l'excelsitud del text, atorgat per la màxima autoritat eclesiàstica a la institució monàstica més important del comtat. El document, confirmat pel comte Ramon Borrell i la comtessa Ermessenda, esdevé títol de propietat de les moltes possessions que recull.

El lector capta immediatament la diferència de valor quan se situa davant d'un document o de l'altre, i esperarà també que, en consonància amb el suport material, el contingut del text sigui diferent.

Les còpies presenten a més altres deficiències en la transmissió de la informació més enllà de no estar contextualitzades en el suport material previst, elegit i transformat per l'escrivà. Com bé observa P. Bonnassie respecte als cartularis:

-...poden contenir errors de còpia...

-...han transmès tan sols una part feble de la documentació original. Les informacions que forneixen són, en conjunt, massa pobres respecte a les que es poden treure de les sèries de pergamins.

-La cosa més greu és que documents originals i documents transcrits no difereixen tan sols per llur nombre, sinó també per llur naturalesa. Els responsables de la transcripció han efectuat una selecció despietada en la massa dels documents que els arribaven. N'hem eliminat d'una manera quasi sistemàtica: els contractes de venda i d'empenyorament. N'hem retingut i copiat quasi en llur totalitat: les escriptures de

---

¹²⁹ El fons de Sant Cugat del Vallès ha conservat el paper d'una segona butlla, de novembre del 1007 (SCV 412), atorgada pel papa Joan XVIII, el text de la qual és pràcticament igual a la de 1002, i de la qual no s'ha conservat el nom de l'escrivà. Hem cregut convenient no fer una fitxa documental d'aquest diploma ja que la gran quantitat d'unitats topogràfiques que conté ja estan recollides per la butlla de només cinc anys abans, i a més no es poden relacionar amb cap escrivà.

*donació els cartularis minimitzen el paper dels intercanvis en l'economia dels segles X-XII*¹³⁰.

Més enllà dels errors no intencionats, apareixen les interpolacions doloses i àdhuc, massa sovint, documents íntegrament falsos¹³¹. Gràcies a la gran riquesa documental de l'antiga diòcesi i comtat de Barcelona podem fer l'estudi a partir exclusivament dels originals, deixant de banda totes les còpies, especialment les dels grans reculls de documentació transcrita¹³², els trasllats i les notícies conservades als nombrosos capbreus.

Analitzar només documents originals no exclou totalment la possibilitat que hi hagi falsos, però la redueix en gran part ja que hi ha més variables a tenir en compte i poden ser identificats més fàcilment.

1.2.1.4 *Documents generats per autors diferents*

Hem optat per recollir documents generats per la major quantitat d'atorgants possible: particulars, institucions eclesiàstiques, autoritats civils... Aplegar dades obtingudes de diverses procedències fa que no estiguin tan mediatitzades pels interessos d'una determinada institució o grup social.

Tot i això sempre caldrà tenir present que la documentació mai no sorgeix per generació espontània; un diploma és fruit d'una voluntat, es posa per escrit allò que es desitja, escollint la informació segons els interessos de qui genera el document¹³³. Per tant, sempre correrem el perill d'estudiar només allò que han volgut transmetre aquells que tenen la capacitat de generar un document, sense poder accedir directament als que no en podien pas generar.

1.2.1.5 *Documents conservats en fons diferents*

La institució que conserva els diplomes no ho fa mai per un caprici antiquari sinó que retindrà preferentment aquells que d'alguna manera consideri útils. Podien servir per demostrar la propietat d'una terra de la qual s'havien de cobrar els censos, per prestigiar

---

¹³⁰ Bonnassie, 1981, p. 314.

¹³¹ En el nostre àmbit d'estudi la documentació del monestir de Sant Cugat del Vallès resulta especialment enutjosa per l'abundància d'interpolacions ("actualitzacions" segons alguns autors), falsos documents transmesos pel Cartulari i, molt pitjor encara, falsos elaborats íntegrament al segle XI. Pocs autors alerten del perill que significa per a la investigació aquest volum de falsificacions doloses preparades probablement per als enfrontaments judicials entre l'abadia i els senyors laics en el marc dels conflictes de mitjan segle XI (Cingolani, 2008, p. 164).

¹³² *Libri Antiquitatum* de la Catedral de Barcelona (Mas, 1909-1914), *Liber Feudorum Maior* (Miquel, 1945-1947) i Cartulari de Sant Cugat del Vallès (Rius, 1945) de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i *Liber Dotaliarum* (Ordeig, 1979-1991) de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

¹³³ Barceló, 1988, p. 74-75.

la pròpia institució mostrant la seva venerable antiguitat amb una reculada acta de consagració, o per reafirmar l'autoritat senyorial amb antigues convinences. Com apuntava Bonnassie, hi ha un procés de selecció que pot ser implacable i afectar l'anàlisi estadística de la naturalesa dels documents. Així veiem que en els fons monàstics abunden les donacions mentre que al nucli de l'Arxiu Comtal una alta proporció dels documents són convinences i infeudacions. Tenint en compte aquestes constatacions hem valorat també que la transmissió dels textos sigui diversa.

1.2.1.6 *Documents que esmenten llocs de culte seculars el segle XI*

La quantitat de documentació conservada és molt desigual en relació a la cronologia, en tots els fons la proporció entre el segle X i el segle XI és de 1 a 5¹³⁴. Hem optat per recollir tots els diplomes del segle X que hem localitzat a tot el Vallès, 169 en total. Els diplomes del segle XI són aproximadament uns 1.200, una quantitat excessiva per al present estudi, i que mostra la riquesa dels fons i les possibilitats d'emprendre noves línies d'investigació i aprofundir l'estudi a nivell local.

Havent constatat que els escrivans actius al Vallès Occidental durant el segle XI van canviar el seu lèxic per designar els llocs de culte seculars¹³⁵, hem recollit només aquells diplomes del segle XI que inclouen referències a llocs de culte seculars. Això suposa aproximadament un 25% del total de la documentació del segle XI, una mostra significativa que permet resseguir aquest canvi de lèxic, però que no sempre serà suficient per a consideracions més generals¹³⁶.

1.2.2 Elaboració de registos

Un cop localitzades les fonts documentals hem elaborat un regest de tots els documents del segle X referents al Vallès, originals i còpies, i només originals del segle XI en els quals hi ha esments a edificis de culte seculars. En aquest resum hem inclòs:

data: segons el còmput modern, la proposada per l'editor

fons documental

autors i receptors

tipologia jurídica del document

transcripció dels esments de topònims

testimonis signants amb algun títol

escrivà

---

¹³⁴ A tall d'exemple el fons de la Catedral de Barcelona disposa de 350 diplomes anteriors al 1000 (17% del total) i 1719 d'entre el 1001 i el 1100 (83% del total), i el fons de Sant Llorenç del Munt consta de 99 diplomes del segle X (20% del total) i 399 del segle XI (80% del total).

¹³⁵ Baró, 2009, p. 52-54.

¹³⁶ Per exemple hi ha tipus documentals, com les convinences, que rares vegades inclouen referències als llocs de culte seculars.

A tall d'exemple

920, març 14

ACB 9

Els germans Adala i Sentramund venen per dos sous al bisbe Teoderic una terra *in comitatum Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto*. Afronta a l'est amb el torrent que va a *Terracia*. N'és testimoni Sanla sotsdiaca. Escrivà Adroer prevere.

El resultat ha estat un cos de 847 registos de documents, 473 del segle X i 374 del segle XI. De la pràctica totalitat dels diplomes hem pogut consultar els originals, ja sigui el document físic (Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Arxiu Històric i Comarcal de Terrassa, Arxiu de l'Abadia de Montserrat), o la còpia microfilmada o digitalitzada (Biblioteca de Catalunya, Arxiu de la Corona d'Aragó, British Library¹³⁷).

1.2.3 Fitxa de documents

Per processar la informació continguda en aquests registos hem elaborat una fitxa documental amb un formulari ACCES. Hi hem inclòs els següents camps:

Dades de registre

registre de document: és el número que fem servir en la nostra base de dades, i que anomenem de "Fixa Documental" (FD). Permet reduir la informació de les diferents fonts a una base de dades unitària. Seguint el model de les fitxes de registre bibliogràfic hem donat un número de registre a cada document segons anàvem obrint les fitxes, sense cap mena d'ordre cronològic ni temàtic

data: de darrera revisió de la fitxa

Localització del document

cronologia: any, mes i dia AD. segons proposa l'editor del document

font: sigla del fons més número de document

lloc d'emissió: si consta internament en el document¹³⁸

*Tipologia jurídica*¹³⁹

acta d'audiència

acta de consagració

convinença

---

¹³⁷ Hem d'agrair l'inestimable ajut del Dr. Pere Puig i Ustrell que ens va permetre consultar les seves exhaustives anotacions dels fons de Sant Llorenç del Munt.

¹³⁸ Pràcticament només es dona el cas en les consagracions d'esglésies, les publicacions sacramentals de testaments i les oblacions.

¹³⁹ Hem seguit la tipologia descrita per Pere Puig (1995, p. 365-368) afegint-hi les tipologies de *donació a precari*, *execució testamentària* i *precepte reial*.

definició
donació
donació a precari
empenyorament
execució testamentària
oblació
permuta
precepte reial
publicació sacramental de testament
testament
venda

*Altres elements interns del document*¹⁴⁰

sancions espirituals¹⁴¹
citacions bíbliques¹⁴²

Onomàstica

autors
receptors
testimonis
escrivà

Rols eclesiàstics

clergue
sotsdiaca
levita
diaca
sacerdot
prevere
bisbe
canonge
ardiaca
servent
monjo
abat
donada

---

¹⁴⁰ Inicialment havíem inclòs recollir les fórmules inicials, però aquestes sempre es veuen reduïdes al *In nomine Domini*, o al *In Dei nomine*.

¹⁴¹ Només hem trobat cinc sancions espirituals en els documents originals. Hem observat però que en les còpies n'apareixen més, sense arribar a abundar. 22 donació a Sant Llorenç 34 consagració de Parets, 45 donació a Sant Cugat, 55 donació a Sant Miquel de Barcelona, 100 donació a Sant Miquel de Barcelona 113 donació a Sant Pau d'Ègara, 420 testament.

¹⁴² Només hem trobat una cita bíblica, Tobies 4,11 *quoniam elemosyna ab omni peccato et a morte liberat et non patietur animam ire in tenebras* en els documents FD36 i FD44, donacions a Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat del Vallès.

Rols laics

rei
comte
vescomte
vicari
jutge
cavaller

Altres elements referenciats

numerari
renda
unitats topogràfiques¹⁴³

Un cop introduïdes les dades i aplicant els criteris fixats de selecció de la documentació han resultat 499 fitxes documentals de les quals 33 han quedat buides per ser referents a diplomes posteriorment refusats per a l'estudi.

1.3 Descripció de la documentació seleccionada

1.3.1 Tipologia de les fonts

Per elaborar el present estudi hem seleccionat 466 diplomes originals dels segles X i XI que contenen referències topogràfiques a la comarca del Vallès dins els límits de l'antiga diòcesi de Barcelona¹⁴⁴. Provenen de les següents fonts¹⁴⁵.

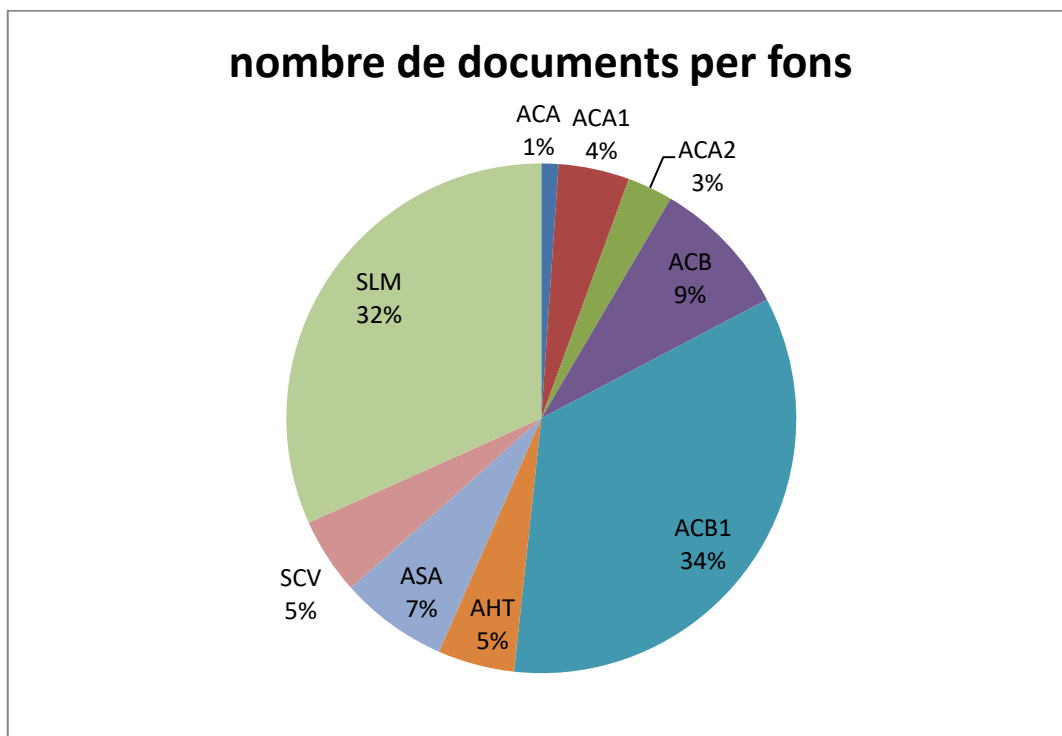
¹⁴³ Descriurem en un apartat *ad hoc* la metodologia de tractament dels elements topogràfics.

¹⁴⁴ Martí Bonet, 2006, p. 14-17.

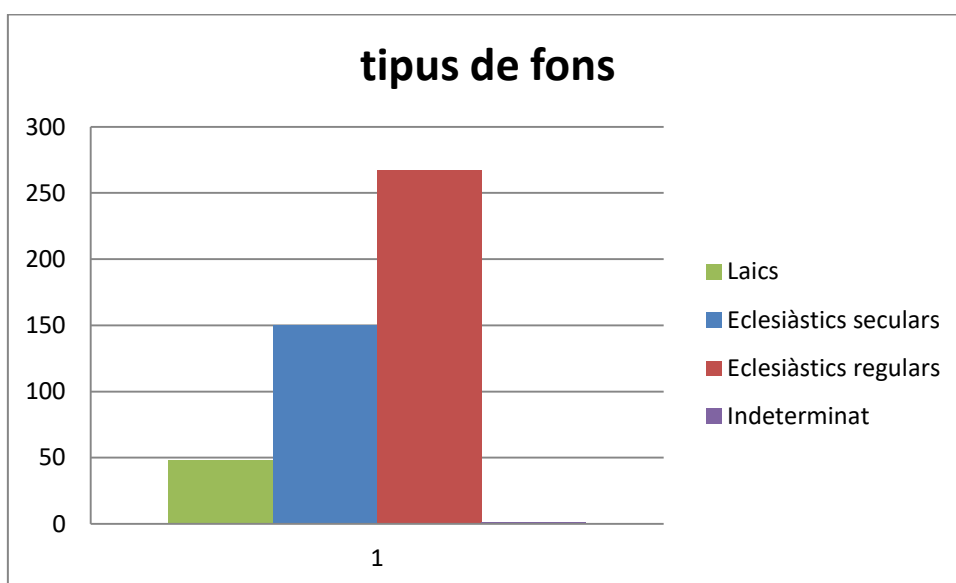
¹⁴⁵ Hi hem inclòs un document del fons dels marquesos de Sentmenat: Arxiu de la Corona d'Aragó, diversos, Sentmenat, documents lletra B, la transcripció del qual adjuntem en annex, i un de la Biblioteca de Catalunya, publicat per a per S. Puig a l'*Episcopologio* (Puig, 1929, p. 359-360) a partir de la còpia del *Liber Dotaliarum* de la Diòcesi de Barcelona (Lib. VII dotaliarum, fol. 11).

Sigla	Referència bibliogràfica	Nombre de documents
ACA	Udina, F. (1951). <i>El archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X</i> . Barcelona: CSIC.	6
ACA1	Feliu, G., & Salrach, J. M. (Ed.). (1993). <i>Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	25
ACA2	Baiges, J., Feliu, G., Salrach, J. M., Benito, P., Conde, R., Farías, V., . . . Torra, A. (2010). <i>Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	16
ACB	Fàbrega, A. (1995). <i>Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000</i> . Barcelona: Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.	49
ACB1	Baucells, J., Fàbrega, A., Riu, M., Hernando, J., & Batlle, C. (2006). <i>Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	191
AHT	Puig, P., Ruiz, V., & Soler, J. (2001). <i>Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara Terrassa, 958-1207</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	27
ASA	Alturo, J. (1985). <i>L'Arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (Aproximació històrico-lingüística) (Vol. 3)</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	38
SCV	Rius, J. (1945). <i>Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés</i> . Barcelona: CSIC.	27
SLM	Puig, P. (1995). <i>El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomatari dels segles X i XI</i> . Barcelona: Fundació Noguera.	176

És molt destacable el pes que tenen els documents de Sant Llorenç del Munt (32%) i els de la Catedral de Barcelona (43%), sumant entre els dos el 76% de la documentació recollida.

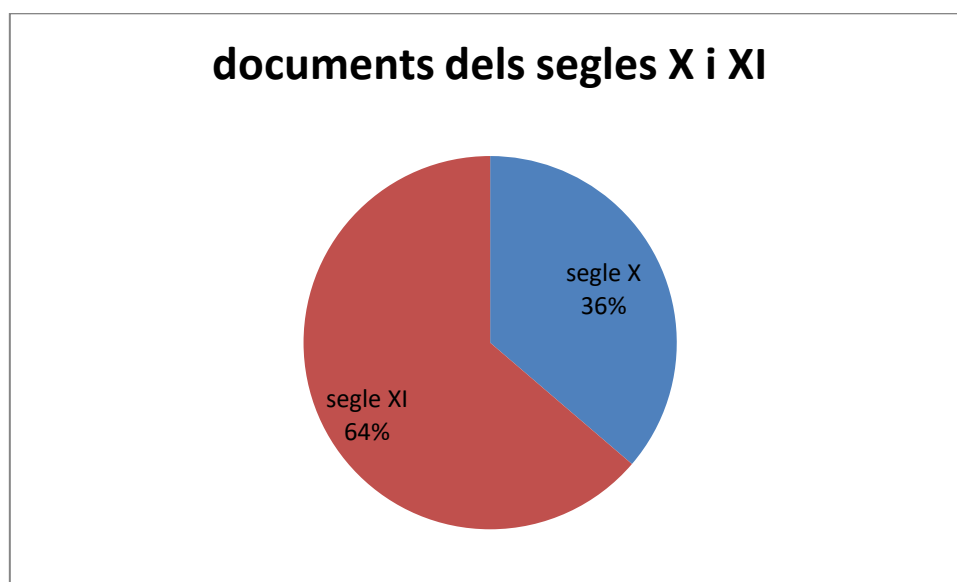
Segons el tipus de procedència, 48 documents provenen de fons laics (Arxiu Comtal i Sentmenat), 150 de fons eclesiàstics seculars (ACB) i 267 de fons eclesiàstics regulars (SLM, SCV, ASA i AHT). D'un sol document no podem determinar el tipus de fons d'origen.

Molts dels documents conservats en els fons eclesiàstics són diplomes que donen constància de transaccions entre particulars, i per tant el seu lloc de dipòsit primari va ser un arxiu patrimonial de caràcter civil (una família). El seu lloc de dipòsit durant segles, sovint des del segle XII i fins al segle XIX o l'actualitat, és una altra institució que s'ha encarregat de destriar només aquells diplomes que li eren d'utilitat. Així és il·lustrador que en la nostra selecció de documents de les cinc convingences que hi consten només una¹⁴⁶ s'ha conservat en un arxiu eclesiàstic, i les altres quatre a l'Arxiu Comtal. Quan l'arxiu d'una família noble passa a una institució eclesiàstica aquest tipus de documents esdevé perfectament inútil, i per tant no susceptible de ser conservat.

1.3.2 Distribució cronològica

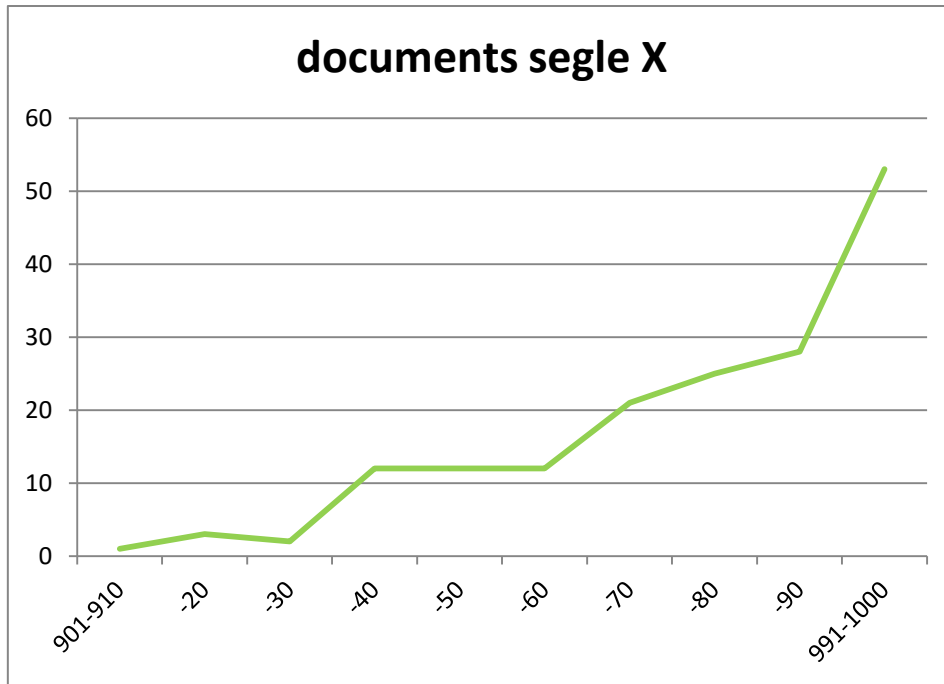
Cronològicament els documents es distribueixen de la següent manera: 169 són del segle X i 297 del segle XI.

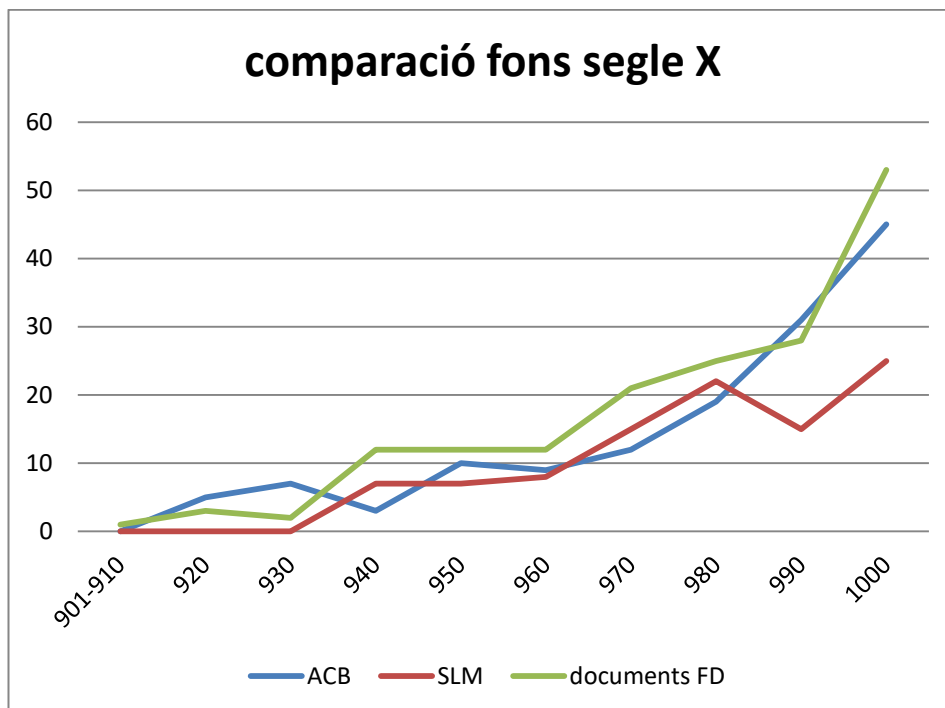
Pràcticament no s'ha conservat documentació de les primeres dècades del segle X, i a partir del 1030, el nombre de documents conservats augmenta de manera progressiva.

---

¹⁴⁶ FD320.

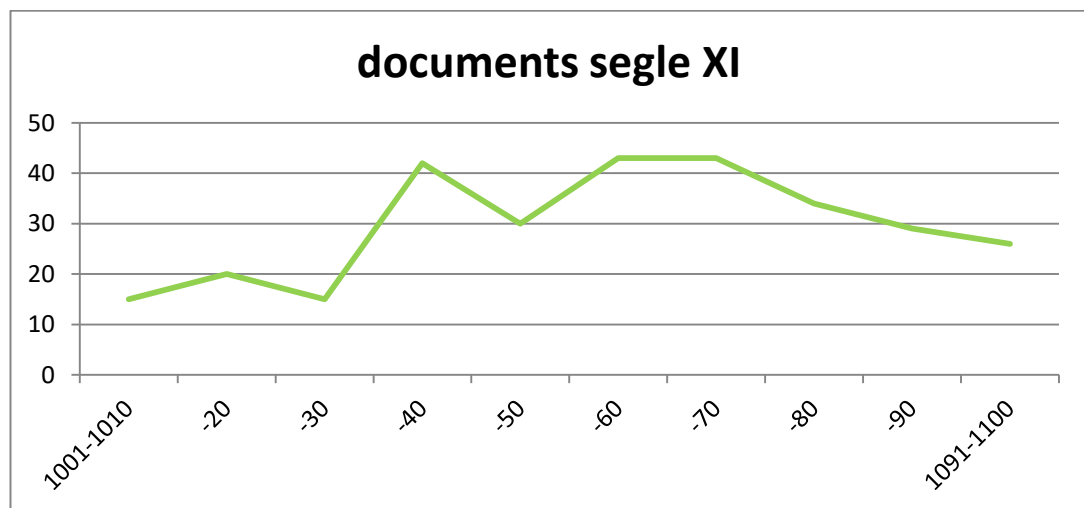

Aquest fenomen es repeteix en els principals fons documentals consultats. A la següent gràfica comparem el nombre de documents per dècades de la nostra base de dades amb els dos fons més abundants, l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i el de Sant Llorenç del Munt. *Grosso modo*, l'increment és similar, amb l'aparició de la documentació durant el primer terç del segle i un increment gradual cada dècada. Només en el cas de Sant Llorenç del Munt hi ha una lleugera disminució a la dècada dels 980.

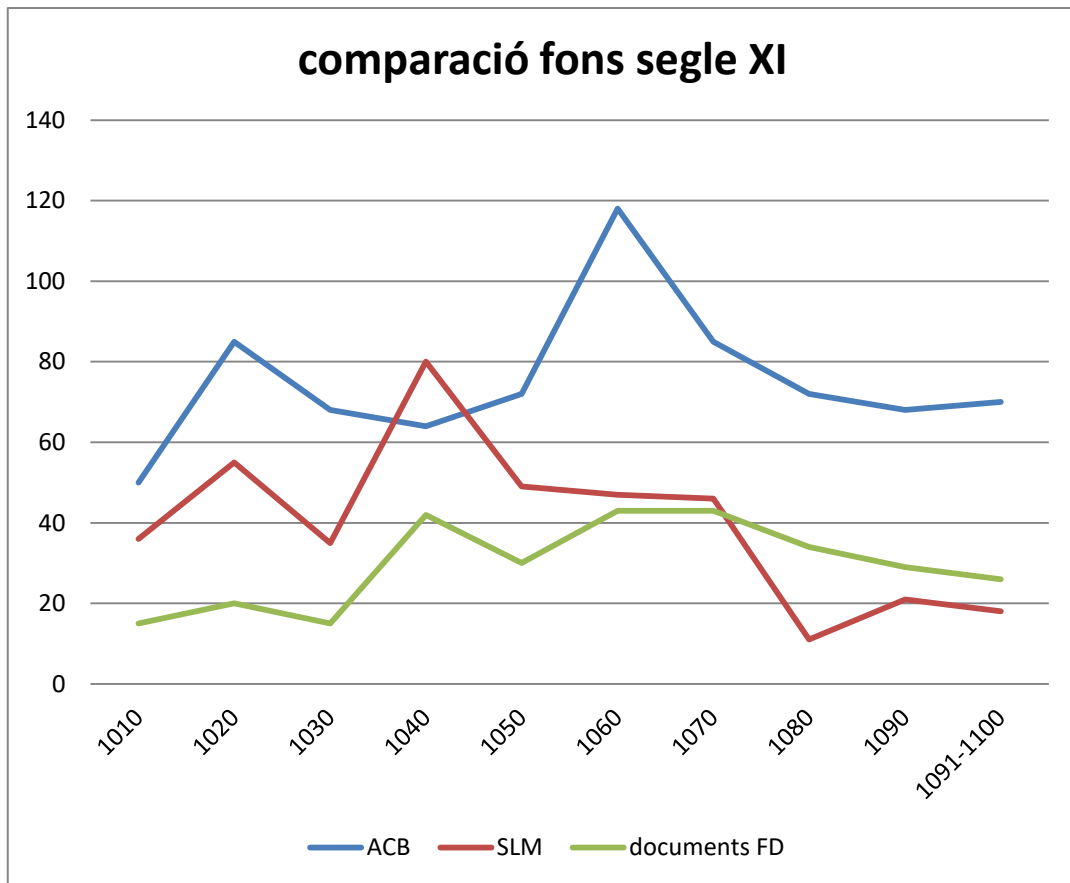
Tots els fons documentals antics de Barcelona comencen les seves sèries durant el primer terç del segle X, tret d'alguna notable excepció (diplomes carolingis sobretot). No cal buscar en el segle X la causa d'aquest increment, sinó en el procés de transmissió de la documentació. Així les grans institucions que arriben en funcionament al segle XVIII i que per tant han conservat documentació antiga tenen els seus orígens a inicis del segle XI (el Capítol Catedral es renova el 1010, el monestir de Sant Llorenç del Munt es funda el 1013), de tal manera que conserven els documents que anaven adjunts a les primeres donacions, fetes durant els segle XI, i que es remunten com a molt dues o tres generacions enrere. En el cas d'institucions de fundació més antiga com el monestir de Ripoll o el de Sant Serni de Tavèrnoles també la documentació conservada és de datació més reculada.

En el gràfic de la selecció de documents del segle XI veiem notables increments i disminucions en el nombre de documents conservats segons la cronologia, tendència que s'observa també en els principals fons documentals.

Els gràfics que ens mostren el nombre de documents de les dues col·leccions de pergamins més importants per al Vallès, els de Sant Llorenç del Munt i els de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, permeten tenir una idea del volum de documentació conservada per dècades¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Recollim els documents de tot el fons, no només els referents al Vallès. Les dades de Sant Llorenç del Munt les hem processat nosaltres mateixos a partir del Diplomatarium (Puig, 1995), i les de la Catedral foren publicades per Bonnassie (1981, p.322).

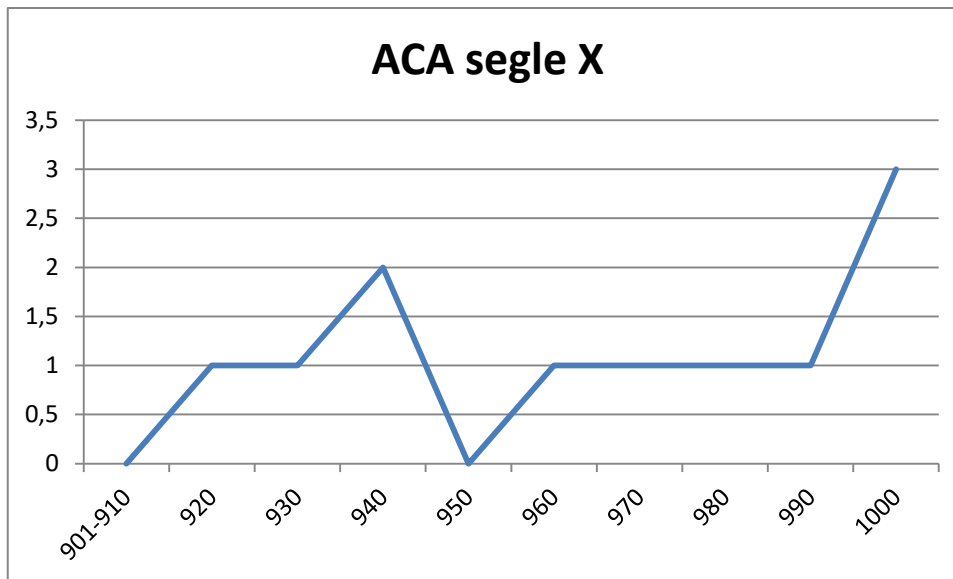

En totes dues col·leccions es constata una major quantitat de documents cada dècada, des d'inicis del segle X fins els anys 20 del segle XI; després el nombre es manté estable, amb algun repunt (anys 30 per a Sant Llorenç, anys 50 per la Catedral), fins al final del segle a la Catedral, i minvant de manera important, el darrer terç de segle a Sant Llorenç del Munt. Els repunts representen moments molt importants d'adquisició de patrimoni per part de les institucions que han conservat els documents.

Els fons procedents de l'Arxiu Comtal mostren una gràfica lleugerament diferent, veiem com al segle X no hi ha l'increment progressiu de les altres, sinó un increment sobtat, als anys 30-40 del segle X, per després decreixer fins no haver-hi cap document de la dècada dels 50. Després ja tornem a trobar la progressió observada en els altres fons. Aquest conjunt de documents dels anys 30-40 són sens dubte provinents del fons de Sant Joan de les Abadesses que s'incorporà a l'Arxiu Comtal el segle XVI¹⁴⁸.

¹⁴⁸ En concret el 1598, com descriu R. Conde (1999).

L'increment en el nombre de documents a mida que transcorre el segle segle X, semblant en tots els fons, el podem atribuir al fet que la major part de diplomes conservats s'han transmès en un dipòsit secundari: els diplomes es guarda per donar força a un altre diploma més modern que és el que acredita la propietat de la possessió gestionada. En canvi, la documentació del segle XI reflecteix molt més l'evolució de les institucions ja que, o bé es tracta de documents generats directament per la institució, o hi arriben molt poc després de ser generats. Això és: la voluntat de qui genera el document i la voluntat de qui el conserva són molt més properes cronològicament i probablement també conceptualment.

La forma en què s'han transmès els documents pot afectar severament el nombre i la qualitat (contingut) d'aquests i, en conseqüència, el valor dels resultats d'una anàlisi estadística. Sempre caldrà contrastar les dades obtingudes pel tractament de la base de dades que hem elaborat amb un referent de la quantitat de documentació conservada per cada moment. Habitualment ho farem prenent com a referència la globalitat dels fons de Sant Llorenç del Munt i de la Catedral de Barcelona per ser els més grans i fiables.

1.3.3 Caracteriologia externa

Els diplomes que hem estudiat transmeten informació com a registre escrit i, en ser documents originals, com a registre material. En tant que objecte conservat pot ser descrit de manera objectiva i empírica i ser subjecte d'anàlisi estadística de la mateixa manera que en arqueologia es fa amb la ceràmica. Seguint el model de treball de P. Puig¹⁴⁹, distingirem en la descripció de les característiques externes dels documents cinc aspectes: en quin suport estan redactats, com es disposa el text en aquest suport, quin

¹⁴⁹ 1995, p. 261-360.

instrument es fa servir per escriure el text, amb quina mena de tinta i amb quin tipus de grafia.

Suport material

Els suports emprats per a escriure són molt variats segons la zona i l'època. No cal remuntar-se a les tauletes d'argila mesopotàmiques o micèniques per trobar materials que resultaven estranys en el context cronològic i geogràfic del nostre estudi. Així veiem que en la tradició visigòtica es fa servir la pissarra per a tota mena de documents, àmpliament documentada a Àvila i Salamanca per als segles VI-VII¹⁵⁰, i en molt menor mesura a Andorra fins els segles IX-X¹⁵¹. La pissarra és un element estrany a la fossa tectònica del Vallès-Penedès, i per tant difícilment es podia fer servir.

El material emprat en gairebé tots els documents és el pergamí, procedent de l'elaboració de pells d'animals, específicament ovicàprids a l'Europa meridional. Aquests animals són de fàcil cria en les latituds mediterrànies i l'ús de la pell com a suport escripturari no presenta cap incompatibilitat amb l'aprofitament de les altres parts de l'animal un cop mort.

El pergamí no és un material fàcil d'aconseguir; la pell necessita un acurat tractament per que assoleixi les desitjades característiques de rigidesa, blancor i superfície ben llisa que la fan apta per a l'escriptura¹⁵². La superfície de la pell no és homogènia en un mateix animal, és més gruixuda a la part del llom i més prima al ventre i presenta diferents textures i elasticitats segons la part del cos¹⁵³. Cal suposar que l'animal havia de ser sacrificat i escorxat segons una tècnica ben definida per no malmetre la dermis i aconseguir peces amb la màxima superfície apta per a ser escrita. Aquest procés probablement es duia a terme en els tallers dels escriptors monàstics i catedralicis i les principals cúries, en concret per al Vallès la Catedral de Barcelona, el monestir de Sant Cugat i la cúria comtal de Barcelona, que es reservaven la part principal, més gran i de més qualitat, de cada peça per a l'elaboració de llibres i documents. La major part dels diplomes que formen part de la nostra selecció són escrits sobre les vores restants; probablement l'escriptor disposava de tires que retallava quan ja coneixia l'extensió del document que havia de redactar, i l'acabava de preparar allisant per última vegada la part de carn.

En la nostra selecció hi ha pergamins de dimensions molt variades, des de petits retalls de menys de 250 cm² fins a grans peces que arriben als 2.000 cm² que ocupen la part central de la pell. Els documents FD350 i FD418, escrits pel mateix prevere Ramon, il·lustren aquesta variació en les dimensions

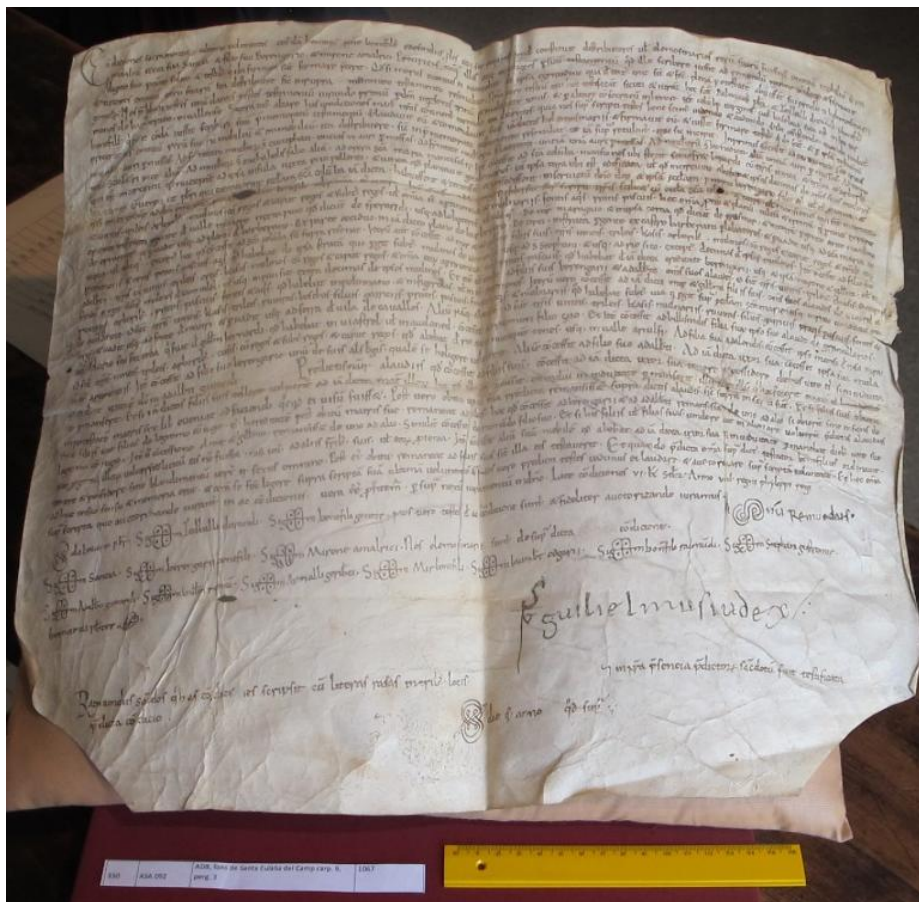
---

¹⁵⁰ Velázquez, 2000.

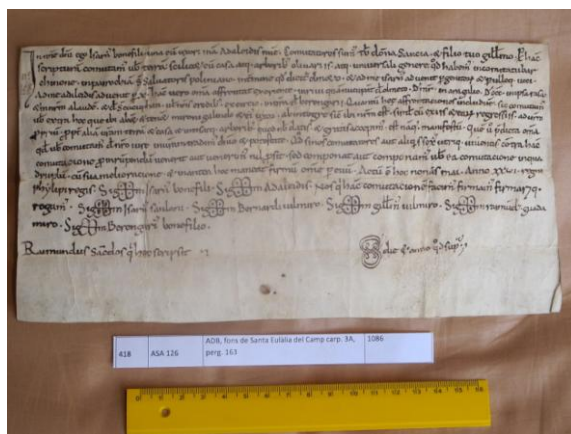
¹⁵¹ Sureda & Gros, 2011.

¹⁵² Fonamentalment, el pergamí es tracta adobant-lo en aigua amb calç, raspant-lo i allisant-lo amb pedra tosca (Puig, 2008, p. 31).

¹⁵³ Puig, 2008, p. 35-37.

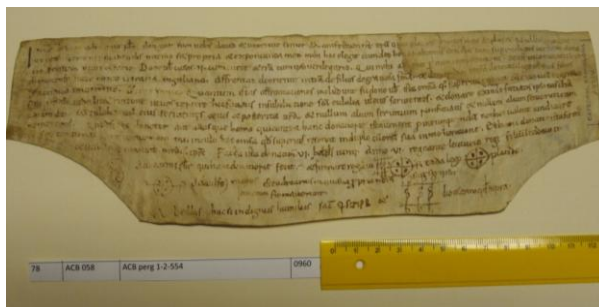
FD350

FD 418

Quan l'escrivà retalla el pergami sempre intenta donar-li forma de rectangle, excepcionalment de quadrat. Sovint aprofita el contorn de la peça de pell de manera que algunes de les vores de la superfície resultant són irregulars. Això succeeix sobretot amb els documents més petits que sembla que s'elaboraven a partir de tires de material; FD78 ens mostra una tira que queda delimitada per dues concavitats que es deuen

correspondre a la zona del coll. Hi ha alguns documents grans on la superfície de pell disponible no era suficient per a retallar un perímetre ortogonal, i per tant mostren també els límits originals de la peça, així ho veiem en el FD350 abans esmentat, que també presenta les concavitats probablement del coll.

FD78

Només un document de la nostra selecció no està escrit sobre pergami. Es tracta de la butlla de Silvestre II redactada sobre paper, atorgada al monestir de Sant Cugat el 1002 (FD454), una de les deu que s'han conservat a Catalunya dels segles X i XI¹⁵⁴. La cúria romana va utilitzar de manera ordinària aquest material, fabricat probablement a Sicília, fins la meitat del segle XI. El paper, molt més sensible als canvis d'humitat que el pergami, és en el nostre clima molt fràgil, de manera que s'han conservat molt pocs documents escrits en aquest material¹⁵⁵.

És important remarcar que no s'han conservat documents en suports que no siguin el pergami o excepcionalment el paper. Probablement no era difícil escriure sobre altres superfícies per exemple certes escorces d'arbre, però hi ha la voluntat clara de fer servir aquest material i no un altre.

Disposició del text

El text s'escriu a la banda de carn, paral·lel al marge més llarg del pergami que es disposa en format apaïsat, a diferència de la documentació anterior al segle IX, on el format habitual era el vertical. L'escrivà mira d'aprofitar al màxim l'espai disponible, ajustant molt la primera línia al marge superior. Hi ha documents en què el marge inferior és bastant més ample, però sovint el text queda ben ajustat, o massa ajustat, veient-se l'escrivà obligat a reduir el mòdul de les lletres per encabir-les-hi. Habitualment en cada pergami hi ha un sol document.

¹⁵⁴ Noël & Tudela, 2007.

¹⁵⁵ Carbonetti, 2011.

Instrument gràfic i tinta

Els documents són probablement escrits amb una *penna*¹⁵⁶, una ploma d'animal, habitualment d'oca, i en el cas de la documentació estudiada, tallada simètricament i amb la punta relativament ampla, plana, tallada perpendicularment al seu eix, de tal manera que en escriure els traços verticals són mitjanament gruixuts, els oblics descendents més espessos, els oblics ascendents cap a la dreta primers, els horitzontals amb tendència a ser gruixuts i els corbats engruixits a la part central i apuntats als extrems¹⁵⁷. La tinta probablement era fabricada pel mateix escrivà a partir de nou de gala del roure, vidriol i altres reactius. El resultat és una tinta que pot ser des de molt fosca a molt clara, però sempre d'un to terrós. En alguns casos el text ha quedat gairebé esborrat per l'exposició a la llum.

Escriptura

L'escriptura de tots els documents, inclosa la butlla pontifícia, és minúscula carolina, normativa en tot l'àmbit dels comtats catalans al llarg dels segles X i XI¹⁵⁸. Alguns dels documents més antics presenten reminiscències de la cursiva visigòtica que va entrar en desús a finals del segle IX i principis de l'XI¹⁵⁹.

Hi ha molta variació en l'execució de la lletra segons l'escrivà; P. Puig¹⁶⁰ distingeix dins la documentació de Sant Llorenç del Munt tres grups: rural, rural cal·ligràfic i cal·ligràfic; Arnall i Baiges¹⁶¹ diferencien en els fons de l'Arxiu Comtal entre els escrivans dels grans escriptors catedralicis, monàstics i comtal, i els ambients clericals allunyats dels centres difusors de cultura.

Les formes més rústiques corresponen a escrivans del segle X i principis del segle XI, on s'hi aprecien moltes característiques peculiars de cada un d'ells. Simultàniament hi ha escrivans estrictament escolàstics i amb cal·ligrafies molt més correctes que s'aniran fent més habituals al llarg del segle XI. Alguns dels darrers documents de la selecció ja apunten formes d'escriptura postcarolina.

---

¹⁵⁶ Segons consta al document FD267, *Petrus sacer qui oc scripsit, et mutauit pinna in II limina*.

¹⁵⁷ Puig, 1995, p. 273-275.

¹⁵⁸ Mundó, 1994, p. 135.

¹⁵⁹ Els documents FD52 i FD69 presenten aquestes reminiscències (Puig, 1995, p. 297), així com les signatures d'alguns escrivans (Fàbrega 1995, 133-134).

¹⁶⁰ 1995, p. 283-287.

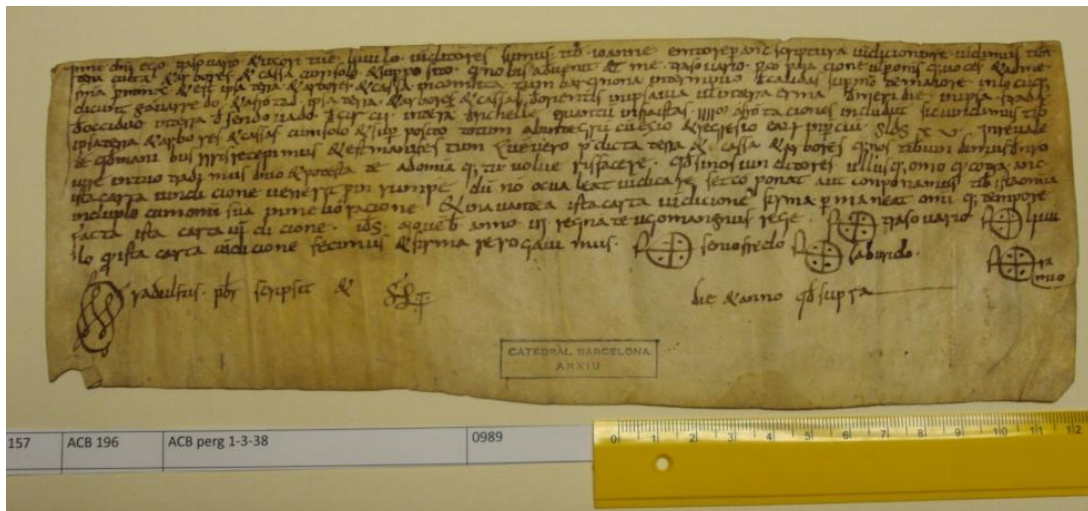
¹⁶¹ 1999, p. 70-71.

1.3.4 Estructura formal

Els documents de la nostra selecció presenten de manera sistemàtica l'estructura habitual en els diplomes llatins medievals. Es desenvolupa en els següents elements¹⁶²:

<i>Protocol</i>	Invocació
	Intitulació
	Inscripció
<i>Text</i>	Notificació
	Preàmbul
	Exposició
	Disposició
	Traspàs de drets
	Comminació
	Corroboració
	Adreccament
<i>Escatocol</i>	Datació
	Subscripcions

Aquest model serveix per a tots els tipus jurídics, prescindint d'algun dels elements segons la naturalesa de l'acte registrat. A tall d'exemple, mostrem l'estructura d'un document de venda, el tipus més habitual, de l'any 989, conservat a l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona.

FD157 (ACB 196)

¹⁶² Seguim l'esquema que proposa P. Puig (1995, p. 369).

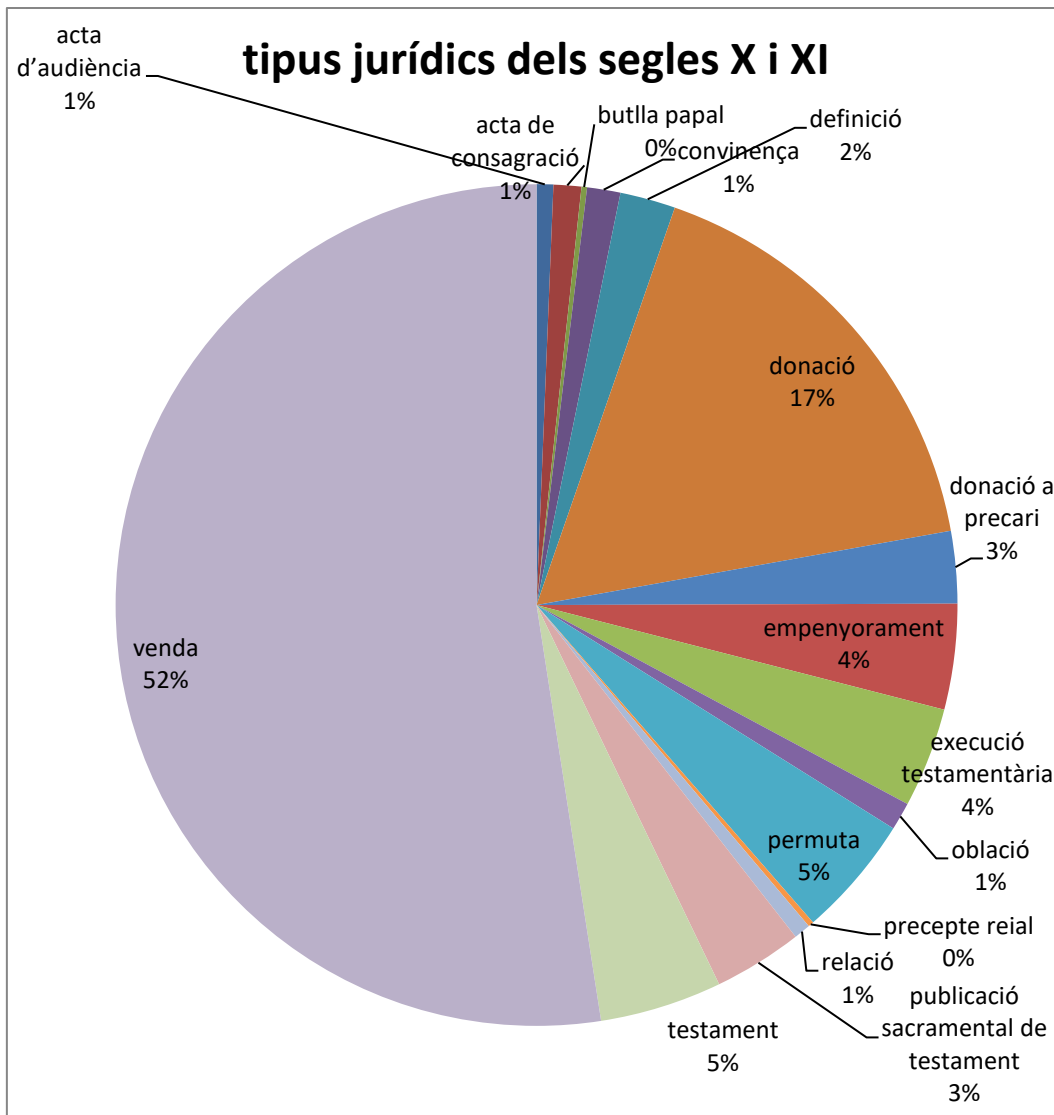
<i>Protocol</i>	Invocació	<i>In nomine Domini</i>
	Intitulació	<i>Ego Trasouario et uxori tue Liuuulo uinditores summus</i>
	Inscripció	<i>tibi Ioanne, emtore.</i>
<i>Text</i>	Notificació	-
	Preàmbul	<i>Per anc scriptura uindicioni nostre</i>
	Exposició	<i>uindimus tibi terra culta et arbores et cassa cum solo et superposito, qui nobis aduenit, at me Trasouario, per comparacione uel per omnesque uoces, et ad me femina, per meum decimum. Et est ipsa terra et arbores et cassa in comitatum Barquinona, in termino de Calidas, super Monte Maiore in locum que dicunt Gauarredo; et afrontad ipsa terra et arbores et cassas: de orientis, in ipsa uia vel in terra erma; de meridie, in ipsa strada; de occiduo, in terra de Sendouado; de circii, in terra de Richelle.</i>
	Disposició	<i>Quantum istas III^{or} afrontaciones includunt sic uindimus tibi ipsa terra et arbores et cassas cum solo et superposito, totum ab integrum, cum exio et regresio eorum, in precium solidos XV in rem ualentem, quod manibus nostris recepimus; et est manifestum.</i>
	Traspàs de drets	<i>Quem uero predicta terra et cassa et arbores que nos tibi uindimus, de nostro iure in tuo tradimus dominio et potestate ad omnia que tu uolueris facere,</i>
	Comminació	<i>quod si nos uinditores ullusque omo qui contra anc ista carta uindicione uenerit pro inrumpendum, non oc ualeat uindicare, set componat tibi ista omnia in duplo cum omni sua inmelioracione;</i>
	Corroboració	<i>et in auantea ista carta uindicione firma permaneat omnique tempore.</i>
	Adprecació	-
<i>Escatocol</i>	Datació	<i>Facta ista carta uincione idus nouermer, anno III regnante Ugo Magnus rege.</i>
	Subscripcions	<i>S+ Trasouario. S+ Liuuuo, qui ista carta uindicione fecimus et firmare rogauimus. S+ Seniofredo. S+ Saburido. S+ Ramio. Ø Radulfus presbiter scripsit et SS+ die et anno quod supra</i>

1.3.5 Tipologia jurídica

En la nostra selecció de documents hem trobat fins a setze tipus documentals diferents.

tipus documental	nombre de documents
acta d'audiència	3
acta de consagració	5
butlla papal	1
convinença	6
definició	10
donació	79
donació a precari	13
empenyorament	19
execució testamentària	18
oblació	5
permuta	22
precepte reial	1
publicació sacramental de testament	16
relació	3
testament	22
venda	246

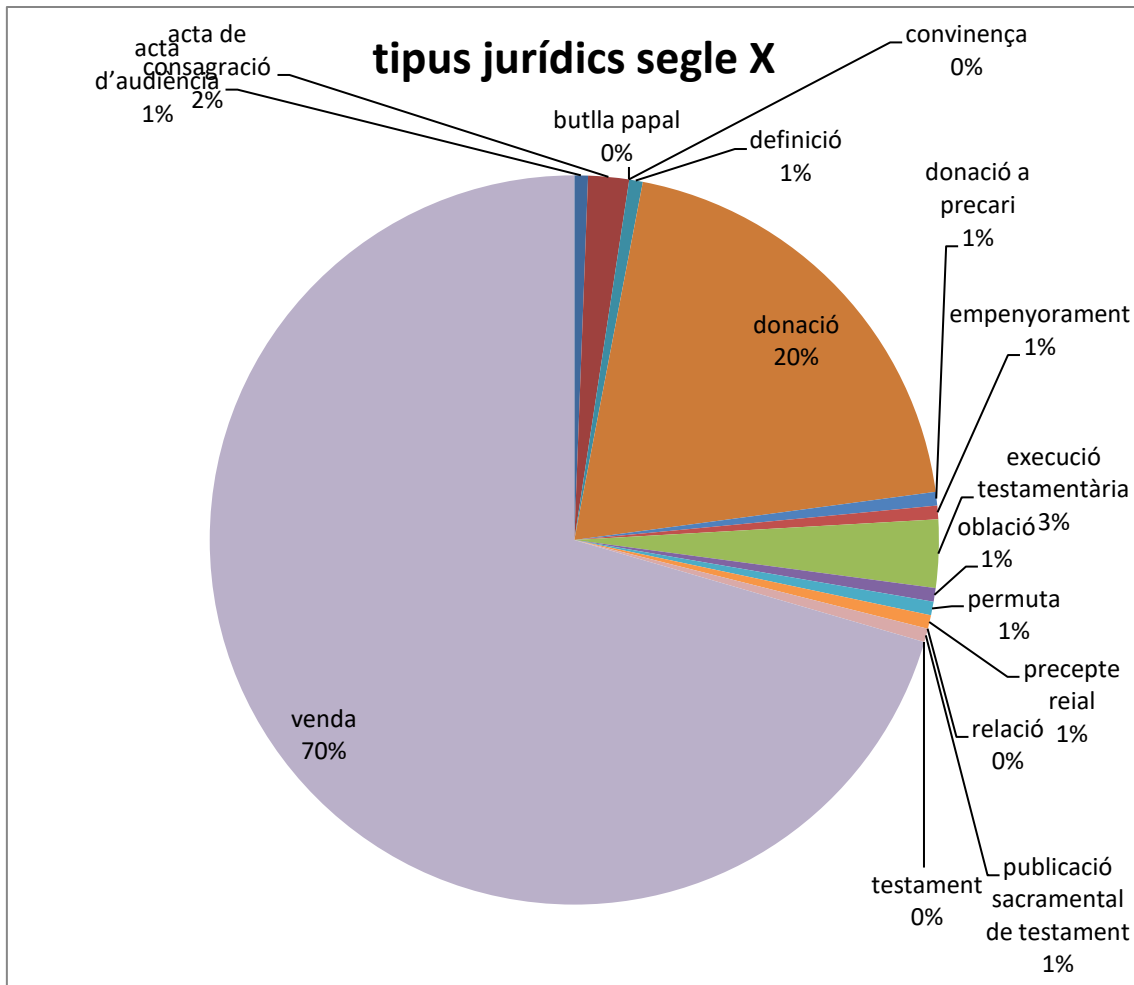
Alguns d'ells es documenten al formulari de Ripoll de cap a 970-980¹⁶³; és el cas de l'acta de consagració d'església, donació (ja sigui a una institució eclesiàstica o no), empenyorament, execució testamentària, permuta, testament i venda. D'altres són tipus jurídics nous del segle XI, com la convinença i la relació de drets. Cada document respon a un sol tipus jurídic, excepte algun cas molt excepcional com FD359 en el qual hi ha en el mateix diploma una venda i una donació.

Proporcionalment els documents de venda són més de la meitat (52%), seguits pels de donació (17%). De la resta cap tipus documental suposa més del 5% del conjunt de documents.

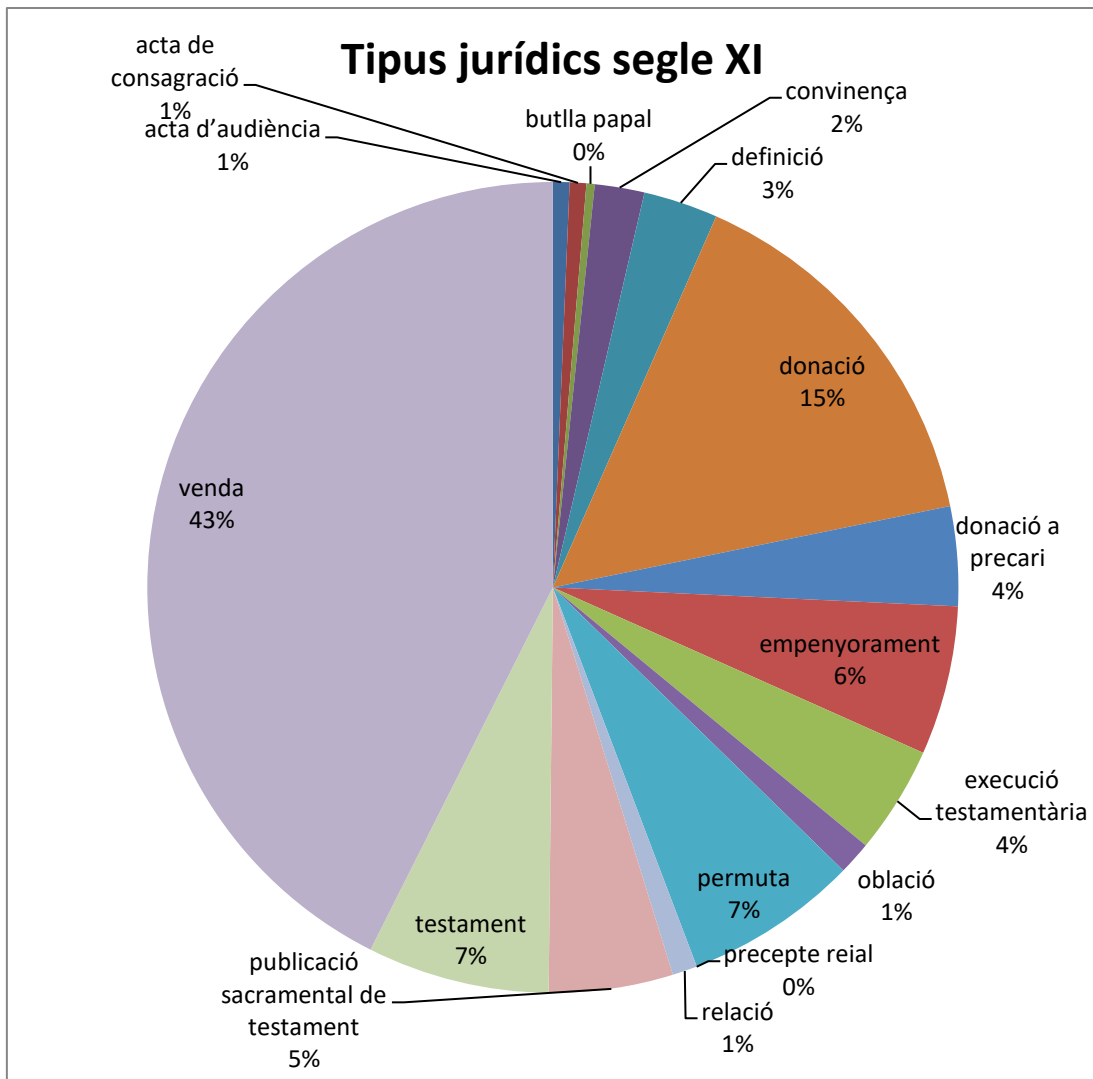
Si prenem en consideració només els diplomes del segle X, veiem que la proporció de vendes és encara més gran, arribant al 70% del total de la selecció. També és superior el percentatge de donacions, del 20% del total. La resta de tipus jurídics són

¹⁶³ Zimmermann, 1982.

gairebé testimonials, i només les execucions testamentàries comptabilitzen el 3% del total.

Els diplomes recollits en la selecció de documents del segle XI mostren una distribució de tipus jurídics molt diferent. Les vendes segueixen sent preeminentes, però es redueixen 27 punts respecte al segle X, quedant en un 43% del total. També les donacions baixen d'un 20% a un 15%, però comença a haver-hi constància de donacions a precari, que sumen un 4%. El total de documents relacionats amb els testaments (testaments, publicacions sacramentals i execucions testamentàries) arriba al 18%, 14 punts més que el segle X. Permutes i empenyoraments comptabilitzen el 7% i el 6% respectivament, i es documenten els nous tipus jurídics que són les convinences i les relacions de drets que en la nostra mostra només suposen un 3% del total.

1.3.6 Llengua

Tots els diplomes estudiats, com és sempre en la documentació de l'època, estan escrits en llatí. Aquesta és l'única llengua escrita de la que tenim constància des de la fundació de Barcino a finals del segle I aC., pel que no sembla gaire encertada l'observació que fan Arnall i Baiges vinculant el seu ús al fet que sigui la dels eclesiàstics, en les mans dels quals estava l'escriptura¹⁶⁴. Més aviat al contrari, creiem que els eclesiàstics seguien escrivint en la llengua culta heretada del passat que, en néixer les llengües romàniques, passa a ser un signe de distinció d'allò que és públic i que està en un nivell superior al conjunt de la població: és la llengua de la litúrgia i els clergues, de la llei i els jutges i dels documents i els escrivans.

¹⁶⁴ Arnall & Baiges, 1999, p. 77.

Es tracta per tant no d'una llengua d'ús col·loquial, sinó d'un registre tècnic, perfectament codificat, només accessible a especialistes que s'hagin iniciat en el seu utilatge en algun dels tres àmbits on es fa servir: litúrgic, jurídic i diplomàtic.

Durant els segles X i XI aquesta codificació està ben establerta. En l'àmbit de la litúrgia, a principis del segle IX els nous governants carolingis, en el procés d'unificació de l'Imperi, tingueren gran interès en substituir la litúrgia hispanovisigòtica per la francoromana¹⁶⁵. En l'àmbit jurídic, l'any 1011 un dels escriptors estudiats en aquest treball, el jutge i leuista Bonsom (FE125), publica una nova compilació de la llei visigòtica, el *Liber iudicum popularis*¹⁶⁶. En l'àmbit dels diplomes, vers el 970-980 a Ripoll es feu un recull de formularis per escriure documents; el recull probablement era per a ús intern de l'abadia, però els formularis es feien servir per redactar diplomes en diversos comtats al llarg dels segles X i XI¹⁶⁷.

Els documents de la nostra selecció responen en la seva majoria a aquests formularis o d'altres de semblants, essent molt reiteratius i donant molt poc marge a la iniciativa de l'escriptor, excepte a l'hora de definir els béns objecte de transacció i localitzar-los, i en uns pocs documents, com les actes de consagració i certs documents comtals, que tenen una certa pretensió literària.

En els aspectes on l'escriptor ha d'anar més enllà del model del formulari és on es pot apreciar el seu grau de domini de la llengua, i on de vegades necessita recórrer a la llengua parlada per poder expressar algun concepte¹⁶⁸. En general l'ortografia és més correcta als documents del segle XI, sobretot a mida que avança el segle, mentre que als diplomes més antics no és difícil trobar en un mateix text una paraula escrita amb dues grafies diferents.

---

¹⁶⁵ Olivari, 1992, p. 80-82.

¹⁶⁶ Alturo, 2003.

¹⁶⁷ Zimmermann, 1982.

¹⁶⁸ Per exemple, el 973 l'escriptor Baió designa el preu d'una terra *propter precium bou I obtimo*

Conclusió fonts i metodologia

L'abundant registre documental ens ha permès aplicar un criteri de selecció molt restrictiu que permeti, en la mesura del possible, evitar les distorsions de falsos i interpolacions en les còpies. També hem tingut present quina ha estat la transmissió documental dels fons mirant de tenir la major diversitat al nostre abast combinant diplomes conservats en arxius civils, eclesiàstics regulars i eclesiàstics seculars. El percentatge de la documentació que s'ha conservat respecte a la que es va produir probablement és molt petit, estimem que en el més optimista dels casos seria un 13%.

Per al segle X hem comptabilitzat un total de 87 escrivans. El nombre màxim de documents conservats per un d'ells (Baió) és de 15. Si estiméssim que de tots els escrivans actius el segle X s'ha conservat almenys un document, i que en van escriure com a molt 15 per cap, el total resultant serien 1.305 documents redactats per al segle X, dels quals se n'haurien conservat 169, això és un 12,95%.

Un percentatge molt més realista seria inferior al 5%, o fins i tot inferior a l'1%. Si estimem que d'uns quants escrivans s'han conservat còpies dels documents que van redactar, i que probablement hi ha escrivans dels quals no s'ha conservat cap document, podem elevar la xifra total d'escrivans per al segle X almenys a 100 individus. Si considerem que poden estar actius 20 anys pel que es desprèn dels millor coneguts, i que com a mínim escriguin dos documents l'any, estaríem parlant d'uns 4.000 documents, dels quals els 169 conservats en serien només el 4,23% del total. En el cas de considerar que escrivissin un document al mes, això és 12 l'any, el percentatge de documents conservats cauria al 0,7% del total de redactats.

Aquestes xifres ens obliguen a ser molt cautes en fer qualsevol afirmació ja que tot i que són diversos els fons documentals conservats, la mostra és minsa i pot estar molt condicionada pels interessos de les institucions que han generat i/o conservat els arxius.

Dins d'aquests marges podem destacar l'homogeneïtat del conjunt a nivell formal. Entre els documents generats pels magnats i els encarregats pels que semblen propietaris més petits hi ha grans diferències en l'execució: tipus de suport i tinta, qualitat de la cal·ligrafia, riquesa lèxica... però formalment tots intenten ajustar-se als tipus jurídics preestablerts dels quals sabem que existien models o formularis que els escrivans seguien de manera escrupolosa.

2.- ELS ESCRIVANS

El nucli d'aquesta tesi és la identificació de les persones concretes que van exercir com a escriptors els segles X i XI al Vallès. A continuació descrivim la metodologia emprada per individuar i identificar-los.

Metodologia d'identificació dels escriptors

Hem elaborat el llistat alfabètic de noms dels escriptors a partir de les transcripcions dels documents publicats. Quan un nom figura subscriuint un sol document elaborem directament la fitxa d'escriptor (FE) ja que no hi ha perill de confusió. Quan un nom subscriu diversos documents hi ha dos criteris per diferenciar els escriptors.

- 1.- que cronològicament les dues subscripcions estiguin dins del lapse temporal màxim dins del qual un individu, per mor de la biologia, pot estar actiu: 60 anys.
- 2.- comprovar cadascun dels documents per identificar els signes propis de cada escriptor.

La nostra selecció documental consta de 470 diplomes, dels quals 21 no estan signats o no conserven la signatura de l'escriptor, i 8 la conserven només parcialment. Hem pogut, per tant, identificar la signatura de l'escriptor en 441 documents, que hem associat a 236 individus diferents.

Hem creat un formulari ACCES de 53 camps amb la informació referent a l'escriptor.

Dades generals:

Nom: traduït i normalitzat al català¹⁶⁹
número d'identificació (FE-fitxa d'escriptor)
cronologia inferior
cronologia superior

condició eclesiàstica (estat de vida) o càrrec civil de l'escriptor:

sense càrrec
minorista (amb ordes menors: ostiari, lector, acòlit, exorcista)
clergue: de vegades apareix aquest gènere *clericus* probablement minorista
sotsdiaca
diaca-levita
prevere-sacerdot

---

¹⁶⁹ Els noms propis no presenten una normalització ortogràfica en els documents originals. A l'hora de fer-ne la traducció al català hem tingut present el *Repertori d'antropònims catalans* (Moran i Bolós, 1994) i els criteris dels editors dels diplomataris.

monjo
prepòsit
abat
jutge

Dades dels documents:

registre documental (FD subscrietes o en les que apareix l'escrivà)
subscripcions (número de FD redactats per l'escrivà)
UT referenciades (en els documents redactats per l'escrivà)

Tipus documentals (redactats per l'escrivà):

venda
testament
donació
donació a precari
empenyorament
permuta
execució testamentària
publicació sacramental
definició
acta d'audiència
capbreu
lletra episcopal
oblació
convinença
precepte reial
acta de consagració (dotalia)

Condicció eclesiàstica (estat de vida) o càrrec documentat per l'escrivà (referent a d'altres individus):

Eclesiàstics:

levita
sacerdot
prevere
diaca
sotsdiaca
bisbe
ardiaca
canonge
monjo
abat
deudonada

servent
clergue

Civils:

rei
comte
jutge
vicari
cavaller
esclau

Observacions

Model de fitxa d'escrivà:

escrivà: **Radulf** Id: **182**

cron inferior: 0989
cron sup: 1014

registre documental: 39,108,157,183,194
subscripcions: 5
UT referenciades: 9,11,152,160,165,167,168,170,173,301

Estat de vida o càrrec de l'escrivà

- sense càrrec
- minorista
- clergue
- sotsdiaca
- levita-diaca
- prevere-sacerdot
- monjo
- preòsit
- abat
- jutge

lloc d'emissió:
cites bíbliques:
sancions espirituals:
esments numerari: mancús 4, 1 in rem valentem. 30 sous i
tipus de renda: sous 015 in rem valentem. 2 lliures de

Tipus documental

- venda
- testament
- donació
- donació a precari
- empenyorament
- permuta
- execució testamentària
- publicació sacramental
- definició
- acta d'audiència
- capbreu
- lletra episcopal
- oblació
- convinença
- precepte reial
- acta de consagració

Estat de vida o càrrec documentat

Eclesiàstic

- levita
- sacerdot
- prevere
- diaca
- sotsdiaca
- bisbe
- ardiaca
- canonge
- monjo
- abat
- deudonada
- servent
- clergue

Civil

- rei
- comte
- vescomte
- jutge
- vicari
- cavaller
- esclau

observacions: L'escrivà és el mateix donador, Radulf.

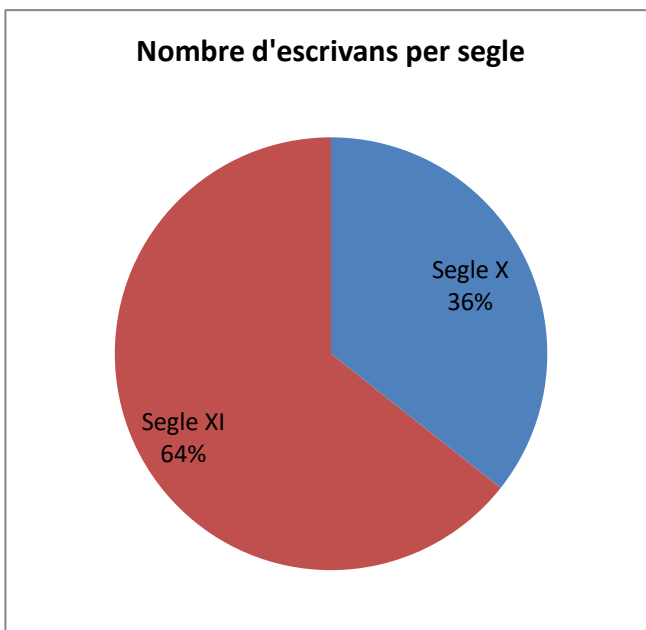
De quaranta escrivans es conserven tres o més documents redactats per ells mateixos. D'aquests, 14 són del segle X, 21 del segle XI i 5 estan a cavall dels dos segles.

Hem elaborat un registre amb les recensions dels documents redactats, subscrits o on consten els escrivans a partir de les quals hem pogut fer una prosopografia. En alguns casos les notícies són molt limitades, com succeeix amb Reciscle (FE187) del que es conserven tres documents de transaccions entre particulars de la mateixa zona (Terrassa, només esmenta dues UT) i època (960-965). En d'altres s'obre com un finestral a través de la riquíssima documentació conservada. De Baió, actiu a la zona de Togores, entre Sabadell i Castellar, es conserven 15 documents de la seva mà, i onze que subscriu o

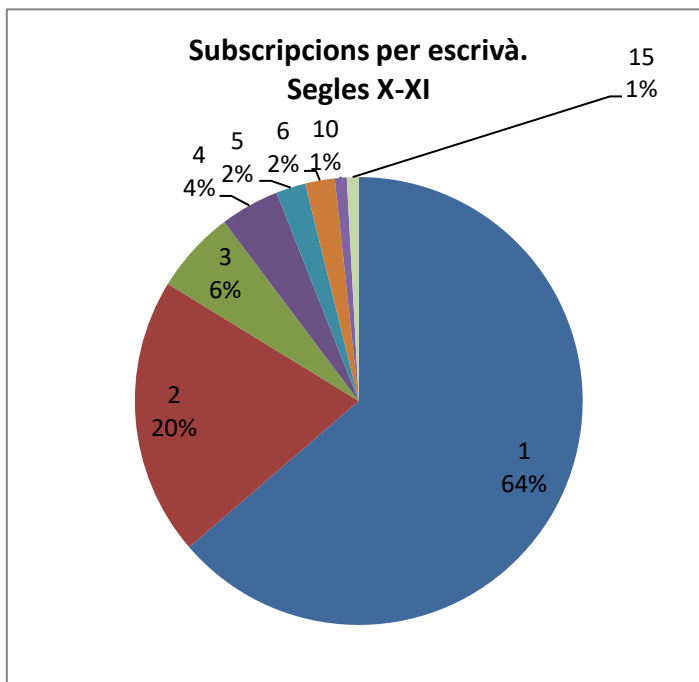
que fan referència a ell (inclosa l'execució del seu testament). Fins a 13 UT estan associades a aquest escrivà.

Un cop aplicada aquesta metodologia hem pogut censar 236 individus actius els segles X-XI en l'àrea estudiada, 87 el segle X, 157 el segle XI. Hi ha 8 escrivans actius a cavall entre els dos segles.

Per nombre de subscripcions hem constatat que de la majoria d'escrivans, el 64%, només s'ha conservat un document original, això és 149 escrivans. El nombre d'escrivans dels que s'han conservat dos documents cau dràsticament, fins el 20%, amb un total de 47 individus i 94 diplomes. Amb tres documents subscrits només hem identificat 14 escrivans, el 6% del total. A partir d'aquí, només del 10% d'escrivans s'han conservat 5 subscripcions o més. 10 escrivans amb 4 subscripcions, 5 amb 5 subscripcions, 5 amb 6 subscripcions, 2 amb 10 i 2 amb 15 subscripcions.

Un problema que se'ns ha plantejat a l'hora d'identificar els escrivans ha estat la manca d'estandardització dels noms. Escriuen en llengua llatina, però la gran majoria de llurs noms és d'origen germànic, i no hi ha unes traduccions reglades, de tal manera que sovint es dona el cas que un mateix individu és anomenat amb variants molt diverses del seu nom dins d'un mateix document. Hem pres l'opció de traduir sempre el nom al català. Alguns són noms encara habituals actualment (Ramon, Pere...), d'altres s'han conservat en cognoms (Guitard, Miró...) i hem pres l'opció de traduir-los amb la forma més normalitzada del cognom actual. N'hi ha alguns de més rars (Malanyec, Undiscle...)

per als quals els editors dels textos no coincideixen a l'hora d'establir un criteri de traducció (el nom del bisbe Guislabert a tall d'exemple). Per aquests darrers hem optat per oferir la traducció al català fonèticament més pròxima al mot escrit per l'escrivà.

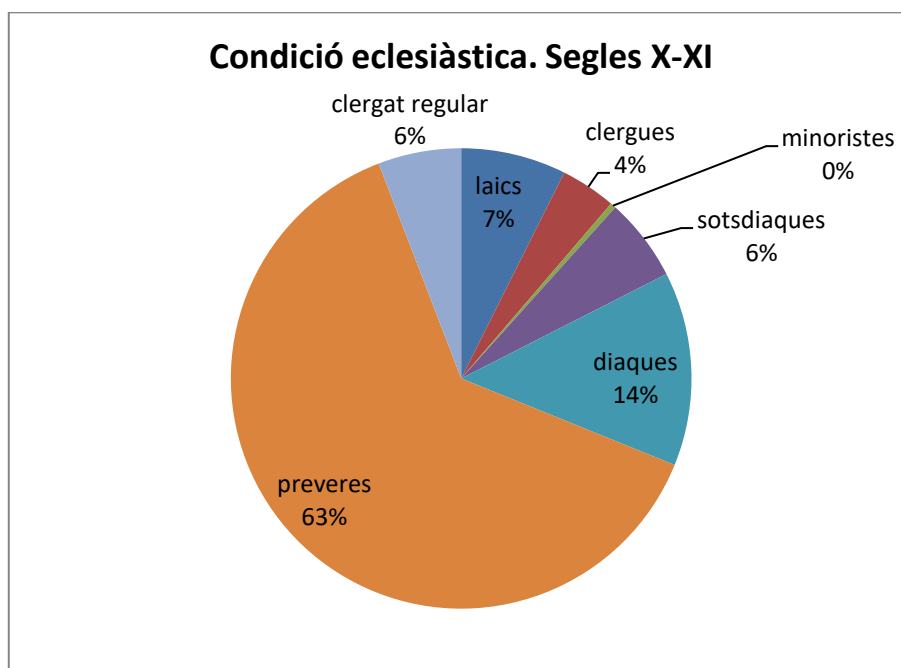
2.1. Qui són

La primera constatació és que els escrivans són homes. Entre tota la documentació consultada no hi ha ni una sola dona que subscrigui un document. Les dones no són absents de la documentació: hi consten com a autores o receptores dels drets transmesos pel diploma, fins i tot algun cop com a testimoni, però mai com a escriptora material del document.

A partir del que diuen d'ells mateixos en signar i d'alguns continguts dels documents tenim una imatge de qui eren aquests escrivans.

2.1.1. Condicció eclesiàstica

L'adscripció eclesiàstica és, després de la de gènere, la més evident per a enquadrar algú en un món de cristiandat. No hem d'entendre aquí l'Església com una institució que forma part de la societat, ans al contrari, com l'eix vertebrador d'aquesta. No existeix distinció entre món civil i religió, tots dos formen un sol conglomerat dins del qual cadascú ocupa el seu lloc.

La societat cristiana es divideix fonamentalment entre clergues i laics, els ministres que confereixen els misteris sagrats i el poble que els rep. Segregats al seu interior es

troben aquells que han deixat el segle i s'han retirat a la vida ascètica dels monjos sota una regla, els segles X i XI la benedictina i també la de Sant Agustí. És l'anomenat clergat regular.

2.1.1.1. *Laics*

En el conjunt de la documentació consultada només 19 escrivans, el 7% del total, no fa constar cap condició eclesiàstica en signar, pel que es pot deduir que es tracta de laics. En cap cas fan constar adscripcions o càrrecs de caràcter civil. D'algun d'ells hem pogut reconstruir el seu entorn personal i no hi ha cap indicatiu que siguin persones especialment vinculades a cap institució o autoritat.

2.1.1.2. *Clergues seculars*

El perfil majoritari dels escrivans dels segles X i XI de la nostra selecció és el clergat directament dependent Bisbe, amb un 87% dels individus. Tots ells apareixen amb el seu grau, això és preveres, diaques, sotsdiaques, minoristes o simples clergues. Tot i que és segur que la major part estaven adscrits a alguna església, no apareix mai referència als càrrecs que detentaven ni on. Podem imaginar que molts eren al servei d'esglésies pròpies, però això no es constata documentalment fins ben entrat el segle XI.

Troblem tots els graus del *cursus* clerical¹⁷⁰. En primer lloc els simples clergues (tonsurats), que no han rebut ordes menors ni majors, i que sovint no els rebrien mai i actuaven en les tasques secundàries de les esglésies (sagristans, escolans, campaners...), dels quals 10 subscriuen documents de la nostra selecció. Dels minoristes, clergues que han rebut ordes menors, només tenim constància d'un exorcista que subscriu un document el 1093, i no hi ha cap referència a lectors, acòlits o ostiaris, els altres ordes menors. Probablement aquests pràcticament no apareixen per tractar-se d'una etapa de formació. En quant als ordes majors, trobem 15 sotsdiaques, 35 diaques i 162 preveres.

El vocabulari emprat per designar el grau ministerial és doble, procedent de les tradicions grega i hebrea. Els preveres són anomenats *presbiter* i *sacerdos*, els diaques *diaconus* i *levita*¹⁷¹, i els sotsdiaques *subdiaconus* i *hipodiaconus*

Podem resseguir la carrera eclesiàstica d'alguns d'ells ja que en diferents moments de la seva vida subscriuen documents que s'han conservat. És el cas del Recesind (FE186) que consta el 937 com a sotsdiaca, el 941 com a diaca i molts anys després, el 974 com a prevere, o el de Bernat (FE114) que entre 1085 i 1096 passa pels estadis de clergue, diaca i prevere.

---

¹⁷⁰ Les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla recullen en el capítol 12 del llibre VII un breu tractat sobre els clergues on es descriuen els diferents ordes (Sevilla, 1993).

¹⁷¹ Cf. *Du Cange*, 1883-1887.

Tres clergues (FE73,76 i 128) els tornarem a trobar com a preveres, i cinc diaques (FE63,196,126,149 i 186) també subscriuran posteriorment documents com a preveres.

condició eclesiàstica	nombre d'escrivans	canvis de grau ministerial
laic	19	FE146 serà sotsdiaca
clergue	10	FE 191 serà sotsdiaca FE 114 serà diaca FE 73,76,114 i 128 seran preveres
minorista	1	
sotsdiaca	15	FE 146 era laic FE 127 i 174 seran diaques FE 186 serà diaca i preveré FE 185 serà prevere
diaca	35	FE 206 és jutge FE 186 era laic i serà prevere FE 114 era clergue i serà prevere FE 191 era clergue FE 127 i 174 eren sotsdiaques FE 63,106,122,126,144, 149,152,193,212 seran preveres
prevere	162	FE 73,76 i 128 eren clergues FE 114 era clergue i diaca FE 185 era sotsdiaca FE 63,106,122,126,144,149,152,193,212 eren diaques FE 186 era laic i diaca

2.1.1.3. *Clergues regulars*

En la nostra àrea d'estudi, durant els segles X i XI, és indubtable que els edificis més destacats corresponen a les institucions que també més documentació han conservat: els monestirs. El clergat regular té per tant un pes específic molt important en aquella societat, en concret els monjos benedictins de Sant Cugat, Sant Llorenç del Munt i Sant Miquel del Fai. A diferència del clergat *secular* que per definició té el seu lloc enmig del poble, el clergat *regular* se sotmet a una regla de vida per practicar l'ascetisme de forma comunitària. Basteixen edificis i espais, els monestirs o cenobis, que separats del món esdevenen una societat en si mateixos regida per l'abat o el prior.

Els monestirs tindran una gran incidència en la societat cristiana medieval, en totes les vessants: espiritual, cultural, econòmica, política... Aquesta omnipresència no té un reflex en la pràctica de l'escripció, on l'activitat de clergues regulars com a escriptors és molt reduïda, només un 15 individus identificats que representen un 6% del total. Set d'ells especifiquen que són preveres i un sotsdiaca, la resta signen només com a monjos sense concretar si són ordenats o quin càrrec tenen dins la comunitat, excepte si es tracta de l'abat o del prebòsit. Actuen gairebé sempre en actes que atenyen el monestir al que pertanyen, com és el cas destacat de l'abat Odger de Sant Llorenç del Munt (1021-1071), o el prebòsit Oleguer de la canònica de Barcelona, el futur bisbe sant Oleguer.

Els escriptors monàstics eren amb els catedralicis els centres més importants de formació i producció literària, molt particularment en el territori estudiat el del Sant Cugat. La proporció tan baixa de clergat regular elaborant documents, especialment durant el segle X, ens indica que saber escriure no era l'única condició necessària per poder redactar diplomes jurídicament vàlids.

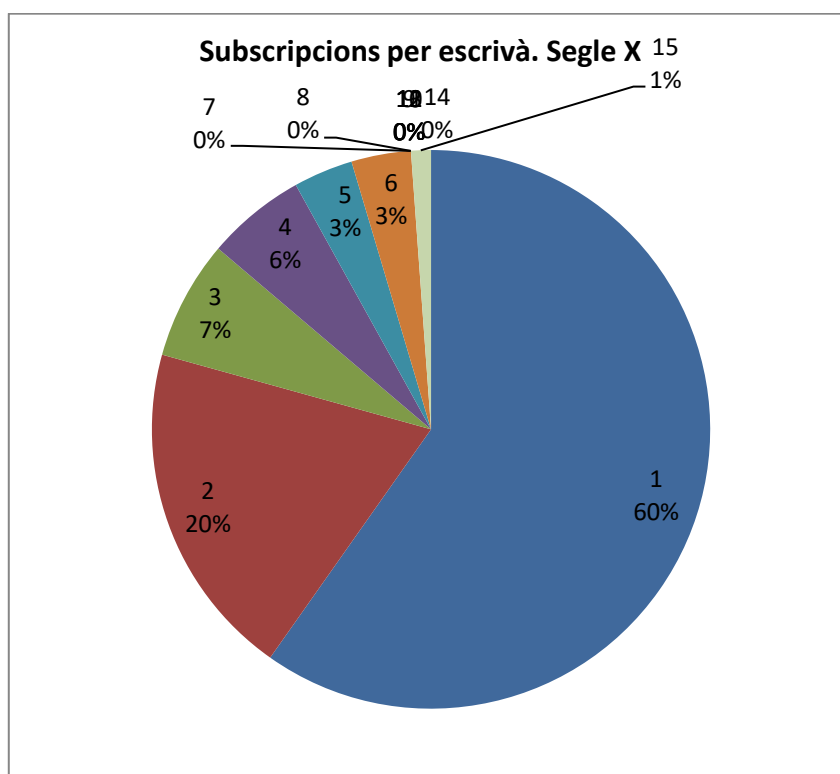
2.1.2. Incompatibilitats: jutges

De 236 escriptors individuats només dos, Guisad (FE34) el 1043, i el diaca Ramon (FE206) el 1081 signen com a jutges. És menys de l'1% del total, i tenint present que en un 16% de la documentació hi ha esments a jutges, i que certament tots tenen un alt grau d'alfabetització com ho proven les firmes autògrafes i la vigència fins ben entrat el segle XI del *Liber Iudicum*, hem de concloure que la tònica general és que els jutges no redacten documents amb valor jurídic. Sembla que estaríem davant una voluntat positiva, amb poques excepcions, que aquells que exerceixen la potestat judicial no poden redactar i validar documents de contingut jurídic, tasca que sembla reservada a un altre col·lectiu.

2.2 Quants són

2.2.1 Escrivans actius el segle X

Els 169 documents del segle X de la nostra selecció van ser escrits per un total de 87 escrivans diferents. De la gran majoria, 52, només en tenim constància per un sol document conservat, el 60% del total. De 17 escrivans s'han conservat dos documents, de sis escrivans tres documents i amb quatre o més subscripcions hem identificat una dotzena d'escrivans. Cal destacar que d'un, Baió (FE121), se n'han conservat 15 documents autògrafs.

Per condició eclesiàstica constatem que durant el segle X, a partir de les dades de la nostra selecció documental, el clergat regular pràcticament no redacta diplomes amb validesa jurídica. Així, només trobem un cas, el del monjo i prevere Auzfre, que subscriu una donació al que probablement és el seu monestir, Sant Cugat.

Hi ha onze escrivans que no fan constar llur condició eclesiàstica, pel que suposem que eren laics, un 12% del total d'escrivans. Un d'ells, Recesind (FE186) seguirà la carrera eclesiàstica i el tornarem a trobar com a diaca i prevere.

La majoria dels escrivans són clergues seculars, un 87%. Hi figuren cinc clergues simples, tres dels quals els tornarem a trobar ordenats preveres. Dels altres dos només s'ha conservat un document original de cadascun. No consta cap escrivà amb ordes menors

Amb ordes majors hi figuren cinc sotsdiaques, tots amb una sola subscripció, pel que no podem saber si reberen d'altres ordes, vuit diaques, dels quals dos només apareixen en un document cadascun, cinc esdevenen preveres, i un, Bonshom (FD126) roman diaca durant prop de 30 anys.

Sembla, per tant, que els clergues que escriuen diplomes amb valor jurídic segueixen majoritàriament una formació cap al presbiterat que passa per l'estat del clericat, el sotsdiaconat i el diaconat. Hi ha però un cas de diaca, Bonsom (FE125) que no continua el *cursus* i subscriu sis documents entre 988 i 1016 essent sempre diaca.

Podem projectar algunes magnituds de quants eren i quants documents van escriure. A la baixa, i agafant les xifres mínimes, si per un miraculós atzar s'hagués conservat algun document de tots els escrivans que van estar actius durant el segle X al Vallès, això és 87, multiplicant pel número màxim de documents conservats d'un d'ells, 15, obtenim la xifra de 1.305 documents.

Si apliquem unes magnituds més realistes, la quantitat de documentació produïda es multiplica considerablement. Els escrivans amb més de 5 subscripcions conservades¹⁷² tenen una vida activa de mitjana de 25 anys, si considerem que cada any produeixen un mínim de 4 documents (un cada tres mesos) són 100 documents per escrivà. Això serien 8.700 documents pel segle X.

Evidentment no podem saber el nombre exacte d'escrivans que hi va haver, i menys el nombre de documents que van redactar. L'anàlisi dels documents conservats en còpia permetria afinar una mica la xifra, però certament el nombre real de documents escrits al Vallès durant el segle X ha de superar els 10.000, aproximadament uns 100 cada any, dels quals només ens han arribat uns 200 o 300 originals i menys de 1.000 còpies. Adures penes el 10% de la documentació produïda. Si considerem un nombre superior d'escrivans, ja que de la major part només s'ha conservat un sol document, el percentatge de documentació conservada disminuirà proporcionalment. Això ens ha de dur a la necessària reflexió sobre les limitacions del registre escrit del que disposem, tot i ser extraordinàriament ric en comparació amb la major part de regions d'Europa.

2.2.2 *Escrivans actius el segle XI*

Els documents del segle XI que hem recollit, a diferència del segle X, són només aquells que inclouen referències a edificis de culte seculars, i per tant són una mostra menys significativa que la del segle X.

---

¹⁷² Es tracta dels escrivans 98,117,119,121,125,137 i 182.

La primera constatació és l'augment exponencial de la documentació conservada. Només cal mirar l'edició de la Fundació Noguera dels Diplomataris de la Catedral de Barcelona del segle XI (Baucells, Fàbrega, et al. 2006), que es publicà en 5 volums, amb l'edició dels del segle X (Fàbrega 1995) amb un sol volum. Es tracta per tant de 5 vegades la quantitat de documentació conservada. En la nostra selecció només hi ha el doble de documents del segle XI respecte als del X, ja que aproximadament només la meitat dels diplomes contenen referències a edificis de culte seculars.

Les proporcions són però molt semblants a les del segle X. De 97 escrivans només es conserva una sola subscripció, això és el 62%. De 33 se'n conserven dues, el 21%. Amb tres subscripcions n'hi ha 9, això és el 6% i amb més de tres subscripcions n'hi ha 18, que representen l'11%. Cal destacar que hi ha dos escrivans amb 10 subscripcions (FE131 i 178) i el prevere Ramon de Polinyà (FE185) amb 15 subscripcions.

Constatem que disminueix sensiblement el nombre d'escrivans que no fan constar la condició eclesiàstica, i baixa fins al 5% del total, això és vuit individus. D'aquests només disposem de més d'un document d'un individu, Miró Donuç (FE146), que signarà enendavant com a prevere.

El clergat regular està molt més representat, 13 individus, que suposen un 8% del total. Entre ells l'abat Odger de Sant Llorenç del Munt (FE104) i el canonge preposít i futur bisbe Oleguer de Barcelona (FE105). Els altres probablement són a parts iguals monjos de Sant Llorenç i Sant Cugat, però caldria contrastar-ho amb les llistes de membres dels monestirs en cada moment. Fan constar que un és sotsdiaca, sis preveres i sis simples monjos. La majoria dels documents fan referència a transaccions que afecten directament les institucions monàstiques.

El clergat secular suma el 87% dels escrivans descrits, la mateixa proporció que al segle X, però amb algunes variacions en la distribució. Els simples clergues baixen a un 3%, amb cinc individus, tres dels quals tornaran a signar escriptures, ja amb ordes majors. En un sol cas un clergue amb ordes menors, l'exorcista Ponç (FE175), subscriu un diploma.

Els clergues amb ordes majors són els més abundants, el 83% dels escrivans. Hi ha 11 sotsdiaques, alguns dels quals ja trobàvem com a laics i clergues, i d'altres tornaran a subscriure documents com a diaques o preveres. El mateix succeeix amb els 28 diaques documentats. La major part només estan documentats una vegada, pel que no podem saber si segueixen el *cursus* eclesiàstic cap al presbiterat. Dels que tenen diverses subscripcions, cinc tornaran a signar com a preveres, i tres romandrien sempre com a diaques, especialment els escrivans Bonshom (FE6), Honofred (FE97) i Guadamir (FE131). Els 101 preveres seculars que signen documents representen el 60% del total d'escrivans.

En conclusió, constatem que tant al segle X com al segle XI la immensa majoria dels escrivans són clergues seculars, dels quals es pot seguir en alguns casos la carrera eclesiàstica. Al segle X el clergat regular és pràcticament absent mentre que sí el trobem signant una petita proporció de documents el segle XI. Inversament al segle X hi ha una proporció significativa d'escrivans clarament laics, mentre que al segle XI es redueixen notablement.

2.2.3 Prosopografia dels escrivans

Presentem els escrivans dels quals es conserven tres o més documents subscrits pel mateix individu. Els hem ordenats per ordre cronològic.

Recesind

núm. FE: 186

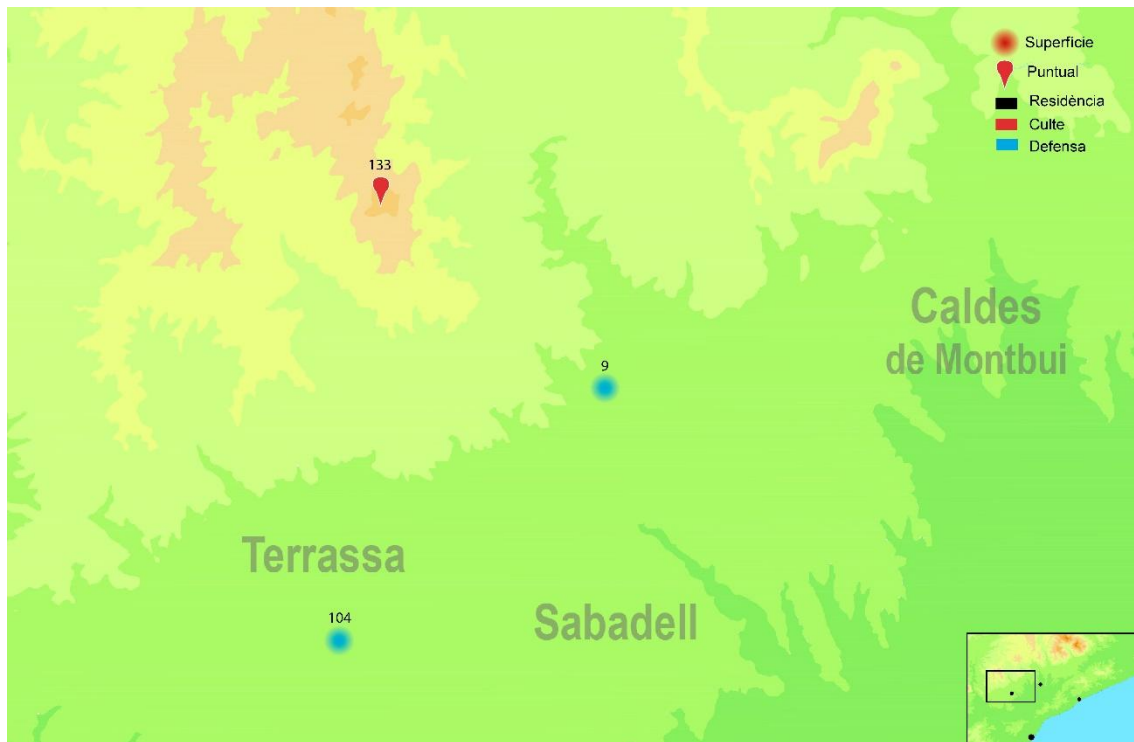
cronologia: 0937-0974

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 3

FD: 70,72,89

UT documentades: 9,104,201

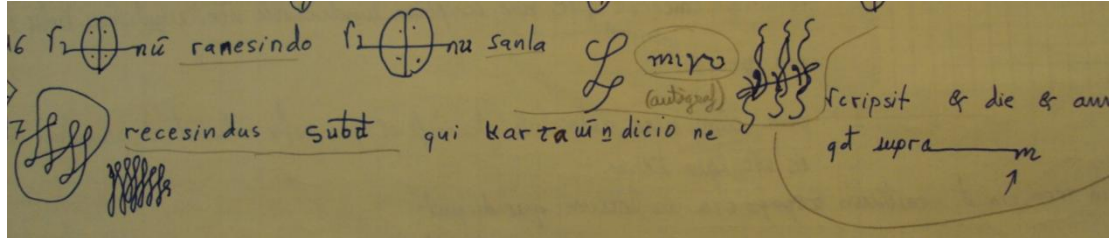

Clergue actiu com a escrivà entre 937 i 974 a Terrassa. Figura en un primer document del 937 com a sotsdiaca, en un altre del 941 com a diaca i en un del 974 com a prevere, de tal manera que podem resseguir gairebé tota la seva carrera eclesiàstica. Els tres documents que subscriu són vendes entre particulars dins el terme del castell de Terrassa per quantitats d'entre un i cinc sous.

937, abril 11

SLM 6 (FD70)

Seniomir, Ellega i Pulimia venen a Guistrimir i la seva esposa Bonadona una terra *in comitatum Barchinonense in terminio de castrum Terracia in locum que dicunt Midiano* per un sou. Escrivà Recesind, sotsdiaca.

941, abril 13

SLM 8 (FD72)

Argemir i la seva esposa Eiló venen a Guistrimir una part d'una terra *in comitatum Barchinonensis infra terminio de castrum Terracia in locum Mediano* per tres sous. Escrivà Recesind, levita

974, gener 19

SLM 46 (FD89)

Guidelenda ven a Argemir, prevere, unes propietats *in comitatum Barchinonensis in terminio de castrum Terracia siue de Castelare prope Sancti Laurenti* per cinc sous. Escrivà Recesind, prevere.

Rami (Ramió)

núm. FE: 184

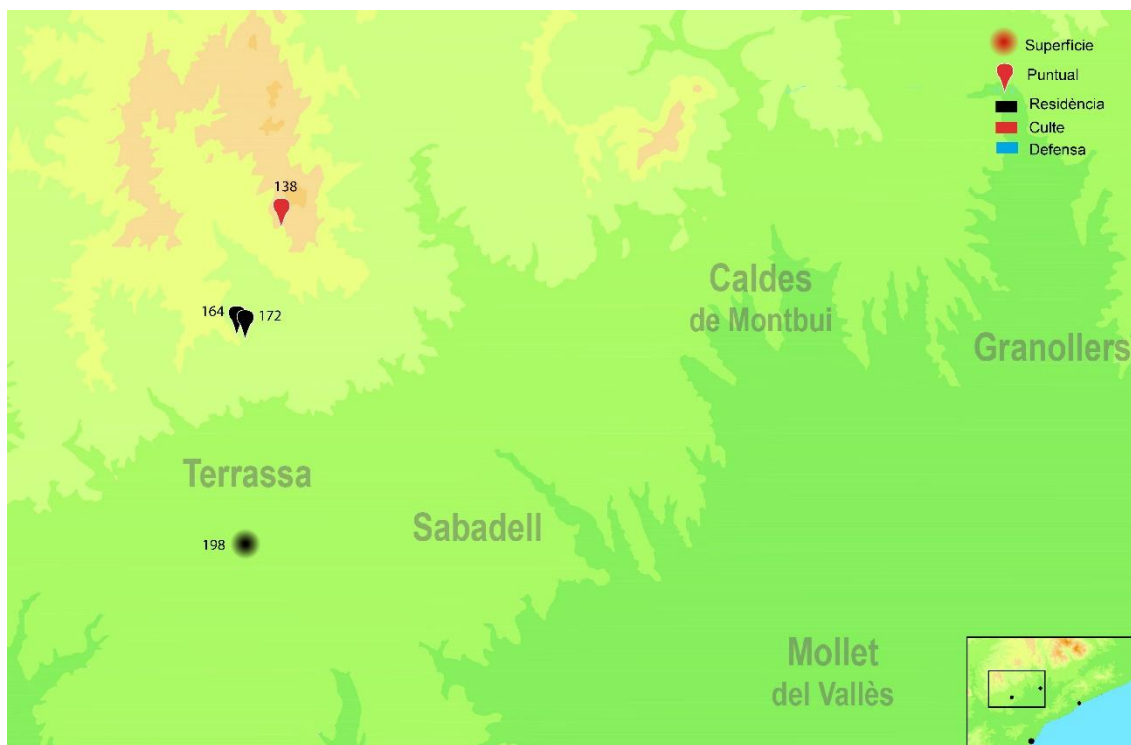
cronologia: 0947-0981

núm. subscripcions: 5

núm. documents: 6

UT documentades: 138, 164,172,198

FD: 14,26,74,92,151,(152?)

Prevere actiu com a escrivà entre el 947 i el 981 a Terrassa. Subscriu dos documents de donació a institucions religioses (Sant Cugat i Sant Esteve de la Vall) i dues vendes de vinyes entre particulars i una venda de terres de les que ell mateix n'és el comprador. Els documents s'han conservat en tres fons diferents.

El 986 l'abat Odó i Ató (que havia comprat unes terres a Terrassa a l'escrivà Rami prevere) executen com a marmessors el testament d'un tal Rami. L'escrivà és Baió, que també està actiu a la zona de Terrassa. Tot i que no explicita que Rami era sacerdot podria tractar-se de l'escrivà.

947, maig 26

SCV 27 (FD74)

Goltred, prevere, estant malalt dóna a *s. Cucufati martiris Christi, cuius basilica fundata est in comitatu Barch.* una vinya i una terra *in comitatu Barch., in terminio Terracense, in locum Ruvirano.* En són testimonis Eiafricus i Enric, preveres. Escrivà Rami, prevere.

972, febrer 1

SLM 40 (FD14)

Arnanscle anomenat Oruç i la seva esposa Floresinda venen als *servientes domum Sancti Stefani, cuius basilica sita est in monte Sancti Laurenti* una vinya amb arbres *in comitato Barhinona in terminio Terracia in Mata de Pera* per sis sous. Afronta al nord amb una vinya de Sant Esteve. Escrivà Rami, prevere.

981, gener 21

SLM 60 (FD26)

Ató i la seva esposa Nina venen a Godmar una quarterada de vinya *in comitato Barhinona in termine Terracia iusta uilla Mata de Pera subtus ipso Muro* per quatre sous i vuit diners. Escrivà Rami, prevere.

981, gener 30

SLM 61 (FD92)

Ató i Riguella venen a Rami, prevere, dues peces de terra *in comitato Barchinona in termine Terracia in Rosedores* per cinc sous i set diners. Escrivà Rami, prevere.

981, maig 21

ACA apèndix VII β (FD151)

Tuidisclé i la seva esposa Macianella venen a Ferriol i la seva esposa Ermegod una vinya *in comitato Barchinona, in termine Terracia, in Soto* per set sous. Escrivà Rami, prevere

986, març 18

ACB 157 (FD152)

Odó, abat de Sant Cugat, i Ató, marmessors de Rami, fan donació a les esglésies de Sant Miquel i Santa Eulàlia de Barcelona de l'alou que tenia *in comitatum Barchinona, in locum Villa Alba*. Escrivà Baió.

Ovasi

núm. FE: 161

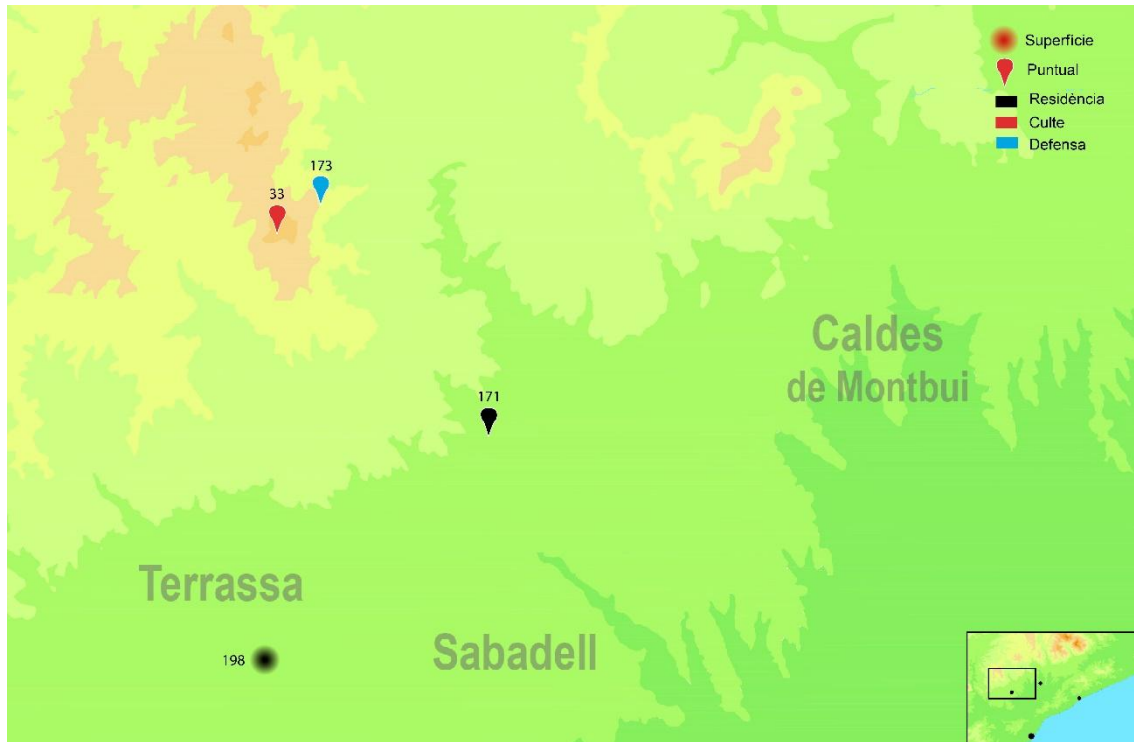
cronologia: 0948-0988

núm. subscripcions: 4

núm. documents: 6

FD: (10),(20),22,24,30,75

UT documentades: 160,161,163,167,168,171,173,198

Prevere actiu com a escrivà entre 948 i 988 a la zona de Terrassa i Castellar, subscriu dues transaccions entre particulars i dues donacions a Sant Llorenç del Munt.

És esmentat en una afrontació de terres a Llacera el 961 (FD10) i actua com a testimoni en un a donació a Sant Llorenç del Munt del 977 (FD20).

En dos documents (FD43 i 44) de Sant Cugat del 939 s'esmenta un Ovasi que amb la seva esposa fan una donació condicionada al comte Sunyer al terme del castell de Castellar. Després el comte Miró en farà donació a Sant Cugat especificant que les filles d'Ovasi i llurs descendents en donin la tasca al monestir. Donada la raresa del nom, Ovasi, i la coincidència geogràfica, pot ser que hi hagi alguna relació de parentiu entre l'autor del primer document i el prevere Ovasi, escrivà.

#939, juny 12

SCV 17 (*copia de Goteredo, presbítero*) (FD43)

Ovasi i la seva esposa Osiana donen al comte Sunyer el seu alou amb terres i cases *in comitatu Barch., infra fines vel terminos de kastrum Castellare*, i es comprometen a pagar-li la tasca. Escrivà, Dadus, prevere.

948, maig 11

ACB 36 (FD75)

Argemir i la seva esposa Emmo venen a Trasovid una terra *in comitatum Barchinonense in terminio Terracense in locum que dicunt ad ipso Muro uel ad ipsas Palomberas* per vuit sous. N'és testimoni Eusi, prevere. Escrivà Ovasi, prevere.

955, març 16

SCV 38 (FD44)

Miró, comte i marquès, dóna a la *s. ecclesie Cucuphati cenobii... que helemosina a morte liberat anima...* l'alou que havia estat d'Ovasi i d'Osiana (cf. SCV16, 938) *in comitatu Barch. infra fines vel terminos de castrum Castelar* de tal manera que tinguin les terres les filles d'Ovasi i Osiana i els seus descendents, i que donin la tasca al monestir . Escrivà Seniofred, sacerdot.

961, novembre 18

SLM 24 (FD10)

Guadamir, la seva esposa Sabors, El·la, la seva esposa Rigonts, Espetosa, Igiló i Maria venen per quatre sous a Centoll i la seva esposa Maria una terra *in comitato Barchinonensis in terminio Lacera in locum Salas que dicitur Saluignana*. Dues afrontacions són amb les terres de Castre prevere i Ovasi, prevere. Escrivà Fèlix, prevere.

977, maig 22

SLM 52 (FD20)

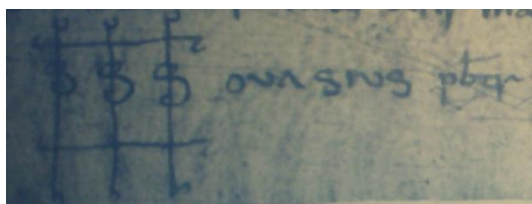
Adaülf dóna a la *domum Sancta Maria et Sancti Michaelis archangeli et Sancti Laurenti qui sunt in montem alcioire supra Terracia* la tasca d'una terra seva *in comitatum Barchinonam infra termine de kastrum Castellare in locum que uocant ad ipsas Speluncas in ipsa Insula Petrosa*. En són testimonis els preveres Ovasi i Tassi. Escrivà Baió.

978, juliol 28

SLM 56 (FD22)

Radolf i la seva esposa Paloma donen a *Sancta Maria et Sancti Michaelis archangeli et Sancti Laurenti, cuius illorum ecclesias sunt fundatas in montem alcioire qui est supra Terracia* una terra pròpia *in comitatu Barchinonense infra termine Terracense in locum iusta Riopullo uel de Terracia*. Al nord afronta amb la vinya d'Argemir jutge.

Sanció: *iram Dei omnipotentis accipiat*. Escrivà Ovasi, prevere.

980, març 1

SLM 58 (FD24)

Arnolf i la seva esposa Simplícia donen *ad domum Sancti Laurenti et ad Sancta Maria et ad Sancti Michahelis propter Deum et remedium animas nostras et de genitores nostros* una mujada de vinya *in chomitato Barchinonense in terminio Terracia in Castellare in Lazaria*. Escrivà Ovasi, prevere.

*982, abril 24

SLM 63 (Speculo)

Ermemir i la seva esposa Riquella donen a Sant Llorenç la tasca d'unes peces de terra a Castellar, a la Muga i Canyelles. Escrivà Ovasi, prevere

988, març 21

SLM 71 (FD30)

Gelsenda ven a Guinedella i el seu espòs unes cases i altres béns francs *in chomitato Barchinonense in terminio Terracia in Kastellare ad ipso Muro iusta kastello Azano* per setze sous. Escrivà Ovasi, prevere.

Teudard

núm. FE: 118

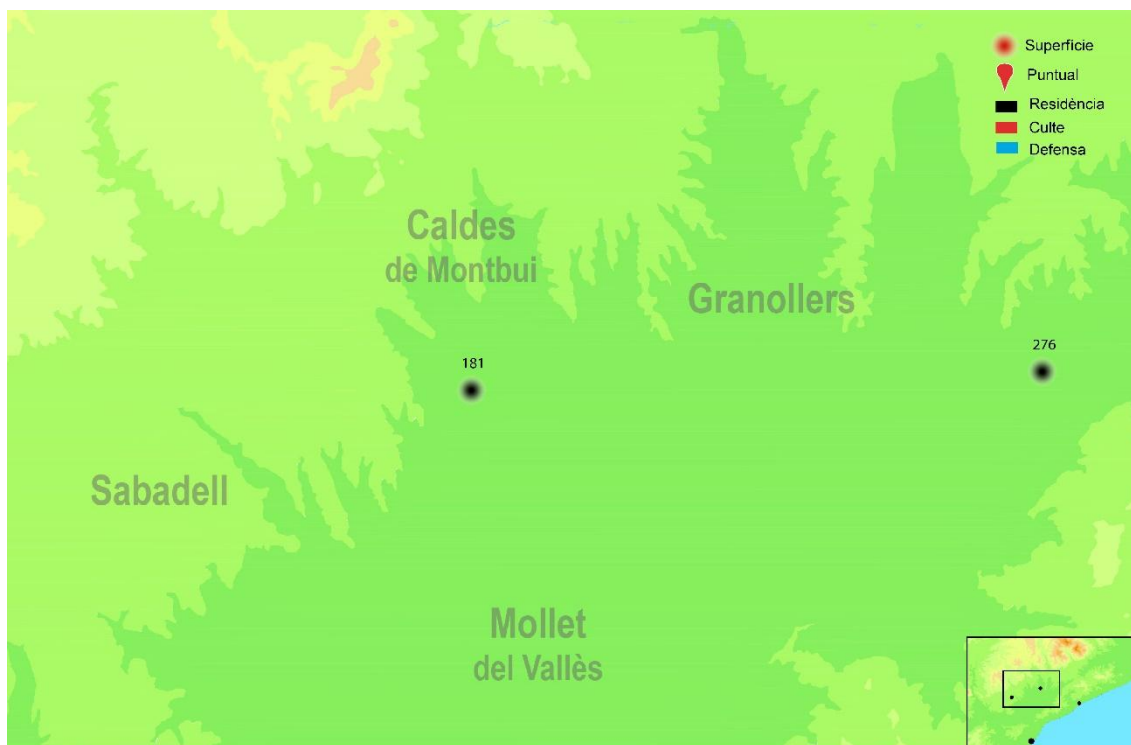
cronologia: 0955-0960

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 3

FD: 45,140,141

UT documentades: 181,276

Prevere actiu com a escrivà entre el 955 i el 960 al terme de Lloberes (La Roca) i Palau Solità. Subscriu una donació a Sant Cugat del Vallès i dues vendes entre particulars. El document de 955 conté una sanció espiritual: *et cum Iuda Scariot participacionem abeat in inferno inferiori*

955, abril 3

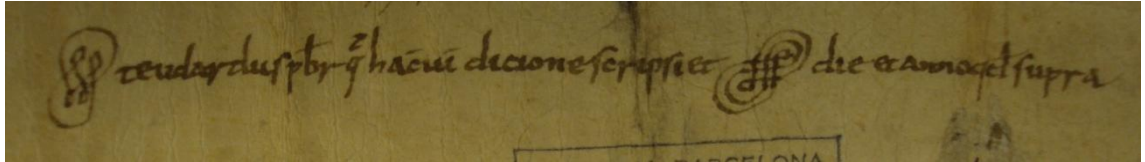
SCV 39 (FD45)

Constantí dóna a la *domum s. Cucufati* una mujada i mitja de vinya *in chomitatum Barch. in Vallense, in [termine] de [Palatio Salatan] in ipsa Buada*. Sanció: *et cum Iuda Scariot participacionem abeat in inferno inferiori*. Escrivà Teudard, prevere.

959, gener 27

ACB 53 (FD140)

Fredesenda ven a Trasemir una terra amb ullastrs *in chomitatum Barchinonense, in Vallense, in termino de Luparias, in ipsa valle* per un sou i sis diners. Testimoni Eldesind prevere. Escrivà Teudard, prevere.

960, febrer 1

ACB 55 (FD141)

Lívil ven per sis sous a Senyor una vinya que li arribà del difunt prevere Odeagre *in commitato Barchinonense, in Vallense, in terminio de Luparias*. Afronta al nord amb terra de Seniofred *vicario*. Testimoni Eldesind prevere. Escrivà Teudard prevere.

Reciscle

núm. FE: 187

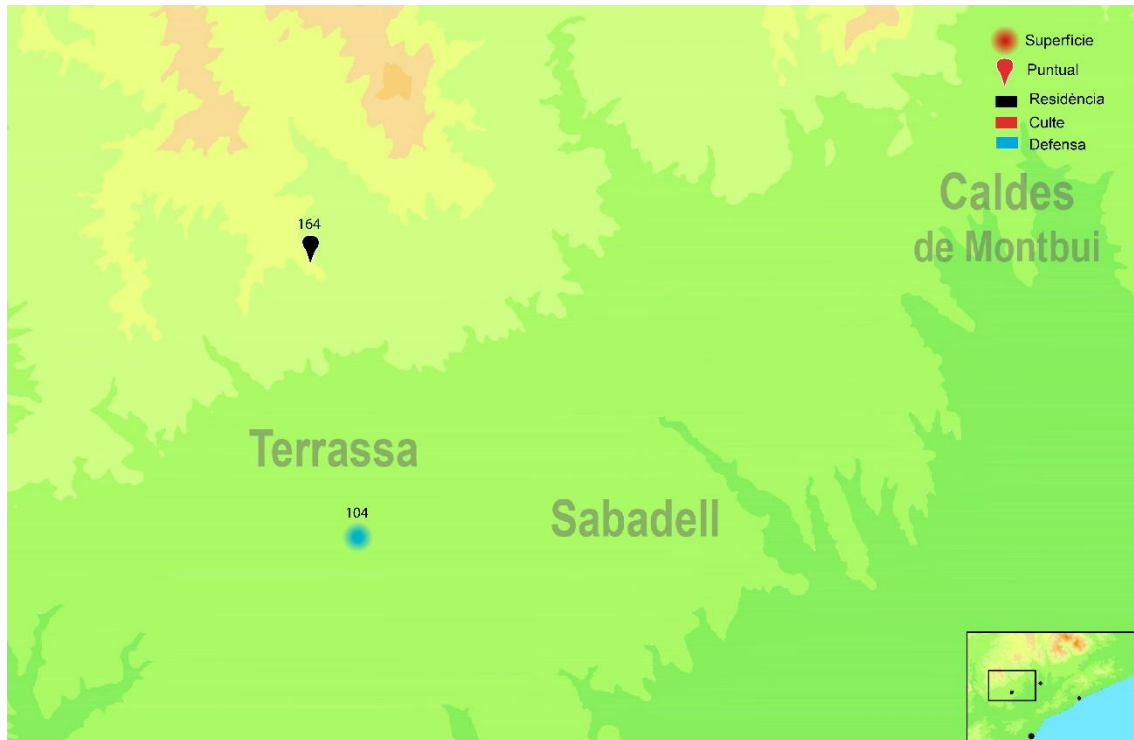
cronologia: 0960-0965

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 3

FD: 8,79,81

UT documentades: 104,164

Prevere actiu com a escrivà entre 960 i 965 a la zona de Terrassa. Subscriu dues vendes entre particulars i una donació a un Jutge anomenat Borrell.

960, maig 13

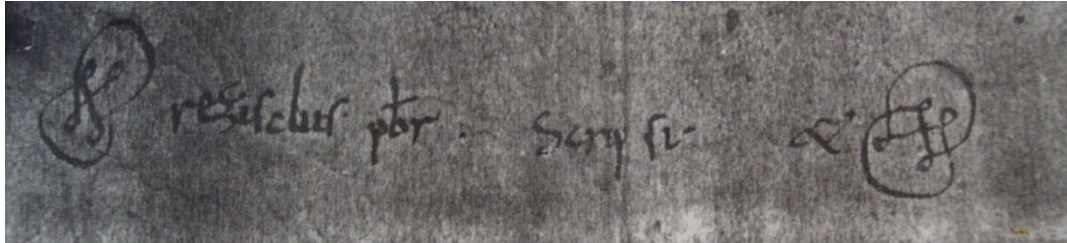
SLM 22 (FD8)

Anna ven a Llorenç i Adalradó la tercera part d'unes propietats *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Teracense in locum que dicunt Mata de Pera* per deu sous. Escrivà Reciscle, prevere.

962, març 28

SLM 25 (FD79)

Duran i Carpi venen a Ferriol una vinya *in comitatum Barchinonense in terminio castrum terracense in locum que dicunt ad ipso soto* per tretze sous. Escrivà Reciscle, prevere

965, maig 8

SLM 29 (FD81)

Fruiló, dona, dóna a Borrell, jutge, una vinya i una terra per plantar *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Terracense in locum que dicunt Agello ad ipso medianello*. Escrivà Reciscle, prevere.

Sunifred

núm. FE: 119

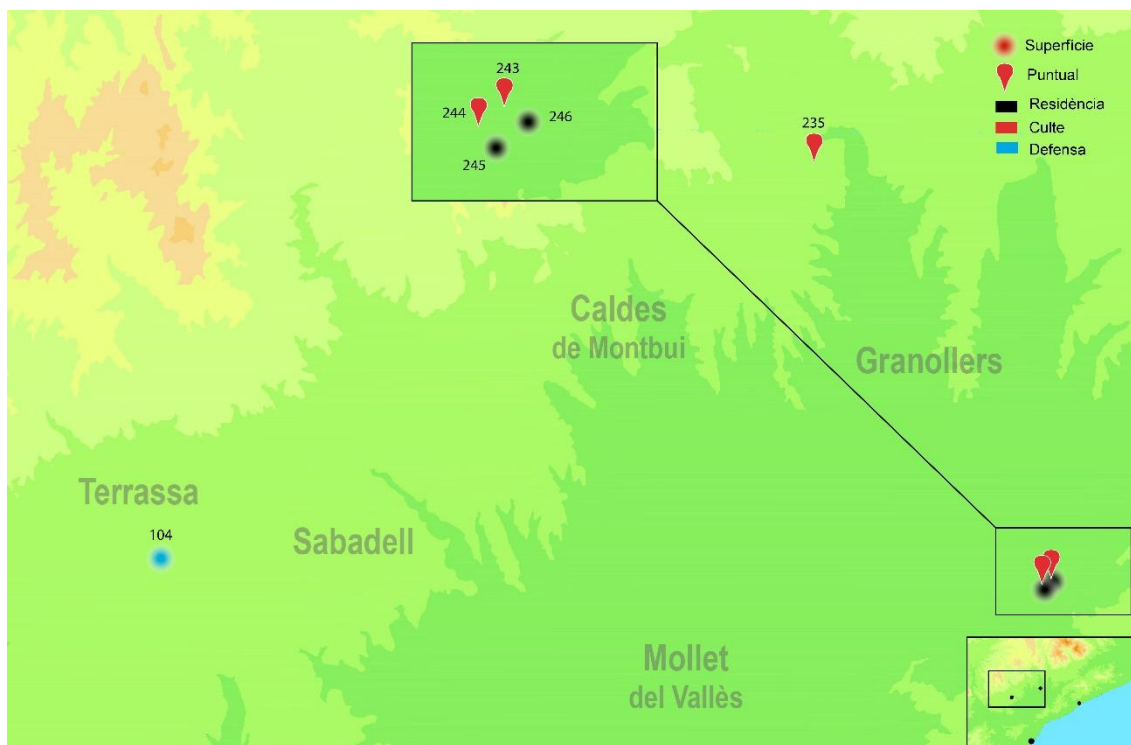
cronologia: 0962-1017

núm. subscripcions: 6

núm. documents: 8

FD: 114,124, 131,153,(187)190,(198),199

UT documentades: 104,217,235,237,243,244,245,246,247

Prevere actiu com a escrivà entre 986-991 a Vilapicina i entre el 1000 i 1017 a la zona de Vilanova del Vallès.

Potser és el mateix que subscriu un document el 1001 referent a una propietat al terme de Canals. El 962 un prevere Sunifred subscriu un document al terme del castell de Terrassa. Totes les transaccions són vendes entre particulars, per quantitats molt diverses, des d'un pagament en espècie, fins a una transacció pel preu d'una unça d'or.

S'esmenta en un afrontació a Sant Esteve de Vilanova el 1012 (FD187), i com a testimoni, el 1016 (FD198), en una permuta que fa el bisbe Deodat de Barcelona d'unes terres a Santa Leda, Mogoda i Mollet

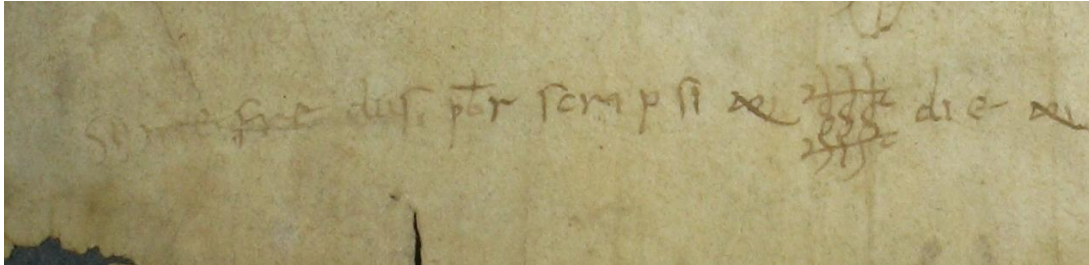
Alterna l'ús dels mots *terminum* i *paroecia* per designar els termes de les esglésies.

Expressa el preu de les coses en sous i diners. En un cas especifica que els sous són *de denarios curribiles*.

962, juliol 22

AHT 2 (FD114)

Ansulf i la seva esposa Paloma venen a Alaric i la seva esposa Coloma una terra amb un alzinar *in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum Terracia, in locum que dicunt Fornellus* per un sou i quatre diners. Escrivà Sunifred, prevere.

986, maig 21

ACB 162 (FD153)

Sunifred i Trasevad, marmessors d'Oliba, venen a Sunyer una casa, uns casals i unes vinyes *in comitato Barchinonense in terminio de Villa Picina superiore* per setanta diners. Testimoni Arús, jutge. Escrivà, Sunifred, sacerdot.

Guadamir

núm. FE: 92

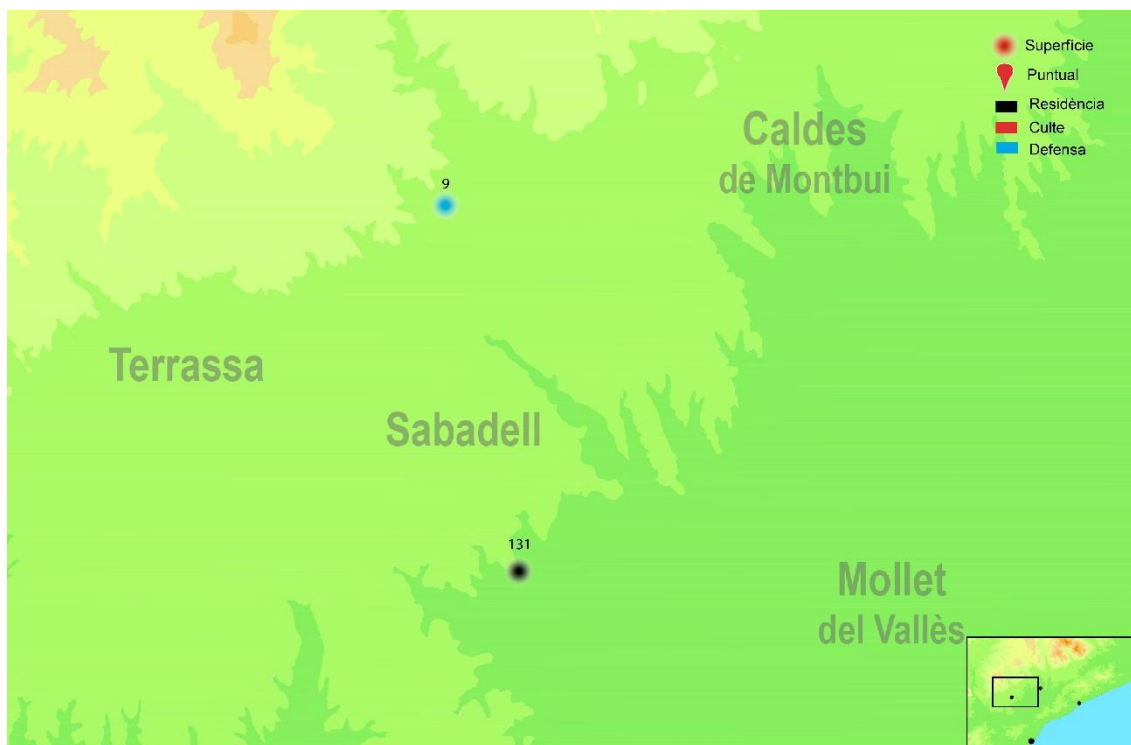
cronologia: 0963-0969

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 4

FD: 11,(12),80,84

UT documentades: 9,131

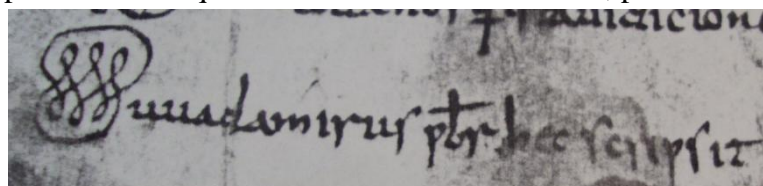
Prevere actiu com a escrivà els anys 963 -969 a Castellar i Sobarber (Jonquieres), els tres documents conservats són compres realitzades per Baió (FE121) i la seva esposa Todesera.

El 966 (FD12) el prevere Guadamir s'esmenta en l'afrontació d'una terra a Llacera.

963, abril 6

SLM 26 (FD11)

Seniofred, Solavel·la, Ledevaga, Fruila i Adeleva venen a Baió i la seva esposa Todesera una casa i altres béns *in committatu Barchinonense in territorio Subarbaro* per nou sous i quatre diners. Escrivà Guadamir, prevere.

963, maig 3

SLM 28 (FD80)

Sentemir i la seva esposa Florídia venen a Baió i la seva esposa Todesera una terra *in comitatu Barchinonense infra termine castrum Castellare in locum que dicunt Miralias* per dotze sous. Escrivà Guadamir, prevere.

966, maig 11

SLM 32 (FD12)

Constantí, anomenat Mascaró, i la seva esposa Preciosa venen a Giscafred dues peces de terra *in comitatum barhinonense in terminio de Lazera in locum que dicunt Geneskare* per tres sous. Una peça afronta al nord *in terra Sancti Felix martir*, i l'altra al sud amb una terra de Guadamir prevere. Escrivà Seniofred, prevere.

969, novembre 9

SLM 35 (FD84)

Egilà i la seva esposa Susanna venen a Baió una vinya amb arbres *in comitatu Barchinonense in territorio Subbaro* per deu sous. Escrivà Guadamir, prevere.

Guilarà (Guillarà, Guil·larà)

núm. FE: 137

cronologia: 0967-1005

núm. subscripcions: 5

núm. documents: 8

FD: 23,29,(41),49,(110),146,177,(246)

UT documentades: 160,161,167,168,187,198,211,216,222,248

Prevere actiu com a escrivà entre el 967 i el 1005 a Terrassa, Togores i Caldes.

Subscriu documentació molt variada, donacions condicionades a Sant Llorenç i Sant Cugat, una execució testamentària en favor de Sant Pere d'Ègara, una permuta que fa l'abat de Sant Cugat i una venda entre particulars. El 978 l'escrivà Baió (FE...) redacta una còpia d'un document subscrit el mateix dia pel prevere Guilarà, pel que tots dos devien ser presents a l'acte.

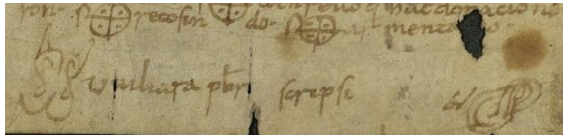
L'any 998 actua com a testimoni en una venda d'una terra a Togores. L'any 1000 compra unes terres a Vila Filar (FD41) i el mateix any, segons l'Speculum de Sant Llorenç del Munt (SLM 97), compra unes terres al terme de Terrassa, sota Ègara. Probablement, devia ser servent de la casa de Sant Pere d'Ègara. El 1038 (FD246) s'esmenta en una afrontació conforme unes terres havien estat seves, pel que cal pensar que ja era mort.

967, setembre 27

SCV 88 (FD146)

Vendrell dona a la *domum s. Cucuphati cenobii* el seu alou, això és, unes cases, la meitat de quatre molins i altres béns *in comitatum Barch. in Callense, in alveo*

de rio de Calidas, subtus Castelleto. Es reserva per a ell i la seva descendència la tenència de l'alou donant al monestir la tasca. Escrivà Guillarà prevere.

978, desembre 18

SLM 57 (FD23)

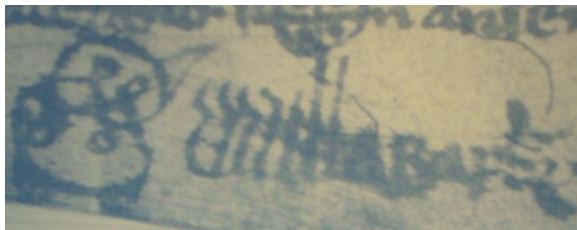
Trasllat del mateix dia.

Trasgòncia dona *Deo et Sancta Maria et Sancti Michaelis et Sancti Laurenti, qui sunt illorum domos fundatos in montem alcioire qui est supra Terracia*, una terra i propietats *in comitatum Barquinonam infra termine Terracia in locum que uocant Prado*, amb la condició de que ho tindrà Godmar anomenat Maluç durant la seva vida, i que haurà de fer pagar la tasca als dits sants. Escrivà de l'original, Guillarà, prevere, de la còpia Baió.

986, setembre 10

SLM 69 (FD29)

Ansemund i la seva esposa Igoló venen a Teuderic unes vinyes amb altres béns *in comitatum Barchinonense in termine Terracia in locum subtus Egara ad ipsas Buadellas de Gerallo* per vint-i-sis sous. Afronta a occident *in ipso rio qui pergit per Egara*. Escrivà Guillarà, prevere.

998, maig 13

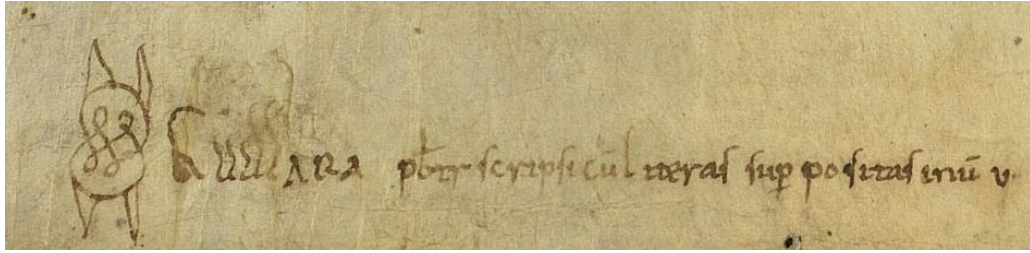
SLM 93 (FD110)

Teudard i la seva esposa Riquella venen a Seniofred quatre sorts de terra amb d'altres béns *in comitatum Barchinona intus in Tegoras* per quaranta sous. Un testimoni és Guillarà, prevere. Escrivà Undiscle.

998, agost 27

SCV 336 (FD49)

Ermemir permuta amb Odó, bisbe i abat de Sant Cugat i amb els seus monjos un verdaguer *in comitatum Barch., in terminio de Palazio Auzido, subtus ipsa {cal}ciata via*. Afronta al nord amb l'alou de Sant Cugat. A canvi rep unes vinyes *in Montem Gallinario*. Escrivà Guillarà, prevere.

1000, juliol 1

SLM 98 (FD41)

Sendred, la seva esposa Fruiló i els germans Erivons, Beluç, Ermessenda i Gumila venen a Guillarà, prevere unes terres *in comitatu Barchinona in termino Terracia in locum que dicunt Uilla Filar* per dotze sous. Són testimonis els preveres Beluç i Ermemir. Escrivà Joan, prevere.

1005, maig 19

AHT 15 (FD177)

Donació testamentària que executen Campís, Ellega, Graciosa, Salabella i Pruvícia, marmessors de la difunta Bellida *ordinante iudice a Sancti Petri sede Egarensis...* d'una terra *in comitatum Barchinonense, in termino Terracia, in locum que dicunt Fonelledo, ad ipso Evolare*. Al sud afronta amb una terra d'Altemir, *faber. Domum Sancti Petri Egarensis... domum Sancti Petri... Sancti Petri Egara*. Escrivà Guil·lara, prevere.

1038, novembre 1

SLM 276 (FD246)

Guadamir permuta amb el monestir de Sant Llorenç el cens d'una terra *qui est in giro Sancti Christophori* per una mujada de vinya que fou de Guillarà prevere. Es troba *in comitatu Barchinona... in termino Terracia... in locum que dicunt Sancti Christophori*. Escrivà Odger, abat.

Baió

núm. FE: 121

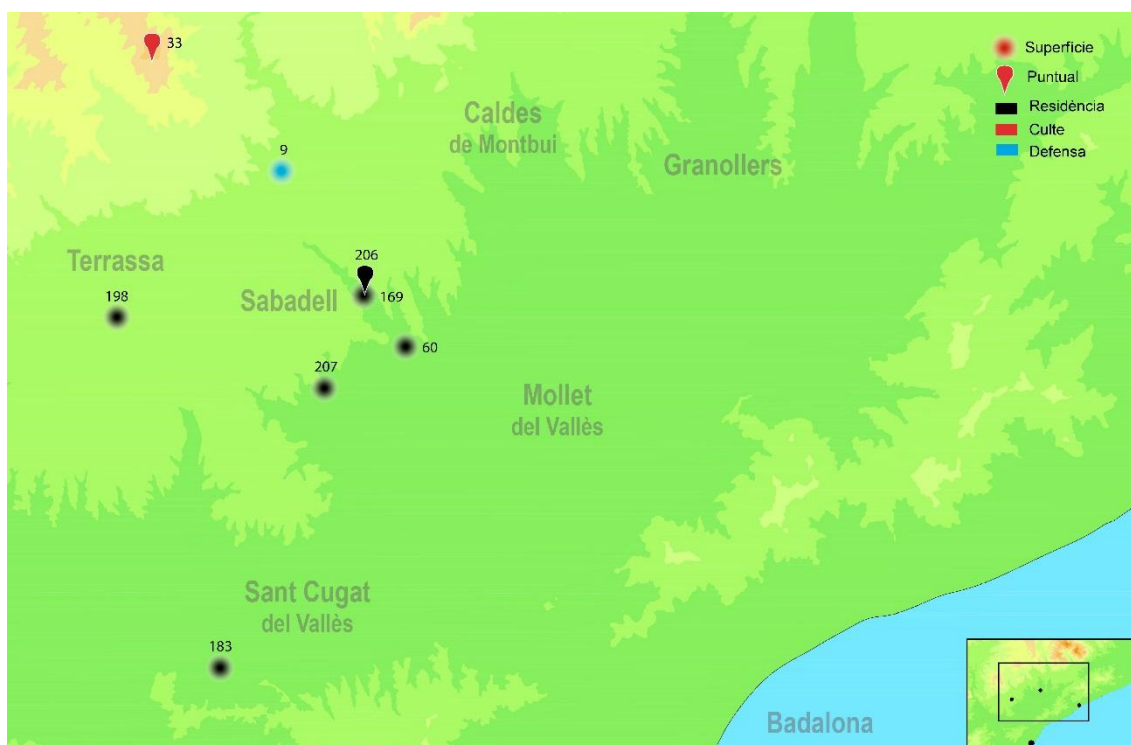
cronologia: 0973-0996

núm. subscripcions: 15

núm. documents: 26

FD: (9), (11), (13), (15), 16, (17), 19, 20, 21, 23, (25), 27, (31), 33, (38), 47(fals), (80), (81),(84), 88, 90,(90), (91), 94, 97, 104, 152

UT documentades: 9, 60, 160, 161, 167, 168, 169, 183, 184, 198, 201, 206, 207

Escrivà laic actiu entre el 973 i el 996, documentat però des del 961. A part dels 15 documents que subscriu com a escrivà el trobem present en una dotzena més de cartes, ja sigui com a autor, receptor, testimoni o antic possessor d'uns béns.

El setembre del 997 ja deu ser mort, moment en què el seu fill el prevere Adalbert ven per tres mancosos una gran propietat que havia estat del seu pare. Probablement es tracta de la part principal de la seva heretat situada entre Jonqueres i Togores, a l'actual municipi de Sabadell. S'han conservat vuit documents de compra de terres als termes de Sobarber, Castellar, Terrassa i Jonqueres, i una compra de dret d'ús d'un molí a Jonqueres. El prevere Guadamir és qui sovint subscriu els documents dels que és receptor.

Signa com a testimoni en tres vendes de propietats localitzades a Togores (961), Terrassa (965), Castellar (980) i Matadepera (980).

Redacta set documents de donació a favor de Sant Llorenç del Munt entre 973 i 983. La sèrie l'obre la gran donació que fa el comte Borrell d'un alou a Nespla (Mura) a la casa de Sant Llorenç. Les altres, fetes per particulars, són als termes d'Arraona, Castellar i Terrassa. Dues són condicionades i la resta simples.

Tres documents estan vinculats al monestir de Sant Cugat. Una donació condicionada de datació indeterminada, però anterior al 986, d'una terra a Valldoreix. Aquest document (FD47) té tota l'aparença de ser un fals redactat el segle XI. Les altres dues són redactades el mateix dia probablement al monestir de Sant Cugat. Una és una execució testamentària en la que l'abat Odó de Sant Cugat n'és marmessor, en aquesta es fa donació d'un alou situat a Vilalba que era propietat del difunt Rami, probablement l'escrivà Rami (FE184). L'altre és una permuta de terres que fa el monestir, adquirint-ne unes prop de Sant Cugat a canvi d'unes que posseïa a Togores. És probable que les de Togores els hi arribessin per donació de Rami, del qual no s'ha conservat el testament. Apareix subscrivint diverses donacions a Sant Cugat del Vallès en documents del cartulari dels quals no se n'ha conservat l'original.

Cinc documents són transaccions entre particulars, una donació i quatre vendes, per quantitats que semblen petites. Una de les vendes té el mateix Baió i la seva esposa Todesera com a compradors.

El document FD97 (991), subscript per Baió, fa referència a propietats situades als termes de Jonqueres i Sobarber. En ell apareix com a donant un grup de gent que semblarien membres de la família directa de Baió: Todesera, Deudonada, Borrell, prevere, Teudard, Miró, Quíxol, dona, Fruiló, dona, Geribert i Adalbert sotsdiaca. Todesera apareix sovint com la seva esposa i el 997 el ja prevere Adalbert com a fill seu. El prevere Borrell probablement és l'escrivà FE126, i seria un parent proper de Todesera, potser un germà.

A la zona entre Togores, Castellar i Jonqueres on té diverses propietats hi ha documentat a partir del segle XIV el molí de Baiona, on havien d'anar a moldre la farina els forners de Terrassa¹⁷³.

961, juny 29

SLM 23 (FD9)

Guisand ven a Gelmir i al seu germà Floresind anomenat Albaric la quarta part d'una casa i altres béns *in comitatum Barquinonensis in territorio Tegoras in locum que uocant ad ipso Mediano* per vuit sous. Testimoni Baió. Escrivà Daniel, prevere.

963, abril 6

SLM 26 (FD11)

Seniofred, Solavel·la, Ledevaga, Fruila i Adeleva venen a Baió i la seva esposa Todesera una casa i altres béns *in commitatu Barchinonense in territorio Subbaro* per nou sous i quatre diners. Escrivà Guadamir, prevere.

---

¹⁷³ Cardús i Florensa 2000, p.25.

963, maig 3

SLM 28 (FD80)

Sentemir i la seva esposa Florídia venen a Baió i la seva esposa Todesera una terra *in comitatu Barchinonense infra termino castrum Castellare in locum que dicunt Miralias* per dotze sous. Escrivà Guadamir, prevere.

965, maig 8

SLM 29 (FD81)

Fruiló, dona, dóna a Borrell, jutge, una vinya i una terra per plantar *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Terracense in locum que dicunt Agello ad ipso medianello*. Testimoni Baió. Escrivà Reciscle, prevere.

969, novembre 9

SLM 35 (FD84)

Egilà i la seva esposa Susanna venen a Baió una vinya amb arbres *in comitatu Barchinonense in territorio Subarbaro* per deu sous. Escrivà Guadamir prevere.

971, desembre 13

SLM 39 (FD13)

Adeleva ven a Baió la porció que posseeix d'una terra i vinya amb arbres *in comitatum Barchinona in territorio de uilla Subarbar* per dos sous. Escrivà Imila, sacerdot.

971, octubre 10-972, setembre 8

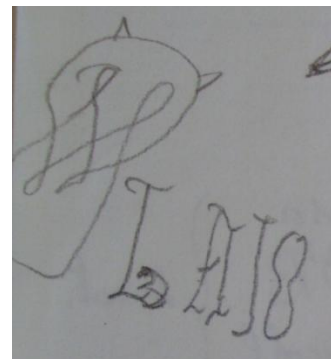
SLM 41 (FD15)

Maria i els seus fills Quíxol, Estiverga i Just, venen a Baió i a la seva esposa Todesera una terra *in comitato Barchuinona in terminio Teracia in castrum Castellar in locum que uocant Miralles* per cinc sous i set diners. Escrivà Adroer, clergue.

973, juny 10

SLM 42 (FD16)

Borrell, comte i marquès, dóna a Sant Llorenç, Sant Miquel Arcàngel i Santa Maria *qui sunt illorum ecclesias fundatas in montem que uocant Sancti Laurenti qui est supra Terracia* un alou que té a Nespla (Mura) a condició de que el tindran i posseiran Ervigi sacerdot i Constable i els seus hereus que pagaran la tasca a Sant Llorenç, Sant Miquel i Santa Maria. Escrivà Baió.

973, juny 23

SLM 43 (FD17)

Sunyer ven a Baió i la seva esposa Todesera la meitat d'un dia i una nit que té en un molí amb terra *in comitatum Barchinonense intus in uilla uocita Goncheras* per quatre sous i mig. Al nord afronta amb un molí que fou del difunt Audegari, vescomte. Escrivà Undiscle, prevere.

973, octubre 3

SLM 45 (FD88)

Orpí ven a Ferriol i la seva esposa Ermengod una terra *in comitatum Barquinona in terminio de Terracia in locum que uocant Sote*, sota condició que no acceptin cap altre *senioraticum facere* per un bou òptim. Dos dels testimonis són els sacerdots Rodandre i Sendred. Escrivà Baió.

975, maig 11

SLM 49 (FD19)

Guifred, Rainulf i Adalmir, almoiners de Destre, difunt, donen a la *domum Sancta Maria et Sancti Michaelis arcangeli et Sancti Laurenti, qui sunt in montem alciore supra Terracia* una terra *in comitatum Barchinona infra termine de Arraona in locum que uocant Ruinus*. Escrivà Baió.

976, març 24

SLM 51 (FD90)

Ferruç i la seva esposa Madrona venen a Baió i la seva esposa Todesera una terra amb rec *in comitatum Barchinonam intus in uilla Ioncarias* per dos sous i cinc diners. Afronta a occident amb l'alou del difunt vescomte Audegari. Escrivà Baió.

977, maig 22

SLM 52 (FD20)

Adaülf dóna a la *domum Sancta Maria et Sancti Michaelis archangeli et Sancti Laurenti qui sunt in montem alciore supra Terracia* la tasca d'una terra seva *in comitatum Barchinonam infra termine de kastrum Castellare in locum que uocant ad ipsas Speluncas in ipsa Insula Petrosa*. En són testimonis els preveres Ovasi i Tassi. Escrivà Baió.

[977], juliol 4

SLM 53 (FD21)

Servusdei i la seva esposa Lívol donen a *Sancta Maria et Sancti Michaelis archangeli et Sancti Laurenti, a cuius illorum ecclesias qui sunt fundatas [in montem alci]ore qui est supra Terracia, que uocant Sancti Laurenti* la tasca d'unes terres *in comitatum Barchinonense infra termine Terracia supra Castellare in locum que uocant Miralias uel a Petra Alba*. Al nord afronta *in terra de nos emptores quod comutamur de Sancti Martini*. Escrivà Baió.

978, desembre 18

SLM 57 (FD23)

Trasllat del mateix dia.

Trasgòncia dóna *Deo et Sancta Maria et Sancti Michaelis et Sancti Laurenti, qui sunt illorum domos fundatos in montem alcioire qui est supra Terracia*, una terra i propietats *in comitatum Barquinonam infra termino Terracia in locum que uocant Prado*, amb la condició de que ho tindrà Godmar anomenat Maluç durant la seva vida, i que haurà de fer pagar la tasca als dits sants. Escrivà de l'original, Guilarà, prevere, de la còpia Baió.

979, maig 3

SLM 55 (FD91)

Maria ven a Baió i la seva esposa Todesera una terra *in comitatum Barchinonensis infra terminio de castrum Castelar in Miralies* per cinc sous i quatre diners. Escrivà Adrià, prevere.

980, març 2

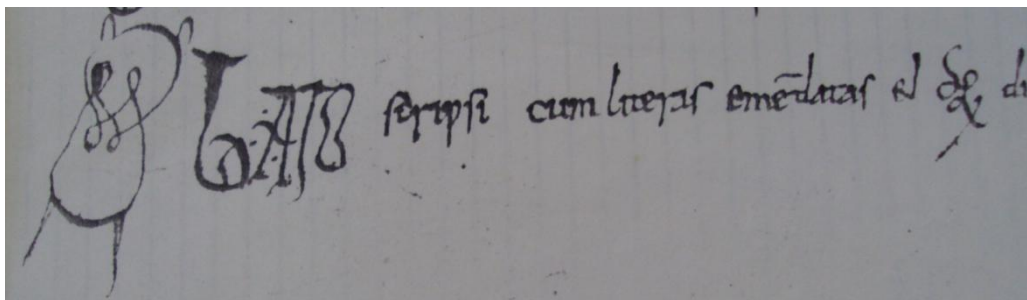
SLM 59 (FD25)

Todalec i Ermengod donen a la *domum Sancti Laurenti et Sancta Maria et Sancti Mikaelis, qui sunt ecclesias fundatas in montem qui est super Terracia* una bouada de terra *in komitatu Barchinona in termino kastrum kastelare* i una vinya *qui est in Mata de Pera*. Testimoni Baió. Escrivà Borrell, levita.

983, desembre 9

SLM 65 (FD27)

Endalec i la seva esposa Bella donen *Deo et Sancti Laurenti et Sancta Maria et Sancti Michaelis arcangeli, qui sunt illorum ecclesias in monte alcioire supra Terracia que uocant Sancti Laurenti* la tasca d'una terra *in comitatum Barchinonam infra termino de Kastellare in locum que uocant Laceira prope ipsa Terue*. Escrivà Baió.

984, abril 21

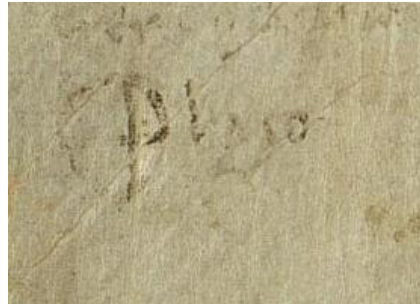
SLM 66 (FD94)

Argeleva anomenada Bonadona ven a Borrell, jutge, la meitat i el seu dècim d'una terra *in comitatum Barchinonam infra termino Terracia in locum que uocant Midiano* per quatre sous i vuit diners. Escrivà Baió

954-986

SCV 174 (FD47)

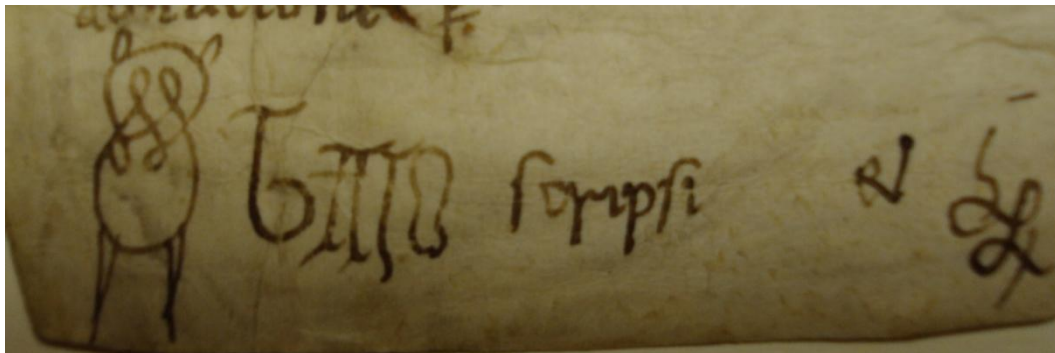
Comnedilla i els seus fills Sunyer, Aruç, Guifred, Argedru, Arceduia,... Especiosa, Persona i Gonter donen *ad domum s. Cucufati* una terra *in pago Barch., in terminio de Agualonga, in loco de Valle Aurex*, sota condició que Sunyer la faci treballar i pagui el quart a la casa de Sant Cugat. Escrivà Baió.

986, març 18

ACB 157 (FD152)

Odó, abat de Sant Cugat, i Ató, marmessors de Rami, fan donació a les esglésies de Sant Miquel i Santa Eulàlia de Barcelona de l'alou que tenia *in comitatum Barchinona, in locum Villa Alba*. Escrivà Baió.

988, abril 23

SLM 72 (FD31)

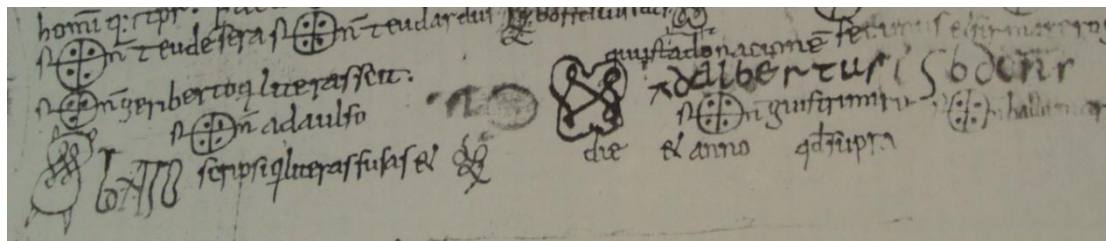
Guistrimir i la seva esposa Quintol venen per tres sous a Baió i la seva esposa Todesera una terra situada *in comitatum Barchinonense in territorio Goncharias uel in ipso Pugo*. Afronta a occident amb l'*aulode de Sancti Uincencii*. Escrivà Undiscle prevere.

991, agost 21

SLM 75 (FD97)

Todesera, deudonada, Borrell, prevere, Teudard, Miró, Quíxol, dona, Fruiló, dona, Geribert i Adalbert donen a Sunifred dues mujades de terra i altres béns *in Ioncarias* i a *loco... que uocant Klaperos* i també *in comitatum Barchinonam infra*

termine Subbarro. Borrell signa com a sacerdot, *Geriberto, qui literas sict*. Com a testimoni apareix Adalbert Sotsdiaca. Escrivà Baió.

993, abril 25

SLM 78 (FD33)

Cixilà i la seva esposa Alúdia venen a Bonesme una terra *in comitatum Barchinonam infra terminem Terracia in locum que dicunt Prado* per quatre sous. Afronta al sud amb terres de *Sancti Cucufati martir*. Escrivà Baió.

996, abril 1

SLM 83 (FD104)

Savegell ven a Sunifred i la seva esposa Bonadona la meitat d'una terra franca *in comitatum Barchinona infra terminem de Terracia in locum ubi est infra Bangneras que dicunt et iusta ipsa Arnella* per vint sous. Escrivà Baió

997, setembre 23

SLM 90 (FD38)

Adalbert, prevere, ven a Teudard, Seniofred i Ricolf unes terres, vinyes i rouredes *in comitatum Barchinona intus in Tegoras uel a Toro et ..ograsolanes* per tres mancusos d'or *minus quarta*. Afronta *de oriente in territorio de Sancti Minati et in uinea de Argesenna femina uel filiis suis, et de meridie in territorio Arraona et de occiduo in ipso torente de Balasco, et de circi in ipso torente de Colobreris uel in ipsa Bruguera* que van ser de Baió (Bagi) el seu pare. Escrivà Undiscle, prevere.

Undiscle

núm. FE: 117

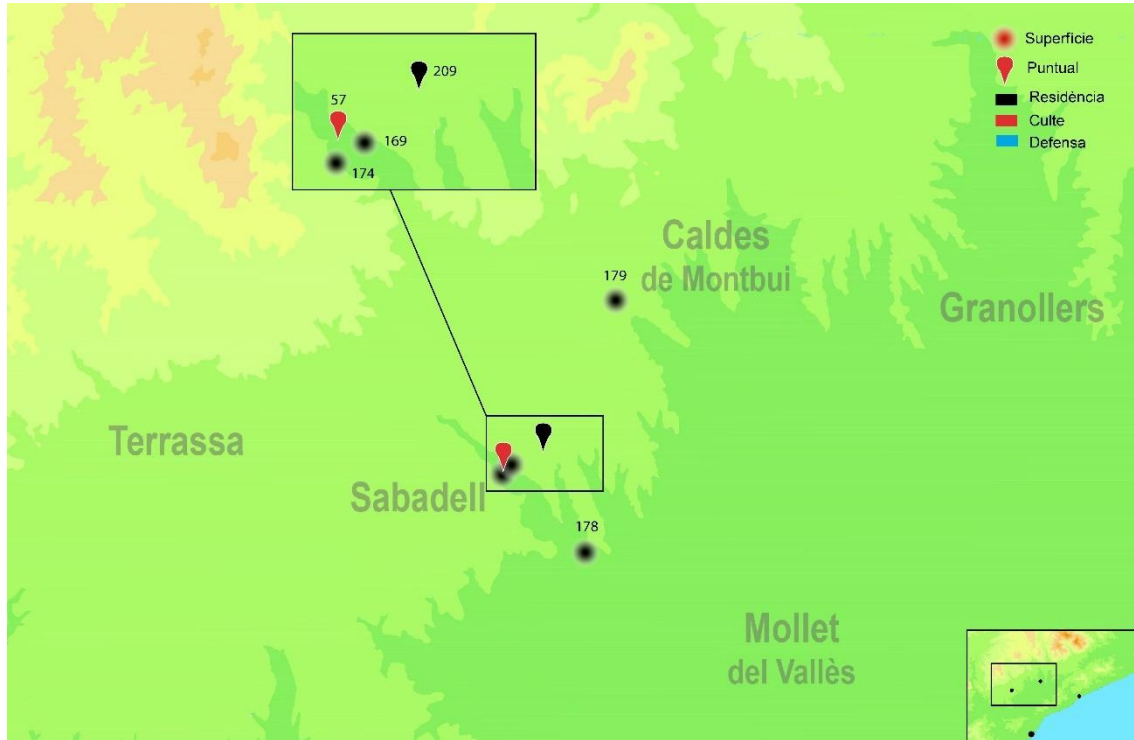
cronologia: 0973-0998

núm. subscripcions: 5

núm. documents: 6

FD: 17,31,(37),38,109,110

UT documentades: 57,169,174,178,179,209

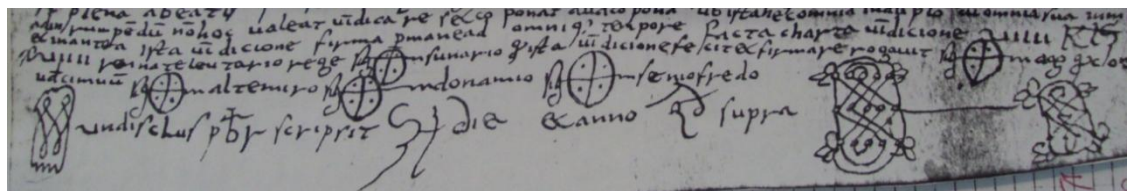
Prevere documentat subscriuint documents com a escrivà entre el 973 i el 998 a Togores i Jonqueres. Totes les transaccions són vendes entre particulars.

El 997 (FD37) apareix un sacerdot Undiscle en una afrontació a Llacera.

973, juny 23

SLM 43 (FD17)

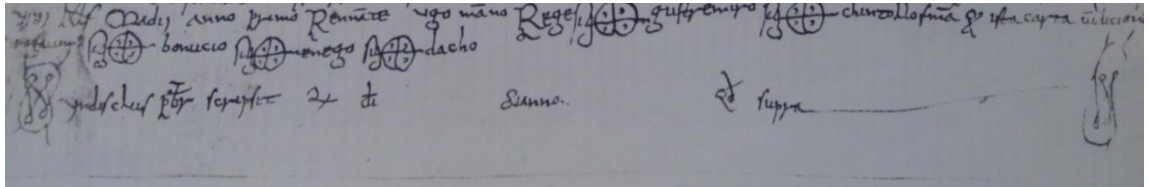
Sunyer ven a Baió i la seva esposa Todesera la meitat d'un dia i una nit que té en un molí amb terra *in comitatum Barchinonense intus in uilla uocita Goncheras* per quatre sous i mig. Al nord afronta amb un molí que fou del difunt Audegari, vescomte. Escrivà Undiscle, prevere.

988, abril 23

SLM 72 (FD31)

Guistrimir i la seva esposa Quintol venen a Baió i la seva esposa Todesera una terra situada *in comitatum Barchinonense in teritorio Goncharias uel in ipso Pugo* per tres sous. Afronta a occident amb l'aulode de *Sancti Uincencii*. Escrivà Undiscle, prevere.

997, maig 25

SLM 88 (FD37)

Agelà i la seva esposa Sesnanda venen a Fruiló i Guillem una terra de conreu *in comitatum Barchinonense in Lacaria in apendicio Sancti Laurenti uel in Sauinnana* per vuit sous. Al sud i tramuntana afronta amb terra d'Undiscle sacerdot. Escrivà Altemir, sacerdot.

997, setembre 23

SLM 90 (FD38)

Adalbert, prevere, ven a Teudard, Seniofred i Ricolf unes terres, vinyes i rouredes *in comitatum Barchinona intus in Tegoras uel a Toro et ..ograsolanes* per tres mancosos d'or *minus quarta*. Afronta *de oriente in teritorio de Sancti Minati et in uinea de Argesenna femina uel filiis suis, et de meridie in teritorio Arraona et de occiduo in ipso torente de Balasco, et de circi in ipso torente de Colobreros uel in ipsa Bruguera* que van ser de Baió (Bagi) el seu pare. Escrivà Undiscle, prevere.

997, desembre 31

SLM 91 (FD109)

Ricolf (i la seva esposa Ermegúncia) ven a Preciosa una terra, vinya i arbres *in comitatum Barchinona intus in Tegoras* per dotze sous. Escrivà Undiscle, prevere.

998, maig 13

SLM 93 (FD110)

Teudard i la seva esposa Riquella venen a Seniofred quatre sorts de terra amb d'altres béns *in comitatum Barchinona intus in Tegoras* per quaranta sous. Un testimoni és Guillarà, prevere. Escrivà Undiscle.

Borrell

núm. FE: 126

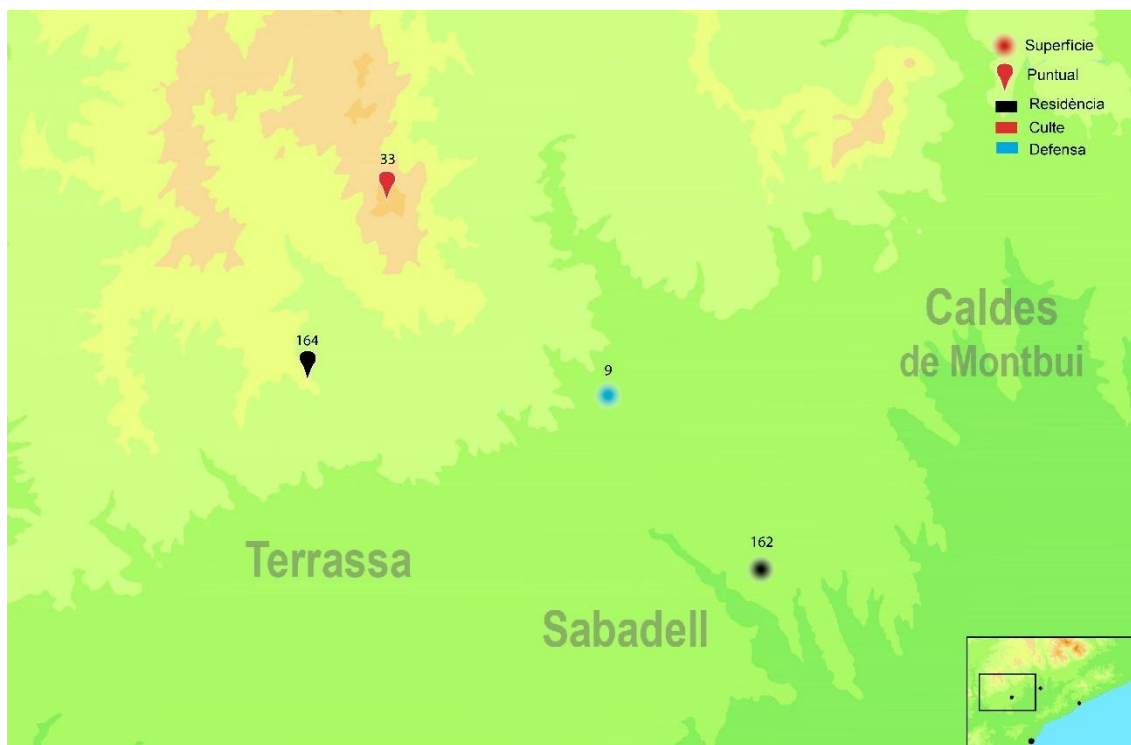
cronologia: 0980-0990

núm. subscripcions: 2

núm. documents: 7

FD: 25,93,(97),(104),(172),(176),(182)

UT documentades: 9,160,161,162,164,167,168

Clergue actiu com a escrivà la dècada del 980-990. Apareix el 980 com a diaca i a partir del 982 com a prevere. Subscriu una donació a la casa de Sant Llorenç del Munt de béns localitzats a Castellar i Matadepera, i una venda d'unes terres a Togores.

El 991 (FD97) fa una donació amb altres persones, entre elles la deudonada Todesera, i el sotsdiaca Adalbert, fill de Baió, d'uns béns a Jonqueres i Sobarber. Sembla que té alguna relació de parentiu amb l'escrivà Baió.

Probablement és el sacerdot i jutge que apareix per primer cop com a testimoni en una permuta que fa el bisbe abat Odó el 997 segons consta en una còpia del cartulari de Sant Cugat (SCV 323) i que fa diverses transaccions de drets de molins a Jonqueres i Togores el 1001 (FD172), 1003 (FD176) i 1010 (FD182). Aquesta darrera amb el prevere Adalbert, fill de Baió. En aquest darrer document hi ha una interessant referència a la llei gòtica.

L'activitat documentada com a escrivà no s'encavalca cronològicament amb l'activitat com a jutge.

980, març 2

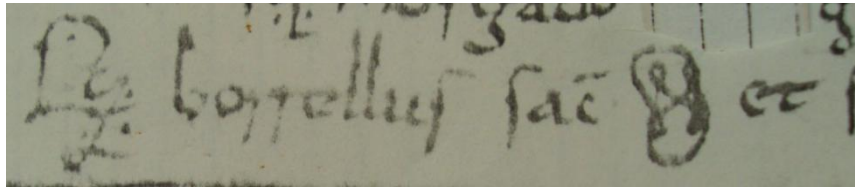
SLM 59 (FD25)

Todalec i Ermengod donen a la *domum Sancti Laurenti et Sancta Maria et Sancti Mikaelis, qui sunt ecclesias fundatas in montem qui est super Terracia* una bouada de terra *in komitatu Barchinona in termine kastrum kastelare* i una vinya *qui est in Mata de Pera*. Escrivà Borrell, levita.

982, desembre 13

SLM 64 (FD93)

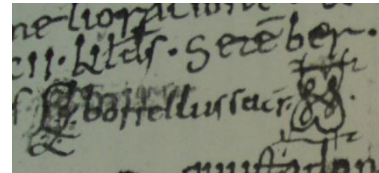
Ermetruit, dona, ven a Albaric tres peces de terra *in comitato Barquinona in territorio Tegoras* per deu sous. Escrivà Borrell, sacerdot.

991, agost 21

SLM 75 (FD97)

Todesera, deudonada, Borrell, prevere, Teudard, Miró, Quíxol, dona, Fruiló, dona, Geribert i Adalbert donen a Sunifred dues mujades de terra i altres béns *in Ioncarias* i a *loco... que uocant Klaperos* i també *in comitatum Barchinonam infra termine Subarbaro*. Borrell signa com a sacerdot, *Geriberto, qui literas sict*. Com a testimoni consta Adalbert, sotsdiaca. Escrivà Baió.

1001, desembre 1

SLM 104 (FD172)

Ató empenyora a Borrell, sacerdot i jutge, quatre dies i nits d'un molí que té *in chomitatu Barcuinona... in Goncharias* afronta a l'est *in ipsa estrada qui pergit ad domum Sancti Vincenti*, per tres mancusos d'or que li deu. Escrivà Cast, sacerdot.

1003, juliol 23

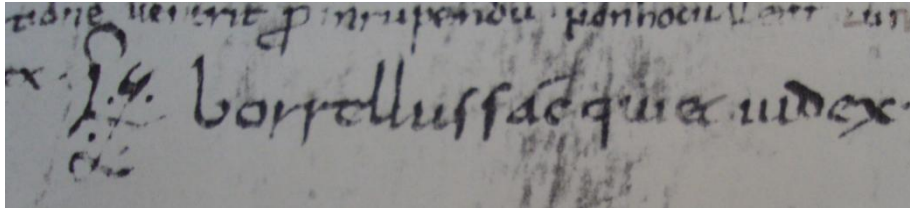
SLM 109 (FD176)

Adílfia i els seus fills Cast sacerdot, Donuç i Cusca venen a Borrell sacerdot i jutge tres dies i tres nits d'un molí *in chomitatu Barchuinona in terminio Tegorias sive in Ioncarias* per tres mancusos d'or. Afronta a l'est *in ipsa via qui pergit a domum Sancti Vincenti*. Escrivà Cast, sacerdot.

1010, abril 17

SLM 131 (FD182)

Borrell sacerdot i jutge ven a Adabert prevere quatre dies i quatre nits d'un molí *in chomitato Barchinonense in Vallense in termine de Ioncharias in locum Riopullo* que li va arribar per empenyorament d'Ató i la seva esposa Fruilo *Idcirco insistente iudice Guistrimiro sicuti lex nostra edocet, qui continetur libro Vto titulo sexto, et sicut iuste bonis hominibus apreciatum est, sic tibi vindo...* per quatre mancosos *in rem valentem*. Afronta a l'est *in via qui pergit ad domum Sancti Vincentii*. Testimoni Guistrimir jutge. Escrivà Campis, prevere.

Bellús (Beluç)

núm. FE: 113

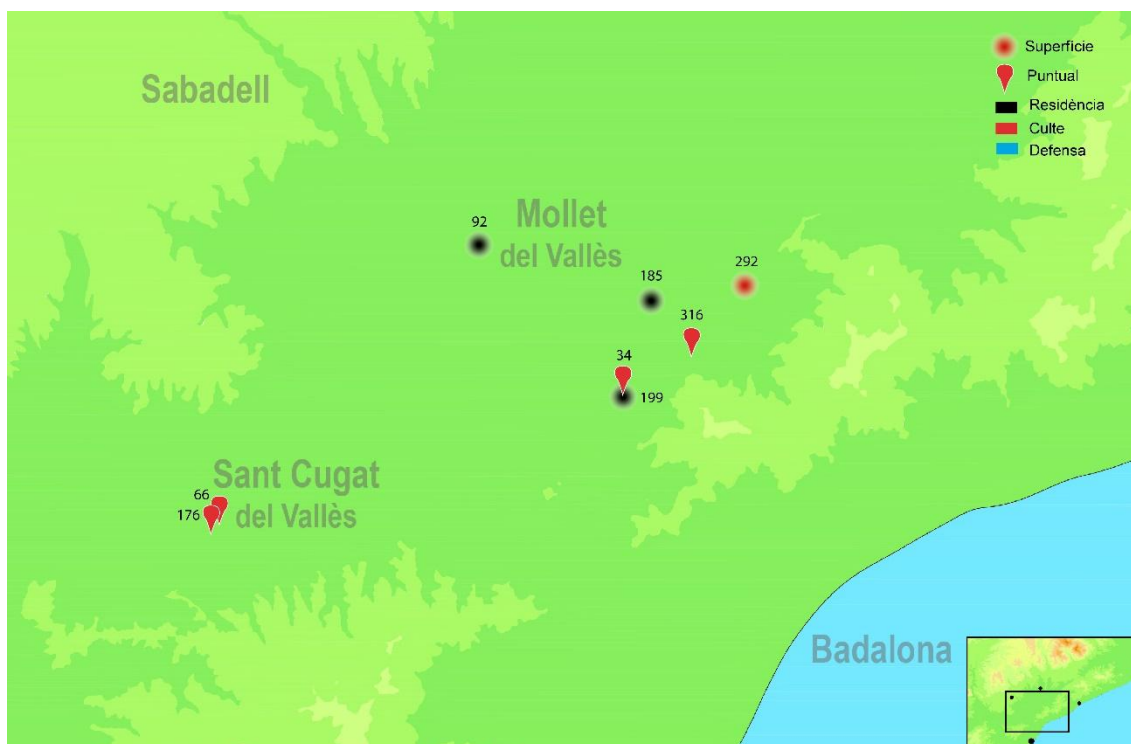
cronologia: 0986-1001

núm. subscripcions: 4

núm. documents:4

FD: 58,64, 123,171

UT documentades: 34?,66,92,176,185, 199,292,316

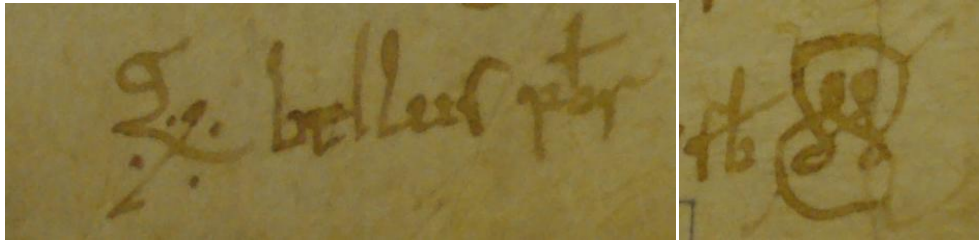
Prevere actiu com a escrivà entre 986 i 1001 als termes d'Albinyana, Pasturà (Reixac) i Mogoda. Subscriu tres documents de venda entre particulars i una permuta que fa l'abat Odó de Sant Cugat.

Consta en molts documents en còpia dels *Libri Antiquitatum* i del Cartulari de Sant Cugat. D'entre aquests apareix a ACB 261 com a jutge rebent el jurament d'uns testimonis sobre el contingut d'uns documents destruïts per la ràtzia d'Almansur

986, setembre 6

ACB 165 (FD58)

Egiga i la seva esposa Olàgia venen a Goltred una terra *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana* que afronta al nord amb el torrent de *Canalilias* per deu sous. Escrivà Bellús, prevere.

997, abril 22

ACB 308 (FD64)

Truitelda ven a Goltred una terra *in comitatum Barchinonense, in Uallense, in terminio de Albiniana*. Afronta al nord *in terra de Sancti Petri*, a l'oest *in torrent qui imbrem ducit de Canalilias* per onze sous. Escrivà Bellús, prevere.

998, juliol 22

AHT 13 (FD123)

Odó, abat i bisbe, permuta amb Trasuer un alou que té *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana vel de Pasturano que vocant Rexago*. La terra d'Albinyana és *ad ipsa Tamarize* i afronta al nord amb *ipsa calciada*, a l'est amb el *rio de Canalilias* i a l'oest *in terra de Sancti Petri apostoli*. La terra de Reixac afronta al nord *in terra de Sancti Petri apostoli*. A canvi l'abat Odó rep una terra amb vinya *in locum que dicunt Valle Carcara, prope domum de Sancti Cucufati cenobii, in Bello Vicino*. Acompanyen la signatura de l'abat les de Gausfred prevere i monjo, Esclua prevere i monjo, Guadamir prevere i monjo *cum cuncta congregacione Sancti Cucufati*. En són testimonis Seniofred levita i un *Arnallus, alium non est paladinus*. Escrivà Bellús, prevere.

1001, octubre 1

ACB1 11 (FD171)

Els esposos Egfred i Siguara venen a Guisad i la seva esposa Cusca una terra amb casa i cort i altres béns *in comitatum barchinonense, in terminio de Mogoda* per 5 mancusos. Afronta al nord *in terra de Sancti Fausti martir*, al sud *in terra de Sancti Cipriani martir*. Escrivà Bellús, prevere.

Giscafred

núm. FE: 76

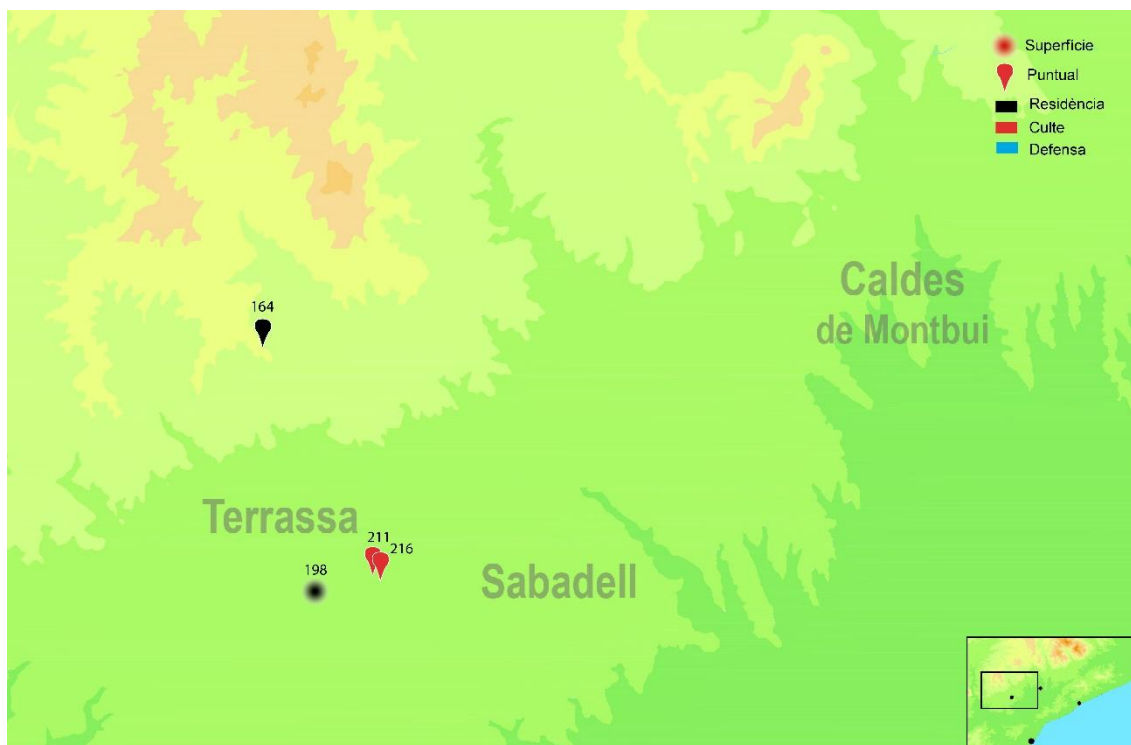
cronologia: 0988-993

núm. subscripcions: 4

núm. documents: 6

FD: 96,100,101,(116),118,(120)

UT documentades: 164,198,211,216

Clergue actiu com a escrivà el 988-993 a Terrassa. Figura el 988 com a clergue i a partir del 990 com a prevere.

Signa com a testimoni dos documents de donació a Santa Maria i Sant Pere d'Ègara els anys 977 (FD116) i 996 (FD120), i com a escrivà un del 990 (FD118) a Sant Pere, pel que probablement és un servent de la Seu d'Ègara.

En total subscriu com a escrivà quatre documents, dues vendes entre particulars, una execució testamentària a favor de Sant Miquel de Barcelona i la donació a Sant Pere d'Ègara. En l'execució testamentària empra la sanció espiritual *ira Dei sit super eum, et extraneus fiad a liminibus sancte Dei Ecclesia, et cum Iuda traditor participacionem abead.*

Els quatre documents s'han conservat en tres fons diferents, els de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, Sant Llorenç del Munt i la Catedral de Barcelona.

977, juny 3

AHT 4 (FD116)

(text parcialment recuperat de còpia de Pujades)

Levegod, dona, dóna *clerico (Fruila) et Sancta Maria, que est sita (in) sedis Egarense* dues mojudes de vinya *in comitato Barchinonense, in terminio Terracense [in locos vocatos ad ipsa Buadella (també anomenada ipsa Buada) vel in locum Seso*. Mentre ella sigui viva la tindrà i en donarà el fruit segons la seva voluntat, després de la seva mort si la sobreviu el clergue Fruila que aquest la posseeixi i en doni la quarta part, i després passin plenament a la dita casa. En són testimonis Guidiscle prevere i Giscafred, clergue. Escrivà Bonhom, prevere.

988, gener 25

SLM 70 (FD96)

Terçol i Rímol, dona, venen a Cixilà i la seva esposa Madrona una mujada de vinya *in comitatum Barchinona in terminio Terracia in locum que dicunt ad ipsa Buadella* per set sous. Escrivà Giscafred, clergue.

990, agost 27

AHT 6 (FD118)

Goldric dóna *Deo et Sancti Petri in sedis Egarensis* una terra *in comitatum Barchinona in terminio Terracia, in locum que dicunt Mata de Pera, in Aspra*. Es compromet a donar-ne ell i la seva descendència la tasca. Escrivà Giscafred, prevere

993, maig 31

ACB 242 (FD100)

Agalbert i Sicards, almoiners de Comparat anomenat Bonuç, donen a l'església de Sant Miquel de Barcelona l'alou que tenia *in terminio de Terraca, in loco que uocat Banieires*, de tal manera que la tinguin la seva germana Ermessenda amb el seu home Constantí i en paguin la tasca i una souada de cera a sant Miquel. Sanció espiritual *ira Dei sit super eum, et extraneus fiad a liminibus sancte Dei Ecclesia, et cum Iuda traditor participacionem abead*. En són testimonis Guislabert, levita, Ricari, prevere i jutge. Escrivà Giscafred, prevere.

993, desembre 30

SLM 79 (FD101)

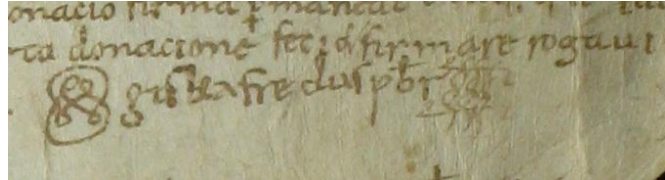
Estregod i Riquella, germanes, Segebrand i Argemir venen a Estrader i la seva esposa Formosa quatre sorts de terra *in comitatum barchinona in terminio Terracia in locum que dicunt ad ipso Marciano* per nou sous. Escrivà Giscafred, prevere.

996, desembre 29

AHT 10 (FD120)

Fruiló, dona consagrada, dóna a la *domum Sancti Petri apostoli sede Egarense... propter Deum et remedium anime mee et propter anima de Ermemiri condam monaci...* cases amb corts, terres, vinyes i altres béns, tot el que posseeix *in*

comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[o]sedors, vel in locum que dicunt Avelanedo. Afronta a l'est amb el riu Ripoll, al sud in terminio de Uliastrelo, a l'oest in terminio de Vuoltrera, al nord in silva de Galano. Mantindrà les propietats en vida i després passaran als servientes Sancti Petri. N'és testimoni Giscafred, prevere. Escrivà Joan, prevere.

Bonshom

núm. FE: 125

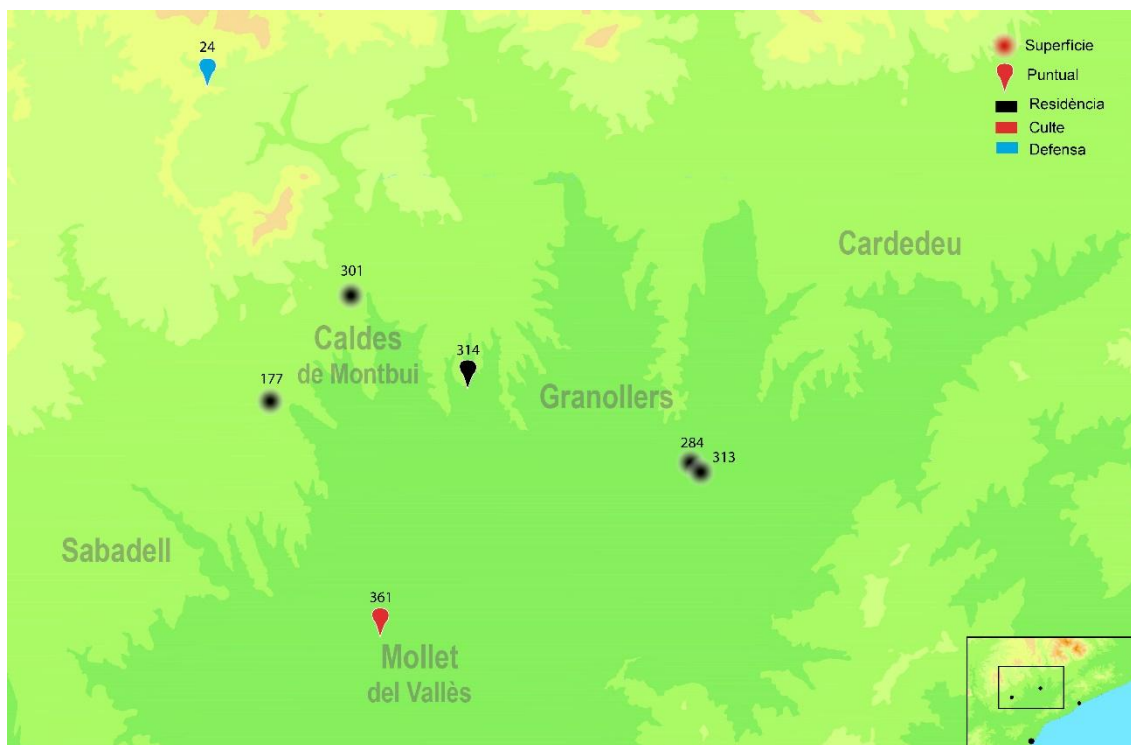
cronologia: 0988-1016

núm. subscripcions: 6

núm. documents: 7

FD: 50,112, 154,164,168,197, (198)

UT documentades: 24,47,177,284,301,311,313,314,361,362

Diaca actiu com a escrivà a final del segle X. Redacta documents encarregats pels comtes i alguns que afecten el monestir de Sant Cugat del Vallès, en particular l'acta judicial del 996. Es tractaria per tant d'una persona vinculada a la noblesa i amb coneixements judicials. El 1016 apareix com a testimoni en una permuta feta pel bisbe Deodat a Santa Leda i Mogoda. Apareix un Bonshom levita i jutge actiu a la zona de Reixac per les mateixes dates i del que hi ha constància per nombrosos documents del cartulari de Sant Cugat que redacta per a l'abat Odó, i que apareix el 994 en un document dels *Libri Antiquitatum* ACB 261 rebent els testimonis referents a documents perduts a la ràtzia d'Almansur.

Una relació llunyana amb l'abat Odó potser es pot veure en el document del cartulari SCV 102 del 973 en què un tal Bonshom empenyora una bovada de terra a Cercedol a l'abat Ponç, el document el signa Odó diaca i monjo. Consta subscriuint diversos documents del cartulari de Sant Cugat.

Molt probablement es tracta del jutge Bonshom que promulgà el Liber iudicum popularis¹⁷⁴ i que és un dels grans exponents de l'escola jurídica de Barcelona dels segles X i XI.

*973, maig 20

SCV 102

Bonhom i Adaulf empenyoren a l'abat Ponç de Sant Cugat una bovada de terra *in comitatu Barch.*, *in terminio de Cercitulo* per tres sexters de blat i tres sexters d'ordi. Afronta a tots cantons amb terres de Sant Cugat. Hauran de pagar per la festa de sant Feliu. Escrivà Odó, levita i monjo.

988, gener 12

SCV 214 (FD154)

Todaleg, Quíxol, Miró i Trasgòncia donen a la *domum s. Cucufatis cenobio qui est situs in comitatu Barch.*, *in loco Octaviano* un alou amb molí i molinar i altres annexes i horts *in comitatu Barchinone, in Vallense, in terminio de Calidas, in locum que dicunt Acriniano*. El tindran pel monestir i li donaran la tasca *et non liceat nobis nec ipsis ibidem alium senioraticum vel patrociniū facere nisi abbatem de cenobio...* Testimoni Guadamir, prevere. Escrivà Bonshom, levita.

996, novembre 27

SCV 317 (FD112)

Judici entre Odó, bisbe de Girona i abat de Sant Cugat, i Seniofred, *vicharii castri Rio Rubii*, i Eimó a causa de la potestat sobre les aigües sobre el riu Xercavins (Rubí). Se celebra *in loco ad ecclesiam s. Petri, situm in comitatu Barch.*, *iuxta crepidinem prefati rivuli Rio Rubii..* La sentència és a favor de Sant Cugat. En són testimonis, entre d'altres, Bernat *frasarius*, Seniofred prevere, Odger *miles*, Arnust levita, Sendered prevere, Ervigi, cognomenat Marc, prevere i jutge, Aruç jutge. Escrivà Bonhom, levita.

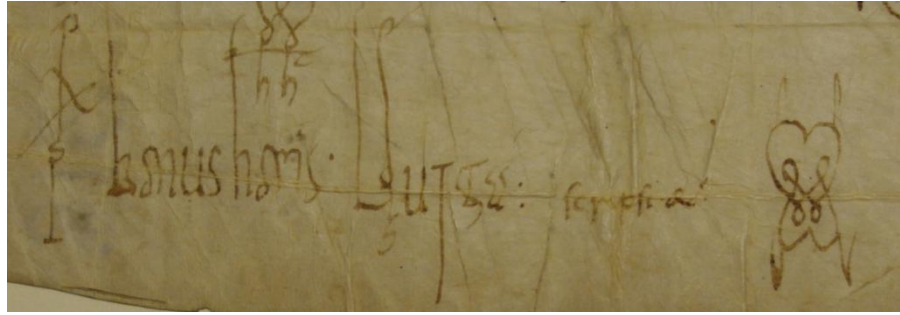
997, juny 5

ACB 309 (FD164)

Ramon, comte i Marquès ven a Guillem un prat amb les seves pertinences *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in locum vocitatum Martorelias; et est nominatum predictum paratum: Pratum de ipsa Sorbaria* per una unça d'or cuit. Afronta al nord *limites et ripas extremas qui sunt ad ipsas Tortas de ipsas terras, qui sunt inter flumen Tenes et flumen Bisocium*; al sud *in radicem montis que dicunt Baralia*. Testimoni Guifré, jutge, Odolard, vescomte, i Duran de Capolats. Escrivà Bonshom, levita

---

¹⁷⁴Mundó, 2003.

998, desembre 30

ACB 329 (FD168)

Els germans Odeguer i Longobard confirmen la venda que la seva mare Eiga i el seu padrastrer Geribert van fer d'unes terres durant la seva minoria d'edat. Aquestes estàn a Olèrdola i unes altres *in comitatum Barchinonense, in vallense, in appendicio de Petra Ficta, in terminio de Palatiolo, subtus Granolarios*. La venda es feu a Gerbert, veguer del castell de Subirats, fill del difunt vescomte Guitart. Escrivà Bonsom, levita

999, febrer 23

SCV 343 (FD50)

El comte Ramon i la comtessa Ermessenda venen al vicari Bofill, fill del difunt Sendred el *fiscum meum proprium ad meam functionem pertinent... in comitato Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]jati vel super montem Maiorem, in locum que dicunt Mercellos* per una unça d'or cuit. Afronta al sud *in Palatiolo de Aries et in serra de Sindovado vel in turrem qui fuit de condam... de occiduo in termine de Castellare... de circi in torrente de Castrum Gallifa*. Escrivà Bonhom, levita.

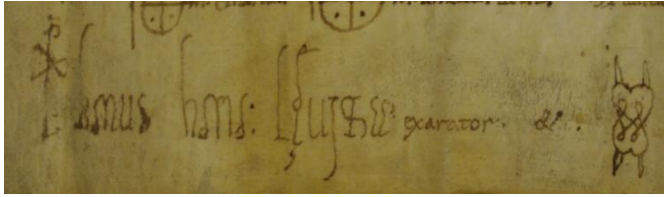
1016, juny 17

ACB1 254 (FD197)

El-liardis, filla del difunt Bofill, permuta amb el bisbe Deusdedit *cum collegio canonicorum vestrorum et cetui clericorum Sancte Crucis Sancteque Eulalie sedis Barchinone*. uns alocs *in territorio Barchinonense, ad ipsas Speluncas, et in Molleto... Et in Molleto similiter commuto vobis ipsa terra cum ipsa kasa et curte et arboribus qui ibidem sunt prope domum de Sancta Leta* que tenia la seva mare difunta Eiga. A canvi rep un alou *quod nominatum est Kaçtelleto*. Dóna al

bisbe un suplement de 40 unces d'or. Signa Adalbert *archem munitiois gellite custos*, Guitard, prevere, Pere prevere. Escrivà Bonshom, levita

1016, novembre 13

ACB1 261 (FD198)

El bisbe Deodat de Barcelona i els canonges de la Seu permuten amb el prevere Miró una terra *in comitatu barchinonense, in Vallense, in locum que dicunt Molleto, in terminio de Sancta Leta* per una altra in pago que dicunt Mogoda que té una afrontació cum vinea de Sancta Perpetua. Signen Guitard, levita, Ponç, levita i cabíscol, Bernat, sotsdiaca, Ememir, levita i sacriscrini, Sentilli, prevere, Sigefred, levita, Bonshom, levita i jutge, Sunifred, prevere, Vital, prevere. Escrivà Argemir, prevere sacerdot.

Radulf

cronologia: 0989-1014

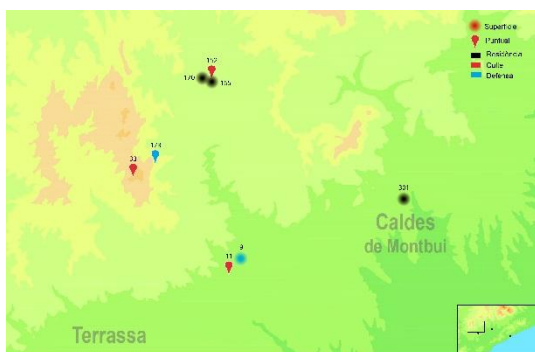
núm. FE: 182

núm. subscripcions: 5

núm. documents:

FD: 39,108,157,183,194

UT documentades: 9,11,152,160,165,167,168,170,173,301

Prevere actiu com a escrivà entre 989 i 1014, en el primer document a la zona de Caldes, i després ja sempre a Sant Llorenç Savall i Castellar. En un document del 1010 es designa a si mateix com a prevere de Sant Llorenç Savall.

Subscriu cinc documents, quatre d'ells vendes entre particulars. Destaca el vicari Geribert que actua el 997 com a comprador d'unes cases a Mur, i que torna a aparèixer en una afrontació el 1010.

El cinquè document és una donació que Radulf fa i escriu de la seva mà el 1010. En ella lliura unes propietats a un particular anomenat Ermemir a condició que doni a Sant Llorenç del Munt un cens, i que després de la seva mort les propietats passin al monestir. En ell es designa a si mateix *presbiter Sancti Laurencii de ipsa Valle*.

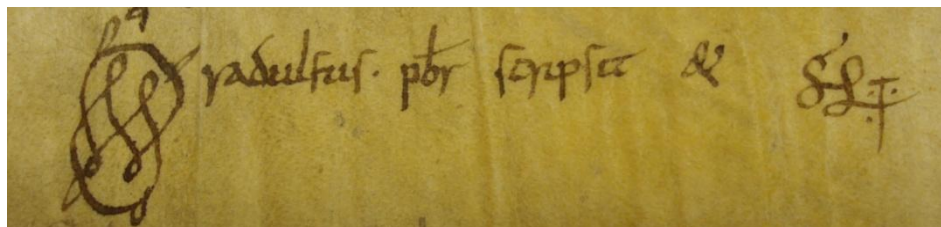
No fa servir cap formulari per referir-se als llocs de culte, designant-los només amb l'hagiotopònim.

Expressa el preu de les coses en mancusos i sous. En tres dels quatre documents que conserven referències a numerari explícita que el pagament es farà en equivalent (*rem valentem*).

989, novembre 13

ACB 196 (FD157)

Trasovari i Livuló venen *in rem valentem* a Joan, el marit d'ella, una terra de conreu amb arbres i una casa *in comitatum Barquinona, in termino de Calidas, super Monte Maiore in locum que dicunt Gavarredo* per quinze sous. Afronta al sud *in ipsa strada*. Escrivà Radulf, prevere.

997, juliol 19

SLM 89 (FD108)

Saborid, Pulcra, Honrat i Floresinda, germans, venen a Geribert, vicari, unes cases amb d'altres béns *in comitatum barchinona in termino de castrum Castelar uel in ipso Mur* per quatre mancusos. Termena al sud *in Castel de Ecano*. Escrivà, Radulf prevere.

998, maig 2

SLM 92 (FD39)

Trasmir i la seva esposa Honrada venen a Godmar anomenat Bonuç una terra amb bosc al voltant *in comitatum Barquinona in apendicione Sancti Laurenci in ipso Muro prope ipso Castello Eizano* per trenta sous en equivalent. A migjorn afronta *in ipso torrente qui uenit per Castello Eizano in aualle*. Un dels testimonis és Rami, sotsdiaca. Escrivà Radulf, prevere.

1010, juliol 28

SLM 133 (FD183)

Radulfus presbiter Sancti Laurencii de ipsa Valle... dóna a Ermemir unes cases amb terres, arbres, un colomar i un trull *in termino Lacaria in locum Savinnana*. Afronta a l'oest amb terra de Geribert vicari. Ha de donar cada any a Sant Llorenç del Munt dues lliures de cera, i després de la seva mort quedarà per *Sancti Laurenci et ad Sancta Maria et ad Sancti Micaelis de ipso Monto*. Li dóna també diverses eines i objectes. Escrivà Radulf, prevere

1014, gener 1

SLM 149 (FD194)

Geribert i la seva esposa Eigó venen a Guillem una peça de terra *in comitatum Barquinona, in castrum Castelare* per un mancús *in rem valentem*. Afronta al sud *in terra de Reimundo comite vel de Sancto Stefano*, a l'oest *in terra de Sancti Stefani*. Escrivà Radulf, prevere.

Guidiscle

núm. FE: 78

cronologia: 0990-1000

núm. subscripcions: 4

núm. documents: 5

FD: (41),103,107,111,117

UT documentades: 164,198,211,213

Escrivà laic actiu del 990 al 1000 al terme de Terrassa, subscriu quatre documents, tres dels quals, conservats al fons de Sant Llorenç del Munt són vendes entre particulars i un, conservat al fons de Santa Maria i Sant Pere d'Ègara és una execució testamentària a favor de Sant Pere. Figura com a testimoni en una venda el 1000 (FD41), però sense fer constar que és prevere.

990, febrer 24

AHT 5 (FD117)

Exibi, Ademir, Simplici, Sendred i Oldregot, hereus i almoiners de Cixilà, donen a la *domum Sancti Petri Apostoli* perquè *elemosinam a mortem liberat animam...* una feixa de terra de la que en donaran la tasca *in chomitato Barquinonense, in terminio Terracense, in locum que dicunt a iusta Villafilare*. Escrivà Guidiscle.

995, gener 28

SLM 81 (FD103)

Bella, Recosinda, Sigbrand i Argemir venen a Teudald i la seva esposa Adalvira unes terres i una vinya *in comitatu Barquinonense in terminio Terracia in Mata de Pera... et... in Castanedo* per tres sous. Escrivà Guidiscle.

996, juliol 14

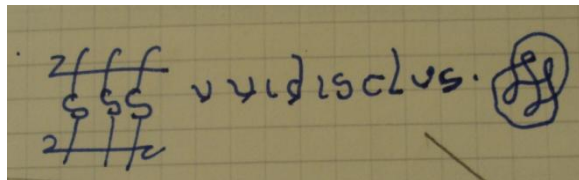
SLM 86 (FD107)

Goltred i la seva esposa Adeleva venen a Guitizà anomenat Llobet una terra i altres béns *in comitato Barquinonense in terminio Terracia in locum que dicunt Feuulines* per dos mancusos d'or. Afronta a orient i tramuntana amb terra de Bonuç vicari. Escrivà Guidiscle.

1000, juliol 1

SLM 98 (FD41)

Sendred, la seva esposa Fruiló i els germans Erivons, Beluç, Ermessenda i Gumila venen a Guillarà, prevere unes terres *in comitatu Barchinona in termine Terracia in locum que dicunt Uilla Filar* per dotze sous. Són testimonis Guidiscle i els preveres Beluç i Ermemir. Escrivà Joan, prevere.

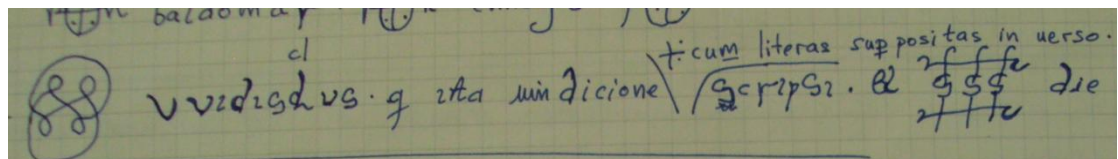

Handwritten Latin text on a document fragment. The text reads: "2fff vvidisclos." followed by a circular seal containing a monogram. To the left of the text are three rows of stylized symbols: "2fff", "555", and "2fff".

1000, octubre 20

SLM 99 (FD111)

Bonhom i la seva esposa Avida venen a Estrader i la seva esposa Formosa una terra *in comitato Barquinonense in terminio Terracia in locum que uocant Marcianos* per vint-i-un sous. Escrivà Guidiscle

Handwritten Latin text on a document fragment. The text reads: "vvidisclos. g rta un dicione" followed by a circular seal containing a monogram. To the right of the text is a note: "ticum literas suppositas in verso." and "gcrpgr. & 2fff die". To the left of the text are three rows of stylized symbols: "2fff", "555", and "2fff".

Oliba

núm. FE: 106

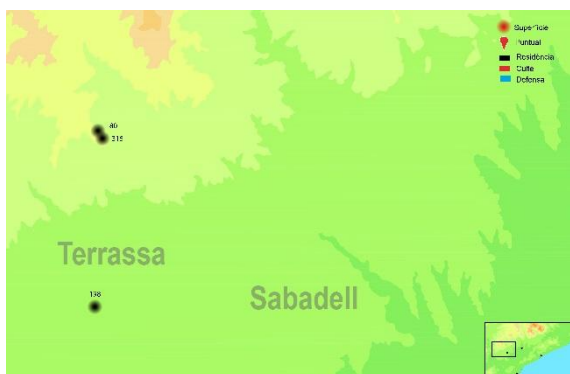
cronologia: 0994-0999

núm. subscripcions: 4

núm. documents: 6

FD: 40,102,105,106

UT documentades: 180,198,315

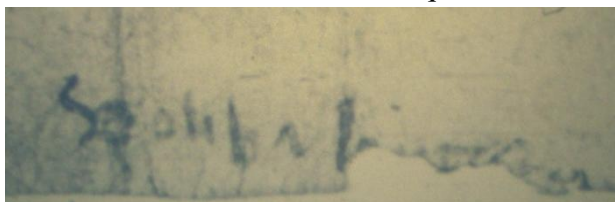

Clergue actiu com a escrivà entre 994 i 999 a Terrassa. Apareix al primer document com a levita, i a partir el 996 com a prevere.

994, maig 14

SLM 80 (FD102)

Andaleg dóna a Ermegòncia la seva heretat *in comitatu Barquinonensis in terminio Terracensis in locum que dicunt in Riomulnelo*. Afronta al nord amb *terra Santi Cucufati*. Escrivà Oliba, levita.

996, abril 4

SLM 84 (FD105)

Andaleg i la seva esposa Ermegòncia venen a Gomsèn i la seva esposa Sabora unes terres i altres béns *in comitatum Barquinonensis in terminio Terracensis in locum que dicunt Riomulnelo* per dos mancusos d'or cuit. Escrivà Oliba, prevere.

996, maig 20

SLM 85 (FD106)

Renolf i la seva esposa Ozíndria venen a Gomsèn i la seva esposa Sabora una terra i un hort amb arbres, rec i sots-rec *in comitatum Barquinonensis in terminio Terracensis in locum que dicunt Riomulnelo* per un mancús i sis sous. Escrivà Oliba, prevere.

999, novembre 19

SLM 96 (FD40)

Minovella ven per quatre sous a Sunyer una terra *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Mata de Pera siue de Castanedo*. Escrivà Oliba, prevere.

Honrat

núm. FE: 98

cronologia: 0989-0999

núm. subscripcions: 6

núm. documents:

FD: 134,156,160,162,163,169

UT documentades: 208,276

Prevere actiu com a escrivà entre el 989 i el 999 a Lloberes (La Roca) i a Olmed (Santa Perpètua). En tots els casos es tracta de vendes entre particulars per quantitats expressades en sous excepte un cas, FD134, que es fa en mancosos. Quatre dels documents són compres que fa el diaca Ató. Interessa remarcar que la documentació s'ha conservat a l'Arxiu Comtal (documents referents a Olmed) i al de la Catedral (documents referents a Lloberes)

989, març 20

ACB 185 (FD156)

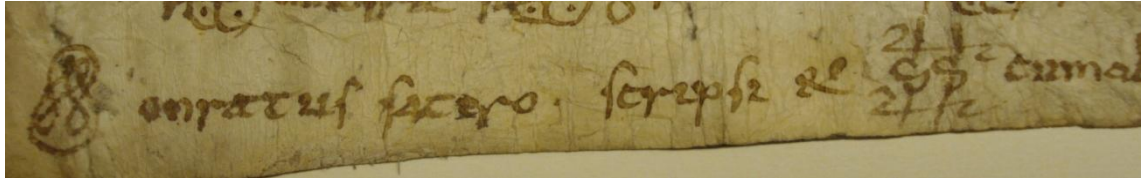
Guidenel·la ven a Estúdia una vinya *in comitatum Barchinonense, in terminio de Luparias* per vuit sous. Afronta a l'est amb una vinya del prevere Deodat. Escrivà Honrat, prevere.

993, març 27

ACB 239 (FD160)

Gaudemar i la seva esposa Bonafilla venen a Argemir i la seva esposa Jacinta un hort tancat *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Luparias* per disset sous. Afronta al nod amb terra de Fructuós diaca. Escrivà Honrat, sacerdot.

994, maig 21

ACA1 6 (FD134)

Clàudia ven al diaca Ató quatre mujades de vinya *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in locum Olmedo* per dotze mancosos. Signen Fructuós, diaca, i Bonshom, sacerdot. Escrivà, Honrat.

996, maig 7

ACB 284 (FD162)

Ballofred i la seva esposa Gaudemara venen al diaca Ató una peça de terra *in comitatum Barchinonense, in termine Luparias* per quatre sous. Escrivà Honrat, sacerdot

997, febrer 24

ACA1 32 (FD163)

Centurió i la seva esposa Bella venen a Ató diaca una terra *in comitatum Barchinonense, in Vallense, intus in locum Olmedo* per sis sous. Escrivà Honrat, sacerdot.

999, abril 24

ACB 332 (FD169)

Oliba i la seva esposa Eilo venen al diaca Aio (Ató) una terra erma *in comitatum Barcinonense, in termine Luparias, in locum Lobercano* per tretze sous. Afronta a l'est amb terra del diaca Fructuós. Testimoni Llorenç, monjo. Escrivà Honrat, sacerdot.

Oruç

núm. FE: 150

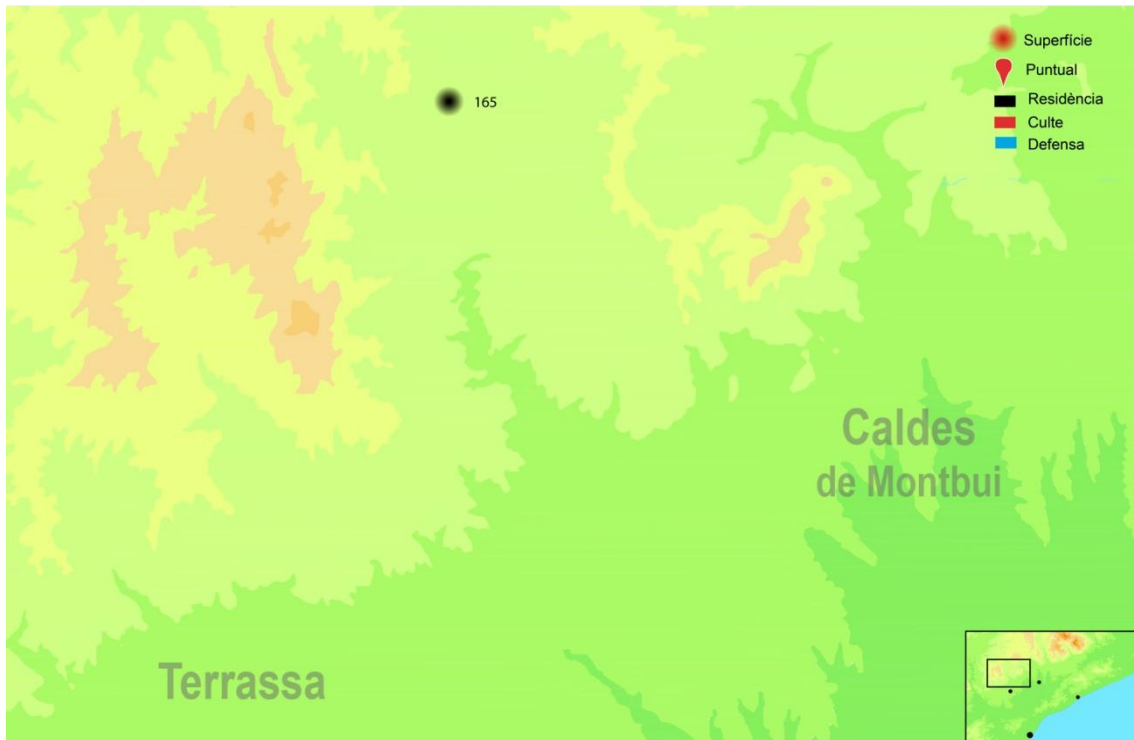
cronologia: 0996-0997

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 4

UT documentades: 165

FD: (28?),60,61,62

Prevere actiu com a escrivà el 996-997 a Llacera (Sant Llorenç Savall). Subscriu tres vendes de terres amb cases entre particulars per valor cadascuna de 7-8 sous.

El 984 un laic anomenat Oruç signava com a testimoni un document (FD28) referent a Castellar. Com que la signatura d'aquest testimoni no és autògrafa no podem afirmar que es tracti del mateix individu.

984, juliol 19

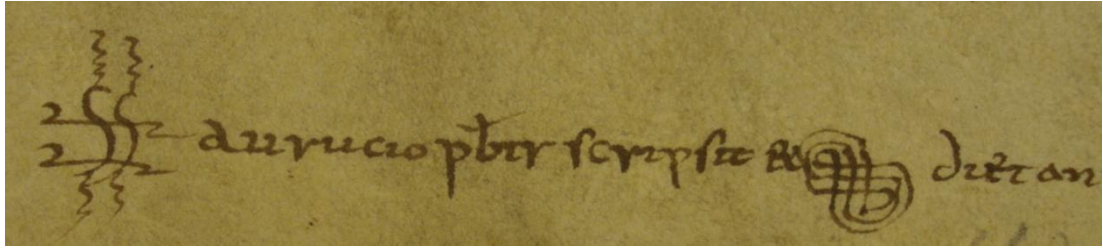
SLM 67 (FD28)

Ferrocint i la seva esposa Preciosa venen a Duran i la seva esposa Odesenda una terra situada *in chomitatum Barcuinona in terminio Terracia in Castellare in locum Paderzano ad ipso Muro* per quatre sous. Oruç, testimoni. Escrivà Adroer, prevere.

996, [febrer 13]

ACB 277(FD60)

Daniel i la seva germana Gontel-la venen a Geribert unes terres amb arbres i cases *in comitatum Barchinonense, in terminio de Lacera in locum que dicunt Orta* per vuit sous. Escrivà Oruç, prevere.

996, [febrer 13]

ACB 278 (FD61)

Ermidi i la seva muller Emo venen a Geribert unes terres amb cases *in comitatum Barchinonense, in territorio de lacera, in locum que dicunt Orta* per set sous. Escrivà Oruç, prevere.

997, març 26

ACB 304 (FD62)

Jacinta ven a Geribert unes terres de conreu i ermes, vinyes i cases amb els seus adjacents *in comitatum Barchinonense, in terminio de Lacera* per vuit sous *in re ualentent*. Escrivà Oruç, prevere.

Cast

núm. FE: 65

cronologia: 1001-1018

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 3

FD: 172, 176, 203

UT documentades: 57, 162, 169, 206

terminologia eclesiàstica: *domus*

numerari: 6 mancusos d'or, 4 mancusos d'or cuit

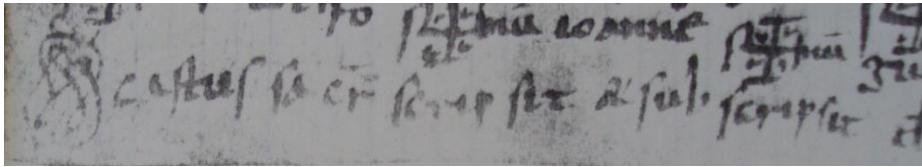
Prevere actiu com a escrivà entre el 1001 i el 1018 a Jonqueres i Togores. Subscriu tres documents relatius a molins del riu Ripoll, dos empenyoraments i una venda dels drets de molta entre particulars. En la venda és el propi Cast amb la seva mare i germans que actuen com a venedors.

Fa servir el mot *domus* per referir-se als edificis eclesiàstics (Sant Vicenç de Jonqueres).

1001, desembre 1

SLM 104 (FD172)

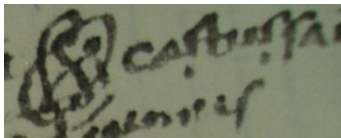
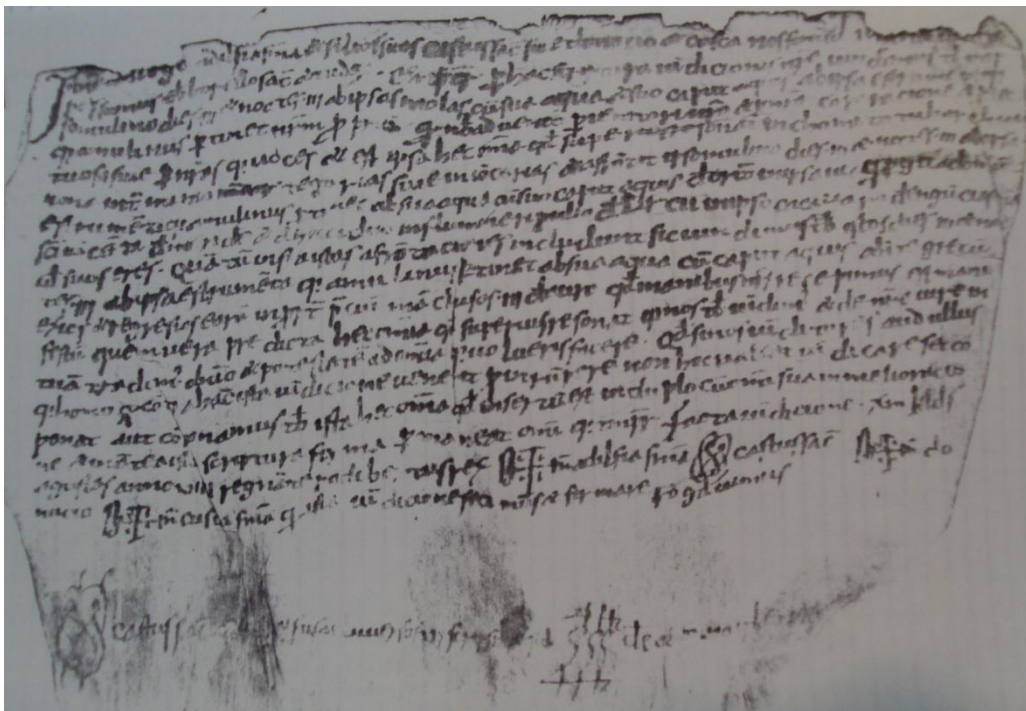
Ató empenyora a Borrell, sacerdot i jutge, quatre dies i nits d'un molí que té *in chomitatu Barcuinona... in Goncharias* afronta a l'est *in ipsa estrada qui pergit ad domum Sancti Vincenti*, per tres mancusos d'or que li deu. Escrivà Cast, sacerdot.

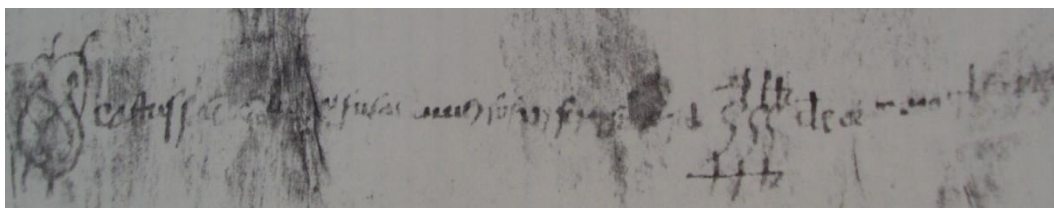
1003, juliol 23

SLM 109 (FD176)

Adílfa i els seus fills Cast, sacerdot, Donuç i Cusca venen a Borrell sacerdot i jutge tres dies i tres nits d'un molí *in chomitatu Barchuinona in terminio Tegorias sive in Ioncarias* per tres mancosos d'or. Afronta a l'est *in ipsa via qui pergit a domum Sancti Vincenti*. Escrivà Cast, sacerdot.

Signatura com a venedor

Signatura com a escrivà

1018, novembre 10

SLM 178 (FD203)

Ató i la seva esposa Fruiló empenyoren a Ramon sis dies i sis nits d'un molí *in comitatum Barchinona in terminio Tegorias in vila Ioncarias* per quatre mancosos d'or cuit. Afronta a l'est *in via qui pergit ad domum Sancti Vincenci*. Escrivà Cast, sacerdot.

Honofred^[R1]

núm. FE: 97

cronologia: 1016-1031

núm. subscripcions: 3

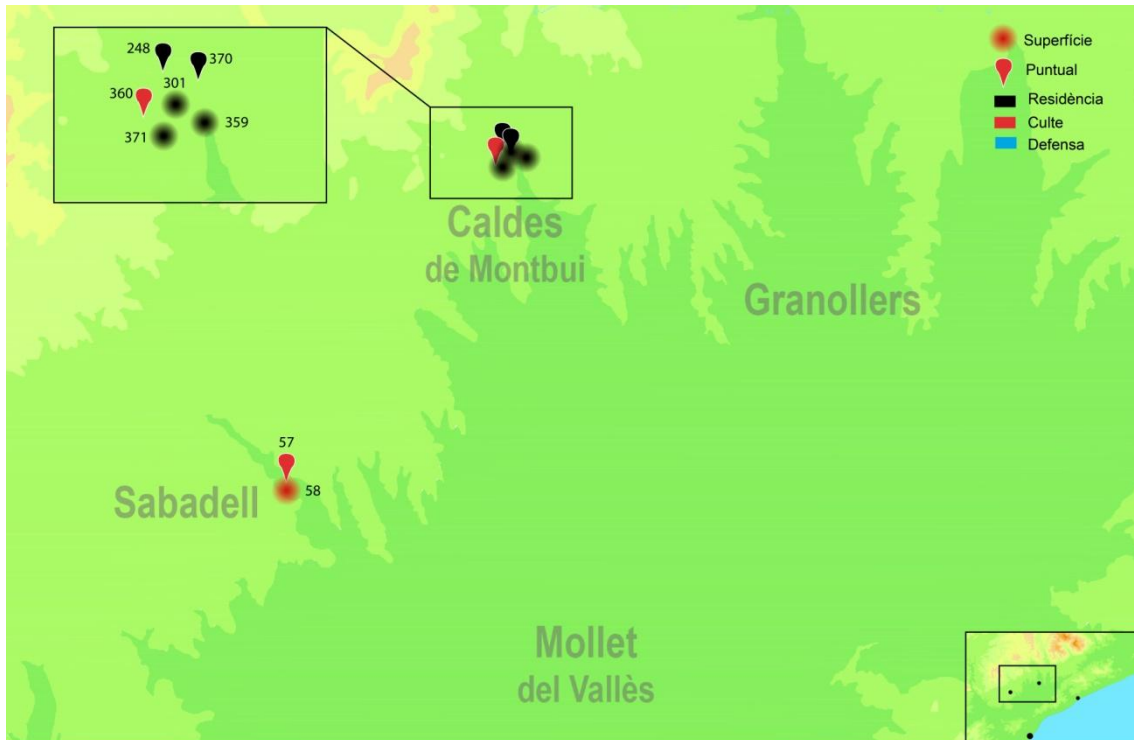
núm. documents: 3

FD: 196, 201, 215

UT documentades: 57, 58, 248, 301, 359, 360, 370, 371

Terminologia eclesiàstica: *paroecia*, hagiotopònims

numerari: 8 mancosos d'or bono placibile, 13 mancosos d'or

Diaca actiu com a escrivà entre 1016 i 1031 a Caldes i Jonqueres, subscriu tres vendes entre particulars.

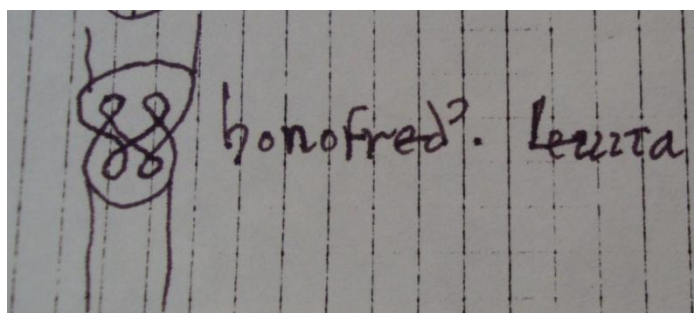
Fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* per designar els llocs de culte i els espais a ells vinculats, en concret referint-es a la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres el 1017.

Expressa els preus de les vendes en mancosos, especificant que són d'or (FD201), o encara més, *de auro bono placibile* (FD196). Una de les vendes és feta per una quantitat de gra i vi.

1016, juny 2

SLM 157 (FD196)

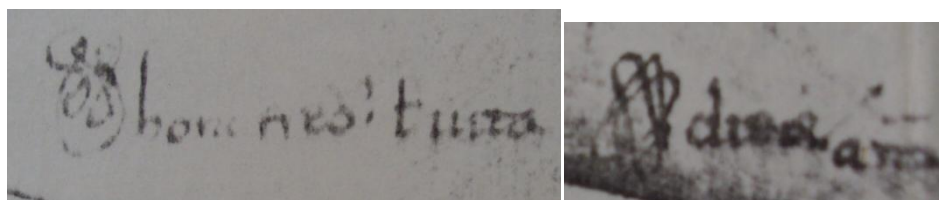
Ermumir, clergue, ven a Bellida, deudonada, i al seus fills Ramon i Toda, una mujada de vinya *in comitato Barquinonense, in Kallense, in terminio de ipsa Ruira* per vuit mancosos *de auro bono placibile*. Afronta al nord i oest *in vinea de Sancti Petri de Kalidas*. Testimoni Ermemir, cavaller. Escrivà Honofred, levita.

1017, desembre 4

SLM 169 (FD201)

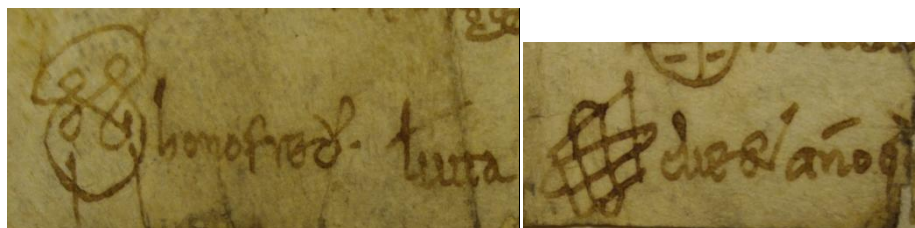
Guillem ven a Ramon i a la seva germana Tota unes terres amb diversos béns que compraren a Sala *in chomitatum Barchinonense infra termine parrochia Goncarias in locum que dicunt ad ipsa Edera* per tretze mancosos d'or. Escrivà Honofred, levita.

1031, març 18

ACB1 457 (FD215)

Rami, fill d'Igol, ven a Sendred Agalbert una heretat *in comitato barchinonense, in kallense, in terminio de Villa Guaschones*. Afronta al sud amb terres *de Sancti Petri de Kalidas* per una aimina d'ordi i una de vi. Escrivà Honofred, levita.

Donuç[R2]

núm. FE: 75

cronologia: 1024-1038

núm. subscripcions: 4

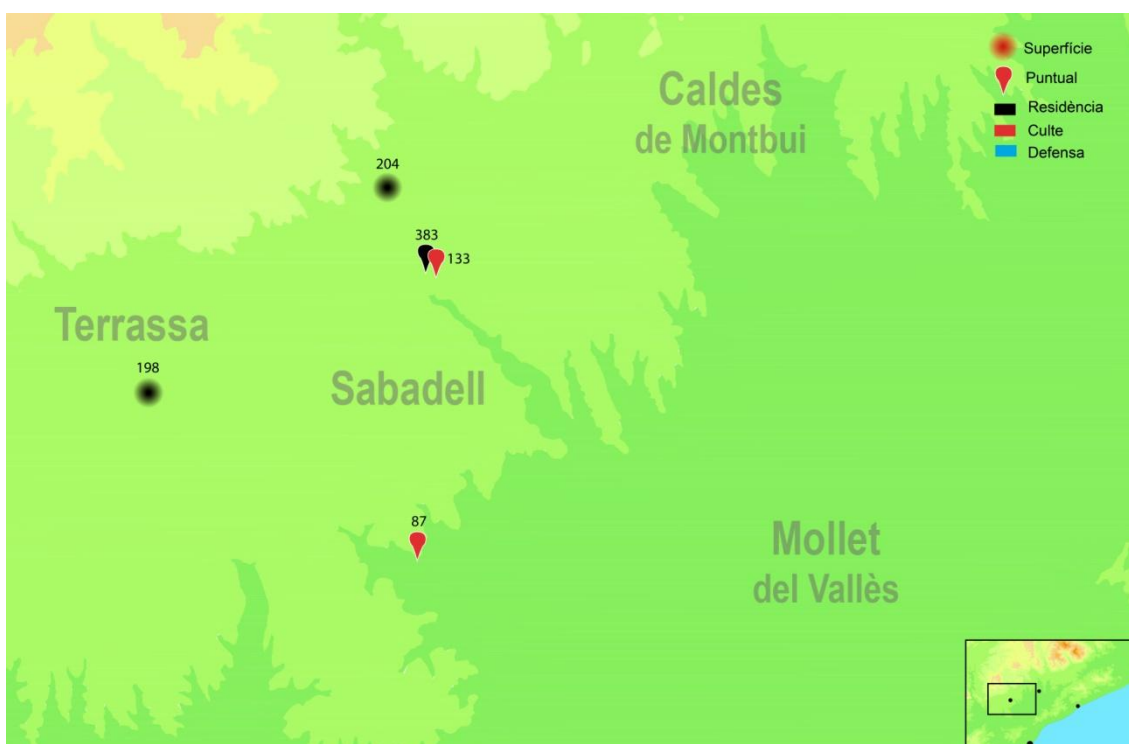
núm. documents: 4

FD: 204, 230, 238, 242

UT documentades: 87, 133, 198, 204, 383

terminologia eclesiàstica: hagiotopònims

numerari: 1 mancús, 4 mancusos d'or, 2 mancusos auri cepti, 2 mancusos de Enes,

Prevere actiu com a escrivà entre el 1024 i el 1038 a Terrassa Subscriu quatre documents, dues vendes, una permuta i un empenyorament, tots entre particulars. Quan es refereix a edificis eclesiàstics ho fa sempre designant-los només amb l'hagiotopònim.

1024, juliol 14

ACB1 377 (FD204)

Jacinta i els seus fills Mir, Em i Engúncia permuten amb Ermegel i la seva esposa Trasmira una terra *in comitatu Barquinona, infra termine Terracia, in locum que dicunt Sanctis*. Afronta a l'oest *in alode de Sancti Quirici*. Escrivà Donuç, prevere.

1035, agost 23

SLM 251 (FD230)

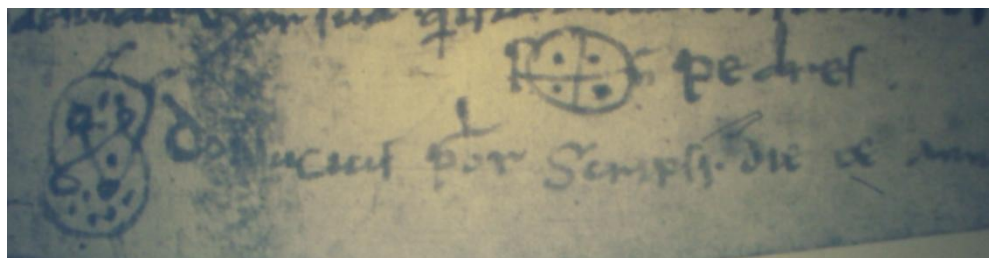
Guitard i la seva esposa Bonadona venen a Bonfill Bels dues peces de terra *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia in apendicio de Castelar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini... a orientis in terra Sancti Martini...* per quatre

mancusos d'or. Afronta *de circi in ipsa via qui fuit iuxta Sancti Martini*. Escrivà Donuç, prevere

1037, novembre 30

SLM 263 (FD238)

Bofill Galí i la seva esposa Odesenda venen a Bonfill Bels i la seva esposa Eló una vinya amb arbres, cases i cort *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia, in apendicio de Castelar, propre Sancti Martini...* per dos mancusos *de auri cepti*. Afronta a l'est *in terra Sancti Martini*. Escrivà Donuç, prevere

1038, gener 11

SLM 266 (FD242)

Bonfill Bels i la seva esposa Eló empenyoren s i els seus guanys, dos sesters de forment i un altre mancús ceptí, amb mig mancús de guanys, a Guillem, fill de Teudiscle, dues peces de terra *in comitatu Barquinonensis infra termine Terracia vel de Castelar iuxta Sancti Martini...* per un deute de dos mancusos *de Ene*. Afronta a l'est *in ipsa via qui pergit ad Sancti Martini vel in terra Sancti Martini...* Escrivà Donuç, prevere

Guillem

núm. FE: 139

cronologia: 1012-1031

núm. subscripcions: 7

núm. documents: 12

FD: 192, 209, 216,

UT documentades: 98,177,179,223

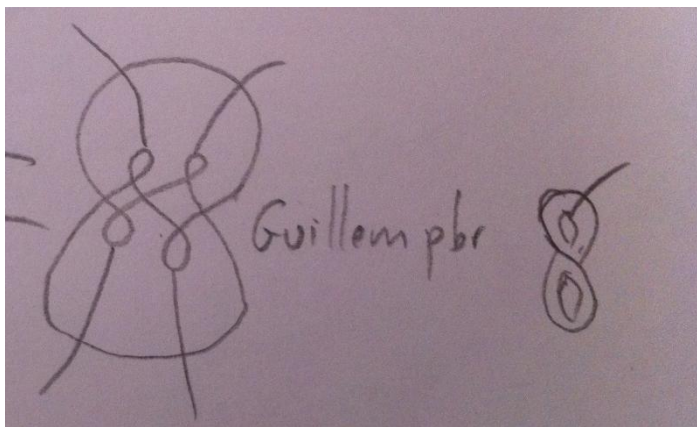

Actiu a Sentmenat el 1012-1031 (FD192, 209, 216) que es caracteriza per l'ús de la “q” en el nom “Barquinona”.

1012, desembre 6

ACA1 104 (FD192)

Bonhom ven a Miró dues vinyes *in chomitatu Barquinonnense, in termine Sancti Minati, ad ipsa Chappella* per quatre mancosos. Signa Guillemon, prevere. Escrivà Guillem, prevere.

1029, febrer 27

ACA1 194 (FD209)

Guisalec i la seva esposa Quixol venen a Ledgarda cases, terres, vinyes i trilles *in chomitatu Barquinona in termines Sancti Minati, in locho vocitatu Kanellas* per set mancosos d'or cuit. Afronta a l'oest *in terra Sancti Minati*. Escrivà Guillem, prevere

1031, març 20

ACA1 208 (FD216)

Ramon i la seva esposa Eldevara venen a Ledgarda una terra i vinya, que en part comprà a Gerbern, fill del difunt Donuç *vichario*. ...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati, prope suo domo* per ... mancosos *in rem valente*. Afronta al nord *in rio qui dischurit per Sancti Minati*. Escrivà Guillem prevere.

Odger

núm. FE: 104

cronologia: 1029-1044

núm. subscripcions: 6

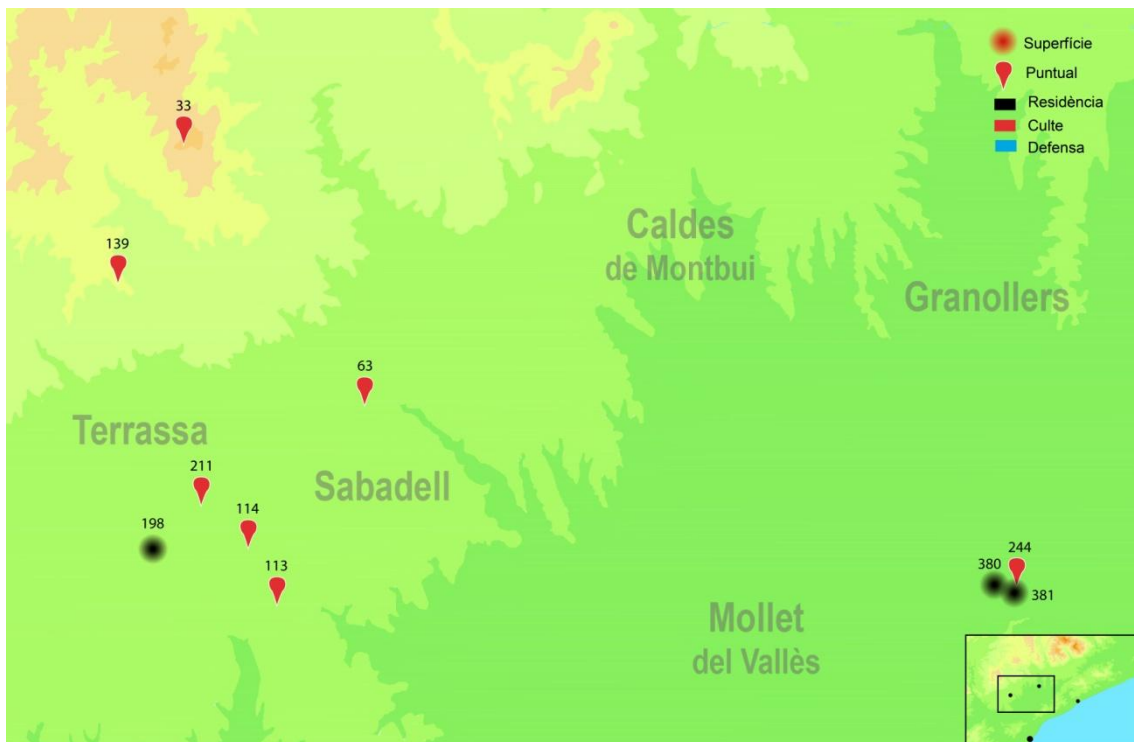
núm. documents: 15

FD: 211, 226, (236), 246, 254, 265, 266, (274), (276), (280), (281), (285), (289), (316), (347), 457?,

UT documentades: 33, 63, 113, 114, 139, 160, 167, 198, 211, 244, 380, 381

terminologia eclesiàstica: *altar, domus, ecclesia, sacrarium*, hagiotopònims

numerari: 5 mancusos d'or cuit

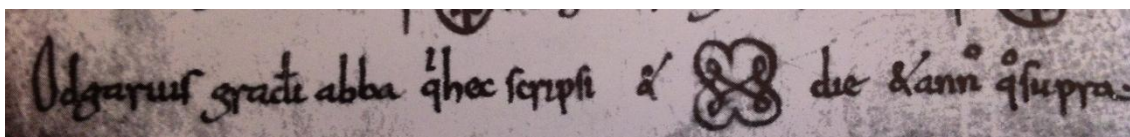
Abat de Sant Llorenç del Munt (1021-1071), actua com a escrivà des del 1027 fins el 1044, subscriuint 26 documents dels quals se n'ha conservat l'original (Puig i Ustrell 1995, 122-129). En nostra selecció recollim sis documents del 1029 al 1044. En ells sempre apareix el monestir com a receptor de donacions o llegats testamentaris, o com a actor en vendes i permutes.

El document FD457 no té signatura de l'escrivent però Pere Puig identifica l'escrivà com l'abat Odger.

Fa un trasllat el 1044 d'un document del 1042 subscrit per un altre escrivà. Del 1044 al 1071, tot i que signa de manera autògrafa diversos documents sembla que no n'escriu cap més. Apareix en canvi en vuit documents més actuant com a marmessor de llegats testamentaris, comprador, receptor de juraments...

Fa servir els dos formularis coneguts per designar els llocs de culte, *domus* (1037 FD226) i *ecclesia* (1040 FD229, 1044 FD266) El 1040 FD229 emprà *ecclesia* per referir-se a una església secular (Sant Joan de Matadepera) mentre que al mateix document segueix fent servir el mot *domus* per referir-se a les esglésies monàstiques, ja siguin els altars de Sant Llorenç del Munt o Sant Cugat.

En un sol document fa un esment a numerari, expressat en mancuses d'or cuit

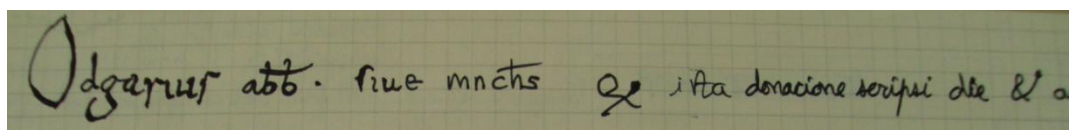

signatura de SLM 308

1029, juny 13

SLM 217 (FD211)

Margarit, monjo, dóna al monestir de Sant Llorenç una terra *in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt Arenas, in [...]depod. Afronta al nord in terra Sancti Iuliani*. Escrivà Odger, abat i monjo

1033, novembre 30

SLM 243 (FD226)

Seniofred prevere dóna a Sant Llorenç del Munt una terra franca *in pago Barchinonense, in Vallense, in terminio de Gavallan seu Villa Nova iusta Sancti Stephani*. Afronta a l'est *in via qui pergit ad domum Sancti Stephani*. Signa com a Seniofred sacerdot. Escrivà Odger, abat.

1037, octubre 15

SLM 262 (FD236)

Domènec i la seva esposa Engòncia venen a Odger, abat del monestir de Sant Llorenç, una peça de terra amb cases i arbres *in comitatum Barchinona infra termines Terratia in loco vocitato Sancti Christophori* per tres mancuses de auro vetulo. Afronta al nord *in alodio de comite*. Escrivà Vives, prevere

1038, novembre 1

SLM 276 (FD246)

Guadamir permuta amb el monestir de Sant Llorenç el cens d'una terra *qui est in giro Sancti Christophori* per una mujada de vinya que fou de Guillarà prevere. Es troba *in comitatu Barchinona... in termine Terracia... in locum que dicunt Sancti Christophori*. Escrivà Odger, abat.

1040, maig 1

SLM 299 (FD254)

Publicació sacramental del testament de Guillem levita feta *per altare consecratum Sancti Iohannis, cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinonense infra terminum Terracia in loco vocitato Mata de Pera*, per l'abat Odger, el monjo Ermemir, Guilabert Oliba i Guisla davant de Joan sacerdot i Miró jutge, i en presència de Bofill Manibert, Joan Mestre, Mir Renard, Udalarud Bunuc i un altre Mir i molts homes. Fa deixes a la *domum Sancti Cucuphat...*, *domum Sancti Laurencii cenobii...*, *domum Sancti Michaelis, qui est in monte supra Terracia altare in domum Sancti Laurencii*. Signa Joan, prevere, Miró, jutge. Escrivà l'abat Odger.

1044, abril 28

SLM 330 (FD265)

Espetosa i els seus fills Ramon, Ermetruit, Engilberga i Elliarda venen a la *domum Sancti Laurenti cenobii qui es supra Terracia sive Odgario abba emptores*, unes cases amb d'altres béns *in comitatu Barchinona, in terminum Terracia, in loco vocitato Bangieres* per cinc mancosos d'or cuit. Afronta a l'est *in strata qui pergit per ipsa Arnella ad Sancti Iuliani de Altura...* Al sud *in strata qui pergit per Sancti Christofori sive a Buadella sive per Sancti Iuliani de altura*. A l'oest *in strata qui pergit per ipso Rubial ad Sancti Petri de Egara*. Escrivà Odger, abat.

*1042, agost 6

(trasllat de 1044, juliol 14)

SLM 320

Queruç dóna al seu fill Ramon el seu alou amb edificis i adjacents, *ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus qui ibidem sunt fundati, cuius nomina vocant Sancte Margarite virginis et Sancte Susanne... qui mihi advenit per mea comparacione... in comitatu Barchinonense in terminum Terracia in loco vocitato Fiuilines*. Afronta al nord amb l'alou de Sant Cugat. Ho dóna a condició que tingui cura (*bene de cantare facias*) de l'església i pagui cada any dues lliures de cera al monestir de Sant Llorenç. Si Ramon mor sense fills passarà al seu altre fill Miró i ho tindrà un altre dels seus fills, després passarà al monestir. Signa Pere, prevere. Escrivà Donuç. Escrivà Odger, abat (del trasllat).

1043, desembre 7

SLM 326 (FD457)

Testament del sacerdot Sunyer que vol pelegrinar a Sant Jaume. Entre les deixes, hi ha *ipso sacrario de Sancti Stephani*. i concedeix *ad Sancti Stephani curtina I et planeda I cum kamis*. Les deixes es localitzen a Sant Llorenç, Terrassa, Castellar, Rubí, Sobarber i Jonqueres. Sense subscripció de l'escrivà, que sembla l'abat Odger.

1044, agost 20

SLM 332 (FD266)

Òria dóna al seu fill Miró clergue el seu alou amb l'*[ecclesiam] Sancte Eugenie cum aliis altaribus qui ibidem sunt fundati, cuius nomina vocant Sancte Margarite virginis et Sancte Susanne... in comitatu Brchinona in termine Terracia in loco vocitato Feulines*, a condició que hauran de donar a Sant Llorenç del Munt una lliura de cera cada any. Signen Miró, prevere, Ermemir, monjo i Guilabert, levita. Escrivà Odger, abat.

1047, març 8

SLM 339 (FD274)

Testament d'Adaleta. Marmessor Odger, abat de Sant Llorenç, el seu fill Gerbert i Amat Oldric. Disposa *quando ego obierit de hoc seculo, faciat me sepellire iusta ecclesia Sancti Laurenti cenobii...* Dóna a *Sancti Michahelis de ipso Fallo mancoso I... Sancti Laurentii de ipsa Valle... clericos Sancti Laurentii quui eam cantaverint...* Escrivà Esperandeu, sacerdot

1047, juliol 28

SLM 342 (FD276)

Odger, abat, ven a la comtessa Ermessenda uns alocs amb cases, terres, sitges, trull i altres béns *in comitatum Barchinone, in Vallense, in valle Sancti Minati*. Un altre *in comitatum similiter Barchinone [in terminibus de Ca]ldes ad ip[so Pr]jad* per dotze unces d'or *in res valentes*. Una afrontació és *in terra Sancti Minati*. Signen Bonuç levita, Ermemir monjo, Guillem monjo, Guari monjo, Guifré jutge. Escrivà Guifré monjo i prevere

1049, gener 9

SLM 346 (FD280)

Odger, *aba domum Sancti Laurentii cenobii* i la comunitat donen als esposos Argemir i Filmira un alou *in chomitato Barquinona infra terminis Terracia ad domum Sancti Christofori, ad domus edificandum, simul cum ipsa ecclesia ud eam bene condiregatis et dirigenter instruatís et ipso alode bene laboretis*. Aquest alou els arribà per donació del comtes Ramon Berenguer i Ermessenda. Han de donar tasca *et non liceat vobis... alium senioraticum facere nisi domum Sancti Laurentii*. Signen l'abat Odger i els monjos Amat, Ramon, Guitard, Pere, Benet, Ponç, Undiscle i Borrell. Escrivà Guadamir, levita.

1049, setembre 23

SLM 348 (FD281)

Testament d'Ermemir amb motiu d'un pelegrinatge a Roma. Fa almoiners Gerbert prevere, Odger abat i Aremir. Fa diverses deixes a Sant Llorenç de Munt, i un mancús *ad Sancti Petri Egara... similiter ad opera de Sancta Maria Egara alio... ad Sancti Laurenti de ipsa Val alio... ad Sancti Saturnini de Galifa mancoso I, et ad Sancti Sebastiani de Monte Maior in opera mancoso I ad ipsa*

eclesia. Fa deixes a diversos clergues, entre ells *Ermemiro presbiter Egara*. Escrivà Guadamir ,levita.

1051, octubre 12
SLM 358 (FD285)

Guilabert Oliba i Guillem Mir juren com a testimonis *per altare Sancti Stephanis, cuius ecclesia sita est in castrum Castellar* que Guilabert fill de Gerberga es va donar a l'abat Odger a *Sancti Laurentii cenobii*. Signen els mateixos Guilabert, levita, i Guillem Mir.

1053, juny 11
SLM 370 (FD289)

Guillem Cabra ven al monestir de Sant Llorenç del Munt i a l'abat Odger una peça de terra *in comitatu Barchinona infra termino Terracia in locum que dicunt ad ipsas Arenas prope ecclesia Sancti Christo[fori]* per dos sous de Barcelona. Afronta a l'est *in ipsa arena qui pergit ad ipsa Fabrica, de meridie in terra de comite... de circi in strada publica qui pergit ad Egara*. Escrivà Benet, sacerdot i monjo.

1059, setembre 18
SLM 394 (FD316)

Ramon Queruç permuta amb Odger, *aba Sancti Laurentii una cum collegio monachorum... ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus cum ipsas terras et vineas vel domos qui sunt in circuitu ecclesiae. Est iamdicta ecclesia in comitatu Barchinone[nsis in terminio] de Terracia* a canvi d'un altre alou a Barcelona. Signen Ramon, levita, Bernat, levita, Ramon, prevere, Bernat, prevere, Vives, sotsdiaca, Guillem clergue. Escrivà Vivà, levita.

1067, gener 16
SLM 435 (FD347)

Bernat i la seva esposa Illiarda venen per deu mancusos de moneda de Barcelona a Sant Llorenç del Munt i al seu abat Odger un alou *in comitatu Barchinona, in termino Terracia, in locum que dicunt Villazocua*. Signa Seniofred *de Sancti Minati*. Escrivà Seniofred, levita.

Morató

núm. FE: 103

cronologia: 1030-1048

núm. subscripcions: 4

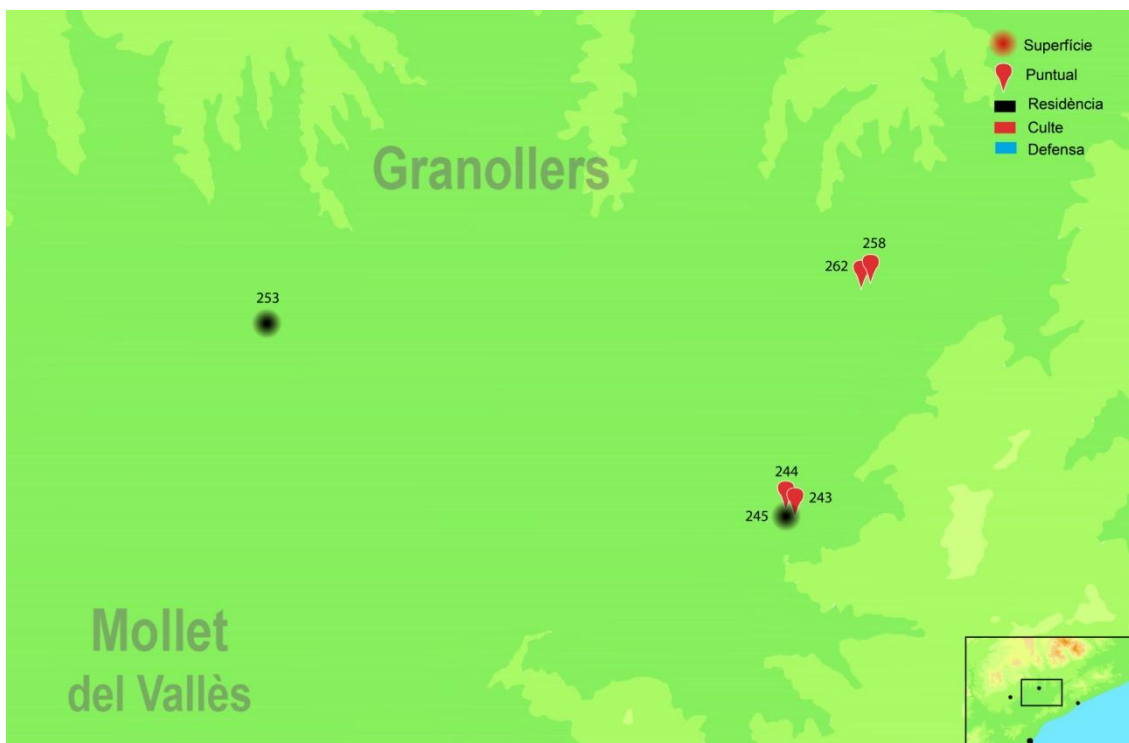
núm. documents: 5

FD: 214, (231), 248, 257, 279,

UT documentades: 243, 244, 245, 253, 258, 262

terminologia eclesiàstica: *terminum*,

numerari: 4 mancusos d'or, 5 diners grossos

Prevere actiu com a escrivà del 1030 al 1048 a Sant Esteve de Vilanova i Sant Sadurní de la Roca. Subscriu tres vendes i una donació entre particulars, particularment per al prevere Esteve i la seva companya Bonafilla.

Algunes afrontacions són amb terres d'ell mateix situades a Sant Esteve de Vilanova (FD257). Es refereix als termes de Sant Esteve de Vilanova i Sant Sadurní de la Roca amb el mot *terminum*, sense especifica *paroecia*. Expressa preus en mancusos d'or i diners grossos.

1035, maig 16

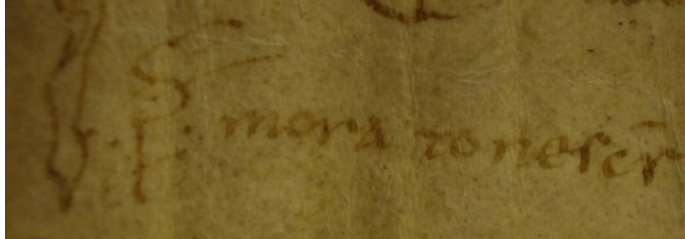
ACB1 523 (FD231)

Seniol ven a Esteve, sacerdot, una vinya *in pago barquinonense, in Vallense, in termine de Sancti Stefani de Villanova, in locum quod dicunt ipsa Riba* per un mancús d'or. Signa Morató, sacerdot. Escrivà Miró, sacerdot.

1030, agost 12

ACB1 448 (FD214)

Ermemir Eza i la seva germana Guisol i el seu cunyat Welmus venen al sacerdot Esteve i la seva sòcia Bonafilla una peça de vinya *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Saturni de ipsa Rocha* per cinc mitgeres i una quartera d'ordi. Escrivà Morató, sacerdot.

1039, novembre 30

ACB1 582 (FD248)

Pere i la seva esposa Riquel venen a Esteve, sacerdot i la seva sòcia Bonafilla una terra *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova, in lochum quem dichunt Ardegna* per quatre mancosos d'or. Escrivà Morató, sacerdot.

1041, gener 31

ACB1 596 (FD257)

Riquel ven a Esteve sacerdot i la seva sòcia Bonafilla dues peces de terra amb vinya i arbres *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, ad ipsum lochum que dichunt Ardegna* per *dinarios V grossos* Algunes afrontacions són amb terres de Morató sacerdot. Escrivà Morató, sacerdot

1048, setembre 3

ACB1 742 (FD279)

Esteve sacerdot i la seva sòcia Bofilla donen a Guitard i la seva esposa Ermetruda dues peces de terra, una que fou d'Adaülf i l'altra prop de la feixa que fou de Sendleva, *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in lochum que dicunt Villa Meritaze*. La primera afronta a l'est *in ipsa via anticha*. Escrivà Morató, sacerdot.

Guadamir

núm. FE: 131

cronologia: 1031-1054

núm. subscripcions: 10

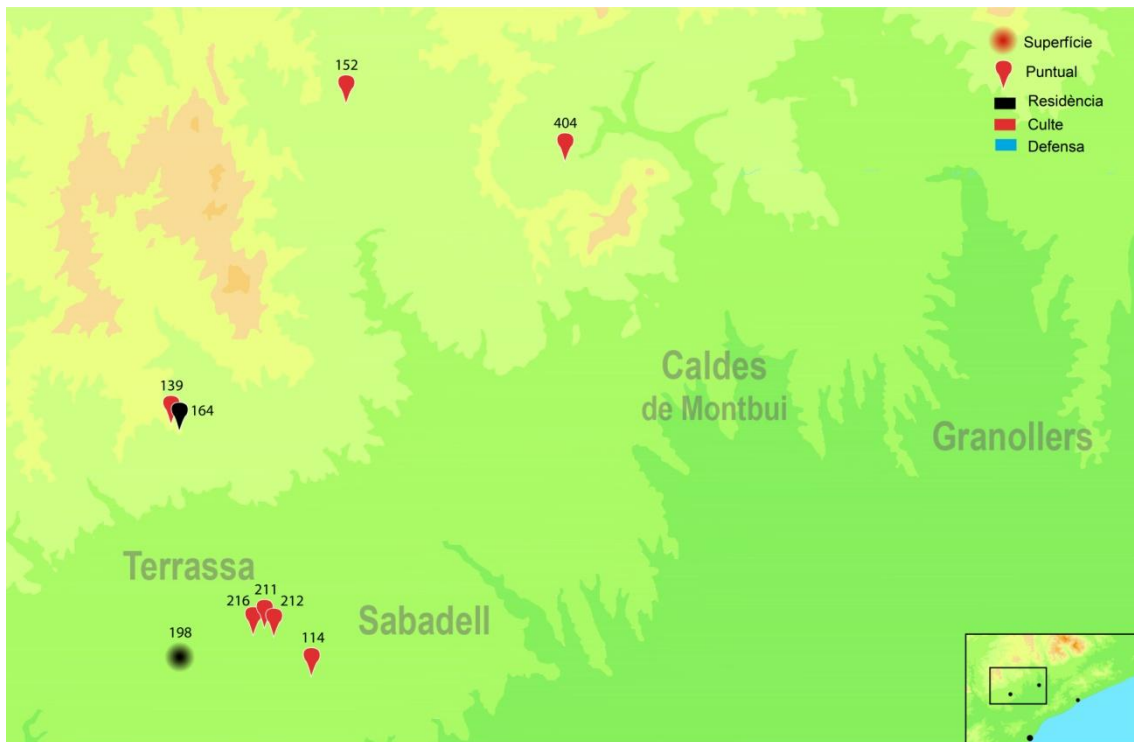
núm. documents: 11

FD: (213), 218, 221, 223, 244, 258, 280, 281, 296, 297, 298,

UT documentades: 113, 114, 139, 152, 164, 198, 211, 212, 216, 404

terminologia eclesiàstica: *domus*, *ecclesia*, hagiotopònims,

numerari: 2 unces, 7'5 mancosos, 10 mancosos de auro vecculo de Spania, 8 mancosos d'or pesat legítim d'Espanya, ceutí.

Diaca actiu com a escrivà entre el 1031 i el 1054 al terme de Terrassa. Es documenta per primer cop com a testimoni en una execució testamentària d'uns béns a Jonqueres el 1030 quan encara és sotsdiaca. Subscriu tres vendes entre particulars, un testament, tres execucions testamentàries, una donació condicionada que fa el monestir de Sant Llorenç del Munt i una donació enre particulars.

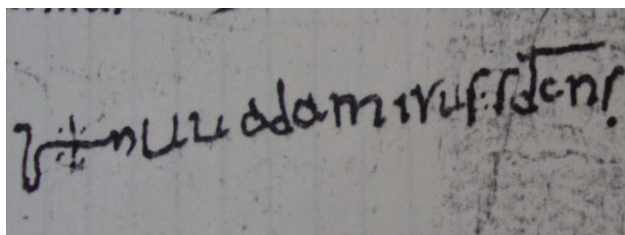
El 1032 fa servir el mot *domum* per designar Sant Pere d'Ègara, el 1038 per Santa Eugènia. El 1049 en un mateix document es refereix a Sant Cristòfor amb els mots *domus* i *ecclesia*, i el mateix any designa Sant Sebastià de Montmajor amb el mot *ecclesia*.

Comptabilitza l'or en unces en un document del 1031, i en mancosos a la resta de documents, especificant en alguns casos que són d'or vell d'Espanya o d'or pesat legítim d'Espanya, ceutí.

1030, abril 13

SLM 222 (FD213)

Guillem levita i Miró levita, almoiners de Llobet donen a Preciosa un amb terres, cases i béns diversos *in chomitato Barchinonense infra termine de Tegorias vel in Goncharias*. Afronta al nord *in ipsa estrada Terracense qui pergit ad Ruvirano... de hocciduo in ipso pugio hante domum Sancti Vincencii, ubi est ipsa fossa que dicunt de Ramio, sive in ipso Portello et in ipsa estrada de ipsa Devesa*. Signen Guadamir, sotsdiaca, Fidanci, levita, Bonshom, prevere, Borrell, sotsdiaca, Guadamir, monjo. Escrivà Bofill prevere.

1031, gener 10

SLM 226 (FD218)

Llop i la seva esposa Riquella venen a Joan, una peça de terra *in chomitato Barchinona, in terminio Terracia, in locum vocitatum Campo de Olivera, prope ipsa Buadela* per deu mancosos *de auro vecculo de Spania*. Afronta al sud *in terra Sancti Petri*. Escrivà Guadamir, levita.

1031, agost 12

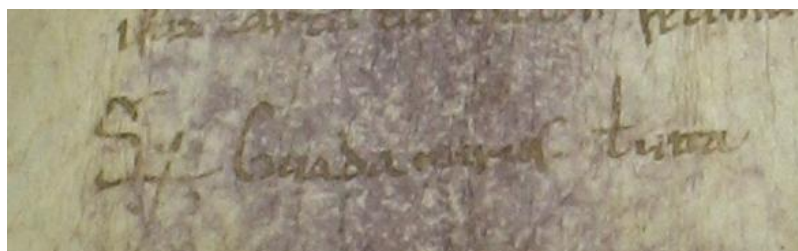
SLM 232 (FD221)

Sesmon ven a Bernat unes cases amb corts, terres, vinyes, i altres béns *in terminio Terracia, in locum vocitatum villa Mata de Pera* per dues unces i cinc mancosos d'or. Afronta al nord *in terra de Sancti Laurencii et de Sancti Iohan*. Escrivà Guadamir, levita.

1032, abril 19

AHT 29 (FD223)

Execució testamentària del difunt Constantí. Fa donació d'una mujada de terra *in comitato Barchinona, infra termine Terracia, in locum vocitatum ad ipsas Arenas* a la *domum Sancti Petri Egara...* Afronta al sud *in strata qui pergit ad Egara*. Escrivà Guadamir, levita

1038, juny 29

SLM 273 (FD244)

Bella i els seus fills Odger, Oroça, Ramon anomenat Lonies, Arnau, Guillem i Bofill venen a Queruç i a la seva esposa Òria mitja mujada de terra *in chomitato Barchinona, in terminio Terracia, in locum vocitatum Fevolinas ad domum Sancta Eugenia*. Afronta al nord *in strata qui pergit iusta Sancta Eugenia*. Escrivà Guadamir, levita.

1041, març 25

SLM 307 (FD258)

Arnau i la seva esposa Guilla venen a Queruç i la seva esposa Òria unes cases amb diversos béns *in chomitato Barquinona infra termine Terracia in locum vocitatum Sancta Eugenia* per vuit mancusos i quart *de auro legitimo pinsato de Spania sine inganno cepti*. Signa Oliba sacerdot. Escrivà Guadamir, levita.

1049, gener 9

SLM 346 (FD280)

Odger, *aba domum Sancti Laurentii cenobii* i la comunitat donen als esposos Argemir i Filmera un alou *in chomitato Barquinona infra terminis Terracia ad domum Sancti Christofori, ad domus edificandum, simul cum ipsa ecclesia ud eam bene condiregatis et dirigenter instruatís et ipso alode bene laboretis*. Aquest alou els arribà per donació del comtes Ramon Berenguer i Ermessenda. Han de donar tasca *et non liceat vobis... alium senioraticum facere nisi domum Sancti Laurentii*. Signen l'abat Odger i els monjos Amat, Ramon, Guitard, Pere, Benet, Ponç, Undiscle i Borrell. Escrivà Guadamir, levita.

1049, setembre 23

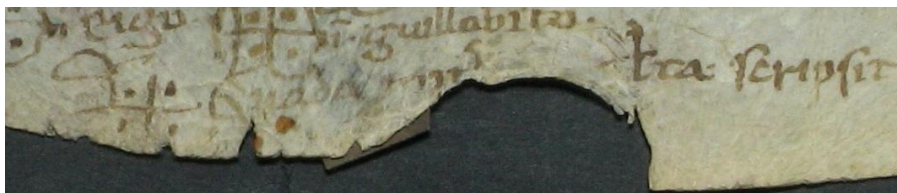
SLM 348 (FD281)

Testament d'Ermemir amb motiu d'un pelegrinatge a Roma. Fa almoiners Gerbert prevere, Odger abat i Aremir. Fa diverses deixes a Sant Llorenç de Munt, i un mancús *ad Sancti Petri Egara... similiter ad opera de Sancta Maria Egara alio... ad Sancti Laurenti de ipsa Val alio... ad Sancti Saturnini de Galifa mancoso I, et ad Sancti Sebastiani de Monte Maior in opera mancoso I ad ipsa ecclesia*. Fa deixes a diversos clergues, entre ells *Ermemiro presbiter Egara*. Escrivà Guadamir, levita.

1054, gener 2

AHT 41 (FD297)

Guillem, almoiner del difunt Domnuç, dóna a una dona (nom perdut) unes vinyes i terres i un canal *in chomitato Barquinona, in terminio Terracia, in locum vocitatum ad ipsa Roka...* De la vinya ha de donar *ipsa tasca ad Sancti Petri Egara*. Escrivà Guadamir, levita.

1054, juny 19

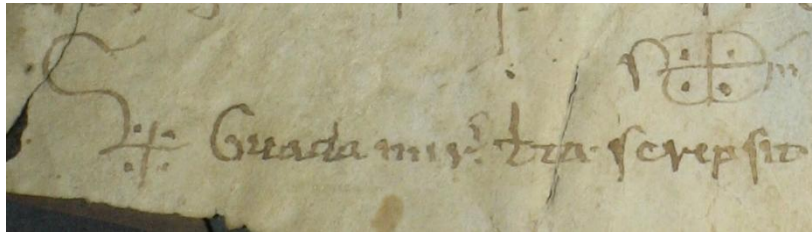
SLM 373 (FD296)

Bernat, Ledgarda i Geribert, almoiners del difunt Guadamir, donen a Sant Llorenç del Munt una mujada de vinya *in chomitato Barquinona in terminio Terracia prope Sancti Christofori*. Una afrontació és amb terra del difunt Guadamir sacerdot, i una altra amb les vinyes del difunt Guadamir. Escrivà Guadamir, levita

1054, novembre 29

AHT 42 (FD298)

Gerbert, prevere, dóna a Sal·la i a la seva esposa Bel·liarda tres mujades de terra per plantar vinyes i edificar, *in terminio Terracia in locum vocitatum Campo de Fellone prope Sancti Christofori*. Afronta al sud amb terra del difunt prevere Guadamir, a l'oest amb terra *de Castelare*, i al nord *in terra de Sancta Eulalia et in vinea de chomite et in terra de Sancti Cucufati cenobii*. Escrivà Guadamir, levita.

Guifré

núm. FE: 136

cronologia: 1039-1047

núm. subscripcions: 3

núm. documents: 3

FD: 239, 247, 260,

UT documentades: 8, 9, 33, 51, 60, 114, 126, 127, 136, 158, 165, 177, 198, 214, 318, 385, 399, 400

Monjo ordenat prevere actiu com a escrivà del 1039 al 1047. Subscriu alguns dels documents més importants del monestir de Sant Llorenç del Munt, destacant les tres donacions que fan els comtes de Barcelona i una venda que fa l'abat Odger a la comtessa Ermessenda. Subscriu la publicació sacramental del testament del prevere Bofill a l'església de Sant Martí de Cerdanyola.

Probablement es tracta d'un monjo de Sant Cugat, que apareix subscriuint diversos documents del Cartulari i alguns conservats originals. Segons Pere Puig durant el segle XI no hi ha cap monjo documentat amb aquest nom a Sant Llorenç, de fet Guifré no apareix a les subscripcions dels monjos que acompanyen l'abat en dos documents que ell redacta el 1039 i 1040 i que s'ha conservat en còpia del segle XII (SLM 291 i 300).

Té un llatí ric, i fa servir el formulari *ecclesia* per referir-se als edificis de culte.

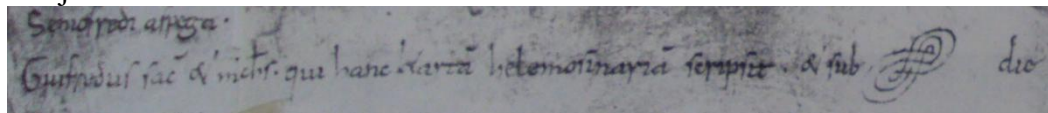
Fa referència a un mancús en la publicació sacramental i a la venda a la comtessa Ermessenda aquesta és valorada en 12 unces d'or en equivalent.

Sobta que la firma dels dos primers documents és del tot diferent a la dels dos darrers

[1037]

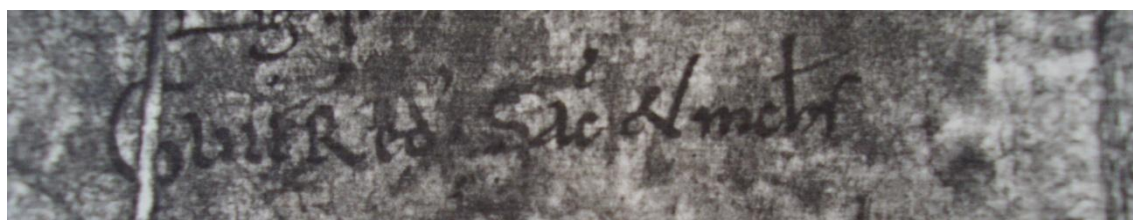
SLM 264 (FD239) Els comtes de Barcelona Ermessenda i Ramon Berenguer donen *Sancto Laurentio martiri, cuius coenobium fundatum est in cacumine excelsiori montis supra Terraciam...* un alou on *antiquitus tria altaria erecta habentur, Sancte videlicet Dei genitricis Marie et Sancti Gabrielis archangeli atque Sancti martiris Christofori. Locus namque est humilis et desertus atque destitutus et ad hedificandum aptus. Est autem predictum alodium in comitatum Barchinone in adiacentias de Terracia, locum que dicunt Sanctum Christoforum.* Afronta a l'oest amb l'alou del prevere Guadamir. Escrivà Guifré, sacerdot i monjo.

1039, juliol 23

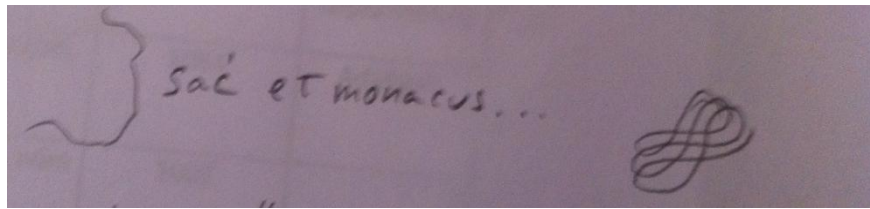
SLM 290 (FD247)

Els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer donen al *Beato Laurentio almo martiri, cuius monasterium situm est in cacumine excelsiori montis supra Terracia...* alodium nostrum proprium, ipsam sicilicet villam que dicitur *Oleastrello cum ipsa ecclesia iamdicti Oleastrelli cum decimis et primiciis et oblationibus earum...* Et in alio loco... ipsum castrum de *Castelar* et in ipsum alodium de *Castelar...* quod est infra terminos *Terracie* et de *Lacera* et de *Sancti Minati* et de *Arraona* et de *Riorubio* et de *Oleastrello*, quod pertinet ad predictum *Castelar...* que va comprar la comtessa a Guillem de Montcada i la seva esposa Adaledis. Et in alio loco donamus simul predicto coenobio *Sancti Laurenti* ipsas decimas et tascas atque primicias cum ipso boscho de *Terracia* qui est super ipsa villa de *Mata de Pera*, totum ab integrum. Sunt namque predicta hec omnia in comitatu *Barchinonensi* in variis locis. Afronta tot allò d'Ullastrell a l'est in ipso termino de castru *Rivi Rubensis*, et protenduntur usque a ipsum terminum *Castri Episcopalis* sedis *Sancte Crucis*, de meridie in iamdicto *Castro Episcopale* et vadit inde usque ad terminum de *Voltrera* ad ipsum scilicet locum de ipsa aqua de *Masurgs*, de occiduo in ipsa aqua de *Masurgs* et pervadit usque ad ipso rivo de *Mazanes* et ascendit per terminum de *Oulesa* usque ad terminum de *Terracia*, de circio in termino de iamdicta *Terracia* et protenditur usque in termino iamdicti castru *Rivi Rubensis*. Els altres béns (delmes, tasques...) al sud in termino de ipsa villa de *Mata de Pera*, de occiduo in ipsa serra de *Lodmon* vel in ipsa speluncha de *Achilela*, de circio in ipsa speluncha de *Vencevala* usque ad ipsos curtilos de *Fornels* protendendo. Tot ho donen per l'ànima del difunt comte Berenguer. Signen Guillem, sacerdot, Pere, levita, Ervigi, sacerdot. Escrivà Guifré, sacerdot i monjo.

1042, abril 20
SCV 558 (FD260)

Testament sacramental de Bofill, prevere, jurat *per hunc locum venerationis sancti Martini, confessoris, cuius ecclesia sita est [in comitatu Barch. in villa Cerdaniola]* davant Blanquet, sacerdot, i Mir, jutge, en presència de Guillem, abat, Pere Sunyer, Erimany Egfred i Borrell Guillem, per Cixelàm, prevere, Bonadona i Guifré, prevere. Entre les diverses deixes: *ad domum Sancti Cucuphatis... ad dedicationem basilice sancti Martini de Cerdaniola concessit [manchussum I], ipsam kasam [de Cerdanio]la que sunt ad [ipsa ecclesia] Sancti Marcialis...* Signen Guillem, monjo, Duran, prevere, Guillem, levita. Escrivà [Guifré], sacerdot i monjo.

Adalbert

núm. FE: 80

cronologia: 1043-1064

núm. subscripcions: 4

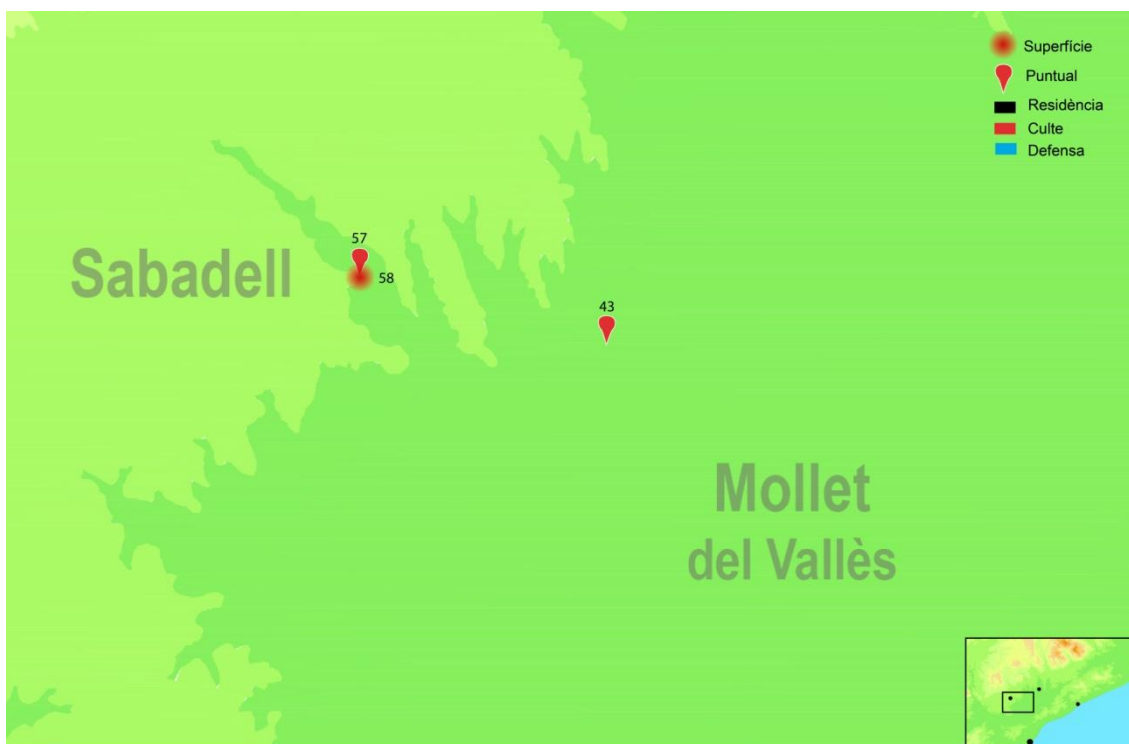
núm. documents: 7

FD: (243), 262, 273, (305), 311, (315), 332

UT documentades: 43, 57, 58

terminologia eclesiàstica: *altar, paroecia, sacrarium, termines paroeciae*, hagiotopònims.

numerari: 4 mancosos, 1 sou de diners de moneda de Barcelona

Prevere actiu com a escrivà el 1043-1064 a Jonqueres i Polinyà. Subscriu quatre documents , tres vendes entre particulars i un empenyorament. Les vendes són per quantitats molt petites, expressades en gra, en canvi l'empenyorament és per quatre mancosos. Apareix com a jutge i sacerdot el 1038 a Sant Esteve de Castellar donant testimoni de la publicació sacramental del testament de l'abat Borrell de Sant Llorenç del Munt. Apareix també com a testimoni en una venda feta a Jonqueres el 1056 i probablement el 1059 en una donació d'una terra situada a Sant Quirze a la canònica de Barcelona.

En referir-se a edificis i espais eclesiàstics fa servir el formulari *ecclesia-paroecia*

De les quatre vendes dues es fan a canvi de gra i les altres dues per sous de diners de Barcelona i mancosos.

1038, juny 21
SLM 272 (FD243)

Publicació sacramental de la darrera voluntat de Borrell, abat, feta *per altare consecratum Sancti Stefani martir, cho est fundatum in chomitatu Barquinonense in Vallense in castrum Castelar* per ordre del sacerdot Sunyer i del jutge Miró, en presència d'Ermumir, monjo, Ramon, Adrover, Gligier, Adalbert jutge i sacerdot i altres monjos. Testificaren Sunyer sacerdot i Amat sacerdot. Deixa la mula que li comprà al jutge Miró a Sant Llorenç. Deixa 4 mancusos a diferents clergues. Escrivà Borrell, sotsdiaca

1043, agost 8
SLM 324 (FD262)

Honòria i els seus fills Bonhom, Fruiló i Cusca venen a Sunyer sacerdot i la seva germana Todesera, Adalbert, Borrell, sacerdot, Pere, Borrella i Imuló una peça de terra *in comitatu Barchinona in Vallense in parrochia Sancti Vincentii Ioncarias ad ipsa Devesa* per una aimina d'ordi. Escrivà Adalbert, sacerdot.

1047, febrer 4
SLM 338 (FD273)

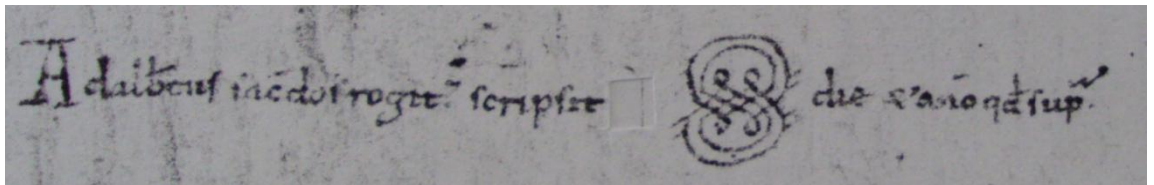
Salomó i la seva esposa Bonadona venen a Miró una peça de vinya amb arbres *in comitatu Barchinona in Vallense in parrochia Sancti Vincentii Ionceres in Subbarro* per cinc mitgeres i un quartà d'ordi. Escrivà Adalbert, sacerdot.

1056, agost 27
SLM 382 (FD305)

Gerbert, prevere, ven al seu germà Udalguer dues mujades de terra amb vinya i majol i quatre altres peces de terra, una *in Joncheres pecia I de terra que dicunt Channamar...* Totes són *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Vincentii in Ioncheres vel in eius termines sive in Sobarbaro prope ipsa Archa* per quatre unces d'or de moneda de Barcelona. Signa Adalbert, sacerdot. Escrivà Bofill, sacerdot.

1057, abril 28
SLM 389 (FD311)

Miró i la seva esposa Gerberga venen a Ramon Miró, sacerdot, la meitat d'una terra *in comitatu Barchinona in parrochia Sancti Vincentii Ionceres in locum que dicunt ipsas Matas prope ipsa Cutina* per un sou de diners de moneda de Barcelona. Afronta al nord *in terra Sancti Vincentii*. Escrivà Adalbert, sacerdot.

1059, abril 4

ACB1 986 (FD315)

Ramon, sacerdot, dóna a la Canònica de la Santa Creu i Santa Eulàlia unes cases amb diversos béns *in comitatu barchinonensi, in termino terraciae, in parrochia Sancti Quirici, in loco vocitato Pelagus Limpidum*. Afronta al sud amb *trilia Sancti Cucufatis cenobii quam tenet Mager*. Signa Bernat, levita, Miró, prevere, Vives, levita i prepòsit, Miró, sacerdot, Adalbert, sacerdot. Escrivà Aluvinus, sacerdot.

[1064], desembre 13

ACA2 37 (FD332)

Folc, prevere, empenyora per quatre mancosos a Odalric i la seva esposa Ermessenda *sacrarios quod abeo in Polignano, iuxta parietem de Sancti Salvatoris, cum illorum solos et superpositos, cum gutis et distillicidiis, ostiis et ianuis et cum illorum afrontacionibus*. *Advenit me Fulconi presbiteri per genitorum sive per qualicumque voces... ...in comitatu Barchinona in iamdicto loco*. Adalbert, prevere.

Guadamir

núm. FE: 132

cronologia: 1046-1064

núm. subscripcions: 5

núm. documents: 5

FD: 270, 271, 319, 323, 331

UT documentades: 91, 93

terminologia eclesiàstica: *domus*, *terminus*, hagiotopònims

numerari: 7 mancosos, 7'5 mancosos de Barcelona

Prevere actiu com a escrivà entre el 1046 i el 1064 a Santa Perpètua. Signa tres vendes i dos empenyoraments entre particulars.

En un sol cas es refereix a l'edifici eclesiàstic, el 1061, amb el mot *domus*. Quan ha de parlar del seu territori ho farà, el 1046, amb el mot *terminus*. Sembla que aquest escrivà descriu un terme parroquial fent servir encara el formulari *domus*.

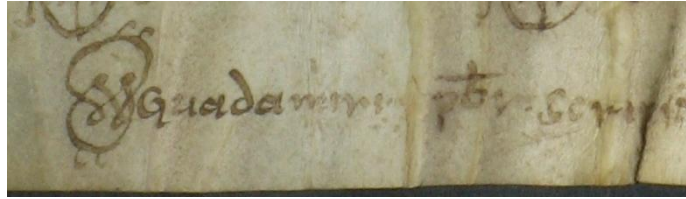
Sempre esmenta com a numerari els mancosos, especificant un cop que cada mancús d'or de Barcelona equival a dos sous i dos diners.

1046, juliol 25

AHT 38 (FD270)

Quintol i els seus fills Rigual i Bernat empenyoren a Ramon Borrell una peça de terra *in chomitato Barchinonense, in Vallense in termine de Sancta Perpetua, ubi dicunt Fontanedo Sutirani* per un deute de quatre mancosos d'or de Barcelona

equivalents a dos sous i dos diners cada un, pagador per Sant Cugat i Sant Jaume de l'any següent. Escrivà Guadamir, prevere.

1046, novembre 17
ACB1 707 (FD271)

Bernat, fill de Gelmir, ven al seu germà Rigual dues peces de terra *in chomitato barchinonense, in Vallense, prope Sancta Perpetua*. Una terra és *subtus Sancta perpetua* per tres mancusos i mig de Barcelona, i afronta al nord i oest amb *terra de Sancta Perpetua*. Escrivà Guadamir, prevere.

1060, abril 24
ACB1 998 (FD319)

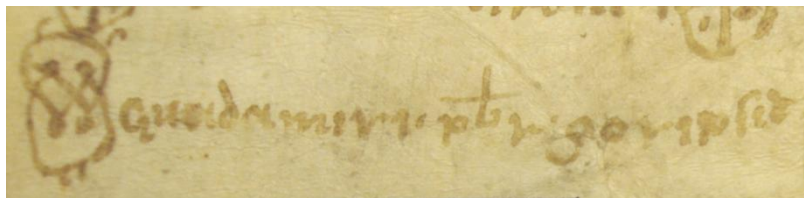
Mir i la seva esposa Ermegoda venen a Ema una vinya *in chomitato barchinonense, in Vallense, in termine de Sancta Perpetua, in Olmedo* per cinc mancusos. Escrivà Guadamir, prevere.

1061, novembre 21
ACB1 1031 (FD323)

Rigual i la seva esposa Bonadona empenyoren a Mir i la seva esposa Ermegoda i llur fill Arnau, lector, dues peces de terra amb cases i altres béns *in chomitato barchinonense, in Vallense, prope domum Sancta Perpetua*. Afronta a l'est *in estrada Barcolnes et de meridie in alia estrada qui pergit ante domum sancta Perpetua, et de ochciduo et de circii in terras de Sancta Perpetua sive de filiis Ema*. Pagaran per la festa de sant Fèlix de Girona. Escrivà Guadamir, prevere

1064, desembre 12
ACB1 1706 (FD331)

Imir i la seva esposa Ermengarda venen a Vives, levita, una vinya *in chomitato barchinonense, in Vallense, in termine de Sancta Perpetua ubi dicunt Komaliles*. Escrivà Guadamir, prevere

Esperandeu

núm. FE: 66

cronologia: 1047-1051

núm. subscripcions: 3

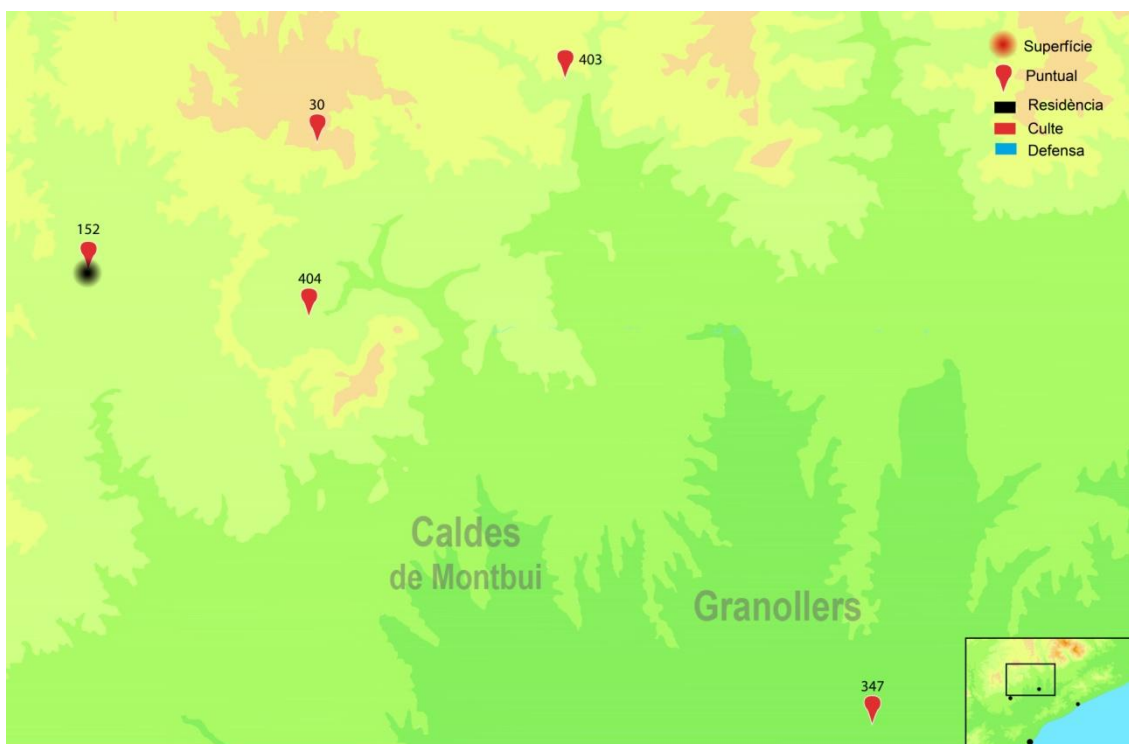
núm. documents:

FD: 274, 282, 284

UT documentades: 30, 152, 165, 347, 403, 404

terminologia eclesiàstica: hagiotopònims, *altar*, *cimiterio*, *ecclesia*

numerari: mancusos (diversos)

Prevere actiu com a escrivà entre el 1047 i el 1051 a Sant Llorenç Savall. Subscriu dues publicacions sacramentals de testaments i un testament en el qual un dels marmessors és l'abat Odger de Sant Llorenç del Munt. Probablement és el prevere encarregat de l'església de Sant Llorenç Savall.

Quan es refereix als edificis eclesiàstics o als seus espais utilitza el formulari *ecclesia-paroecia*

1047, març 8

SLM 339 (FD274)

Testament d'Adaleda. Marmessor Odger, abat de Sant Llorenç, el seu fill Gerbert i Amat Oldric. Disposa *quando ego obierit de hoc seculo, faciat me sepellire iusta ecclesia Sancti Laurenti cenobii...* Dóna a *Sancti Michahelis de ipso Fallo*

mancoso I... Sancti Laurentii de ipsa Valle.... clericos Sancti Laurentii quui eam cantaverint... Escrivà Esperandeu, sacerdot

1050, juliol 24

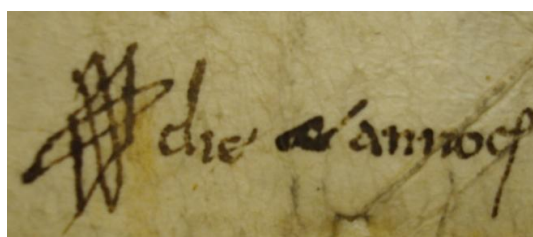
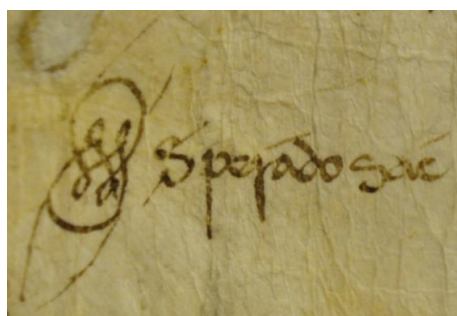
SLM 351 (FD282)

Publicació sacramental del testament de Fruiló, celebrada davant Esperandeu sacerdot i Mir jutge i en presència de Ramon, Guillem, Bofill sacerdot, Godmar i altres homes, per Joan, Pedró i Seniofred Saborit. Donen testimoni Guitard i Giscfred *per altare consecrato Sancti Clementi martir et confessor, cuius altario fundatum est in ecclesia Sancti Laurentii in comitato Barchinonense in Lazaria in locum Sales*. Fa diverses deixes a *Sancti Laurentii de ipso Monte...*, *et per ipso cimiterio de Sancti Laurentii de ipsa Valle*. Escrivà Esperandeu, sacerdot.

1051, juliol 12

ACB1 777 (FD284)

Publicació sacramental del testament d'Arbert, mort pel març del 1051, fet pel sacerdot Esperandeu i el jutge Miró *super altare Sancti Clementi, martir et confessor, qui est situs in ecclesia Sancti Laurentii, in comitato Barchinona, in Lazaria*. Fa deixes a *sancti Laurentii cenobii de ipso Monte... Sancti Laurentii de ipsa Valle... Sancti Sebastiani in ipsa opera... Sancti Michaelis de ipso Fallo... Sancti Cucufati cenobii... Sancti Saturnini iusta Gallifa... Sancti Iuliani de Palaciolo in ipsa opera...* i al seu germà Ramon l'alou *infra terminos de Lazaria* i al seu germà Miró l'alou *in palaciolo* i als seus germans Guillem i Berenguer els *alaudes que illi contingebat in Arbucies et in Martorelies et in Primiliano*. Totes aquestes deixes sota condició de celebrar 30 misses anuals en diversos monestirs. Un testimoni és Bofill sacerdot. Escrivà Esperandeu, sacerdot.

Ponç

núm. FE: 178

cronologia: 1048 [1037]-1069

núm. subscripcions: 10

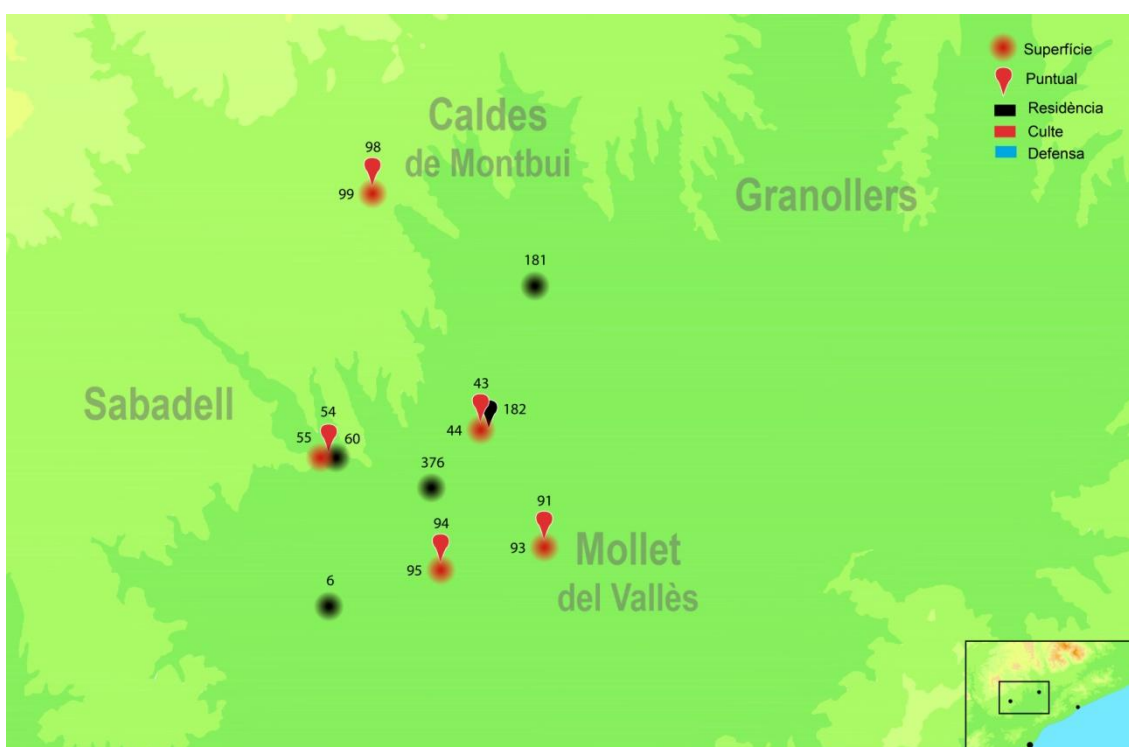
núm. documents: 10

FD: 235, 278, 293, 294, 300, 301, 308, 309, 312, 363

UT documentades: 6, 43, 44, 54, 55, 60, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 181, 182, 376

terminologia eclesiàstica: *altar, cimiterium, domus, ecclesia, paroecia, sacraria, sacrarium*

numerari: 1 mancús, 5 mancusos de Barcelona, 140 mancusos d'or pur de moneda d'Almodís

Prevere actiu com a escrivà entre el 1048 i el 1069 a Polinyà. Subscriu deu documents que inclouen alguna referència a llocs de culte: tres vendes, tres empenyoraments, dues permutes, un acord i la publicació sacramental d'un testament, tots ells referents a particulars i sempre local·litzats a Polinyà. El 1054 rep la publicació sacramental d'un testament jurada a Sant Salvador de Polinyà.

Molt probablement es tracta d'un prevere al servei de l'església de Sant Salvador de Polinyà.

El darrer document, del 1069, una venda expressada en mancusos de la comtessa Almodís de la qual el receptor és un tal Berenguer Ramon, potser el futur comte de Barcelona.

Fa servir tots els termes del formulari *paroecia-ecclesia*, i en un document del 1054 es refereix a l'església com a *domus*.

Quan en tres documents expressa el preu de les coses en numerari ho fa sempre en mancusos, concretant en un cas que són de Barcelona i en un altre d'or pur de moneda d'Almodis.

1037-1060, desembre 15

ASA 40 (FD235)

Permuta que fan Odó Randolf i la seva esposa Ermessenda, filla d'Adaleit, amb Bofill Odesind i la seva esposa Sança. Una de les propietats és *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Polinnano*. Afronta al nord *in terminio de Arraona seu de Chanellas, de aquilonis in Palacio Salatani sive in estrada publica... de meridie... in ipso fevo de Barberano, de occiduo in rio de Channameres sive in termine de Arraona*. Signen Miró, sacerdot, Guifré, sacerdot, Ramon, levita, Guadall, levita. Escrivà Ponç, prevere.

1048, agost 9

ASA 57 (FD278)

Guillem Llobató permuta amb Sanla i la seva esposa Belliardis una terra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Poliniano*. Escrivà Ponç, prevere.

1053, octubre 24

ASA 61 (FD293)

Guadamir Gotmar i la seva esposa Quintila empenyoren a Bofill Odesind i la seva esposa Sança un alou *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano* per un deute de gra. Dues afrontacions són amb propietats *Sancti Cucufati cenobio*. Escrivà Ponç, prevere.

1054, febrer 23

ASA 64 (FD294)

Testament sacramental de Sal·la davant Ponç prevere i Miró jutge. En presència de Bonuç Cixelane, Miró Malaneg, Vives sacerdot, Gerbert Donnuç i altres homes van testificar Isarn levita, Guillem Deudat, Seniofred Malaneg i Belliardis, *sicut est constitutum in lege Gethica*. Juren *per altare consecratum Sancti Salvatoris cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinonense, in Vallense, in loco vocitatu Polinnano*. Deixa un alou *in loco vocitato Polinnano* que és *usque ad domum Sancti Salvatori*. Deixa també altres alous *iusta ipso Chastellar i in Palacio, i in Figeroles...* i a la seva dona i el seu fill deixa *ipsos sacrarios quod abebat ante ostium Sancti Salvatoris... et concessit ad opera Sancti Salvatoris de Polinnano mancusos I*. Escrivà Ponç, prevere.

1054, octubre 29

ASA 65 (FD300)

Guadamir Gotmar i la seva esposa Quintila empenyoren a Bofill Odesind i Sança una terra amb casa i altres béns *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in*

parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano per un deute de gra. Algunes afrontacions són amb propietats de Sant Cugat. Escrivà Ponç, prevere.

1055, març 23

ASA 66 (FD301)

Acord entre Odó, fill de Randolf fill de Transegoncía i la seva esposa Emessenda i llur fill Umbert arriben a un acord amb Bofill Odesind i la seva esposa Sança per diversos béns, entre ells els alous que tenen *infra terminos predictae ville Polinnan* que afronta a l'est *in Palacio Salatani et in rio de Calidas, a parte vero circii in terminium parrochia Sancti Minati et in Canellas, de meridie in termine parrochie Sancte Marie Antiquae et Sancte Perpetue, de occiduo in termine parrochia Sancti Felicis Arraona*. Signen els sacerdots Miró i Gerbert. Escrivà Ponç, prevere.

1057, febrer 15

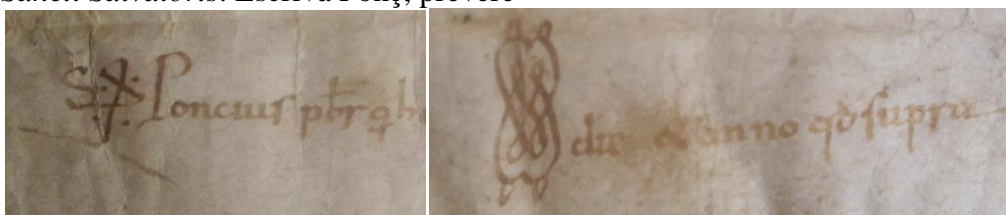
ACA1 485 (FD308)

Gelmir, *faber*; i la seva muller Friul venen a Guillem Bernat i la seva esposa Ermengarda una terra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano, in loco vocitatu Pugo Oriol* per cinc mancusos de Barcelona. Signa Bofill sotsdiaca. Escrivà Ponç, prevere.

1057, febrer 22

ASA 69 (FD309)

Oliba Goltret i la seva esposa Malbergina empenyoren a Bofill Odesind i la seva esposa Sança una casa amb diversos béns i *in sagra Sancti Salvatoris ipsos nostros sacrarios cum parietibus et superpositos, ostios cum limites atque ianuas cum curte et ton [...] ... in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano, in loco vocitatu Figueroles sive in iamd[...] sagra Sancti Salvatoris* per un deute de gra. Els sagraers afronten a l'oest *in calle Sancti Salvatoris*. Escrivà Ponç, prevere

1058, març 8

ASA 71 (FD312)

Adaleit ven a Belliardis una terra amb cases i altres béns i un sagra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polignano, prope strada publica... ipso sacrario qui est infra cimiterio Sancti Salvatoris* a l'oest afronta amb la *calle Sancti Salvatoris*. La terra és *iusta ipso castellar prope ipsa strada publica*. Escrivà Ponç, prevere.

1069, juny 24

ASA 99 (FD363)

Pelegrí, fill de Sendred, ven a Berenger Ramon i Arnau Gerbert i els seus germans un alou amb cases, terres, vinyes i altres béns que va obtenir per permuta amb Adalgardis i la seva filla Siccardis, *in chomitatu Barquinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliano et Sancta Maria Antiga et de Sancti Minati* per 140 mancosos *de auro puro monete Almodis comitissa*. Té afrontacions amb el feu de Barberà i *alodio Sancti Cucuphati et Sancti Laurencii*. Escrivà Ponç, sacerdot.

Benet

núm. FE: 68

cronologia: 1053-1069

núm. subscripcions: 3

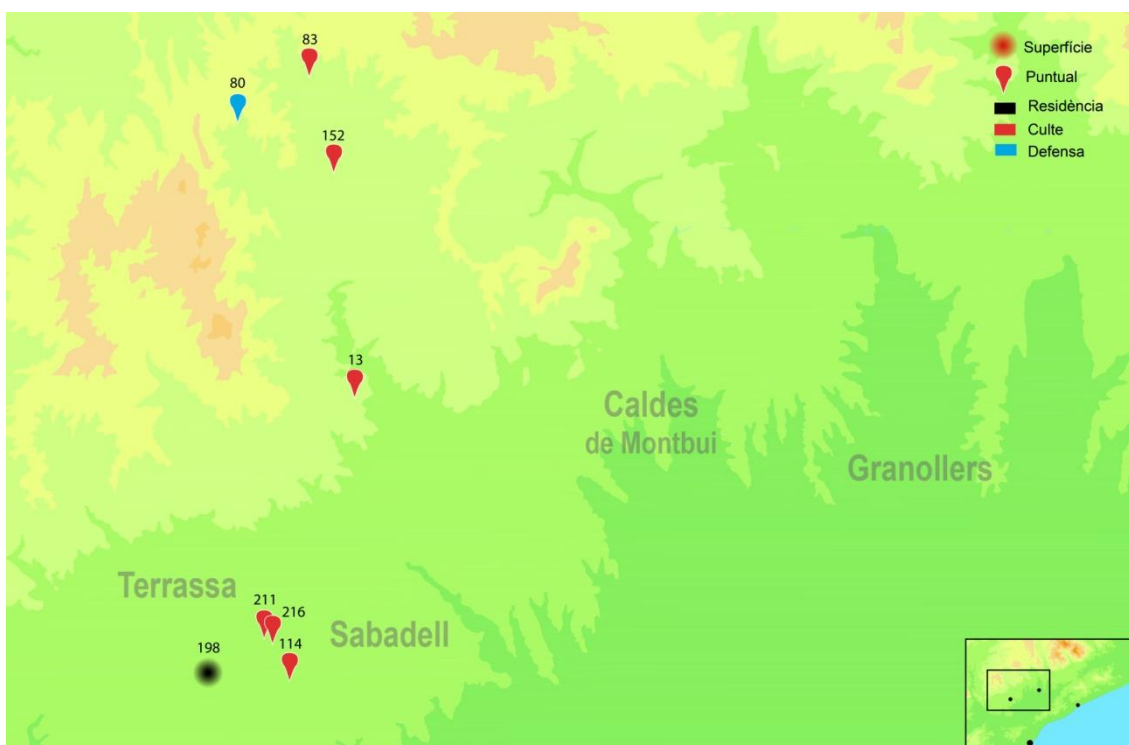
núm. documents: 5

FD: (280), 289, 318, 325?, 364

UT documentades: 13, 80, 83, 114, 152, 198, 211, 216222

terminologia eclesiàstica: *ecclesia* i hagiotopònims

numerari: 2 sous, 100 mancusos

Prevere monjo de Sant Llorenç del Munt actiu com a escrivà entre el 1053 i el 1069. Actua com a escrivà només en documents relacionats amb Sant Llorenç del Munt: una venda, un testament i una donació. Pere Puig identifica l'escrivà d'un document sense signatura com el monjo i prevere Benet, es tracta de la definició d'unes propietats resultat d'un plet fet davant Sant Julià d'Altaura i presidit per l'abat Odger de Sant Llorenç.

Signa amb d'altres monjos de la comunitat una donació condicionada que fa l'abat Odger el 1049. Es refereix als edificis eclesiàstics designant-los amb el mot *ecclesia* o amb l'hagiotopònim sol.

1049, gener 9

SLM 346 (FD280)

Odger, *aba domum Sancti Laurentii cenobii* i la comunitat donen als esposos Argemir i Filmera un alou *in chomitato Barquinona infra terminis Terracia ad*

domum Sancti Christofori, ad domus edificandum, simul cum ipsa ecclesia ud eam bene condiregatis et dirigenter instruatis et ipso alode bene laboretis. Aquest alou els arribà per donació del comtes Ramon Berenguer i Ermessenda. Han de donar tasca *et non liceat vobis... alium senioraticum facere nisi domum Sancti Laurentii.* Signen l'abat Odger i els monjos Amat, Ramon, Guitard, Pere, Benet, Ponç, Undiscle i Borrell. Escrivà Guadamir, levita.

1053, juny 11
SLM 370 (FD289)

Guillem Cabra ven al monestir de Sant Llorenç del Munt i a l'abat Odger una peça de terra *in comitatu Barchinona infra termine Terracia in locum que dicunt ad ipsas Arenas prope ecclesia Sancti Christofori]* per dos sous de Barcelona. Afronta a l'est *in ipsa arena qui pergit ad ipsa Fabrica, de meridie in terra de comite... de circi in strada publica qui pergit ad Egara.* Escrivà Benet, sacerdot i monjo.

1060, gener 7
SLM 398 (FD318)

Testament d'Udalguer, fa deixes a moltes esglésies. Deixa al seu germà Gerbert *ecclesiam Sancti Felicis de Castellar... et ipsas meas manisones qui sunt iuxta ecclesiam Sancti Felicis predicti, un molí subtus Ripa Tallada... et post obitum suum remaneat ad Sancto Laurentio de ipso Monte.* Fa deixes a *ecclesie Sancti Felicis de Lacera C aureos manculos ad ipsa opera et ad dedicacionem. Et dimitto ipsum meum alodiium de Gavarred presbitero eiusdem ecclesie Sancti Felicis, ut eam cantet et teneat eam sine blandimento ullius hominis, et si quis vicarius aut aliquis homo voluerit ei eum auferre, non abeat potestatem, sed statim sit liberum et solidum de ipso castro que dicunt Petra, et predictus presbiter teneat et possideat in diebus vite sue et post obitum suum eligat alium presbiterum qui teneat eum in servicium predictae ecclesie, et ipse alium usque in finem seculi.*

Et ipsum alodium qui fuit de Wadallo cum suis omnibus pertinentiis dimitto presbitero Sancti Laurentii de Lacera, qui cantet eius ecclesiam et tali modo teneat eum, sicut presbiter Sancti Felicis.

Dóna també *cenobio Sancti Mikaelis de Fallo parilio uno de copas argenteas, et ad Sancti Laurentii cenobii de ipso Monte copam unam ad textum evangelii.* El castellum de ipsa Petra... *in terminio de Lacera* el deixa al seu germà Gerbert i a Amat Eldric, almoiner. Escrivà Benet, sacerdot i monjo.

1063, maig 23
SLM 409 (FD325)

Sunyer defineix a Guillem, Guillem, Joan, Guisla i Frul la meitat d'un alou *qui est in Marcians, qui pertinet ad Sancti Laurenti* que es disputaven. Ho fa *in placito ante Sancti Iuliani de Altura in presencia domni Odegarii abbatis et Reimundi Seniofredi de Resubio et Amati Oldrici et Mironi Renardi et Bernardi Terrocii et Willelmi Wilaberti et Wilaberti Olibani et Willelmi Durandi et aliorum bonorum hominum qui ibi aderant.* Ells li feren abans la definició de

l'altra meitat. Pere Puig identifica l'escrivent amb Benet, sacerdot i monjo, però no hi consta signatura.

1069, gener 18

SLM 442 (FD364)

Guillem Arnau i la seva esposa Riquell donen a San Llorenç del Munt mitja mujada de vinya *in comitatu Barchinona infra termine Terracia in locum que vocant Merano*. Afronta a l'est *in vinea de Sancti Petri Egara*. Escrivà Benet, sacerdot i monjo

Ramon

núm. FE: 185

cronologia: 1053-1088

núm. subscripcions: 15

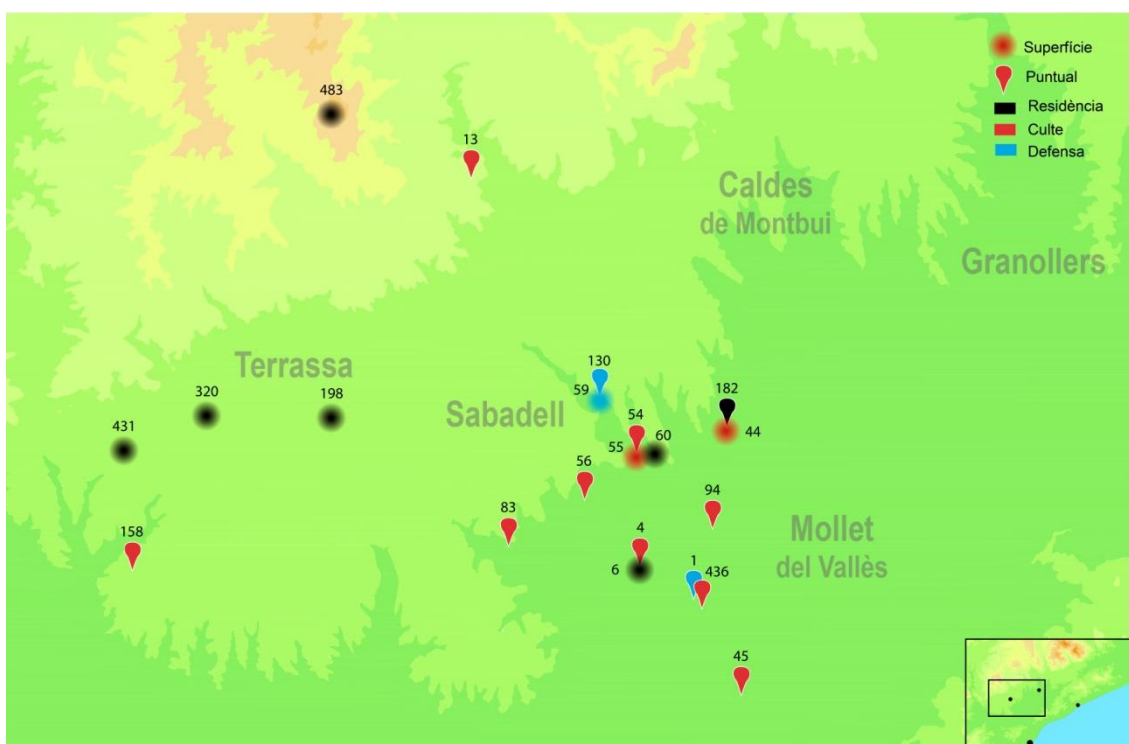
núm. documents: 15

FD: 288, 333, (341), 343, 344, 350, 353, 362, 371, 378, 381, 407, 408, 418, 420, 458

UT documentades: 1, 4?, 6, 13, 43, 44, 45?, 54, 55, 56, 59, 60, 87, 94, 130, 158, 88, 182, 198, 320, 431, 436, 483

terminologia eclesiàstica: *altar, basilica, ecclesia, paroecia, sacrarium*, hagiotopònims

numeri: 6 unces d'or de Barcelona, 2 mancusos, 30 mancusos *infra auri et argenti*

Escrivà probablement originari de la zona de Terrassa del qual coneixem part del seu cursus clerical. El 1053 signa el primer document on l'hem identificat essent encara sotsdiaca. Es tracta d'una venda a canvi d'una important suma d'or. El 1056 escriu una donació a Sant Llorenç del Munt sense signar-la¹⁷⁵.

A partir del 1065 el trobarem ja com a sacerdot a Sant Salvador Polinyà¹⁷⁶ on signarà set documents referents a béns situats dins d'aquesta parroquia. Signa també documents particularment importants dels senyors feudals de la zona: els Santa Coloma i els Òdena.

¹⁷⁵ (Puig i Ustrell 1995, 1147)

¹⁷⁶ J. Alturo en fa una breu nota biogràfica resseguint la seva relació amb els senyors de Polinyà, els Santa Coloma (J. Alturo, *Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XII* 1985, 80).

El 1067 redacta l'execució del testament de Bonfill Odesind (de Santa Coloma), senyor de Barberà, a la capella de Santa Coloma del dit Castell. Aquests Santa Coloma foren durant bona part dels segles XI i XII els senyors de Polinyà.

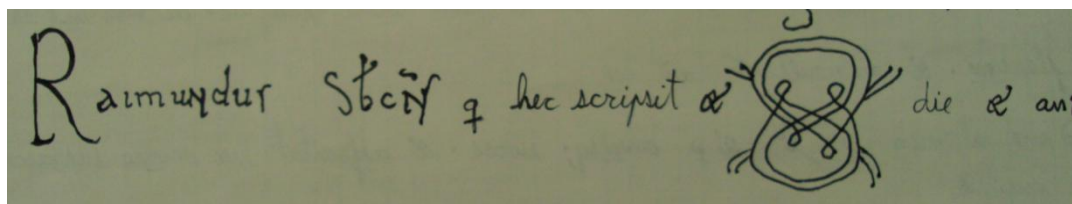
Amb els Òdena, senyors d'Arraona, subscriu tres documents referents a la nova església de Sant Salvador. En primer lloc la magnífica dotació i acta de consagració de l'abril de 1076, i uns mesos després l'oblació que fa un altre prevere Ramon de si mateix a aquesta església el desembre d'aquell any,. El 1069 ja havia redactat l'establiment que feren d'un mas a aquest mateix sacerdot. Finalment, el 1088 el prevere Ramon aixecarà l'acta de l'excució del testament de Guillem Bernat d'Òdena.

Sobta la longevitat d'aquest escrivà que J. Alturo encara identifica en un diploma del 1106, serien 53 anys de vida activa redactant escriptures publiques. En els documents de la nostra selecció el darrer que signa és del 1088.

1053, abril 1

SLM 368 (FD288)

Ramon Bofill i la seva esposa Alsava venen per vuit unces d'or de moneda de Barcelona a Berenguer Sanla un alou *in comitatum Barquinona infra termines Terracia in parrochia Sancti Quirici in loco vocitato Rio Mulnel*. Afronta al sud amb l'alou de Sant Llorenç. Signen els levites Guilabert i Ramon. Escrivà Ramon sotsdiaca.

1056, maig 31

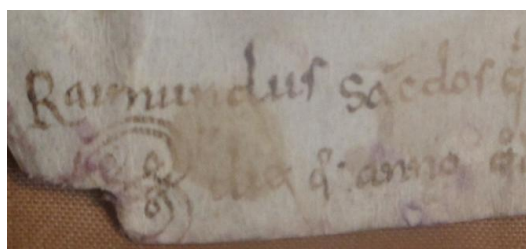
SLM 381 (FD458)

Amat Oldric, Ramon Seniofred i Guinedella, almoiners del difunt Enric, donen a Sant Llorenç del Munt tres mujades de vinya amb la tera on són plantades *in comitatu Barchinona, in termine Terracia, in locum que dicunt Buadella sive in Valle Torta*. Afronta a l'est *in terra comitale* i al sud *in alode Sancti Felicis de Castelar*. Signen Guilabet i Guillem, sacerdots. L'escrivà no signa, però segons Pere Puig es tracta del sacerdot Ramon que identifiquem com a FE185.

1065, març 9

ASA 86 (FD333)

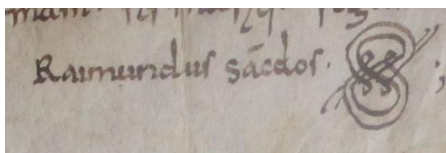
Llopart i la seva esposa Esceciosa venen a Bofill Odesind i la seva esposa Sança una terra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, [...]arrochia Sancti Salvatoris Polinnanense, prope ipso puio de ipsa ecclesia*. Escrivà Ramon, sacerdot

1066, maig 24

ASA 88 (FD341)

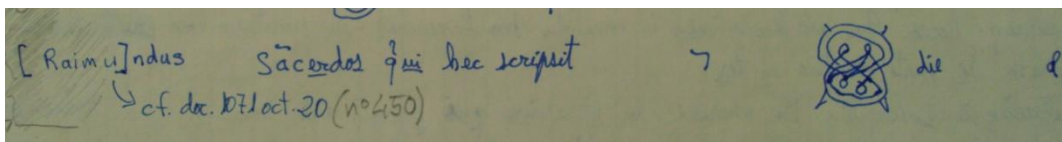
Guillem Deodat i la seva esposa Ermengarda venen a Bofill Odsend i la seva esposa Sança unes terres amb diversos béns *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polignanense*. Afronta al sud amb terra i vinya de Sant Cugat. Signen Ramon i Bofill, sacerdots. Escrivà ...rnus, levita (Isarn?).

1066, juny 23

SLM 431 (FD344)

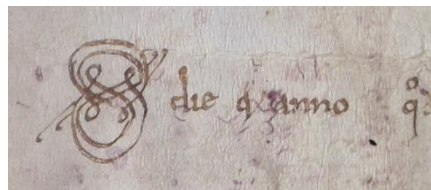
Guillem Bernat i la seva esposa Adaleda venen a Bonfill Odesend i la seva esposa Sança unes propietats molt extenses amb tota mena de béns *in comitatu Barchinonense in vocativo loco Avellaneto* per 54 unces d'or pur de Barcelona. Afronta *orientes in termine Terracense et in alaude Sancti Laurenti, de meridie in stratam qui pergit ante ianuam Sancte Marie usque ad Ultrera et in termine Eulese et in rio de Mazanis, de occiduo in termine Ultraria et de Villa de Kavallis, a parte autem circi in termine de Toldell seu in termine Terracia vel in termine de Sorbeti*. Signen Ramon prevere, Guislabert, sudecens, Isarn, levita, Pere, prevere. Escrivà Ramon, sacerdot

1066, setembre 18

ASA 89 (FD343)

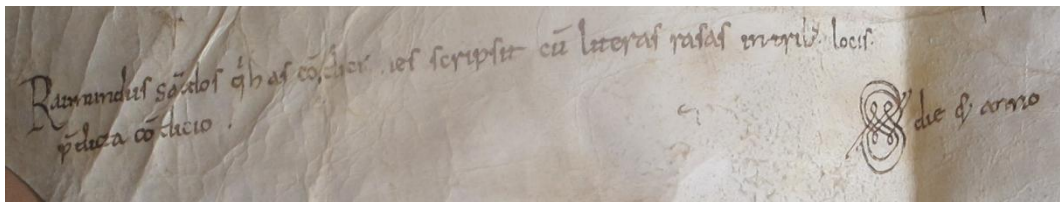
Ermengarda i el seu fill Bernat, fill de Guitard, venen a Bofill Odesind unes terres i cases i altres béns en diversos llocs *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polinnanensi vel in eius sacraria seu in vocativo loco Olmet* per sis unces d'or pur de Barcelona de moneda de Barcelona. Afronten els *sacrariis* que tenen *prope ecclesiam Sancti Salvatoris Polinnanensi* a l'est *in strata pergente ad ecclesiam iamdictam... seu in parietibus iamdicta ecclesia*. Situa diverses vegades els altres béns dins la parròquia de Polinyà. Escrivà Ramon, sacerdot.

1067, agost 27

ASA 92 (FD350)

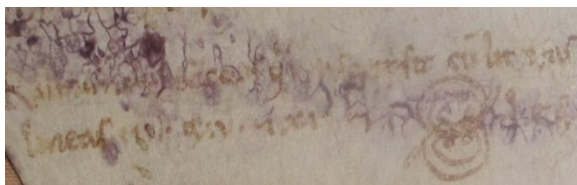
Execució del testament de Bonfill Odesind en que deixa com a almoiners la seva esposa Sança, el seu fill Berenguer i Miró Amalric. El testament l'escrigué Ramon Miró sacerdot. En són testimonis Dalmau prevere, Tedbal Duran i Bofill Gonter. Juren *per altare consecratum in honore Sancte Columbe Virginis, cuius basilica sita est infra terminos de Barberano, in Vallense*. Entre les diverses deixes *fraternitate monachorum Sancti Cucuphati...*, *fraternitate monachorum Sancti Laurenti... ad monachorum Sancti Michaelis Falio aliam, ad opera Sancta Maria mancosos II...*, *ad Sancta Columba mansiones ubi stetit Seniofret Lopardi cum terris... qui est in circuito quod nuncupant ad ipsa insula iuxta Rivi Pollenti... ut presbiteri qui cantaverint ecclesiam Sancta Columba iamdicta habuissent et tenuissent et possedissent in servitium Domino Deo et ipsam ecclesiam per manu Berengario filio eius vel eius proienia, et ipsi intercedant ade Deum omni tempore... concessit ad Berengarii filii sui suprascripti terris scilicet cum ecclesia Sancta Col[...]a et turre vel mansiones qui sunt in circuito... i altres béns que limiten al nord *in strata pergente ex castro Barberani per Lobateres et pervadit usque ad Sancta Maria Antiqua*. En una altra deixa uns béns que tenia al camí de sota els molins de Canyadell *usque ad Sancti Stephani et usque ad Rio Sico, exceptus decimas de ipsos mulinos*. Una altra deixa a Ullastres i Avellanet a la *via que pergit supra ecclesiam Sancte Marie usque in rivo vocativo Masurgs*. Signen Bernat, prevere i Guillem, jutge. Escriva Ramon, sacerdot.*

1068, febrer 28

ASA 95 (FD353)

Ermengarda i el seu fill Llop enpenyoren a Sança, per un prèstec ja rebut, unes terres amb cases *in comitatu Barchinona, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliniano, in vocativo loco Olmeti*. Afronta al nord *in terra Sancti Cucuphati*. Escrivà Ramon, sacerdot

1069, abril 28

ACA1 750 (FD362)

Guillem fill de Bernat i la seva esposa Ermengarda estableixen a Ramon prevere un mas que va ser de Vives Bonuç, *in comitatu Barchinonense, infra termine*

castrum Arrahonense. Rebran el cens de dos sous de diners i un anyell a l'any.
Escrivà Ramon, sacerdot.

1074, maig 6
ASA 102 (FD371)

Llobet i la seva esposa Blidgardis empenyoren a Sança i al seu fill Berenguer dues peces de terra amb cases i altres béns *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco que dicunt Puio Oriol* per sis sesters d'ordi. Escrivà Ramon, sacerdot.

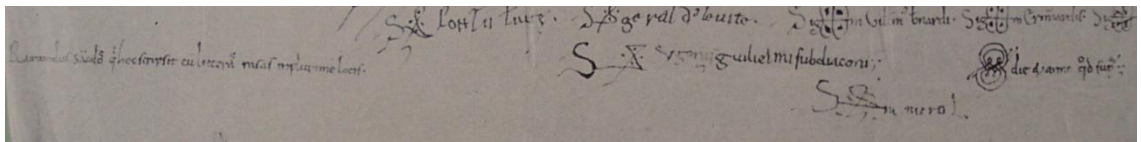
1076, desembre 4
ACA2 64 (FD381)

Ramon sacerdot es dóna *me ipsum, tamb animae quam corpus, et omnes facultas quod mihi pertinere possint Salvatori nostro domino Iesu Christo, cuius ecclesia sita atque consecrata est in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminos Arrahonense, ut ego ibi serviam diebus ac noctibus vitae meae et proprietas mea vel que augmentare possim fiat proprietas eiusdem matris ecclesiae aput me ipsum...*

...Sig+num Raimundus sacerdos, nesciens scribere set puncti soliti hanc prescriptionem ilarique animo firmo et adstantibus testes firmare iubeo. Et in prephatam donacionem addo complantaciones vel edificitiis quod factas habeo infra terminos prescripti Arrahone, ita ut seniores prephato castro habeant inde censum vel tascham quod eis pertinent. Signa Folc, prevere. Escrivà Ramon, sacerdot.

1076, abril 30
ACA1 891 (FD378)

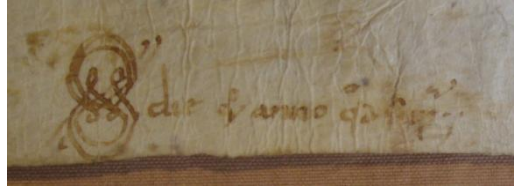
Acta de consagració de Sant Salvador d'Arraona. Humbert, bisbe de Barcelona, amb el bisbe Berenguer de Girona, a precs de Guillem Bernat del castell d'Òdena, i dels *hominum parrochie Sancti Felicis Arrahone* consagra *aecclesiam que est constructa in honore domini nostri Iesu Christi et Salvatoris mundi in terminum parrochie iam dicte Sancti Felicis. Dono namque ei cimiterium passus XXXX in circuitu illius ut ullus homo ibi ulli homini non faciat ullam calumniam sive dampnum neque vim.* Signa Bernat, ardiaca, Ponç, sagristà, Miró Donuç, sotsdiaca, Isarn, sacerdot, Guillem, levita i cabíscol, Ponç, levita, Geral, levita, Hug Guilem, sotsdiaca, Miró levita. Escrivà Ramon, sacerdot.

1084, febrer 23

ASA 118 (FD407)

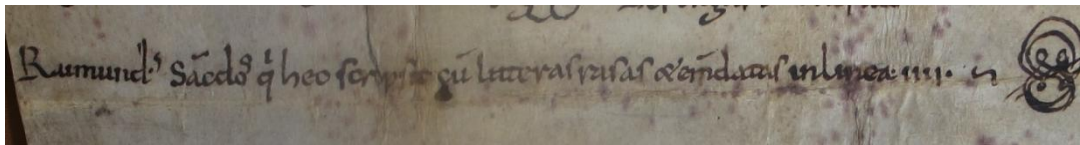
Miró i la seva esposa Guilla venen a Sança i al seu fill Guillem unes terres amb vinyes i cases *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano, in loco vocativo Meserata* per 30 mancusos *infra auri et argenti precium*. Escrivà Ramon, sacerdot.

1084, maig 6

ASA 125 (FD408)

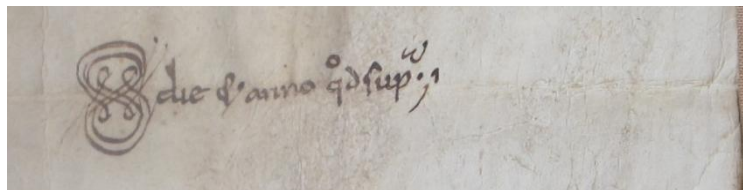
Sança i el seu fill Guillem permuten amb Isarn Bofill i la seva esposa Adelaida una terra amb cases que pertanyen a *eundem mansio* i altres béns *in comitatu Barchinone, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano, in capite Olmeto*. Escrivà Ramon, sacerdot.

1086, maig 7

ASA 126 (FD418)

Isarn Bonfill i la seva esposa Adelaida permuten amb donya Sança i el seu fill Guillem una terra amb casa i altres béns *in comitatu Barchinone, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano, in termine quod dicitur Olmeto*. Una afrontació és amb un alou de Sant Cugat. Escrivà Ramon, sacerdot.

1088, juny 28

ACA2 201 (FD420)

Execució testamentària del testament de Guillem Bernat. Els marmessors Ramon Guillem, Galceran i Ermengarda donen *domino Deo, Salvatori nostro, cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinone, infra termines Arrahone...* terres, vinyes, cases, arbres i altres béns *in comitatu iamdicto in vocavitis locis ipsa Vite et in Arrahona vel in Poliniano*. Sanció espiritual *iram Dei incurrat et a*

liminibus Sancte Dei ecclesie extraneus efficiat et cum Iuda Scariothe, qui dominum tradidit, particeps efficiat. Signen Ug prepòsit, Ermengol, sacerdot, Guadall, prevere, Arnau levita. Escrivà Ramon, sacerdot.

Ramon

núm. FE: 212

cronologia: 1054-1065

núm. subscripcions: 3

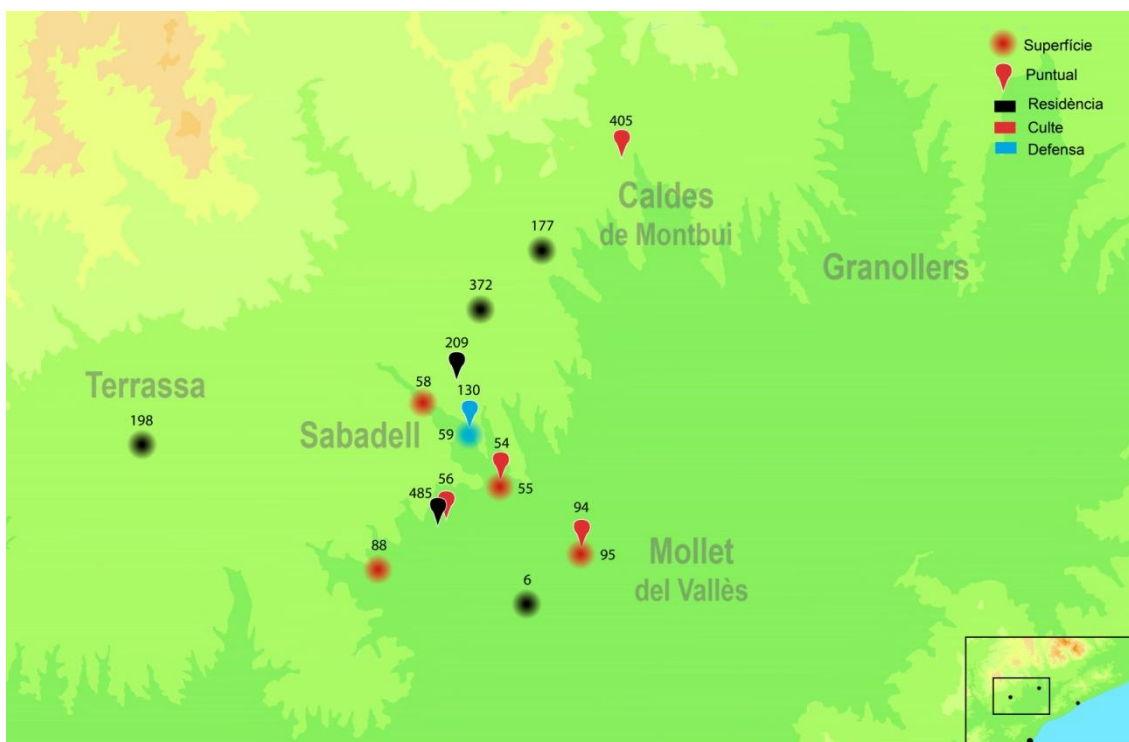
núm. documents: 3

FD: 299, 327, 334

UT documentades: 6,54,55,56,58,59,88,94,95,130,177,198,209,372,405,485

terminologia eclesiàstica:

numerari:

Escrivà actiu entre 1054 i 1088 a Arraona. Era diaca del 1054 al 1064 i a partir del 1065 consta com a prevere.

Subscriu sis documents, cadascun de tipologia diferent: venda, convenença, establiment, acta de consagració, oblació i execució testamentària.

Els dos primers documents, del 1054 i 1064 són referents a la venda i infeudació del castell d'Arraona.

1054, agost 1

ACA1 435 (FD299)

Bernat Amat ven als esposos Guillem Bernat i Ermengarda *ipso kastro de Arraona... cum suis terminis et pertinenciis atque adiacenciis suis necnon et aeclesiis,... exceptus ipsum fevum quod ego ibi hodie teneo per Guilelmi, episcopi Ausonensis, aud per Gufredi Seniofredi. Sunt hec omnia in comitatu Barchinonensi, sicilicet, in Vallense...* per cinquanta unces d'or de Barcelona in

rem valentem. Afronta a l'est in termines de Sancti Minati vel in termines de Poliiano... al sud in termine de Sancte Marie Antique vel in termine de Barberano... a l'oest in Riosicho vel in termine de Terracia sive de Sancti Quirici, et pergid usque ad Sobarbar, a parte vero circii in parrochia vel in termine de Sancti Vincencii de Ioncheres... Escrivà Ramon, levita.

1064, febrer 12

ACA1 615 (FD327)

Guillem Bernat i la seva esposa Ermengarda convenen amb Arbert Bernat donarli en feu *ipsum castrum de Arraona, et donant ei ipssam terram per fevum... et excepto ipssum locum de Sancto Salvatore vel eius pertinenciis. Li donen també de ipso mercato de Sancto Salvatore in unam mesuram ipsam terciam partem . Et de ipsa ledda qui in antea exierit de ipso mercato, donant ei de hoc quod Guilielmus et Ermengardis iam dicti tenuerint ad illorum dominicum ipssam terciam partem. Et convenit predictus Guilielmus et Ermengardis iam dicta ad iam dictum Arbertum ut, si Deus illis dederit ipssam parrochiam de Sancto Felice, donent eam ad Arbertum iam dictum. Et propter predictum castrum et predictam chastellaniam et iam dictam parrochiam, sic convenit predictum Arbertum ad iam dictum Guilielmum et ad iam dictam Ermengardem ut abeat illis in ostes et in chavalchadas quinque milites optimos paratos de illorum servicio, sine illorum enganno, et donet eis predictus Guilielmus et iam dicta Ermengardis octo asines. Et si ipsam parrochiam de Sancto Felice non abuerit, abeat eis in ostes et in chavalchadas tres milites optimos adobatos de illorum servicio, sine engan, et donet eis predictus Guilielmus et iam dicta Ermengards sex asines, et mittat iam dictum Arbertum in predictum castrum ipssum chastellanum aut ipssos chastellanos quibus illi mandaverint ad mandamentum et ad voluntatem de predicto Guilielmo et de iam dicta Ermengardis... Escrivà Ramon, levita.*

1065, març 18

ACA1 630 (FD334)

Bernat Bernat de Togores i el seu germà Bernenguer Bernat, cavallers, venen a Arnau Ramon unes cases amb terres i oliveres i vinya *in comitatu Barchinone et iuxta ecclesie Sancte Marie Calidis* per deu unces d'or de València. Afronta a l'est, sud i oest *in alodio Sancte Marie predictae et de nostros heredes* i al nord amb les cases de Guinard, levita, difunt. Escrivà Ramon, sacerdot

Ponç

núm. FE: 174

cronologia: 1061-1077

núm. subscripcions: 5

núm. documents: 5

FD: 322, 326, 337, 355, 382

UT documentades: 54, 55, 57, 58, 91, 94, 95, 240

terminologia eclesiàstica: *ecclesia*, *paroecia*, *sacrarium*

numerari: 7 mancosos d'or de Barcelona

Escrivà actiu del 1061 al 1077, signa fins el 1063 com a sotsdiaca i a partir del 1065 com a diaca.

Subscriu cinc documents en que es fa referència a llocs de culte al Vallès, tots ells conservats a l'Arxiu Capitular de Barcelona. D'aquests, una definició i una permuta fan referència al Bisbe (en un d'ells, FD322, s'explicita que l'acte es fa al palau episcopal) i un és una donació a la Canònica. Només un document és una venda entre particulars. Probablement és un clergue del capítol catedralici.

Fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* per referir-se als llocs de culte i els espais relacionats amb ells.

Només en un document hi ha un esment a numerari expressat en mancosos d'or.

1061, juliol 27

ACB1 1027 (FD322)

Ramon Sunifred defineix al seu germà Guillem clergue, *Barchinone in episcopali domo... loco coram positis episcopis domno Guilelmo ausonensi et domno Gislaberto barchinonesi*. Hi participa, entre d'altres prohoms, Berenguer ardiaca, Vives prepòsit, Ponç *sacriscrinio*. Li lliura tot excepte la casa *in Malagnanico... et ecclesia quae ibi est cum rebus omnibus quae pertinent vel pertinere debent predictae aecclesiae, et mansione et alodio quod fuit Arnalli Sinfredi, quod est in parrochia Sancti Felicis Arraone et in parrochia Sancti Vincencii de Iuncariis...* Escrivà Ponç sotsdiaca

1063, setembre 20

ACB1 1050 (FD326)

Mir, la seva esposa Ermegod i el seu fill Arnau venen a Viçà Guadall, levita, dues terres amb altres béns *iuxta ecclesiam Sancte Perpetue... in comitatu barchinonensi, in Vallense, in parrochia iam dicte virginis* per un cafis d'ordi i 7 mancusos d'or de Barcelona. Afronta una a l'oest *in alodio et in sacrariis Sancte Perpetue*, i l'altra també a l'oest *in sacrariis*. La casa afronta a l'est *in ecclesia et in exitu Sancte Perpetue, a meridie et occiduo in callibus ipsorum sacrariorum, a circio in sacrario Guilielmi Mironis*. Signen Guitard, levita, Arnau, prevere. Escrivà Ponç, sotsdiaca.

1065, setembre 29

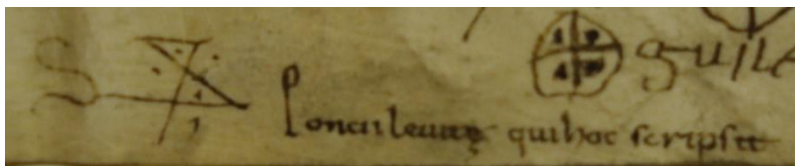
ACB1 1089 (FD337)

Ermengarda dóna a la Canònica de la Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona una terra amb vinya i arbres *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochia Sancte Marie Antiqua*. Escrivà Ponç, levita.

1068, març 9

ACB1 1164 (FD355)

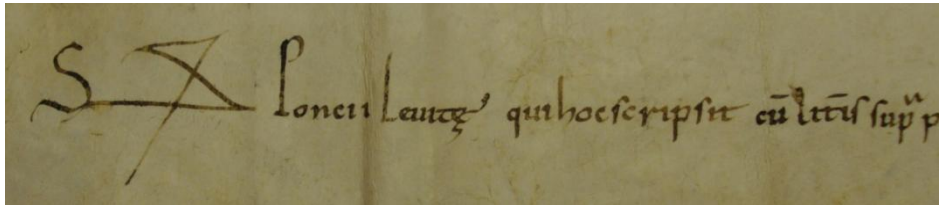
Berenguer, bisbe de Barcelona, permuta amb Ramon Sunifred i la seva esposa Ermengarda els alous que tenia la Canònica *in comitatu barchinonensi, in parrochia Sancte Agnetis de Malananicis, et in parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha, et in parrochia Sancti Petri de Rivorubro* i d'altres béns al comtats d'Osona i Urgell per uns béns al territori i comtat de la ciutat de Barcelona. Signen Ramon, levita i jutge, Ponç *sacricustus*, Bernat, levita, Vivas, levita i prepòsit, Pere ,prevere, Guillem, sotsdiaca, Oliva, levita, Ermengol Ramon, jutge. Escrivà Ponç, levita.

1077, gener 26

ACB1 1309 (FD382)

Sexet i la seva esposa Ermessenda donen a Adatrud, la seva filla, uns alous, entre ells *alodium quod habemus infra parrochiam Sancti Stephani de Granolers*. Escrivà Ponç, levita.

Isarn

núm. FE: 152

cronologia: 1065-1092

núm. subscripcions: 7

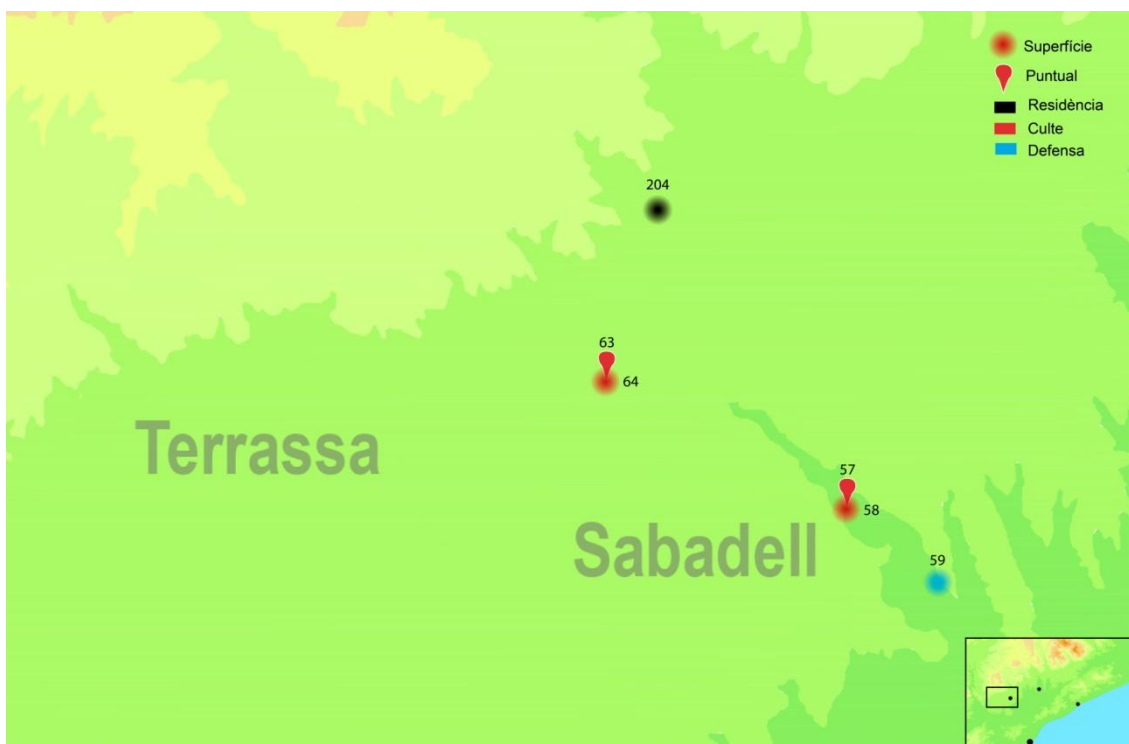
núm. documents: 10

FD: 335, 338, 339, (341?), (344), (356), 403, 471, 475

UT documentades: 57, 58, 59, 63, 64, 209

terminologia eclesiàstica: *appendicium*, *ecclesia*, *paroecia*, hagiopotònim

numerari: 6.5 mancosos, 2 mancosos d'or legítim de Barcelona, 10 sous de diners moneda de Barcelona

Clergue que actua com a escrivà del 1065 al 1092 a Jonqueres, Sant Julià d'Alta, Polinyà i Terrassa. Signa com a diaca fins el 1068, i a partir del 1082 com a prevere. En un document del 1066 on consta com a prevere, però es deu tractar d'algun error.

Subscriu dues donacions als monestirs de Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat, varies vendes entre particulars, un establiment d'un molí i tres documents, ja sigui com a escrivà o com a testimoni, per als senyors de Santa Coloma, Bofill Odesend i Sança per quantitats molt importants.

Fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* per designar els llocs de culte i els espais associats a ells.

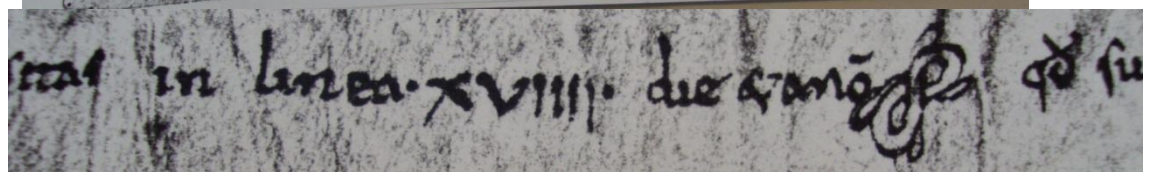
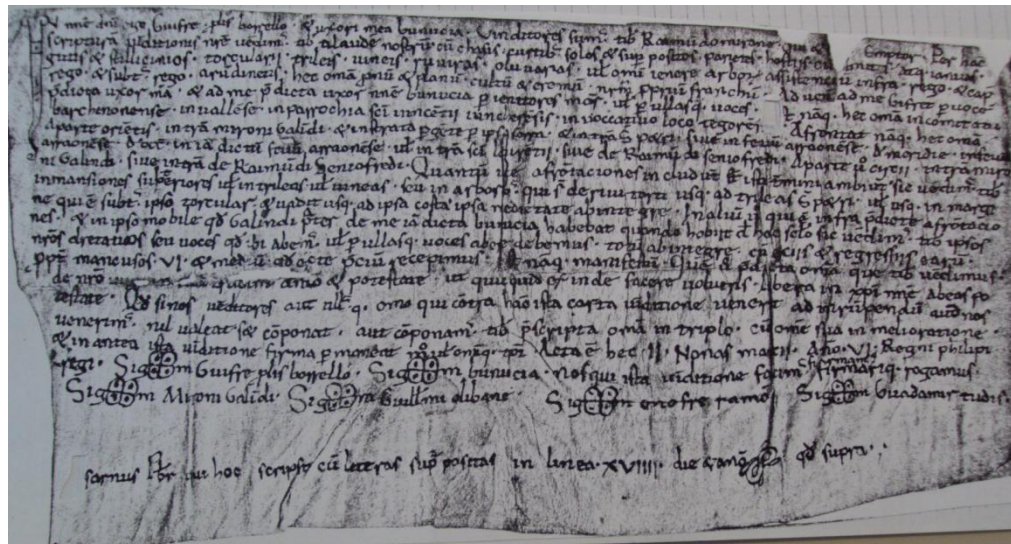
Expressa els valor dels preus a les vendes en mancosos, especificant en un cas que són d'or legítim de Barcelona, i en sous de diners de moneda de Barcelona.

1065, març 14
SLM 417 (FD335)

Bernat, la seva esposa Todesera i els seus fills Borrell, Oliba, Bonadona, i Belisenda donen a Sant Llorenç del Munt unes terres *in comitatu Barkinona in parrochia Sancti Vincenti Ioncheres in locum que dicunt Sobarbar*. Afronta a l'est *in strata publica qui pergit ad Barchinona... de occiduo in alod de Sancti Laurenti sive qui fuit de Mir Cherucio qui est condam*. Escrivà Isarn, levita.

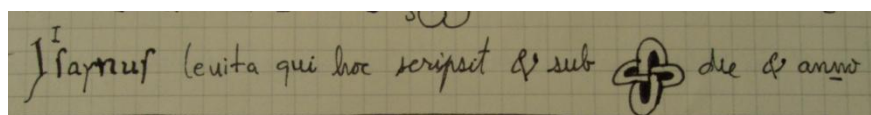
1066, març 6
SLM 427 (FD338)

Guifred, fill de Borrell, i la seva esposa Bonuça venen a Ramon Miró, sacerdot, un alou *in comitatu Barchinonense in Vallense, in parrochia Sancti Vincentii Iuncherensis in vocativo loco Tegorense...* per sis mancusos i mig. Afronta a l'est *in terra Sancti Petri sive in fevum arraonense, de occiduo in iamdictum fevum arraonense.... ad trileas Sancti Petri*. Escrivà Isarn, prevere.

1066, març 22
SLM 428 (FD339)

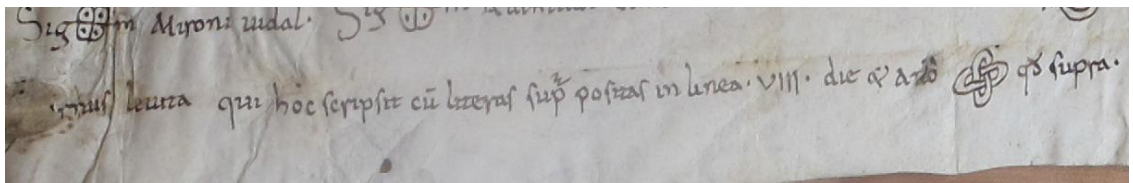
Guadamir Tudis i els seus fills Miró, Sança i Belliarda venen a Josbert una terra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vocant Sicher et in Buadela et in ruvira de Amada vel propre Sancti Iuliani prescripti per dos mancusos de auro legitimi barchinonensi*. Afronta al nord *in ecclesia Sancti Iuliani*. Firmen Ramon, sotsdiaca, Amat, sotsdiaca. Escrivà Isarn, levita.

1066, maig 24

ASA 88 (FD341)

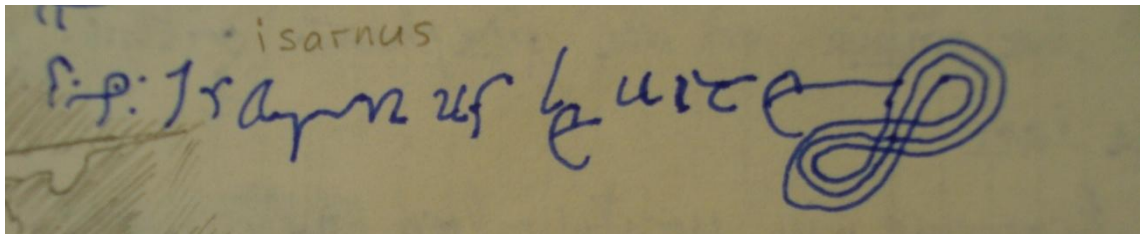
Guillem Deodat i la seva esposa Ermengarda venen a Bofill Odsend i la seva esposa Sança unes terres amb diversos béns *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polignanense* per diverses quantitats de gra i sis sous *de denariis ex monete Barchinonense*. Afronta al sud amb terra i vinya de Sant Cugat. Signen Ramon i Bofill, sacerdots. Escrivà ...rnus, levita (Isarn?).

1066, juny 23

SLM 431 (FD344)

Guillem Bernat i la seva esposa Adaleda venen a Bonfill Odesend i la seva esposa Sança unes propietats molt extenses amb tota mena de béns *in comitatu Barchinonense in vocativo loco Avellaneto* per 54 unces d'or pur de Barcelona. Afronta *orientes in termine Terracense et in alaude Sancti Laurenti, de meridie in stratam qui pergit ante ianuam Sancte Marie usque ad Ultrera et in termine Eulese et in rio de Mazanis, de occiduo in termine Ultraria et de Villa de Kavallis, a parte autem circi in termine de Toldell seu in termine Terracia vel in termine de Sorbeti*. Signen Ramon prevere, Guislabert, sudecens, Isarn, levita, Pere, prevere. Escrivà Ramon, sacerdot

1068, març 27

ASA 97 (FD356)

Bonadona i els seu fills Ramon fill de Bofill, i Arnau venen a Sança i el seu fill unes terres amb cases, sagrams i altres béns *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia [...]* per 20 unces d'or de moneda de Barcelona. Afronta a l'est *in alveo rivi Callense, de meridie in stratam ubique pergente de Santa Maria Antiqua usque ad Granullarios et transiit per Olmeti, de occiduo in fevum Arrahonensi, ex parte circi in termine [...]* Sancte Marie Palacii Salatani. Signen Riguall, sotsdiaca i Isarn, levita. Escrivà Ramon, sacerdot

1082, gener 12

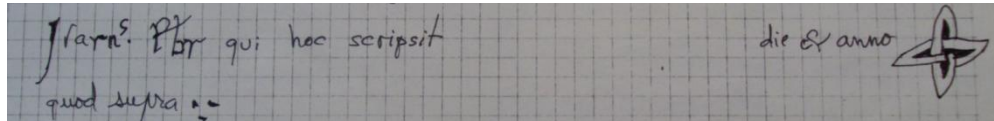
SCV 706 (FD403)

Pere Bonuç i la seva esposa Ermella donen a s. *Cucuphati cenobii* una terra *in comitatu Barch., in Vallense, in parrochia s. Iuliani de Altura, in locum que*

vochant *Barcia Vera*. Afronta al nord amb una terra erma de Sant Cugat. Escrivà Isarn^[R3], prevere.

1090, maig 19
SLM 480 (FD471)

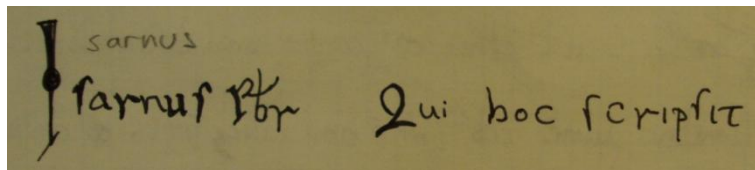
Pere Sendred, la seva esposa Ermessenda, Amat Salomó i la seva esposa Bonuça venen a Guillem Bernat una feixa de terra *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vochant Sicher* per quatre sous de diners de moneda de Barcelona. Afronta al sud *in terra de Ribataiada*. Escrivà Isarn, prevere.

Isarns. Pbr qui hoc scripsit
quod supra :-
die et anno

1092, març 10
SLM 484 (FD475)

Gausert Guillem, la seva esposa Adaleda i Ramon Gausbert donen a Joan Gausbert i la seva esposa Arsenda un molí amb tots els seus utensilis *in comitatu Barchinona infra termine Terratia in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vochant Mulinos Comitales* de manera que ho tindran per a ells i els donaran cada any un sester d'ordi a mesura de mercat i una mitgera de blat a mitjans de març, i no puguin tenir cap altra senyoria. Escrivà Isarn, prevere

sarnus
Isarnus Pbr qui hoc scripsit

Bernat

núm. FE: 116

cronologia: 1071-1095

núm. subscripcions: 4

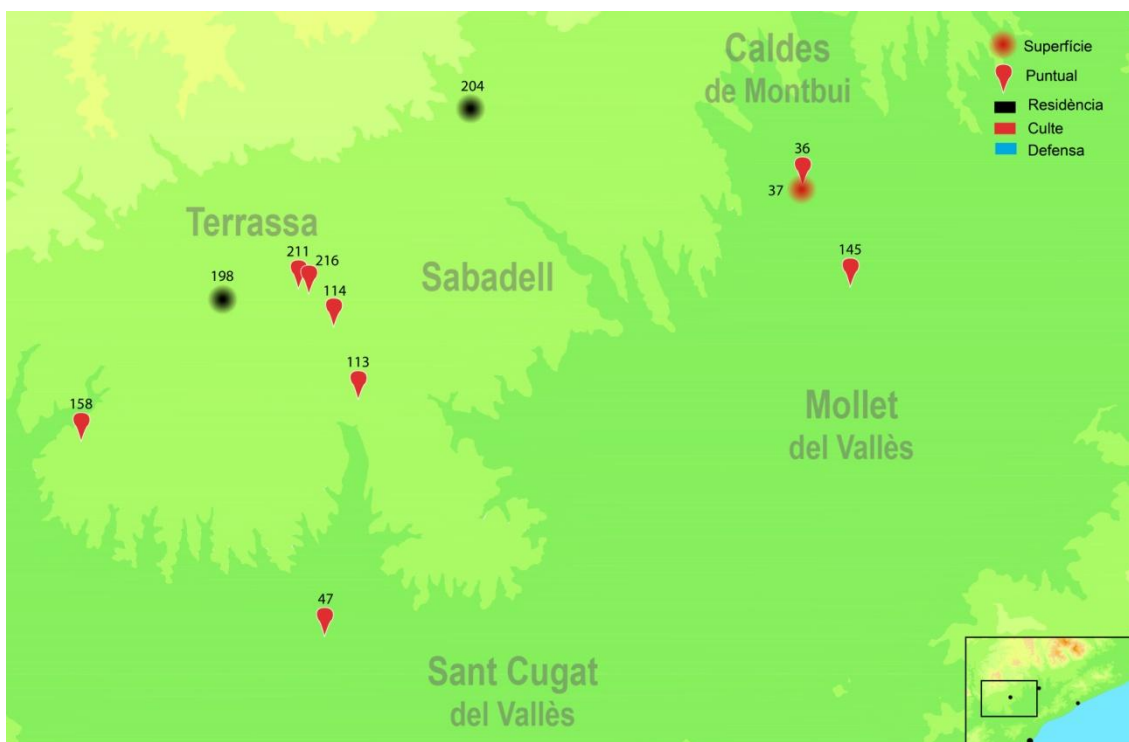
núm. documents: 4

FD: 366, 372, 443, 473

UT documentades: 36, 37, 47, 113, 114, 145, 158, 198, 204, 211, 216

terminologia eclesiàstica: *ecclesia*, *paroecia*, *sacrarium*, hagiopotònims.

numerari: 18 mancosos

El nom de Bernat és molt comú el segle XI. Figura en 12 documents, tots de la segona meitat del segle, i per tant resulta difícil distingir els diferents escriptors.

Escrivà actiu entre 1067 i 1095 a Terrassa i potser Palau Solità. L'any 1067 era sotsdiaca i el 1074 ja era prevere. Subscriu quatre documents: una venda entre particulars, una venda a Sant Llorenç del Munt, una donació a Sant Pere d'Ègara i un testament. El 1071 un prevere de nom Bernat subscriu una donació que fa l'abat de Sant Cugat a uns particulars a Santa Margarida de Boada que probablement és el mateix escriptor. Es refereix als edificis eclesiàstics designant-los amb el mot *ecclesia*, o només amb l'hagiopotònim. Empra també els mots *paroecia* i *sacrarium*.

1071, febrer 4
SCV 672 (FD366)

L'abat Andreu de Sant Cugat i els seus monjos donen a Bernat Ramon i la seva esposa Òria dues peces de terra *cum aliquid de vinea et sacrarium cum suo curtile ad ecclesiam s. Margarite ad ipsa Buada... in comitatu Barch., in parrochia s. Marie de Palacio Salatha, ad ipsa Ruvira sive in Buada.* Afronta a l'oest *in strada qui vadit per ipsa Buada ad Mogoda sive ad s. Margarida.* Firmen Ramon, monjo, Ramon, monjo, Guillem, monjo, Guillem, monjo, Pere, monjo, Ramon, monjo, Guillem, monjo, Oliba, monjo, Guillem, monjo, Rotlan, monjo, Bernat, monjo, Amat, monjo. Escrivà Bernat, prevere.

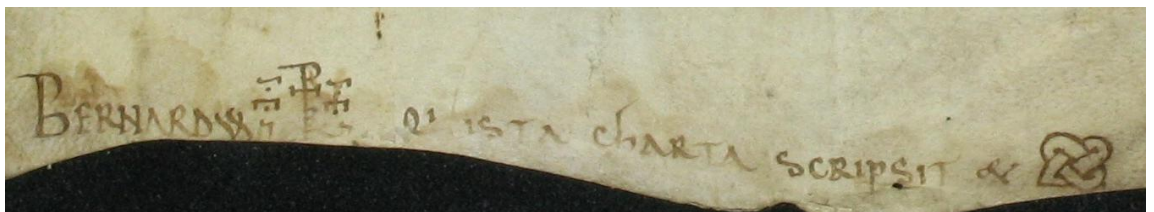
1074, juny 9
SLM 453 (FD372)

Guifred Queruç i la seva esposa Ermetruit venen *Sancti Laurenti martir et tibi Arnaldus monachus emptore...* un alou *in comitatu Barchinonense in terminio de Terracia sive de Castelare prope ipsa ecclesia de Sancta Eugenia sive ad ipsa Valle* per 18 mancusos. Al nord afronta amb *ipsa buada de Sancti Christofori.* Escrivà Bernat, prevere.

1091, novembre 20
AHT 78 (FD473)

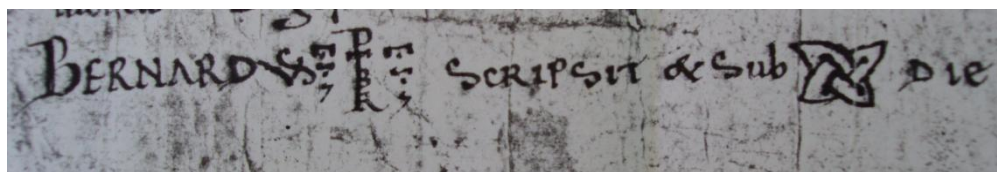
Guadall Domnuç i la seva esposa Ermengarda donen *domino Deo et Sancti Petri apostoli que vocant [sedis] Egara,* un alou amb tasca *in terminis Terracie prope sedis Egara, in locum vocitatum Paradis...* Afronta a l'est amb *ipso torrente qui discurrit et pergit usque ad Egara,* al sud i a l'oest *ipsa via qui venit de Sancti Petri Egara et pergit ad ipsa mansione de comite, quem tenent Iozcfredus, presbiter, qui fuit de Bonifilio Richarii,* al nord *in ipso alaude de comite.* Signa Ramon Berenguer, vicari. Escrivà Bernat, prevere.

1095, juny 10
SLM 492 (FD443)

Testament de Guadall, nomena marmessors Amat Ramon, Miró Ballomar i la seva esposa Elliarda. Fa diverses deixes, *ad Sancti Petri de Rio Rubio ad sua opera manchus I... ad Sancti Petri Egara ad sua opera mancus I... ad Sancta*

*Maria de Ullastrell ad sua opera. A la seva filla Sança una casa amb una
mujada de terra i una altra de vinya qui est in Rio Rubio.
Escrivà Bernat, prevere.*

Ardenc[R4]

núm. FE: 67

cronologia: 1075-1079

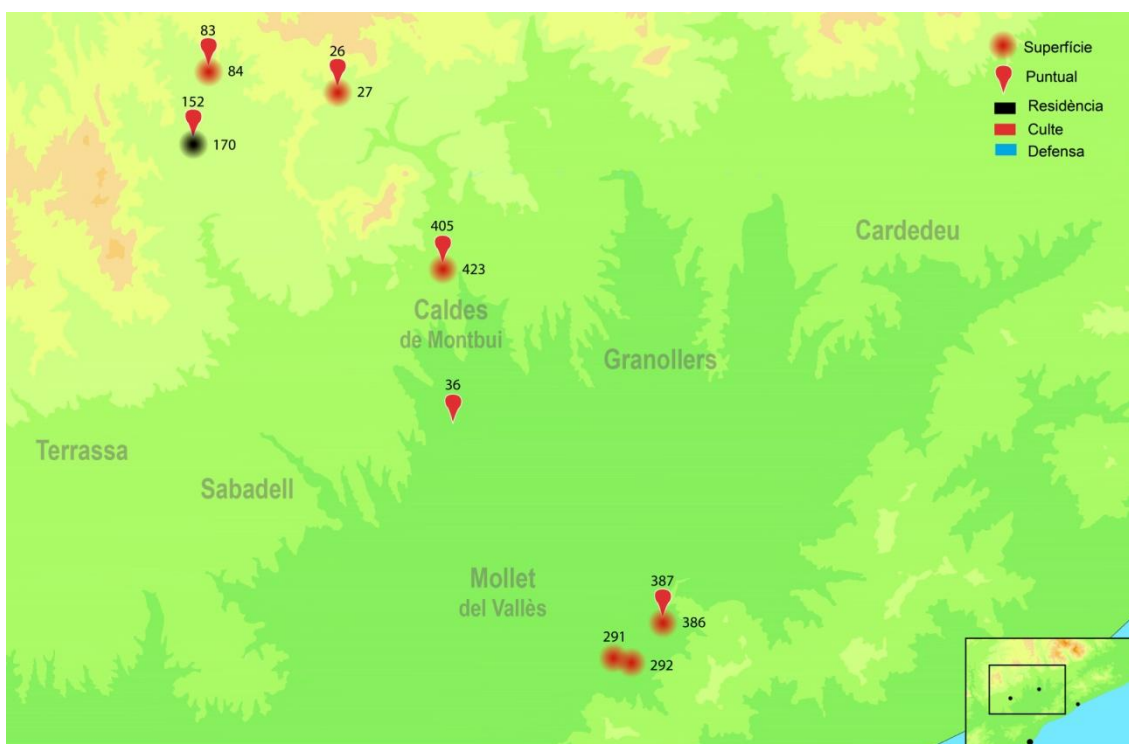
núm. subscripcions: 3

núm. documents: 4

FD: 376, (379), 388, 390

UT documentades: 26, 27, 36, 83, 84, 152, 153, 163, 291, 292, 386, 387, 405, 423

terminologia eclesiàstica: *decima*, *ecclesia*, *paroecia*, *primitiae*, *sacrarium*, *terminum paroeciae*. Sembla que no fa servir l'hagiotopònim sol.

Diaca actiu com a escrivà el 1075-1079. Subscriu tres documents referents a Caldes, Sant Llorenç Savall, Palau Solità, Barberà i diverses localitats del Baix Vallès (Martorelles, Mollet i Sant Fost): una donació a la Canònica de Barcelona, un testament i una convinença.

Apareix com a testimoni el 1076 en una donació que fa el prepòsit de la Canònica de la Catedral de Barcelona a uns particulars de la meitat d'uns béns. Torna a aparèixer uns dies després en un document conservat només als Libri Antiquitatum subscriuint com a escrivà la segona part d'aquesta donació, aquest cop en benefici de la canònica.

Tots els documents fan referència a béns molt importants, pel que es tracta d'un clergue relacionat amb personatges d'alt nivell social, potser establert a Barcelona i amb alguna vinculació amb la Canònica. Podria ser que tots els documents fossin redactats a la ciutat de Barcelona.

En referir-se a edificis i espais eclesiàstics fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* així com les rendes *decima* i *primitiae*.

1075, abril 2

ACB1 1274 (FD376)

Folc Ebrini i la seva esposa Guilla donen a la Canònica de Barcelona un alou *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochia Sancte Marie de Kalles... ..id sunt domos et sacrarios et curtes... i altres béns, terres i un molí. Signen Ramon, levita, Guillem, sotsdiaca, Guitard, prevere. Escrivà Ardenc, levita*

1076, maig 1

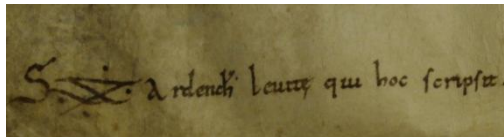
ACB1 1295 (FD379)

Vives Guillem, prepòsit, dóna a Arbert Berenguer i la seva esposa Azalgarda la meitat dels seus alous amb cases, terres, boscos i altres béns *in parroechia Sanctae Mariae de Martoreles, sive in parroechia Sancti Fausti, et in parroechia de Sancti Vincencii de Mollet atque in eorum terminis... Testimonis Dalmau, sacerdot, Riculf, levita, Geral Amat, Ardenc, levita. Escrivà Miró Donuç.*

1078, juny 23

ACB1 1332 (FD388)

Testament de Guillem Domnuç, en el qual deixa *ipsum meum mansum, quod habeo in Ladera, ad ipsa Conamina, ad ecclesiam Sancti Laurentii de Lacera, tali modo et ordine: ut habeat eum cum omnibus suis pertinenciis ille clericus qui iam dictam ecclesiam Sancti Laurentii decantabit. Omne autem meum alium alodium quod habeo in parrochia iam dictae ecclesiae Sancti Laurentii et in parrochia Sancti Felicis de Valle Charchara et in parrochia Sancte Marie de Gallifa et in parrochia Sancte Mariae de Martoreies et in parrochia Sancti Fausti de Campo Senteges... Escrivà Ardenc, levita.*

1079, gener 18

ACA2 95 (FD390)

Convinença entre Ricard Guillem i Guillem Bofill per *ecclesiam Sancte Marie de Palatio cum suis decimis et primicis atque oblacionibus et ceteris omnibus ad ecclesiam eandem quolibet modo sive tenore pertinentibus... I esdevé seu cum mansione sua de Sancta Columba. Escrivà Ardenc, levita.*

Miró Donuç

núm. FE: 146

cronologia: 1076-1085

núm. subscripcions: 4

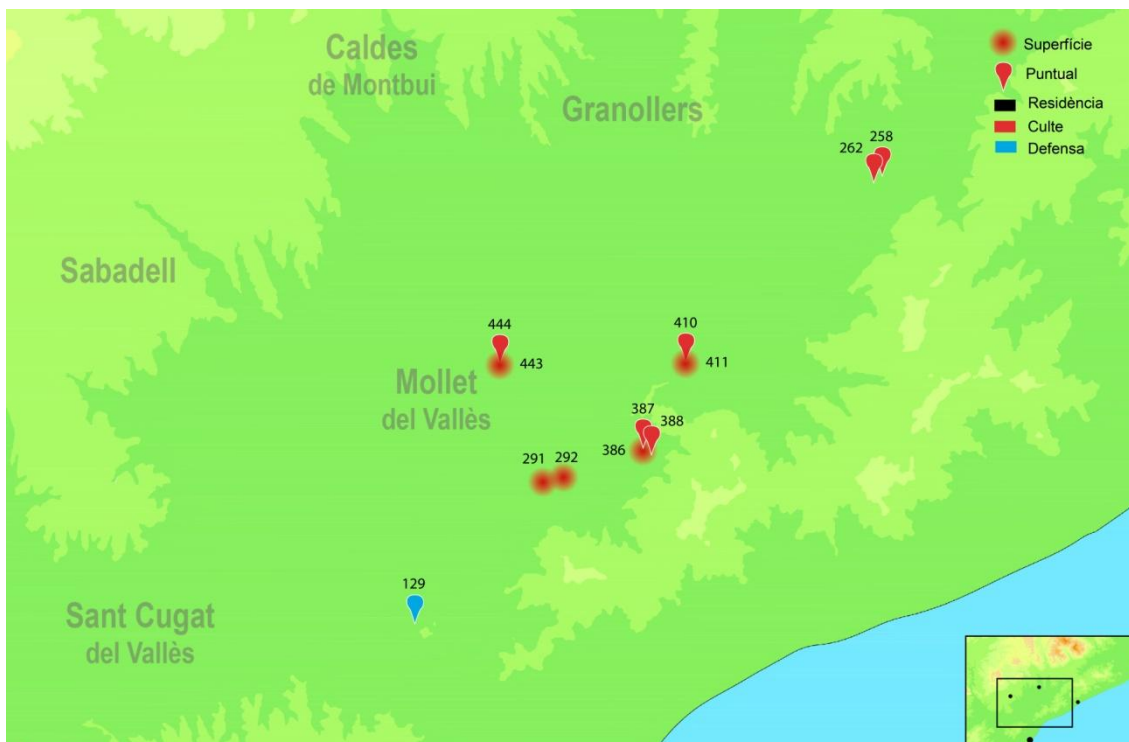
núm. documents: 4-6

FD: 377?, (378?), 379, 383, 404, 412,

UT documentades: 129, 258, 262, 291, 292, 386, 387, 388, 410, 411, 443, 444

terminologia eclesiàstica: *ecclesia*, *paroecia*, *terminus*,

numerari: unces 008 d'or de moneda de Barcelona

Escrivà laic actiu entre el 1076 i el 1085 a Martorelles, Sant Fost, Mollet, La Roca, Montornés i Montcada.

Subscriu cinc documents, una donació que fa el prepòsit, una donació que rep el prepòsit i dues definicions entre nobles, un d'ells l'ardiaca de la Catedral.

Una venda del 1075 a Martorelles (FD377) feta pel prepòsit de la Canònica de Barcelona és subscripta per l'escrivà i diaca Miró Donuç, que signa com a testimoni l'acta de consagració de Sant Salvador d'Arraona (FD378) del 1076. No és gens habitual que l'escrivà no consigni el seu estat de vida clerical.

Tres dels quatre documents són per a la Canònica de Barcelona i un per a un particular, i els dos documents del sotsdiaca Miró Donuç també estan relacionats amb la Canònica, àdhuc el conservat a l'Arxiu Comtal.

Sembla que es tracta d'un jove clergue, sotsdiaca el 1075-1076, vinculat a la canònica de Barcelona, almenys fins el 1085, però que des del 1076 no consigna el seu estat de vida en subscriure els documents, que probablement redacta a la ciutat de Barcelona. El veiem contínuament al costat de les primeres dignitats eclesiàstiques: el bisbe, l'ardiaca i el prepòsit de la Catedral.

Fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* per designar els llocs de culte i els espais vinculats.

Només fa referència a numerari un cop, esmentant unces d'or de moneda de Barcelona.

1075, maig 23

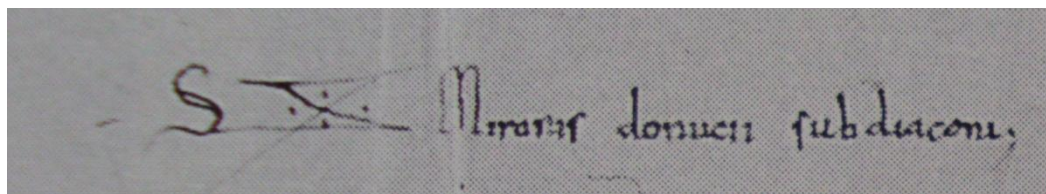
ACB1 1278 (FD377)

Vivà, levita i prepòsit ven a Arbert Berenguer i la seva esposa Adargarda una heretat amb cases, terres, boscos, molí i altres béns *...et in ipsa ecclesia Sancti Martini, quae in hac hereditate prescripta est edificata, iussum et senioraticum, quae mihi per vocem patris mei evenit, pariter cum pratis et pascuis atque fontibus aquarum sive discursibus vendo vobis. Est quoque hec omnia prescripta in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies. Supra scriptus autem caputregus, qui est in parrochia Sancti Saturnini de Palat Dalmanla, qui mihi advenit per comparacionem, mitto vobis in hac venditione per vuit unces d'or monetae Barchinanae.* Testimonis Guislabert, levita, Joan, levita i Ponç *sacricustos*. Escrivà Miró Donuç, sotsdiaca.

1076, abril 30

ACA1 891 (FD378)

Acta de consagració de Sant Salvador d'Arraona. Humbert, bisbe de Barcelona, amb el bisbe Berenguer de Girona, a prec de Guillem Bernat del castell d'Òdena, i dels *hominum parrochie Sancti Felicis Arrahone* consagra *aecclesiam que est constructa in honore domini nostri Iesu Christi et Salvatoris mundi in terminum parrochie iam dicte Sancti Felicis. Dono namque ei cimiterium passus XXXX in circuitu illius ut ullus homo ibi ulli homini non faciat ullam calumniam sive dampnum neque vim.* Signa Bernat, ardiaca, Ponç, sagristà, Miró Donuç, sotsdiaca, Isarn, sacerdot, Guillem, levita i cabíscol, Ponç, levita, Geral, levita, Hug Guilem, sotsdiaca, Miró, levita. Escrivà Ramon, sacerdot.

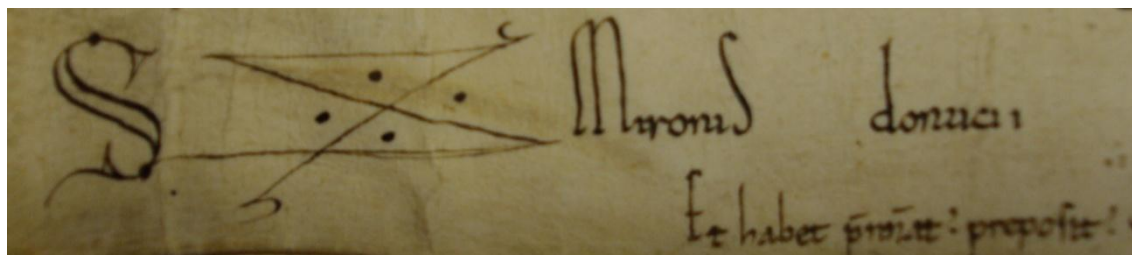

1076, maig 1

ACB1 1295 (FD379)

Vives Guillem, prepòsit, dóna a Arbert Berenguer i la seva esposa Azalgarda la meitat dels seus alous amb cases, terres, boscos i altres béns *in parroechia*

Sanctae Mariae de Martoreles, sive in parrochia Sancti Fausti, et in parrochia de Sancti Vincencii de Mollet atque in eorum terminis... Testimonis Dalmau, sacerdot, Riculf, levita, Geral Amat, Ardenc, levita. Escrivà Miró Donuç.

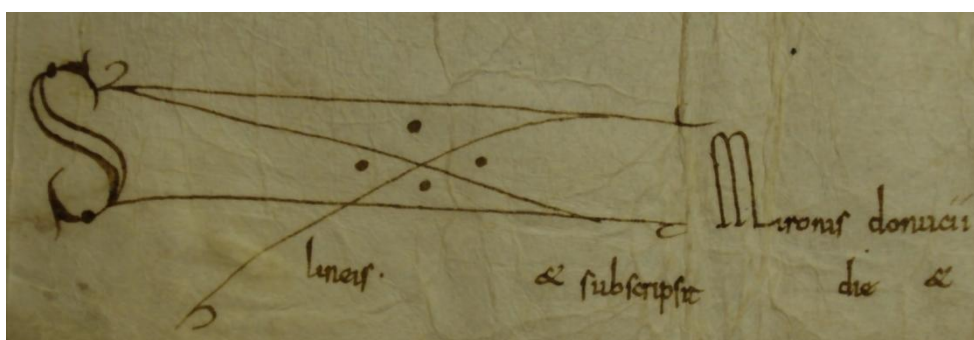

1077, març 4
ACB1 1310 (FD383)

Arbert Berenguer i la seva esposa Adalgarda donen a Vivà Guillem prepòsit unes heretats, amb casa, corts, vinyes, molí i altres béns, i *ipsa ecclesia Sancti Martini, que in his hereditatibus prescriptas est edificata, iussum et senioraticum, quem nobis per donacionem sive liberacionem tuam evenit et per ullaque voces parentorum nostrorum pariter... ..in comitatu Barchinonae, in parrochia Sancte Mariae de Martoreies, Supra scriptus autem capud regus, qui est in parrochia Sancti Saturnini de Palatio Dalmanlae...* Escrivà Miró Donuç.

1083, agost 7
ACB1 1710 (FD404)

Guisla i els seus fils Ponç Bernat i Guillem Bernat, defineixen a Ramon Guitard, levita i jutge i al seu germà Pere Guitard uns alous en diversos llocs, i també *in vallense, infra parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha.* Escrivà Miró Donuç

1085, febrer 5
ACA2 158 (FD412)

Bernat Guillem de Montcada, ardiaca de Barcelona i el seu germà Renard Guillem de la Roca defineixen a Ramon de Montcada tots els drets sobre diversos béns. Bernat Guillem defineix i evacua també uns molins *qui sunt ad radicem ipsius castri [Montis Scat]ani... ..exceptis duabus petiis de vinea quas habeo ad ecclesiam Sancta Engratia.* Escrivà Miró Donuç.

Joan

núm. FE: 158

cronologia: 1082-1092

núm. subscripcions: 5

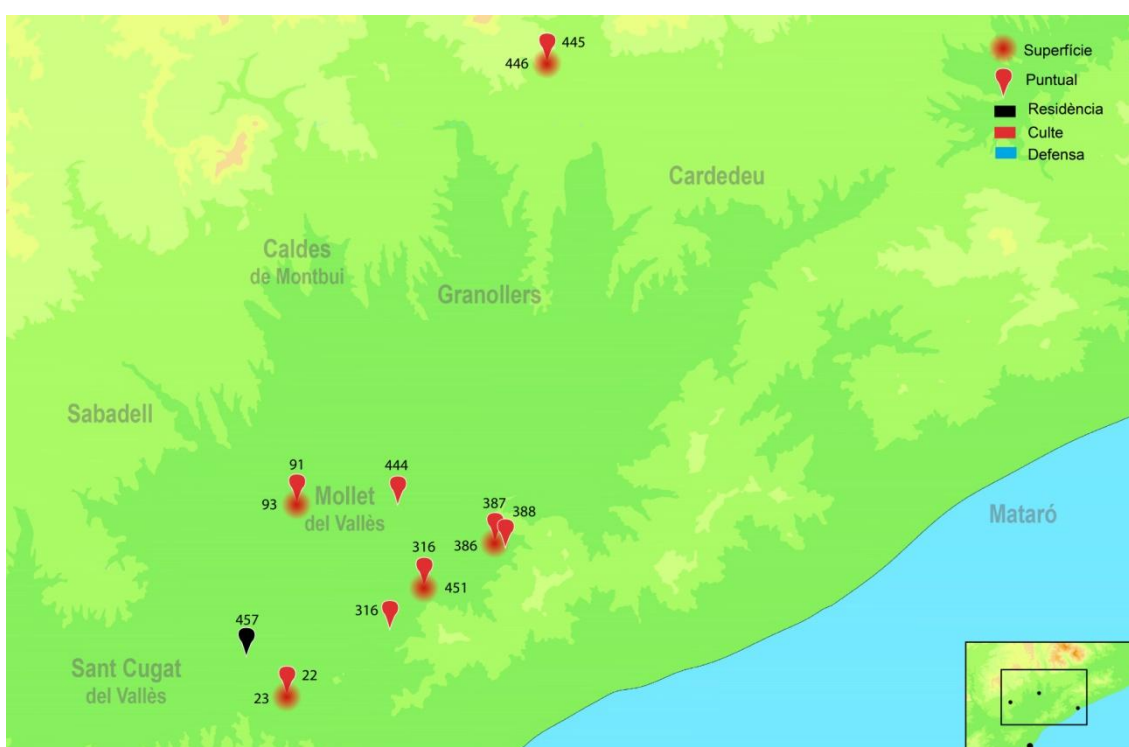
núm. documents: 6-8

FD: 313?, 377?, (399), 400, 409, 413, 414, 479

UT documentades: 22, 23, 34, 91, 93, 316, 386, 387, 388, 444, 445, 446, 451, 457

terminologia eclesiàstica: *ecclesia*, *paroecia*, hagiopotònim

numerari: 30 sous *denarios ad numerum*, 24 mancusos, 21 d'or de València "de rovallesa"

Prevere actiu com a escrivà entre el 1082 i el 1092 a Martorelles, Cabanyes i Reixac. Subscriu tres permutes i dues vendes entre particulars. Apareix també signant dos documents del 1082 localitzats a Sant Iscle de les Feixes, un com a escrivà i l'altre com a testimoni.

Un Joan prevere subscriu el 1058 un document referent a Martorelles, tot i la coincidència del nom i de la zona resulta difícil que sigui el mateix escrivà ja que seria actiu durant més de quaranta anys.

El 1075 un diaca Joan signa com a testimoni un document referent a Martorelles atorgat pel preposit de la canònica de Barcelona. Bé es podria tractar del mateix Joan, i hi veuríem una relació directa amb la canònica.

Probablement és l'escrivà que subscriu la publicació sacramental d'un testament a l'església de Sant Just de Barcelona el 1084, on apareixen béns situats a Santa Perpètua

Fa servir el formulari *ecclesia-paroecia* per designar els llocs de culte i els seus espais.

Expressa els preus un cop en sous *denarios ad numerum* i la resta de cops en mancusos, especificant en un cas que són d'or de València *de rovallesa*

1058, juliol 14

ACB1 966 (FD313)

Ramon Domnuç ven a Bertran Sendred i la seva esposa Emengarda un alou amb cases, corts, vinyes, terres i altres béns *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles vel de Sancti Martini* per vuit mancusos *de auro de Barquino*. Afronta a l'est amb *Vila Ricard usque directa linea Castrum Radulfo*. Al nord *in ipsa estrata calciata qui pergit ubique, de occitduo in ipsa eclesia de Sancti Fausti de Camposenteges usque in Cabanas*. Testimoni Gerbert clergue. Escrivà Joan prevere.

1075, maig 23

ACB1 1278 (FD377)

Vivà, levita i prepòsit ven a Arbert Berenguer i la seva esposa Adargarda una heretat amb cases, terres, boscos, molí i altres béns *...et in ipsa ecclesia Sancti Martini, quae in hac hereditate prescripta est edificata, iussum et senioraticum, quae mihi per vocem patris mei evenit, pariter cum pratis et pascuis atque fontibus aquarum sive discursibus vendo vobis. Est quoque hec omnia prescripta in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies. Supra scriptus autem caputregus, qui est in parrochia Sancti Saturnini de Palat Dalmanla, qui mihi advenit per comparacionem, mitto vobis in hac venditione per vuit unces d'or monetae Barchinanae*. Testimonis Guislabert, levita, Joan, levita i Ponç *sacricustos*. Escrivà Miró Donuç, sotsdiaca.

1082, abril 28

ACA2 131 (FD399)

Adelaida ven als matrimonis Isarn Amat i Adelaida i Guillem Amat i Ponça una peça de terra *in comitatu Barchinona, in parrochia Sancti Acischi, in predictum locum que vocant Vila Raphia* per 25 sous de moneda de Barcelona. Afronta al nord amb la *via dein Calcada*. Escrivà Olibà, levita.

1082, maig 25

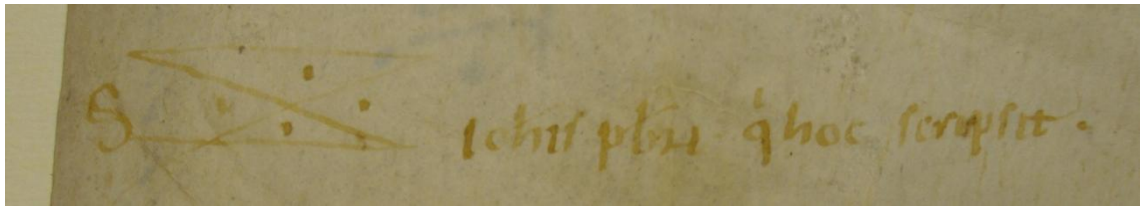
ACA2 132 (molt semblant a 131) (FD400)

Adelaida amb els seus fills i filles Guillem Company, Ermenardis, Guilla, Bona, Sicardis i Adelaida, ven als matrimonis Isarn Amat i Adelaida, i Guillem Amat i Ponça, una peça de terra *in territorio Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Aciscli, in locho vocitato Villa Rafia*, per 30 sous *denarios ad numerum*. A l'oest termena *in ipsa Calciata*. Escrivà Joan, prevere.

1084, agost 6

ACB1 1442 (FD409)

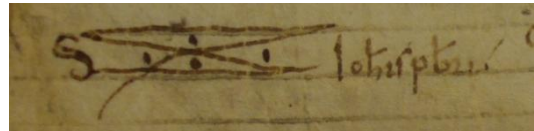
Testament sacramental d'Ema, jurat a l'altar de Sant Feliu de l'església de Sant Just de Barcelona. Fa diverses deixes entre elles *cenobio Sancti Cucuphati de Vallense mancosos III... Ad opera Sancte Perpetue de Mogoda, mancosos IIII, et ad opera Sancti Vincencii de Molleto, alios IIII mancosos. ...ad presbiteros de Mogoda de Sancta Perpetua mancosos IIII per missas... in parrochiam Sancte Perpetue... ...quod abebat in parrochiam Sancti Stephani de ipsa Garriga... ...mansum quod abebat ad Sanctam Perpetuam... iuxta ecclesiam Sancte Perpetue...in parrochiam de Mogota. Escrivà Joan, prevere*

1085, juliol 6

ACB1 1711 (FD413)

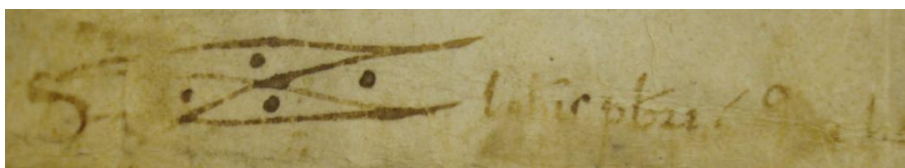
Vivà Guadall permuta amb Ramon Seniol i la seva esposa Solestenda i el seu fill Pere Ramon unes terres *in comitatu Barchinonensei, in Vallense, in parrochiam Sancti Cipriani de Chapannis Superioribus, et in plano Tenes* dues peces de terra. Afronta la primera a l'oest *in via qui pergit de Cabannes ad Era Bona, a circio in Capannis Inferioribus*, la segona afronta a l'oest *in terra Sancte Marie de Martoreles* i la tercera a l'est *in terra Sancti Martini*. A més també li donen set mancosos *quod insuper donavi propter transitum aqueductus ad meos molendinos...* A canvi rep un alou *in predicto comitatu, in parrochia Sancte Marie de Martoreles, in plano de Tenes*. Escrivà Joan, prevere.

1085, juliol 6

ACB1 1458 (FD414)

Ramon Seniol i la seva esposa Solestenda amb el seu fill Pere Ramon permuten amb Vivà Guadall levita una terra *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes*. Afronta a l'est *in terra Sancte Marie de Martoreles*. A canvi reben una terra *in parrochiam Sancti Cipriani de Capannis*. Escrivà Joan, prevere

1092, agost 12

ACB1 1551 (FD479)

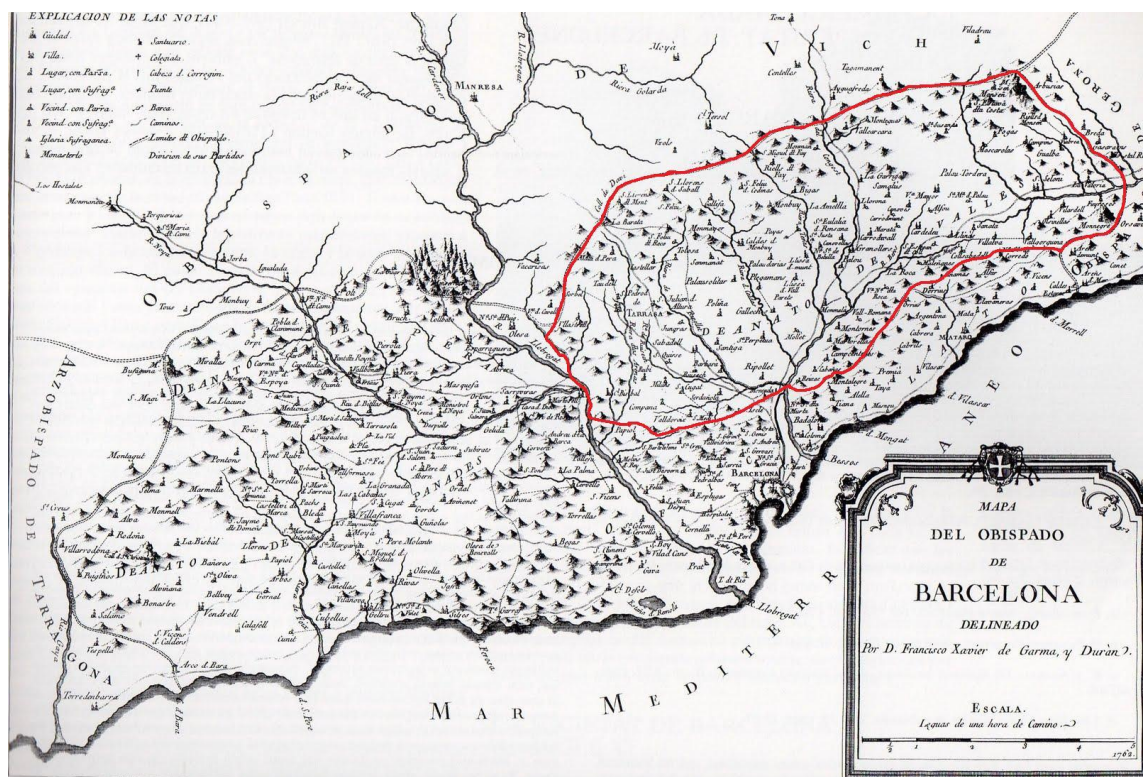
Bernat Ermengol ven a Miró Balluví clergue de la Seu de Barcelona, uns alous *in territorio barchinonensi, infra parrochiam Sancti Petri de Rexagh* per 21 mancosos d'or de València *de rovallesa*. Un alou afronta a l'oest *in alaudibus Sancti Cucuphati cenobii Vallense*. Signen Ramon Guillem, clergue, Pere, sotsdiaca. Escrivà Joan, Prevere.

3 ESCRIVANS I TERRITORI: EL VALLÈS, TOPOGRAFIA DELS SEGLES X i XI

L'objectiu del present capítol és fer una aproximació a com es relacionen amb el territori els redactors de documents públics d'un determinat període (segles X i XI) en un espai concret: el Vallès. Els límits cronològics són força arbitraris, de fet el límit inferior el marca la documentació més antiga conservada, uns escadussers diplomes del segle IX i primer quart del segle X que aporten una informació molt migrada. El límit superior, l'any 1100, obeeix estrictament al criteri dels editors de diplomataris que tanquen en bona part les edicions en aquesta data. Resulta paradoxal tenir un accés més senzill a la informació del segle X que a la del segle XII.

Els límits geogràfics en canvi responen a criteris físics i històrics nítids. L'àmbit d'estudi se circumscriu en un espai que té unes característiques orogràfiques que permeten designar-lo com una unitat geomorfològica ben definida, el sector oriental de la fossa tectònica del Vallès-Penedès. El riu Llobregat marca una separació física amb el sector occidental on se segueixen estenent les jurisdiccions de bisbes i comtes barcelonins.

Mapa del obispado de Barcelona. F.X. Garma. Publicat a l'Espanya Sagrada d'E. Flórez. Marcat en vermell, el límit de l'àrea d'estudi, que correspon al Vallès.

Històricament el Vallès és el rerepaís de la ciutat de Barcelona, ja des de l'Antiguitat Tardana, com ho mostra l'episodi de l'erecció del bisbat d'Ègara el 450¹⁷⁷. Els límits de la diòcesi barcelonina són ben coneguts, i en interessar-nos per l'ús del vocabulari referent al llocs de culte, hem cregut més convenient ajustar-nos a aquests i no als civils del comtat de Barcelona.

3.1 L'entorn geogràfic

Com hem exposat anteriorment, l'àmbit geogràfic d'estudi d'aquest treball és el territori del Bisbat de Barcelona comprès dins del Vallès. Aquest àmbit es correspon a les actuals comarques del Vallès Occidental, excepte els municipis de Vacarisses, Rellinars i Granera, inclosos al bisbat de Vic, i del Vallès Oriental, tret dels municipis d'Aiguafreda i Tagamanent, també del bisbat de Vic. S'hi inclou però el municipi de Riells i Viabrea, de la comarca de la Selva però històricament adscrit al bisbat de Barcelona.

Les actuals comarques del Vallès Occidental i el Vallès Oriental foren creades com a unitats territorials per la *Ponència d'Estudi de la Divisió Territorial de Catalunya* el 1936. Ambdues formen la comarca "natural" del Vallès, d'uns 60 km. de llarg, de Castellbisbal a Riells del Montseny i amb una amplada variable, entre els 30 km. entre Sant Llorenç Savall i Montcada i els 12 entre Cànoves i Llinars.

Aquesta comarca forma una unitat geomorfològica amb la veïna comarca del Penedès de la que la separa la vall del Llobregat. Es tracta de la fossa tectònica del Vallès-Penedès, una llarga depressió de poc més de 100 km. de longitud amb una amplada que oscil·la entre els 3 km. a la zona del Baix Montseny i els 15 km a Terrassa o Vilafranca. Aquesta fossa forma part al seu temps de la depressió prelitoral que inclou el Camp de Tarragona al sud i les comarques de La Selva i el Gironès al nord, conformant un corredor d'orografia suau a 200-300 m. d'alçada sobre el nivell del mar, solcat al nord per la Tordera i al sud pel Besòs i els seus diferents afluents.

La serralada prelitoral marca els límits pel nord (Montseny, cingles de Bertí i Gallifa, Farell, Puig de la Creu, Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac) i al sud la serralada litoral (Montnegre, Corredor, Sant Mateu, La Conreria, Marina i Collserola).

Podem distingir per tant dos entorns clars, la muntanya i la plana. Unes zones muntanyoses que presenten relleus suaus i no gaire alts a la serralada litoral (500-700 m.), i d'altres més esquerpes a la serralada prelitoral que arriba a cims de 1700 m. al Montseny. L'etimologia de *Vallensis* resulta gairebé evident, derivat de *vallis*, "vall". Coromines proposa que es forma en contraposició al topònim *Penedès*, mot que fa

---

¹⁷⁷ Martí Bonet, 2004.

derivar de *pinnetta*, “penyalars” en referència als castells roquers¹⁷⁸. Tot i ser molt suggerent, aquesta proposta no ens resulta creïble ja que els castells del Penedès es construeixen entrat el segle X, mentre que el topònim *Vallensis* està documentat des del segon quart del segle IX segons consta en dues cròniques carolíngies que en fan referència amb motiu de la revolta d’Aïssó i de certes ràtzies sarraïnes¹⁷⁹.

Font: ICGC

Creiem que el topònim no es fa servir en relació al Penedès sinó a la ciutat de Barcelona. Després de la conquesta carolíngia i la supressió del bisbat d’Ègara la ciutat de Barcelona té assignat un territori (bisbat i comtat) que s’estén al nord del riu Llobregat, entre la serralada prelitoral i el mar. Al sud de la serralada litoral hi ha la zona *maritima*, el Maresme, i al nord d’aquesta la *vallense*, el Vallès. Aquests dos àmbits territorials reben noms que descriuen la seva geografia: un gran espai entre muntanyes amb forma de vall i solcat per petites serres i valls, i la zona oberta al mar.

¹⁷⁸ Coromines no dedica una entrada a la veu *Penedès* a l’*Onomasticon Cataloniae*, a diferència d’altres comarques, com el Vallès o Osona (1989-1997, vol. VII p. 422).

¹⁷⁹ A la *Vita Hludowici imperatoris* de l’Astrònom cap 41, MGH vol. LXIV p. 436-438: *[XLI] Preterea Aizone infestante eos, qui in nostris finibus consistebant, et precipue Ceritaniam Uallensemque regionem usque vastante, eo usque immanitas illius processit, adnitentibus Maurorum atque Sarracenorum auxiliis, ut aliqui nostrorum castella atque municipia, que actenus tenuerant, relinquere cogerentur, plurimique etiam a nobis deficerent et eorum se societati conferrent; inter quos Uuilemundus Bere filius eorum perduellioni cum plurimis federatus est. Als, Annals d’Eginard any 827 MGH vol I p. 216: *Imperator Hisisachar presbiterum et abbatem et cum eo Hildibrandum atque Donatum comites ad motus Hispanicae marcae componendos misit. Ante quorum adventum Aizo, Sarracenorum auxilio fretus, multa eiudem limitis custodibus adversa intulit, eosque adsiduis incursionibus in tantum fatigavit, ut quidam illorum, relictis quae tueri debebant castellis, recederent. Defecit ad eum et filius Berani, nomine Willemundus, nec non et alii conplures novarum rerum gentilicia levitate cupidi, iunctique Sarracenis ac Mauris Ceritaniam et Vallensem rapinis atque incendiis cotidie infestabant.**

Amb uns objectius ben diferents, i abastant tot l'antic comtat de Barcelona, és molt valuosa l'aportació d'Alfred Maurí en la seva tesi doctoral defensada el 2006, *La configuració del paisatge medieval: el comtat de Barcelona fins el segle XI*, a la que necessàriament ens hem de remetre per la descripció de l'espai geogràfic estudiat¹⁸⁰.

3.2 Fonts d'informació

3.2.1. Documentació

La documentació estudiada aporta nombrosos topònims relatius a la nostra àrea d'estudi ja que fonamentalment recull transaccions de drets sobre la terra, que cal situar i delimitar. La principal font d'informació és per tant aquesta documentació original que hem descrit en el primer capítol. Afortunadament la immensa majoria dels topònims recollits estan encara en ús o gràcies a d'altres estudis són fàcilment identificables.

La llatinització dels noms és sempre molt superficial. Només en alguns noms principals com Barcelona, Caldes de Montbui o el monestir de Sant Cugat es fa servir un mot clarament antic. La resta només es transforma lleugerament perquè soni a llatí i es declina.

El mateix topònim pot estar escrit amb diverses grafies, però sempre amb la intenció de l'escrivà de reproduir el so de la llengua parlada. Això facilita identificar les diferents maneres d'escriure un nom com a referents a un mateix topònim.

En alguns casos, minoritaris, també consta el lloc de redacció del document, en les actes de consagració, els juraments sacramentals de testaments, les actes d'audiència i els documents reials i papals.

3.2.2. Cartografia antiga

La cartografia més antiga conservada sobre la zona amb un mínim de detall és del segle XVI i no aporta gran informació de cara a la identificació dels topònims, però sí per comprendre les principals vies de comunicació i les localitats per on passaven als segles XVII-XIX.

---

¹⁸⁰ Mauri, 2006.

Vrients, J.B. (1608 ca.) *Cataloniae Principatus novissima et accurata descriptio*
ICGC RM.37018

En el mateix sentit ha estat de gran ajut la consulta del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* de Pascual Madoz,¹⁸¹ que aporta valuosíssimes informacions del paisatge del Vallès a mitjan segle XIX, anterior a la industrialització.

3.2.3. Arqueologia

La recerca arqueològica s'ha desenvolupat molt des dels anys 80 del segle XX en la comarca del Vallès, especialment durant els anys 90 i primers 2000, a causa de la gran activitat immobiliària i de construcció d'obra civil que s'hi ha dut a terme. El fet que la major part d'excavacions hagin estat d'urgència dificulta la seva consulta, ja que en molts casos no han donat lloc a una publicació científica.

L'instrument principal de consulta sobre els jaciments arqueològics ha estat l'*Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya*, a càrrec del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.¹⁸²

¹⁸¹ Madoz, 1845.

¹⁸² Com a complement hem emprat l'enciclopèdia *Catalunya Romànica*, coordinada per Antoni Pladevall que aporta les datacions d'edificis i referències d'una gran quantitat de jaciments arqueològics. Algunes

3.2.4. Toponímia

Hem fet servir les bases de dades de l'Institut Cartogràfic de Catalunya per identificar la toponímia actual, particularment la microtoponímia, de la comarca del Vallès. Per la identificació dels hagiòtopònims ha estat de gran valor la consulta dels inventaris de les esglésies del Vallès Occidental i Oriental elaborats i publicats per J. M. Gavín¹⁸³.

A mitjan segle XVIII l'arxiver diocesà de Barcelona Antoni Campillo i Mateu elaborà el *Speculum Titulorum Ecclesiasticorum* en el qual recollí tota la informació que va localitzar sobre les parròquies del bisbat. Aquest ha estat una font d'informació molt important per poder elaborar un primer mapa de llocs de culte i dels territoris eclesiàstics. Aquesta informació es complementa amb les dades facilitades per les *Rationes Decimarum Hispaniae*, recull de delmes cobrats el 1279-1280 per la Seu Apostòlica i conservat a l'Arxiu Secret del Vaticà, publicat per J. Rius Serra¹⁸⁴.

3.3. Metodologia

Per contextualitzar espacialment els escrivans hem creat un registre de topònims per municipis que després hem abocat en una base de dades.

3.3.1 Registre general

Les informacions recollides dels registres documental i arqueològic s'han introduït en un *Registre General* de topònims organitzat per municipis. A cada municipi se li ha donat un número:

Municipis del Vallès Occidental

- 01 Barberà del Vallès
- 02 Castellar del Vallès
- 03 Castellbisbal
- 04 Cerdanyola del Vallès
- 05 Gallifa
- 06 Matadepera
- 07 Montcada i Reixac
- 08 Palau de Plegamans
- 09 Polinyà
- 10 Ripollet

---

excavacions recents han estat estudiades en publicacions especialitzades en arqueologia medieval, especialment en les actes dels congressos que des del 1998 realitza l'Associació Catalana per a la recerca en Arqueologia Medieval (ACRAM).

¹⁸³ Gavín, 1989; Gavín, 1990.

¹⁸⁴ Rius, 1946.

- 11 Rubí
- 12 Sabadell
- 13 Santa Perpètua de Mogoda
- 14 Sant Cugat del Vallès
- 15 Sant Llorenç Savall
- 16 Sant Quirze del Vallès
- 17 Sentmenat
- 18 Terrassa
- 19 Ullastrell
- 20 Viladecavalls

Municipis del Vallès Oriental i La Selva

- 21 Ametlla del Vallès, l'
- 22 Bigues i Riells
- 23 Caldes de Montbui
- 24 Campins
- 25 Canovelles
- 26 Cardedeu
- 27 Cànoves i Samalús
- 28 Figaró-Montmany
- 29 Fogars de Montclús
- 30 Franqueses del Vallès, les
- 31 la Garriga
- 32 Granollers
- 33 Gualba
- 34 Lliçà d'Amunt
- 35 Lliçà de Vall
- 36 Llinars del Vallès
- 37 Martorelles
- 38 Mollet del Vallès
- 39 Montmeló
- 40 Montornès del Vallès
- 41 Montseny
- 42 Parets del Vallès
- 43 Roca del Vallès, la
- 44 Sant Antoni de Vilamajor
- 45 Sant Celoni
- 46 Sant Esteve de Palautordera
- 47 Sant Feliu de Codines
- 48 Sant Fost de Campsentelles
- 49 Sant Pere de Vilamajor
- 50 Santa Eulàlia de Ronçana
- 51 Santa Maria de Martorelles
- 52 Santa Maria de Palautordera
- 53 Vallgorguina

- 54 Vallromanes
- 55 Vilalba Sasserra
- 56 Vilanova del Vallès
- 57 Riells i Viabrea (La Selva)

Dins del municipi s'assigna un número a cada lloc segons l'ordre d'introducció en el registre.

12.34 Terme del castell d'Arraona (UT59)

Long 2° 6' 55" Lat 41° 34' 47", 255 m.

Catalunya Romànica Vol. XVIII (Vallès) p. 37

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'est in termines de Sancti Minati vel in termines de Polliano... al sud in termine de Sancte Marie Antique vel in termine de Barberano... a l'oest in Riosicho vel in termine de Terracia sive de Sancti Quirici, et pergid usque ad Sobarbar, a parte vero circii in parrochia vel in termine de Sancti Vincencii de Ioncheres*

1066 , FD338 (SLM 427) Afronta a l'est *in terra Sancti Petri sive in fevum arraonense, de occiduo in iamdictum fevum arraonense...*

1068, FD356 (ASA 97) *de occiduo in fevum Arrahonensi,*

1069, FD361 (ACA1 749) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, infra termine chastrum Arraonense, in vochativo locho Channameres. Afronta a l'oest in strata pergente per ipsa serra de Sancti Acciscli.*

1069, FD362 (ACA1 750) *in comitatu Barchinonense, infra termine castrum Arrahonense*

*1082 (ACB 1361) *ad filio meo Mironi ipsa mea mansione, ubi habito, usque in strada qui pergit per ipsa serra ubi dicunt ipso Fossar ad orientale parte, et de meridie in ipso fisco de Arraona, et de occiduo in Rivo Pullo, et de circi usque in ipsa strada qui pergit de ipso soler de Berengario Bernardi ad ipsa ecclesia de Sancti Vincencii pro sua melioratione.*

Aquest primer registre és molt ampli. Per poder tenir un primer coneixement del territori hi hem introduït totes les notícies publicades de jaciments arqueològics amb cronologies del segle VIII al XII, i referències d'història de l'art que hem trobat en les obres generals (sobretot la *Catalunya Romànica*) i en els fons de dades més específiques (principalment la *Carta Arqueològica*) i algunes publicacions de temàtica local.

Finalment hi hem introduït totes les dades documentals que hem consultat, inclosos els textos dels que no s'ha conservat l'original (que marquem amb un asterisc i no tenen número de *Fitxa Documental* -FD-).

Des d'aquesta base de dades hem fet la selecció de llocs per ser estudiats mitjançant les *Fitxes d'Unitat Topogràfica* (UT). En alguns casos, un cop analitzada tota la informació, en constatar que l'element registrat no es troba documentat abans de l'any 1100 s'ha suprimit el registre. El número de registre però es conserva buit per evitar confusions atorgant-lo a un altre element.

3.3.2 Fitxes d'unitat topogràfica

Hem elaborat una fitxa d'unitat topogràfica a partir d'un formulari "acces " de 44 camps.

Dades bàsiques:

- nom
- registre d'UT
- número d'inventari
- localització (municipi)
- coordenades geogràfiques
- altitud
- data de revisió
- cronologia inferior arqueologia
- cronologia superior arqueologia
- cronologia inferior documentació
- cronologia superior documentació

Relacions topogràfiques:

- inclou
- inclòs en
- coincideix amb
- equival a
- en contacte amb/ es creua amb
- tapat per
- cobreix

Vocabulari eclesiàstic:

- domus*
- ecclesia*
- basilica*
- cella*
- sacraria*
- sacrarium*
- cimiterium*
- paroecia*

Tipus de lloc:

hagiotopònim
demarcació eclesiàstica
lloc de culte
fortificació-castell
demarcació civil
terme castral

Vocabulari no eclesiàstic:

locus
villare
villa
palatium
apendicium
territorium
terminum
pagus

Observacions

Per elaborar-la hem fet servir com a base les fitxes emprades per l'equip de recerca de la Universitat de Siena liderat per Riccardo Francovich i Marco Valenti¹⁸⁵, i hi hem introduït nombroses adaptacions. L'origen de la fitxa està en la fitxa d'Unitat Estratigràfica Harris-Carandini que identifica amb una numeració continuada els elements diferenciats d'un jaciment sense tenir en compte ni cronologia ni situació. A partir de la informació recollida en la fitxa cada unitat designada amb un número és descrita segons les seves característiques formals i després posada en relació amb les altres unitats seguint els principis de l'estratigrafia geològica.

Un aspecte complex és distingir que hi ha llocs unidimensionals i llocs bidimensionals. Quan ens referim a un topònim, aquest pot ser només un punt molt específic o una superfície. Sovint un mateix topònim s'aplica a un punt (per exemple un castell) i a la superfície que està vinculada a aquest (el terme castral). El cas més complex és el de les esglésies parroquials amb sagrera, un punt que genera dues superfícies concèntriques.

També s'esdevé que en unes mateixes coordenades geogràfiques se succeeixen al llarg del temps ocupacions de l'espai que no podem identificar entre elles, i que per tant designarem amb unitats topogràfiques diferents¹⁸⁶.

---

¹⁸⁵ Valenti, 1989; Valenti, 2004.

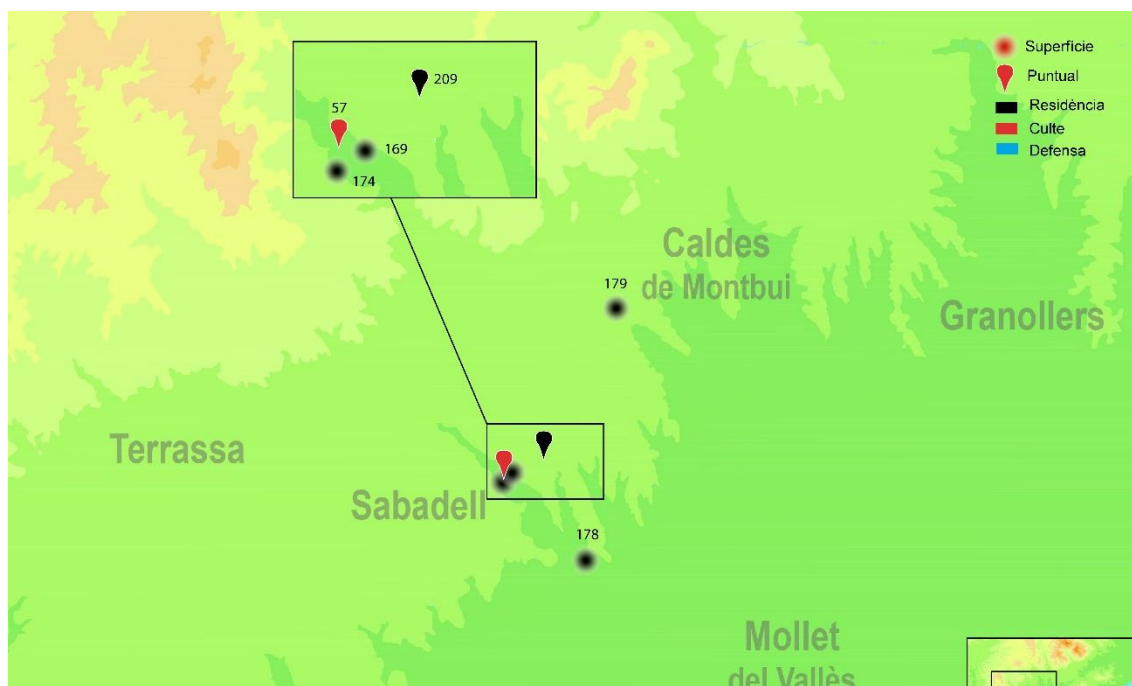
¹⁸⁶ A tall d'exemple, el terme de les Feixes (UT195) es documenta el 1002 (FD175). El 1056 (FD306) es localitzen uns béns *in terminio de Sancti Aciscli ad ipsas Fexas, in locum que dicunt Verdegario*. Aquest cop es tracta d'un terme eclesiàstic i per tant li assignem un número d'unitat topogràfica diferent (UT23) per reflectir la diferent natura de la demarcació.

nom:	Arraona, terme del castell d'	registre UT:	59
coordenades:	2.114894, 41.561469	número inventari:	1234
local·lització:	Sabadell	revisat:	31/03/2016
cron inf arq:		cartografiar:	sf
cron sup arq:			
cron inf doc:	1054		
cron sup doc:	1100<		
documentació:	299,338,356,361,362		
inclou:	130		
inclós en:		intervencions:	☐
coincideix amb:			
equival a:			
en contacte amb/ es creua amb:	6,58,88,95,177,198		
domus:	☐	hagiotopònim:	☐
ecclesia:	☐	lloc de culte:	☐
basilica:	☐	necròpolis:	☐
cella:	☐	demarcació eclesiàstica:	☐
sacreria:	☐	àrea de re:	☐
sacrarium:	☐	demarcació civil:	☐
cimiterium:	☐	fortificació-castell:	☐
paroecia:	☐	terme castral:	☒
		locus:	☐
		villare:	☐
		villa:	☐
		palatium:	☐
		apendicium:	☐
		territorium:	☐
		terminium:	☒
		pagus:	☐
observacions:			

3.3.3 Criteris cartogràfics

Per situar les Unitats Topogràfiques identificades hem elaborat un mapa amb el programa AutoCAD en el qual hem introduït les informacions cartogràfiques bàsiques (orografia, xarxa hídrica i principals nuclis de població actual) de les comarques del Vallès Occidental i Oriental disponibles a la Web de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: www.icgc.cat. Sobre aquesta base cartogràfica hem assignat una capa a cada Unitat Topogràfica¹⁸⁷.

Selecciónant les capes desitjades hem elaborat els mapes corresponents a cada escrivà del que s'ha fet una breu aproximació biogràfica (prosopografia) per mostrar les UT que esmenta en els diplomes que redacta o en els que consta. A tall d'exemple el mapa resultat de l'activitat de l'escrivà Undiscle (FE 117) .

Les unitats topogràfiques monodimensionals (punts en el territori) han estat representades amb el signe:

Les unitats topogràfiques bidimensionals han estat representades amb un cercle degradat :

¹⁸⁷ Vull agrair aquí l'ineestimable ajut de David Laudo, Artal Laudo i Cristina Carceller en l'elaboració de la cartografia.

il·lustrant que no coneixem bé els límits de la superfície representada però sí podem localitzar el punt que la genera. Hem distingit per colors l'ús o naturalesa de cada unitat topogràfica:

	Residència
	Culte
	Defensa

Per mostrar les variacions en el vocabulari emprat hem elaborat una sèrie de mapes específics per cada terme en cadascun dels períodes que hem pogut detectar.

Capes per cronologia d'UT

- 1.- 901-960
- 2.-961-1000
- 3.- 1001-1035
- 4.-1036-1080
- 5.-1081-1100

I un mapa sumant totes les UT on és emprat durant els segles X i XI.

3.4 Unitats topogràfiques

Procedim aquí a descriure les unitats topogràfiques detectades ordenades geogràficament per municipis, primer els del Vallès Occidental i després els del Vallès Oriental. Hi ha algunes unitats supramunicipals que descrivim dins d'un apartat "general".

00.00 General

00.01 Comtat del Vallès (UT193). Només dos documents de mitjans del segle X designen el Vallès com a "comtat". El primer la venda d'uns béns valorats en 20 sous, el segon un precepte del rei Lotari redactat a la cúria reial el 968,¹⁸⁸ i que deu recollir un vocabulari que s'ha enviat des de Sant Feliu de Guíxols. Es tracta d'una designació molt poc freqüent i que no deu reflectir cap divisió administrativa en funcionament.

00.02 Vallès (UT194). El topònim "Vallès" és utilitzat durant els segle X i XI en la localització de béns sense fer servir cap aposició que designi una divisió administrativa. Sempre va precedir per la referència al comtat de Barcelona i després s'especifica la vila o el terme on se situen els béns.¹⁸⁹ Sembla abastar tota la plana que actualment designa aquest topònim.

00.03 Terme de Sant Llorenç (UT170). Terme que pot ser el de Sant Llorenç Savall o de Sant Llorenç del Munt o tot plegat, o només una indicació geogràfica en relació a la muntanya de Sant Llorenç. Es troba documentat tres vegades el segle X.¹⁹⁰

00.04 Terme de Sant Esteve (UT175). Terme documentat una sola vegada,¹⁹¹ potser correspon a Sant Esteve de Castellar.

00.05 Terme de Sant Sadurní (UT352). Terme documentat dues vegades, potser correspon a Sant Sadurní de Gallifa. El 1002 és designat amb el mot *terminus* i el 1042 amb el mot *appendicium*¹⁹².

---

¹⁸⁸ 946, FD54 (ACB 31) Venda d'uns béns *in comitatum Uallense* per vint sous. 968, FD66 (ACA 167) Precepte del rei Lotari a favor de Sunyer abat de Sant Pol de Mar i Sant Feliu de Guíxols. Hi confirma propietats genèricament *in Vallense comitatu*.

¹⁸⁹ Sempre dins del comtat de Barcelona, el topònim "Vallès" engloba diferents divisions del territori:

Terme castral: 947, FD5 (SLM 9) *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de castrum Castelar in Canelas*.

Terme de palau: 955, FD45 (SCV 39) *in chomitatum Barch. in Vallense, in [termine] de [Palatio Salatan] in ipsa Buada*.

Terme assignat a un hagiopònim: 988, FD32 (SLM 73) *in comitatum Barhinonense in Uallense in termine de Sancti Stefani* i 999, FD50 (SCV 343) *in comitato Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]jati vel super montem Maiorem, in locum que dicunt Mercellos*.

Vila: 991, FD 159 (ACB 211) *in comitato Barchinonense, in Ualense, in uilla [...8/9...]*.

Topònim simple: 992, FD98 (SLM 76) *in comitatum Barchinonense in Uallense intus in Olmedo*.

¹⁹⁰ 974, FD18 (SLM 48) *comitatum Barhinonense in apendicio Sancti Laurenti in locum que dicunt prope Abelerolios*.

997, FD37 (SLM 88) *in comitatum Barchinonense in Lacaria in apendicio Sancti Laurenti uel in Sauinnana* (cf. FD10 i 36).

998, FD 39 (SLM 92) *in apendicione Sancti Laurenti in ipso Muro prope ipso Castello Eizano*.

¹⁹¹ 988, FD32 (SLM 73) *in comitatum Barhinonense in Uallense in termine de Sancti Stefani*.

43.10 Terme de Lloberes (UT276). El terme de Lloberes està àmpliament documentat durant el segle X¹⁹³, però la seva localització resta indeterminada. Un document del 970¹⁹⁴ el situaria sobre Montbui i un altre del 992¹⁹⁵ localitza una Vall Llobera sobre Martorelles, que molt probablement no correspon al mateix indret.

43.26 Vila de Lloberes (UT279). Localització indeterminada. El 942¹⁹⁶ es documenta una Vila Lloberes al Vallès.

43.27 Terme de la vila de Lloberes (UT280). Localització indeterminada. El 942¹⁹⁷ es documenta un terme de Vila Lloberes al Vallès.

---

¹⁹² 1009, FD181 (SLM 129) *in comitato Barchinonense in Vallense in terminio de Sancti Saturnini ad ipso Prado.*

1042 (SLM 315) *in comitato Barchinonensis in terminio de Calidas in apendicio de Sancti Saturnini, in locum que dicunt Marinles.*

¹⁹³ 938, FD 135 (ACB 22) *in comitatum Barchinonense, in apendicio de Lobarias, in locum que dicunt Masclanus.*

942, FD 137 (ACB 26) *in comitatum Barchinonensis, in locum Vallense, in terminio de villa Luparias.*

959, FD 140 (ACB 53) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Luparias, in ipsa valle.*

960, FD 141 (ACB 55) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Luparias.*

970, FD 147 (ACB 97) *in comitatum Barchinonense in Valense supra Monte Boi, in terminio de Luparias.*

989, FD156 (ACB 185) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Luparias.*

993, FD160 (ACB 239) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Luparias.*

996, FD162 (ACB 284) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Luparias.*

999, FD169 (ACB 332) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Luparias, in locum Lobercano.*

¹⁹⁴ FD 147 (ACB 97) *in comitatum Barchinonense in Valense supra Monte Boi, in terminio de Luparias.*

¹⁹⁵ FD59 (ACB 218) *in comitatum Barchinonam, infra terminio de Martorellias superiores et in uilla Terradas. Afronta al nord in ipso montem de Ualle Lobaría.*

¹⁹⁶ FD137 (ACB 26) *in comitatum Barchinonensis, in locum Vallense, in terminio de villa Luparias.*

¹⁹⁷ FD137 (ACB 26) *in comitatum Barchinonensis, in locum Vallense, in terminio de villa Luparias.*

El Vallès Occidental

Municipis del Vallès Occidental

01 Barberà del Vallès	08 Palau de Plegamans	15 Sant Llorenç Savall
02 Castellar del Vallès	09 Polinyà	16 Sant Quirze del Vallès
03 Castellbisbal	10 Ripollet	17 Sentmenat
04 Cerdanyola del Vallès	11 Rubí	18 Terrassa
05 Gallifa	12 Sabadell	19 Ullastrell
06 Matadepera	13 Santa Perpètua de Mogoda	20 Viladecavalls
07 Montcada i Reixac	14 Sant Cugat del Vallès	

01.00 Barberà del Vallès

01.01 Santa Maria de Barberà (UT4). Santa Maria de Barberà s'esmenta dues vegades en la documentació original del segle XI amb motiu de la construcció de l'edifici els anys 1060 i 1070.¹⁹⁸ Aquesta cronologia no coincideix amb l'església que consagrarà el bisbe Oleguer de Barcelona, ja entrat el segle XII, i encara menys amb l'arquitectura i pintures que han arribat a l'actualitat. Les *Rationes Decimarum* la inclouen entre les esglésies que paguen la dècima del segle XIII, i l'arxiver Campillo la cataloga dins les parròquies que d'antic existien al bisbat de Barcelona, però en tot el segle XI no hi ha cap document que directa o indirectament faci pensar que aquest temple tingués una població assignada dins d'un terme parroquial.

En els dos esments conservats en documents originals els escrivans empen l'hagiotopònim *Sancta Maria* sense acompanyar-lo de cap mot per designar l'edifici o la institució.

01.02 Castell de Barberà (UT1). La fortalesa del castell de Barberà, situada a la riba esquerra del Ripoll, va ser deixada el 1005 en testament pel vescomte Guitart a la Seu de Barcelona, donació confirmada pels comtes Ramon i Ermessenda.¹⁹⁹ Aquestes informacions s'han conservat en còpies dels documents, les primeres referències en la documentació original són de la segona meitat del segle XI,²⁰⁰ en afrontacions i un primer esment al terme del castell del 1078.

---

¹⁹⁸ 1067, FD350 (ASA 92) *ad opera Sancta Maria mancosos II...*
1074, FD373 (ASA 103) *ad opera Sancta Maria de Barberano.*

¹⁹⁹ 1005 (ACB 66) Els comtes de Barcelona Ramon i Ermessenda donen a la Seu de Barcelona *castrum vocitatum Barberano cum turres et muros illius et ecclesias qui ibidem sunt fundatas.*

²⁰⁰ 1067, FD350 (ASA 92) *concessit ad Berengarii filii sui suprascripti terris scilicet cum ecclesia Sancta Col[...]*ja et turre vel mansiones qui sunt in circuito...* Una afrontació *in strata pergente ex castro Barberani per Lobateres et pervadit usque ad Sancta Maria Antiqua.**

01.04 Terme del castell de Barberà (UT2). Documentat en un únic diploma del 1078.²⁰¹

01.05 Terme de la parròquia de Santa Maria de Barberà (UT5). No consta com a parròquia en la documentació original dels segles X i XI, però sí a les *Rationes Decimarum* i al *Speculum de Campillo*.

01.06 Lloc de Barberà (UT3). Documentat en un diploma no original de finals del segle X²⁰².

01.07 Terme de Barberà (UT6). El terme de Barberà és esmentat en còpies des del 986²⁰³, i per primer cop en un document original el 997²⁰⁴. No està vinculat a cap fortalesa ni lloc de culte, tot i que n'hi ha en la seva demarcació. En tots els documents del segle XI es fa servir el mot *terminus*²⁰⁵ tret d'un, de datació incerta, que empra *fevus*²⁰⁶. El 1066 hi ha l'esment a un Fisc de Barberà (UT481), potser equivalent al terme o el feu.

01.08 Santa Coloma de Barberà (UT436). Al castell de Barberà hi va haver una capella dedicada a Sant Jaume que segons l'arxiver Campillo estava dedicada anteriorment a Santa Coloma i que es coneix per dos testaments sacramentals que es van jurar al seu altar durant la segona meitat del segle XI, i l'esment en una afrontació.

1074, FD373 (ASA 103) Testament de Sança ...*in curte de Sancta Columba...* Deixa al seu fill Berenguer *terris scilicet cum ecclesia Sancte Columba aut eius pertinencia et turre aut mansiones qui sunt in circuitu et vineis, ... in strata pergente de castrum Barberano usque ad Sancta Maria Antiqua per Lobateres.*

1078, FD 386 (ASA 112) *per altare Sancte Columbe Virginis et Martiris cuius aecclesia sita est in comitatu Barchinonensi, in Vallense, infra terminum kastrum Barberano*

²⁰¹ *ibid.*

²⁰² 985, desembre 4, SCV 171. Publicació sacramental del testament de Rami a l'altar de Santa Eulàlia a la basílica de Sant Cugat. *Dóna ad domum s. Cucuphati cenobii el seu alou in Barberano, in locum que dicunt ad ipsos Gurgos.*

²⁰³ 986, SCV 173. Precepte de Lotari. donacions al terme de *Barberanus*.

993, ASA 7 *en el condado de Barcelona, baxo los términos nombrados de Barberá y de Sardañola.*

997, abril 19 ASA 10 *en el condado de Barcelona, al término de Barbará.*

²⁰⁴ 997, FD 63 (ACB 307) *in comitatu Barchinona, in terminio de Barberano.*

²⁰⁵ 1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II: *et in Arrona, et in Barbarano, et in Palatio Avuzidi vel in infra terminos.*

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona...* Afronta al sud *in termine de Barberano.*

1067, FD350 (ASA 92) *per altare consecratum in honore Sancte Columbe Virginis, cuius basilica sita est infra terminos de Barberano, in Vallense.*

²⁰⁶ 1037-1060, FD235 (ASA 40) un alou *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Polinnano afronta de meridie... in ipso fevo de Barberano.*

L'edifici és anomenat *basilica*²⁰⁷ el 1067 i *ecclesia*²⁰⁸ tres cops entre el 1067 i el 1078. En cap moment sembla que hi hagi una població o un espai que la tinguin com a referent, sinó que és una possessió personal: *ut presbiteri qui cantaverint ecclesiam Sancta Columba iamdicta habuissent et tenuissent et possedissent in servicium Domino Deo et ipsam ecclesiam per manu Berengario filio eius vel eius proienia, et ipsi intercedant ad Deum omni tempore.*²⁰⁹

01.09 Fisc de Barberà (UT481). Potser equivalent al terme o al feu de Barberà (UT6), és esmentat en un sol document del 1066.²¹⁰

02.00 Castellar del Vallès

02.01 Sant Esteve de Castellar (Castellar Vell) (UT11). Sant Esteve de Castellar (actualment Castellar Vell) es documenta per primer cop el 1014 en una afrontació, moment a partir del qual es troba sovint entre els diplomes de Sant Llorenç del Munt²¹¹. A través de les còpies es pot seguir la complexa història sobre la seva jurisdicció en la qual intervenen els comtes de Barcelona i els monestirs de Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat del Vallès.

En la documentació original constatem que durant la primera meitat del segle XI els escrivans fan servir l'hagiotopònim *Sanctus Stephanus* tot sol, i només en dos documents posteriors és acompanyat dels mots *ecclesia*²¹² i *domus*²¹³.

En un sol document empen la paraula *paroecia*²¹⁴, en aquest cas per localitzar un alou. Sant Esteve se situa dins el terme del castell de Castellar²¹⁵, documentat des del

---

²⁰⁷ 1067, FD350 (ASA 92) *per altare consecratum in honore Sancte Columbe Virginis, cuius basilica sita est infra terminos de Barberano, in Vallense. ad Sancta Columba mansiones ubi stetit Seniofret Lopardi cum terris... qui est in circuito quod nuncupant ad ipsa insula iuxta Rivi Pollenti.*

²⁰⁸ 1074, FD373 (ASA 103) *in curte de Sancta Columba... ad Sancta columba... diversos béns i decimas de omnes mulinos... ut habeant et teneant vel possideant presbiteri quibus filio meo Berengario elegerit in ipsam ecclesiam Sancti Columbe et ut ipsi rogent Deum assidue pro anima vel pro anima condam viri mei Bonefili Odesindi, prephatas vero olivarias concedo propter lumene ad ipso altario.* Deixa al seu fill Berenguer *terris scilicet cum ecclesia Sancte Columba aut eius pertinencia et turre aut mansiones qui sunt in circuito et vineis.*

1078, FD 386 (ASA 112) Testament sacramental de Berenguer Bonfill jurat *per altare Sancte Columbe Virginis et Martiris cuius aecclesia sita est in comitatu Barchinonensi, in Vallense, infra terminum kastrum Barberano.*

²⁰⁹ 1067, FD350 (ASA 92).

²¹⁰ 1066, FD 340 (ASA 87) *de occiduo in fisco de Barberano.*

²¹¹ 1014, FD194 (SLM 149) *in terra... de Sancto Stefano.*

1038 (SLM 272), 1043 (SLM 326), 1051 (SLM 358), 1057 (SLM 388), 1083 (SLM 463).

²¹² 1051, FD285 (SLM 358) Guilabert Oliba i Guillem Mir juren como a testimonis *per altare Sancti Stephanis, cuius ecclesia sita est in castrum Castellar.*

²¹³ 1057, FD310 (SLM 388) *in via crossa qui pergit ad domum Sancti Stefani.*

²¹⁴ 1083, FD405 (SLM 463) *in chomitatu Barchinonense, in Vallense, in parochia de Sancti Stefani de Chastellar.*

²¹⁵ 1038, FD243 (SLM 272) *per altare consecratum Sancti Stefani martir, cho est fundatum in chomitatu Barquinonense in Vallense in castrum Castelar.*

912²¹⁶, i que a més de la parròquia de Sant Esteve incloïa també la de Sant Feliu del Racó²¹⁷. En un testament del 1043 es fa una deixa d'ornaments litúrgics a Sant Esteve²¹⁸.

Les excavacions relitzades des dels anys 80 del segle XX han descobert un poblat alt-medieval²¹⁹.

02.02 Sant Feliu del Racó (UT13). Sant Feliu de Valrà és designat com una *cella* subjecta al monestir de Sant Cugat del Vallès l'any 1002²²⁰ en la butlla del papa Silvestre II, en la que s'especifica que s'inclouen (probablement de manera genèrica) els *terminis et adiacenciis suis*. No tornarà a sortir en la documentació original fins el 1056²²¹ quan en una afrontació s'esmenta l' *alode Sancti Felicis de Castelar*, i nou anys després es constata el domini de Sant Cugat l'abat Andreu estableix l'església als esposos Ramon Sanç i Ermengarda per una moneda d'or l'any.²²²

Tret de la butlla de Silvestre II, quan s'han de referir a l'edifici de Sant Feliu els escrivans empren el mot *ecclesia*.²²³

La cel·la o església de Sant Feliu va vinculada a un espai, uns *terminis et adiacenciis suis* tant el 1002 com el 1060²²⁴, i a les *Rationes Decimarum* figura com a parròquia, a l'igual que al *Campillo*. El mateix nom que es fa servir habitualment, *Sant Feliu de Castellar*, indica que s'inclou dins del terme del castell de Castellar,²²⁵ com explicita la documentació²²⁶. A la rectoria es va trobar una ara datada del segle V.

02.03 Sant Pere d'Ullastre (UT15). L'edifici actual de Sant Pere d'Ullastre no presenta elements anteriors al segle XII i no figura en la documentació original consultada, tot i que sí en alguna còpia.

---

²¹⁶ 912 (ACA pergamins Sentmenat B.1) *in comitatu Barchinonense, in kastro kastellare*.

²¹⁷ 1064 (SCV 639) *ecclesiam s. Felicis de Castelar... Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in terminio de Castelar*.

²¹⁸ 1043 (SLM 326) *ad Sancti Stephani curtina I et planeda I cum kamis*.

²¹⁹ Coll & alii, 1991.

²²⁰ 1002, FD454 (SCV 382) *et cellam s. Felicis, qui est in Valrano, cum terminis et adiacenciis suis*.

La butlla de Joan XVIII, del novembre del 1007 (SCV 412) repeteix els mateixos termes.

²²¹ 1056, FD458 (SLM 381) *in alode Sancti Felicis de Castelar*.

²²² 1064, FD328 (SCV 639) *ipsam ecclesiam s. Felicis de Castelar cum domibus et curtes, terris et vineis, cultis vel heremis, et mulinos cum regos et cum eius omnia pertinen [tia] et ortos cum arboribus variis generis, et ruviras et boscos et decimas et primicias et thascas et agrers, qui exeunt au[t ex]ire debeant inde, ita sicut sanctus Cucufas habet vel habere debet. Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in terminio de Castelar. Et afrontat prescripta omnia : de cerci in ipso monte s. Laurencii vel in Lacera, de horiente in termine s. Menati, de meridie in termine de Terracia, de occiduo in monte s. Laurencii... et donetis per unumquemque annum unum aureum monete Barchinone ad domum s. Cucufati.. et donetis per unumquemque annum unum aureum monete Barchinone ad domum s. Cucufati.*

²²³ 1060, FD318 (SLM 398) *ecclesiam Sancti Felicis de Castellar... et ipsas meas manisones qui sunt iuxta ecclesiam Sancti Felicis predicti*.

²²⁴ 1060, FD321 (SCV 623) *in sancti Felice de Castelar vel in eius terminis*.

²²⁵ El document SLM 168, una còpia de cap a 1100, recull la venda el 1017 de l'alou de Castellar per part de Senegunda i Isarn als comtes Ramon Borrell i Ermessenda. En ell s'explicita que no s'inclou *ipsum pignus quod nos tenemus de Sancti Cucufati cenobii, id est ipsa ecclesia de Sancti Felicis*.

²²⁶ 1064 (SCV 639) *ipsam ecclesiam s. Felicis de Castelar... Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in terminio de Castelar*.

02.04 Sant Martí de Can Masseguer (UT133). La capella, ara desapareguda, de Sant Martí de Can Masseguer es documenta probablement en una afrontació de terres del 977²²⁷. Ja amb certesa és esmentada en tres afrontacions dels anys 30 del segle XI²²⁸. Mai s'empra cap terme específic per referir-se a l'edifici, sinó l'hagiotopònim *Sanctus Martinus* tot sol, i no sembla que mai hi hagi hagut cap població ni espai vinculats, més enllà d'unes propietats. Potser està inclosa en una *Vila de Ali* (UT383).²²⁹

02.05 Castell de Castellar (UT8). Durant els segles X i XI s'empra en nombroses ocasions el terme del castell de Castellar (UT9) per a situar béns objecte de transacció. De l'edifici en canvi només hem trobat una referència entre la documentació original del nostre recull, la donació que en fan el 1039 els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer a Sant Llorenç del Munt²³⁰

02.06 La torrota de Cadafalc (UT18). Petita edificació de la qual només queden unes restes molt minses. Datada dels segles XI-XII²³¹.

02.07 La tomba de Can Cadafalc (UT19). Sepultura de lloses amb coberta monolítica que contenia un sol individu sense aixovar datada genèricament dels segles XI-XII²³².

02.11 Vinya del Sant (UT32). Forn de ceràmica dels segles XI-XII, excavat els anys 1960 pel Museu d'Història de Sabadell²³³.

02.14 Terme del Castell de Castellar (UT9) (i alou). El terme del castell de Castellar està àmpliament documentat des del 912²³⁴. Els diplomes poden designar aquesta divisió territorial amb el topònim del castell (*Kastrum Kastellare*) o amb el mots *finis*²³⁵ i *terminus*. Un sol cop s'especifica que és dins del Vallès²³⁶ i en alguns documents del segle X hi ha una certa ambigüïtat a l'hora de definir el aquest terme respecte al de Terrasa²³⁷.

---

²²⁷ [977], FD21 (SLM 53) Unes terres *in comitatum Barchinonense infra termine Terracia supra Castellare in locum que uocant Miralias uel a Petra Alba*. Al nord afronta *in terra de nos emptores quod comutamur de Sancti Martini*.

²²⁸ 1035, FD230 (SLM 251) *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia in apendicio de Castelar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini... a orientis in terra Sancti Martini... de circi in ipsa via qui fuit iuxta Sancti Martini*.

1037, FD238 (SLM 263) *propre Sancti Martini... in terra Sancti Martini*.

1038, FD242 (SLM 266) *...iuxta Sancti Martini... in ipsa via qui pergit ad Sancti Martini vel in terra Sancti Martini*.

²²⁹ *ibid.* FD230.

²³⁰ 1039, FD247 (SLM 290) *ipsum castrum de Castelar et in ipsum alodium de Castelar... quod est infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati et de Arraona et de Riorubio et de Oleastrello, quod pertinet ad predictum Castelar... que va comprar la comtessa a Guillem de Montcada i la seva esposa Adaledis*.

²³¹ Roig, 1991.

²³² Molina & alii, 1991

²³³ Subirana, 1979, p. 268-271; Molina & alii, 1991.

²³⁴ 912, FD67 (Sentmenat B.1) *in comitato Barchinonense, in kastro kastellare*.

²³⁵ 939, FD 43 (SCV 17) *in comitatu Barch. infra fines vel terminos de castrum Castelar*.

²³⁶ 947, FD 5 (SLM 9) *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de castrum Castelar in Canelas*.

²³⁷ 971-972, FD 15 (SLM 41) *in comitato Barchuinona in terminio Teracia in castrum Castellar in locum que uocant Miralles*.

El 1038 els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer donen a Sant Llorenç del Munt el castell i distingeixen el terme de l'alou d'aquest, situat en diversos termes²³⁸. Recorden en aquest document que ho havien comprat a Guillem de Montcada i la seva esposa Adaledis. Aquesta és una zona on els comtes tenien possessions des d'antic²³⁹.

Sembla que el terme correspondria més o menys a l'actual terme municipal de Castellar²⁴⁰ i al seu interior se situa l'església de Sant Esteve²⁴¹ (Castellar Vell UT11).

02.15 Poblats de Castellar Vell (UT10). A la Carta Arqueològica hi ha un jaciment amb el nom de "Can Sallent", que se suposa és el mateix de Castellar Vell, ja que són els camps que toquen l'església de Sant Esteve.

02.16 Terme de Sant Esteve de Castellar (UT12). Sant Esteve de Castellar és inclòs com a parròquia el 1038²⁴², a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

02.17 Necròpolis de Sant Feliu del Racó (UT20). Conjunt d'enterraments altomedievals coneguts des dels anys 30 del segle XX situat al costat de la carretera, a uns 200 metres de l'església de Sant Feliu .

02.18 Terme de Sant Feliu del Racó (UT14). Sant Feliu de Valrà o de Castellar figura amb un *terminus* vinculat en la butlla de Silvestre II de l'any 1002 i en diversos documents dels anys 60 del segle XI²⁴³, sempre vinculada al monestir de Sant Cugat. Està inclosa com a parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

974, FD89 (SLM 46) *in comitatum Barchinonensis in terminio de castrum Terracia siue de Castellare prope Sancti Laurenti.*

984, FD 28 (SLM 67) *in chomitatum Barcuinona in terminio Terracia in Castellare in locum Paderzano ad ipso Muro.*

²³⁸ 1039, FD247 (SLM 290) *ipsum castrum de Castelar et in ipsum alodium de Castelar... quod est infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati et de Arraona et de Riorubio et de Oleastrello, quod pertinet ad predictum Castelar...*

²³⁹ 955, FD44 (SCV 38) Miró, comte i marquès, dóna a la *s. ecclesie Cucuphati cenobii... que helemosina a morte liberat anima...* l'alou que havia estat d'Ovasi i d'Osiana (cf. SCV16, 938) *in comitatu Barch. infra fines vel terminos de castrum Castelar.*

1014, FD 194 (SLM 149) *in comitatum Barquinona, in castrum Castellare. Afronta al sud in terra de Reimundo comite vel de Sancto Stefano, a l'oest in terra de Sancti Stefani.*

²⁴⁰ 960, FD3 (SLM 20) *in comitatum Barchinonense in castrum kastellare in locum que dicunt Castelle Azano.*

963, FD80 (SLM 28) *in comitatu Barchinonense infra termine kastrum Castellare in locum que dicunt Miralias.*

977, FD20 (SLM 52) *in comitatum Barchinonam infra termine de kastrum Castellare in locum que uocant ad ipsas Speluncas in ipsa Insula Petrosa.*

979, FD91 (SLM 55) *in comitatum Barchinonensis infra terminio de castrum Castelar in Miralias.*

980, FD25 (SLM 59) *in komitatu Barchinona in termine kastrum kastelare.*

997, FD108 (SLM 89) *in comitatum barchinona in termine de castrum Castelar uel in ipso Mur. Termena al sud in Castel de Ecano.*

²⁴¹ 1051, FD285 (SLM 358) *per altare Sancti Stephanis, cuius ecclesia sita est in castrum Castellar.*

²⁴² 1083, FD405 (SLM 463) , *in chomitatu Barchinonense, in Vallense, in parochia de Sancti Stefani de Chastellar.*

²⁴³ 1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II: *et cellam s. Felicis, qui est in Valrano, cum terminis et adiacenciis suis.*

1060, FD321 (SCV 623) *evacuació d'uns béns in sancti Felice de Castelar vel in eius terminis*

02.19 Santa Maria del Puig de la Creu (UT16). La construcció d'aquest edifici no sembla remuntar-se més enllà del segle XII²⁴⁴.

02.20 Santa Maria de les Arenes (UT17). La construcció d'aquest edifici no sembla remuntar-se més enllà del segle XII²⁴⁵.

02.21 Lloc de Castellar (UT171). Subdemarcació del terme de Terrassa que inclou Miralles²⁴⁶, Llacera²⁴⁷, Paderçà²⁴⁸ i Castell Eixà²⁴⁹. Només es fa servir durant el segle X. L'ús és coetani al del terme del castell de Castellar i sembla que abasta el mateix territori. El 1002 hi ha documentat un veguer Bonuç que hi té un molí al Ripoll²⁵⁰.

02.22 Castell Eixà (UT173). Situat en un lloc indeterminat de Castellar o Sant Llorenç Savall, cap a Mur. Potser es tracta de la Castellassa del Dalmau, un monolit de Sant Llorenç del Munt. Figura en diversos documents del segle X²⁵¹ als termes de Castellar, Terrassa i Sant Llorenç.

02.23 Terme de Castellar (UT204). El terme de Castellar està àmpliament documentat des de mitjans del segle X. Una part de la documentació presenta aquest terme directament després de l'esment al comtat de Barcelona²⁵². En diversos documents es mostra que aquest terme es confon o integra d'alguna manera en el de Terrassa²⁵³. En alguns documents es diferencia el *terminus* de Terrassa de l'*apendicium* de Castellar²⁵⁴.

1064 (SCV 639) donació a precari (establiment) de *ipsam ecclesiam s. Felicis de Castelar... Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in terminio de Castelar. Et afrontat prescripta omnia : de cerci in ipso monte s. Laurencii vel in Lacera, de horiente in termine s. Menati, de meridie in termine de Terracia, de occiduo in monte s. Laurencii...*

²⁴⁴ Masagué, 1991.

²⁴⁵ Masagué, 1991.

²⁴⁶ 977, FD 21 (SLM 53) *in comitatum Barchinonense infra termine Terracia supra Castellare in locum que uocant Miralias uel a Petra Alba.*

²⁴⁷ 980, FD24 (SLM58) *in comitatu Barchinonense in terminio Terracia in Castellare in Lazaria.*

²⁴⁸ 984, FD28 (SLM 67) *in comitatum Barcuinona in terminio Terracia in Castellare in locum Paderzano ad ipso Muro.*

²⁴⁹ 988, FD30 (SLM 71) *in comitatu Barchinonense in terminio Terracia in Kastellare ad ipso Muro iusta kastello Azano.*

²⁵⁰ 1002, FD173 (ACA1 61) molí, *in comitatum Barcinonense, in termine de Terraza, in locum que dicunt Hcastellare. Afronta al sud in ipsa resclaussa de ipso molindino de Bunucio vicario, de occiduo in flumine Riopullo.*

²⁵¹ 960, FD3 (SLM 20) *in comitatum Barchinonense in castrum kastellare in locum que dicunt Castelle Azano.*

988, FD 30 (SLM71) *in comitatu Barchinonense in terminio Terracia in Kastellare ad ipso Muro iusta kastello Azano.*

997, FD108 (SLM 89) *in comitatum barchinona in termine de castrum Castelar uel in ipso Mur. Termena al sud in Castel de Ecano.*

998, FD 39 (SLM 92) *in apendicione Sancti Laurenci in ipso Muro prope ipso Castello Eizano. A migjorn afronta in ipso torrente qui uenit per Castello Eizano in aualle.*

²⁵² 983, FD27 (SLM 65) *in comitatum Barchinonam infra termine de Kastellare in locum que uocant Laceira prope ipsa Terue.*

1057, FD310 (SLM 388) *in comitatu Barcinona infra termine de Castelar in ipsa Montada iuxta ipso Pug de Castelar.*

1064, FD328 (SCV 639) *in comitatu Barchinona, in terminio de Castelar.*

²⁵³ 956, FD76 (SLM 16) *in comitatum Barchinonense in terminio Terracense uel de Castellare.*

En un document de Sant Cugat del Vallès del 1068²⁵⁵ que conté la donació a precari de Sant Feliu del Racó, en fer les afrontacions dels béns de l'església es descriuen els límits del terme de Castellar: *de cerci in ipso monte s. Laurencii vel in Lacera, de horiente in termino s. Menati, de meridie in termino de Terracia, de occiduo in monte s. Laurencii...*

Les esglésies de Sant Feliu del Racó i de Sant Martí²⁵⁶ (de Can Massaguer), amb la veïna vila d'Alí²⁵⁷, se situen dintre d'aquest terme, que probablement podem considerar equivalent al terme del castell de Castellar (UT9).

02.24 Castell de Ribatallada (UT453). Fortificació situada al límit dels antics termes de Castellar i Terrassa, al fons del torrent de Ribatallada. Només hem local·litzat un document original del segle XI, la publicació sacramental d'un testament del 1080²⁵⁸.

02.25 Sant Julià del Castell de Ribatallada (UT452). Aquesta església només està documentada en la publicació sacramental d'un testament jurada sobre el seu altar el 1080²⁵⁹. Potser es tracta de la veïna església de Sant Julià d'Altura, i "Castrum" fa referència al terme del castell, tot i que seria l'única referència coneguda a aquest terme.

02.26 Vila d'Alí (UT383). Vila documentada el 1035²⁶⁰ en la nostra selecció, i vinculada a Sant Martí de Can Massaguer, dins els termes de Terrassa i Castellar.

974, FD89 (SLM 46) *in comitatum Barchinonensis in termino de castrum Terracia siue de Castellare prope Sancti Laurenti.*

1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II: *habet infra terminos de Terracia, vel de Castellare.*

1038, FD242 (SLM 266) *in comitatu Barquinonensis infra termino Terracia vel de Castellar iuxta Sancti Martini...*

1074, FD372 (SLM 453) *in comitatu Barchinonense in termino de Terracia sive de Castellare prope ipsa ecclesia de Sancta Eugenia sive ad ipsa Valle.*

²⁵⁴ 1035, FD230 (SLM 251) *in comitatu Barquinona infra termino de Terracia in apendicio de Castellar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini...*

1037, FD238 (SLM 263) *in comitatu Barquinona infra termino de Terracia, in apendicio de Castellar, prope Sancti Martini...*

²⁵⁵ FD328 (SCV 639).

²⁵⁶ 1038, FD242 (SLM 266).

1037, FD238 (SLM 263).

²⁵⁷ 1035, FD230 (SLM 251).

1037, FD238 (SLM 263).

²⁵⁸ FD393 (SLM 459) *super altare Sancti Iuliani cuius sita est in kastrum Rriba Tallada... a presbitero Sancti Iuliani mancosos II.*

²⁵⁹ FD393 (SLM 459) *super altare Sancti Iuliani cuius sita est in kastrum Rriba Tallada... a presbitero Sancti Iuliani mancosos II.*

²⁶⁰ 1035, FD230 (SLM 251) *in comitatu Barquinona infra termino de Terracia in apendicio de Castellar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini...*

03.00 Castellbisbal

03.01 Sant Joan del castell de Benviure (UT135). L'església del castell de Benviure només és esmentada en documentació no original (l'acta de consagració de Sant Cebrià d'Aiguallonga) i no hi ha restes arquitectòniques documentades.

03.02 Sant Vicenç del Castell Bisbal (UT134). L'església de de Castellbisbal es troba documentada de manera indirecta en una afrontació de la seva parròquia del 1043²⁶¹. Sembla que fou consagrada pel bisbe Guislabert (1035-1060).

03.03 Castell de Castellbisbal (UT126). El castell del Llobregat o Castell Bisbal està documentat en dos diplomes de la nostra selecció del segle XI, una afrontació del 1039²⁶² i una convinença del 1045²⁶³ del bisbe Guisalbert de Barcelona amb els comtes Ramon Berenguer I i Elisabet, en el qual és posat com a penyora.

03.04 Sant Quintí de Can Pedrerol de Baix (UT21). Edifici del segle XI refet el segle XII. No hi ha referències documentals els segles X-XI, però s'assenta sobre una vila romana²⁶⁴.

03.05 Terme del castell de Castellbisbal (UT127). En un document del 1039²⁶⁵ es defineixen els límits de l'alou d'Ullastrell, que termena a l'est *a ipsum terminum Castri Episcopalis sedis Sancte Crucis, de meridie in iamdicto Castro Episcopale*.

03.06 Terme de Sant Vicenç de Castellbisbal (UT482). Sant Vicenç de Castellbisbal s'esmenta com a parròquia a la documentació del segle XI en una afrontació del 1043²⁶⁶ de la parròquia de Sant Pere de Rubí. També és considerada parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

04.00 Cerdanyola del Vallès

04.01 Sant Martí de Cerdanyola (UT399). La primera església de Sant Martí de Cerdanyola es trobava a la Vall d'Aura, prop de la Flor de Maig. L'edifici no ha estat localitzat, però està documentat el 1042 en un testament jurat sobre el seu altar,²⁶⁷ i en el que es fa una deixa *ad dedicationem basilice sancti Martini de Cerdaniola concessit [manchussum I], ipsam kasam [de Cerdanio]la que sunt ad [ipsa ecclesia] Sancti Marcialis...* En aquest mateix document s'especifica que es trobava a la vila de Cerdanyola.

---

²⁶¹ FD 263 (ACB1 652) *de occiduo in parochia de Kastrum Episcopale*.

²⁶² 1039, FD247 (SLM 290) L'alou d'Ullastrell termena a l'est *a ipsum terminum Castri Episcopalis sedis Sancte Crucis, de meridie in iamdicto Castro Episcopale*.

²⁶³ 1045 ca. (ACA1 327) Convinença entre el bisbe Guislabert de Barcelona i els comtes Ramon Berenguer I i Elisabet, posant com a penyora *ipsum kastrum de Lobregad, quod vocant Episcopale*.

²⁶⁴ Ferran & Pagès, 1991.

²⁶⁵ FD247 (SLM 290).

²⁶⁶ FD 263 (ACB1 652) *de occiduo in parochia de Kastrum Episcopale*.

²⁶⁷ FD260 (SCV 558) *per hunc locum venerationis sancti Martini, confessoris, cuius ecclesia sita est [in comitatu Barch. in villa Cerdaniola]*.

No hi ha cap notícia de població o espai que li siguin assignats a aquesta església, que les *Rationes Decimarum* consideraran parròquia el segle XIII i posteriorment el *Campillo*.

04.02 Sant Iscle de les Feixes (UT22). La referència més antiga en documents originals de Sant Iscle de les Feixes és una afrontació de terres de l'any 1029²⁶⁸ en la qual es descriu també una rodalia que correspon al que més endavant serà designat terme parroquial. L'any 1056 s'esmenta en una donació a Sant Cugat del Vallès d'una terra *in terminio de Sancti Aciscli ad ipsas Fexas*²⁶⁹. L'escrivà no va fer servir el mot *paroecia*, però sí que vincula un espai (el terme) a Sant Iscle. Tant en aquesta referència com en una altra del 1079²⁷⁰ que documenta un alou de Sant Iscle, es fa servir l'hagiotopònim sol, sense cap mot que designi l'edifici. El terme *paroecia* serà emprat per designar el territori de Sant Iscle en dos documents del 1082²⁷¹.

El 1060²⁷² es documenta el pagament de la tasca a Sant Iscle, pel context del document sembla Sant Iscle de les Feixes, però no és del tot segur. L'actual edifici és una obra del segle XII²⁷³.

04.03 Castell de Sant Marçal (UT128) .Segons Duran Cañameras va ser edificat el segle XI²⁷⁴, però no hem trobat cap document dins la nostra selecció que l'esmenti.

04.04 Torre Saltells (UT137). Edifici considerat dels segles X-XI²⁷⁵. No hi ha cap esment documental al segle XI.

04.05 Terme de Sant Iscle de les Feixes (UT23). En una afrontació de terres de l'any 1029²⁷⁶ es descriu també una rodalia que correspon al que més endavant serà designat com a terme parroquial de Sant Iscle de les Feixes. El 1056 en una donació a Sant Cugat del Vallès una terra és situada *in terminio de Sancti Aciscli ad ipsas Fexas*²⁷⁷. L'escrivà no va fer servir el mot *paroecia*, però sí que vincula un espai (el terme) a Sant Iscle. El 1079²⁷⁸ es documenta un alou de Sant Iscle. El mot *paroecia* serà emprat per designar el

---

²⁶⁸ FD210 (ACA1 195) *in comitatu Barchinonensis, in loco quem dicunt ad ipsas Valles, prope aeclesia Sancti Aciscli*. Les afrontacions són les que corresponen a Sant Iscle de les Feixes, Riu Major, Vall Gontaria.

²⁶⁹ 1056, FD306 (SCV 608) *in comitatu Barch., in terminio de Sancti Aciscli ad ipsas Fexas, in locum que dicunt Verdegario*.

²⁷⁰ FD391 (SCV 696) *in alodio de s. Acisclo*.

²⁷¹ FD399 (ACA2 131) *in comitatu Barchinona, in parrochia Sancti Acischi, in predictum locum que vocant Vila Raphia*. Afronta al nord amb la *via dein Calcada*.

FD400(ACA2 132) *in territorio Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Aciscli, in locho vocitato Villa Rafia*. A l'oest termena *in ipsa Calciata*.

²⁷² FD321 (SCV 623) *un mas que vocant ad ipsas Arenas cum taschis Sancti Aciscli*.

²⁷³ Masagué, 1991.

²⁷⁴ Piquer, 1991.

²⁷⁵ Piquer, 1991.

²⁷⁶ FD210 (ACA1 195) *in comitatu Barchinonensis, in loco quem dicunt ad ipsas Valles, prope aeclesia Sancti Aciscli*. Les afrontacions són les que corresponen a Sant Iscle de les Feixes, Riu Major, Vall Gontaria.

²⁷⁷ 1056, FD306 (SCV 608) *in comitatu Barch., in terminio de Sancti Aciscli ad ipsas Fexas, in locum que dicunt Verdegario*.

²⁷⁸ FD391 (SCV 696) *in alodio de s. Acisclo*.

territori de Sant Iscle en dos documents del 1082²⁷⁹, dins la qual es troba la Vila Ràfia (UT457).

Figura com a parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*, que diu que Santa Engràcia de Montcada era abans annexa de Sant Iscle.

04.06 Sant Marçal de Cerdanyola (UT136). Un sol document, del 1042²⁸⁰, fa esment d'aquesta església durant el segle XI. Sembla que no està vinculada a cap grup de població ni espai. Probablement devia estar situada en el paratge de l'actual castell de Sant Marçal.

04.07 Terme de Cerdanyola (UT218). El terme de Cerdanyola es documenta a la butlla de Silvestre II del 1002²⁸¹ en definir l'alou del monestir de Sant Cugat, que termena a l'est *cum terminos vel infra terminos de Cerdaniola*.

04.08 Terme de Saltells (UT190). El terme de Saltells només es documenta el 976²⁸² en un sol document inèdit del monestir de Sant Cugat del Vallès conservat a Montserrat.

04.09 Terme de les Feixes (UT195). El terme de les Feixes figura en un document original del 1002²⁸³.

04.11 Vila de Cerdanyola (UT400). En el jurament sacramental d'un testament del 1042²⁸⁴ se situa l'església de Sant Martí en la vila de Cerdanyola.

04.12 Vila Ràfia (UT457). Vila situada dins la parròquia de Sant Iscle de les Feixes, prop de la Via Calçada, documentada dues vegades el 1082²⁸⁵.

05 Gallifa

05.01 (Sant Pere i) Sant Feliu de Gallifa (UT28). L'edifici de Sant Pere de Gallifa sembla datar de finals del segle XI²⁸⁶, i tot i que hi ha esments del segle XI, no hem pogut localitzar cap diploma original. L'advocació fins el segle XIV era dedicada a Sant Feliu, fet que pot indicar un origen molt més antic que el segle XI.

---

²⁷⁹ FD399 (ACA2 131) *in comitatu Barchinona, in parrochia Sancti Acischi, in predictum locum que vocant Vila Raphia*. Afronta al nord amb la *via dein Calcada*.

FD400(ACA2 132) *in territorio Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Aciscli, in locho vocitato Villa Rafia*. A l'oest termena *in ipsa Calciata*.

²⁸⁰ FD260 (SCV 558) *ipsam kasam [de Cerdanio]la que sunt ad [ipsa ecclesia] Sancti Marcialis...*

²⁸¹ FD454 (SCV 382).

²⁸² SCV-M 29.

²⁸³ FD175 (SCV 371, ACA Monacals, St. Cugat, n 92) *in comitatum Barch., in terminio de ipsas Fexas*.

²⁸⁴ FD260 (SCV 558) *per hunc locum venerationis sancti Martini, confessoris, cuius ecclesia sita est [in comitatu Barch. in villa Cerdaniola]*.

²⁸⁵ FD399 (ACA2 131) *in comitatu Barchinona, in parrochia Sancti Acischi, in predictum locum que vocant Vila Raphia*. Afronta al nord amb la *via dein Calcada*.

FD400 (ACA2 132) *in territorio Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Aciscli, in locho vocitato Villa Rafia*. A l'oest termena *in ipsa Calciata*.

²⁸⁶ Masagué, 1991.

05.02 Sant Sadurní de Gallifa (UT30). Situada dalt del cingle homònim, l'església de Sant Sadurní és una construcció probablement del segle X ampliada durant el segle XI²⁸⁷.

L'esment més antic data del 978 quan per una butlla Benet VII defineix els límits del bisbat de Vic, que en un cert punt *venit ad montem Sancti Saturnini*²⁸⁸.

Dos documents, de 1036 i 1042, parlen d'un *terminio*²⁸⁹ o *apendicio*²⁹⁰ de Sant Sadurní, sempre dins el terme de Caldes. Són les úniques referències a la vinculació d'un espai a aquesta església. Un altre document del 1051²⁹¹ parla de l' *apendicio monte Sancti Saturnini*, que cal interpretar com una descripció de l'orografia i no una divisió territorial.

La resta de cites són deixes a l'església en les que només es fa esment de l'hagiotopònim *Sanctus Saturninus* sense associar-lo a cap terme per referir-se a l'edifici²⁹².

En el mateix indret hi hauria el castell de Sant Sadurní, esmentat en documents no originals del segle X, l'advocació sembla ja d'època carolíngia.

05.03 Santa Maria del Castell (UT26). Un sol document, del 1078²⁹³, dóna testimoni de l'existència de la *parrochia Sancte Marie de Gallifa*²⁹⁴ que és l'actual capella del castell. Probablement aquest terme ha de coincidir amb el del Castell (UT24), ja documentat des del 999. L'edifici sembla ser una construcció de finals del segle XI o principis del segle XII²⁹⁵.

05.04 Castell de Gallifa (UT24)

2.111296, 41.688039

El castell de Gallifa es documenta indirectament en una afrontació de terres del 999²⁹⁶, quan s'esmenta el *torrente de Castrum Gallifa*. Sembla que el mateix any el comte de Barcelona el vengué al veguer Bonfill²⁹⁷.

05.05 Castell de Sant Sadurní (UT31). El castell de Sant Sadurní figura en documentació no original del segle X²⁹⁸, i l'hagiotopònim pot indicar una cronologia reculada

---

²⁸⁷ Masagué, 1991.

²⁸⁸ DCV 445.

²⁸⁹ FD233 (SLM 257) *in comitato Barchinonense in terminio de Calidas in Galifa in terminio de Sancti Saturnini*.

²⁹⁰ 1042 FD261 (SLM 315) *in comitato Barchinonensis in terminio de Calidas in apendicio de Sancti Saturnini, in locum que dicunt Marinles*.

²⁹¹ FD286 (SLM 359).

²⁹² 1049, FD281 (SLM 348) *ad Sancti Saturnini de Galifa mancoso I*.

1051, FD 284 (ACB 777) *Sancti Saturnini iusta Gallifa...*

1064, FD329 (ACA1 620) *ad Sancti Saturnini de Galifa mancosos II*.

²⁹³ FD388 (ACB 1332).

²⁹⁴ ACB 1332.

²⁹⁵ Masagué, 1991.

²⁹⁶ FD50 (SCV 343).

²⁹⁷ Masagué, 1991.

²⁹⁸ Pladevall. 1991.

05.06 Terme del castell de Gallifa (UT25). El terme del castell de Gallifa no figura en els diplomes originals. Un document dels 1017²⁹⁹, còpia de cap al 1100 l'esmenta en una afrontació de l'alou de Castellar.

05.07 Terme de Santa Maria de Gallifa (UT27). Santa Maria de Gallifa és esmentada com a parròquia en un document del 1078³⁰⁰, a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

05.08 Terme de (Sant Pere i) Sant Feliu de Gallifa (UT29). Sant Feliu de Gallifa es troba com a parròquia a la documentació original del segle XI, però sí a les *Rationes* i al *Campillo*.

05.09 Terme de Sant Sadurní de Gallifa (UT384). Dos documents, de 1036 i 1042, parlen d'un *terminio*³⁰¹ o *apendicio*³⁰² de Sant Sadurní, sempre dins el terme de Caldes. Són les úniques referències a la vinculació d'un espai a aquesta església. Un altre document del 1051³⁰³ parla de l' *apendicio monte Sancti Saturnini*, que cal interpretar com una descripció de l'orografia i no una divisió territorial.

06.00 Matadepera

06.01 Sant Joan de Matadepera (UT139). L'església de Sant Joan de Matadepera fou fundada probablement cap a l'any 1000 per un prevere anomenat Guistrimir. Així consta en el seu testament, del 1020, conservat en una còpia del 1066³⁰⁴. Si el document és autèntic, sembla que es tractaria d'una església pròpia de la que conservem el nom del fundador i aproximadament la data de fundació.

Dues referències més esmenten en afrontacions propietats de Sant Joan el 1031³⁰⁵ i 1092³⁰⁶, on hi ha l'alou de Sant Joan. El 1040³⁰⁷ un testament sacramental fou jurat *altare consecratum Sancti Iohannis, cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinonense infra termine Terracia in loco vocitato Mata de Pera*, on veiem que l'edifici és designat amb el mot *ecclesia*.

En cap document es fa referència a poblacions o espais vinculats a l'església més enllà d'algunes propietats. Sí que està inclosa com a parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

²⁹⁹ SLM 168.

³⁰⁰ FD388 (ACB 1332).

³⁰¹ FD233 (SLM 257) *in comitatu Barchinonense in terminio de Calidas in Galifa in terminio de Sancti Saturnini*.

³⁰² 1042 FD261 (SLM 315) *in comitatu Barchinonensis in terminio de Calidas in apendicio de Sancti Saturnini, in locum que dicunt Marinles*

³⁰³ FD286 (SLM 359)

³⁰⁴ SLM 189. El prevere Guistrimir deixa *ad Sanctum Iohannem, quod ille hedificavit in Mata de Pera omne suum alode quod ille ibi emit, ad integrum sine ullius blandimento*.

³⁰⁵ FD221 (SLM 232) *in terra de Sancti Laurencii et de Sancti Iohan*.

³⁰⁶ FD476 (SLM 485) *in alaude Sancti Iohannis de Mata de Pera*.

³⁰⁷ FD254 (SLM 299).

06.08³⁰⁸ Sant Llorenç del Munt (monestir UT33, església de Sant Llorenç UT160, església de Sant Miquel UT167, església de Santa Maria UT168). El monestir de Sant Llorenç del Munt està àmpliament documentat sobretot gràcies als diplomes conservats del seu arxiu³⁰⁹. Amb el nostre estudi volem descriure els canvis en el formulari emprat pels escrivans del segle XI per a referir-se als llocs de culte seculars. Les institucions monàstiques responen a una dinàmica completament diferent i mereixen un estudi a part que no té lloc en aquest treball³¹⁰. És per això que tot i consultar els fons documentals monàstics, no hem recollit tota la informació referent als cenobis (Sant Cugat del Vallès i Sant Llorenç del Munt) si no només aquella en la que es fa esment de llocs de culte seculars.

Respecte a l'església de Sant Llorenç del Munt, l'edifici del segle XI és ben conegut tant arquitectònicament com documental³¹¹. Anteriorment a la construcció d'aquest edifici la documentació es refereix sempre a les cases de Sant Llorenç, Sant Miquel i Santa Maria que són dalt del munt que hi ha sobre Terrassa. No està clar e si es tractava d'un sol edifici amb tres altars o de tres edificis separats, ni tampoc quina mena de vida religiosa hi hagué abans de la fundació pròpiament dita del monestir el 1014.

El 1039³¹² els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer donen al monestir l'alou de la vila d'Ullastrell, el castell de Castellar i els demes, tasques i primícies del bosc de Terrasa, que conformen el nucli de l'alou de Sant Llorenç.

El 1064 serà consagrada la nova església i cap al 1088 el cenobi serà vinculat a Sant Ponç de Tomeres, acabant l'època de màxima puixança de la institució.

06.09 Sant Esteve de la Vall (UT138). L'església de Sant Esteve de la Vall és citada ja el 972³¹³ quan els *servientes domum Sancti Stefani, cuius basilica sita est in monte Sancti Laurenti* fan una compra. El següent esment serà a la butlla de Silvestre II el 1002³¹⁴ quan la vincula al monestir de Sant Cugat del Vallès, *ecclesiam s. Laurentii et s. Stephani, qui sunt fundatas in monte qui dicunt s. Laurentii cum omnia que habere*

---

³⁰⁸ La numeració passa de 06.01 a 06.08 perquè alguns dels registres han estat suprimits en constatar que feien referència a elements datats amb posterioritat a l'any 1100, tal com es descriu en el punt 3.3.1 d'aquest capítol.

³⁰⁹ Dins la nostra selecció documental hi ha els següents diplomes originals que fan referència a Sant Llorenç del Munt: 960, FD3 (SLM 20); 972, FD14 (SLM 40); 973, FD16 (SLM 42); 974, FD89 (SLM 46); 975, FD19 (SLM 49); 977, FD20 (SLM 52); [977], FD21 (SLM 53); 978, FD22 (SLM 56); 978, FD23 (SLM 57); 980, FD24 (SLM 58), 980, FD25 (SLM 59), 983, FD27 (SLM 65), 997, FD36 (SLM 87), 1002, FD454 (SCV 382); 1010, FD183 (SLM 133); 1039, FD290 (SLM 247); 1040, FD254 (SLM 299); 1044, FD265 (SLM 330); 1047, FD275 (SLM 341); 1058 (ASA 73); 1063 (ASA 81); 1069 (ASA99); 1074 (ASA 103); 1086, FD419 (SLM 471)

³¹⁰ En el cas de Sant Llorenç del Munt disposem del magnífic estudi fet en la tesi doctoral de Pere Puig i Ustrell (Puig, 1995).

³¹¹ Adell, 1991.

³¹² FD290 (SLM 247) *Beato Laurentio almo martiri, cuius monasterium situm est in cacumine excelsiori montis supra Terracia... alodium nostrum proprium, ipsam sicilicet villam que dicitur Oleastrello... Et in alio loco... ipsum castrum de Castelar et in ipsum alodium de Castelar... que va comprar la comtessa a Guillem de Montcada i la seva esposa Adaledis. Et in alio loco donamus simul predicto coenobio Sancti Laurenti ipsas decimas et tascas atque primicias cum ipso boscho de Terracia qui est super ipsa villa de Mata de Pera.*

³¹³ FD14 (SLM 40).

³¹⁴ FD454 (SCV 382). La butlla de Joan XVIII, del novembre del 1007 (SCV 412) repeteix els mateixos termes.

videntur. En cap dels dos documents sembla que hi hagi una població vinculada a aquesta església.

El 1013 figura en la dotació de Sant Llorenç del Munt pels comtes de Barcelona, el document és una còpia i presenta un vocabulari molt diferent als anteriors³¹⁵.

06.10 Terme de Sant Joan de Matadepera (UT140). Sant Joan de Matadepera no es documenta com a parròquia en els diplomes del segle XI, però sí a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

06.11 Lloc de Matadepera (UT164). Aquest *locus* es troba documentat des del 960³¹⁶, sempre s'esmenta dins el terme del castell de Terrassa, i només ocasionalment trobem una *terminio de Mata de Pera* (UT180) i una *villa Mata de Pera* (UT172).

06.12 Vila de Matadepera (UT172). La Vila de Matadepera es documenta el 981³¹⁷ i el 1039³¹⁸. En aquest darrer document se situa el bosc de Terrassa, que es troba sobre aquesta vila. Probablement cal situar-la a l'indret de l'església de Sant Joan de Matadepera, però no hi ha cap evidència que ho ratifiqui.

06.13 Terme de Matadepera (UT180). Un sol document del 999³¹⁹ situa unes terres al terme de Matadepera. Probablement aquesta demarcació no existí mai i es tracta d'un error de l'escrivà. En un document del 995³²⁰, redactat per un altre escrivà, se situen unes terres amb els mateixos topònims però sense fer referència al terme de Matadepera.

06.13 Terme de Castanyet (UT315). Un sol document del 999³²¹ situa unes terres al terme de Castanyet. En aquest cas es pot tractar d'un error de l'escrivà (conf. UT180).

06.14 Alou de Sant Llorenç (UT483). L'alou del monestir de Sant Llorenç del Munt està documentat en un diploma del 1066³²².

---

³¹⁵ SLM 148 *ecclesiam Sancti Stephani protomartiris que sita est in latere de i[a]mdicto monte Sancti Laurentii, cum decimis et primiciis et oblationibus fidelium christianorum, simul cum ipsis decimis de ipsis alodiis de Mata de Pera...*

³¹⁶ FD8 (SLM 22) *in terminio castrum Teracense in locum que dicunt Mata de Pera.*

972, FD14 (SLM 40) *in comitato Barhinona in terminio Terracia in Mata de Pera.*

980, FD25 (SLM 59) *una vinya qui est in Mata de Pera.*

990, FD118 (AHT 6) *in committatum Barchinona in terminio Terracia, in locum que dicunt Mata de Pera, in Aspra.*

995, FD103 (SLM 81) *in comitato Barquinonense in terminio Terracia in Mata de Pera... et... in Castanedo.*

1026, FD207 (AHT 23) *infra terminis Terracia, ante Egera vel ante Sancti Saturnini. Afronta in alia strada qui pergit ad Matadepera vel ubique.*

³¹⁷ FD26 (SLM 60) *in comitato Barhinona in termine Terracia iusta uilla Mata de Pera subtus ipso Muro*

³¹⁸ FD247 (SLM 290) Els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer donen a Sant Llorenç del Munt *ipsas decimas et tascas atque primicias cum ipso boscho de Terracia qui est super ipsa villa de Mata de Pera, totum ab integrum.*

³¹⁹ FD40 (SLM 96) *in chomitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Mata de Pera siue de Castanedo.*

³²⁰ FD103 (SLM 81) *in comitato Barquinonense in terminio Terracia in Mata de Pera... et... in Castanedo.*

³²¹ FD40 (SLM 96) *in chomitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Mata de Pera siue de Castanedo.*

³²² FD 344 (SLM 431) *in comitatu Barchinonense in vocativo loco Avellaneto. Afronta orientes in termine Terracense et in alaude Sancti Laurenti.*

07.00 Montcada i Reixac

07.01 Santa Engràcia de Montcada (UT141). L'església de Santa Engràcia de Montcada estava situada fins el segle 1381 en un emplaçament més a la vora del riu Besòs³²³. Un sol document de la nostra selecció fa referència a l'edifici, anomenant-lo *ecclesia*, el 1085³²⁴. No sembla que durant el segle XI tingués vinculats cap territori ni població.

07.02 Sant Pere de Reixac (UT34). A finals del segle X es documenten tres esments de terres de Sant Pere en afrontacions de propietats, sempre als termes d'Albinyana i Pasturà-Reixac³²⁵.

En cap dels documents l'hagiotopònim *Sanctus Petrus* complementa algun mot que es refereixi a l'edifici; aquest sembla ser del segle X i ampliat durant el segle XI³²⁶. A partir del 1050 figura en la documentació original com a parròquia (UT35).

07.03 Castell de Montcada (UT129). El castell de Montcada és esmentat només en un document del 1085³²⁷ de la nostra selecció documental, en una definició feta entre membres de la família dels Montcada. De la mateixa família trobem la venda de l'alou del Castell de Castellar de l'any 1039³²⁸.

Del castell no en queda cap resta ja que fou enderrocat en temps de Felip V i definitivament destruït per la pedrera durant els segles XIX i XX³²⁹.

07.04 Terme de Sant Pere de Reixac (UT35). Si bé el terme de Reixac està documentat des del 942³³⁰, no trobem cap referència a la parròquia de Sant Pere de Reixac en la documentació original fins el 1050³³¹ i el 1092³³². En una data indeterminada, però de la mateixa cronologia, la parròquia de Sant Pere de Reixac està inclosa en les llistes de franqueses atorgades per Ramon Berenguer I³³³. Posteriorment també figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

³²³ *Campillo* p. 270. Vall, 1991.

³²⁴ FD412 (ACA2 158) *exceptis duabus petiis de vinea quas habeo ad ecclesiam Sancta Engratia*.

³²⁵ 997, FD 64 (ACB 308) *in terminio de Albiniana*. Afronta al nord *in terra de Sancti Petri*.

997, FD121 (AHT 11) *in terminio Pasturano que vocant Rexago*. Afronta al sud amb *terra Sancti Petri*.

998, FD123 (AHT 13) *in terminio de Albiniana vel de Pasturano que vocant Rexago*. Dues afrontacions són *in terra de Sancti Petri apostoli*.

³²⁶ Masagué, 1991.

³²⁷ FD412 (ACA2 158) Bernat Guillem de Montcada defineix i evacua uns molins *qui sunt ad radicem ipsius castri [Montis Scat]ani... exceptis duabus petiis de vinea quas habeo ad ecclesiam Sancta Engratia*.

³²⁸ FD247 (SLM 290).

³²⁹ Piquer, 1991.

³³⁰ ASA 1 *in comitatum Barchinonensis, in terminio de Rexaco*.

³³¹ 1050 (ACB 767) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Petri Rexag*.

³³² 1092 (ACB 1551) *in territorio barchinonensi, infra parrochiam Sancti Petri de Rexagh*.

³³³ [1059-1080] ACA2 115 (FD463).

Sembla que el terme parroquial és la suma dels antics termes de Pasturà-Reixac i d'Albinyana i tindria al menys un petit nucli de població anomenat el *uillarunculo Rexago*³³⁴.

07.05 Terme de Reixac (UT199). El *terminus* de Reixac es troba en la documentació original a partir del 942³³⁵, sempre dins del comtat de Barcelona. Els anys 996³³⁶ i 997 se l'anomena *Pasturanis que vocant Rexago*. Durant el segle XI passarà a integrar el terme de la parròquia de Sant Pere de Reixac (UT35).

07.06 Terme de Santa Engràcia de Montcada (UT142). Santa Engràcia de Montcada no figura com a parròquia a la documentació del segle XI ni a les *Rationes Decimarum*, però sí al *Campillo*, com a antigament annexa a Sant Iscle de les Feixes.

07.07 Santa Maria del castell de Montcada (UT143). La capella del Castell de Montcada no es documenta fins el segle XII, i va ser totalment destruïda amb la resta del castell amb l'exploració de la pedrera³³⁷.

07.08 Vila de Pasturà (UT191). La vila de Pasturà és citada en un document de l'any 924³³⁸ copiat en els *Libri Antiquitatum*, després ja no hi ha més referències.

07.09 Lloc de Reixac (UT196). El topònim Reixac és designat el 992³³⁹ com a *uillarunculo*, que potser correspon a la vila de Pasturà (UT191), i el 1002³⁴⁰ com a alou.

07.10 Terme de Ventenac (UT484). Situat probablement a prop de Sant Fost, no figura en documents originals.

07.11 Terme d'Albinyana (UT185). El terme d'Albinyana es documenta dues vegades a finals del segle X, el 986³⁴¹ i el 998³⁴², situant-lo directament al comtat de Barcelona, i una, el 997³⁴³, especificant que és al Vallès.

07.12 Vila de Reixac (UT219). Es documenta en un diploma no original del 993³⁴⁴. Deu equivaldre a la vila de Pasturà (UT191).

---

³³⁴ 992 (ACB 218).

³³⁵ FD65 (ASA 1) *in comitatum Barchinonensis, in terminio de Rexaco, in Uale Magore*.

³³⁶ 996, FD119 (AHT 8) *in pago Barquinonense, in terminio de Pasturanis que vocant Rexago, subtu ipsa calciada*.

997, FD121 (AHT 11) *in comitatum Barhinonense, in terminio Pasturano que vocant Rexago*. Afronta al sud amb *terra Sancti Petri*.

998, FD123 (AHT 13) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana vel de Pasturano que vocant Rexago*.

³³⁷ (Vall, Santa Maria del Castell 1991).

³³⁸ ACB 13 *in comitatum Barchinonense, in terminio de vuilla Pasturanicis que uocant Tresculos*.

³³⁹ FD59 (ACB 218) *in uillarunculo Rexago*.

³⁴⁰ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. *ipsum alaudem de Resciaco*.

³⁴¹ FD58 (ACB 165) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana* afronta al nord amb torrent *Canalilias*.

³⁴² FD123 (AHT 13) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana vel de Pasturano que vocant Rexago*. La terra d'Albinyana és *ad ipsa Tamarize* i afronta al nord amb *ipsa calciada*, a l'est amb el rio *de Canalilias* i a l'oest *in terra de Sancti Petri apostoli*.

³⁴³ FD64 (ACB 308) *in comitatum Barchinonense, in Uallense, in terminio de Albiniana*.

07.13 Terme de Pasturà (UT310). El terme de Pasturà figura en la documentació original a partir del 942³⁴⁵, sempre dins del comtat de Barcelona. Els anys 996³⁴⁶ i 997 se l'anomena *Pasturanis que vocant Rexago*. Durant el segle XI passarà a integrar el terme de la parròquia de Sant Pere de Reixac (UT35).

07.14 Terme de Montcada (UT348). El terme de Montcada es documenta en una afrontació del 1005³⁴⁷.

08.00 Palau-Solità i Plegamans

08.01 Santa Maria de Palau Solità (UT36). A partir del 1068³⁴⁸ es documenta la parròquia de Santa Maria de Palau Solità per situar terres en la seva demarcació. En una data semblant aquest parròquia s'inclou en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)³⁴⁹.

L'edifici és documenta el 1079, en una convinença feta entre Ricard Guillem i Guillem Bofill per l'església de Santa Maria de Palau³⁵⁰. L'any següent una deixa testamentària³⁵¹ beneficia Santa Maria de Palau amb una vinya.

08.02 Sant Genís de Plegamans (UT41). L'església de Sant Genís de Plegamans no consta en la documentació original dels segles X i XI. L'edifici, consagrat pel bisbe Oleguer de Barcelona, sembla ser de finals del segle XI o principis del segle XII³⁵².

08.03 Sant Joan (UT454). El 1080³⁵³ es fa la publicació sacramental del testament d'Adalenda jurat *super altare consecratum Sancte Eugenie, quod situm in comitatu Barhcinonensi, in Vallense, infra ecclesiam Sancti Iohannis Palacii Salatani*. Aquesta

---

³⁴⁴ 993, abril 25 ACB 240 (Libri Antiquitatum) Borrell, comte i marquès, ven al bisbe Vives i a la catedral de la Santa Creu i Santa Eulàlia totes les seves possessions *in termine que dicunt Luparia*. Afronta *usque ad uillam que dicitur Rexago*.

³⁴⁵ FD65 (ASA 1) *in comitatum Barchinonensis, in terminio de Rexaco, in Uale Magore*.

³⁴⁶ 996, FD119 (AHT 8) *in pago Barquinonense, in terminio de Pasturanis que vocant Rexago, subtus ipsa calciada*.

997, FD121 (AHT 11) *in comitatum Barhinonense, in terminio Pasturano que vocant Rexago*. Afronta al sud amb *terra Sancti Petri*.

998, FD123 (AHT 13) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Albiniana vel de Pasturano que vocant Rexago*.

³⁴⁷ FD178 (ACB1 58) *in termine de Monte Cadano*.

³⁴⁸ FD354 (ASA 96) *terra in chomitato Barchinonense, in Vallense, in parroechia Sancta Maria Palacio Salatani, in vocativo loco ipsa Valle de Figgerolas*.

³⁴⁹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *franchedas de parrochia de Palaz Salatani*.

³⁵⁰ FD 390 (ACA2 95).

³⁵¹ 1080, FD394 (ACA2 111) Jurament sacramental del testament d'Adalenda jurat *super altare consecratum Sancte Eugeniei, quod situm in comitatu Barhcinonensi, in Vallense, infra ecclesiam Sancti Iohannis Palacii Salatani*... Deixa *ad Sancta Mariam Palacii Salatani* una vinya anomenada Pica que comprà a Bonsom.

³⁵² Travesset, 1991.

³⁵³ FD394 (ACA2 111).

església estarà ja en ruïna el segle XIV³⁵⁴. Sembla que mai va tenir una població o un territori associats.

08.04 Santa Margarida de Boada (UT145). Santa Margarida és documentada en una sola ocasió, el 1071³⁵⁵, amb motiu de la venda per part dels monjos de Sant Cugat d'un *sacrarium cum suo curtile ad ecclesiam s. Margarite ad ipsa Buada*, i se la situa in *parrochia s. Marie de Palacio Salatha, ad ipsa Ruvira sive in Buada*. És per tant un edifici considerat *ecclesia*, que al seu voltant té com a mínim un sagrer però que no té un terme parroquial assignat, sinó que es troba dins del de Santa Maria de Palau Solità.

08.05 Terme de Santa Maria de Palau Solità (UT37). Des del segle X està documentat un *terme de Palatio Salatan*³⁵⁶, que probablement coincideix amb el de la parròquia. En quatre documents originals del 1068³⁵⁷, 1071³⁵⁸ i 1085³⁵⁹ figura ja la *paroecia* de Santa Maria de Palau Solità per situar algunes propietats, en tres casos es fa directament després de la referència al comtat de Barcelona i en un quart també se situa dins el Vallès.

En la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada) s'inclouen les *franchedas de parrochia de Palaz Salatan*³⁶⁰. També està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

08.06 Terme de Sant Genís de Plegamans (UT42). No es troba a la documentació del segle XI, però sí a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*, amb Santa Maria de Gallecs com a annexa.

08.07 Comanda de Palau i Santa Magdalena (UT38). L'església podia ser anterior a la comanda templera, o coincidir amb l'església de Sant Joan (UT454)³⁶¹.

08.08 Alou de Plegamans (UT39). La butlla de Silvestre II³⁶² confirma el 1002 al monestir de Sant Cugat *ipsum alaudem de Plegamanus cum terminis et aiacentiis suis, sicut Bonofilius ibidem donavit*.

08.09 Castell de Plegamans (UT40). El castell de Plegamans té el seu origen en una torre, ben conservada, d'entre els segles IXi XI. No figura en la documentació original consultada³⁶³.

---

³⁵⁴ Vall, 1991.

³⁵⁵ FD366 (SCV 672).

³⁵⁶ 955, FD 45, (SCV 39).

³⁵⁷ FD354 (ASA 96) *terra in chomitato Barchinonense, in Vallense, in parroechia Sancta Maria Palacio Salatani, in vocativo loco ipsa Valle de Figgerolas.*

FD356 (ASA 97) , *ex parte circi in termine [...] Sancte Marie Palacii Salatani.*

³⁵⁸ FD366 (SCV 672) ... *in comitatu Barch., in parrochia s. Marie de Palacio Salatha, ad ipsa Ruvira sive in Buada.*

³⁵⁹ 1085, FD466 (ACA2 162) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancte Marie de Palacio Salata, ... in Balano.*

³⁶⁰ [1059-1080], FD463 (ACA2 115).

³⁶¹ Masagué, 1991.

³⁶² FD454 (SCV 382).

³⁶³ Travesset, 1991; Travesset Queraltó, 2002.

08.10 Terme de Palau Solità (UT181). El terme de Palau Solità està documentat des del 955³⁶⁴ situat dins del comtat de Barcelona, al Vallès. La butlla de Silvestre II confirma el 1002³⁶⁵ diversos béns al monestir de Sant Cugat que són *in Palatio Salatani vel infra eius términos*. Posteriorment figura en dues afrontacions de mitjans del segle XI³⁶⁶.

09.00 Polinyà

09.01 Sant Salvador de Polinyà (UT43). Un total de 29 documents del segle XI, la major part de la segona meitat, conformen un riquíssim conjunt que permet la descripció acurada d'aquesta església parroquial. Fins el 1031 els esments a Sant Salvador són afrontacions de terres³⁶⁷. A partir del 1048 s'esmenta reiteradament la *parrochia Sancti Salvatoris de Poliniano* com a referent espacial per a localitzar les terres (UT44).

Els escrivans empen habitualment, a partir del 1054, el mot *ecclesia*³⁶⁸ per referir-se a l'edifici; un sol cop s'hi refereixen amb la paraula *domus*³⁶⁹ i un altre amb *basilica*³⁷⁰. El 1058 sembla que s'hi estan fent obres segons consta en un testament sacramental jurat *per altare consecratum Sancti Salvatoris*³⁷¹.

També a partir del 1054 es documenten els sagrers al voltant de l'església, i l'espai ben definit com a sagrera o cementiri³⁷², en el que s'hi troben cases que arriben a formar carrers.³⁷³

---

³⁶⁴ FD45 (SCV 39) *in chomitatum Barch. in Vallense, in [termine] de [Palatio Salatani] in ipsa Buada.*

³⁶⁵ FD454 (SCV 382).

³⁶⁶ 1037-1060, FD235 (ASA 40) un alou *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Polinnano* afronta *de aquilonis in Palacio Salatani.*

1055, FD301 (ASA 66) uns alous *infra terminos predictae ville Polinnan* que afronta a l'est *in Palacio Salatani et in rio de Calidas.*

³⁶⁷ 1028 (ASA 28) *in ipsa [...]*tana de Sancti Salvator (document fals segons R. Martí).

1030, FD212 (ASA 31) *in via qui pergit a Santi Salvatori.*

1031, FD217 (ASA 33) *in ipsa strada qui pergit a Santi Salvatori.*

³⁶⁸ 1054, FD294 (ASA 64) *per altare consecratum Sancti Salvatoris cuius ecclesia.*

1065, FD333 (ASA 86) *prope ipso puio de ipsa ecclesia.*

1066, FD343 (ASA 89) *prope ecclesiam Sancti Salvatoris Polinnanensi... seu in parietibus iamdicta ecclesia.*

³⁶⁹ 1054, FD294 (ASA 64) *usque ad domum Sancti Salvatori.*

³⁷⁰ 1058, FD461 (ASA 73) *servientes ei in hoc basilica de Polinna.*

³⁷¹ 1054, FD294 (ASA 64) *ad opera Sancti Salvatoris de Polinnano mancuso I.*

³⁷² 1054, FD294 (ASA 64) *ipsos sacrarios quod abebat ante ostium Sancti Salvatoris.*

1057, FD309 (ASA 69) *in sagrera Sancti Salvatoris ipsos nostros sacrarios cum parietibus et superpositos, ostios cum limites atque ianuas cum curte.*

1058, FD312 (ASA 71) *ipso sacrario qui est infra cimiterio Sancti Salvatoris.*

1058, FD461 (ASA 73) *ferragenal quod habeo prope ipsa sacraria... sacrario qui est ante hostium Sancti Salvatoris.*

[1064], FD332 (ACA2 37) Folc, prevere, empenyora per quatre mancusos a Odalric i la seva esposa Ermessenda *sacrarios quod abeo in Polignano, iuxta parietem de Sancti Salvatoris, cum illorum solos et superpositos, cum gutis et distillicidiis, ostiis et ianuis et cum illorum afrontacionibus. Advenit me Fulconi presbiteri per genitorum sive per qualicumque voces... ..in comitatu Barchinona in iamdicto loco.*

Els preveres de Sant Salvador de Polinyà es documenten en el testament que redacta el diaca Isarn amb motiu d'un pelegrinatge a Roma el 1058 quan deixa un farraginal a la sagrera *ad Raimundus presbiter teneat et possideat eam diebus vite sue ad servicium Sancti Salvatoris. Post vero obitum eius remaneat ad Sancti Salvatoris ut teneant eum presbiteros cotidie servientes ei in hoc basilica de Polinna*³⁷⁴

Segons còpia conservada als *Libri Antiquitatum* de la Catedral de Barcelona, el 1056³⁷⁵ el bisbe Guislabert va fer donació de l'església de Sant Salvador de Polinyà a la Canònica de la Catedral de Barcelona. L'actual edifici és del segle XI refet el segle XII³⁷⁶.

09.02 Terme de Sant Salvador de Polinyà (UT44). La *paroecia* de Sant Salvador de Polinyà es documenta a partir del 1048 en una vintena de diplomes originals del segle XI³⁷⁷, i està inclosa a les llistes de franqueses de Ramon Berenguer I³⁷⁸, a les *Rationes*

1066, FD343 (ASA 89) *in eius sacraria... sacrariis... prope ecclesiam Sancti Salvatoris Polinnanensiseu in parientibus iamdicta ecclesia.*

³⁷³ 1058, FD312 (ASA 71) *calle Sancti Salvatoris.*

³⁷⁴ FD461 (ASA 73).

³⁷⁵ ACB1 902 LA.III, n. 272, f. 105a-b. *donator sum Domino Deo toto cordis affectu et Canonice Sancte Crucis Sedis Barchinone ecclesiam in honore Sancti Salvatoris dicatam, que est sita in comitatu Barchinone, in Vallense, in loco vocitato Polinano, cum suis alodiis, terris scilicet et vineis, et cultis et heremis, et sacrariis et mansionibus, et decimis et primiciis et oblationibus, et cum omnibus suis proprietatibus et rebus que dici ac nominari possunt,*

³⁷⁶ Masagué, 1991.

³⁷⁷ 1037-1060, FD235 (ASA 40) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Polinnano.*

1048, FD278 (ASA 57) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Poliniano.*

1053, FD 293 (ASA 61) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano.*

1054, FD300 (ASA65) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano.*

1057, FD309 (ASA 69) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano.*

1057, FD308 (ACA1 485) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polinnano, in loco vocitatu Pugo Oriol.*

1058, FD312 (ASA 71) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris de Polignano.*

1066, FD345 (SLM 432) *parrochia Sancti Salvatoris in Meserata.*

1065, FD 333 (ASA 86) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, [...]arrochia Sancti Salvatoris Polinnanense, prope ipso puio de ipsa ecclesia.*

1066, FD340 (ASA 87) *in comitatu Barchinone, in parrochia Sancti Salvatoris, in estrada publica qui pergit subtus Sancti Salvatoris.*

1066, FD341 (ASA 88) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polignanense.*

1066, FD343 (ASA 89) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polinnanensi.*

1068, FD353 (ASA 95) *in comitatu Barchinona, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliniano.*

1069, FD363 (ASA 99) *in comitatu Barquinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliano.*

1074, FD371 (ASA 102) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris.*

1084, FD407 (ASA 118) *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano, in loco vocativo Meserata.*

1084, FD408 (ASA 125) *in comitatu Barchinone, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano.*

Decimarum i al *Campillo*. La parròquia sempre se situa dins del comtat de Barcelona i molt sovint s'especifica que es troba al Vallès.

09.03 Lloc de Polinyà (UT182). El primer esment a Polinyà es troba en la publicació sacramental, feta el 981³⁷⁹ a Sant Miquel del castell d'Eramprunyà, del testament de Galind, qui deixa a la seva esposa Ermengarda *suum alaudem, que vocant Pauliniano*. En aquesta referència l'alou de Polinyà se situa directament al comtat de Barcelona. Durant el segle XI³⁸⁰ el lloc de Polinyà se situa directament al comtat de Barcelona dues vegades, sense que hi hagi cap demarcació territorial intermèdia.

Un document de datació imprecisa (1037-1060)³⁸¹ situa aquest lloc de Polinyà dins la parròquia de Sant Salvador. De fet la major part de la documentació de la segona meitat del segle XI mostra com a referent territorial ordinari la parròquia de Sant Salvador de Polinyà (UT44).

09.04 Vila de Polinyà (UT369). La vila de Polinyà es documenta en la nostra selecció els anys 1030 i 1055³⁸² com un lloc i demarcació territorial citat directament després del comtat de Barcelona.

09.05 Terme de Polinyà (UT372). El terme de Polinyà és esmentat de manera independent a la demarcació eclesiàstica en quatre documents dels anys 30 a 50 del segle XI³⁸³. En un d'ells s'especifica que és el terme de la vila de Polinyà. En tots els casos es fa servir el mot *terminus*.

10.00 Ripollet

10.01 Sant Esteve de Ripollet (UT45). Només en dos documents originals del segle XI s'esmenta Sant Esteve de Palau Odit (de Ripollet). El primer, del 1046³⁸⁴, és un testament sacramental jurat *altare Sancti Stephani Protomartiris Crhisti cuius baselica fundata*

1086, FD418 (ASA 126) *in comitatu Barchinone, in parrochiam Sancti Salvatoris Poliniano*.

[1089], FD470 (AHT 77) *prope ecclesia Sancti Salvatoris*.

1093, FD481 (ASA 132) *in comitatu Barchinona, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliniano*.

³⁷⁸ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) Relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada) *et ipsas de parrochia de Poliiano*.

³⁷⁹ FD 46 (SCV 136).

³⁸⁰ 1054, FD294 (ASA 64) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in loco vocitatu Polinnano. ...in loco vocitatu Polinnano que és usque ad domum Sancti Salvatori...*

1088, FD420 (ACA2 201) *in Poliniano*.

³⁸¹ FD235 (ASA 40) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Polinnano*.

³⁸² 1030, FD212 (ASA 31) *in homitatum Barchinonense, in Vallense, in villa Pauliniano*.

1055, FD301 (ASA 66) *infra terminos predictae ville Polinnan*.

³⁸³ 1031, FD217 (ASA 33) *in homitatum Barchinonense, in Vallense, in termine Pauliniano...*

1044, FD264 (ASA 50) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in locum que dicunt infra termine de Poligna. Afronta al sud in termine Sancta Maria Antiga*.

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'est in termines de Poliiano...*

1055, FD301 (ASA 66) *infra terminos predictae ville Polinnan*.

³⁸⁴ FD268 (ASA 52).

est in comitatu Barchinonense ad locum que dicitur Palacio Odit. El segon, del 1079³⁸⁵, és la donació al monestir de Sant Cugat d'un mas i uns molins *in comitatu Barchinone, in terminio de Palad Odit, in parrochia de s. Stephano*. Aquest terme de Palau Odit està documentat des del 998 (UT187) i probablement el terme de la parròquia coincidirà amb ell. En documentació no original Sant Esteve s'esmenta des del 995³⁸⁶, i en el precepte de Lotari a Sant Cugat del 986³⁸⁷.

El monestir de Sant Cugat disposava d'un gran alou a Palau Odit que les butlles de Silvestre II i Joan XVIII³⁸⁸ li confirmen, de manera que probablement també l'església de Sant Esteve hi estava subjecta com reflecteix la documentació del segle XIII³⁸⁹. L'edifici actual és del segle XII³⁹⁰.

10.02 Terme de Sant Esteve de Ripollet (UT46). El terme de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet figura en un document original del 1079³⁹¹, després de situar una terra al comtat de Barcelona i al terme de Palau Auzit. Aquest document mostra la coexistència de l'antiga divisió administrativa i la nova demarcació parroquial. La parròquia també és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

10.04 Terme de Palau Auzit (UT187). El terme de Palau Auzit (o Palau Odit) és esmentat per primer cop en un document original el 998³⁹², en una referència que dóna testimoni de la Via Calçada per la seva demarcació. La butlla de Silvestre II del 1002³⁹³ confirma al monestir de Sant Cugat unes terres *in Palatio Avuzidi vel in infra terminos*. El 1079³⁹⁴ se situa una altra terra al mateix temps al terme de Palau Auzit i a la parròquia de Sant Esteve, mostrant la simultaneïtat d'ús de l'antiga demarcació i de la nova demarcació parroquial.

11.00 Rubí

11.01 Sant Pere de Rubí (UT47). El primer document original en que se cita l'església de Sant Pere de Rubí és l'acta d'un judici celebrat l'any 996³⁹⁵ per una disputa entre l'abat de Sant Cugat i el vicari del castell de Rubí. En aquest s'especifica que es dugué a

---

³⁸⁵ FD391 (SCV 696) *in comitatu Barchinone, in terminio de Palad Odit, in parrochia de s. Stephano, in locum que vocant Saltells*.

³⁸⁶ 995, SCV 305. *in termino de Palaz Auzid, iuxta s. Stephani martir*. Afronta a l'est amb el camí que va a Sant Esteve.

³⁸⁷ SCV 173 *alodum vero que vocant Palatio Auzit vel [in] eius termine cum decimis et primitiis et ecclesiam s. Stephani*.

³⁸⁸ 1002, FD454 (SCV 382) i 1007 (SCV 412) respectivament.

³⁸⁹ *Campillo*, Oficialat p. 729.

³⁹⁰ Masagué, 1991.

³⁹¹ FD391 (SCV 696) *in comitatu Barchinone, in terminio de Palad Odit, in parrochia de s. Stephano, in locum que vocant Saltells*.

³⁹² FD49 (SCV 336) *in comitatum Barch., in terminio de Palazio Auzido, subtus ipsa {cal}ciata via*.

³⁹³ FD454 (SCV 382).

³⁹⁴ FD391 (SCV 696) *in comitatu Barchinone, in terminio de Palad Odit, in parrochia de s. Stephano, in locum que vocant Saltells*.

³⁹⁵ FD112 (SCV 317).

terme *in loco ad ecclesiam s. Petri, situm in comitatu Barch., iuxta crepidinem prefati rivuli Rio Rubii*. És l'únic cas en que l'edifici és anomenat *ecclesia*, a la resta d'esments hom empra només l'hagiotopònim *Sanctus Petrus*. En una deixa testamentària del 1095³⁹⁶ es destina *ad Sancti Petri de Rio Rubio ad sua opera manhus I*, pel que probablement s'hi estava treballant en la seva fàbrica.

L'església actual és dels volts del 1100 i presenta un capitell a la finestra de la segona meitat del segle X³⁹⁷.

11.02 Sant Genís (UT49). Església de la que hi ha referències en documents no originals del segle XI, està situada molt a prop del castell de Rubí³⁹⁸.

11.03 Castell de Rubí (UT48). L'única referència documental del castell de Rubí dins la nostra selecció de diplomes data del 996³⁹⁹, un judici celebrat a l'església de Sant Pere de Rubí sobre els drets sobre les aigües del riu Xercavins que enfronta el bisbe-abat Odó de Sant Cugat i el veguer del castell de Rubí. L'edifici està assentat sobre un antic nucli de població dels segles X-XI sobre el qual posteriorment s'aixeca la fortalesa⁴⁰⁰. El terme del castell de Rubí està documentat des del 1002 (UT318).

11.04 Terme de Sant Pere de Rubí (UT50). Dos documents de mitjan segle XI ens parlen d'un espai (i la població que hi viu) vinculat jurídicament a l'església de Sant Pere de Rubí. El primer, de 1043⁴⁰¹, situa unes terres i unes cases *in comitatum barchinonense, in terminio de Sancti Petri de Riorubio*. Per a referir-se a Sant Pere de Rubí empra el mot *terminio*, però en fer les afrontacions dels béns venuts descriu els límits d'aquest *terminio* a partir de les parròquies colindants: *de circi in parochia sive in terminio de Teracia vel de Egara, de aquilolinis in parochia Sancti Felicis de Vale de Milanos vel de Cercedol vel de Aqualonga, de meridie in parochia de Madrona, de occiduo in parochia de Kastrum Episcopale*. El segon document, de 1068 ja parla de la *parrochia Sancti Petri de Rivorubro*⁴⁰². Probablement coincideixen els termes del castell de Rubí i el de la parròquia. A les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* Sant Pere de Rubí figura com a església parroquial.

11.05 Terme de Rubí (UT51). En tres diplomes es documenta un terme de Rubí sense més indicacions. Els dos primers, del 1038⁴⁰³ i 1039⁴⁰⁴, són molt vagues i inclouen el terme de Rubí dins una llista d'altres termes. El darrer, del 1065⁴⁰⁵, situa un mas *in Rivo Rubeo*, sense cap més designació.

---

³⁹⁶ 1095 (SLM 492).

³⁹⁷ Moro, 1991.

³⁹⁸ Moro, 1991.

³⁹⁹ FD112 (SCV 317) *vicharii castris Rio Rubii*.

⁴⁰⁰ Sánchez, 1991.

⁴⁰¹ FD 263 (ACB1 652).

⁴⁰² FD355 (ACB 1164).

⁴⁰³ FD245 (SLM 274) *in comitatu Barchinona in terminio de Rio Rubio vel de Terracense sive de Sancti Cucufati cenobii*.

⁴⁰⁴ FD247 (SLM 290) *L'alou del Castell de Castellar infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati et de Arraona et de Riorubio et de Oleastrello*.

⁴⁰⁵ FD336 (SLM 420).

11.06 Lloc de Rubí (UT52). El lloc de Rubí s'esmenta en documentació original no recollida en la nostra selecció⁴⁰⁶ i al precepte de Lotari del 986.

11.07 Terme del castell de Rubí (UT318). El terme del castell de Rubí està documentat en els afrontacions de l'alou del monestir de Sant Cugat recollides a la butlla de Silvestre II del 1002⁴⁰⁷, i en les de l'alou d'Ullastrell de l'any 1039⁴⁰⁸.

12.00 Sabadell

12.01 Sant Feliu d'Arraona (Sant Nicolau) (UT54). L'actual capella de Sant Nicolau fou fins el segle XIV l'església parroquial de Sant Feliu d'Arraona. Figura per primer cop en la documentació original en una afrontació de terres *in termine Arrahona* del 958⁴⁰⁹ on es parla de la *domum Sancti Felicis*.

En diversos documents consta que Sant Feliu és una parròquia (UT55) dotada del seu terme, al menys des del 1024⁴¹⁰. El 1064⁴¹¹ Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat el Castell d'Arrona i declaren que *...si Deus illis dederit ipssam parrochiam de Sancto Felice, donent eam ad Arbertum iam dictum*. Especifica la reducció en els pagaments que haurà de fer-los en cas de no aconseguir-la: *Et si ipsam parrochiam de Sancto Felice non abuerit, abeat eis in ostes et in chavalchadas tres milites optimos adobatos de illorum servicio, sine engan*. El 1076⁴¹² el mateix Guillem Bernat crida els bisbes Humbert de Barcelona i Berenguer de Girona, amb els *hominum parrochie Sancti Felicis Arrahone... in terminum parrochie iam dicte Sancti Felicis* per consagrar l'església de Sant Salvador (del mercat de Sabadell). L'actual edifici és del segle X amb ampliacions d'inicis del segle XI⁴¹³, i s'hi han realitzat diverses campanyes d'excavacions.

12.03 Sant Vicenç de Jonqueres (UT57). Sant Vicenç de Jonqueres està àmpliament documentat des del 988 en que s'esmenta en una afrontació un *l'aulode de Sancti Uincencii... in teritorio Goncharias*⁴¹⁴. Del 1001 al 1030 figura en diversos documents,

---

⁴⁰⁶ 988 SCV-Montserrat 36.

⁴⁰⁷ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. L'alou del monestir termena a l'oest *infra terminos de Agualonga vel de castrum Rivo Rubeo; de parte vero circi affrontat in terminos de Teracia vel de castro Rivo rubio*.

⁴⁰⁸ FD247 (SLM 290) L'alou d'Ullastrell termena a l'est *in ipso termino de castri Rivi Rubensis*.

⁴⁰⁹ FD55 (ACB 50).

⁴¹⁰ FD205 (SCV 495) *in paroechia de s. Felici de Araona*.

⁴¹¹ FD327 (ACA1 615).

⁴¹² FD378 (ACA1 891).

⁴¹³ Masagué, 1991.

⁴¹⁴ FD31 (SLM 72) *in comitatum Barchinonense in teritorio Goncharias uel in ipso Pugo*. Afronta a occident amb l'aulode de Sancti Uincencii.

sempre en afrontacions, la referència explícita a l'edifici anomenant-lo *domus Sancti Vincentii*⁴¹⁵.

A partir del 1017 i durant tot el segle XI es documenta la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres. L'any 1093 es fa referència a una *vila de Sancti Vi[ncen]cii*⁴¹⁶ que potser es podria identificar amb un nucli de població adjacent a l'església. L'edifici és del segle X o inicis del segle XI⁴¹⁷ i ha estat excavat.

12.04 Sant Pau de Riu-sec (UT61). Malgrat les evidències arqueològiques de l'existència d'un lloc de culte i enterraments a Sant Pau de Riu-sec els segles X-XI⁴¹⁸, no hi ha cap referència documental original que en faci esment. Es troba documentada en diverses còpies i a les *Rationes Decimarum*.

12.05 Sant Julià d'Altura (UT63). Les primeres referències documentals a Sant Julià d'Altura són una sèrie d'afrontacions de terres dels anys 20 i 40 del segle XI⁴¹⁹.

Diversos documents descriuen actes jurídics realitzats a l'església: una donació feta *ante ostium Sancti Iuliani de Altura, et sic fuit ibi iuratus super ipso altare consecratum in presencia de Ervigio sacer*⁴²⁰, un plet *ante Sancti Iuliani de Altura in presencia domni Odegarii abbatis... et aliorum bonorum hominum qui ibi aderant*⁴²¹, i el jurament sacramental d'un testament⁴²². En aquest darrer hi ha una deixa explícitament per al *presbitero Sancti Iuliani*.

Un sagrer⁴²³ s'esmenta en un únic document del 1052 amb motiu de la venda d'una casa que en formava part *latus Sancti Iuliani de Altura*, i on s'especifica que els venedors la tenen *nostra perprisione et per nostra edificencia*.

Quatre documents⁴²⁴, a partir del 1066, situen terres dins la *paroecia* de Sant Julià, unes vegades especificant que és dins del terme de Terrassa, i d'altres no. No sembla

---

⁴¹⁵ 1001, FD172 (SLM 104) *estrada qui pergit ad domum Sancti Vincenti*.

1003, FD176 (SLM 109) *ipsa via qui pergit a domum Sancti Vincenti*.

1010, FD182 (SLM 131) *via qui pergit ad domum Sancti Vincentii*.

1018, FD203 (SLM 178) *via qui pergit ad domum Sancti Vincenci*.

1030, FD213 (SLM 222) *hante domum Sancti Vincencii*.

⁴¹⁶ FD482 (SLM 488).

⁴¹⁷ Masagué, 1991.

⁴¹⁸ Roig, 1991.

⁴¹⁹ 1029, FD211 (SLM 217) *in terra Sancti Iuliani*.

1044, FD265 (SLM 330) *in strata... ad Sancti Iuliani de Altura*.

⁴²⁰ 1056, FD302 (SLM 377).

⁴²¹ 1063, FD325 (SLM 409).

⁴²² 1080, FD393 (SLM 459) *super altare Sancti Iuliani cuius sita est in kastrum Rriba Tallada*. Cal considerar si es tracta d'una capella al castell de Ribatallada, prop de Sant Julià.

⁴²³ SLM 365 *casa qui est sacraria cum ipsum edificium qui hodie ibi est et inantea ibi fecerimus*. Sembla que tot i que l'escrivà emprà el terme *sacraria*, ho fa com a atribut, no com a locatiu, per tant amb el sentit de sagrer.

que el terme de la parròquia de Sant Julià d'Altura respongui a cap divisió anterior sinó a una segregació del terme de Sant Pere d'Ègara. L'hagiotopònim *Sanctus Iulianus* no és associat mai a cap mot que descriu l'edifici, probablement construït durant el segle X i refet el segle XI⁴²⁵.

12.06 Sant Iscle i Santa Victòria. (UT65) . La capella de Sant Iscle i Santa Victòria està documentada des del 1036⁴²⁶ quan una terra situada a Togores afronta amb una *strada qui perguit ad Sancti Aciscli*. El 1060⁴²⁷ es fa referència a les tasques d'un Sant Iscle en una definició feta a Sant Feliu del Racó, no és segur que es refereixi a aquesta església, però és l'única amb aquesta advocació al rodal. El 1069⁴²⁸ en una afrontació d'una propietat dins el terme d'Arraona es fa referència a la serra de Sant Iscle. L'església ha estat excavada i la construcció és dels segles X-XI, que se situa sobre un gran jaciment d'època romana⁴²⁹.

12.07 Castell d'Arraona (UT130). El castell d'Arraona es documenta en diversos diplomes de la nostra selecció. El primer esment correspon a la venda el 1054⁴³⁰ d'aquest per Bernat Amat a Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda. En aquesta es concreta que és *ipso kastro de Arraona... cum suis terminis et pertinenciis atque adiacenciis suis necnon et aeclesiis...* *exceptus ipsum fevum quod ego ibi hodie teneo per Guilelmi, episcopi Ausonensis, aud per Gufredi Seniofredi. Sunt hec omnia in comitatu Barchinonensi, sicilicet, in Vallense...* i es descriu el seu terme (UT59). Posteriorment aquests l'encomanen a Bernat Amat de Rubí⁴³¹, i deu anys després, el 1064, el donen en feu a Arbert Bernat, a condició que aquest hi posi un castlà⁴³². En el mateix document s'estipula que en el cas que els infeudadors es fessin amb la parròquia de Sant Feliu d'Arraona, també la infeudarien a Bernat Amat.

---

⁴²⁴ 1066, FD339 (SLM 428) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vocant Sicher et in Buadela et in ruvira de Amada vel propre Sancti Iuliani prescripti. Afronta al nord in ecclesia Sancti Iuliani.*

1082, FD403 (SCV 706) *in comitatu Barch., in Vallense, in parrochia s. Iuliani de Altura, in locum que vohant Barcia Vera.*

1090, FD471 (SLM 480) *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vohant Sicher.*

1092, FD475 (SLM 484) *in comitatu Barchinona infra termine Terratia in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vohant Mulinis Comitales.*

⁴²⁵ Masagué, 1991.

⁴²⁶ FD234 (SLM 258).

⁴²⁷ FD321 (SCV 623) *...un mas que vocant ad ipsas Arenas cum taschis Sancti Aciscli.*

⁴²⁸ FD361 (ACA1 749) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, infra termine chastrum Arraonense, in vohativo locho Channameres. Afronta a l'oest in strata pergente per ipsa serra de Sancti Acciscli.*

⁴²⁹ Masagué, 1991.

⁴³⁰ FD299 (ACA1 435).

⁴³¹ ACA1 436.

⁴³² FD327 (ACA1 615) Guillem Bernat i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat *ipsum kastrum de Arraona, et donant ei ipssam terram per fevum... ..et mittat iam dictum Arbertum in predictum kastrum ipssum chastellanum aut ipssos chastellanos quibus illi mandaverint ad mandamentum et ad voluntatem de predicto Guilielmo et de iam dicta Ermengardis...*

L'any 1076⁴³³ el sacerdot Ramon es dona a Sant Salvador d'Arraona i especifica en la signatura que aquestes *complantaciones vel edifiitiis quod factas habeo infra terminos prescripti Arrahone, ita ut seniores prephato castro habeant inde censum vel tascham quod eis pertinent.*

12.25 Vila de Sabadell (UT53). El segle XI existeix un nucli de població proper al mercat de Sabadell i l'església de Sant Salvador d'Arraona. No hi ha cap esment en la nostra selecció documental, però han estat localitzades diverses restes en excavacions al Passeig de la Plaça Major i la Plaça del Dr. Robert de Sabadell⁴³⁴.

12.29 Terme de Sant Feliu d'Arraona (UT55). En tres esments conservats del segle XI, del anys 1024⁴³⁵, 1055⁴³⁶ i 1061⁴³⁷, es fa servir el mot *paroecia* designant l'espai que depèn Sant Feliu. Dins l'antic terme d'Arraona hi havia un nucli de població ja documentat el 969, el Vilar⁴³⁸. En el cas del 1055 es remarca la dimensió espacial afegint-hi el mot *terminus*. En cap esment es documenta l'hagiotopònim *Sanctus Felix* aïllat, sense acompanyar una referència a l'edifici o a la parròquia.

El 1064⁴³⁹ Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda es comprometen a infeudar la parròquia a Arbert Bernat si l'aconsegueixen, i descriuen la força necessària per la cavalcada: *...si Deus illis dederit ipsam parrochiam de Sancto Felice, donent eam ad Arbertum iam dictum. Et propter predictum kastrum et predictam chastellaniam et iam dictam parrochiam, sic convenit predictum Arbertum ad iam dictum Guilielmum et ad iam dictam Ermengardem ut abeat illis in osten et in chavalchadas quinque milites optimos paratos de illorum servicio, sine illorum enganno, et donet eis predictus Guilielmus et iam dicta Ermengardis octo asines. Et si ipsam parrochiam de Sancto Felice non abuerit, abeat eis in osten et in chavalchadas tres milites optimos adobatos de illorum servicio, sine engan, et donet eis predictus Guilielmus et iam dicta Ermengards sex asines.* De tal manera que el domini del Castell s'ha de cobrir amb tres milites si no hi ha la parròquia i amb cinc si hi ha la parròquia, i igualment amb sis o vuit ases. L'ús de la força en aquesta parròquia implica per tant la dedicació de dos milites i dos ases.

El 1076⁴⁴⁰ el mateix Guillem Bernat crida amb els *hominum parrochie Sancti Felicis Arrahone... in terminum parrochie iam dicte Sancti Felicis* el bisbe Humbert de Barcelona per consagrar l'església de Sant Salvador d'Arraona. Aquesta paròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

⁴³³ FD381 (ACA2 64).

⁴³⁴ Torrella, 1991.

⁴³⁵ FD205 (SCV 495) *in paroecia de s. Felici de Araona.*

⁴³⁶ FD301 (ASA 66) *de occiduo in termine parrochia Sancti Felicis Arraona.*

⁴³⁷ FD322 (ACB 1027) *in paroecia Sancti Felicis Arraone.*

⁴³⁸ SLM 36.

⁴³⁹ FD327 (ACA1 615).

⁴⁴⁰ FD378 (ACA1 891).

12.30 Sant Salvador d'Arraona (UT56). Emplaçada on hi ha l'actual església de Sant Feliu de Sabadell, Sant Salvador d'Arraona s'esmenta per primer cop en la documentació original el 1064⁴⁴¹, quan Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat el castell d'Arraona *et excepto ipssum locum de Sancto Salvatore vel eius pertinenciis*. Li donen també *de ipso mercato de Sancto Salvatore in unam mesuram ipsam terciam partem*.

En el seu testament del 1074, Sança fa una deixa *ad opera Sancti Salvatoris de Arrahona...* i una altra *ad Raimundus presbiter de Sancti Salvatoris, unciam unam per missas*⁴⁴².

El document més important conservat és la dotàlia del 30 d'abril 1076, en la qual es dóna testimoni que Humbert, bisbe de Barcelona, amb el bisbe Berenguer de Girona, a prec de Guillem Bernat del castell d'Òdena, i dels *hominum parrochie Sancti Felicis Arrahone*, consagra *aeccliesiam que est constructa in honore domini nostri Iesu Christi et Salvatoris mundi in terminum parrochie iam dicte Sancti Felicis. Dono namque ei cimiterium passus XXXX in circuitu illius ut ullus homo ibi ulli homini non faciat ullam calumniam sive dampnum neque vim*.

El 4 de desembre del mateix any 1076⁴⁴³ el sacerdot Ramon es dóna *me ipsum, tam animae quam corpus, et omnes facultas quod mihi pertinere possint Salvatori nostro domino Iesu Christo, cuius ecclesia sita atque consecrata est in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminos Arrahonense, ut ego ibi serviam diebus ac noctibus vitae meae et proprietat mea vel que augmentare possim fiat proprietat eiusdem matris ecclesiae aput me ipsum...* I a la signatura encara hi afegeix d'altres terres plantades i edificis que té al terme del castell d'Arraona⁴⁴⁴.

La darrera referència del segle XI la trobem l'any 1088⁴⁴⁵ en l'execució del testament de Guillem Bernat que dóna *domino Deo, Salvatori nostro, cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinone, infra termines Arrahone*.

No figura cap terme ni població que en depenguin, i és dins la parròquia de Sant Feliu d'Arraona. Sí que té vinculat d'alguna manera el mercat, anomenat de Sant Salvador i que després serà conegut com Sabadell⁴⁴⁶.

---

⁴⁴¹ FD327 (ACA1 615).

⁴⁴² FD373 (ASA 103).

⁴⁴³ FD381 (ACA2 64).

⁴⁴⁴ ...*Sig+num Raimundus sacerdos, nesciens scribere set puncti soliti hanc prescriptionem ilarique animo firmo et adstantibus testes firmare iubeo. Et in prephatam donacionem addo complantaciones vel edifitiis quod factas habeo infra terminos prescripti Arrahone, ita ut seniores prephato castro habeant inde censum vel tascham quod eis pertinent.*

⁴⁴⁵ FD420 (ACA2 201).

⁴⁴⁶ FD327 (ACA1 615) *ipso mercato de Sancto Salvatore*.

Els fonaments de l'església romànica foren posats al descobert el 1922⁴⁴⁷ a l'interior de l'actual absis gòtic de la capella del Santíssim de l'església de Sant Feliu, i la sagrera delimitada en la dotalia es pot resseguir en el traçat urbà.

12.31 Terme de Sant Vicenç de Jonqueres (UT58). Des del 1017 els escrivans fan servir reiteradament el mot *paroecia* per referir-se al terme vinculat a Sant Vicenç de Jonqueres per situar-hi terres. Aquesta *paroecia* inclourà tres *termines* i una *villa* anteriors, molt documentats fins llavors: Togores, Sobarber i Jonqueres⁴⁴⁸. Aquest terme parroquial no està inclòs a les *Rationes Decimarum* però sí al *Campillo*.

12.32 Terme de Sant Pau de Riu-Sec (UT62). L'església de Sant Pau de Riu-Sec no sembla tenir una demarcació territorial vinculada segons es desprèn de la documentació de la nostra selecció. Hi ha una acta de consagració del 1054⁴⁴⁹ només conservada en còpia que molt probablement no és autèntica, o té importants interpolacions. Aquesta parròquia no està inclosa al *Campillo* però sí a les *Rationes Decimarum*.

12.33 Terme de Sant Julià d'Altura (UT64). Quatre documents⁴⁵⁰, a partir del 1066, situen terres a la *paroecia* de Sant Julià, unes vegades especificant que és dins del terme de Terrassa, i d'altres no. No sembla que el terme de la parròquia de Sant Julià d'Altura

---

⁴⁴⁷ Masagué, 1991.

⁴⁴⁸ 1017, FD201 (SLM 169) *infra termine parrochia Goncarias*.

1036, FD234 (SLM 258) *in parrochia Sancti Vincencii de Ioncharias in lochum vocitatum Tegorias*.

1043, FD262 (SLM 324) *in parrochia Sancti Vincencii Ioncarias*.

1045, FD267 (SLM 334) *in parrochia Sancti Vincenti de Iuncharias in locum vocitatum Sobbarbar*.

1047, FD273 (SLM 338) *in parrochia Sancti Vincenti Ionceres in Subarbaro*.

1048, FD277 (SLM 343) *in parrochia Sancti Vincencii de Ioncharias, in lochum que dichunt Sobarbar*.

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... a parte vero circii in parrochia vel in termine de Sancti Vincencii de Ioncheres...*

1056, FD 304 (SLM 380) *in parrochia Sancti Vicenti Ionceres in locum que dicunt Sobarbar*.

1056, FD 305 (SLM 382) *in parrochia Sancti Vincencii in Ioncheres vel in eius termines sive in Sobarbaro*.

1057, FD311 (SLM 389) *Sancti Vincenti Ionceres*. Afronta al nord *in terra Sancti Vincencii*.

1061, FD322 (ACB 1027) *in parrochia Sancti Vincencii de Iuncariis*.

1065, FD335 (SLM 417) *in parrochia Sancti Vincenti Ioncheres in locum que dicunt Sobarbar*.

1066, FD338 (SLM 427) *in parrochia Sancti Vincencii Iuncherensis in vocatione loco Tegorense*.

⁴⁴⁹ ADB *Liber Dotaliarum*, VIII pp. 285-286. Transcripció i traducció de Pere Roca a *Catalunya Romànica* Vol. XVIII (Vallès) p. 154.

⁴⁵⁰ 1066, FD339 (SLM 428) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vocant Sicher et in Buadela et in ruvira de Amada vel propre Sancti Iuliani prescripti*. Afronta al nord *in ecclesia Sancti Iuliani*.

1082, FD403 (SCV 706) *in comitatu Barch., in Vallense, in parrochia s. Iuliani de Altura, in locum que vohant Barcia Vera*.

1090, FD471 (SLM 480) *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vohant Sicher*.

1092, FD475 (SLM 484) *in comitatu Barchinona infra termine Terratia in parrochia Sancti Iuliani de Altura in locum que vohant Mulinis Comitales*.

respongui a cap divisió anterior sinó a una segregació del terme de Sant Pere d'Ègara. Aquesta parroquia figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

12.34 Terme del castell d'Arraona (UT59). El castell d'Arraona figura com a termenat en la nostra selecció documental des del 1054⁴⁵¹, quan els Òdena el compren. En el document de venda s'hi delimita el seu terme que afronta a l'est *in termines de Sancti Minati vel in termines de Poliiano...* al sud *in termine de Sancte Marie Antique vel in termine de Barberano...* a l'oest *in Riosicho vel in termine de Terracia sive de Sancti Quirici, et pergid usque ad Sobarbar, a parte vero circii in parrochia vel in termine de Sancti Vincencii de Ioncheres*.

En dos documents del 1066⁴⁵² i 1068⁴⁵³ és esmentat en afrontacions de terres el *fevum* d'Arraona, i en dos altres documents del 1069⁴⁵⁴ se situen béns dins el *terminus* del castell d'Arraona.

12.35 Terme d'Arraona (UT60, territori UT178). El terme d'Arraona està documentat des del 958⁴⁵⁵ i de manera continuada⁴⁵⁶ durant la resta del segle X i bona part del segle XI. El 969⁴⁵⁷ es documenta un vilar dins els seus límits, de la mateixa manera que l'església de Sant Salvador⁴⁵⁸.

En un sol document, del 997⁴⁵⁹, aquesta demarcació és designada amb el mot *territorium*, en la resta sempre es farà servir el mot *terminus*.

---

⁴⁵¹ FD299 (ACA1 435).

⁴⁵² 1066, FD338 (SLM 427) Afronta a l'est *in terra Sancti Petri sive in fevum arraonense, de occiduo in iamdictum fevum arraonense...*

⁴⁵³ 1068, FD356 (ASA 97) *de occiduo in fevum Arrahonensi*.

⁴⁵⁴ 1069, FD361 (ACA1 749) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, infra termine chastrum Arraonense, in vohativo locho Channameres*. Afronta a l'oest *in strata pergente per ipsa serra de Sancti Acciscli*.

1069, FD362 (ACA1 750) *in comitatu Barchinonense, infra termine castrum Arrahonense*.

⁴⁵⁵ FD55 (ACB 50) *in comitatu Barchinonense, in termine Arrahona [in] locum Curtes*.

⁴⁵⁶ 975, FD19 (SLM 49) *in comitatum Barchinona infra termine de Arraona in locum que uocant Ruinus*.

1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II: *et in Arrona ...vel in infra terminos*.

1037-1060, FD235 (ASA 40) un alou *in in parrochia Sancti Salvatoris, in loco vocitatu de Poliniano* afronta al nord *in terminio de Arraona seu de Chanellas... de occiduo in rio de Channameres sive in termine de Arraona*.

1039, FD247 (SLM 290) L'alou del Castell de Castellar *infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati et de Arraona...*

1076, FD381 (ACA2 64) *Salvatori nostro domino Iesu Christo, cuius ecclesia sita atque consecrata est in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminos Arrahonense... infra terminos prescripti Arrahone, ita ut seniores prephato castro habeant inde censum vel tascham quod eis pertinent*.

1088, FD420 (ACA2 201) Execució testamentària del testament de Guillem Bernat que dóna *domino Deo, Salvatori nostro, cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinone, infra termines Arrahone...* terres, vinyes, cases, arbres i altres béns *in comitatu iamdicto in vocavitis locis ipsa Vite et in Arrahona vel in Poliniano*.

⁴⁵⁷ FD85 (SLM 36) *in comitatu Barchinonense in termine Arrahona at ipso Uillare*.

⁴⁵⁸ 1076, FD381 (ACA2 64).

1088, FD420 (ACA2 201).

⁴⁵⁹ FD38 (SLM 90) *in comitatum Barchinona intus in Tegoras...* Afronta *de meridie in teritorio Arraona*.

12.36 Terme de Togores (UT162). El *terminus* de Togores és citat en la documentació per primer cop el 948⁴⁶⁰, inclòs en l'*apendicium* de Terrassa. Del 961 al 982 trobem que es fa servir el *terminus* de Togores per localitzar les terres directament després de la referència al comtat de Barcelona⁴⁶¹. En el darrer d'aquests documents i en un altre del 1035⁴⁶² no es parla de *terminus* sinó de *territorium*.

Del 1003 al 1030 s'esmenta el territori de Togores sempre en relació a Jonqueres, ja sigui també com a territori⁴⁶³, ja sigui la vila de Jonqueres⁴⁶⁴

El 1035 ja es veu clarament que la demarcació del terme de Togores ja no devia correspondre a cap entitat administrativa, i s'equipara a un *locus*⁴⁶⁵. El darrer document de la nostra selecció, de l'any 1036 mostra que ja és considerat només un *locus* dins la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres⁴⁶⁶

12.37 Territori de Sobarber (UT131). El territori de Sobarber, en la zona de l'actual Can Feu, figura en la documentació entre els anys 963 i 971⁴⁶⁷. En aquest darrer document s'especifica que el territori és de la *villa* de Sobarber. El 991⁴⁶⁸ es fa servir el mot *terminus* (UT207) en comptes de *territorium*. Posteriorment serà incorporat al terme de la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres i figurarà sempre com un *locus* dins d'aquesta parròquia⁴⁶⁹.

---

⁴⁶⁰ FD6 (SLM 12) *in comitatu Barchinone in apendicio Terracense in terminio de Tegoras ad ipso Prado.*

⁴⁶¹ 961, FD9 (SLM 23) *in comitatum Barquinonensis in territorio Tegoras in locum que uocant ad ipso Mediano.*

966, FD82 (SLM 30) *in comitatum Barchinona in termine de Tegores.*

982, FD93 (SLM 64) *in comitato Barquinona in territorio Tegoras.*

⁴⁶² 1035, FD232 (SLM 252) *in comitatu Barchinona in territorio vel locum que dicunt Tegorias prope Sancta Maria.*

⁴⁶³ 1003, FD176 (SLM 109) *in chomitatu Barchinona in terminio Tegorias sive in Ioncarias.*

1030, FD213 (SLM 222) *in chomitatu Barchinonense infra termine de Tegorias vel in Goncharias. Afronta al nord in ipsa estrada Terracense qui pergit ad Ruvirano... de hocciduo in ipso pugio hante domum Sancti Vincencii.*

⁴⁶⁴ 1018, FD203 (SLM 178) *in comitatum Barchinona in terminio Tegorias in vila Ioncarias. Afronta a l'est in via qui pergit ad domum Sancti Vincenci.*

⁴⁶⁵ FD232 (SLM 252) *in comitatu Barchinona in territorio vel locum que dicunt Tegorias prope Sancta Maria*

⁴⁶⁶ FD234 (SLM 258) *in chomitatu Barchinona in parrochia Sancti Vincencii de Ioncharias in lochum vocitatum Tegorias.*

⁴⁶⁷ 963, FD11 (SLM 26) *in comitatu Barchinonense in territorio Subarbaro.*

969, FD84 (SLM 35) *in comitatu Barchinonense in territorio Subarbaro.*

971, FD13 (SLM 39) *in comitatum Barchinona in territorio de uilla Subarbar.*

⁴⁶⁸ FD97 (SLM 75) *in comitatum Barchinonam infra termine Subarbaro.*

⁴⁶⁹ 1045, FD 267 (SLM 334) *in comitatu Barchinona in parrochia Sancti Vincenti de Iuncharias in locum vocitatum Sobbarbar.*

1047, FD273 (SLM 338) *in comitatu Barchinona in Vallense in parrochia Sancti Vincenti Ionceres in Subarbaro.*

1048, FD277 (SLM 343) *in chomitatu Barchinona in parrochia Sancti Vincencii de Ioncharias, in lochum que dichunt Sobarbar.*

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'oest in termine de Terracia sive de Sancti Quirici, et pergid usque ad Sobarbar.*

12.38 Vila de Sobarber (UT166). Documentada el 971⁴⁷⁰ deu tractar-se d'un petit nucli de població prop de l'actual Can Feu.

12.39 Vila de Jonqueres (UT169). La vila de Jonqueres deu ser un petit nucli de població dotat d'una demarcació territorial, almenys així sembla desprendre's dels dos primers esments en la documentació original, dels anys 973⁴⁷¹ i 976⁴⁷². La darrera citació dins la nostra selecció documental és del 1018⁴⁷³, quan és localitzada dins el terme de Togores. Durant el primer quart del segle XI els topònims de Jonqueres i Togores van associats d'alguna manera, i finalment Togores acaba formant part de la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres (UT58).

12.40 Terme de Jonqueres (UT174). El topònim Jonqueres té vinculada una demarcació territorial, però hi ha molta vacil·lació en la documentació a l'hora de designar-la. Hi ha una *villa* de Jonqueres (UT169) que podem identificar amb un nucli de població, però també un *territorium* documentat el 988⁴⁷⁴ i un *terminus* els anys 1010⁴⁷⁵ i 1037⁴⁷⁶. En alguns casos el topònim Jonqueres és citat directament sense especificar una demarcació territorial (UT206).

12.42 Lloc de Jonqueres (UT206). El topònim Jonqueres és emprat en alguns casos en la documentació sense designar clarament una demarcació territorial, però directament després de situar els béns de la transacció al comtat de Barcelona⁴⁷⁷. En dos documents potser només s'està elidint el mot *terminus*⁴⁷⁸.

12.43 Terme de Sobarber (UT207). El terme de Sobarber, en la zona de l'actual Can Feu, només figura en la documentació l'any 991⁴⁷⁹. En la major part de documents es fa servir el mot *territorium* (UT131) per designar aquesta demarcació.

12.44 Lloc de Togores (UT209). El topònim Togores és acompanyat sovint en la documentació per un mot que designa una demarcació territorial (*terminus*, *territorium*,

---

1056, FD 304 (SLM 380) *in comitatu Barchinona in Vallense in parrochia Sancti Vicenti Ionceres in locum que dicunt Sobarbar.*

1056, FD 305 (SLM 382) *in comitato Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Vincentii in Ioncheres vel in eius termines sive in Sobarbaro prope ipsa Archa.*

1065, FD335 (SLM 417) *in comitatu Barkinona in parrochia Sancti Vincenti Ioncheres in locum que dicunt Sobarbar.*

⁴⁷⁰ FD13 (SLM 39) *in comitatum Barchinona in territorio de uilla Subarbar*

⁴⁷¹ FD17 (SLM 43) *in comitatum Barchinonense intus in uilla uocita Goncheras*

⁴⁷² FD90 (SLM 51) *in comitatum Barchinonam intus in uilla Ioncarias.*

⁴⁷³ FD203 (SLM 178) *in comitatum Barchinona in terminio Tegorias in vila Ioncarias. Afronta a l'est in via qui pergit ad domum Sancti Vincenci.*

⁴⁷⁴ FD31 (SLM 72) *in comitatum Barchinonense in teritorio Goncharias uel in ipso Pugo.*

⁴⁷⁵ FD182 (SLM 131) *in chomitato Barchinonense in Vallense in termine de Ioncharias in locum Riopullo. Afronta a l'est in via qui pergit ad domum Sancti Vincentii.*

⁴⁷⁶ FD 240 (ACB1 543) *in chomitatu Barchinonense, in terminio de Ioncharias sive de Terracia.*

⁴⁷⁷ 991, FD97 (SLM 75) *in Ioncarias i a loco... que uocant Klaperos* 1001, FD172 (SLM 104) *in chomitatu Barcuinona... in Goncharias.*

⁴⁷⁸ 1003, FD176 (SLM 109) *in chomitatu Barchuinona in terminio Tegorias sive in Ioncarias.*

1030, FD213 (SLM 222) *in chomitato Barchinonense infra termine de Tegorias vel in Goncharias.*

⁴⁷⁹ FD97 (SLM 75) *in comitatum Barchinonam infra termine Subarbaro.*

UT162), però en uns quants documents⁴⁸⁰, entre 997 i 1031 es fa servir el topònim sol directament després a la referència al comtat de Barcelona. És remarcable que en tots aquests documents no es fa servir només la preposició *in* sinó que la precedeix *intus*, remarcant el fet d'estar dins d'alguna espai molt delimitat.

El 1065⁴⁸¹ es documenta per primer cop en la nostra selecció el llinatge dels Togores, en els cavallers Bernat Bernat de Togores i el seu germà Bernenguer Bernat. El 1066⁴⁸² Togores forma clarament part de la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres.

12.45 Vilar d'Arraona (UT203). El 969⁴⁸³ es documenta dins el terme d'Arraona un Vilar, probablement un nucli de població o espai apte per a ser habitat.

12.47 Santa Maria de Togores (UT373). La *domus* de Santa Maria de Togores es documenta en dues afrontacions de terres dels anys 1031⁴⁸⁴ i 1035⁴⁸⁵. Sembla que mai ha estat associada a cap nucli de població ni espai delimitat, però sí inclosa dins el terme de Togores, documentat des de mitjans del segle X⁴⁸⁶, i després a la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres.

12.48 Mercat de Sabadell (de Sant Salvador) (UT485).⁴⁸⁷ El mercat de Sant Salvador, que a partir del segle XII serà conegut com el mercat de Sabadell, es troba documentat en la nostra selecció el 1064⁴⁸⁸, quan Guillem Bernat d'Òdena i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat el castell d'Arraona *excepto ipssum locum de Sancto Salvatore vel eius pertinenciis*. Li donen també *de ipso mercato de Sancto Salvatore in unam mesuram ipsam terciam partem*. *Et de ipsa ledda qui in antea exierit de ipso mercato, donant ei de hoc quod Guilielmus et Ermengardis iam dicti tenuerint ad illorum dominicum ipssam terciam partem*.

12.49 Vila de Sant Vicenç (de Jonqueres) (UT466). Documentada una sola vegada, el 1093⁴⁸⁹, la vila de Sant Vicenç de Jonqueres ha de ser un petit nucli habitat proper a l'església homònima.

---

⁴⁸⁰ 997, FD38 (SLM 90) *in comitatum Barchinona intus in Tegoras...* *Afronta de oriente in teritorio de Sancti Minati*.

997, FD109 (SLM 91) *in comitatum Barchinona intus in Tegoras*.

998, FD110 (SLM 93) *in comitatum Barchinona intus in Tegoras*.

1031, FD219 (SLM 231) *in comitatum Barchinona intus Tegores prope dommo Sancta Maria*.

⁴⁸¹ FD 334 (ACA1 630).

⁴⁸² FD 338 (SLM 427) *in comitatu Barchinonense in Vallense, in parrochia Sancti Vincentii Iuncherensis in vocativo loco Tegorense...*

⁴⁸³ FD85 (SLM 36) *in comitato Barchinonense in termine Arrahona at ipso Uillare*.

⁴⁸⁴ FD219 (SLM 231) *in comitatum Barchinona intus Tegores prope dommo Sancta Maria*.

⁴⁸⁵ FD232 (SLM 252) *in comitatu Barchinona in territorio vel locum que dicunt Tegorias prope Sancta Maria*. *Afronta al sud amb una terra qui est ante domum Sancta Maria*.

⁴⁸⁶ 948, FD6 (SLM 12) *in comitatu Barchinone in apendicio Terracense in terminio de Tegoras*.

⁴⁸⁷ Aquest mercat és ben conegut gràcies a l'ampli estudi de Mercè Argemí (M. Argemí 2010).

⁴⁸⁸ FD327 (ACA1 615).

⁴⁸⁹ FD482 (SLM 488) *de parte orientis in vila de Sancti Vi[ncen]cii*.

13.00 Santa Perpètua de Mogoda

13.01 Santa Perpètua de Mogoda (UT91). Santa Perpètua de Mogoda es documenta en diverses afrontacions durant tot el segle XI, des del 1016⁴⁹⁰. Alguns dels documents conservats qualifiquen l'edifici de *domus*⁴⁹¹, i d'altres d'*ecclesia*⁴⁹².

L'any 1063 es documenten en una venda un seguit de sagrers *iuxta ecclesiam Sancte Perpetue* que arriben a formar un cert teixit urbà amb carrers⁴⁹³. El 1077 es parla d'aquest espai com a *cimiterium*⁴⁹⁴.

L'espai vinculat jurídicament a l'església figura en diversos documents, i rep dos noms, en tres casos *terminus*⁴⁹⁵ i en cinc casos *paroecia*⁴⁹⁶. Probablement aquest terme es correspon amb l'antic terme de Mogoda (UT92), documentat des del 982⁴⁹⁷.

13.02 Santa Maria Antiga (Santiga) (UT94). Tot i haver-se trobat una ara paleocristiana⁴⁹⁸ en l'entorn de l'edifici de Santa Maria, no hi ha cap referència documental original anterior al 1018⁴⁹⁹, on en una afrontació s'esmenta *Sancta Maria Antiqua*. Diverses afrontacions donaran notícia de camins que s'hi adrecen, però no hi ha cap esment en el qual l'hagiotopònim acompanyi algun mot que designi l'edifici⁵⁰⁰.

---

⁴⁹⁰ 1016, FD198 (ACB 261) *cum vinea de Sancta Perpetua*.

1018, FD202 (ACB 299) *super domum Sancta Perpetua*.

1032, FD224 (ACB 485) *in ipsa strata qui vadit iusta Sancta Perpetua*.

1040, FD255 (SCV 552) *ipsa serra que pergit super ecclesia de s. Perpetua*.

1046, FD271 (ACB 707) *prope Sancta Perpetua... subtus Sancta perpetua... terra de Sancta Perpetua*.

1093, FD481 (ASA 132) *in strata qui pergit per ipsa serra ad Sancta Perpetua*.

⁴⁹¹ 1018, FD202 (ACB 299) *super domum Sancta Perpetua*.

1061, FD323 (ACB 1031) *prope domum Sancta Perpetua... estrada qui pergit ante domum sancta Perpetua*.

⁴⁹² 1040, FD255 (SCV 552) *ipsa serra que pergit super ecclesia de s. Perpetua*.

1063, FD326 (ACB 1050) *iuxta ecclesiam Sancte Perpetue... in ecclesia et in exitu Sancte Perpetue*.

⁴⁹³ FD326 (ACB 1050) Una casa afronta a l'est *in ecclesia et in exitu Sancte Perpetue, a meridie et occiduo in callibus ipsorum sacrariorum, a circio in sacrario Guilielmi Mironis*.

⁴⁹⁴ FD384 (ACB 1311) *ipsas meas mansiones ubi ego abito, qui sunt in cimiterio Sancta Perpetua*.

⁴⁹⁵ FD270 (AHT 38) *in termine de Sancta Perpetua*.

1060 FD319 (ACB 998) *in termine de Sancta Perpetua*.

1064, FD331 (ACB 1706) *in termine de Sancta Perpetua*.

⁴⁹⁶ 1055, FD301 (ASA 66) *in termine parrochie Sancte Marie Antique et Sancte Perpetue*.

1063, FD326 (ACB 1050) *iuxta ecclesiam Sancte Perpetue... in parrochia iam dicte virginis*.

1073, FD370 (ACB 1239) *in parrochia Sancta Perpetua, in loco que dicunt Mugoda*.

1075, FD375 (ACB 1268) *in parrochia Sancte Perpetue*.

1093 (ACB 1583) *in parrochia Sancta Perpetua de Mogoda*.

⁴⁹⁷ (ACB 139) *in comitato Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda*.

⁴⁹⁸ Peig, 1991.

⁴⁹⁹ FD202 (ACB 299) *prope Sancta Maria Antiqua*.

⁵⁰⁰ 1032, FD224 (ACB 485) *in ipsa strata qui vadi iusta Sancta Maria Antiqua et pergit ad Sancti Cucuphati*.

1066, FD340 (ASA 87) *in estrada publica qui pergit ad Sancta Maria*.

1067, FD350 (ASA 92) *in strata pergente ex castro Barberani per Lobateres et pervadit usque ad Sancta Maria Antiqua*.

Santa Maria Antiga està dins d'una demarcació, el terme de Santa Maria Antiga (UT95) que s'esmenta sovint en la documentació no original del segle X, i en la documentació original a partir del 1044, i serà designat com a parròquia des del 1055.

13.03 Terme de Mogoda (UT92). El terme de Mogoda està documentat en els diplomes de la nostra selecció entre el 982 i el 1016. En els quatre primers documents és anomenat sempre *terminus*⁵⁰¹, i en el darrer rep l'apel·latiu de *pagus*⁵⁰².

13.04 Terme de Santa Perpètua de Mogoda (UT93). L'espai vinculat administrativament a l'església de Santa Perpètua figura en diversos documents, i rep dos noms, en tres casos *terminus*⁵⁰³ i en nou casos *paroecia*⁵⁰⁴. En un sol document, del 1067⁵⁰⁵, es fan servir les dues paraules: *terminum de parochia Sancta Perpetua*. El 1093⁵⁰⁶ el terme de Canyelles consta com una subdemarcació de la parròquia de Santa Perpètua.

Probablement aquest terme parroquial es correspon amb l'antic terme de Mogoda (UT92), documentat des del 982⁵⁰⁷.

Aquesta parròquia està inclosa a les llistes de franqueses de Ramon Berenguer I⁵⁰⁸, a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

1068, FD356 (ASA 97) *in stratam ubique pergente de Santa Maria Antiqua usque ad Granullarios*.

1074, FD373 (ASA 103) *in strata pergente de castrum Barberano usque ad Sancta Maria Antiqua per Lobateres*.

⁵⁰¹ 982, FD57 (ACB139) *in comitato Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda siue et de martorilias*.

1001, FD 171 (ACB1 11) *in comitatum barchinonense, in terminio de Mogoda*.

1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. *et in Mogoda vel infra eius terminos*.

1005 (ACB 58) *infra termine de Mogoda*.

⁵⁰² 1016, FD 198 (ACB1 261) *in pago que dicunt Mogoda que té una afrontació cum vinea de Sancta Perpetua*.

⁵⁰³ FD270 (AHT 38) *in termine de Sancta Perpetua*.

1060 FD319 (ACB 998) *in termine de Sancta Perpetua*.

1064, FD331 (ACB 1706) *in termine de Sancta Perpetua*.

⁵⁰⁴ 1055, FD301 (ASA 66) *in termine parrochie Sancte Marie Antique et Sancte Perpetue*.

1063, FD326 (ACB 1050) *iuxta ecclesiam Sancte Perpetue... in parochia iam dicte virginis*.

1073, FD370 (ACB 1239) *in parochia Sancta Perpetua, in loco que dicunt Mugoda*.

1075, FD375 (ACB 1268) *in parochia Sancte Perpetue*.

[1059-1080], FD463 (ACA2 115).

1084, FD409 (ACB 1442) *in parrochiam Sancte Perpetue*.

[1049-1088], FD467 (ACA2 207) Relació dels drets de tragí de la verema de Renard Guillem de la Roca. *Et de parochia de Mogoda, ubi est vestra tona, asinos II*.

1089, FD468 (ACB 1503) *in Vallense... in parochia Sancta Perpetua de Mogoda*.

1093 (ACB 1583) *in parochia Sancta Perpetua de Mogoda*.

⁵⁰⁵ 1067, FD351 (ACA1 712) *in chomitatu Barchinona, infra terminum de parochia Sancta Perpetua, in locum que vocant Tapias*.

⁵⁰⁶ FD486 (ACB 1583) *in chomitatu barchinonense, in Vallense, in parochia Sancta Perpetua de Mogoda, in termine Kanalies, in locum que dicunt ad ipsos Gorgos*.

⁵⁰⁷ 982, FD57 (ACB139) *in comitato Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda*.

13.05 Terme de Santa Maria Antiga (UT95). El primer esment a un espai dependent de Santa Maria Antiga és de l'any 1044 quan en una afrontació figura el *termine Sancta Maria Antiga*⁵⁰⁹ que es documenta sovint des de mitjans del segle X en les còpies⁵¹⁰. El 1054⁵¹¹ aquest terme limita amb el del castell d'Arraona. El 1055 una afrontació parla del *termine parrochie Sancte Marie Antiquae*⁵¹². Posteriorment en diverses transaccions se situen les terres *in paroecia* de Santa Maria Antiga⁵¹³. Aquesta demarcació parroquial està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

13.07 Lloc d'Olmed (UT208). Lloc de localització indeterminada, entre Polinyà, Santiga i Santa Perpètua. En aquest punt hi ha el polígon industrial de Ca n'Humet de Dalt. Potser Humet és l'evolució d'Olmed. En els tres documents originals de finals del segle X⁵¹⁴ de la nostra selecció sempre se situa dins el comtat de Barcelona, al Vallès.

13.09 Terme de Canyelles (UT376). El terme de Canyelles es troba en un punt indeterminat entre Polinyà, Arraona i Santa Perpètua. Es troba documentat en la nostra selecció de diplomes a partir del 1032⁵¹⁵. El 1093⁵¹⁶ consta com una subdemarcació dins la parroquia de Santa Perpètua de Mogoda.

14.00 Sant Cugat del Vallès

14.01 Sant Cugat (monestir UT66, església UT176). El cenobi de Sant Cugat, a Octavià, és la gran estructura monàstica del Vallès i del comtat de Barcelona els segles X i XI. La quantitat de documentació que hi fa referència és enorme, tant dels seus propis fons com dels altres arxius on fàcilment trobem transaccions fetes pels monjos,

---

⁵⁰⁸ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) Relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada) *et franchedas de parrochia de Mogoda*.

⁵⁰⁹ FD264 (ASA 50).

⁵¹⁰ Tot i anomenar-se de Santa Maria Antiga, pot ser que la demarcació documentada a finals del segle X i principis del segle XI no sigui eclesiàstica, com passa amb el terme de Sentmenat. No sempre l'hagiotopònim reflecteix una estructura religiosa.

⁵¹¹ 1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona...* Afronta al sud *in termine de Sancte Marie Antiquae*.

⁵¹² FD301 (ASA 66).

⁵¹³ 1065, FD337 (ACB 1089) *in parrochia Sancte Marie Antiqua*.

1069, FD363 (ASA 99) *in parrochia Sancti Salvatoris Poliano et Sancta Maria Antiga*.

⁵¹⁴ 992, FD98 (SLM 76) *in comitatum Barchinonense in Uallense intus in Olmedo*.

994, FD134 (ACA1 6) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in locum Olmedo*.

997, FD163(ACA1 32) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, intus in locum Olmedo*.

⁵¹⁵ FD 224 (ACB1 485) *in comitatu barquinonense, in Vallense, in terminio de Chanalilias*. Afronta al sud *in ipsa strata qui vadit iusta Sancta Perpetua, et pergit ad Sancti Cucuphati*, al nord *in ipsa strata qui vadi iusta Sancta Maria Antiqua et pergit ad Sancti Cucuphati*.

1037-1060, FD235 (ASA 40) un alou de Polinyà afronta al nord *in terminio de Arraona seu de Chanellas*

⁵¹⁶ FD486(ACB 1583) *in chomitatu barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancta Perpetua de Mogoda, in termine Kanalies, in locum que dicunt ad ipsos Gorgos*.

participació d'aquests en actes públics o senzillament afrontacions amb terres propietat del monestir.

Amb el nostre estudi volem descriure dels escrivans dels segles X i XI i llur relació amb els llocs de culte seculars. Les institucions monàstiques responen a una dinàmica completament diferent i mereixerien un estudi a part que no té lloc en aquest treball. És per això que tot i consultar els fons documentals monàstics, no hem recollit tota la informació referent als cenobis (Sant Cugat del Vallès, Sant Llorenç del Munt i Sant Miquel del Fai) si no només aquella en la que es fa esment de llocs de culte seculars.

Hem distingit dues unitats topogràfiques, el monestir pròpiament dit (UT66), documentat en un diploma original el 944⁵¹⁷, i l'església (UT176), documentada en els diplomes originals des del 947⁵¹⁸, a la que cal sumar l'alou del monestir (UT317), documentat des del 1002⁵¹⁹.

14.02 Sant Cebrià d'Aiguallonga (UT67). Un sol document original del segle XI esmenta, l'any 1043, en una afrontació, la parròquia d'Aiguallonga⁵²⁰, sense ni tan sols esmentar l'hagiotopònim (Sant Cebrià). No correspon a la localització de l'actual església de Sant Cebrià de Valldoreix.

14.03 Sant Pere d'Octavià (UT147). L'església de Sant Pere d'Octavià no figura en la documentació original dels segles X i XI, però sí abundantment en còpies. L'edifici fou destruït el segle XIX per fer l'actual mercat⁵²¹.

14.04 Santa Maria de Gausac (UT70). L'església de Santa Maria de Gausac (actualment Sant Adjutori) no és esmentada ni a la documentació original dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*. L'edifici és del segle X, refet posteriorment⁵²².

14.05 Sant Vicenç de Cercedol (del Bosc) (UT72). Un sol document original del segle XI esmenta, l'any 1043⁵²³, en una afrontació, la parròquia de Cercedol, sense esmentar l'hagiotopònim (Sant Vicenç). Sembla que aquesta parròquia deixà d'existir molt aviat ja que no és inclosa ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Speculum* de l'arxiver Campillo.

14.06 Santa Maria de Campanyà (UT75). L'església de Santa Maria de Campanyà no consta ni a la documentació original dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*. L'edifici és del segle X refet posteriorment⁵²⁴.

---

⁵¹⁷ SCV 23 (FD138) Gumila dóna a la *domum Sancti Cucufati cenofia... propter Deum et remedium anime patri meo Petroni* unes cases.

⁵¹⁸ FD74 (SCV 27) s. *Cucufati martiris Christi, cuius basilica fundata est in comitatu Barch.*

⁵¹⁹ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II.

⁵²⁰ FD263 (ACB 652) *aquilolinis in parochia Sancti Felicis de Vale de Milanos vel de Cercedol vel de Aqualonga.*

⁵²¹ Ramos, 1991.

⁵²² Masagué, 1991).

⁵²³ FD263 (ACB1 652) *aquilolinis in parochia Sancti Felicis de Vale de Milanos vel de Cercedol vel de Aqualonga.*

⁵²⁴ Masagué, 1991.

14.07 Sant Llorenç de Fontcalçada (UT78). L'església de Sant Llorenç de Fontcalçada no figura ni a la documentació original dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*. L'edifici és del segle X refet posteriorment⁵²⁵.

14.08 Sant Sever (UT146). L'església de Sant Sever⁵²⁶, tot i que no es documenta ni als diplomes originals dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*, per la documentació no original conservada, probablement existia el segle XI.

14.09 Sant Joan de Mora (UT149). L'església de Sant Joan de Mora no figura ni a la documentació original dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

14.10 Terme de Sant Cebrià d'Aiguallonga (Valldoreix) (UT68). Un sol document original del segle XI esmenta, l'any 1043, en una afrontació, la parròquia d'Aiguallonga⁵²⁷, sense ni tan sols esmentar l'hagiotopònim (Sant Cebrià). El terme deu ser el mateix de l'antic *terminio de Aqualonga* documentat des del 939⁵²⁸. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* (com a Valldoreix).

14.14 Terme de Sant Vicenç de Cercedol (UT74). Un sol document original del segle XI esmenta, l'any 1043, en una afrontació, la parròquia Cercedol⁵²⁹, sense ni tan sols esmentar l'hagiotopònim (Sant Vicenç). No està inclosa a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

14.15 Terme de Santa Maria de Campanyà (UT76). El terme de la parròquia de Santa Maria de Campanyà no figura a la documentació original dels segles X i XI, però sí a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* (aquí annexa a Valldoreix).

14.18 Terme de Sant Pere d'Octavià (UT148). El terme de la parròquia de Sant Pere d'Octavià no s'esmenta a la documentació original dels segles X i XI, però sí a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

14.19 Sant Martí de Bosquerons (UT150). L'església de Sant Martí de Bosquerons no figura ni a la documentació original dels segles X- XI, ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

14.20 Sant Medir (UT151). L'església de Sant Medir no consta a la documentació original dels segles X- XI, a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

14.21 Terme d'Aiguallonga (UT183). El terme d'Aiguallonga es documenta en diversos diplomes de la nostra selecció entre el 939⁵³⁰ i el 1002. Ordinàriament s'esmenta directament després de la referència al comtat de Barcelona, dins seu se situaran ells llocs de Valldoreix⁵³¹ i Llaceres⁵³². El 1002⁵³³ la butlla de Silvestre II

---

⁵²⁵ Masagué, 1991.

⁵²⁶ Puigferrat, 1991.

⁵²⁷ FD263 (ACB 652) *aquilolinis in parochia Sancti Felicis de Vale de Milanos vel de Cercedol vel de Aqualonga*.

⁵²⁸ ACB 23.

⁵²⁹ FD263 (ACB 652) *aquilolinis in parochia Sancti Felicis de Vale de Milanos vel de Cercedol vel de Aqualonga*.

⁵³⁰ 939, FD 53 (ACB 23) *in comitatu Barchinonense... in terminio de Aqualonga siue de castrum Terracia uel in terminio de Egara uel in Caldas uel in quocumque loco in predicto comitatu*.

⁵³¹ 954-986, FD 47 (SCV 174) *in pago Barch., in terminio de Agualonga, in loco de Valle Aurex*.

marca els límits de l'alou del monestir de Sant Cugat, que termena a l'oest *infra terminos de Agualonga*.

14.22 Lloc de Valldoreix (UT184). El lloc de Valldoreix figura en un document de datació imprecisa (954-986)⁵³⁴ que el situa *in pago Barch., in terminio de Agualonga, in loco de Valle Aurex*.

14.23 Terme de Gausac (UT186). El terme de Gausac s'esmenta en un sol document de la nostra selecció, de l'any 997⁵³⁵. Ha de correspondre a la vall homònima.

14.24 Terme de Cercedol (UT188). El terme de Cercedol no consta en els documents de la nostra selecció⁵³⁶.

14.27 Terme de Canals (UT217). El terme de Canals figura en un sol document de l'any 1000⁵³⁷.

14.29 Terme de Sant Cugat (UT317) (alou). La butlla de Silvestre II, datada del 1002⁵³⁸, delimita *ipsum alaudem, qui est in circuitu monasterii, a parte orientis terminat cum terminos vel infra terminos de Cerdaniola, de parte vero meridie affrontat in ipsa serra que dicunt Cerola vel Acutellos, sive in alaudem s. Petri monasterii Puellarum, et in terminos de Agualonga, de occidente namque parte similiter affrontat in terminos vel infra terminos de Agualonga vel de castrum Rivo Rubeo; de parte vero circi affrontat in terminos de Teracia vel de castro Rivo rubio et in villa que dicunt Melanos; cellam s. Felicis cum terminis et adiacentiis suis...* No fa servir el mot *terminus* per descriure aquest espai, però totes les delimitacions són *termini*. El 1038⁵³⁹ sí que és designat amb el mot *terminus*.

15.00 Sant Llorenç Savall

15.01 Sant Llorenç Savall (UT152). Sant Llorenç de Llacera consta per primer cop en un document del 956 quan hom situa una terra *in terminio Terracensis in Lacera prope Sancto Laurencio*⁵⁴⁰. El 997 torna a a figurar en una afrontació⁵⁴¹.

L'edifici és designat amb el mot *ecclesia* diverses vegades⁵⁴²; el 1050 i el 1051 es juren sacramentalment dos testament *per altare consecrato Sancti Clementi martir et*

---

⁵³² 1002, FD174 (SCV-M 51, SCV 370) *in comitatum barch., in terminio de aqualonga, in locum quem dicunt Laceras*.

⁵³³ FD454 (SCV 382).

⁵³⁴ FD 47 (SCV 174).

⁵³⁵ FD 48 (SCV 330) *in comitatum Barch., in terminio de Gaqvusago, ad ipso Portello*.

⁵³⁶ Figura en un document original no inclòs en la nostra selecció, del 942, el pergami número 10 del fons de Sant Cugat del Vallès conservat a Montserrat.

⁵³⁷ FD124 (AHT 14) *in commitato Barchinonense, in terminio de Canales*.

⁵³⁸ FD454 (SCV 382).

⁵³⁹ FD245 (SLM 274) *in chomitatu Barchinona in terminio de Rio Rubio vel de Terracense sive de Sancti Cucufati cenobii*.

⁵⁴⁰ FD1 (SLM 15).

⁵⁴¹ FD36 (SLM 87).

*confessor, cuius altario fundatum est in ecclesia Sancti Laurentii*⁵⁴³; al mateix document es fa una deixa *per ipso cimiterio*. En un testament del 1066 es llega un bou *in ipsa opera de ipso porticho*⁵⁴⁴. Altres donacions estan documentades el 1049⁵⁴⁵ i el 1093⁵⁴⁶.

Alguns documents originals parlen dels clergues al servei de Sant Llorenç; el primer d'ells, del 1010 anomena un prevere Radulf⁵⁴⁷. La resta del segle hi ha esments diverses vegades a clergues i preveres, especialment en deixes testamentàries⁵⁴⁸, i també a algun objecte litúrgic que han de fer servir⁵⁴⁹.

Sant Llorenç Savall té un terme associat que el 1074 és anomenat parròquia (UT153).

15.02 Sant Feliu de Vallcarca (UT83). Una afrontació de terres de l'any 966 documenta per primer cop un *Sancti Felix martir al terminio de Lazera*⁵⁵⁰. No hi ha cap altra notícia en un document original fins el 1059 quan s'esmenta la *domum Sancti Felicis de Valle Charcara*⁵⁵¹. Si bé en aquest darrer document l'edifici és designat amb el mot *domus*, un any després ho serà amb el mot *ecclesia* en la important deixa que fa Udalguer en el seu testament: *ecclesie Sancti Felicis de Lacera C aureos mancos ad ipsa opera et ad dedicacionem*⁵⁵². En el mateix document el dit Udalguer deixa un alou *presbitero eiusdem ecclesie Sancti Felicis, ut eam cantet et teneat eam sine blandimento ullius hominis, et si quis vicarius aut aliquis homo voluerit ei eum auferre, non abeat potestatem, sed statim sit liberum et solidum de ipso castro que dicunt Petra, et predictus presbiter teneat et possideat in diebus vite sue et post obitum suum eligat alium presbiterum qui teneat eum in servicium predictae ecclesie, et ipse alium usque in finem seculi*. Aquesta deixa esdevé la fundació del benefici que ha de mantenir el prevere de Sant Feliu, especificant la seva dependència com a *solidus* del castell de

---

⁵⁴² 1050, FD (SLM 351) *in ecclesia Sancti Laurentii... in Lazaria*.

1051, FD284 (ACB 777) *in ecclesia Sancti Laurentii... in Lazaria*.

1060, FD318 (SLM 398) *presbitero Sancti Laurentii de Lacera, qui cantet eius ecclesiam*.

1078, FD388 (ACB 1332) *ad ecclesiam Sancti Laurentii de Lacera*.

⁵⁴³ 1050, FD (SLM 351) i 1051, FD284 (ACB 777) *super altare Sancti Clementi, martir et confessor, qui est situs in ecclesia Sancti Laurentii, in comitato Barchinona, in Lazaria*.

⁵⁴⁴ FD345 (SLM 432).

⁵⁴⁵ FD281 (SLM 348) *ad Sancti Laurenti de ipsa Val*.

⁵⁴⁶ FD488 (SLM 487) *ad Sancti Laurenti de ipsa Val migera ua de ordii*.

⁵⁴⁷ 1010, FD183 (SLM 133) *Radulfus presbiter Sancti Laurentii de ipsa Valle*.

⁵⁴⁸ 1047, FD274 (SLM 339) *Sancti Laurentii de ipsa Valle.... clericos Sancti Laurentii qui eam cantaverint*.

1060, FD318 (SLM 398) *Et dimitto presbitero Sancti Laurentii de Lacera, qui cantet eius ecclesiam*.

1066, FD345 (SLM 432) *Ad presbiteros Sancti Laurentii de ipsa Valle sextarios II de ordeo*.

1078, FD388 (ACB 1332) *ut habeat eum cum omnibus suis pertinenciis ille clericus qui iam dictam ecclesiam Sancti Laurentii decantabit*.

1092, FD478 (ACB 1550) *Sancti Laurentii de ipsa Valle... ad eius clericis mancosos II*.

⁵⁴⁹ 1092, FD478 (ACB 1550) *Sancti Laurentii de ipsa Valle libram I plate, unde calicem faciunt, et ad eius clericis mancosos II*.

⁵⁵⁰ FD12 (SLM 32).

⁵⁵¹ FD317 (SLM 397).

⁵⁵² 1060, FD318 (SLM 398).

Pera⁵⁵³. És molt interessant com estableix la manera en que el càrrec ha de ser proveït, per elecció del mateix prevere. El 1066 rebrà una altra deixa⁵⁵⁴.

No serà fins el 1078 que es parla de la *parrochia Sancti Felicis de Valle Charchara* en situar-hi un mas⁵⁵⁵.

15.03 Sant Pere de Mur (UT85). Un sol document, del 1077, localitzant un alou, esmenta un Sant Pere, al costat de Mur⁵⁵⁶. Molt probablement es tracta de l'actual capella de Sant Pere del Dalmau edifici del segle XI⁵⁵⁷.

15.04 Castell de Pera (UT80). El Castell de Pera és esmentat en dos documents de la nostra selecció. El primer en una afrontació del 1059⁵⁵⁸, i el segon en el Testament d'Udalguer qui el 1060⁵⁵⁹ lliga el seu alou de Gavarred al prevere de Sant Feliu (de Vallcarca) per a que es faci càrrec d'aquesta església i romanguí *liberum et solidum de ipso castro que dicunt Petra*. En el mateix document Udalguer deixa el castell al seu germà Gerbert. L'edifici es desenvolupa durant el segle XI a partir d'una torre de guaita del segle X⁵⁶⁰.

15.06 Terme del castell de Pera (UT81). En la nostra selecció no consta el terme del castell de Pera, tot i que sí en les còpies⁵⁶¹.

15.07 Santa Maria del castell de Pera (UT82). Edifici que sembla fet el segle XI però que no figura en la documentació fins el segle XIV⁵⁶².

15.08 Terme de Sant Feliu de Vallcarca (UT84). En un sol document original, del 1078, s'esmenta la *parrochia Sancti Felicis de Valle Charchara* en situar-hi un mas⁵⁶³. Aquesta parròquia no està inclosa a les *Rationes Decimarum* però sí al *Campillo*.

15.11 Terme de Sant Llorenç Savall (UT153). L'església de Sant Llorenç té un espai vinculat ja des de l'any 977 que en alguns casos és anomenat *apendicio*⁵⁶⁴ i en d'altres *paroecia*⁵⁶⁵. Potser els esments del segle X no designen una demarcació eclesiàstica sinó

---

⁵⁵³ En aquestes dates el mot *solidus* designa el vassall que ha prestat un homenatge que preval per sobre dels altres que hagi prestat ho pugui prestar. Figura el 1053 per primer cop, i es generalitza el seu ús en la dècada següent (Bonnassie, 1981, p. vol II p. 191).

⁵⁵⁴ FD345 (SLM 432) *ad Sancti Felicis de Valle Charchara emina I de ordeo*.

⁵⁵⁵ FD388 (ACB 1332).

⁵⁵⁶ FD385 (SLM 456) *in termine Lazaria in locum vocitatum ad ipso Muro prope Sancti Petri*.

⁵⁵⁷ Peregrina, 1991.

⁵⁵⁸ FD317 (SLM 397) *Afrontacions d'uns alous situats a Llacera in ipso castrum de petra, de circii in ipsa estrada qui vadit per ipsa serra ad ipsa connamina et pervadit ad ipso castello*.

⁵⁵⁹ FD318 (SLM 398).

⁵⁶⁰ Borfo, 1991.

⁵⁶¹ *ibid*.

⁵⁶² Peregrina, 1991.

⁵⁶³ FD388 (ACB 1332).

⁵⁶⁴ 974, FD18 (SLM 48) *in apendicio Sancti Laurenti* (no és del tot segur que sigui Sant Llorenç Savall). 997, FD37 (SLM 88) *in comitatum Barchinonense in Lacaria in apendicio Sancti Laurenti*.

1092, FD474 (SLM 483) *in comitatum Barchinona in apendicio Sancti Laurenti que vocant Lazcera*.

1099, FD494 (SLM 498) *in comitatu Barcinona in apendicio de Sancti Laurentii de ipsa Val*.

⁵⁶⁵ 1078, FD388 (ACB 1332) *in parrochia iam dictae ecclesiae Sancti Laurentii*.

1086, FD419 (SLM 471) *in ipsa parocia de Sancti Laurentii de Lacera*.

una de civil que té per nom l'hagiotopònim, com és el cas de Sentmenat. També en algun cas *apendicio* podria significar només el vessant de la muntanya de Sant Llorenç.

La parròquia de Sant Llorenç Savall està inclosa en les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*, i el 1077⁵⁶⁶ es documenta un alou de Sant Llorenç Savall.

15.12 Lloc de Llacera (UT163). El lloc de Llacera es documenta el 956⁵⁶⁷ i el 959⁵⁶⁸ dins el terme de Terrassa. El 980⁵⁶⁹ se situa al terme de Terrassa, dins de Castellar. El 983⁵⁷⁰ i el 997⁵⁷¹ ja se situa dins de Castellar. Finalment el 1078⁵⁷² figura com un espai ample, sense determinar.

La consideració de Llacera com un *locus* contrasta amb l'abundant documentació dels segles X i XI que el considera un *terminus* (UT165).

15.13 Terme de Llacera (UT165). Un total de deu documents⁵⁷³ de la nostra selecció, d'entre el 961 i el 1077, fan esment del terme de Llacera per situar-hi propietats. Paral·lelament alguns documents tracten Llacera com un *locus* (UT163) dins dels termes de Terrassa o Castellar.

15.14 Lloc d'Horta (UT197). Dos documents de l'any 966⁵⁷⁴ esmenten el lloc d'Horta, dins el terme de Llacera, que deu correspondre a la Vall d'Horta.

15.15 Torre de Llacera (UT463). En el seu testament de 1092⁵⁷⁵, Berenguer Domnuç deixa al seu fill Ramon *ipsam turrem de Lacera apud totum meum alaudem que ego ibi abeo*.

---

⁵⁶⁶ FD385 (SLM 456) *in alaude de Sancti Laurentii de ipsa Valle*.

⁵⁶⁷ FD1 (SLM 15) *in comitatum Barchilonensis in terminio Terracensis in Lacera prope Sancto Laurentio*.

⁵⁶⁸ FD56 (ACB 52) *in comitatum Barchinonensem, in terminio Terracense, in locum que dicunt Lacaria*.

⁵⁶⁹ FD24 (SLM 58) *in comitatu Barchinonense in terminio Terracia in Castellare in Lazaria*.

⁵⁷⁰ FD27 (SLM 65) *in comitatum Barchinonam infra termine de Kastellare in locum que uocant Laceira prope ipsa Terue*.

⁵⁷¹ FD37 (SLM 88) *in comitatum Barchinonense in Lacaria in apendicio Sancti Laurenti uel in Sauinnana*.

⁵⁷² FD388 (ACB 1332) *ipsum meum mansum, quod habeo in Ladera, ad ipsa Conamina*.

⁵⁷³ 961, FD10 (SLM 24) *in comitatu Barchinonensis in terminio Lacera in locum Salas que dicitur Saluignana*.

966, FD12 (SLM 32) *in comitatum barhinonense in terminio de Lazera in locum que dicunt Geneskare*. Una peça afronta al nord *in terra Sancti Felix martir*.

996, FD 60 (ACB 277) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Lacera in locum que dicunt Orta*.

996, FD61 (ACB 278) *in comitatum Barchinonense, in territorio de lacera, in locum que dicunt Orta*.

997, FD 36 (SLM 87) *in comitatum Barchinonense infra termine de Laceira in locum que uocant Sauinnana*.

997, FD72 (ACB 304) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Lacera*.

1010, FD183 (SLM 133) *in termine Lacaria*.

1039, FD247 (SLM 290) *L'alou del Castell de Castellar infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati et de Arraona et de Riorubio et de Oleastrello*.

1051, FD284 (ACB 777) *infra terminos de Lazaria*.

1077, FD385 (SLM 456) *in comitatu Barcinona in termine Lazaria in locum vocitatum ad ipso Muro prope Sancti Petri*.

⁵⁷⁴ 996, FD 60 (ACB 277) *in comitatum Barchinonense, in terminio de Lacera in locum que dicunt Orta*.

996, FD61 (ACB 278) *in comitatum Barchinonense, in territorio de lacera, in locum que dicunt Orta*.

16.00 Sant Quirze del Vallès

16.01 Sant Quirze de Galliners (UT87). En la documentació original consultada només trobem referències indirectes a Sant Quirze, les dues primeres són afrontacions de terres, una del 1024 amb l' *alode de Sancti Quirici*⁵⁷⁶ i la següent, del 1037⁵⁷⁷, amb una *strada qui pergit ad Sancti Quirici*.

En cap document es troba l'hagiotopònim acompanyant un mot que designi l'edifici. Aquest presenta restes dels segles X-XII⁵⁷⁸.

Hi ha una acta de consagració datada del 1050, però no conservada en document original, que probablement és autèntica, ja que a partir del 1053 totes les referències són per situar terres dins la *parrochia Sancti Quirci* (UT88). El 1082 es documenta un Ramon Amat de Sant Quirze⁵⁷⁹.

16.02 Sant Feliu de Vilamilans (UT89). Una ara paleocristiana, probablement del segle V⁵⁸⁰, i l'advocació a Sant Feliu indiquen la possible antiguitat d'aquesta església. El document original més antic de la nostra selecció que l'esmenta és la butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat del Vallès l'any 1002⁵⁸¹ que inclou dins les seves possessions la *cellam s. Felicis cum terminis et adiancentiis suis*, esmentada després de descriure els termes de l'alou de Sant Cugat, que en darrer lloc els fa afrontar amb la *villa que dicunt Melanos*.

El 1038 hi ha la primera referència inequívoca en l'afrontació d'unes terres⁵⁸². Només un document esmenta la parròquia (UT90).

16.03 Sant Pere dels Torrents (UT154). L'església de Sant Pere dels Torrents no figura a la documentació original del segle XI, i l'edifici fou totalment destruït el segle XVII. Es trobava prop de la masia de Can Barra on ha estat excavada una necròpolis que es remunta al segle X⁵⁸³.

16.04 Terme de Sant Quirze de Galliners (UT88). Es documenta amb els mots *terminus* i *paroecia* a partir del 1053 ja sigui dins del terme de Terrassa⁵⁸⁴ o no⁵⁸⁵. Possiblement se segregà del terme de Terrassa a partir de la consagració de l'any 1050.

---

⁵⁷⁵ FD478 (ACB1 1550).

⁵⁷⁶ FD204 (ACB 377).

⁵⁷⁷ FD240 (ACB 543).

⁵⁷⁸ Masagué, 1991.

⁵⁷⁹ FD402 (ACB 1392).

⁵⁸⁰ Pladevall, 1991. Hi ha la signatura de l'abat Donadeu de Sant Cugat (904-917).

⁵⁸¹ FD454 (SCV 382) *et in villa que dicunt Melanos; cellam s. Felicis cum terminis et adiancentiis suis*. La butlla de Joan XVIII, del novembre del 1007 (SCV 412) repeteix els mateixos termes.

⁵⁸² FD245 (SLM 274) *de parte orientis in Sancti Felicis de Villa Milanis*.

⁵⁸³ Excavació del 2003 realitzada per Javier González Muñoz.

⁵⁸⁴ 1053, FD288 (SLM 368) *in comitatum Barquinona infra termines Terracia in parrochia Sancti Quirici*.

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'oest in termine de Terracia sive de Sancti Quirici, et pergid usque ad Sobarbar*.

1059, FD315 (ACB 986) *in comitatu barchinonensi, in termino terraciae, in parrochia Sancti Quirici*.

⁵⁸⁵ 1085, FD410 (SLM 465) *in comitatu Barchinona in parrochia Sancti Quirici Montem Gallinari*.

La parròquia de Sant Quirze de Galliners està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

16.05 Terme de Sant Feliu de Vilamilans (UT90). La butlla de Silvestre II del 1002⁵⁸⁶ confirma la *cellam s. Felicis cum terminis et adiacentiis suis...* al monestir de Sant Cugat. Posteriorment, el 1043, consta com a parròquia en una afrontació d'unes propietats al terme de Sant Pere de Rubí⁵⁸⁷.

La parròquia de Sant Feliu de Vilamilans està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* (en aquest com a annexa a Sant Quirze).

16.06 Vila de Milans (UT319). Segons alguns documents Sant Feliu estaria a la Vila de Milans, especialment a la butlla de Silvestre II del 1002⁵⁸⁸. El 1043⁵⁸⁹ es documenta un *Vale de Milanos*, que potser només un error de l'escrivà.

17.00 Sentmenat

17.01 Sant Menna (UT98). Les excavacions realitzades⁵⁹⁰ a l'església vella de Sentmenat situen la fundació d'aquesta en el segle V, i figurarà en la documentació original a partir del 1017⁵⁹¹, sobretot en afrontacions de terres. Un document del 1031⁵⁹² designa l'edifici amb el mot *domus*, i el vincula amb el terme. Un altre document, del 1064, designa amb el mot *ecclesia* l'edifici de Sant Menna⁵⁹³.

El *terminus* o *territorium Sancti Minati* es troba sovint en els documents originals dels segles X i XI⁵⁹⁴, es tracta d'una demarcació de caràcter civil que adopta l'hagiotopònim. No és fins el 1055 que s'esmenta el *terminium parrochia Sancti Minati*⁵⁹⁵, que es farà servir habitualment per a situar terres en diversos documents⁵⁹⁶.

---

⁵⁸⁶ FD454 (SCV 382).

⁵⁸⁷ FD 263 (ACB1 652) la parròquia de Sant Pere de Rubí afronta *de aquilolinis in parrochia Sancti Felicis de Vale de Milanos*.

⁵⁸⁸ 1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. L'alou del monestir de Sant Cugat termena al nord *in villa que dicunt Melanos: cellam s. Felicis cum terminis et adiacentiis suis...* 1038, FD245 (SLM 274) *de parte orientis in Sancti Felicis de Villa Milanis*.

⁵⁸⁹ FD 263 (ACB1 652).

⁵⁹⁰ Excavacions realitzades el 1992-1994 al pati de la Rectoria (Coll i Riera, Molina i Vallmitjana i Roig i Buxó 1995).

⁵⁹¹ 1017, FD200 (ACA1 124) Una propietat afronta al nord *in terra de Sancti Minati*.

1029, FD209 (ACA1 194) Una propietat afronta a l'oest *in terra Sancti Minati*.

1047, FD 275 (SLM 341) afrontació *in terra Sancti Minati*.

1047, FD 276 (SLM 342) afrontació *in terra Sancti Minati*.

⁵⁹² 1031, FD216 (ACA1 208)...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati, prope suo domo*.

⁵⁹³ 1064, FD330 (SLM 415) *de circi in ecclesia Sancti Minati*.

⁵⁹⁴ 995, FD35 (SLM 82) *in terminio de Sancti Minati*.

997 (SLM 90) *in territorio de Sancti Minati*.

999 (SCV 343) *in terminio Calde[n]se vel in termine s. Min]ati*.

1029, FD209 (ACA1 194 *in chomitatu Barquinona in termines Sancti Minati, in locho vocitatu Kanellas*.

1039 (SLM 290) *infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati*.

⁵⁹⁵ FD301 (ASA 66).

⁵⁹⁶ [1032-1060] FD499 (ACA2 31) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, in termine et parrochia de Sancti Minati, de Kanellas, ad ipso pugio Chugulo sive ad ipsa chosta de [...].alego*.

El 1017 es documenta una vila de Sant Menna, màrtir⁵⁹⁷, dins de la qual hi ha un palau, i el 1067 es documenta una família que porta el cognom Sentmenat⁵⁹⁸.

17.02 Sant Fruitós (UT100). L'església de Sant Fruitós no figura en la documentació original consultada, però sí en còpies. L'hagiotopònim Fruitós pot indicar un origen antic de l'edifici per la seva estreta vinculació a la litúrgia hispano-mossàrab. L'edifici és datable del segle XII⁵⁹⁹.

17.03 Castell de Sentmenat (UT96). El castell de Sentmenat figura en el nostre recull documental el 1075 en una afrontació de terres⁶⁰⁰. El 1067 es documenta un Seniofred *de Sancti Minati*⁶⁰¹. L'edifici actual és del segle XII i refet posteriorment⁶⁰².

17.04 Castell de Guanta (UT101). Aquest edifici no consta en la documentació dels segles X i XI, però presenta alguns elements constructius que podrien indicar un origen del segle X⁶⁰³.

17.05 Terme del castell de Sentmenat (UT97). En la documentació de la nostra selecció no ha cap referència a que aquest castell fos termenat.

17.06 Terme de Sentmenat (parròquia) (UT99). El *terminus* o *territorium Sancti Minati* es troba sovint en els documents originals dels segles X i XI (UT177 i UT179), es tracta d'una demarcació de caràcter civil que adopta l'hagiotopònim.

Un document del 1031⁶⁰⁴ vincula el terme de Sentmenat amb la seva *domus*. El 1055 consta en la documentació original el *terminium parrochia Sancti Minati*⁶⁰⁵, que es farà servir habitualment en la documentació per a situar terres⁶⁰⁶.

Les *Rationes Decimarum* i el *Campillo* recullen aquest terme parroquial.

1064, FD330 (SLM 415) *in parrochia Sancti Minati*.

1066, FD345 (SLM 432) *in parrochia Sancti Minati*.

1069, FD363 (ASA 99) *in parrochia Sancti Salvatoris Poliano et Sancta Maria Antiga et de Sancti Minati*.

1075, FD374 (SLM 454) *in parrochiam Sancti Minati*.

⁵⁹⁷ 1017, FD200 (ACA1 124) *in comitatu Barhinonense, in Vallense, intus in villa Sancti Minati martir, ad ipso Palacio*.

⁵⁹⁸ 1067 (SLM 435) *Seniofred de Sancti Minati*.

⁵⁹⁹ Masagué, 1991.

⁶⁰⁰ FD374 (SLM 454) *in strata ubique pergente subtus castro Sancti Minati*.

⁶⁰¹ FD 347 (SLM 435).

⁶⁰² Masagué, 1991.

⁶⁰³ Pladevall, 1991.

⁶⁰⁴ 1031, FD216 (ACA1 208)...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati, prope suo domo*.

⁶⁰⁵ FD301 (ASA 66).

⁶⁰⁶ [1032-1060] FD499 (ACA2 31) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, in termine et parrochia de Sancti Minati, de Kanellas, ad ipso pugio Chugulo sive ad ipsa chosta de [...]alego*.

1064, FD330 (SLM 415) *in parrochia Sancti Minati*.

1066, FD345 (SLM 432) *in parrochia Sancti Minati*.

1069, FD363 (ASA 99) *in parrochia Sancti Salvatoris Poliano et Sancta Maria Antiga et de Sancti Minati*.

1075, FD374 (SLM 454) *in parrochiam Sancti Minati*.

17.07 Terme de Sentmenat (UT177, territori UT179). L'hagiotopònim Sant Menna, que dona lloc al romanç Sentmenat, es fa servir per designar una demarcació territorial no eclesiàstica des de finals del segle X. L'ús de l'hagiotopònim podria induir a pensar que aquesta demarcació està vinculada a l'església de Sant Menna, però l'ús que se'n fa és equivalent al de les altres demarcacions territorials coetànies del mateix entorn que no tenen un edifici eclesiàstic com a punt de referència.

Aquesta demarcació és anomenada del 955 al 1082 *terminus*⁶⁰⁷. En una sola ocasió, el 997⁶⁰⁸ es fa servir el mot *territorium*. Tres documents, entre el 1036 i el 1047⁶⁰⁹ parlen d'una Vall de Sentmenat, al Vallès.

A partir del 1055 es parla de la parròquia de Sant Menna (UT99). Un document de datació incerta, d'entre el 1032 i el 1060⁶¹⁰, designa aquesta demarcació territorial com a *termine et parochia* al mateix temps.

Dins el terme de Sentmenat hi ha dos llocs de culte, Sant Menna⁶¹¹ (UT98) i una certa Capella⁶¹² (UT223).

17.08 Terme del castell de Guanta (UT102). En la documentació original consultada no hi ha cap referència a una demarcació territorial vinculada al castell de Guanta, tot i que potser hi sigui en altres diplomes.

17.09 La Capella (UT223). Al terme de Sentmenat figura tant al segle X com al XI el topònim *ipsa Capella*⁶¹³ que no necessàriament fa referència a un edifici eclesiàstic, però

---

⁶⁰⁷ 995, FD 35 (SLM 82) *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Sancti Minati.*

999, FD50 (SCV 343) *in comitato Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]ati.*

1012, FD 192 (ACA1 104) *in chomitatu Barquinonense, in termine Sancti Minati.*

1029, FD209 (ACA1 194) *in chomitatu Barquinona in termines Sancti Minati.*

1031, FD216 (ACA1 208)...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati.*

1039, FD247 (SLM 290) *alodium de Castelar... quod est infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati.*

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'est in termines de Sancti Minati.*

1082, FD398 (SLM 461) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminem Sancti Minati in locum que vocant ipsa Capella.*

⁶⁰⁸ FD 38 (SLM 90) *de oriente in teritorio de Sancti Minati.*

⁶⁰⁹ 1036, FD456 (SLM 259) *in comitatum Barchinone, in Vallense, in valle Sancti Minati.*

1047, FD275 (SLM 341) La comtessa Ermessenda fa una donació a Sant Llorenç del munt d'unes terres *in comitatum Barchinone, in Vallense, in valle Sancti Minati.*

1047, FD 276 (SLM 342) *in comitatum Barchinone, in Vallense, in valle Sancti Minati.*

⁶¹⁰ FD499 (ACA2 31) *in chomitato Barchinonense, in Vallense, in termine et parochia de Sancti Minati, de Kanellas, ad ipso pugio Chugulo sive ad ipsa chosta de [...]alego.*

⁶¹¹ 1031, FD216 (ACA1 208)...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati, prope suo domo.*

⁶¹² 995, FD 35 (SLM 82) *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Sancti Minati in ipsa Capella.*

1082, FD398 (SLM 461) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminem Sancti Minati in locum que vocant ipsa Capella.*

⁶¹³ 995, FD 35 (SLM 82) *in comitatum Barchinonense in Uallense in terminio de Sancti Minati in ipsa Capella.*

999, FD50 (SCV 343) *in comitato Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]ati vel super montem Maiorem, in locum que dicunt Mercellos.*

que ho sembla prou. Mai es documenta una advocació vinculada a aquest topònim, i el darrer diploma, del 1082⁶¹⁴, s'hi refereix com al *locum que vocant ipsa Capella*, el que podria indicar que no quedava ja cap resta d'edificació.

Pel que descriu un document del 1064⁶¹⁵ estaria al sud-oest de l'església de Sant Menna (UT99), i a la part oriental del vilar (UT429).

17.10 Vila de Sentmenat (UT363). L'any 1017⁶¹⁶ hi ha la venda d'unes cases *intus in villa Sancti Minati martir, ad ipso Palacio*. És l'única referència a aquest nucli de població en la documentació original consultada.

17.11 Palau de Sentmenat (UT364). Un sol document, de l'any 1017⁶¹⁷ dóna testimoni de l'existència d'un Palau, dins la Vila de Sentmenat.

17.12 Vilar de Sentmenat (UT429). Un document del 1064⁶¹⁸ dóna referència d'aquest Vilar, que estaria al sud de l'església de Sant Menna (UT99) i que tindria a l'est la Capella (UT223)

18.00 Terrassa

18.01 Sant Pere de Terrassa (UT107). Equival a (UT211) Sant Pere d'Ègara.

18.08 Sant Cristòfor de Ca n'Anglada (UT114). En els primers esments que trobem de Sant Cristòfor els escrivans escullen el mot *locus* per designar allà on el 1037 *antiquitus tria altaria erecta habentur, Sancte videlicet Dei genitricis Marie et Sancti Gabrielis archangeli atque Sancti martiris Christophori*⁶¹⁹.

Quan els comtes donen l'alou de Sant Cristòfor al monestir de Sant Llorenç del Munt, probablement allà només quedava el record d'un lloc de culte ja que *Locus namque est humilis et desertus atque destitutus et ad hedificandum aptus*.

1012, FD 192 (ACA1 104) *in chomitatu Barquinonnense, in termine Sancti Minati, ad ipsa Chappella*.

1029, FD209 (ACA1 194) *in chomitatu Barquinona in termines Sancti Minati, in locho vocitatu Kanellas*.

1031, FD216 (ACA1 208)...*in chomitatu Barquinona, [in term]mine de Sancti [Min]ati*.

1039, FD247 (SLM 290) *alodium de Castelar... quod est infra terminos Terracie et de Lacera et de Sancti Minati*.

1054, FD299 (ACA1 435) *ipso kastro de Arraona... Afronta a l'est in termines de Sancti Minati*.

⁶¹⁴ FD398 (SLM 461).

⁶¹⁵ FD330 (SLM 415) *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Minati in ipso Vilar vel in ipsa Kapella vel in ipso boscho. Afronta a orient in torrente qui pervadit per ipsa Kapella...de circi in ecclesia Sancti Minati*.

⁶¹⁶ FD200 (ACA1 124).

⁶¹⁷ FD200 (ACA1 124) *intus in villa Sancti Minati martir, ad ipso Palacio*.

⁶¹⁸ FD330 (SLM 415) *in comitatu Barchinonense in Vallense in parrochia Sancti Minati in ipso Vilar vel in ipsa Kapella vel in ipso boscho. Afronta a orient in torrente qui pervadit per ipsa Kapella...de circi in ecclesia Sancti Minati*.

⁶¹⁹ [1037], FD239 (SLM 264).

1037, FD236 (SLM 262) *in comitatum Barchinona infra termines Terratia in loco vocitato Sancti Christophori*.

1038, FD246 (SLM 276) *in giro Sancti Christophori... in termine Terracia... in locum que dicunt Sancti Christophori*.

L'abat Odger establirà uns anys després un matrimoni en aquell alou *ad domum Sancti Christofori, ad domus edificandum, simul cum ipsa ecclesia ud eam bene condiregatis et dirigenter instruatis et ipso alode bene laboretis*⁶²⁰, del que es desprèn que la *domus* o *ecclesia* (mots que aquí s'utilitzen com a sinònims) està funcionant ja que l'abat els demana que en tinguin cura i la regeixin, i els encarrega edificar una casa (el precedent de l'actual mas de Ca n'Anglada) i treballin bé l'alou.

El mot *locus* no es tornarà a fer servir per designar Sant Cristòfor, sinó només l'hagiotopònim precedit per les preposicions *propter* o *ante*⁶²¹. L'edifici tornarà a ser anomenat *ecclesia* en un document de 1053⁶²². La resta d'esments a Sant Cristòfor durant el segle XI són afrontacions de terres⁶²³.

No hi ha cap indicatiu que aquesta església hagi tingut algun terme o població vinculats. Prop de l'església es localitzà el 1958 una necròpolis amb tombes de *tegulae* i un sarcòfag de plom datat del segle IV⁶²⁴. L'edifici és del segle XI però reutilitza elements constructius d'època romana⁶²⁵.

18.24 La Torrota de l'Obac (UT118). Construcció defensiva de mitjans del segle XI. No és esmentada en la documentació consultada⁶²⁶.

18.25 L'Aiguacuit (UT115). Correspon a Vila Filar (18.51 UT213)

18.26 Serra Llarga (els Corralots de l'Obac) (UT116). Estructures arquitectòniques relacionades d'alguna manera amb la Torrota de l'Obac (UT118) datables dels segles X-XI per la presència d'*opus spicatum* en els paraments. Foren parcialment excavades el 1911⁶²⁷.

18.28 Castell de Terrassa (Torre del Palau) (UT103). El terme del castell de Terrassa (UT104) està àmpliament documentat entre els diplomes originals de la nostra selecció,

---

⁶²⁰ 1049, FD280 (SLM 346).

⁶²¹ 1053, FD 289 (SLM 370) *prope ecclesia Sancti Christo[fori]*.

1054, FD296 (SLM 373) *prope Sancti Christofori*.

1054, FD298 (AHT 42) *prope Sancti Christofori*.

1067, FD348 (AHT 64) *ante Sancti Christofori*.

1093, FD483 (AHT 83) *in Kampo de Felo, ante Sancti Christofori*.

⁶²² 1053, FD 289 (SLM 370) *prope ecclesia Sancti Christo[fori]*.

⁶²³ 1044, FD265 (SLM 330) *in strata qui pergit per Sancti Christofori sive a Buadella sive per Sancti Iuliani de altura*.

1074, FD372 (SLM 453) *ipsa buada de Sancti Christofori*.

1085, FD416 (SLM 467) *in strada qui pergit ad Egara qui divisit de Sancta Eugenia et pergit ad Sancti Christophori*.

1074 (SLM 453) *ipsa buada de Sancti Christofori*.

⁶²⁴ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*. El sarcòfag es troba al Museu del Castell Cartoixa de Vallparadís, núm. inv. 14.

⁶²⁵ (Ferran, Sant Cristòfor de Ca n'Anglada 1991).

⁶²⁶ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*. Borfo, 1991.

⁶²⁷ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*.

Gorina, P., "Tarrasa" *Informes y memorias de la Comisaría provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*, Badalona 1955, pp 163-166. Borfo, 1991.

però l'edifici en si no. Només un document del 1026⁶²⁸ fa referència a una torre singular ja que hi ha una *strada publica qui pergit de Egera ad ipsa turre*. L'edifici que s'ha conservat, la Torre del Palau, és probablement del segle XI⁶²⁹.

18.29 Sant Just i Pastor (UT155). En un document de l'any 1101, conservat en còpia del segle XVII⁶³⁰, se situa al sud de Santa Maria una *ecclesia antiquitus vocata Iusti et Pastoris*. En les excavacions del conjunt episcopal d'Ègara⁶³¹ ha estat possible identificar-la just on assenyala el document.

18.30 Sant Sadurní (UT156). La capella de Sant Sadurní, avui desapareguda, és esmentada en un únic document original del segle XI, quan en situar unes terres el 1026 es diu que són *infra terminis Terracia, ante Egera vel ante Sancti Saturnini*⁶³².

18.31 Santa Eulàlia (UT157). De la capella de Santa Eulàlia només hi ha una referència, un document del 1023 que, segons l'escrivà, va ser escrit *in Sancta Eulalia*⁶³³. Potser estava situada a l'actual carrer de Sant Antoni⁶³⁴.

18.33 Santa Eugènia i Santa Susanna (UT113) (Santa Margarida del Mojal). L'actual capella de Santa Margarida del Mojal, que al segle XI és anomenada Santa Eugènia, es documenta per primer cop en un diploma original el 1037⁶³⁵; l'any següent l'edifici ja és designat amb la paraula *domus*⁶³⁶, i després *ecclesia*⁶³⁷.

Diversos cops se situen terres en relació a l'edifici⁶³⁸, però resulta especialment interessant la sèrie de transaccions que comença el 1042 i acaba el 1059 en que l'església és donada dos cops i permutada un altre com qualsevol altra propietat, ja sigui per part de laics, clergues o monjos⁶³⁹. Mai es fa referència cap comunitat ni un terme vinculats a aquest edifici. Aquest és de finals del segle XII amb materials tardorromans reutilitzats⁶⁴⁰.

---

⁶²⁸ FD207 (AHT 23) *infra terminis Terracia, ante Egera vel ante Sancti Saturnini... in strada publica qui pergit de Egera ad ipsa turre*.

⁶²⁹ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*. Moro, 1991.

⁶³⁰ AHT 91.

⁶³¹ Garcia i Linares, Moro i Garcia, & Tuset Bertrán, 2009, p. 171.

⁶³² FD207 (AHT 23).

⁶³³ FD207 (AHT 23).

⁶³⁴ Vall, 1991.

⁶³⁵ FD237 (AHT32) *prope Sancta Eugenia*.

⁶³⁶ 1038, FD273 (SLM 273) *ad domum Sancta Eugenia*.

⁶³⁷ 1042 (SLM 320) *ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus qui ibidem sunt fundati, cuius nomina vocant Sancte Margarite virginis et Sancte Susanne*.

1042 (SLM 321) *ecclesiam Sancte Eugenie*.

1044, FD266 (SLM 332) *ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus cum ipsas terras et vineas vel domos qui sunt in circuitu ecclesiae*.

1074, FD372 (SLM 453) *ecclesia de Sancta Eugenia*.

⁶³⁸ 1040, FD249 (SLM 298) *in locum vocitatum Fevolinas prope Sancta Eugenia*.

1041, FD258 (SLM 307) *in locum vocitatum Sancta Eugenia*.

1041, FD259 (SLM 312) *intus in Feulines prope Sancta Eugenia*.

1074, FD372 (SLM 453) *prope ipsa ecclesia de Sancta Eugenia*.

1085, FD416 (SLM 467) *in strada qui pergit ad Egara qui divisit de Sancta Eugenia*.

⁶³⁹ 1042 (SLM 320) Queruç dona al seu fill Ramon el seu alou amb edificis i adjacents, *ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus qui ibidem sunt fundati, cuius nomina vocant Sancte Margarite virginis et Sancte Susanne... qui mihi advenit per mea comparacione... in comitatu Barchinonense in termine Terracia in loco vocitato Fiuilines*. Han de donar dues lliures de cera l'any a Sant Llorenç.

1042 (SLM 321) Òria (esposa de Queruç) fa la mateixa donació a Ramon que la que es troba a SLM 320.

18.34 La Moreria (UT117). Estructura defensiva d'època altmedieval que no figura en la documentació original des segles X i XI⁶⁴¹.

18.35 Vila de Terrassa (UT106) (cf. 18.06). Nucli de població que neix als peus dels castell de Terrassa. No es documenta entre els diplomes de la nostra selecció.

18.36 Terme del castell de Terrassa (UT104). El terme del castell de Terrassa es troba àmpliament documentat durant el segle X, a partir de l'any 920⁶⁴². La manera més habitual de designar aquesta demarcació territorial és amb el mot *terminus*, que es fa servir des del 937, durant tot el segle X⁶⁴³ i en l'únic document de la nostra selecció on s'esmenta al segle XI, el 1065⁶⁴⁴. En els primers documents, del 920⁶⁴⁵ i 933⁶⁴⁶, es

---

1044, FD266 (SLM 332) Òria dona al seu fill Miró clergue el seu alou amb l'[ecclesiam] *Sancte Eugenie cum aliis altaribus qui ibidem sunt fundati, cuius nomina vocant Sancte Margarite virginis et Sancte Susanne... in comitatu Barchinona in termino Terracia in loco vocitato Feulines*, a condició que hauran de donar a Sant Llorenç del Munt una lliura de cera cada any.

1059, FD316 (SLM 394) Ramon Queruç permuta amb Odger, *aba Sancti Laurentii una cum collegio monachorum... ecclesiam Sancte Eugenie cum aliis altaribus cum ipsas terras et vineas vel domos qui sunt in circuitu ecclesiae. Est iamdicta ecclesia in comitatu Barchinone[nsis in terminio] de Terracia.*

⁶⁴⁰ Ferran, 1991.

⁶⁴¹ Fernàndez, 1991.

⁶⁴² , FD51 (ACB9) *in comitatum Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto.*

⁶⁴³ 937, FD68 (SLM 4) *in pago Barhinonense in terminio de castrum Terracia in Midiano.*

937, FD70 (SLM 6) *in comitatum Barchinonense in terminio de castrum Terracia in locum que dicunt Midiano.*

939, FD53 (ACB 23) *in comitato Barchinonense... in terminio de Aqualonga siue de castrum Terracia uel in terminio de Egara uel in Caldas uel in quocumque loco in predicto comitatu.*

941, FD72 (SLM 8) *in comitatum Barchinonensis infra terminio de castrum Terracia in locum Mediano.*

947, FD73 (SLM 10) *in comitatu Barchinonense in terminio kastrum Terracia in locho que diqunt Midiano.*

956, FD77 (SLM 17) *in comitatu Barchinona in terminio castrum Terracia in locum Soto.*

958, FD113 (AHT 1) *in comitatum Barchinona, in terminio de kastrum Terracia, in Sivaniano.*

960, FD8 (SLM 22) *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Terracense in locum que dicunt Mata de Pera.*

962, FD79 (SLM 25) *in comitatum Barchinonense in terminio castrum terracense in locum que dicunt ad ipso soto.*

962, FD114 (AHT 2) *in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum Terracia, in locum que dicunt Fornellus.*

963, FD115 (AHT 3) *in comitatum Barchinona, in terminio castrum Terra(cia), in locum que dicunt Galiano.*

965, FD81 (SLM 29) *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Terracense in locum que dicunt Agello ad ipso medianello.*

974, FD89 (SLM 46) *in comitatum Barchinonensis in terminio de castrum Terracia siue de Castelare prope Sancti Laurenti.*

986, FD95 (SLM 68) *in comitatu Barchinonensis in terminio de castro Terracia ad ipsas Canales.*

⁶⁴⁴ 1065, FD336 (SLM 420) *infra terminum katri Terratie est nominatim terre et vinee, domus et sacraria.*

⁶⁴⁵ FD51 (ACB9) *in comitatum Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto.*

⁶⁴⁶ FD4 (SLM1) *in comitatum Barchinonense in apendicio de castrum Terracense, in locum que dicunt in terminio de Agello et ad Remuninello et in ipso Soto.*

designa amb el mot *apenditium*. Finalment, hi ha tres documents en què es designa aquesta demarcació directament com a *castrum Terraciae*⁶⁴⁷.

18.37 Terme de Sant Pere d'Ègara (UT108). En un document del 1043⁶⁴⁸ unes propietats són situades *in parochia sive in terminio de Teracia vel de Egara*, de tal manera que s'identifica el terme del castell de Terrassa amb el terme parroquial de Sant Pere d'Ègara. Aquest terme parroquial seguirà sent esmentat en la documentació original a partir del 1078⁶⁴⁹, sempre explicitant que és dins del terme de Terrassa.

L'única vegada que es fa referència al terme de Sant Pere d'Ègara sense fer referència al de Terrassa és en la dotàlia de Sant Martí de Sorbet, quan es diu que aquesta església és edificada *in episcopium Barchinonense, infra terminos Sancti Petri Egarensis ecclesia, cui hec ecclesia Sancti Martini stat subdita ab antiquo tempore*⁶⁵⁰. Cal parlar esment que tampoc es fa esment en aquest document al comtat de Barcelona, com és costum, en aquest cas s'opta per situar l'edifici i la parròquia dins el Bisbat de Barcelona, remarquant així el caràcter eclesiàstic de l'acte. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

18.38 Santa Maria de Terrassa (UT109). correspon a UT212.

18.39 Sant Miquel de Terrassa (UT110). El mausoleu que des del segle V es troba al centre del conjunt de les esglésies de Sant Pere de Terrassa no figura en cap referència documental. Els treballs arqueològics⁶⁵¹ mostren que durant els segles X i XI seguia en ús.

18.40 Castell de Vallparadís (UT111). Aquesta fortalesa no és esmentada en la nostra selecció documental fins el segle XII i l'edificació sembla ser de la mateixa època⁶⁵².

18.41 Lloc de Terrassa (UT161). El topònim Terrassa es fa servir tot sol en uns quants documents sense indicar una demarcació o el castell, el més antic dels quals data del 920⁶⁵³. En la major part de casos s'hi fa esment per situar l'església de Sant Llorenç que

---

⁶⁴⁷ 936, FD52 (SLM2) *in comitatum Barchinonensis in kastro Terracia in locum que dicunt Mediano*.

938, FD 71 (SLM 7) *in comitatum Barchinonense in kastro Terracia in locum que dicunt Mediano*.

969, FD86 (SLM 37) *in comitatum Barchinonense in castrum Terracia in locum ipsum Soto*.

⁶⁴⁸ FD263 (ACB1 652).

⁶⁴⁹ 1078 (ACB 1392) *in comitatu barchinonensi, in terminio de Terratia, in loco qui nuncupatur Gaiano, in parrochia Sancti Petri de Egera*.

1082, FD402 (ACB 1392) *in comitatu barchinonensi, in terminio de Terratia, in loco qui nuncupatur Gaiano, in parrochia Sancti Petri de Egera*.

1084, FD406 (AHT 69) *...in comitatum Barchinone, in terminis Terracie, in parrochia Sancti Petri Egara, in locum vocitatum Champ de Felo*.

1085, FD416 (SLM 467) *Barchinone in terminis Terracie in parrochia Sancti Petri Egara*.

⁶⁵⁰ 1096, FD492 (AHT 85).

⁶⁵¹ Garcia i Linares, Moro i Garcia, & Tuset Bertrán, 2009, p. 139-140.

⁶⁵² Borfo, 1991.

⁶⁵³ 920, FD51 (ACB9) *in comitatum Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto*. Afronta a l'est amb el torrent que va a Terracia.

es troba al *montem alcioire supra Terracia*⁶⁵⁴. Un sol document, del 937⁶⁵⁵, designa Terrassa amb el mot *locus*.

18.42 Terme d'Ègara (UT192). Un sol document de l'any 1039⁶⁵⁶ dona testimoni d'un terme d'Ègara, com si estigués diferenciat del terme del castell de Terrassa.

18.43 Terme de Terrassa (UT198). Un total de 89 diplomes de la nostra selecció, 40 del segle X i 49 del segle XI, documenten una demarcació territorial centrada en Terrassa. Sistemàticament és designada amb el mot *terminus* (86 cops), un cop *apendicio*, el 948⁶⁵⁷, i un altre cop *adiacentia*⁶⁵⁸. En un sol cas es fa servir el topònim Terrassa tot sol⁶⁵⁹.

Aquest terme abasta d'altres demarcacions territorials civils i eclesiàstiques:

Appenditium

En dos documents⁶⁶⁰ s'explicita que l'*appenditium* de Castellar es troba dins del terme de Terrassa. Els dos fan referència a la Vila d'Alii(UT383), Sant Martí de Can Masseguer(UT133), que fins les acaballes del segle XX era civilment terme de Castellar del Vallès i eclesiàsticament parròquia de Sant Julià d'Altura.

Castrum

Els anys 971-972⁶⁶¹ se situa una propietat *in comitato Barchuinona in terminio Teracia in castrum Castellar in locum que uocant Miralles*. La zona de Miralles, prop del Mont Rodó fins les acaballes del segle XX era civilment terme de Castellar del Vallès i eclesiàsticament parròquia de Sant Julià d'Altura.

Paroecia

En un document del 1043⁶⁶², una propietat a la parròquia de Sant Pere de Rubí afronta *de circi in parochia sive in terminio de Teracia vel de Egara*. Sembla que s'equipara el terme de Terrassa a una única parròquia, amb seu a Sant Pere d'Ègara, que se seguirà documentant a partir del 1082⁶⁶³.

---

⁶⁵⁴ per exemple als següents documents :

973, FD16 (SLM 42) *montem que uocant Sancti Laurenti qui est supra Terracia*.

975, FD19 (SLM 49) *montem alcioire supra Terracia*.

977, FD20 (SLM 52) *montem alcioire supra Terracia*.

⁶⁵⁵FD56 (SLM 3) *in comitatum Barcinonense in locum Terracense in terminio de Midiano*.

⁶⁵⁶ FD53 (ACB 23) *in comitato Barchinonense... in terminio de Aqualonga siue de castrum Terracia uel in terminio de Egara uel in Caldas uel in quocumque loco in predicto comitatu*.

⁶⁵⁷ FD6 (SLM 12) *in comitatu Barchinone in apendicio Terracense in terminio de Tegoras ad ipso Prado*.

⁶⁵⁸ [1037], FD239 (SLM 264) *Est autem predictum alodium in comitatum Barchinone in adiacentias de Terracia, locum que dicunt Sanctum Christoforum*.

⁶⁵⁹ 1068, FD358 (SLM 438) *alou quod abeo in Terraza*.

⁶⁶⁰ 1035, FD230 (SLM 251) *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia in apendicio de Castelar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini*.

1037, FD238 (SLM 263) *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia, in apendicio de Castelar, propre Sancti Martini*.

⁶⁶¹ FD15 (SLM 41).

⁶⁶² FD 263 (ACB1 652).

⁶⁶³ 1082, FD402 (ACB 1392) Ramon Amat de Sant Quirze. *in comitatu barchinonensi, in terminio de Terratia, in loco qui nuncupatur Gaiano, in parroecia Sancti Petri de Egera*.

A partir del 1053⁶⁶⁴ es documenta també la parròquia de Sant Quirze de Galliners (UT88), sempre dins el terme de Terrassa.

Seu d'Ègara

La Seu d'Ègara no sembla tenir una demarcació territorial però es tractada de manera diferenciada en un document del 1091⁶⁶⁵.

Terminus

L'any 948⁶⁶⁶ un document situa uns béns *in comitatu Barchinone in apendicio Terracense in terminio de Tegoras ad ipso Prado*, pel que semblaria que el *terminus* de Togores estaria subordinat a l'*appenditium* de Terrassa.

El 1038⁶⁶⁷ es dona la mateixa ambigüitat en situar Sant Martí de Can Masseguer (UT133) detectada en dos documents contemporanis que fan servir el mot *appenditium*.

Villa

Hi ha diverses viles documentades dins el terme de Terrassa, però a través dels documents de la nostra selecció, si són localitzades dins d'aquest, l'escrivà s'esforça a deixar clar que no tenen una demarcació territorial assignada, sinó que només són un punt en l'espai. Així trobem que es repeteix la preposició *iuxta*⁶⁶⁸ o la precisió *in locum que dicunt*⁶⁶⁹ abans d'anomenar la vila, o fins i tot els dos⁶⁷⁰.

L'ambigüitat en situar la Vila d'Alí i Sant Martí de Can Masseguer també es fa patent en aquest cas⁶⁷¹.

1084, FD406 (AHT 69) *...in chomitatum Barchinone, in terminis Terracie, in parrochia Sancti Petri Egara, in locum vocitatum Champ de Felo.*

1085, FD416 (SLM 467) *Barchinone in terminis Terracie in parrochia Sancti Petri Egara.*

⁶⁶⁴ 1053, FD288 (SLM 368) *in comitatum Barquinona infra termines Terracia in parrochia Sancti Quirici in loco vocitato Rio Mulnel.*

1059, FD315 (ACB 986) *in comitatu barchinonensi, in termino terraciae, in parrochia Sancti Quirici, in loco vocitato Pelagus Limpidum.*

⁶⁶⁵ FD473 (AHT 78) *in terminis Terracie prope sedis Egara, in locum vocitatum Paradis.*

⁶⁶⁶ FD6 (SLM 12).

⁶⁶⁷ FD242 (SLM 266) *in comitatu Barquinonensis infra termine Terracia vel de Castelar iuxta Sancti Martini.*

⁶⁶⁸ 981, FD26 (SLM 60) *in comitato Barhinona in termine Terracia iusta uilla Mata de Pera subtus ipso Muro.*

⁶⁶⁹ 1067, FD347 (SLM 435) *in comitatu Barchinona, in termine Terracia, in locum que dicunt Villazocua.*

1100, FD495 (AHT 89) *in comitatu Barchinonae, in terminis Terracie, in loco qui vocatur Villafilar, in ipsa Petrosa.*

⁶⁷⁰ 990, FD 117 (AHT 5) *in chomitato Barquinonense, in terminio Terracense, in locum que dicunt a iusta Villafilare.*

1000, FD 41 (SLM 98) *in comitatu Barchinona in termine Terracia in locum que dicunt Uilla Filar.*

⁶⁷¹ 1035, FD230 (SLM 251) *in comitatu Barquinona infra termine de Terracia in apendicio de Castelar in Villa de Alii iuxta Sancti Martini.*

18.44 Terme de Meià (UT200). Meià sempre figura com a lloc, i en un sol cas, el 937⁶⁷², com a terme, però parlant de Terrassa com lloc (UT201), probablement es tracta d'un error de l'escrivà.

18.45 Lloc de Meià (UT201). Meià sempre figura com a *locus*⁶⁷³, i en un sol cas, el 937⁶⁷⁴, com a terme, però parlant de Terrassa com lloc (UT200), probablement es tracta d'un error de l'escrivà.

18.46 Terme d'Agell (UT202). Un document del 933⁶⁷⁵ situa el terme d'Agell dins l'*apenditium* del castell de Terrassa. El 965 es documenta com a *locus* (UT205).

18.47 Lloc d'Agell (UT205). Agell és considerat el 933 un terme (UT202), el 965⁶⁷⁶ ja figura com un *locus*.

18.48 Sant Pau d'Ègara (UT210). La cita més antiga de les esglésies d'Ègara, de l'any 958, es troba al primer document de l'Arxiu Històric de Terrassa, on curiosament no s'esmenta cap de les advocacions actuals sinó la de Sant Pau: *domum Sancti Pauli apostoli qui situs est in Egara... servientes ipsius ecclesie*⁶⁷⁷.

La iconografia del retaule de pedra de Sant Pere fa pensar que quan va ser construït l'advocació ja era a aquest sant, pel que hom no pot donar una resposta satisfactòria a quina de les esglésies s'està referint i al per què del canvi del titular (Sant Pere, Sant Miquel, Santa Maria), si és que es tracta d'una de les esglésies del conjunt episcopal. Dificilment es tractarà d'un error de l'escrivà.

18.49 Sant Pere d'Ègara (UT211). Equival a (UT107). Més de vint pergamins originals fan referència a Sant Pere d'Ègara els segles X i XI. De les tres esglésies de l'antiga Seu d'Ègara és, amb molt, la més documentada.

L'edifici de Sant Pere d'Ègara és designat habitualment amb el terme *domus*, ja des del document original més antic conservat, del 963, que especifica que és la *domum Sancti Petri apostoli qui est situs in sede Egarensis*⁶⁷⁸. En cinc documents l'escrivà fa

---

⁶⁷² FD56 (SLM 3) *in comitatum Barcinonense in locum Terracense in terminio de Midiano.*

⁶⁷³ 936, FD52 (SLM 2) *in comitatum Barchinonensis in kastro Terracia in locum que dicunt Mediano.*

937, FD68 (SLM 4) *in pago Barhinonense in terminio de castrum Terracia in Midiano.*

937, FD69 (SLM 5) *in pago Barchinonense in terminio de castrum Terracia in Midiano.*

937, FD70 (SLM 6) *in comitatum Barchinonense in terminio de castrum Terracia in locum que dicunt Mediano.*

938, FD 71 (SLM 7) *in comitatum Barchinonense in kastro Terracia in locum que dicunt Mediano.*

941, FD 72 (SLM 8) *in comitatum Barchinonensis infra terminio de castrum Terracia in locum Mediano.*

947, FD73 (SLM 10) *in chomitato Barchinonense in terminio kastrum Terracia in locho que diqunt Mediano.*

984, FD94 (SLM 66) *in comitatum Barchinonam infra termine Terracia in locum que uocant Mediano.*

⁶⁷⁴ FD56 (SLM 3) *in comitatum Barcinonense in locum Terracense in terminio de Midiano.*

⁶⁷⁵ FD4 (SLM1) *in comitatum Barchinonense in apendicio de castrum Terracense, in locum que dicunt in terminio de Agello et ad Remuninello et in ipso Soto.*

⁶⁷⁶ FD81 (SLM 29) *in comitatum Barchinonense in terminio castrum Terracense in locum que dicunt Agello ad ipso medianello.*

⁶⁷⁷ FD113 (AHT 1) *domum Sancti Pauli apostoli qui situs est in Egara... servientes ipsius ecclesie*

⁶⁷⁸ FD115 (AHT 3).

servir aquesta expressió⁶⁷⁹; en el darrer, del 1037, fa servir també la paraula *ecclesia*, a l'igual que a l'acta de consagració de Sant Martí de Sorbet, del 1096⁶⁸⁰.

Aquesta església serà receptora de diverses deixes⁶⁸¹, una d'elles, del 1095⁶⁸² serà per les obres de Sant Pere.

El 1043 en una venda s'especifica que unes terres afronten *in parochia sive in terminio de Teracia vel de Egara*⁶⁸³, am el que sembla que s'identifiquen, en aquella zona (Rubí) el terme del castell de Terrassa amb el de la parròquia de Sant Pere d'Ègara. Durant la segona meitat del segle XI és habitual situar terres dins el terme parroquial o esmentar-lo en les afrontacions d'aquestes⁶⁸⁴. En l'acta de consagració de Sant Martí de Sorbet, del 1096, no es fa servir el mot *paroecia* sinó *terminos*⁶⁸⁵.

En dos documents, del 990 i del 1054 consta que Sant Pere havia de rebre la tasca d'unes terres⁶⁸⁶.

Alguns documents esmenten en afrontacions terres de Sant Pere o camins que hi duen, sense aportar més informació⁶⁸⁷.

---

⁶⁷⁹ FD 117 (AHT 5) *domum Sancti Petri Apostoli*.

996, FD 120 (AHT 10) *domum Sancti Petri apostoli sede Egarensis*.

1005, FD177 (AHT 15) *domum Sancti Petri Egarensis*.

1032, FD223 (AHT 29) *domum Sancti Petri Egara... predicto domo*.

1037, FD237 (AHT 32) *domum Sancti Petri apostoli cuius ecclesia fundata est Egarensis*.

⁶⁸⁰ 1096, FD492 (AHT 85) *infra terminos Sancti Petri Egarensis ecclesia*.

⁶⁸¹ 990, FD118 (AHT 6) una terra *Sancti Petri in sedis Egarensis*, i es compromet a donar-li la tasca.

1049, FD 281 (SLM 348) un mancús *ad Sancti Petri Egara*.

1068, FD358 (SLM 438) *a Sancti Petri Egarensi similiter per mises*.

1100, FD495 (AHT 89) mitja mujada de vinya *Sancto Petro sedis Egarensis et aliis Sanctis qui ibi sunt*.

⁶⁸² 1095, FD443 (SLM 492) *ad Sancti Petri Egara ad sua opera mancus I*. Cinc anys després hi haurà una altra deixa *Sancto Petro sedis Egarensis et aliis Sanctis qui ibi sunt* FD495 (AHT 89).

⁶⁸³ 1043, FD263 (ACB1 652).

⁶⁸⁴ 1078, FD402 (ACB 1392) *in comitatu barchinonensi, in terminio de Terratia, in loco qui nuncupatur Gaiano, in parrochia Sancti Petri de Egera*.

1084, FD406 (AHT 69) *in terminis Terracie, in parrochia Sancti Petri Egara*.

1085, FD416 (SLM 467) *in terminis Terracie in parrochia Sancti Petri Egara*.

1096, FD492 (AHT 85) *in comitatu barchinonensi, in terminio de Terratia, in loco qui nuncupatur Gaiano, in parrochia Sancti Petri de Egera*.

⁶⁸⁵ 1096, FD492 (AHT 85) *fundatam in episcopium Barchinonense, infra terminos Sancti Petri*.

⁶⁸⁶ 990, FD118 (AHT 6) deixa d'una terra *Sancti Petri in sedis Egarensis*, i es compromet a donar-li la tasca.

1054, FD297 (AHT 41) d'una vinya ha de donar *ipsa tasca ad Sancti Petri Egara*.

⁶⁸⁷ 1026, FD206 (SLM 206) *in terra Sancti Petri*.

1031, FD218 (SLM 226) *in terra Sancti Petri*.

1044, FD265 (SLM 330) *in strata qui pergit per ipso Rubial ad Sancti Petri de Egara*.

1066, FD338 (SLM 427) *in terra Sancti Petri... ad trileas Sancti Petri*.

1069, FD364 (SLM 442) *in vinea de Sancti Petri Egara*.

1091, FD473 (AHT 78) *ipsa via qui venit de Sancti Petri Egara... ad Sancti Petri Egara*.

18.50 Santa Maria d'Ègara (UT212). Equival a UT109. La basílica catedralícia de Santa Maria d'Ègara és poc esmentada en la documentació dels segles X i XI. En un document del 977 es fa referència a l'església i almenys d'un clergue que hi està associat⁶⁸⁸. Una deixa *ad opera de Sancta Maria Egara* del 1049⁶⁸⁹ és l'única referència en la documentació original del segle XI; en el mateix document hi ha un *Ermemiro presbiter Egara*.

Fins el 1113, quan es funda la canònica agustiniana i es consagra la nova església, sembla que Santa Maria és completament marginal, patint el deteriorament (i desmuntatge) de l'edifici del segle V que han constatat les darreres intervencions arqueològiques⁶⁹⁰, i que possiblement és el que reflecteix el document del 1049.

18.51 Vila Filar (UT213). Equival a UT115, l'Aiguacuit. Quatre documents de la nostra selecció donen testimoni de la Vila Filar⁶⁹¹. És interessant constatar que en tots, al llarg de més de 100 anys, es manté la manera de designar aquest espai, insistint que és un *locus*, i en concret el primer, del 990, afegint-hi la preposició *iuxta* per remarcar que no es tracta de cap demarcació territorial.

Aquesta vila, coneguda amb el topònim contemporani de l'Aiguacuit, ha estat excavada i presenta una cronologia que arriba al segle XII⁶⁹².

18.52 Seu d'Ègara (UT216). Diversos documents dels segles X i XI fan esment de l'antiga seu episcopal d'Ègara per localitzar les esglésies de Sant Pere i Santa Maria, o alguna terra propera, en alguns casos només s'esmenta el topònim d'Ègara (UT222) i en d'altres s'especifica que és la Seu⁶⁹³. No sembla fer referència a cap demarcació territorial vigent.

---

⁶⁸⁸ 977 FD116 (AHT 4) *clericus (Frulla) et Sancta Maria, que est sita (in) sedis Egarensis*.

⁶⁸⁹ 1049, FD281 (SLM 348).

⁶⁹⁰ García i Linares, Moro i García, & Tuset Bertrán, 2009, p. 183.

⁶⁹¹ 990, FD 117 (AHT 5) *in chomitato Barquinonense, in terminio Terracense, in locum que dicunt a iusta Villafilare*.

1000, FD 41 (SLM 98) *in comitatu Barchinona in termine Terracia in locum que dicunt Uilla Filar*.

1000, FD 41 (SLM 98) *in comitatu Barchinona in termine Terracia in locum que dicunt Uilla Filar*.

1100, FD495 (AHT 89) *in comitatu Barchinonae, in terminis Terracie, in loco qui vocatur Villafilar, in ipsa Petrosa*.

⁶⁹² Barrasetas, Martín, & Palet, 1994.

Carta Arqueològica: Vallès Occidental.

⁶⁹³ 963, FD115 (AHT 3) *domum Sancti Petri apostoli qui est situs in sede Egarensis*

977, FD116 (AHT 4) *Sancta Maria, que est sita (in) sedis Egarensis*.

990, FD118 (AHT 6) *Sancti Petri in sedis Egarensis*.

996, FD 120 (AHT 10) *domum Sancti Petri apostoli sede Egarensis*.

1005, FD177 (AHT 15) donació testamentària a *Sancti Petri sede Egarensis... domum Sancti Petri Egarensis... domum Sancti Petri... Sancti Petri Egara*.

1091, FD473 (AHT78) *in terminis Terracie prope sedis Egara, in locum vocitatum Paradis... ipso torrente qui discurrit et pergit usque ad Egara*.

1100, FD495 (AHT 89) *Sancto Petro sedis Egarensis et aliis Sanctis qui ibi sunt*.

18.53 Terme de Voltrera (UT215). En una afrontació de l'any 996⁶⁹⁴ hi ha la referència al terme de Voltrera. a l'oest del terme de Terrassa. Probablement es tracta d'Abrera.

18.54 Lloc d'Ègara (UT222). El *locus* d'Ègara, sense identificar-lo amb la Seu d'Ègara, figura en diversos documents dels segles X i XI⁶⁹⁵.

18.55 Palau Trencat (Palatio Fracto) (UT255). Dins del terme del castell de Terrassa es documenta el 920⁶⁹⁶ un *locum que uocant Palatio Fracto*, de localització indeterminada, afronta a l'est amb el torrent que va a *Terracia*.

18.56 Vila de Gaià (UT430). El 1065⁶⁹⁷ un alou de Toudell termena *a septentrione in villa de Gaiano*.

18.57 Lloc de Gaià (UT459). Dins el terme de la parròquia de Sant Pere d'Ègara s'esmenta el 1082⁶⁹⁸ un lloc anomenat Gaià. El 1065 en canvi hi havia una Vila de Gaià (UT430).

18.58 Can Viloca (UT470). El 1067⁶⁹⁹ es documenta l'existència d'una Vila Zocua, que correspon a Can Viloca. Sembla que no correspon a cap demarcació territorial.

19.00 Ullastrell

19.01 Santa Maria d'Ullastrell (UT158). El primer esment de l'església de Santa Maria d'Ullastrell en la documentació original és a la donació que els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer fan l'any 1039 a Sant Llorenç del Munt de l'alou d'Ullastrell *cum ipsa ecclesia iamdicti Oleastrelli cum decimis et primiciis et oblationibus earum*⁷⁰⁰. L'edifici, que en aquest document és designat amb el mot *ecclesia*, també serà

---

⁶⁹⁴ FD 120 (AHT 10) *in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[o]sedors, vel in locum que dicunt Avelanedo*. Afronta a l'est amb el riu Ripoll, al sud *in terminio de Uliastrelo*, a l'oest *in terminio de Vuoltrera*.

⁶⁹⁵ 958, FD113 (AHT 1) *domum Sancti Pauli apostoli qui situs est in Egara*.

986, FD29 (SLM 69) *in comitatum Barchinonense in termine Terracia in locum subtus Egara ad ipsas Buadellas de Gerallo*. Afronta a l'oest *in ipso rio qui pergit per Egara*.

1053, FD289 (SLM 370) *de circi in strada publica qui pergit ad Egara*.

1079, FD462 (ACA2 97) Ramon Berenguer II proposa el repartiment general de béns i drets comtals entre ell i el seu germà Berenguer Ramon II. Entre d'altres *Terratiam et dominicaturam et staticam et potestatem, sicut pater eorum, domnus Remundus comes, tenebat et abebat e abere debebat in eius terminis et in Egera*.

1085, FD416 (SLM 467) *in comitatum Barchinone in terminis Terracie in parrochia Sancti Petri Egara in locum que vocant ad ipsa Valle*. Afronta a l'oest *in strada qui pergit ad Egara qui divisit de Sancta Eugenia et pergit ad Sancti Christophori*.

⁶⁹⁶ FD51 (ACB9) *in comitatum Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto*.

⁶⁹⁷ FD336 (SLM 420).

⁶⁹⁸ FD402 (ACB 1392).

⁶⁹⁹ FD347 (SLM 435) *in comitatu Barchinona, in termine Terracia, in locum que dicunt Villazocua*.

⁷⁰⁰ FD247 (SLM 290).

anomenat d'aquesta manera en trese afrontacions de terres del 1066⁷⁰¹, 1067⁷⁰² i 1074⁷⁰³. El 1095 hi ha un donatiu *ad Sancta Maria de Ullastrell ad sua opera*⁷⁰⁴.

El primer (i únic) esment a la parròquia (UT159) és de l'any 1065⁷⁰⁵. El terme sembla que hauria de ser el de la *villa Oleastrelli* descrit en la donació del 1039⁷⁰⁶.

19.02 Terme de Santa Maria d'Ullastrell (UT159). El primer (i únic) esment de la parròquia de Santa Maria d'Ullastrell és de l'any 1065⁷⁰⁷. El terme sembla que hauria de ser el de la *villa Oleastrelli* (UT385) descrit en la donació del 1039⁷⁰⁸. Aquesta parroquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

19.03 Terme d'Ullastrell (UT214). El terme d'Ullastrell està documentat en la nostra selecció tres cops, entre els anys 996 i 1065. En el primer cas es tracta d'una afrontació amb una propietat del terme de Terrassa⁷⁰⁹, i és designat com a *terminus*. El segon document és la donació que fan comtes Ermessenda i Ramon Berenguer l'any 1039⁷¹⁰ a Sant Llorenç del Munt de l'alou d'Ullastrell; aquest afronta a l'est *in ipso termino de castru Rivi Rubensis, et protendentur usque a ipsum terminum Castru Episcopalis sedis Sancte Crucis, de meridie in iamdicto Castro Episcopale et vadit inde usque ad terminum de Voltrera ad ipsum scilicet locum de ipsa aqua de Masurgs, de occiduo in ipsa aqua de Masurgs et pervadit usque ad ipso rivo de Mazanes et ascendit per terminum de Oulesa usque ad terminum de Terracia, de circio in termino de iamdicta Terracia et protenditur usque in termino iamdicti castru Rivi Rubensis*. No es fa servir el mot *terminus* per designar la demarcació d'Ullastrell però totes les afrontacions són amb altres termes.

El darrer document és la donació d'un mas el 1065⁷¹¹ *in Oleastrello* sense designar la demarcació com a *terminus*.

19.04 Vila d'Ullastrell (UT385). En la donació que fan els comtes Ermessenda i Ramon Berenguer el 1039⁷¹² a Sant Llorenç del Munt *alodium nostrum proprium, ipsam sicilicet*

---

⁷⁰¹ FD344 (SLM 431).

⁷⁰² FD350 (ASA 92) *via que pergit supra ecclesiam Sancte Marie*.

⁷⁰³ FD373 (ASA 103) *via qui pergit supra eclesiam Sancte Marie*.

⁷⁰⁴ FD443 (SLM 492).

⁷⁰⁵ FD336 (SLM 420) *in parrochiam Oleastrelli*.

⁷⁰⁶ FD247 (SLM 290) *in ipso termino de castru Rivi Rubensis, et protendentur usque a ipsum terminum Castru Episcopalis sedis Sancte Crucis, de meridie in iamdicto Castro Episcopale et vadit inde usque ad terminum de Voltrera ad ipsum scilicet locum de ipsa aqua de Masurgs, de occiduo in ipsa aqua de Masurgs et pervadit usque ad ipso rivo de Mazanes et ascendit per terminum de Oulesa usque ad terminum de Terracia, de circio in termino de iamdicta Terracia et protenditur usque in termino iamdicti castru Rivi Rubensis*.

⁷⁰⁷ FD336 (SLM 420) *in parrochiam Oleastrelli*.

⁷⁰⁸ FD247 (SLM 290) *in ipso termino de castru Rivi Rubensis, et protendentur usque a ipsum terminum Castru Episcopalis sedis Sancte Crucis, de meridie in iamdicto Castro Episcopale et vadit inde usque ad terminum de Voltrera ad ipsum scilicet locum de ipsa aqua de Masurgs, de occiduo in ipsa aqua de Masurgs et pervadit usque ad ipso rivo de Mazanes et ascendit per terminum de Oulesa usque ad terminum de Terracia, de circio in termino de iamdicta Terracia et protenditur usque in termino iamdicti castru Rivi Rubensis*.

⁷⁰⁹ 996, FD 120 (AHT 10) *in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[o]sedors, vel in locum que dicunt Avelanedo*. Afronta a l'est amb el riu Ripoll, al sud *in terminio de Uliastrelo*.

⁷¹⁰ FD247 (SLM 290).

⁷¹¹ FD336 (SLM 420).

villam que dicitur Olesastrello cum ipsa ecclesia iamdicti Oleastrelli cum decimis et primiciis et oblationibus earum... del que es desprèn que l'església és compresa dins la vila, i la vila té una demarcació (UT214) que termena amb altres demarcacions veïnes.

20.00 Viladecavalls

20.01 Sant Martí de Sorbet (UT119). L'únic document original que parla de l'església de Sant Martí de Sorbet durant el segle XI és realment excepcional, la dotalia feta pel bisbe Folc de Barcelona el 18 d'abril de 1096⁷¹³. El bisbe acut a Sorbet a prec de Gerbert Hug, probablement Gerbert Hug de Tornes, vassall d'Arnau Mir de Santmartí, senyor del castell d'Eramprunyà⁷¹⁴. Així el pontífex *consecravit in predicto loco ecclesiam in honore Sancti Martini a predictis abitoribus fundatam in episcopium Barchinonense, infra terminos Sancti Petri Egarensis ecclesia, cui hec ecclesia Sancti Martini stat subdita ab antiquo tempore. Prescriptus igitur vir Gerbertus Ugonis, ex precepto iamdicti pontificis concessit de proprio iure circa supradictam ecclesiam cimiterium, XXX videlicet passuum more ecclesiastico.*

Cal destacar que és una *ecclesia* que ja existia, des d'antic subjecta a Sant Pere d'Ègara, i que no rep un terme. El mateix Gerbert Hug li dóna un *cimiterium*-sagrera de trenta passes.

20.02 Santa Maria de Toudell (UT121). L'església de Santa Maria de Toudell està documentada de manera indirecta el 1065⁷¹⁵ quan es fa esment a *ipse ecclesie que sunt intra terminum prenominati alodii (qui dicitur Toddell)*. L'edifici actual és dels volts del 1100⁷¹⁶ i a la masia adjacent s'hi van localitzar restes romanes⁷¹⁷.

20.03 Sant Miquel de Toudell (UT124). La construcció d'aquest edifici no sembla remuntar-se més enllà del segle XII⁷¹⁸, encara que en el mateix indret hi ha una necròpolis d'època romana⁷¹⁹. Un sol document esmenta aquesta església de manera indirecta el 1065⁷²⁰ quan es fa esment a *ipse ecclesie que sunt intra terminum prenominati alodii (qui dicitur Toddell)*.

20.09 Terme de Sant Martí de Sorbet (UT120). El terme de Sant Martí de Sorbet no documenta en els diplomes del segle XI ni a les *Rationes* però sí al *Campillo*. A l'acta de consagració consta que és dins del terme de Sant Pere d'Ègara.

20.10 Terme de Santa Maria de Toudell (UT122). L'església de Santa Maria de Toudell no sembla associada a un terme durant el segle XI, no hi ha cap referència d'aquest en la documentació, ni a les *Rationes Decimarum*. Sí que figura al *Campillo*.

---

⁷¹² FD247 (SLM 290).

⁷¹³ FD492 (AHT 85).

⁷¹⁴ Pagès i Paretas, 1992, p. 251.

⁷¹⁵ FD336 (SLM 420).

⁷¹⁶ Ferran, 1991.

⁷¹⁷ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*.

⁷¹⁸ Ferran, 1991.

⁷¹⁹ *Carta Arqueològica: Vallès Occidental*, Segons P. Gorina (1956) i S. Cardús (1964).

⁷²⁰ FD336 (SLM 420).

20.11 Terme de Sant Miquel de Toudell (UT125). L'església de Sant Miquel de Toudell no sembla associada a un terme durant el segle XI, no hi ha cap referència d'aquest en la documentació, *ni a les Rationes Decimarum*. Sí que figura al *Campillo*

20.12 Castell de Toudell (UT123). En un document de la nostra selecció del 1065⁷²¹, es fa esment d'una fortificació *turris quedam constructa ex petra et calce* que Bofill Sanlà dóna a la seva esposa Guisla am l'alou de Toudell (UT320). Aquesta podria correspondre a algunes de les estructures de l'actual castell que semblen del segle XI⁷²²

20.14 Terme (alou) de Toudell (UT320). Una demarcació territorial anomenada Toudell es documenta tres cops en diplomes del segle XI de la nostra selecció. El primer cop és en la butlla del Papa Silvestre II, del 1002⁷²³, on confirma al monestir de Sant Cugat *ipsum alaudem de Toldelli cum terminis et adiacentis suis*. El 1065⁷²⁴ Bofill Sanlà dóna a la seva esposa Guisla diversos alous entre ells un *infra terminum Terracie, et ipsum quod habeo in loco qui dicitur Toddell* que inclouria una torre (UT123) i unes esglésies (UT12 i UT124). Tot i que es diu que és a Terrassa, s'especifica en les afrontacions que *Habet autem terminum predictum alodium ab oriente in terminum Terracie in collem Boni Astri, a meridie in parrochiam Oleastrelli, ab occiduo in Villa de Cavallis, a septentrione in villa de Gaiano*.

El 1066⁷²⁵, una propietat a Avellaned afronta *a parte autem circi in termine de Toldell seu in termine Terracia vel in termine de Sorbeti*.

20.15 Terme de Sorbet (UT431). El 1066⁷²⁶, una propietat a Avellaned afronta *a parte autem circi in termine de Toldell seu in termine Terracia vel in termine de Sorbeti*.

---

⁷²¹ FD336 (SLM 420).

⁷²² Borfo, Castell de Toudell, 1991.

⁷²³ FD454 (SCV 382).

⁷²⁴ FD336 (SLM 420).

⁷²⁵ FD 344 (SLM 431).

⁷²⁶ FD 344 (SLM 431).

El Vallès Oriental

Municipis del Vallès Oriental

21. Ametlla del Vallès, L'	41. Montseny
22. Bigues i Riells	42. Parets del Vallès
23. Caldes de Montbui	43. Roca del Vallès, la
24. Campins	44. Sant Antoni de Vilamajor
25. Canovelles	45. Sant Celoni
26. Cardedeu	46. Sant Esteve de Palautordera
27. Cànoves i Samalús	47. Sant Feliu de Codines
28. Figaró-Montmany	48. Sant Fost de Campsentelles
29. Fogars de Montclús	49. Sant Pere de Vilamajor
30. Franqueses del Vallès, les	50. Santa Eulàlia de Ronçana
31. la Garriga	51. Santa Maria de Martorelles
32. Granollers	52. Santa Maria de Palautordera
33. Gualba	53. Vallgorguina
34. Lliçà d'Amunt	54. Vallromanes
35. Lliçà de Vall	55. Vilalba Sasserra
36. Llinars del Vallès	56. Vilanova del Vallès
37. Martorelles	57. Riells i Viabrea (La Selva)
38. Mollet del Vallès	
39. Montmeló	
40. Montornès del Vallès	

21. Ametlla del Vallès, l'

21.1 Sant Genís de l'Ametlla (UT268). De Sant Genís de L'Ametlla es conserva la dotàlia redactada amb motiu de la dedicació de l'església l'any 931⁷²⁷, a mans del bisbe Teodoríc de Barcelona i a precís de l'abadessa Emma i els *parrochitaneos*. En ella l'edifici és designat com a *ecclesia parroquitana* i queda subjecta al bisbe.

En rebre la condició de parroquial se li concedeixen delmes, primícies i altres rendes de diverses viles que queden dins del seu terme(UT270). Aquesta parròquia estarà en l'ull de l'huracà de la revolta feudal de mitjans del segle XI, i consta com un dels feus

---

⁷²⁷ FD 452 (ACA 103).

que foren de Gombau de Besora i que rebrà el revoltat Mir Geribert de Ramon Berenguer I i Almodis el 1058⁷²⁸.

21.03 Terme de Sant Genís de l'Ametlla (UT270). La dotalia de Sant Genís de l'Ametlla, de l'any 931⁷²⁹, descriu els delmes, primícies i altres rendes que se li concedeixen en diverses viles: : *id est Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos usque ipsos termines sancte Eulalie et ipso Lauro et Monteraso et ipso Pugio, que vocant Ventenago et ipso Siscare et ipsa Bodecha ipsas decimas de istos villariunculos et de ista villa supra nominata et ipso villare que vocant (Villalba?) omnia he supra nominata presente trado ipsas decimas et primicias atque perpetualiter concedo siut iam dudum tenuit perhenniter permansuras.*

En la mateixa dotalia els fidels són anomenats *parrochitaneos* i l'edifici és designat com a *ecclesia parroquitana* subjecta al bisbe. Aquesta parroquia consta com un dels feus que foren de Gombau de Besora i que Ramon Berenguer I i Almodis lliuraran al revoltat Mir Geribert el 1058⁷³⁰. També es troba en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁷³¹. Només hem trobat un document en que se situen béns fent servir la demarcació parroquial, datat del 1072⁷³². Aquesta parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

21.05 Terme de l'Ametlla (UT271). En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931⁷³³ es concedeixen a Sant Genís els delmes, primícies i rendes de *Amindola cum villariunculis et terminis suis*.

21.06 Vila de Palau (UT272).

En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931⁷³⁴ es concedeixen a Sant Genís els delmes, primícies i rendes de *Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos*.

---

⁷²⁸ 1058, FD459 (ACA1 523) Sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. Li dona en feu *Amennola* (els altres feus del context són parròquies).

1058, FD460 (ACA1 526) Ramon Berenguer I i Almodis donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Ienessi de Amenola*.

⁷²⁹ FD 452 (ACA 103).

⁷³⁰ 1058, FD459 (ACA1 523) Sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. Li dona en feu *Amennola* (els altres feus del context són parròquies).

1058, FD460 (ACA1 526) Ramon Berenguer I i Almodis donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Ienessi de Amenola*.

⁷³¹ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: in primis ipsas franchedas qui sunt in parrochia Sancti Genesis de ipsa Amindola*.

⁷³² FD368 (ACB 1212) *terminio Sancti Genesis de ipsa Menla*.

⁷³³ FD452 (ACA 103).

⁷³⁴ FD452 (ACA 103).

21.07 Vila de Cabanyes (UT273). En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931⁷³⁵ es concedeixen a Sant Genís els delmes, primícies i rendes de *Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos*.

21.08 Vila de Fornes (UT274). En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931⁷³⁶ es concedeixen a Sant Genís els delmes, primícies i rendes de *Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos*.

21.09 Vila de l'Ametlla (UT269). En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931⁷³⁷ l'església de Sant Genís se situa *in comitatu Barchinonense, in villa que nominant Amindola*.

22. Bigues i Riells

22.01 Castell de Montbui (UT416). El castell de Montbui figura en tres documents de la nostra selecció que fan referència a l'enfrontament entre els comtes de Barcelona i Mir Geribert. El primer, del 1058⁷³⁸, és la sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. En aquesta el comte lliura en feu el *chastellum de Montbui*. El mateix any⁷³⁹ els comtes donen a Mir Geribert les esglésies i feus comtals que tingué el seu sogre Gombau de Besora al Vallès, entre ells *ipsum chastrum de Montbui...* Finalment el 1060⁷⁴⁰ Mir Geribert i la seva esposa Guisla fan una convinença amb Gerbert Ademar pel castell de Montbui.

22.02 Sant Mateu de Montbui (UT421). L'església de Sant Mateu de Montbui es troba documentada en dos diplomes de la nostra selecció, tots dos del 1058; són la sentència⁷⁴¹ sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en la qual el comte li ha de donar *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo...* El segon és l'execució⁷⁴² d'aquesta sentència que es redacta en els mateixos termes. L'actual edifici és prerromànic⁷⁴³.

22.03 Sant Pere de Bigues (UT409). El primer esment de Sant Pere de Bigues el trobem en la nostra selecció el 1054⁷⁴⁴ quan un alou és localitzat *in parrochia Sancti Petri*

---

⁷³⁵ FD452 (ACA 103).

⁷³⁶ FD452 (ACA 103).

⁷³⁷ FD452 (ACA 103).

⁷³⁸ FD459 (ACA1 523).

⁷³⁹ 1058, FD460 (ACA1 526).

⁷⁴⁰ FD320 (ACB 1006).

⁷⁴¹ 1058, FD459 (ACA1 523).

⁷⁴² 1058, FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Cudines et Sancti Matei de Montbui*.

⁷⁴³ Anglada, 1991.

Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 365-367.

⁷⁴⁴ FD295 (ACB 860).

de Biges. Posteriorment consta com un dels feus que foren de Gombau de Besora i que rebrà el revoltat Mir Geribert de Ramon Berenguer I i Almodis el 1058⁷⁴⁵. En tota aquesta documentació el temple és designat com a *ecclesia* i el seu terme com a *paroecia*. De la mateixa manera serà anomenada *paroecia* en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁷⁴⁶.

22.04 Sant Vicenç de Riells del Fai (UT229). L'any 972⁷⁴⁷ és jurat un testament sacramental al *locum veneracionis Sancti Vincenti martiris Domini nostri Ihesu Christi, cuius basilica sita est in comitato Barchinonense, in villa nuncupata Riellos*. Aquesta és l'única referència dins la nostra selecció documental a l'església de de Sant Vicenç del Fai, que sembla que posteriorment passarà a dependre de Sant Miquel del Fai⁷⁴⁸.

22.05 Sant Miquel del Fai (UT403). El monestir de Sant Miquel del Fai és citat en la nostra selecció documental com a beneficiari de sis donacions d'entre els anys 1047 i 1078⁷⁴⁹.

22.06 Sant Martí del Fai (UT486). L'església de Sant Martí del Fai és identificada per alguns autors⁷⁵⁰ com l'esmentada en la butlla atorgada pel Papa Silvestre II al monestir de Sant Cugat del Vallès el 1002⁷⁵¹ però no hi ha certesa de que es tracti d'aquesta església o d'un altre edifici a l'est del riu Congost. En aquest document l'església és anomenada *cella* i s'especifica que està dotada d'uns *termines*.

22.10 Vila de Riells (UT230). El jurament sacramental d'un testament del 972⁷⁵² és fet al *locum veneracionis Sancti Vincenti martiris Domini nostri Ihesu Christi, cuius basilica sita est in comitato Barchinonense, in villa nuncupata Riellos*.

---

⁷⁴⁵ 1058, FD459 (ACA1 523) Sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. Li dóna en feu *ecclesiam Sancti Petri de Bigas, simul cum ipso fevo comitale qui intra terminos iam dicte ecclesie*.

1058, FD460 (ACA1 526) Ramon Berenguer I i Almodis donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *ecclesiam Sancti Petri de Bigues, simul cum ipso fevo comitale quod intra terminos iam dicte ecclesie vel parrochiae est, quod Gondeballus de Besora tenuit ibi per fevum de comite*.

⁷⁴⁶ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...Sancti Petri de Bigas*.

⁷⁴⁷ FD126 (ACB 102).

⁷⁴⁸ Pladevall, 1991.

⁷⁴⁹ 1047, FD274 (SLM 339) donació a *Sancti Michahelis de ipso Fallo mancoso I*.

1051, FD284 (ACB 777) Testament sacramental d'Arbert, fa deixes *Sancti Michaelis de ipso Fallo*.

1053, FD290 (ACB 833) Testament de Guillem, *ad sancti Michaelis de ipso Faio mancoso I*.

1060 (SLM 398) *cenobio Sancti Mikaelis de Fallo parilio uno de copas argenteas*.

1067 (ASA) ... *ad monachorum Sancti Michaelis Falio aliam*.

1078 FD387 (ASA 113) *ad Sancti Michaelis de ipso Fallo ipso allodio*.

⁷⁵⁰ Pladevall, 1991.

⁷⁵¹ FD454 (SCV 382) *et cellam s. Genesii, et s. Martini et s. Felicis, qui sunt ad ipsa cute cum terminis et adiacenciis*.

⁷⁵² FD126 (ACB 102).

22.11 Terme de Sant Pere de Bigues (UT408). El terme de la parròquia de Sant Pere de Bigues és esmentat per primer cop en la nostra selecció el 1054⁷⁵³ quan un alou és localitzat *in parrochia Sancti Petri de Biges*. Posteriorment consta com un dels feus que foren de Gombau de Besora i que rebrà el revoltat Mir Geribert de Ramon Berenguer I i Almodis el 1058⁷⁵⁴. El terme sempre és designat amb el mot *paroecia*, també en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁷⁵⁵. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

22.11 Terme de Sant Mateu de Montbui (UT422). El terme parroquial de Sant Mateu de Montbui es documenta el 1058 en la sentència⁷⁵⁶ sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en la qual el comte li ha de donar *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo...* El mateix any, en l'execució⁷⁵⁷ d'aquesta sentència torna a ser esmentat en els mateixos termes. Aquesta parròquia no és documentada a les *Rationes Decimarum*, però sí al *Campillo*.

23. Caldes de Montbui

23.01 Caldes (UT248). El lloc de les antigues termes romanes, anomenat Caldes, es troba en dos documents de la nostra selecció, un cop pot ser com a terme, el 939⁷⁵⁸ i un altre designant el Riu de Caldes (la Riera) el 967⁷⁵⁹. A part, el topònim Caldes figura en diversos documents referit a les esglésies de Santa Maria (UT405) i Sant Pere (UT360). Aquest lloc té una demarcació territorial designada amb el mot *Caldense* (UT301).

23.02 Santa Maria de Caldes de Montbui (UT405). L'església de Santa Maria de Caldes es trobava fins el segle XVI a no gaire distància de l'actual ubicació⁷⁶⁰. De l'edifici romànic hi ha un primer esment en la nostra selecció documental de l'any

---

⁷⁵³ FD295 (ACB 860).

⁷⁵⁴ 1058, FD459 (ACA1 523) Sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. Li dona en feu *ecclesiam Sancti Petri de Bigas, simul cum ipso fevo comitale qui intra terminos iam dicte ecclesie*.

1058, FD460 (ACA1 526) Ramon Berenguer I i Almodis donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *ecclesiam Sancti Petri de Bigues, simul cum ipso fevo comitale quod intra terminos iam dicte ecclesie vel parrochie est, quod Gondeballus de Besora tenuit ibi per fevum de comite*.

⁷⁵⁵ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in sub[us] nominatas parrochias: ...Sancti Petri de Bigas*.

⁷⁵⁶ 1058, FD459 (ACA1 523).

⁷⁵⁷ 1058, FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Cudines et Sancti Matei de Montbui*.

⁷⁵⁸ FD 53 (ACB 23) *in comitato Barchinonense... in terminio de Aqualonga siue de castrum Terracia uel in terminio de Egara uel in Caldas*.

⁷⁵⁹ FD 146 (SCV 88) *in comitatum Barch. in Callense, in alveo de rio de Calidas, subtus Castelleto*.

⁷⁶⁰ Pladevall, 1991.

1053⁷⁶¹, en el que Guillem deixa en el seu testament *ad ipsa kannonica Sancta Maria Kalidis mancosos III, ad ipsa opera Sancta Maria predicta mancosos II...*⁷⁶². Dotze anys després, el 1065⁷⁶³, la venda d'unes cases se situa *iuxta ecclesie Sancte Marie Calidis*. Aquestes afronten *in alodio Sancte Marie predicte et* i amb les cases de Guinard, levita, difunt. L'existència d'un nucli habitat es corrobora el 1075⁷⁶⁴ quan es documenten cases sagrers i corts dins la parròquia de Santa Maria de Caldes, tot i que no s'especifica l'existència d'una sagrera.

El terme parroquial de Santa Maria de Caldes (UT423) es documenta el 1058 en la sentència⁷⁶⁵ sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en la qual el comte li ha de donar *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo... de Calles, excepta ipsa parrochia de Calles cum suis pertinentiis omnibus, quam comes ibi tenet*. Es concreta per tant que aquesta és una parròquia directament sotmesa al comte. El mateix any, en l'execució⁷⁶⁶ d'aquesta sentència torna a ser referida especificant més les rendes que es perceben: *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancte Marie de Calles excepta ipsa ecclesia vel parrochia Sanctae Marie de Calles cum suis decimis et primiciis, terminis et pertinenciis omnibus, quam comes et comitissa prescripti ibi tenent*.

La propietat comtal de l'església de Santa Maria de Caldes es torna a constatar el 1079⁷⁶⁷ quan Ramon Berenguer II proposa el repartiment general de béns i drets comtals entre ell i el seu germà Berenguer Ramon II. Entre d'altres *ecclesiam Sancte Marie de Calles, cum decimis et primitiis et alodiis eius, et XXX porcos quos pater eorum solebat accipere infra terminum predictae ecclesiae de franchdes pro suis receptionibus*.

En diversos documents de la segona meitat del segle XI⁷⁶⁸ se situen béns dins de la demarcació parroquial de Santa Maria de Caldes, entre ells l'església de Sant Martí de Rovinyó (UT468).

---

⁷⁶¹ FD290 (ACB 833).

⁷⁶² En el mateix document s'especifiquen una altra deixa a la canònica de Caldes: *...Alium totum meum alodium remaneat infra ipsa Kannonicha Sancte Crucis et ipsa Kannonica Sancte Marie Chalidis et Sancti Laurencii cenobii pro animas illorum et pro anima mea*. Es fa servir la mateixa paraula *canonica* per la Catedral de Barcelona, el monestir de Sant Llorenç del Munt i la parròquia de Santa Maria de Caldes.

⁷⁶³ FD 334 (ACA1 630).

⁷⁶⁴ FD376 (ACB 1274) *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochia Sancte Marie de Kalles... ...id sunt domos et sacrarios et curtes*.

⁷⁶⁵ 1058, FD459 (ACA1 523).

⁷⁶⁶ 1058, FD460 (ACA1 526).

⁷⁶⁷ FD462 (ACA2 97).

⁷⁶⁸ 1071, FD365 (SLM 448) *in chomitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Marie de Chalidis in locum que dicunt inter Aqua Cenosa et Plane de Viro*.

1078, FD388 (ACB 1332) *...in parrochia Sancte Marie de Kalles*.

23.03 Santa Susanna (UT487). L'església de Santa Susanna no figura en la documentació original que hem consultat, però l'edifici sembla ser una obra del segle XI⁷⁶⁹.

23.04 Sant Miquel de l'Arn (UT488). L'església de Sant Miquel de l'Arn no es troba en la documentació original que hem consultat, però l'edifici sembla tenir part d'obra del segle XI⁷⁷⁰.

23.05 Sant Martí de Rovinyó (UT468). L'església de Sant Martí de Rovinyó és esmentada en un sol document, del 1093⁷⁷¹, en el que es localitza *in terminio Sancte Marie Kalizis* i és designada com a *loco que dicunt Sancti Martini de Rovinno*. L'edifici actual sembla ser de finals del segle IX refet a finals del segle XI⁷⁷².

23.06 Sant Sebastià de Montmajor (UT404). L'església de Sant Sebastià de Montmajor figura en la nostra selecció documental amb motiu de tres donacions l'any 1049⁷⁷³, especificant que la deixa és *ad Sancti Sebastiani de Monte Maior in opera mancoso I ad ipsa ecclesia*, i els anys 1051⁷⁷⁴ i 1066⁷⁷⁵.

L'edifici actual sembla ser obra de finals del segle XI, i seria propietat del monestir de Sant Cugat des de finals del segle X⁷⁷⁶. No sembla que durant el segle XI aquesta església tingui cap demarcació territorial o nucli de població que en depengui.

23.08 Despoblat del Prat de Dalt (UT489). Al costat de la capella de Sant Tomàs, s'han trobat ceràmiques dels segles IX-X⁷⁷⁷ que indiquen la presència d'un nucli de població.

23.09 La Torre Roja (UT490). Per la Torre Roja és coneguda una fortificació de la qual resten alguns paraments amb *opus spicatum*, datables del segle X⁷⁷⁸.

23.10 La Torre Vella (UT491). Torre situada en el terme de la parròquia de Sant Sebastià de Montmajor, no està documentada durant el segle XI, però s'hi ha trobat ceràmica associada dels segles X-XI⁷⁷⁹.

1082, FD401 (ACB 1386) *in Barchinona comitatu, infra parrochia Sancta Maria de Calidas, ad Fonte Pacense*.

1093, FD489 (ACA2 256) *in terminio Sancte Marie Kalizis vel in loco que dicunt Sancti Martini de Rovinno*.

⁷⁶⁹ Masagué, 1991.

⁷⁷⁰ Masagué, 1991.

⁷⁷¹ FD489 (ACA2 256).

⁷⁷² Masagué, 1991.

⁷⁷³ FD281 (SLM 348).

⁷⁷⁴ FD284 (ACB 777).

⁷⁷⁵ FD345 (SLM 432).

⁷⁷⁶ Masagué, 1991.

⁷⁷⁷ Roig, 1991.

⁷⁷⁸ Bellès, 1991.

23.13 Sant Pere de Caldes (UT360). L'església de Sant Pere de Caldes, l'edifici de la qual ja era en ruïnes el segle XVII⁷⁸⁰ és esmentada dues vegades en la nostra selecció documental, el 1016⁷⁸¹, al terme de la Rovira, i el 1031⁷⁸², al terme de Vila Gascons. En els dos casos són afrontacions de terres que termenen amb vinyes i terres d'aquesta església, que estava situada al cementiri de Santa Maria.

23.18 Terme de Caldes (UT301). El terme de Caldes és esmentat en la nostra selecció des del 981; en la major part de la documentació es fa servir la fórmula habitual *in termino de* més el topònim Caldes més o menys llatinitzat (*Calidas, Kalidas, Caldes*)⁷⁸³. En cinc casos d'entre el 996 i el 1031⁷⁸⁴, es fa servir el topònim *Caldense* per designar la demarcació territorial de Caldes. És un cas únic en la nostra documentació ja que el sufix *-ensis* es reserva exclusivament al comtat (*Barcinonense*) i a la comarca (*Vallense*). Aquest sufix es fa servir també en diversos documents per referir-se a Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, designant però un lloc, no una demarcació. L'ús d'aquest sufix pot indicar que es tracti d'una demarcació especialment rellevant o antiga, amb

---

⁷⁷⁹ Roig, 1991.

⁷⁸⁰ Vall, 1991.

⁷⁸¹ FD196 (SLM 157) una vinya *in comitatu Barquinonense, in Kallense, in terminio de ipsa Ruira*. Afronta al nord i oest *in vinea de Sancti Petri de Kalidas*.

⁷⁸² FD215 (ACB 457) Afrontació d'una propietat *in comitatu barchinonense, in kallense, in terminio de Villa Guaschones*. Afronta amb terres *de Sancti Petri de Kalidas*.

⁷⁸³ 981, FD150 (SCV 141) *in comitatu Barchinonensi, [in Vallense, in terminio de Calidis]*. Una de les afrontacions és amb *rio Pradels*.

988, FD154 (SCV 214) *in comitatu Barchinone, in Vallense, in terminio de Calidas, in locum que dicunt Acriniano*.

989, FD157 (ACB 196) *in comitatum Barquinona, in terminio de Calidas, super Monte Maiore in locum que dicunt Gavarredo*. Afronta al sud *in ipsa strada*.

1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II, *et in Calidas vel infra eius terminos*.

1036, FD233 (SLM 257) *in comitatu Barchinonense in terminio de Calidas in Galifa in terminio de Sancti Saturnini in ipsa Marinles*.

1036, FD456 (SLM 259) *in comitatum similiter Barchinone in terminibus de Kalidas ad ipso Prato sive in ipsa Ruira*.

1042, FD261 (SLM 315) *in comitatu Barchinonensis in terminio de Calidas in apendicio de Sancti Saturnini, in locum que dicunt Marinles*.

1047, FD275 (SLM 341) La comtessa Ermessenda fa una donació a Sant Llorenç del munt d'unes terres *in comitatum Barchinone, in Vallense, in valle Sancti Minati i també in terminibus de Caldes, ad ipso Prad sive in ipsa Reuvira*.

1047, FD 276 (SLM 342) *in comitatum similiter Barchinone [in terminibus de Ca]ldes ad ip[so Pr]ad*.

⁷⁸⁴ 996, FD161 (ACA1 19) *in comitatum Barchinonense, in Callense, in terminio de Vila Pugio*.

999, FD50 (SCV 343) *fiscum meum proprium ad meam functionem pertinent... in comitatu Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]ati vel super montem Maiorem, in locum que dicunt Mercellos*. Afronta al sud *in Palatiolo de Aries et in serra de Sindovado vel in turrem qui fuit de condam... de occiduo in termine de Castellare... de circi in torrente de Castrum Gallifa*.

1006, FD 179 (SCV 404, ACA Monacals Sant Cugat 101) *in comitatu Barch., in Callense, in termine de Moledo*. Afronta al sud *in terra de sancta Maria*.

1016, FD 196 (SLM 157) *in comitatu Barquinonense, in Kallense, in terminio de ipsa Ruira*. Afronta al nord i oest *in vinea de Sancti Petri de Kalidas*.

1031, FD 215 (ACB1 457) *comitatu barchinonense, in kallense, in terminio de Villa Guaschones*

altres demarcacions territorials al seu interior com el terme de Vila Puig (UT308), el de La Rovira (UT359) i el de Vila Gascons (UT370). El 944⁷⁸⁵ es parlava del *locum Kaldense* dins el Vallès, sembla que com una demarcació territorial, i en un sol document de datació indeterminada⁷⁸⁶ es fa servir l'expressió *termine Kaldensi* combinant les dues maneres de designar la demarcació.

23.19 Terme de Castelló (UT312). El terme de Castelló es documenta dos cops el 997⁷⁸⁷. La localització resta indeterminada, tot i que sembla que seria en la zona de Caldes.

23.20 Vilar Anlà (UT281). En un sol document de l'any 944⁷⁸⁸ s'esmenta el *villare Anlani*, dins el lloc de Caldes, en una localització per ara indeterminada.

23.22 Terme de Santa Maria de Caldes (UT423). El terme parroquial de Santa Maria de Caldes es documenta el 1058 en la sentència⁷⁸⁹ sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en la qual el comte li ha de donar *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo... de Calles, excepta ipsa parrochia de Calles cum suis pertinentiis omnibus, quam comes ibi tenet*. S'especifica per tant que aquesta és una parròquia directament sotmesa al comte. El mateix any, en l'execució⁷⁹⁰ d'aquesta sentència torna a constar concretant més les rendes que es perceben: *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancte Marie de Calles excepta ipsa ecclesia vel parrochia Sanctae Marie de Calles cum suis decimis et primiciis, terminis et pertinentiis omnibus, quam comes et comitissa prescripti ibi tenent*.

En diversos documents de la segona meitat del segle XI⁷⁹¹ se situen béns dins de la demarcació parroquial de Santa Maria de Caldes, entre ells l'església de Sant Martí de Rovinyó (UT468). Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

⁷⁸⁵ FD138 (SCV 23) *in comitato Barch., in Vallense, in locum Kaldense, in villare de Anlani*.

⁷⁸⁶ [1032-1060], FD499 (ACA2 31) *in termino Kaldensi, in locum que dicitur Eschudellos*.

⁷⁸⁷ FD165 (ACB 313) *in comitatum Barchinonensem, in locum Vallensem, in terminio de Castilione*. Termena al sud *in alod de Bernard vel de Gunter*, a l'oest *in ipsa estrada qui pergit ubique*. FD166 (ACB 315) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, infra termino de Castilione*. Afronta a l'oest *in ipsa strada plupliga*.

⁷⁸⁸ FD138 (SCV 23) *in comitato Barch., in Vallense, in locum Kaldense, in villare de Anlani*.

⁷⁸⁹ 1058, FD459 (ACA1 523).

⁷⁹⁰ 1058, FD460 (ACA1 526).

⁷⁹¹ 1071, FD365 (SLM 448) *in chomitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Marie de Chalidis in locum que dicunt inter Aqua Cenosa et Plane de Viro*.

1075, FD376 (ACB 1274) *in comitatu Barchinone, in Vallense, in parrochia Sancte Marie de Kalles*.

1078, FD388 (ACB 1332) *in parrochia Sancte Marie de Kalles*.

1082, FD401 (ACB 1386) *in Barchinona comitatu, infra parrochia Sancta Maria de Calidas, ad Fonte Pacense*.

1093, FD489 (ACA2 256) *in terminio Sancte Marie Kalizis vel in loco que dicunt Sancti Martini de Rovinno*.

23.23 Terme de Vila Puig (UT308). El 996⁷⁹² es documenta un *terminio de Vila Pugio* que se situa *in comitatum Barchinonense, in Callense*. No hi ha cap indici de quina podia ser la localització exacta d'aquesta demarcació territorial.

23.24 Vila Puig (UT309). El 996⁷⁹³ es documenta un *terminio de Vila Pugio* que se situa *in comitatum Barchinonense, in Callense*. No hi ha cap indici de quina podia ser la localització exacta d'aquesta vila.

23.26 Terme de La Rovira (UT359). El 1016⁷⁹⁴ trobem documentat un terme anomenat La Rovira dins el *Caldense*. No hi ha cap indici d'on es podia trobar aquesta demarcació territorial on hi havia una vinya de Sant Pere de Caldes.

23.27 Vila Gascons (UT370). La vila Gascons es documenta el 1031⁷⁹⁵ dins del *Kallense*, que podem identificar amb el terme de Caldes.

23.28 Terme de Vila Gascons (UT371). El terme de Vila Gascons es documenta el 1031⁷⁹⁶ dins del *Kallense*, que podem identificar amb el terme de Caldes.

24. Campins

24.02 Vila de Campins (UT256). L'única referència que tenim de la vila de Campins és de l'any 928⁷⁹⁷ quan el vescomte Llopard ven al seu fill Odeguer la *villa Kampinus qui est in monte latere Signo, cum omnia sua terminia, domos, ortos, vineas, campos, agros*.

24.03 Terme de la vila de Campins (UT257). L'única referència que tenim al terme de la vila de Campins (UT256) és de l'any 928⁷⁹⁸ quan el vescomte Llopard ven al seu fill Odeguer la *villa Kampinus qui est in monte latere Signo, cum omnia sua terminia, domos, ortos, vineas, campos, agros*.

---

⁷⁹² FD 161 (ACA1 19).

⁷⁹³ FD 161 (ACA1 19).

⁷⁹⁴ FD 196 (SLM 157) *in comitato Barquinonense, in Kallense, in terminio de ipsa Ruira*. Afronta al nord i oest *in vinea de Sancti Petri de Kalidas*.

⁷⁹⁵ FD 215 (ACB1 457) *comitato barchinonense, in kallense, in terminio de Villa Guaschones*.

⁷⁹⁶ FD 215 (ACB1 457) *comitato barchinonense, in kallense, in terminio de Villa Guaschones*.

⁷⁹⁷ FD 450 (ACA 91).

⁷⁹⁸ FD 450 (ACA 91).

25. Canovelles

25.01 Sant Feliu de Canovelles (UT350). Dos documents de la nostra selecció esmenten Sant Feliu de Canovelles, els anys 1005⁷⁹⁹ i 1072⁸⁰⁰ en situar uns béns dins el seu terme parroquial (UT349). De l'edifici en si no hi ha cap referència, tot i que es conserven restes del segle XI en la construcció actual⁸⁰¹. Sembla que sempre fou de lliure col·lació del bisbe⁸⁰².

25.02 Terme de Sant Feliu de Canovelles (UT349). La parròquia de Sant Feliu de Canovelles figura en dos documents dels anys 1005⁸⁰³ i 1072⁸⁰⁴. Aquest terme parroquial es troba a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

25.03 Vila d'Espina (UT440). L'any 1072⁸⁰⁵ es localitza entre l'Ametlla i Santa Justa una Vila d'Espina de situació exacta indeterminada.

25.04 Vila d'Olivet (UT441). L'any 1072⁸⁰⁶ es localitza entre l'Ametlla i Santa Justa una Vila d'Olivet de situació exacta indeterminada.

26. Cànoves i Samalús

26.01 Castell de Cànoves (UT465). El castell de Cànoves es troba documentat en la nostra selecció en el testament d'Hug Sendred de l'any 1092⁸⁰⁷ en el qual el deixa al seu nebot Ramon Guillem. Sembla que la fortificació es podria remuntar al segle X⁸⁰⁸.

26.02 Sant Muç de Cànoves (UT464). L'única referència documental a Sant Muç de Cànoves dins la nostra selecció la trobem en testament sacramental d'Hug Sendred jurat el 1092⁸⁰⁹ *per altare Sancti Iohannis Bapstiste quod cernitur esse constructum intra*

---

⁷⁹⁹ FD178 (ACB1 58) *in termine de parrochia de Canovelas*.

⁸⁰⁰ FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles*.

⁸⁰¹ Anglada, 1991.

⁸⁰² Martí Bonet & alii, Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 482-491.

⁸⁰³ FD178 (ACB1 58) *in termine de parrochia de Canovelas*.

⁸⁰⁴ FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles*.

⁸⁰⁵ 1072, FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles sive Sancte Eulaliae, et in Villa de Spina et de Oliveto*. Afronta a l'est amb el riu Congost, al sud *in ecclesia Sanctae Iustae*, a l'oest *in Kastleto* i al nord *in terminio Sancti Genesis de ipsa Menla*.

⁸⁰⁶ 1072, FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles sive Sancte Eulaliae, et in Villa de Spina et de Oliveto*. Afronta a l'est amb el riu Congost, al sud *in ecclesia Sanctae Iustae*, a l'oest *in Kastleto* i al nord *in terminio Sancti Genesis de ipsa Menla*.

⁸⁰⁷ FD480 (ASA 130) *ad Raimundi Guillelmi nepto suo ipsum kastrum de Kanovas cum ipsa fortessa simul cum ipsas casas qui sunt prope valle de predicto kastro et trilas e cum ipsos olzeds qui in circuitu sunt et cum ipso molino de ipso Gorgo*.

⁸⁰⁸ Bellès, 1991.

⁸⁰⁹ FD480 (ASA 130).

ecclesiam Sancti Mucii Martyris cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in loco vocitato Kanovas... En el mateix deixa a Sant Muç un mas perquè tingui una làmpada en temps de Quaresma i Advent⁸¹⁰.

Tot i que a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* aquesta església és considerada parroquial, no hem trobat cap document original que així ho reflecteixi durant el segle XI. Sembla que sempre fou de lliure col·lació del bisbe⁸¹¹.

26.03 Sant Andreu de Samalús (UT424). L'església de Sant Andreu de Samalús es troba documentada en dos diplomes de la nostra selecció, tots dos del 1058, són la sentència⁸¹² sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en la qual el comte li ha de donar en feu *Sancti Andree de Samalucio*. El segon és l'execució d'aquesta sentència que es redacta en els mateixos termes⁸¹³. Posteriorment, en una data indeterminada⁸¹⁴, és inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸¹⁵ on també és designada com a parròquia (UT425).

L'actual edifici sembla datar del segle XI⁸¹⁶, i l'església sembla que passà de mans del bisbe a mans privades i després a la Catedral de Barcelona⁸¹⁷.

26.04 Sant Salvador de Terrades (o de Can Quintana) (UT492). En les afrontacions d'unes terres situades a la parròquia de Corró, Llerona i Granollers, del 1089⁸¹⁸ s'esmenta un *Sancti Salvatoris* que no és segur que sigui Sant Salvador de Terrades, però que sembla l'opció més fàcil.

26.06 Terme de Sant Andreu de Samalús (UT425). Sant Andreu de Samalús figura com a parròquia en tres documents del segle XI de la nostra selecció. Els dos primers, del 1058, són la sentència⁸¹⁹ sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, i l'execució d'aquesta que es redacta en els mateixos termes⁸²⁰. Posteriorment,

---

⁸¹⁰ *dimisit Domino Deo et Sancti Mucii mansum unum ubi abitat Seniofredus Dominico unde abeat Sancti mucii unam lampadam in Quadragesima sive in Adventu Domini.*

⁸¹¹ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 230-237.

⁸¹² 1058, FD459 (ACA1 523).

⁸¹³ 1058, FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Andree de Samalucio.*

⁸¹⁴ [1059-1080], FD464 (ACA2 116).

⁸¹⁵ *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...; et ipsas franchedas qui sunt in parrochia Sancti Andrei de Samaluz.*

⁸¹⁶ Pladevall A., Sant Andreu de Samalús, 1991.

⁸¹⁷ Martí Bonet & alii, Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 452-457.

⁸¹⁸ FD470 (AHT 77).

⁸¹⁹ 1058, FD459 (ACA1 523).

⁸²⁰ 1058, FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Andree de Samalucio.*

en una data indeterminada⁸²¹, és inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸²².

26.07 Terme de Samalús (UT331). La butlla atorgada per Silvestre II l'any 1002⁸²³ al monestir de Sant Cugat, li confirma certes propietats *in Samaluz et in Canovas vel infra eorum terminos*.

26.08 Terme de Cànoves (UT332). La butlla atorgada per Silvestre II l'any 1002⁸²⁴ al monestir de Sant Cugat, li confirma certes propietats *in Samaluz et in Canovas vel infra eorum terminos*.

27. Cardedeu

27.01 Santa Maria de Cardedeu (UT355). Santa Maria de Cardedeu es documenta per primer cop en una afrontació de l'any 1013⁸²⁵. Entre el 1056 i el 1079 es documenta la seva parròquia (UT413) que depenia del Castell de Vilamajor fins que el segle XVI esdevingué de lliure col·lació del Bisbe⁸²⁶.

Hi ha elements de l'edifici que poden ser del segle XI⁸²⁷, així com unes peces del museu Balvey que poden procedir de Santa Maria⁸²⁸. El 1066 es fa esment d'una *strata qui pergit de Barchinona et de Granolarios ad Sancta Maria de Cardetulo*⁸²⁹.

27.02 Sant Corneli i Sant Cebrià (UT493). Tot i que no hi ha documentació anterior al segle XII, l'edifici de Sant Corneli i Sant Cebrià presenta elements datables del segle X⁸³⁰ i una advocació que suggereix que pot ser de fundació més antiga.

27.05 Sant Salvador dels Prats (UT495). L'església de Sant Salvador dels Prats no consta en la documentació original consultada, es trobava al costat de Can Pelegrí⁸³¹.

27.06 Terme de Santa Maria de Cardedeu (UT413). Entre el 1056 i el 1079 es documenta la parròquia de Santa Maria de Cardedeu ja sigui en afrontacions o situant

---

⁸²¹ [1059-1080], FD464 (ACA2 116).

⁸²² *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...; et ipsas franchedas qui sunt in parrochia Sancti Andrei de Samaluz.*

⁸²³ FD454 (SCV 382).

⁸²⁴ FD454 (SCV 382).

⁸²⁵ FD193 (ACA1 105) *in terra de Sancta Maria de Cartitulo.*

⁸²⁶ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 238-251.

⁸²⁷ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 238-251 i memòria d'excavacions (Pujades i Subiranas, Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència realitzada a l'església parroquial de Santa Maria (Cardedeu, Vallès Oriental) 1997).

⁸²⁸ Aynier & Martí, 1991.

⁸²⁹ 1058, FD314 (ACB 974).

⁸³⁰ Barbany & Garcia, 1991.

⁸³¹ Barbany & Garcia, 1991.

propietats dins el seu terme, on hi havia la Vila Alba amb l'església de Sant Vicenç⁸³². Santa Maria no és inclosa com a parròquia a les *Rationes Decimarum* però sí al *Campillo*.

27.09 Vila Alba (UT305). La Vila Alba se situava dins la parròquia de Santa Maria de Cardedeu, però actualment el castell de Vilalba i Sant Vicenç de Vilalba se situen dins el terme municipal de La Roca del Vallès.

28. Figaró-Montmany

28.02 Sant Pere de Vallcàrquera (UT496). Sant Pere de Vallcàrquera no figura en la documentació original consultada, i l'edifici no sembla ser anterior al segle XII⁸³³. Aquesta església no està inclosa com a parròquia ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

28.03 Sant Cristòfor de Monteugues (UT497). Sant Cristòfor de Monteugues no és esmentada en la documentació original consultada, i l'edifici no sembla ser anterior al segle XII⁸³⁴. Aquesta església és inclosa com a parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

29. Fogars de Montclús

29.06 Mosqueroles (UT299). El lloc de Mosqueroles està documentat el 978⁸³⁵ com un sinònim de la Vila Vività (UT300).

29.07 Vila Vività (UT300). L'any 978⁸³⁶ figura en la documentació una Vila de Vività que és anomenada també Mosqueroles.

---

⁸³² 1056, FD303 (ACA1 474) *de occiduo in parrochia de Sancta Maria de Cardedol*.

1058, FD314 (ACB 974) *in parrochia de Sancta Maria de Cardedol*.

1066, FD 342 (ACA1 673) *de occideuo in Sancto Stefano de Chollo et in Santa Maria de Chardeol*.

1076, FD380 (ACB1 1306) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in parroechia Sancte Marie Cardetulo, in Villa Alba vel in eius termines*.

1078, FD389 (ACB 1335) *Sancte Maria Cartitulo sive in Vilalba*.

1079, FD392 (ACB 1356) *in comitatu Barchinona, in Vallense, in parochia Sancta Maria de cardedul, intus in Vila Alba, in sacraria Sancti Vincenci*.

⁸³³ Anglada, 1991.

⁸³⁴ Anglada, 1991.

⁸³⁵ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in Montesem vel in villa Viviano que dicunt Moscherolas*.

30. Franqueses del Vallès, Les

30.01 Santa Maria de Llerona (UT377). Diversos documents del segle XI (1033-1089) fan referència al terme parroquial de Santa Maria de Llerona (UT378); en el primer d'ells, del 1033, es documenta una vinya propietat de Santa Maria⁸³⁷. L'edifici es torna a esmentar directament el 1081⁸³⁸ en la publicació sacramental d'un testament feta a l'altar de Sant Vicenç a Llerona, que pot ser una església en si mateixa (UT456) o només un altar dins Santa Maria; en el mateix diploma es fa una deixa a Santa Maria⁸³⁹. El segle XIII hi havia dues esglésies, una a la Vila Vella i una altra a la Vila Nova, fet que pot indicar que el segle XI ja hi hagués una segona església⁸⁴⁰.

L'edifici actual és dels segles XII-XIII, però es troba en una zona amb moltes restes romanes i la presència d'enterraments tardoantics⁸⁴¹. La parròquia consta a la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁴².

30.02 Sant Iscle i Santa Victòria de Can Guilla. La capella de Sant Iscle i Santa Victòria de Can Guilla no està documentada abans del segle XIII, però l'advocació i el fet d'estar a la Vila Vella poden indicar uns orígens anteriors a l'any 1000 i parts de l'edifici podrien ser del segle XI⁸⁴³.

30.03 Santa Coloma de Marata (UT439). L'església de Santa Coloma de Marata fou durant segles de patronat de l'Ardiaca de la Catedral de Barcelona, domini que es constata en el primer document de la nostra selecció que l'esmenta, el 1069⁸⁴⁴, quan Ramon Hug es fa home soliu de l'ardiac Bernat Guillem i de Renard Ramon, i rep *ecclesiam de Palatiolo et de Meserata*. Aquest domini es torna a constatar quan el 1085⁸⁴⁵ Berenguer Ramon de Montcada posa en penyora als germans Bernat Guillem de Montcada, ardiaca de Barcelona, i Renard Guillem de la Roca el castell de Vacarisses i altres béns *exceptus duabus ecclesiis de ipso archidiaconatum, scilicet ipsa ecclesia Meserata et ipsa ecclesia de Palatiolo, de quibus predictus Berengarius quererlans est*.

---

⁸³⁶ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in Montesem vel in villa Viviano que dicunt Moscherolas*.

⁸³⁷ FD225 (ASA 37).

⁸³⁸ FD397 (ACB 1377).

⁸³⁹ *et dimisit ad Sancte Marie Laurona oves II*.

⁸⁴⁰ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 410-420.

⁸⁴¹ Barbany & Garcia, 1991.

⁸⁴² [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...; et ipsas franchedas de Lorona*.

⁸⁴³ Barbany & Garcia, 1991.

⁸⁴⁴ FD 360 (ACA1 746).

⁸⁴⁵ FD465 (ACA2 157).

L'edifici correspon a una construcció del segle XI⁸⁴⁶. L'any 1094⁸⁴⁷, es documenta un sagrer, i el *terminus* de la parròquia⁸⁴⁸ (UT469). Aquesta és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

30.04 Sant Mamet de Corró d'Amunt (UT499). No hi ha cap document de la nostra selecció que esmenti l'església de Sant Mamet de Corró d'Amunt. L'edifici sembla ser del segle XII⁸⁴⁹. L'advocació, datació de l'edifici i l'existència de diverses còpies de documents del segle XI semblen indicar que probablement aquesta església ja existia el segle XI. La parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

30.05 Santa Maria del Pla (UT500). No hi ha cap document de la nostra selecció que esmenti l'església de Santa Maria del Pla. L'edifici sembla ser del segle XII⁸⁵⁰. La datació de l'edifici i l'existència de diverses còpies de documents del segle XI semblen indicar que probablement aquesta església ja existia el segle XI.

30.06 Santa Eulàlia de Corró d'Avall (UT391). Totes les referències documentals a Santa Eulàlia de Corró d'Avall de la nostra selecció són esments dels anys 1040 i 1089 a la parròquia (UT390) per situar-hi béns⁸⁵¹. En la darrera hi figura també una afrontació amb un camí que baixa a Santa Eulàlia⁸⁵², sense emprar cap mot per designar l'edifici. Aquest sembla que tenia parts del segle XI⁸⁵³.

30.08 Terme de Santa Maria de Llerona (UT378). Diversos documents del segle XI fan referència al terme parroquial de Santa Maria de Llerona (UT377). En el primer, del 1033⁸⁵⁴, es diu que uns béns estan *in parochia Sancta Maria que est sita intus in villa Lorona*. El 1068⁸⁵⁵ se situa un terme de Mujal (UT437) dins el terme parroquial de Santa Maria de Llerona. El darrer esment dins la nostra selecció és del 1089⁸⁵⁶.

---

⁸⁴⁶ Barbany & Garcia, 1991.

⁸⁴⁷ FD490 (ACB 1605) *ipso sacrario de Sancta Columba cum curtalibus et cum suo exio*.

⁸⁴⁸ *in comitatu Barchinona, in terminio de Sancta Columba de Maserata*.

⁸⁴⁹ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 492-501.

⁸⁵⁰ Barbany & Garcia, 1991.

⁸⁵¹ 1040, FD253 (ACB 587) *in comitatu Barchinona, intus Vallense, in parochia Sancta Eulalia de Corrone, ad ipsas Valles*.

1089, FD469 (AHT 75) *in comitatu Barchinonense, intra parochia Sancte Eulalie de Corron, in loco nominato Valloria vel in eius terminos*.

1089, FD470 (AHT 77) *in parochia Sancta Eulalia de Corrone*.

⁸⁵² FD470 (AHT 77) *...strata qui per[git ad Sancta Eulalia de Cor]rono*.

⁸⁵³ Barbany & Garcia, 1991.

⁸⁵⁴ FD225 (ASA 37).

⁸⁵⁵ FD357 (ASA 98) *in comitatu Barquinona, in parochia Sancta Maria Laurona, in termine Muial et ipso ponto ad ipsa Felgera*.

⁸⁵⁶ 1089, FD470 (AHT 77) *in parochia Sancta Maria Laurona*.

Aquesta parròquia consta a la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁵⁷. També consta com a parròquia a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

30.09 Terme de Santa Eulàlia de Corró d'Avall (UT390). Totes les referències documentals a Santa Eulàlia de Corró d'Avall de la nostra selecció són esments dels anys 1040 i 1089 a la parròquia per situar-hi béns⁸⁵⁸. En ells sempre es fa servir el mot *paroecia* per referir-se al terme, i en un dels documents a més es fa servir la fórmula *eius terminos*.

30.10 Terme de Santa Coloma de Marata (UT469). L'any 1094⁸⁵⁹, es documenta el terme de la parròquia fent servir el mot *terminus*. Aquesta és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

30.11 Terme de Llerona (UT327). El terme de Llerona es documenta el 931⁸⁶⁰ a la dotalia de Sant Genís de l'Ametlla la demarcació de la qual arriba *usque ipsos termines sancte Eulalie et ipso Lauro*. El 1002⁸⁶¹ torna a figurar en la butlla de Silvestre II concedida al monestir de Sant Cugat. En tots dos casos es fa servir *terminus* per designar aquesta demarcació.

30.24 Terme de Corró d'Amunt (UT328). El terme de Corró d'Amunt es documenta en la nostra selecció el 1002⁸⁶² en la butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat. En ella aquesta demarcació és designada com a *terminus*.

30.25 Terme de Corró d'Avall (UT329). El terme de Corró d'Avall es documenta en la nostra selecció el 1002⁸⁶³ en la butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat. En ella aquesta demarcació és designada com a *terminus*.

30.26 Terme de Marata (UT330). El terme de Marata es documenta en la nostra selecció el 1002⁸⁶⁴ en la butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat. En ella aquesta demarcació és designada com a *terminus*.

---

⁸⁵⁷ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...; et ipsas franchedas de Lorona*.

⁸⁵⁸ 1040, FD253 (ACB 587) *in comitatu Barchinona, intus Vallense, in parrochia Sancta Eulalia de Corrone, ad ipsas Valles*.

1089, FD469 (AHT 75) *in comitatu Barchinonense, intra parrochia Sancte Eulalie de Corron, in loco nominato Valloria vel in eius terminos*.

1089, FD470 (AHT 77) *in parrochia Sancta Eulalia de Corrone*.

⁸⁵⁹ FD490 (ACB 1605) *in comitatu Barchinona, in terminio de Sancta Columba de Maserata*.

⁸⁶⁰ FD452 (ACA 103).

⁸⁶¹ FD454 (SCV 382) *in Laurona, vel infra eius terminos*.

⁸⁶² FD454 (SCV 382) *in Corrone Superiore vel subteriore vel infra terminos*.

⁸⁶³ FD454 (SCV 382) *in Corrone Superiore vel subteriore vel infra terminos*.

⁸⁶⁴ FD454 (SCV 382) *in Meserata vel infra eius terminos*.

30.27 Vila de Llerona (UT379). Dos documents de la nostra selecció situen sengles esglésies dins la vila de Llerona, el 1033⁸⁶⁵ la de Santa Maria, i el 1081⁸⁶⁶ la de Sant Vicenç.

30.29 Terme de Mujal (UT437). Dins la demarcació parroquial de Santa Maria de Llerona se situa el 1068⁸⁶⁷ un *terminus* del Mujal.

30.30 Sant Vicenç de Llerona (UT456). Una església dedicada a Sant Vicenç és situada el 1081⁸⁶⁸ *intus villa Lorona* en ser jurada la publicació sacramental d'un testament sobre el seu altar. En aquest document l'edifici és anomenat *ecclesia*. Es podria tractar però d'un altar dins l'església de Santa Maria de Llerona (UT378).

30.31 Terme de Valloria (UT460). En un document del 1089⁸⁶⁹ se situa dins la parròquia de Santa Eulàlia de Corró (UT390) un *loco nominato Valloria* al qual s'hi associen uns *terminos*. No queda per tant massa clar si Vallòria té una demarcació assignada o és simplement un lloc.

31. La Garriga

31.01 Sant Esteve de la Garriga (La Doma) (UT445). Dels quatre documents de la nostra selecció que fan referència a Sant Esteve de la Garriga, dos són esments al terme parroquial (UT446) dels anys 1077 i 1084⁸⁷⁰, i només un fa referència directa a l'església. Aquest és un llegat testamentari del 1081⁸⁷¹ en que Sant Esteve, sense cap mot per designar l'edifici, i el seu prevere reben diverses ovelles.

Aquesta parròquia consta en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁷² i sembla que fins el segle XII fou dependent de la Catedral de Barcelona⁸⁷³. També es troba a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

⁸⁶⁵ FD225 (ASA 37) *in chomitatu Barchinona, in parrochia Sancta Maria que est sita intus in villa Lorona.*

⁸⁶⁶ FD397 (ACB 1377) *per altare quod est consecratum in honore Sancti Vincenii martiris, cuius ecclesia sita est in chomitatu Barquinona, in Vallense, intus villa Lorona.*

⁸⁶⁷ FD357 (ASA 98) *in comitatu Barquinona, in parrochia Sancta Maria Laurona, in termine Muial et ipso ponto ad ipsa Felgera.*

⁸⁶⁸ FD397 (ACB 1377) *per altare quod est consecratum in honore Sancti Vincenii martiris, cuius ecclesia sita est in chomitatu Barquinona, in Vallense, intus villa Lorona.*

⁸⁶⁹ FD469 (AHT 75).

⁸⁷⁰ 1077, FD384 (ACB 1311) *in parochia Sancte Estefani de ipsa Gariga... ipsum meum alodium qui est in parochia Sancte Stefane de ipsa Gariga.*

1084, FD409 (ACB 1442) *...quod abebat in parrochiam Sancti Stephani de ipsa Garriga.*

⁸⁷¹ FD397 (ACB 1377) *Et dimisit ad Sanctum Stephanum martirem de Garriga oves II et suo presbitero ove I.*

⁸⁷² [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas de Garriga.*

⁸⁷³ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 378-387.

L'actual edifici de La Doma presenta parts romàniques de difícil datació, que no semblen anteriors al segle XII⁸⁷⁴.

31.02 Santa Maria del Camí (UT501). El cenobi de Santa Maria del Camí no figura en cap document de la nostra selecció, però la seva existència el segle X és indubtable gràcies a la inscripció de la monja Xixilona del 945⁸⁷⁵. L'actual edifici és del segle XII⁸⁷⁶.

31.05 Terme de Sant Esteve de La Garriga (UT446). El terme parroquial de Sant Esteve de La Garriga es documenta en dos diplomes dels anys 1077 i 1084⁸⁷⁷, en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁷⁸, a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

32. Granollers

32.01 Lloc de Granollers (UT289). Des d'època romana hi ha un assentament humà a l'actual Granollers, probablement sobre les restes del que fou Semproniana. Tot i que la butlla de Silvestre II del 1002⁸⁷⁹ parla d'una vila de Granollers (UT325) amb el seu terme, en la majoria de documents, d'entre el 978 i el 1074⁸⁸⁰, el topònim no s'associa a cap mot que designi una demarcació o lloc de residència. Un sol document, del 1067⁸⁸¹, fa esment del *terminus* de Granollers.

32.02 Sant Esteve de Granollers (UT346). Sant Esteve de Granollers es troba documentat per primer cop en la nostra selecció en un diploma molt mal conservat de la fi

---

⁸⁷⁴ Anglada, 1991.

⁸⁷⁵ Martí, 1991.

⁸⁷⁶ Anglada, 1991.

⁸⁷⁷ 1077, FD384 (ACB 1311) *in parochia Sancte Estefani de ipsa Gariga... ipsum meum alodium qui est in parochia Sancte Stefane de ipsa Gariga.*

1084, FD409 (ACB 1442) *...quod abebat in parrochiam Sancti Stephani de ipsa Garriga.*

⁸⁷⁸ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas de Garriga.*

⁸⁷⁹ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. *in villa Granolarios vel infra eius terminos.*

⁸⁸⁰ 978 FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in Granollarios*

998, ACB 329 *in comitatum Barchinonense, in vallense, in appendicio de Petra Ficta, in terminio de Palatiolo, subtus Granolarios.*

1018, FD202 (ACB 299) *strada publica qui vadit super domum Sancta Perpetua vel ad domum Sancti Cucufati cenobii sive ad Granolarios.*

1068, FD356 (ASA 97) *in stratam ubique pergente de Santa Maria Antiqua usque ad Granullarios et transiit per Olmeti.*

1074, FD373 (ASA 103) *ipso meo alaude de Granullarios, id sunt terris, vineis, trileis, arboribus, kasis, sacriariis... que habeo de rivi Tenes usque in Valle Ariulfi.*

⁸⁸¹ 1067, FD349 (ASA 91) *in comitato Barchinonense, in Vallense et in termino de Granulerios sive ad ipsa Lacuna.*

del segle X⁸⁸². La major part de documents que l'esmenten, entre el 1005 i el 1089, fan referència al terme parroquial (UT344) que també està inclòs en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁸³ i és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

De l'edifici dels segles X-XI no en resta pràcticament res, però diferents campanyes arqueològiques han posat de manifest algunes estructures i un ús funerari de la zona a partir del segle IX⁸⁸⁴. Aquesta necròpolis és la que en el darrer document, del 1089⁸⁸⁵, és anomenada la sagrera de Sant Esteve, on s'hi situen diversos béns.

32.04 Sant Julià de Palou (UT347). Sant Julià de Palou es troba documentat per primer cop en la nostra selecció en un diploma molt mal conservat de la fi del segle X⁸⁸⁶. Posteriorment, el 1005 ja se situen unes propietats dins el terme de la seva parròquia (UT345), que no tornarà a figurar en la documentació fins el 1080. Es troba també inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁸⁸⁷ i està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

El 1051⁸⁸⁸ hi ha una deixa testamentària en favor de les obres que s'hi estan realitzant a l'edifici, del qual no es conserven restes.

Aquesta església fou durant segles de patronat de l'Ardiaca de la Catedral de Barcelona, com queda recollit el 1069⁸⁸⁹ quan Ramon Hug es fa home soliu de l'ardiaca Bernat Guillem i de Renard Ramon, i rep *ecclesiam de Palatiolo*. Aquest domini es torna a constatar quan el 1085⁸⁹⁰ Berenguer Ramon de Montcada posa en penyora als germans Bernat Guillem de Montcada, ardiaca de Barcelona, i Renard Guillem de la Roca el castell de Vacarisses i altres béns *exceptus duabus ecclesiis de ipso archidiaconatum, scilicet ipsa ecclesia Meserata et ipsa ecclesia de Palatiolo, de quibus predictus Berengarius querelans est...*

32.05 Santa Maria del Lledó (Can Bassa) (UT502). L'església de Santa Maria de Lledó, o de Palou, no figura en la documentació consultada, i de l'edifici no en queda res. Sembla però per diversos esments del segle XII que podia existir a finals del segle XI⁸⁹¹.

---

⁸⁸² ACB 350 *Sancti S[tephani] de Granollarios*.

⁸⁸³ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas de Granollarios*.

⁸⁸⁴ Martí Bonet & alii, vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 506-517.

⁸⁸⁵ FD470 (AHT 77) *in ipsa saccharia Sancti Stepha[ni]*.

⁸⁸⁶ ACB 350 *Sancti S[tephani] de Granollarios*.

⁸⁸⁷ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas de Granollarios*.

⁸⁸⁸ FD284 (ACB 777) Testament sacramental d'Arbert, fa deixes *Sancti Iuliani de Palaciolo in ipsa opera quarta I*.

⁸⁸⁹ FD 360 (ACA1 746).

⁸⁹⁰ FD465 (ACA2 157).

⁸⁹¹ Ortega & Terrades, 1991.

32.06 Serra de Palou (UT247). L'any 1000⁸⁹² es documenta una *serra de Palaciolo* que afronta a l'est amb unes terres de Sant Esteve de Vilanova. Probablement es tracta de la Serra de Llevant, a l'est de Sant Julià de Palou, i el *Palaciolo* fa referència a aquest indret.

32.07 Terme de Palou, (UT284). El terme de Palou figura per primer cop en la nostra selecció documental el 974⁸⁹³, designant un lloc que altrament és anomenat Torre Azar, i per designar-lo s'empra el mot *terminus*. El 998⁸⁹⁴ sembla que aquest *terminus* de Palou està d'alguna manera vinculat a l'*appenditium* de Perafita, que probablement és el veí turó del Pedró. L'any 1002⁸⁹⁵ la butlla del Papa Silvestre II atorgada a Sant Cugat del Vallès seguirà designant aquesta demarcació amb el mot *terminus*, i el 1092⁸⁹⁶ un alou, amb la torre de Palou, se situa *infra terminis de Palaciolo*.

32.08 Terme de Torre Azar, (UT285). El *terminus* de Torre Azar es documenta per primer cop en un diploma de la nostra selecció el 974⁸⁹⁷, designant un lloc que altrament és anomenat Palou.

32.09 Vila Picina (UT287). Dos documents de la nostra selecció donen notícia d'una Vila Picina propera a Palou, el primer, del 974⁸⁹⁸ és una afrontació amb el torrent que baixa de Vila Picina, el segon en canvi fa referència l'any 1092⁸⁹⁹ a un mas de Vilapicina.

32.10 Terme de Vila Picina (UT237). Els anys 986 i 993⁹⁰⁰ es documenta un terme de Vilapicina de Dalt, Tot i l'existència de la Vila Picina prop de Granollers (UT287), aquesta sembla que més aviat seria la Vilapicina de Sant Andreu de Palomar.

32.11 Terme de Perafita (UT313). L'any 998⁹⁰¹ el terme de Palou és situat dins l'*appendicium* de Perafita. En aquest document pensem que el mot *appendicium* no fa

---

⁸⁹² FD131 (ACB 347) . *in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in valle Arnulfi, sive in villa Meritaze, vel ad ipsa Ruvira*. Afronten al sud *in alveo Mugente*, i a l'oest *in ipsa serra de Palaciolo*.

⁸⁹³ FD148 (ACB 106) *in komitatu Barkinonense, in Vallense, in terminio de Turrem Azar que vocant Palaciolo*.

⁸⁹⁴ 998, FD168 (ACB 329) *in comitatum Barchinonense, in vallense, in appendicio de Petra Ficta, in terminio de Palatiolo, subtus Granolarios*.

⁸⁹⁵ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II... *in Palatiolo vel in suis terminos*.

⁸⁹⁶ FD478 (ACB1 1550).

⁸⁹⁷ FD148 (ACB 106) *in komitatu Barkinonense, in Vallense, in terminio de Turrem Azar que vocant Palaciolo*.

⁸⁹⁸ FD148 (ACB 106) *in terminio de Turrem Azar que vocant Palaciolo*. Afronta al sud *in torrento que discurrit de Villa Piscina*.

⁸⁹⁹ FD478 (ACB1 1550) *et apud ipso manso de Villapizina et terris et vineis qui sunt ibi*.

⁹⁰⁰ 986, FD153 (ACB 162) *in comitato Barchinonense in terminio de Villa Picina superiore*.

993, FD128 (ACB 235) *in comitato Barchinonense, in terminio de Campo Malo vel de Villa Picina superiore*.

⁹⁰¹ FD168 (ACB 329) *in comitatum Barchinonense, in vallense, in appendicio de Petra Ficta, in terminio de Palatiolo, subtus Granolarios*.

referència a cap demarcació territorial sinó simplement a la proximitat del turó actualment anomenat del Pedró⁹⁰², situat a llevant de Sant Julià.

32.12 Terme de Sant Esteve de Granollers (UT344). El terme parroquial de Sant Esteve de Granollers es documenta per primer cop el 1005⁹⁰³. Es tracta d'un ús molt precoç i ocasional del formulari que empra el mot *paroecia* per designar la demarcació eclesiàstica bàsica, també en el document hi ha d'altre vocabulari, com l'ús del mot *ausberg* que podrien indicar que el document és una falsificació, però l'escrivà que firma, el prevere Guifré, subscriu d'altres diplomes de la mateixa època.

Entre el 1047 i el 1089⁹⁰⁴ diversos béns són situats geogràficament dins els límits d'aquesta parròquia. Només en el document del 1047 es fa servir encara el mot *terminus* per designar la demarcació, en els altres casos es parla només de *paroecia*.

Sant Esteve de Granollers és també una de les parròquies incloses en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁰⁵ i està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

32.13 Terme de Sant Julià de Palou (UT345). El primer esment del terme de la parròquia de Sant Julià de Palou data del 1005⁹⁰⁶ i no tornarà a figurar en la documentació fins el 1080⁹⁰⁷, quan s'hi situa la *Vila Cicrino* (UT455). Un darrer document del 1099⁹⁰⁸ hi situa el Mas Font.

Aquesta parròquia es troba inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁰⁹ i està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

32.16 Torre Azar (UT286). La Torre Azar figura el 974⁹¹⁰ en la nostra selecció documental designant un *terminus* que altrament és anomenat Palou.

---

⁹⁰² Coordenades geogràfiques 2.292774, 41.585326.

⁹⁰³ FD178 (ACB 58) *infra termine de parrochia de Sancti Stephani de Granulliaris...*, *in locum que dicunt Caselas*.

⁹⁰⁴ 1047, FD272 (ACB 710) *in chomitatu barchinonense, in Vallense, infra termine de parrochia Sancti Stefani de Granolarios, in locho vocitato Valle Ariolfi*.

1077, FD382 (ACB 1309) *infra parrochiam Sancti Stephani de Granolers*.

1089, FD470 (AHT 77) *in parrochia Sancti Stephani de Granolla[riis]*.

⁹⁰⁵ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas de Granollarios*;

⁹⁰⁶ FD178 (ACB 58) *infra termine de parrochia S[ancti] Iuliani de Palaciol, in locum que dicunt Caselas*. Sobre l'autenticitat d'aquest document cf. UT344.

⁹⁰⁷ FD396 (ACB 1376) *in chomitatu Barchinona, in parrochia Sancti Iuliani de Palazol, in Vila Cicrino, in loco nucupativo Chaselas*.

⁹⁰⁸ FD493 (ACB 1660) *in comitatum Barquinone, in parrochia Sancti Iuliani de Palazciolo, ad locum que dicunt Manso de ipsa Fonte*.

⁹⁰⁹ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) Relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada), *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas franchedas de Palazol*.

32.18 Vila de Granollers (UT325). La butlla de Silvestre II atorgada el 1002⁹¹¹ al monestir de Sant Cugat documenta propietats d'aquest *in villa Granolarios vel infra eius terminos*.

32.19 Terme de la vila de Granollers (UT326). La butlla de Silvestre II atorgada el 1002⁹¹² al monestir de Sant Cugat documenta propietats d'aquest *in villa Granolarios vel infra eius terminos*.

32.22 Vila Cicrino (UT455). El 1080⁹¹³ es documenta dins el terme de la parròquia de Sant Julià de Palou una vila anomenada *Cicrino*.

32.23 Torre de Palou (UT462). L'any 1092⁹¹⁴ Berenguer Domnuç deixa en el seu testament el mas de Perafita al monestir de Sant Cugat, de tal manera que si l'abat se'n desfà *ipsa turre Palaciolo* retorni a la seva descendència. Al seu fill Arbert li deixa *ipsam turrem de Palaciolo cum totum meum alaudem et meam honorem que ego ibi abeo vel aberre debeo, infra terminis de Palaciolo*.

33. Gualba

33.01 Sant Vicenç de Gualba (UT503). No hi ha cap document de la nostra selecció que faci referència a l'església de Sant Vicenç de Gualba, però l'edifici conserva parts del segle XI⁹¹⁵. La parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

34. Lliçà d'Amunt

34.01 Sant Julià de Lliçà d'Amunt (UT426). El primer esment de l'església de Sant Julià de Lliçà d'Amunt pot ser del 1005⁹¹⁶. És dubtós ja que en el document no s'especifica si és Lliçà d'Amunt o Lliçà d'Avall. La primera referència inequívoca la trobem el 1058⁹¹⁷ en la sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir

---

⁹¹⁰ FD148 (ACB 106) *in komitatu Barkinonense, in Vallense, in terminio de Turrem Azar que vocant Palaciolo*. Afronta al sud *in torrento que discurrit de Villa Piscina*.

⁹¹¹ FD454 (SCV 382)

⁹¹² FD454 (SCV 382)

⁹¹³ FD396 (ACB 1376) *in chomitatu Barchinona, in parrochia Sancti Iuliani de Palazol, in Vila Cicrino, in loco nucupativo Chaselas*.

⁹¹⁴ FD478 (ACB1 1550)

⁹¹⁵ (Angulo, Sant Vicenç de Gualba 1991).

⁹¹⁶ FD178 (ACB1 58) *in parrochia de Lizano*. Sobre l'autencitat d'aquest document cf. UT344.

⁹¹⁷ FD459 (ACA1 523).

Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. En ella el comte li ha de donar en feu *Sancti Iuliani de Licano*. L'endemà⁹¹⁸ els comtes donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora al Vallès, entre ells *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Iuliani de Lican*. Posteriorment també figura en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹¹⁹.

L'any 1066⁹²⁰ es documenta el cementiri i l'existència d'uns sagrers vinculats a l'església. De l'edifici existent el segle XI no en queda res. La parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

34.02 Santa Justa i Santa Rufina (UT442). L'església de Santa Justa i Rufina figura dues vegades en la nostra selecció documental, una el 1072⁹²¹ en una afrontació de terres que la situa al sud de Sant Feliu de Canovelles i Santa Eulàlia (de Ronçana). L'altra és en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹²². L'edifici és anterior al segle XII, tot i que de difícil datació⁹²³.

34.03 Sant Esteve de Palaudàries (UT417). Sant Esteve de Palaudàries s'esmenta per primer cop en la nostra selecció documental el 1058⁹²⁴, en la sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. El comte li ha de donar en feu *ecclesiam Sancti Stephani de Palazdaries, simul cum ipso fevo comitale quod est intra terminum iam dicte...* L'endemà⁹²⁵ els comtes donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *ecclesiam Sancti Stefani de Palazdaries, simul cum ipso fevo comitale quod est intra terminos iam dicte ecclesiae vel parrochia, quod tenuit ibi prescriptus Gondeballus per comitem*.

---

⁹¹⁸ 1058, FD460 (ACA1 526).

⁹¹⁹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de Lizano Superiore*.

⁹²⁰ FD346 (ACB 1115) *ipsas cumpras quas abeo intra parroechiam de Sancto Iuliano de Liciano, et ipsas mansiones quaas abeo in ciminterio Sancti Iuliani... ..ipsum mobilem quem abeo in ipsos sacrarior Sancti Iuliani de Liciano*.

⁹²¹ FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles sive Sancte Eulaliae, et in Villa de Spina et de Oliveto*. Afronta al sud in *ecclesia Sanctae Iustae*.

⁹²² [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de Sancte Iustas*.

⁹²³ Barbany & Garcia, 1991.

⁹²⁴ FD459 (ACA1 523).

⁹²⁵ 1058, FD460 (ACA1 526).

També consta en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹²⁶, a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

34.05 Terme de Sant Julià de Lliçà d'Amunt (UT427). El primer esment de la parròquia de Sant Julià de Lliçà d'Amunt pot ser del 1005⁹²⁷. És dubtós ja que en el document no s'especifica si és Lliçà d'Amunt o Lliçà d'Avall. La primera referència inequívoca la trobem el 1058⁹²⁸ quan els comtes donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora al Vallès, entre ells *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sancti Iuliani de Lican*. El 1066⁹²⁹ se situen uns béns així com un sagrer *intra parrochiam de Sancto Iuliano de Liciano*.

Aquesta parròquia també està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹³⁰, i és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

34.06 Terme de Santa Justa (UT448). L'església de Santa Justa i Rufina està inclosa en la Relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹³¹. En cap altre document sembla que aquesta església tingui una demarcació territorial adjunta.

34.07 Terme de Sant Esteve de Palaudàries (UT418). El terme de Sant Esteve de Palaudàries es troba documentada el 1058⁹³², en la sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. El comte li ha de donar en feu *ecclesiam Sancti Stephani de Palazdaries, simul cum ipso fevo comitale quod est intra terminum iam dicte...* L'endemà⁹³³ els comtes donen a Mir Geribert i Guilla i als seus fills les esglésies i feus comtals que tingué Gombau de Besora, al Vallès, entre ells *ecclesiam Sancti Stefani de Palazdaries, simul cum ipso fevo comitale quod est intra terminos iam dicte ecclesiae vel parrochiaie, quod tenuit ibi prescriptus Gondeballus per comitem*. En aquests dos documents sempre es fa servir el mot *terminus* per designar la demarcació de Sant Esteve, a diferència de la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de

---

⁹²⁶ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de parrochia Palazdaries*.

⁹²⁷ FD178 (ACB1 58) *in parrochia de Lizano*. Sobre l'autenticitat d'aquest document cf. UT344.

⁹²⁸ 1058, FD460 (ACA1 526).

⁹²⁹ FD346 (ACB 1115).

⁹³⁰ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de Lizano Superiore*.

⁹³¹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de Sancte Iustas*.

⁹³² FD459 (ACA1 523).

⁹³³ 1058, FD460 (ACA1 526).

Montcada)⁹³⁴ on és anomenada *paroecia*. També està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

34.08 Palaudàries (UT314). El *Palatiolo de Aries* és l'afrontació meridional del fisc de Montmajor que els comtes Ramon i Ermessenda venen el 999⁹³⁵ al veguer Bofill. També figura el 1002⁹³⁶ en la butlla que Silvestre II atorga al monestir de Sant Cugat.

34.09 Terme de Palaudàries (UT321). El *terminus* de Palaudàries està documentat el 1002⁹³⁷ en la butlla que Silvestre II atorga al monestir de Sant Cugat.

34.10 Lloc de Lliçà d'Amunt (UT322). El lloc de Lliçà d'Amunt està documentat el 1002⁹³⁸ en la butlla que Silvestre II atorga al monestir de Sant Cugat.

34.11 Vila de Palaudàries (UT479). La Vila de Palaudàries consta el 994⁹³⁹ en l'acta de consagració de Sant Esteve de Parets com una de les viles que formen part del seu terme parroquial.

34.12 Vila Marçans (UT480). La Vila Marçans consta el 994⁹⁴⁰ en l'acta de consagració de Sant Esteve de Parets com una de les viles que formen part del seu terme parroquial. S'hi especifica que en ella hi ha un Sant Venerand, que no està massa clar si és un lloc de culte.

35. Lliçà de Vall

35.01 Sant Cristòfor de Lliçà d'Avall (UT406). El primer esment de Sant Cristòfor de Lliçà d'Avall pot ser del 1005⁹⁴¹, és dubtós ja que en el document no s'especifica si és Lliçà d'Amunt o Lliçà d'Avall. La primera referència inequívoca la trobem el 1053⁹⁴² en el testament sacramental de Bernat Gelmir en el que deixa als seus fills i la seva

---

⁹³⁴ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de parrochia Palazdaries.*

⁹³⁵ FD50 (SCV 343) *in comitato Barch., in Vallense, in terminio Calde[nse vel in termine s. Min]ati vel super montem Maiorem, in locum que dicunt Mercellos.*

⁹³⁶ FD454 (SCV 382) *et in Palatio de Aries vel infra eius terminos.*

⁹³⁷ FD454 (SCV 382) *et in Palatio de Aries vel infra eius terminos.*

⁹³⁸ FD454 (SCV 382) *et in Lizano superiore et subteriore.*

⁹³⁹ FD34 (BC 99) *et Villa Palatio Aries.*

⁹⁴⁰ FD34 (BC 99) *et Villa Marsianus ubi est Sanctus Venerandus.*

⁹⁴¹ FD178 (ACB1 58) *in parrochia de Lizano.* Sobre l'autenticitat d'aquest document cf. UT344.

⁹⁴² FD292 (ACB 836) *Et dimisit prescriptis filiis suis Gerallum et Arbertum et ad prescriptam uxorem suam Aiganem ipsam ecclesia Sancti Christofori de Licano, cum omnibus rebus sibi pertinentibus, eo tenere: ut uxor sua, dum vixisset, habuisset in prescriptam ecclesia ipsam medietatem et in suis rebus pertinentibus. Aliam vero medietatem habuissent eam Gerallum et Arbertus prescriptis. Post obitum vero matris eorum, prescriptam ecclesia prescriptis filiis suis Gerallum et Arbertum psedisent et filiis Arberti. Et si Arbertus filios non relinquet, remansisset ad Ermengaudu, filiu suum. Et si ipse mortuus fuisset, ad filios Ermengardem, filiam suam, remansisset, qui fuissent masculos.*

esposa l'església de Sant Cristòfor de Lliçà. Es tracta per tant d'una església pròpia d'aquesta família, senyors del castell de Lliçà d'Avall. Anys després consta en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁴³

35.04 Terme de Sant Cristòfor de Lliçà d'Avall (UT449). El primer esment de la parròquia de Sant Cristòfor de Lliçà d'Avall pot ser del 1005⁹⁴⁴, és dubtós ja que en el document no s'especifica si és Lliçà d'Amunt o Lliçà d'Avall. La primera referència inequívoca la trobem la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁴⁵.

35.05 Lloc de Lliçà d'Avall (UT323). El lloc de Lliçà d'Avall està documentat el 1002⁹⁴⁶ en la butlla que Silvestre II atorga al monestir de Sant Cugat.

36. Llinars del Vallès

36.01 Castell del Far (Castellvell de Llinars) (UT432). El castell del Far s'esmenta en la nostra selecció documental el 1066⁹⁴⁷ en una afrontació. El 1079⁹⁴⁸ es troba entre els béns que proposa repartir-se Ramon Berenguer II amb el seu germà Berenguer Ramon II. Finalment figura en una donació a l'església de Santa Maria de Llinars feta pel castellà i el castlà el 1091⁹⁴⁹.

36.02 Santa Maria de Llinars (o del Prat) (UT226). Santa Maria de Llinars és documentada com a *domus* l'any 919⁹⁵⁰ quan un tal Fortuny s'hi dona amb els seus béns. En aquest diploma s'especifica que es troba dins el terme de la vila de Llinars. El

---

⁹⁴³ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de Lizano Subteriore.*

⁹⁴⁴ FD178 (ACB1 58) *in parrochia de Lizano.* Sobre l'autencitat d'aquest document cf. UT344.

⁹⁴⁵ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de Lizano Subteriore.*

⁹⁴⁶ FD454 (SCV 382) *et in Lizano superiore et subteriore.*

⁹⁴⁷ FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parochia Sancti Iuliani de Alfod.* Afronta a l'est *in Santa Maria de Linars et in chastrum de Far.*

⁹⁴⁸ FD462 (ACA2 97) *castrum de ipso Far.*

⁹⁴⁹ FD472 (ACB 1532) Geribert, fill de Guitard, senyor del castell del Far, i Pere Ermengol, que té el dit castell de Far, donen a *Sancte Marie Linaribus et a tibi Gultredus sacer* un alou amb cases, terres i vinyes *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parrochie Sancte Marie Linaribus.*

⁹⁵⁰ FD125 (ACB 8) *in domo Sancta Maria ... in comitato Barchinonense, in Vallense, in villa Linares vel in eius terminem.*

1041⁹⁵¹, el bisbe Guislabert de Barcelona la dóna a la Canònica de Barcelona a la que quedarà subjecta durant segles⁹⁵².

Dos documents, del 1056 i 1066⁹⁵³ situen Santa Maria de Llinars en sengles afrontacions. En el primer és designada amb el mot *ecclesia*.

El 1091⁹⁵⁴ el castellà i el castlà del castell del Far, donen a Santa Maria un alou *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parrochie Sancte Marie Linaribus* que fou del prevere Ramon Miró, que era clergue de Santa Maria de Llinars, i que consta de dos sagrers prop de la *domus* de Santa Maria i un camp prop de l'*ecclesia*. La parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

36.03 Sant Sadurní de Collsabadell (UT394). L'any 1041⁹⁵⁵ Guislabert, bisbe de Barcelona, dóna la parròquia de Sant Sadurní de Collsabadell amb els seus delmes i primícies a la Canònica de Barcelona, a la que quedarà vinculada durant segles. El 1085⁹⁵⁶ en un testament es fa donació de dues unces a Sant Sadurní i s'esmenta la parròquia. Aquesta és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

36.04 Torre del Far (o La Torrassa del Moro) (UT412). Torre d'origen romà, reutilitzada en època medieval⁹⁵⁷. El 1056⁹⁵⁸ figura en una afrontació que la situa al sud de la parròquia de Sant Julià d'Alfou, entre Llinars i Cardedeu.

36.05 Sant Esteve del Coll (UT434). L'església de Sant Esteve del Coll s'esmenta en l'afrontació d'un gran predi que compren l'any 1066⁹⁵⁹ els comtes Ramon Berenguer I i

---

⁹⁵¹ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis, ipsam scilicet, parrochiam Sanctae Mariae Linaris cum omnibus suis decimis et primitiis integriter et cum omnibus suis pertinentiis et adiacentiis.*

⁹⁵² (Martí Bonet i alii, Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol. I/1 i vol. I/2 1981, 282-291).

⁹⁵³ 1056, FD303 (ACA1 474) *in comitatu Barchinonense, in parrochia Sancti Iuliani, in locum que dicunt Malved et in Torrent.* Afronta a l'est *in ecclesia de Sancta Maria de Linars.*

1066, FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parochia Sancti Iuliani de Alfod.* Afronta a l'est *in Santa Maria de Linars.*

⁹⁵⁴ FD472 (ACB 1532) *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parrochie Sancte Marie Linaribus. Ipsum quem dimisit Raimundo sacerdote at Sancte Marie Linaribus et a tibi Seniofredus presbiter pro anima sua, id sunt, sacrarios qui ille testator abebat prope domum Sancte Marie et ipso campo prope iam dicata ecclesie, cum eorum afrontationes.*

⁹⁵⁵ FD 256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis, ... et ipsam parrochiam Sancti Saturnini de Collum Sabbadelli cum omnibus suis decimis et primitiis integriter omnibusque suis pertinentiis et adiacentiis.*

⁹⁵⁶ FD411 (ACB 1456) Testament de Guisla. *In parrochia Sancti Saturnini de Collo Sabadel sive in Mugent... ...dimitto uncias II ad Sancti Saturnini de Sabadel.*

⁹⁵⁷ Bolós, 1991.

⁹⁵⁸ FD303 (ACA1 474) *in comitatu Barchinonense, in parrochia Sancti Iuliani, in locum que dicunt Malved et in Torrent.* Afronta *de meridie in ipsa turre de Far.*

⁹⁵⁹ FD342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parochia Sancti Iuliani de Alfod.* Afronta *de occideuo in Sancto Stefano de Chollo et in Santa Maria de Chardeol, de circi in strada qui pergit de Vila Magor a Barchinona.*

Almodis a la parròquia de Sant Julià d'Alfou. Aquest afronta a ponent amb Sant Esteve del Coll. En aquest document no es fa servir cap paraula per designar l'edifici, fent referència només a l'hagiotopònim. La parròquia no és inclosa a les *Rationes Decimarum* però sí al *Campillo*.

36.07 Sant Joan Sanata (UT395). L'església i *paroecia* de Sant Joan Sanata fou donada el 1041⁹⁶⁰ pel bisbe Guislabert de Barcelona a la Canònica de Barcelona amb els seus delmes i primícies.

36.11 Vila de Llinars (UT227). L'any 919⁹⁶¹ un cert Fortuny es dona a si mateix amb els seus béns a l'església de Santa Maria que es troba dins el terme de la vila de Llinars.

36.12 Terme de la vila de Llinars (UT228). L'any 919⁹⁶² un cert Fortuny es dona a si mateix amb els seus béns a l'església de Santa Maria que es troba dins el terme de la vila de Llinars.

36.13 Terme de Santa Maria de Llinars (UT392). El 1041⁹⁶³, el bisbe Guislabert de Barcelona dona la parròquia de Santa Maria de Llinars a la Canònica de Barcelona a la que quedarà subjecta durant segles. El 1091⁹⁶⁴ rebrà un alou *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parroechie Sancte Marie Linaribus*. Aquesta parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

36.14 Terme de Sant Sadurní de Collsabadell (UT393). L'any 1041⁹⁶⁵ Guislabert, bisbe de Barcelona, dona la parròquia de Sant Sadurní de Collsabadell a la Canònica de Barcelona. El 1085⁹⁶⁶ es localitza una propietat *in parrochia Sancti Saturnini de Collo Sabadel sive in Mugent...* Aquesta és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

⁹⁶⁰ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis... Et dono predictae cannonice ipsam parrochiam Sancti Iohannis Senatae cum omnibus suis decimis et primitiis integriter et universis suis pertinentiis et adiacentiis.*

⁹⁶¹ FD125 (ACB 8) *in domo Sancta Maria ... in comitato Barchinonense, in Vallense, in villa Linares vel in eius terminem.*

⁹⁶² FD125 (ACB 8) *in domo Sancta Maria ... in comitato Barchinonense, in Vallense, in villa Linares vel in eius terminem.*

⁹⁶³ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis, ipsam scilicet, parrochiam Sanctae Mariae Linaris cum omnibus suis decimis et primitiis integriter et cum omnibus suis pertinentiis et adiacentiis.*

⁹⁶⁴ FD472 (ACB 1532) *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parroechie Sancte Marie Linaribus. Ipsum quem dimisit Raimundo sacerdote at Sancte Marie Linaribus et a tibi Seniofredus presbiter pro anima sua, id sunt, sacarios qui ille testator abebat prope domum Sancte Marie et ipso campo prope iam dicata ecclesie, cum eorum afrontationes.*

⁹⁶⁵ FD 256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis, ... et ipsam parrochiam Sancti Saturnini de Collum Sabbadelli cum omnibus suis decimis et primitiis integriter omnibusque suis pertinentiis et adiacentiis.*

⁹⁶⁶ FD411 (ACB 1456).

36.15 Terme de Sant Joan Sanata (UT396). La *paroecia* de Sant Joan Sanata fou donada el 1041⁹⁶⁷ pel bisbe Guislabert de Barcelona a la Canònica de Barcelona amb els seus delmes i primícies.

36.18 Terme del castell del Far (UT433). El terme del castell de Far figura en dos documents de la nostra selecció. El primer, del 1066⁹⁶⁸, és una afrontació de terres, el segon, del 1091⁹⁶⁹, situa un alou dins del seu terme, especificant que és a la parròquia de Santa Maria de Llinars que hi queda circumscrita.

37. Martorelles

37.01 Terme de Martorelles de Baix (UT278). El terme de Martorelles de Baix s'esmenta dues vegades en la nostra selecció documental, els anys 941 i 1034⁹⁷⁰ per situar-hi propietats. En tots dos casos es fa servir el mot *terminus* per designar la demarcació.

37.02 Vila de Martorelles de Baix (UT306). La vila de Martorelles de Baix figura un sol cop en la nostra selecció documental en una afrontació de l'any 992⁹⁷¹.

37.03 Lloc de Martorelles (UT311). Un document de la nostra selecció, de l'any 997⁹⁷² empra el *locus* de Martorelles per situar-hi una propietat, després d'haver fet referència al comtat de Barcelona i al Vallès. Un altre document del 1051⁹⁷³ situa de manera genèrica uns alous a Martorelles.

37.05 Terme de Martorelles (UT303). El terme de Martorelles es documenta els anys 982 i 1018⁹⁷⁴ per situar-hi diversos béns.

---

⁹⁶⁷ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis... Et dono predictae cannonice ipsam parrochiam Sancti Iohannis Senatae cum omnibus suis decimis et primitiis integriter et universis suis pertinentiis et adiacentis.*

⁹⁶⁸ FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parrochia Sancti Iuliani de Alfod.* Afronta a l'est in Santa Maria de Llinars et in chastrum de Far.

⁹⁶⁹ FD472 (ACB 1532) *infra terminos de iam dicto chastro Far, in parrochie Sancte Marie Linaribus.*

⁹⁷⁰ 941, FD136 (ACB 25) *in comitatum Barchinonense, in Valense, in terminio de Martorilias superiores vel in terminio de Martorilias subteriores.*

1034, FD227 (ACB1 510) *in terminio de Marturilias Soteriores, in ipsas Comas.*

⁹⁷¹ FD59 (ACB 218) *in comitatum Barchinonam, infra terminio de Martorellias superiores et in uilla Terradas.* Afronta al sud in uilla Martorellias subteriores.

⁹⁷² FD164 (ACB 309) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in locum vocitatum Martorelias.*

⁹⁷³ FD284 (ACB 777) *et in Martorelies.*

⁹⁷⁴ 982FD57 (ACB139) *in comitato Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda siue et de martorilias.*

1018, FD 202 (ACB1 299) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio de Kanalilias vel de Palacio sive de Martorelias.*

38. Mollet del Vallès

38.01 Sant Vicenç de Mollet (UT444). Sant Vicenç de Mollet es troba documentada per primer cop en la nostra selecció l'any 1076⁹⁷⁵ quan se situen un béns dins el seu terme parroquial. El 1084⁹⁷⁶ hi ha una deixa testamentària per a les obres de l'església. En els documents de que disposem mai s'empra un mot específic per designar l'edifici, del qual potser queden algunes restes a la base del campanar⁹⁷⁷.

La parròquia es troba inclosa dins la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁷⁸, i consta a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

38.02 Santa Maria de Gallecs (UT351). Santa Maria de Gallecs figura en la nostra selecció documental potser el 1006⁹⁷⁹, i amb certesa en una permuta de terres propietat de la *domus* de Santa Maria de Gallecs l'any 1008⁹⁸⁰, que mostra que en aquella època ja era de lliure col·lació del Bisbe de Barcelona. El darrer esment, del 1089⁹⁸¹ fa referència a la parròquia, inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁸². La parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*. L'edifici és romànic, de finals del segle XI i es troba en una zona ocupada els segles V-VI⁹⁸³.

38.03 Santa Leda (UT361). Situada entre Mollet i Santa Perpètua, però de localització imprecisa, està ben documentada una església dedicada a Santa Leda. Els primers esments, del 1010-1011⁹⁸⁴ són a un *terminus* de Santa Leda, que sembla ser més aviat una demarcació civil que eclesiàstica, com passaria amb Sentmenat (UT177). L'any 1016⁹⁸⁵ se situa una casa a Mollet prop de la *domus* de Santa Leda, i el mateix any una

---

⁹⁷⁵ FD379 (ACB1 1295) *et in parrochia de Sancti Vincencii de Mollet atque in eorum terminis*.

⁹⁷⁶ FD 409 (ACB1 1442) *et ad opera Sancti Vincencii de Molleto, alios IIII mancosos*.

⁹⁷⁷ (Barbany i Garcia, Sant Vicenç de Mollet 1991).

⁹⁷⁸ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et ipsas de Moledo*.

⁹⁷⁹ FD179 (SCV 404) *in chomitato Barch., in Callense, in termine de Moledo*. Afronta al sud *in terra de sancta Maria*.

⁹⁸⁰ FD 180 (ACB1 96) Fèlix, prevere, permuta amb el bisbe Aeci i el col·legi de canonges una vinya seva *in comitatu Barcinona, in Vallense, infra termine de Gallecus*, per una terra *de domum Sancta Maria de Gallecus*.

⁹⁸¹ FD468 (ACB1 1503) *in Vallense... in parrochia Sancte Marie de Gallegis*.

⁹⁸² [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de parrochia de Galegs*.

⁹⁸³ Barbany & Garcia, 1991.

⁹⁸⁴ 1010-1011, FD184 (ACB 171) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancta Leda*.

1011, FD186 (ACB 165) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancta Leta*.

⁹⁸⁵ FD197 (ACB 254) *in Molleto similiter commuto vobis ipsa terra cum ipsa kasa et curte et arboribus qui ibidem sunt prope domum de Sancta Leta*.

altra propietat es diu que està al lloc de Mollet, al terme de Santa Leda⁹⁸⁶. En el darrer document de la nostra selecció, del 1040⁹⁸⁷, el vocabulari canvia, i adopta el mot *paroecia* per designar el terme, que ara és clarament eclesiàstic.

38.04 Terme de Mollet (UT302). El terme de Mollet figura entre els documents de la nostra selecció el 982⁹⁸⁸, al costat dels termes de Mogoda i Martorelles. També es troba inclòs en la butlla que Silvestre II atorgà al monestir de Sant Cugat el 1002⁹⁸⁹ i finalment en un document del 1006⁹⁹⁰ que sembla situar el terme de Mollet dins una demarcació més àmplia vinculada a Caldes de Montbui, el *Caldense* (UT301).

38.05 Terme de Santa Leda (UT353). Els primers esments a un *terminus* de Santa Leda, dels anys 1010-1011⁹⁹¹ sembla que fan referència a una demarcació més aviat civil que eclesiàstica, com passaria amb Sentmenat (UT177). L'any 1016⁹⁹² una propietat es diu que està al lloc de Mollet, al terme de Santa Leda, invertint l'ordre habitual de circumscripció en que el lloc és dins del terme. En el darrer document de la nostra selecció, del 1040⁹⁹³, el vocabulari canvia, i adopta el mot *paroecia* per designar el terme, que ara és clarament eclesiàstic.

38.06 Terme de Gallecs (UT288). Gallecs és esmentat dos cops en la nostra selecció documental, el 978 i el 1065 sense cap paraula que designi una demarcació⁹⁹⁴, i dos cops amb l'apel·latiu *terminus*, els anys 1002 i 1008⁹⁹⁵.

38.07 Lloc de Mollet (UT362). El lloc de Mollet està documentat dos cops l'any 1016 en la nostra selecció. En un cas no hi ha cap mot per designar el topònim⁹⁹⁶, i en l'altre

---

⁹⁸⁶ FD198 (ACB 261) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in locum que dicunt Molleto, in terminio de Sancta Leta.*

⁹⁸⁷ FD 255 (SCV 552) *in terminio de Vallense, in locum que dicunt Mogoda.* Afronta a l'est *in terminio parroquia s. Leta.*

⁹⁸⁸ FD57 (ACB139) *in comitatu Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda siue et de Martorilias.*

⁹⁸⁹ FD454 (SCV 382) *et in Moliedo vel infra eius terminos.*

⁹⁹⁰ FD 179 (SCV 404, ACA Monacals Sant Cugat 101) *in comitatu Barch., in Callense, in termine de Moledo.*

⁹⁹¹ 1010-1011, FD184 (ACB 171) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancta Leta.*

1011, FD186 (ACB 165) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancta Leta.*

⁹⁹² FD198 (ACB 261) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in locum que dicunt Molleto, in terminio de Sancta Leta.*

⁹⁹³ FD 255 (SCV 552) *in terminio de Vallense, in locum que dicunt Mogoda.* Afronta a l'est *in terminio parroquia s. Leta.*

⁹⁹⁴ 978 FD288 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... ..in Gallegos* 1065, SLM 420 (FD 336) Bofill Sanlà dóna a la seva esposa Guisla diversos alous entre ells un mas in Gallegs.

⁹⁹⁵ 1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II atorgada a Sant Cugat; *et in Gallegos vel infra eius terminos.*

1008, FD180 (ACB1 96) *in comitatu Barcinona, in Vallense, infra termine de Gallecus.*

⁹⁹⁶ 1016, FD197 (ACB 254) *in Molleto similiter commuto vobis ipsa terra cum ipsa kasa et curte et arboribus qui ibidem sunt prope domum de Sancta Leta.*

el topònim va precedir pel mot *locus*⁹⁹⁷. En tots dos casos es veu clarament que el topònim fa referència a una demarcació i no a un punt, i que Santa Leda està inclosa en aquesta demarcació.

38.08 Terme de Sant Vicenç de Mollet (UT443). El terme parroquial de Sant Vicenç de Mollet es troba documentat per primer cop en la nostra selecció l'any 1076⁹⁹⁸ quan és designat al mateix temps amb els mots *terminus* i *paroecia*. Aquesta parròquia es troba inclosa dins la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)⁹⁹⁹, i és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

38.09 Terme de Santa Maria de Gallecs (UT450). L'any 1089¹⁰⁰⁰ se situen uns alous dins la *paroecia* de Santa Maria de Gallecs, que està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰⁰¹. Aquesta parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

39. Montmeló

39.01 Santa Maria de Montmeló (UT504). L'excavació de l'església de Santa Maria de Montmeló data a terme el 2002¹⁰⁰² no descarta la possibilitat que hi hagués un edifici anterior a l'actual, del segle XII, que es correspongui al que es troba en la documentació de Sant Pere de les Puel·les no inclosa en la nostra selecció. La parròquia figura al *Campillo*, però no a les *Rationes Decimarum*.

40. Montornès del Vallès

40.01 Sant Sadurní de Montornès (UT410). L'església de Sant Sadurní figura en la documentació medieval amb el topònim de Palau Dalmalla (UT366). L'execució del testament d'un pelegrí mort a Jerusalem el 972¹⁰⁰³ llega a la *domus* de Sant Sadurní 20 sous. Durant el segle XI els tres esments a Sant Sadurní de la nostra selecció, dels anys

---

⁹⁹⁷ 1016, FD198 (ACB 261) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in locum que dicunt Molleto, in terminio de Sancta Leta.*

⁹⁹⁸ FD379 (ACB1 1295) *et in parroecia de Sancti Vincencii de Mollet atque in eorum terminis.*

⁹⁹⁹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et ipsas de Moledo.*

¹⁰⁰⁰ FD468 (ACB1 1503) *in Vallense... in parrochia Sancte Marie de Gallecs.*

¹⁰⁰¹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de parrochia de Galecs.*

¹⁰⁰² Vila, 2002.

¹⁰⁰³ FD126 (ACB 102) *ad domum Sancti Vincenti martir qui est situs in Palacio Almalla ubi dicunt Valle de Romanas, solidos L per signum. Ad domum Sancti Saturnini de predicto terminio, solidos XX per checeva.*

1054 a 1077¹⁰⁰⁴, són tots referents a la parròquia per situar-hi béns, que també és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*. De l'edifici romànic es conserva l'absis¹⁰⁰⁵.

40.02 Sant Jaume de Vilaordila (UT505). La capella de Sant Jaume de Vilaordila (o de la Vila Abdela) no figura en la documentació de la nostra selecció, i tot i que l'edifici es troba sobre restes d'època romana i és esmentada en còpies del segle XI, no hi ha cap indici que existís abans del segle XII.

40.04 Vilar Abdela (UT234). L'any 972¹⁰⁰⁶ es documenta un Vilar Abdela que ha de correspondre a la localització de Sant Jaume de Vilaordila que s'identificarà amb aquest topònim.

40.05 Palau Dalmalla (UT366). El Palau Dalmalla és una demarcació territorial que l'any 977¹⁰⁰⁷ abasta com a mínim les esglésies de Sant Vicenç de Vallromanes (UT231) i Sant Sadurní de Montornès (UT410). Un breu esment del 1018¹⁰⁰⁸ fa referència al Coll de Palau Dalmalla, i els darrers esments d'aquest topònim el segle XI semblen indicar que ja estava circumscrit a la parròquia de Sant Sadurní¹⁰⁰⁹.

40.06 Terme de Sant Sadurní de Montornès (UT411). La parròquia de Sant Sadurní de Montornès consta en tres documents de la nostra selecció dels anys 1054 a 1077¹⁰¹⁰. Dins d'aquesta demarcació s'hi situa el Palau Dalmalla (UT366). La parròquia també és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

41. Montseny

41.01 Sant Julià del Montseny (UT506). Cap document de la nostra selecció esmenta l'església de Sant Julià de Montseny, però l'edifici conserva elements del segle XI¹⁰¹¹. La parròquia és inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

¹⁰⁰⁴ 1054, FD295 (ACB 860) *ipso alode qui est in Palacio Dalmanla, in parochia Sancti Saturnini.*

1075, FD 377 (ACB1 1278) *in parochia Sancti Saturnini de Palat Dalmanla.*

1077, FD383 (ACB1 1310) *capud regus, qui est in parochia Sancti Saturnini de Palatio Dalmanlae.*

¹⁰⁰⁵ Martí Bonet & alii, , vol. I/1 i vol. I/2, 1981, p. 584-588.

¹⁰⁰⁶ ACB 102 (FD126) *in villar de Abdella.*

¹⁰⁰⁷ FD126 (ACB 102) *ad domum Sancti Vincenti martir qui est situs in Palacio Almalla ubi dicunt Valle de Romanas, solidos L per signum. Ad domum Sancti Saturnini de predicto terminio, solidos XX per checeva.*

¹⁰⁰⁸ FD 202 (ACB1 299) *in ipso collo de Palacio Dalmala.*

¹⁰⁰⁹ 1054, FD295 (ACB1 860) *ipso alode qui est in Palacio Dalmanla, in parochia Sancti Saturnini.*

1075, FD 377 (ACB1 1278) *in parochia Sancti Saturnini de Palat Dalmanla.*

¹⁰¹⁰ 1054, FD295 (ACB 860) *ipso alode qui est in Palacio Dalmanla, in parochia Sancti Saturnini.*

1075, FD 377 (ACB1 1278) *in parochia Sancti Saturnini de Palat Dalmanla.*

1077, FD383 (ACB1 1310) *capud regus, qui est in parochia Sancti Saturnini de Palatio Dalmanlae.*

¹⁰¹¹ Anglada, 1991.

41.03 Sant Martí del Montseny (UT507). Cap document de la nostra selecció esmenta l'església de Sant Julià de Montseny, però l'edifici sembla preromànic i conserva una ara romànica¹⁰¹².

41.07 Lloc de Montseny (UT298). El lloc de Montseny figura en la nostra selecció documental el 978¹⁰¹³.

42. Parets del Vallès

42.01 Sant Esteve de Parets (o de Breda) (UT250). La dotalia de l'església de Sant Esteve de Parets és el document més antic i ric que fa referència a aquesta parròquia. Datada el 904¹⁰¹⁴, relata la dedicació de l'edifici per part del bisbe Teodoric de Barcelona a prec dels habitants de la parròquia (UT249). Immediatament després es descriu la dotació de béns que rep i nomena el prevere Guadamir ministre de l'església.

L'escrivà fa servir un vocabulari ric i culte, adopta plenament el formulari amb el qual es designa l'edifici amb el mot *ecclesia* i la demarcació amb el mot *paroecia*. Els llocs de culte que hi són associats són anomenats *basilica*. Però en descriure les afrontacions d'una de les terres que li són donades emprà també el mot *domus* per designar el temple de Sant Esteve.

---

¹⁰¹² Anglada, 1991.

¹⁰¹³ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in Montesin.*

¹⁰¹⁴ FD34 (BC 99) Text extret de B i publicat per Puig a l'Episcopologi de Barcelona.

El bisbe Teodoric de Barcelona *dedicandam ecclesiam Sancti Stephani quae est situm in loco Vallense, prope flumine Tenes, convenit ibidem ipsius fundatoris ecclesie et in qua sunt ad illosque paroecia qua ad ipsa basilica pertinebat. Et ipsi filii Ecclesiae dixerunt illi quod villas Sancti Stephani, et Villa Spina supter ipso, et Villa Breda, et Villa Parietes usque in ipsa Strata calcata, et Villa Luducro et Villa Reudaldi, et Villarunculo quod dicunt Ermedeo cum medietatem de ipso alaude de Gallegus, et Villa Sancti Martini, et Villa Palatio Aries ad ipsa fredaria et Villa Marsianus ubi est Sanctus Venerandus. Et istas Villas supra nominatas cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani... ..et dedicavit ipsa Ecclesia in honorem Scti. Stephani vel cuius reliquiae ibi reconditae sun.*

Dotalia: Guadamir prevere dóna una alba i una casulla... *et de terra prope ipsa Ecclesia in amplitudine dextros tres, et in longitudine de ipsa via qui venit ad domum Scti. Stephani usque in ipsum Kasales qui est in ipsa riba prope flumine Tenes vicina de terra desorruera...* Ferrer dóna una terra *prope curte Scti. Stephani in amplitudine dextas quatuor et in longitudine de ipsa strada qui pergit a Villa Reudaldi ad Domum Sti. Stephani usque ad ipsos Kasales... et decima de ipso meo molino quod abeo prope ipsa Ecla...* Fredari dóna un camp, Guansari dóna dues mojudes de terra *in termino de Martianos... vicina de Campo bello, Daniel dóna una mujada in termino de Martianos, Baió dóna un camp in termino de Villa Luidiviro... haec omnia donamus... ut omnis minister Sti. Stephani firmiter teneant et possideant, tam iste Vuadamirus quam omnes succesores sui...* Sanció espiritual *in primis ira Dei omnipotentis incurrat et peccata sua non compeniteat, sed cum Iudam traditorem participationem abeat Et ego Pontifex dedicavi ipsa Eccla et constitui ibi ministrum Vuadamiro pbr. ad diem dedicationis istius Ecclae. iuxta Canonica instituta.*

En una afrontació de l'any 948¹⁰¹⁵ hi ha una referència a Sant Esteve, i en una venda del 973¹⁰¹⁶ les terres se situen dins el *terminus* de Sant Esteve. A partir del 1002 ja serà habitual l'ús del terme *paroecia* (UT249). La parròquia es troba inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰¹⁷ i a la relació dels drets de tragí de la verema de Renard Guillem de la Roca¹⁰¹⁸. Figura també a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

L'església rebrà dues deixes el 1031¹⁰¹⁹ i el 1064¹⁰²⁰ adreçades a la seva fàbrica. En aquest darrer document el donador declara viure en un habitatge al costat de l'església, amb els seus sagrers, porxos, corts i portes¹⁰²¹. De l'edifici romànic del segle XI resta dempeus l'absis¹⁰²².

42.02 Sant Iscle i Santa Victòria de la Torre d'en Malla (UT374). Sant Iscle figura en la nostra selecció documental l'any 1031¹⁰²³ quan en el seu testament Riculf li deixa un mas de tal manera que el seu fill Guidó tingui allí un prevere al seu servei. Esmenta també una arca que tenia a Sant Iscle.

42.03 Sant Martí de Vila-Rosal (UT508). L'acta de consagració de Sant Esteve de Parets, del 904¹⁰²⁴, inclou dins la parròquia una *villa Sancti Martini* que pot correspondre a Sant Martí de Vila-Rosal. L'únic inconvenient és que també està documentada la *Villa Reudaldi* que és Vila-Rosal.

42.07 Vila Rosal (UT253). Vila-Rosal és actualment un enclau del terme de Parets dins el terme de Lliçà d'Avall, i consta el 904¹⁰²⁵ en l'acta de consagració de Sant Esteve de Parets formant part de la parròquia. Aquesta vila serà venuda el 923¹⁰²⁶ al bisbe de Barcelona Teuderic.

---

¹⁰¹⁵ FD133 (SLM 13) *in comitatum Barhinonense, in Vallense, in terminio de Breda*. Afronta al nord in *terra Sancti Stefani*.

¹⁰¹⁶ FD132 (SLM 44) *in comitatum Barchinonense [in terminio] de Sancti Stefan[i]*.

¹⁰¹⁷ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in sub[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de parrochia de Parets*.

¹⁰¹⁸ [1049-1088], FD467 (ACA2 207) *Et de parrochia de Mogoda, ubi est vestra tona, asinos II. Et de Parets, ubi sunt vestras tonnas, asinos III [et ho]mines III*.

¹⁰¹⁹ FD220 (ACB1 469) Testament de Riculf, fa deixes *ad Sancti Stephani de breda mancosos II de auro in suo edificio*.

¹⁰²⁰ FD329 (ACA1 620) *a Sancti Stefani de Parietes uncia I ad sua opera*.

¹⁰²¹ *ipsos meos sacrarios, cum ipsos porticos et curtes, et portas et ostios, ubi abito, latus Sancti Stefani de Breda*.

¹⁰²² Ortega & Terrades, 1991.

¹⁰²³ FD220 (ACB1 469) *ad Sancti Aciscli ipso manso qui fuit de Mascharello... in tale capciones quod filio meo Guidone ibi abeat unum presbiterum quod ipsa ecclaesia cantet... ...archa I que est in Santi Aciscli*.

¹⁰²⁴ FD34 (BC 99).

¹⁰²⁵ FD34 (BC 99) *Villa Reudaldi*.

¹⁰²⁶ FD7 (ACB 12) *in villa Raudaldi sive in eorum fines ... in territorio Barchinonense, in Vallense*.

42.08 Lloc de Parets (UT283). El lloc de Parets figura dues vegades en la nostra selecció documental, una per situar-hi uns béns l'any 972¹⁰²⁷, i una altra, el 968¹⁰²⁸, en el precepte del rei Lotari a favor de Sunyer abat de Sant Pol de Mar i Sant Feliu de Guíxols. Hi confirma possessions genèricament *in Vallense comitatu* entre els quals el nom de *Parietes* que probablement correspon a Parets del Vallès.

42.09 Terme de Sant Esteve de Parets (UT249). El terme de la parròquia de Sant Esteve de Parets es documenta per primer cop en l'acta de dedicació de l'església de l'any 904¹⁰²⁹, en la que els habitants de la parròquia mostren quines són les viles que en depenen (Sant Esteve, Espina, Breda, Parets, Luducro, Rosal, Ermedeu, Sant Martí, Palaudàries i Marsans, així com mig alou de Gallecs) amb llurs basíliques. En aquest document l'escriu designa l'edifici amb el mot *ecclesia* i la demarcació amb el mot *paroecia*.

En una venda del 973¹⁰³⁰ les terres se situen dins el *terminus* de Sant Esteve. El mot *paroecia* no es tornarà a fer servir en la documentació fins el 1002¹⁰³¹, en la butlla que Silvestre II atorga al monestir de Sant Cugat. L'any 1064¹⁰³² es farà servir acompanyat de *terminus* i el 1071¹⁰³³ es farà *paroecia* tot sol.

La parròquia consta en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰³⁴ i a la relació dels drets de tragí de la verema de Renard Guillem de la Roca¹⁰³⁵. És inclosa també a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

42.10 Terme de Breda (UT251). El topònim Breda, que sembla ser equivalent a Parets, es documenta com a terme el 948¹⁰³⁶.

---

¹⁰²⁷ 972 (FD126) *in Parietes*.

¹⁰²⁸ FD66 (ACA 169).

¹⁰²⁹ FD34 (BC 99) Text extret de B i publicat per Puig a l'Episcopologi de Barcelona.

El bisbe Teodoric de Barcelona *dedicandam ecclesiam Sancti Stephani quae est situm in loco Vallense, prope flumine Tenes, convenit ibidem ipsius fundatoris ecclesie et in qua sunt ad illosque parochia qua ad ipsa basilica pertinebat. Et ipsi filii Ecclesiae dixerunt illi quod villas Sancti Stephani, et Villa Spina supter ipso, et Villa Breda, et Villa Parietes usque in ipsa Strata calcata, et Villa Luducro et Villa Reudaldi, et Villarunculo quod dicunt Ermedeo cum medietatem de ipso alaude de Gallegus, et Villa Sancti Martini, et Villa Palatio Aries ad ipsa fredaria et Villa Marsianus ubi est Sanctus Venerandus. Et istas Villas supra nominatas cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹⁰³⁰ FD132 (SLM 44) *in comitatum Barchinonense [in terminio] de Sancti Stefan[i]*.

¹⁰³¹ FD454 (SCV 382) *in ipsa parochia dee Pariete vel infra eius terminos*.

¹⁰³² 1064, FD329 (ACA1 620) *...meum mobilem quod habeo in termino de parochia de Parietes*.

¹⁰³³ FD367 (SLM 450) *in comitatu Barchinonensi, in parochia Sancti Stephani de Breda in loco vocitato Parietes*.

¹⁰³⁴ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de parochia de Pareds*.

¹⁰³⁵ [1049-1088], FD467 (ACA2 207) *Et de parochia de Mogoda, ubi est vestra tona, asinos II. Et de Pareds, ubi sunt vestras tonnas, asinos III [et ho]mines III*.

¹⁰³⁶ FD133 (SLM 13) *in comitatum Barhinonense, in Vallense, in terminio de Breda*.

42.11 Terme de Vila-Rosal (UT254). La Vila-Rosal es documenta amb una demarcació que és designada amb el mot *finis* l'any 923¹⁰³⁷.

42.12 Terme de Parets (UT304). El terme de Parets figura un cop en la nostra selecció documental, designat amb el mot *terminus*, l'any 982¹⁰³⁸.

42.13 Vila de Sant Esteve (de Parets) (UT471). La vila de Sant Esteve és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰³⁹.

42.14 Vila Espina (UT472). La vila Espina és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴⁰.

42.15 Vila Breda (UT473). La vila de Breda és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴¹.

42.16 Vila de Parets (UT474). La vila de Parets és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴².

42.18 Vila Luducre (UT475). La vila de Luducre és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴³.

42.19 Vilatge d'Ermedeu (UT476). El vilatge d'Ermedeu és un dels llocs que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴⁴.

42.20 Vila de Sant Martí (UT477). La vila de Sant Martí és una de les que pertanyen a la parròquia de Sant Esteve de Parets l'any 904¹⁰⁴⁵.

43. La Roca del Vallès

¹⁰³⁷ FD7 (ACB 12) *in villa Raudaldi sive in eorum fines ... in territorio Barchinonense, in Vallense.*

¹⁰³⁸ FD57 (ACB139) *in comitato Barchinonense... in terminio de Paredes*

¹⁰³⁹ FD34 (BC 99) *...Et ipsi filii Ecclesiae dixerunt illi quod villas Sancti Stephani... debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹⁰⁴⁰ FD34 (BC 99) *...Et ipsi filii Ecclesiae dixerunt illi quo ... Villa Spina supter ipso, ...cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹⁰⁴¹ FD34 (BC 99) *et Villa Breda ... cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹⁰⁴² FD34 (BC 99) *et Villa Parietes usque in ipsa Strata calcata, ... cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹⁰⁴³ FD34 (BC 99) *et Villa Luducro ... cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani.*

¹⁰⁴⁴ FD34 (BC 99) *et Villarunculo quod dicunt Ermedeo cum medietatem de ipso alaude de Gallegus... cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani.*

¹⁰⁴⁵ FD34 (BC 99) *et Villa Sancti Martini,...cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani.*

43.01 Castell de La Roca (UT458). Un sol document de la nostra selecció, de l'any 1085¹⁰⁴⁶, esmenta el castell de la Roca, en el qual Berenguer Ramon de Montcada convé tenir-lo a mitges amb els germans Bernat Guillem de Montcada, ardiaca de Barcelona, i Renard Guillem de la Roca. D'aquest darrer es conserva una relació dels drets de tragí de la verema¹⁰⁴⁷

43.02 Santa Agnès de Malanyanes (UT240). Santa Agnès de Malanyanes figura sovint en la documentació amb referències a la seva demarcació territorial, que usualment és anomenada *terminus* entre l'any 996 i el 1078¹⁰⁴⁸, i en dos casos, el 1068 i el 1086, és anomenada *paroecia*¹⁰⁴⁹. Dins el terme de Santa Agnès s'inclou la Vila, i serà una de les franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰⁵⁰. La parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

El primer esment directe a l'edifici és del 1046¹⁰⁵¹, on es fa servir el mot *domus* per designar-lo. L'any 1061¹⁰⁵² Ramon Sunifred defineix al seu germà tots els seus béns excepte la casa a Malanyanes i l'església. En aquest cas l'edifici és designat amb el mot *ecclesia* i s'entén que és una església pròpia. Prop de l'església s'han excavat unes tombes de difícil datació que poden ser tardoantigues¹⁰⁵³.

43.03 Santa Maria de Malanyanes (UT509). L'edifici de Santa Maria de Malanyanes no és esmentada en la documentació de la nostra selecció, però l'edifici conserva parts romàniques que es podrien remuntar al segle XI¹⁰⁵⁴.

---

¹⁰⁴⁶ FD465 (ACA2 157) *Kastrum de ipsa Rocha, quod Berengarius et Renardus habeant eum per medium et quod unusquisque ex illis habeat ibi staticam medietatem ipsius anni et habeant atque teneant medietatem de ipsis franchedis que pertinent ad predictum castrum; et quod unusquisque ex illis adiuvet ad alium predictum castrum de ipsa Rocha tenere et habere atque defendere.*

¹⁰⁴⁷ [1049-1088], FD467 (ACA2 207).

¹⁰⁴⁸ 996, FD130 (ACB 282) *in comitatu Barchinonense, in Uallense, in terminio de Sancta Agnes...* Afronta a l'est *in ipsa via qui pergit a Vilalba*.

1040, FD252 (ACB1 586) *in pagho Barkinonensem, in terminio de Sancti Agnes Malanaichos*. La terra afronta a l'oest *in fevo de Sancti Vincenti*.

1046, FD269 (ACB1 696) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Santa Agnetis vel in ipsa vila*. Afronta a l'oest *in ipsa strada qui pergit a domum Sancte Agnes*.

1062, FD 324 (ACB1 1040) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sanctae Agnetis*.

1078, FD389 (ACB 1335) *infra terminos Sancte Agnetis de Malianeges*.

¹⁰⁴⁹ 1068, FD355 (ACB 1164) *in comitatu barchinonensi, in parrochia Sancte Agnetis de Malananicis*.

1086, FD417 (ACB1 1466) *in comitatu Barhinona, in Vallense, in parrohia Sancta Agnes, in locum que dicunt Pulier*.

¹⁰⁵⁰ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas franchedas de Malaianichos*.

¹⁰⁵¹ 1046, FD269 (ACB1 696) *in ipsa strada qui pergit a domum Sancte Agnes*.

¹⁰⁵² FD322 (ACB1 1027) *Li lliura tot excepte la casa in Malaganico... et ecclesia quae ibi est cum rebus omnibus quae pertinent vel pertinere debent predictae aecclesiae*.

¹⁰⁵³ Fàbregas, 2007.

¹⁰⁵⁴ Angulo, 1991.

43.05 Sant Sadurní de La Roca (UT258). La primera referència a Sant Sadurní de La Roca és l'acta de la dedicació feta pel bisbe Teuderic l'any 931¹⁰⁵⁵ a prec de l'abadessa Emma i els *paroquitans* de la zona. L'edifici és anomenat *domus* i tot i que defineix una demarcació dins la qual els habitants hauran de pagar delmes, primícies i oblacions, aquesta no és designada amb cap nom específic. Rep donacions dels termes de *Villacotu, Villarroca, Villa Gausago* i *Villa Amorozo* que es troben dins la seva demarcació. Es conserva alguna part romànica de l'edifici, però de difícil datació¹⁰⁵⁶

La resta d'esments a Sant Sadurní seran en referència al seu terme (UT262) per situar-hi propietats, el primer, del 1030¹⁰⁵⁷, fa servir el mot *terminus* per designar-lo, en els següents, del 1068 al 1100¹⁰⁵⁸, es farà servir el mot *paroechia*. Aquesta parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰⁵⁹. També figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

43.06 Sant Vicenç de Vilalba (UT382). L'església de Sant Vicenç de Vilalba la trobem documentada a partir del 1034¹⁰⁶⁰ quan una terra és situada prop de la *domus* de Sant Vicenç. El 1040¹⁰⁶¹ el feu de Sant Vicenç és esmentat en unes afrontacions. Es tracta d'una església que almenys des del 1076¹⁰⁶² és pròpia, com es constata per la venda que fa Gerberga al seu nét Bernat Ermengol. Els anys 1078 i 1079¹⁰⁶³ es documenta el canvi de propietat de diversos sagrers situats dins la seva sagrera. En els documents dels anys

---

¹⁰⁵⁵ FD 451 (ACA 102) *ad dedicandum domum sancti Saturnini, qui est situs in comitatu Barchinonense, in Vallense, in loco que nuncupantur Rocha, , a prec de l'abadessa Emma seut et paroquitans locullius commanentibus.*

Definició de la demarcació on rebrà dècimes, primícies i oblacions: *Rocha usque in ipsos Caldarios, et vadit per Malinanicos et pervenit in Gausago et vadit per ipsos Bancelles et pergit a serra de Amelia, deinde pergit per ipsa serra et vadit a Cabannas et pervenit usque in Clicelicos et descendit per ipsa ipsa serra et venit ad ipso castello de Palaciolo et pervenit usque in rivo Mugente et pergit per ipsa strada usque ad ipso campo de Ophilone que comparavit de Ieverico sive ad ipsa Oliva vel ad ipso Puio et pervenit ad ipsas tapias et vadit ad valle Moascharia usque ad ipso Stango usque in ipsa Laguna et iungit ad ipsos Caldarios.*

¹⁰⁵⁶ Martí Bonet & alii, 1981, p. 530-547.

¹⁰⁵⁷ FD 214 (ACB1 448) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Saturni de ipsa Rocha.*

¹⁰⁵⁸ 1068, FD355 (ACB 1164) *in parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha.*

1083, FD404 (ACB1 1710) *in vallense, infra parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha.*

1100, FD496 (ACB1 1719) *in parrochiam Sancti Saturnini de la Rocha.*

¹⁰⁵⁹ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas franchedas de ipsa Rocha.*

¹⁰⁶⁰ FD228 (ACB1 511) *terra qui est prope domum Sancti Vincenti de Villa Alba.*

¹⁰⁶¹ FD252 (ACB1 586) *in pagho Barkinonensem, in terminio de Sancti Agnes Malanaichos. A l'oest in fevo de Sancti Vincenti. Es pot referir a l'església de Sant Vicenç o al castell de Vilalba.*

¹⁰⁶² FD380 (ACB1 1306) *Gerberga ven per 28 mancusos d'or monete Barchinone al seu nét Bernat Ermengol tots els drets que tenia in Villa Alba vel in eius termines, hec sunt, domibus, sacrariis ecclesiam Sancti Vincentii... sunt hec in comitatu barchinonense, in Vallense, in parroechia Sancte Marie Cardetulo, in Villa Alba vel in eius termines.*

¹⁰⁶³ 1078, FD389 (ACB1 1335) *ipsa mea sala meliore, qui est prope Sancti Vincencii...in pago barchinonensis, in Vallense, alia Sancte Maria Cartitulo sive in Vilalba.*

1079, FD392 (ACB 1356) *in comitato Barchinona, in Vallense, in parochia Sancta Maria de cardedul, intus in Vila Alba, in sacraria Sancti Vincenci. Et afrontad de parte orientis in ecclesia Sancti Vincenci*

'70 l'edifici és anomenat *ecclesia* i no disposa d'un terme propi sinó que forma part de la parròquia de Santa Maria de Cardedeu

43.07 Sant Andreu de Valldarió (UT402). L'any 1047¹⁰⁶⁴ Pere levita, fill del difunt Guillem de Castellvell, ven per 10 unces d'or a Sança un alou que inclou l'església de Sant Andreu de Valldarió, amb la seva sagrera formada per cases, corts, sitges, prats, pastures, horts... que ja va heretar dels seus pares i que es troba dins el terme de la parròquia de Sant Esteve de Granollers. Es tracta per tant d'una església pròpia que ja ho era en la generació anterior, i que desapareixerà el segle XVI. En el document es fa servir plenament el formulari *ecclesia, paroecia, sacraria*.

43.12 Vila Alba (UT242) . A finals del segle X¹⁰⁶⁵ es documenta dos cops la Vila Alba com un simple lloc. El 1013¹⁰⁶⁶ en un document extremadament interessant els comtes de Barcelona Ramon Borrell i Ermessenda defineixen als habitants de Vilalba un prat dins del terme de Vilalba. Un tal Rigol comprà amb malícia el prat als comtes, i va augmentar fraudulentament els seus límits, ocupant el que els habitants de Vilalba tenien de feia més de cent anys. Aquests es querellaren davant els comtes. Els comtes resolen donar el prat als habitants de Vilalba sense censos ni tributs¹⁰⁶⁷. Se'ns mostra així aquesta vila com una comunitat camperola organitzada amb capacitat d'apel·lar a l'autoritat davant un greuge amb un particular.

El 1034¹⁰⁶⁸ el topònim Vilalba ja es comença a aplicar a l'església de Sant Vicenç, església que no sembla tenir una demarcació associada sinó que se situa sempre dins Vilalba, com en el darrer document de la sèrie, del 1079¹⁰⁶⁹

Vilalba s'esmenta sovint com un lloc¹⁰⁷⁰, i només dos documents, del 1013¹⁰⁷¹ i del 1076¹⁰⁷² assigna una demarcació, *terminus*, a Vilalba, en el segon cas dins la parròquia de Santa Maria de Cardedeu.

---

¹⁰⁶⁴ FD272 (ACB1 710) *chum ipsa ecclesia Sancti Andree et omnia sacraria qui ibidem est, et chasas et churtes, solos et superpositos et foveas et pratis et paschuis et ortis... qui mihi advenit hec omnia supra scripta per ienitores meos... in chomitatu barchinonense, in Vallense, infra termine de parrochia Sancti Stefani de Granolarios, in locho vocitato Valle Ariolfi.*

¹⁰⁶⁵ 986, FD152 (ACB 157) *in comitatum Barchinona, in locum Villa Alba.*

996, FD130 (ACB 282) *in comitato Barchinonense, in Uallense, in terminio de Sancta Agnes... Afronta a l'est in ipsa via qui pergit a Vilalba.*

¹⁰⁶⁶ FD193 (ACA1 105).

¹⁰⁶⁷ *sine cuiusque redditioneis census et fiscus tributi.*

¹⁰⁶⁸ FD228 (ACB1 511) *terra qui est prope domum Sancti Vincenti de Villa Alba.*

¹⁰⁶⁹ FD392 (ACB 1356) *in comitato Barchinona, in Vallense, in parrochia Sancta Maria de cardedul, intus in Vila Alba, in sacraria Sancti Vincenci.*

¹⁰⁷⁰ 1034, FD229 (ACB1 515) *in comitato barchinonense, in Vallense, in terminio Sancte Agnes vel ad ipso Viscar.*

1058, FD314 (ACB 974) *in comitatu Barchinona, in Vallense, in parrochia de Sancta Maria de Cardedol, in locum que dicunt Villa Alba et puio de Figa Amar.*

1062, FD324 (ACB1 1040) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sanctae Agnetis, ad ipso Corgo Redon. Afronta a l'est in aquea qui discurit de Vilalba.*

Afronta a l'oest in via qui pergit a Vilalba.

43.13 Terme de Santa Agnès de Malanyanes (UT241). La demarcació territorial vinculada a Santa Agnès de Malanyanes usualment és anomenada *terminus* entre l'any 996 i el 1078¹⁰⁷³, i en dos casos, el 1068 i el 1086, és anomenada *paroecia*¹⁰⁷⁴. Dins el terme de Santa Agnès s'inclou la Vila, i serà una de les franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰⁷⁵. La parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*

43.14 Terme de Sant Sadurní de La Roca (UT262). En l'acta de la dedicació de Sant Sadurní de La Roca feta pel bisbe Teuderic l'any 931¹⁰⁷⁶ a prec de l'abadessa Emma i els *paroquitans* de la zona. Defineix una demarcació dins la qual els habitants hauran de pagar delmes, primícies i oblacions, que no és designada amb cap nom específic. *Rocha usque in ipsos Caldarios, et vadit per Malinnicos et pervenit in Gausago et vadit per ipsos Bancelles et pergit a serra de Amelia, deinde pergit per ipsa serra et vadit a Cabannas et pervenit usque in Clicelicos et descendit per ipsa ipsa serra et venit ad ipso castello de Palaciolo et pervenit usque in rivo Mugente et pergit per ipsa strada usque ad ipso campo de Ophilone que comparavit de Ieverico sive ad ipsa Oliva vel ad ipso Puio et pervenit ad ipsas tapias et vadit ad valle Moascharia usque ad ipso Stango usque in ipsa Laguna et iungit ad ipsos Caldarios.*

Rep donacions dels termes de *Villacotu*, *Villarroca*, *Villa Gausago* i *Villa Amorozo* que es troben dins la seva demarcació.

---

¹⁰⁷¹ FD193 (ACA1 105) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Villa Alba.*

¹⁰⁷² FD380 (ACB1 1306) *in Villa Alba vel in eius termines, hec sunt, domibus, sacchariis ecclesiam Sancti Vincentii, terris et vineis... sunt hec in comitatu barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancte Marie Cardetulo, in Villa Alba vel in eius termines.*

¹⁰⁷³ 996, FD130 (ACB 282) *in comitatu Barchinonense, in Uallense, in terminio de Sancta Agnes... Afronta a l'est in ipsa via qui pergit a Vilalba.*

1012, FD188 (ACB1 177) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Agnetis vel de Malannanicus.*

1034, FD229 (ACB1 515) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sancte Agnes vel ad ipso Viscar.*

1037, FD241 (ACB1 552) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Agnes vel in Gorgo Redono.*

1040, FD252 (ACB1 586) *in pagho Barkinonensem, in terminio de Sancti Agnes Malanaichos. La terra afronta a l'oest in fevo de Sancti Vincenti.*

1046, FD269 (ACB1 696) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Santa Agnetis vel in ipsa vila. Afronta a l'oest in ipsa strada qui perghit a domum Sancte Agnes.*

1062, FD 324 (ACB1 1040) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sanctae Agnetis.*

1078, FD389 (ACB 1335) *infra terminos Sancte Agnetis de Malianeges.*

¹⁰⁷⁴ 1068, FD355 (ACB 1164) *in comitatu barchinonensi, in parrochia Sancte Agnetis de Malananicis.*

1086, FD417 (ACB1 1466) *in comitatu Barhinona, in Vallense, in parrochia Sancta Agnes, in locum que dicunt Pulier.*

¹⁰⁷⁵ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas franchedas de Malaianichos.*

¹⁰⁷⁶ FD 451 (ACA 102) *et paroquitans locullius commanentibus.*

Aquesta demarcació es farà servir per situar-hi propietats, el 1030¹⁰⁷⁷ serà anomenada *terminus* i posteriorment, del 1068 al 1100¹⁰⁷⁸, es farà servir el mot *paroecia*. Aquesta parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹⁰⁷⁹. També figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

43.15 Terme de La Roca (UT511). En l'acta de consagració de Sant Sadurní de La Roca, del 931¹⁰⁸⁰, es fa referència a un terme de la Vila Roca.

43.16 Vila de Santa Agnès (UT401). En un document del 1046¹⁰⁸¹ es fa referència a una vila associada al terme de Santa Agnès de Malanyanes.

43.18 Terme de Vila Alba (UT356). El terme de Vilalba es fa servir l'any 1013¹⁰⁸² en un document comtal en favor dels habitants de Vilalba i torna a ser esmentat en la nostra selecció documental el 1076¹⁰⁸³ amb motiu de la venda de l'església de Sant Vicenç. En tots dos casos es fa servir el mot *terminus* per designar la demarcació territorial. El 1076 s'explicita que es troba dins la parròquia de Santa Maria de Cardedeu i que termena a l'oest amb Valldarió.

43.19 Terme de Vilagut (UT259). L'any 931¹⁰⁸⁴ amb motiu de la seva dedicació Sant Sadurní de la Roca rep donacions al terme de Vilagut.

43.20 Vila de la Roca (UT260). En l'acta de consagració de Sant Sadurní de La Roca, del 931¹⁰⁸⁵, es fa referència a un terme de la Vila Roca.

43.21 Vila de Gausac (UT264). L'any 931¹⁰⁸⁶ amb motiu de la seva dedicació Sant Sadurní de la Roca rep donacions al terme de la Vila de Gausac.

43.22 Terme de la vila de Gausac (UT263). L'any 931¹⁰⁸⁷ amb motiu de la seva dedicació Sant Sadurní de la Roca rep donacions al terme de la Vila de Gausac.

---

¹⁰⁷⁷ FD 214 (ACB1 448) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Saturni de ipsa Rocha.*

¹⁰⁷⁸ 1068, FD355 (ACB 1164) *in parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha.*

1083, FD404 (ACB1 1710) *in vallense, infra parrochia Sancti Saturnini de ipsa Rocha.*

1100, FD496 (ACB1 1719) *in parrochiam Sancti Saturnini de la Rocha.*

¹⁰⁷⁹ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas franchedas de ipsa Rocha.*

¹⁰⁸⁰ FD451 (ACA 102)...*in iamdicto terminio de Villaroca.*

¹⁰⁸¹ FD269 (ACB1 696) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in terminio de Santa Agnetis vel in ipsa vila. Afronta a l'oest in ipsa strada qui perghit a domum Sancte Agnes.*

¹⁰⁸² FD193 (ACA1 105) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in terminio de Villa Alba.*

¹⁰⁸³ FD380 (ACB1 1306) *in Villa Alba vel in eius termines, hec sunt, domibus, sacrariis ecclesiam Sancti Vincentii... sunt hec in comitatu barchinonense, in Vallense, in parroecia Sancte Marie Cardetulo, in Villa Alba vel in eius termines. Afronta al sud in strata Francischa i a l'oest in Valle Ariulphi.*

¹⁰⁸⁴ FD 451 (ACA 102) *in terminio de Villacotu... in terminio de villa Coiti.*

¹⁰⁸⁵ FD451 (ACA 102)...*in iamdicto terminio de Villaroca.*

¹⁰⁸⁶ FD 451 (ACA 102) *in terminio de villa Gausago.*

43.23 Vila Amorós (UT265). L'any 931¹⁰⁸⁸ amb motiu de la seva dedicació Sant Sadurní de la Roca rep donacions al terme de la Vila Amorós.

43.24 Terme de vila Amorós (UT266). L'any 931¹⁰⁸⁹ amb motiu de la seva dedicació Sant Sadurní de la Roca rep donacions al terme de la Vila Amorós.

43.25 Terme de la Vila de la Roca (UT261). En l'acta de consagració de Sant Sadurní de La Roca, del 931¹⁰⁹⁰, es fa referència a un terme de la Vila Roca.

43.29 Terme de Valldarió (UT324) (o Valldoriolf). La butlla atorgada per Silvestre II el 1002¹⁰⁹¹ al monestir de Sant Cugat confirma al cenobi unes propietats a Valldarió i als seus termes.

44. Sant Antoni de Vilamajor

44.01 Sant Julià d'Alfou (El Fou) (UT358). Sant Julià d'Alfou es documenta en tres diplomes de la nostra selecció dels anys 1016 a 1066¹⁰⁹², en els tres casos fent referència a la seva parròquia per situar-hi béns, i les tres vegades es fa servir el mot *paroecia* per designar la demarcació territorial. En laprimera menció es diu que Sant Julià es troba dins del vilatge d'Alfou (UT513). Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*. Un document del 1056¹⁰⁹³ a més estableix una de les afrontacions amb l'edifici de Sant Julià que és anomenat *ecclesia*.

44.02 Sant Jaume de Rifà (abans Sant Cugat) (UT512). Sant Cugat de Rifà (ara Sant Jaume) no figura en la nostra selecció documental, però l'advocació (Sant Cugat) i que sí que hi hagi documentació original del segle XII poden indicar que l'edifici ja existís el segle XI.

---

¹⁰⁸⁷ FD 451 (ACA 102) *in terminio de villa Gausago*.

¹⁰⁸⁸ FD 451 (ACA 102) *in terminio Villa Amoroza... in terminio de Villa Ameroz*.

¹⁰⁸⁹ FD 451 (ACA 102) *in terminio Villa Amoroza... in terminio de Villa Ameroz*.

¹⁰⁹⁰ FD451 (ACA 102)...*in iamdicto terminio de Villaroca*.

¹⁰⁹¹ FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. *in valle de Ariolpho vel infra eius terminos*.

¹⁰⁹² 1016 (ACB 245) Sunla, fill d'Aguarn, dóna a la Canònica de Barcelona els seus béns mobles *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancti Iuliani viculo Alfoch*.

1056, FD303 (ACA1 474) *in comitatu Barchinonense, in parrochia Sancti Iuliani, in locum que dicunt Malved et in Torrent*.

1066, FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parrochia Sancti Iuliani de Alfod*.

¹⁰⁹³ FD303 (ACA1 474) *de circi in ecclesia Sancti Iuliani de Alfod*.

44.04 Terme de Sant Julià d'Alfou (UT357). La parròquia de Sant Julià d'Alfou és esmentada en tres documents de la nostra selecció dels anys 1016 a 1066¹⁰⁹⁴, i en els tres casos es fa servir el mot *paroecia* per designar la demarcació territorial. Un document del 1056¹⁰⁹⁵ descriu les afrontacions d'un alou que és dins del seu terme, que corresponen en part a d'altres demarcacions parroquials i esglésies. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

44.05 Vilatge d'Alfou (UT513). L'any 1016¹⁰⁹⁶ s'esmenta un *viculus* d'Alfou associat a la parròquia de Sant Julià.

44.06 Vila Rifà (UT333). La Vila de Rifà apareix en la butlla que Silvestre II atorga el 1002¹⁰⁹⁷ al monestir de Sant Cugat.

44.07 Terme de Vila Rifà (UT334). El terme de la Vila de Rifà és una de les demarcacions on Silvestre II confirma propietats del monestir de Sant Cugat l'any 1002¹⁰⁹⁸.

45. Sant Celoni

45.02 Sant Celoni (UT514). Tot i que no està documentada en la nostra selecció, sembla que l'església de Sant Celoni ja existia el segle XI, com apunta la seva advocació.

45.05 Sant Llorenç de Vilardell (UT293). Sant Llorenç de Vilardell és esmentada en un sol document de la nostra selecció, de l'any 978¹⁰⁹⁹ en que sembla que està sent donada com a *paroecia* amb els delmes i primícies, però no s'esmenta l'hagiotopònim. Es tractaria d'un us molt precoç d'aquest vocabulari. Està inclosa a les *Rationes Decimarum* i la recull el *Campillo*.

---

¹⁰⁹⁴1016 (ACB 245) Sunla, fill d'Aguarn, dóna a la Canònica de Barcelona els seus béns mobles in *comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancti Iuliani viculo Alfoch*.

1056, FD303 (ACA1 474) in *comitatu Barchinonense, in parrochia Sancti Iuliani, in locum que dicunt Malved et in Torrent*.

1066, FD 342 (ACA1 673) in *cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parrochia Sancti Iuliani de Alfod*.

¹⁰⁹⁵ FD303 (ACA1 474) in *comitatu Barchinonense, in parrochia Sancti Iuliani, in locum que dicunt Malved et in Torrent*. Afronta a l'est in *ecclesia de Sancta Maria de Linars, et de meridie in ipsa turre de Far, et de occiduo in parrochia de Sancta Maria de Cardedol*.

¹⁰⁹⁶ FD195 (ACB 245) in *comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancti Iuliani viculo Alfoch*.

¹⁰⁹⁷ FD454 (SCV 382) *et villam quod dicunt Rifan, cum terminis et adiacenciis suis*.

¹⁰⁹⁸ FD454 (SCV 382) *et villam quod dicunt Rifan, cum terminis et adiacenciis suis*.

¹⁰⁹⁹ FD453 (ACA 182) in *comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... vel in Vilarzel apud ipsa parrochia et decimas et primicias*.

45.07 Sant Martí de Pertegàs (Sant Erasme) (UT375). En un testament del 1031¹¹⁰⁰ sant Martí de Pertegàs rep una peça de terra propera a l'edifici. No es fa servir cap mot per designar-lo ni tampoc s'esmenta cap demarcació que hi tingui vinculada. La parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

45.10 Olzinelles (UT297). El lloc d'Olzinelles es documenta una sola vegada en la nostra selecció, l'any 978¹¹⁰¹.

45.11 Lloc de Vilardell (UT295). El lloc de Vilardell es documenta una sola vegada en la nostra selecció, l'any 978¹¹⁰².

45.12 Terme de Sant Llorenç de Vilardell (UT294). La parròquia de Sant Llorenç de Vilardell figura en un sol document de la nostra selecció, de l'any 978¹¹⁰³ en que sembla que està sent donada amb els delmes i primícies. No s'hi esmenta l'hagiotopònim, emprant només el mot *paroecia* amb el topònim Vilardell per designar la demarcació. Es tractaria d'un us molt precoç d'aquest vocabulari. Està inclosa a les *Rationes Decimarum* i la recull el *Campillo*.

45.13 Vila de Bocs (UT296). La vila de Bocs, de localització indeterminada es documenta una sola vegada en la nostra selecció, l'any 978¹¹⁰⁴.

46. Sant Esteve de Palautordera

46.03 Sant Esteve de Palautordera (UT338). El primer esment de Sant Esteve de Palautordera en la nostra selecció documental es troba en la butlla que Silvestre II atorga l'any 1002¹¹⁰⁵ al monestir de Sant Cugat, en ella li confirma tota la Vila Vitamínea, anomenada Palau amb l'església de Sant Esteve, amb els seus delmes, primícies i oblacions. Sant Cugat conservarà durant segles el dret de patronat sobre aquesta parròquia¹¹⁰⁶.

---

¹¹⁰⁰ FD220 (ACB 469) *ad Sancti Martini de Pertegacio pecia I de terra quod abeo prope Sancti Martini et est infra II torrentes, in tale capcione quod teneat eam ipso presbitero sine blandimentum de ullumque homine usque in finem.*

¹¹⁰¹ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in Elzcinelles.*

¹¹⁰² FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... vel in Vilarzel apud ipsa parrochia et decimas et primicias.*

¹¹⁰³ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... vel in Vilarzel apud ipsa parrochia et decimas et primicias.*

¹¹⁰⁴ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... iin villa de Bochos.*

¹¹⁰⁵ FD454 (SCV 382) *et villam Vitaminea, quod vocant Palatium, cum terminis et adiacentiis suis, et cum ipsas ecclesias s. Stephani et sancte Marie qui ibidem sunt fundatas, cum decimis et primitiis et oblationes que ad ipsas ecclesias pertinent.*

¹¹⁰⁶ Martí Bonet & alii, 1981, p. 177-183.

Posteriorment tres testaments recullen deixes a Sant Esteve entre el 1072 i el 1085¹¹⁰⁷, en un d'ells, de l'any 1080, l'edifici és anomenat *domus*¹¹⁰⁸.

El 1068¹¹⁰⁹ una propietat se situa dins la parròquia de Sant Esteve, anomenat aquí no de Vila Vitamínea sinó de Palau Tordera. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

46.04 Sant Cebrià de Palautordera (UT515). L'edifici de Sant Cebrià de Palautordera es troba integrat en el castell de Fluvià, però és anterior a aquest. La construcció sembla del segle XI¹¹¹⁰, i l'advocació també indica una cronologia antiga.

46.06 Vila de Tubert (UT339). La butlla que Silvestre II atorga l'any 1002¹¹¹¹ al monestir de Sant Cugat confirma al cenobi la possessió del Vilar de Tubert amb els seus termes.

46.07 Terme de la Vila de Tubert (UT340). La butlla que Silvestre II atorga l'any 1002¹¹¹² al monestir de Sant Cugat confirma al cenobi la possessió del Vilar de Tubert amb els seus termes.

46.08 Terme de Sant Esteve de Palautordera (UT438). El 1068¹¹¹³ una propietat se situa dins la parròquia de Sant Esteve, la demarcació és designada amb el mot *paroecia*.

47. Sant Feliu de Codines

47.01 Sant Feliu de Codines(UT419). Els primers documents de la nostra selecció que fan referència a Sant Feliu de Codines formen part del contenciós obert entre el comte Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en concret sobre les franqueses del Vallès, que havia

---

¹¹⁰⁷ 1072, FD369 (ACB 1215) Testament de Bonadona. *...et ad novo veniente faciat convivium de ipsa mea parte Guifre, viro meo, ad clericos Sancta Maria vel Sancti Stephani.*

1080, FD395 (ACB 1370) Testament de Guifré. *...et ad domum Sancti Stephani emina I de ordeo.*

1085, FD415 (ACB 1459) Testament de Guillem Ad Sancto Stephano solidos II de plata... Deixa els seus alous a la seva esposa, i després als fills *...ut dividant equaliter de prescripta medietate unde dimisi ad dicta Santeta Maria et Sancto Stephano.*

¹¹⁰⁸ FD395 (ACB 1370)... *et ad domum Sancti Stephani emina I de ordeo.*

¹¹⁰⁹ FD 359 (ACA1 728) *in comitatu Barchinone, in parroecia Sancti Stephani Palatii Tordaria, in loco vocitata ad ipso Camp que dicunt de Archa.*

¹¹¹⁰ Barbany & Garcia, 1991.

¹¹¹¹ FD454 (SCV 382) *et villarem quod dicitur Tebberti, cum terminis et adiacentiis suis.*

¹¹¹² FD454 (SCV 382) *et villarem quod dicitur Tebberti, cum terminis et adiacentiis suis.*

¹¹¹³ FD 359 (ACA1 728) *in comitatu Barchinone, in parroecia Sancti Stephani Palatii Tordaria, in loco vocitata ad ipso Camp que dicunt de Archa.*

tingut Gombau de Besora. El primer de juliol del 1058¹¹¹⁴ es fa pública la sentència que comporta entre d'altres, que els comtes donin a Mir Geribert el feu comtal que tenen dins els termes de la parròquia de Sant Feliu de Codines. L'endemà es fa efectiva la donació en els mateixos termes¹¹¹⁵.

Dos anys després, pel juliol del 1060¹¹¹⁶, Mir Geribert i la seva esposa Guisla fan convenença amb Gerbert Ademar pel castell de Montbui, i li donen la dominicatura que tenen a la parròquia de Sant Feliu de Codines, concretant que Gerbert es quedarà les acaptes que la mainada acostuma a tenir en les franqueses.

Dos documents de l'any 1093¹¹¹⁷ situen propietats dins la parroquia de Sant Feliu. En tots els casos, des del 1058, es fa servir el mot *paroecia* per designar la demarcació, que està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*. Es conserven dos capitells de tipus califal del segle X¹¹¹⁸.

47.02 Castell del Villar (UT516). El castell del Villar no figura en la nostra selecció documental, però conserva una torre circular datable de finals del segle XI o inicis del segle XII¹¹¹⁹.

47.05 Terme de Sant Feliu de Codines (UT420). La parròquia de Sant Feliu de Codines està àmpliament documentada en els diplomes que va generar el contenciós obert entre el comte Ramon Berenguer I i Mir Geribert per les franqueses que havia tingut Gombau de Besora. La sentència i l'execució d'aquesta de juliol del 1058¹¹²⁰ inclouen el feu comtal que es troba la parròquia de Sant Feliu de Codines. L'endemà es fa efectiva la donació en els mateixos termes. El 1060¹¹²¹, Mir Geribert i la seva esposa

---

¹¹¹⁴FD459 (ACA1 523) Sentència sobre els greuges entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert, particularment sobre les franqueses del Vallès. Els dóna en feu *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas*.

¹¹¹⁵ FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Cudines*.

¹¹¹⁶ FD320 (ACB 1006) *ipsam dominicaturam quod abent infra parrochia Sancti Felicis de Cudines, totam ab integre, et per unumquemque annum kaficio I de ordeo et alio de espelta, et kaficios V de vino obtimo, et sestarios IIII de froment, et porcs VI. Et ut abeat Geribertus predicti ipsos accaptes, quod mea mesnada solet aberein ipsis franchedis*.

¹¹¹⁷ 1093, FD484 (ACB 1574) *in chomitatu barchinonense, in parrochia Sancti Felicis de Cudinas, in locum Planas*.

1093, FD485 (ACB 1577) *in chomitatu barchinonense, in parrochia Sancti Felicis de Cudinas, in locum Planes*.

¹¹¹⁸ Filgueira, 1991.

¹¹¹⁹ Bolòs, 1991.

¹¹²⁰ FD459 (ACA1 523) *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas*.

FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Cudines*.

¹¹²¹ FD320 (ACB 1006) *ipsam dominicaturam quod abent infra parrochia Sancti Felicis de Cudines, totam ab integre, et per unumquemque annum kaficio I de ordeo et alio de espelta, et kaficios V de vino obtimo, et sestarios IIII de froment, et porcs VI. Et ut abeat Geribertus predicti ipsos accaptes, quod mea mesnada solet aberein ipsis franchedis*.

Guisla fan convinença amb Gerbert Ademar pel castell de Montbui, i li donen la dominicatura que tenen a la parròquia de Sant Feliu de Codines. Dos documents de l'any 1093¹¹²² situen propietats dins la parroquia de Sant Feliu. En tots els casos, des del 1058, es fa servir el mot *paroecia* per designar la demarcació, que està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*

48. Sant Fost de Campsentelles

48.01 Sant Fost de Campsentelles (UT292). La primera referència a Sant Fost de Campsentelles és de l'any 978¹¹²³ quan se situen uns aous a Campsentelles, i es fa donació dels delmes i primícies de la parròquia. El vocabulari d'aquest document, i sobretot el fet de transmetre el dret sobre delmes i primícies, resulten molt precoços per una data tan reculada.

El 1001¹¹²⁴ una terra afronta amb una altra terra de Sant Fost, i el 1005¹¹²⁵ una propietat se situa dins del terme de la parròquia.

L'edifici és esmentat directament per primer cop en testament sacramental de Sunyol el 1028¹¹²⁶, en ell la construcció és anomenada *basilica* i s'explicita que es troba dins la vila de Campsentelles. En una document del 1058¹¹²⁷ unes terres afronten amb Sant Fost, i l'edifici en aquest cas és designat amb el mot *ecclesia*. Un document del 1034¹¹²⁸ fa servir l'hagiotopònim sense cap altre especificació. Es conserva una ara d'altar feta a partir d'una cornisa de marbre romana amb inscripcions dels segles X i XI¹¹²⁹.

Els anys 1076¹¹³⁰ i 1078¹¹³¹ se situen propietats dins la parròquia de Sant Fost, i un document de data indeterminada del segle XI¹¹³² fa servir el mot *terminus* per referir-se

---

¹¹²² 1093, FD484 (ACB 1574) *in chomitatu barchinonense, in parrochia Sancti Felicis de Cudinas, in locum Planas.*

1093, FD485 (ACB 1577) *in chomitatu barchinonense, in parrochia Sancti Felicis de Cudinas, in locum Planes.*

¹¹²³ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in campo Senteges (?) apud ipsa parrochia et decimas et primicias.*

¹¹²⁴ FD171 (ACB1 11) *in terra de Sancti Fausti martir.*

¹¹²⁵ FD178 (ACB1 58) *sive infra terminos de parrochia Sancti Fausti de Campo Sentegesso.*

¹¹²⁶ FD208 (ACB1 421) *per reliquias Sancti Faustus martir, cuius baselica cita est in comitatum barquinonense in Vallense, in villa vocitata Camposenteges, supra cuius saccrosancto altario as condicione.*

¹¹²⁷ FD313 (ACB1 966) *de occiduo in ipsa ecclesia de Sancti Fausti de Camposenteges.*

¹¹²⁸ FD227 (ACB1 510) *in terminio de Marturilias Soterioras, in ipsas Comas... Afronta de meridie in vineas de Sancti Fausti.*

¹¹²⁹ Camps, 1991.

¹¹³⁰ FD379 (ACB 1295) *sive in parroechia Sancti Fausti.*

¹¹³¹ FD388 (ACB 1332) *... in parrochia Sancti Fausti de Campo Senteges.*

¹¹³² (ASA 151) *Venda in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in termino Sancti Fausti vel de Kabannes.*

a aquesta demarcació. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

48.02 Sant Cebrià de Cabanyes (UT316). Sant Cebrià de Cabanyes es documenta per primer cop en la nostra selecció en una afrontació de terres de l'any 1001¹¹³³, posteriorment sempre seran referències a la seva parròquia. Aquesta està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹¹³⁴ i en la relació dels drets de tragí de la verema de Renard Guillem de la Roca¹¹³⁵.

L'any 1085¹¹³⁶ se situen propietats dins la parròquia de Sant Fost, i un document de data indeterminada del segle XI¹¹³⁷ fa servir el mot *terminus* per referir-se a aquesta demarcació, que no figura ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*. L'edifici sembla d'inicis del segle XI¹¹³⁸.

48.05 Terme de Sant Fost de Campsentelles (UT291). La parròquia de Sant Fost de Campsentelles es documenta per primer cop l'any 978¹¹³⁹ quan se situen uns alous a Campsentelles, i es fa donació dels delmes i primícies de la parròquia. El vocabulari d'aquest document, i sobretot el fet de transmetre el dret sobre delmes i primícies, resulten molt precoços per una data tan reculada. Els anys 1005¹¹⁴⁰, 1076¹¹⁴¹ i 1078¹¹⁴² se situen propietats dins la parròquia de Sant Fost, emprant sempre el mot *paroecia*. Un document de data indeterminada del segle XI¹¹⁴³ fa servir el mot *terminus* per referir-se a aquesta demarcació. Aquesta parròquia està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

48.06 Terme de Sant Cebrià de Cabanyes (UT451). La parròquia de Sant Cebrià de Cabanyes està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹¹⁴⁴ i en la relació dels drets de tragí de la verema de Renard Guillem de la Roca¹¹⁴⁵.

---

¹¹³³ FD171 (ACB 11) Una terra de Mogoda afronta al sud *in terra de Sancti Cipriani martir*.

¹¹³⁴ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ... et franchedas de parrochia de Cabanes*.

¹¹³⁵ [1049-1088], FD467 (ACA2 207) *Et de parrochia de Chabannes, ubi sunt vestras tonas, asino I*.

¹¹³⁶ FD413 (ACB 1711) *in comitatu Barchinonensei, in Vallense, in parrochiam Sancti Cipriani de Chapannis Superioribus*.

1085, FD414 (ACB 1458) *in parrochiam Sancti Cipriani de Capannis*.

¹¹³⁷ (ASA 151) *Venda in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in termino Sancti Fausti vel de Kabannes*.

¹¹³⁸ (Filgueira, Sant Cebrià de Cabanyes 1991).

¹¹³⁹ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in campo Senteges (?) apud ipsa parrochia et decimas et primicias*.

¹¹⁴⁰ FD178 (ACB1 58) *sive infra terminos de parrochia Sancti Fausti de Campo Sentegesso*.

¹¹⁴¹ FD379 (ACB 1295) *sive in parroecia Sancti Fausti*.

¹¹⁴² FD388 (ACB 1332) *... in parrochia Sancti Fausti de Campo Senteges*.

¹¹⁴³ (ASA 151) *Venda in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in termino Sancti Fausti vel de Kabannes*.

¹¹⁴⁴ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...et franchedas de parrochia de Cabanes*.

¹¹⁴⁵ [1049-1088], FD467 (ACA2 207) *Et de parrochia de Chabannes, ubi sunt vestras tonas, asino I*

L'any 1085¹¹⁴⁶ se situen propietats dins la *paroecia* de Sant Cebrià, i un document de data indeterminada del segle XI¹¹⁴⁷ fa servir el mot *terminus* per referir-se a aquesta demarcació, que no figura ni a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

48.07 Campsentelles (UT290). L'any 978¹¹⁴⁸ se situen uns alous a Campsentelles, i es fa donació dels delmes i primícies de la parròquia. El vocabulari d'aquest document, i sobretot el fet de transmetre el dret sobre delmes i primícies, resulten molt precoços per una data tan reculada.

48.08 Terme de Canyelles (UT365). El terme de Canyelles s'esmenta en un sol document de la nostra selecció, l'any 1018¹¹⁴⁹. Probablement aquest terme correspon a la zona de l'actual masia de Canyelles.

48.09 Vila de Campsentelles (UT368). L'any 1028¹¹⁵⁰, la basílica de Sant Fost se situa dins la vila de Campsentelles.

49. Sant Pere de Vilamajor

49.01 Sant Pere de Vilamajor (UT415). L'església de Sant Pere de Vilamajor figura per primer cop en la nostra selecció documental el 1057¹¹⁵¹ quan són empenyorades unes cases *intra parochie ecclesiae*. El terme parroquial torna a esmentar el 1093 i el 1095¹¹⁵² per situar-hi propietats, i és designat amb el mot *paroecia*. Es troba també a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

¹¹⁴⁶ FD413 (ACB 1711) *in comitatu Barchinonensei, in Vallense, in parrochiam Sancti Cipriani de Chapannis Superioribus.*

1085, FD414 (ACB 1458) *in parrochiam Sancti Cipriani de Capannis.*

¹¹⁴⁷ (ASA 151) *Venda in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in termino Sancti Fausti vel de Kabannes.*

¹¹⁴⁸ FD453 (ACA 182) *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in campo Senteges (?) apud ipsa parrochia et decimas et primicias.*

¹¹⁴⁹ FD202 (ACB1 299) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio de Kanalilias vel de Palacio sive de Martorelias. Afronta al nord amb la strada publica qui vadit super domum Sancta Perpetua vel ad domum Sancti Cucufati cenobii sive ad Granoliarios, de orientis in ipso collo de Palacio Dalmala, de meridie in castrum Radulfus super Martorelias sive in Pedrencus, de occiduo in rio qui pergit per Kanalilias et venit prope Sancta Maria Antiqua sive in alaude de Bonefilius bessoriensis.*

¹¹⁵⁰ FD208 (ACB 421) *Sancti Faustus martir, cuius baselica cita est in comitatum barquinonense in Vallense, in villa vocitata Camposenteges.*

¹¹⁵¹ FD307 (ACB 921) *comitatum Barchinone, intra parochie ecclesiae Sancti Petri Villa Magoris, in loco que dicunt ad ipsas Binas.*

¹¹⁵² 1093, FD487 (ACB 1587) *in parrochia Sancti Petri de Villa Maiore, in Villa Rara.*

1095, FD491 (ACB 1616) *in comitatu barchinonensi, in parroechia Sancti Petri Ville Maioris, in villa Rara.*

El comte Ramon Berenguer II proposa el repartiment general de béns i drets comtals entre ell i el seu germà Berenguer Ramon II el 1079¹¹⁵³, entre d'altres l'*ecclesia* de Sant Pere de Vilamajor. Es conserva la làpida d'un prevere de l'any 872 i el campanar és una torre del palau comtal del segle XI¹¹⁵⁴.

49.02 Sant Joan de Cavallar (Can Nadal) (UT517). Sant Joan de Can Cavallar no figura en la documentació de la nostra selecció, però l'edifici sembla ser que és preromànic¹¹⁵⁵.

49.04 Palau comtal (UT447). El palau comtal de Vilamajor figura en la nostra selecció documental en la proposta de repartiment de béns i drets comtals que el 1079¹¹⁵⁶ fa Ramon Berenguer II al seu germà Berenguer Ramon II. Entre d'altres hi ha l'estatge del Palau. Probablement la base de la torre del campanar de Sant Pere és una de les torres del palau¹¹⁵⁷.

49.06 Terme de Sant Pere de Vilamajor (UT414). El terme parroquial de Sant Pere de Vilamajor documenta per primer cop en la nostra selecció el 1057¹¹⁵⁸ quan són empenyorades unes cases *intra parochie ecclesiae*; torna a ser esmentat el 1093 i el 1095¹¹⁵⁹ per situar-hi propietats, i és designat amb el mot *paroecia*. Dins aquest terme hi hauria les viles Major i Rara (UT435 i UT414). Es troba també a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

49.08 Vila Major (UT435). La Vila Major es troba documentada en la nostra selecció en una afrontació de terres de l'any 1066¹¹⁶⁰ i en la proposta de repartiment de béns i drets comtals que el 1079¹¹⁶¹ fa Ramon Berenguer II al seu germà Berenguer Ramon II. Sembla que Sant Pere de Vilamajor estaria dins aquesta vila.

---

¹¹⁵³ FD462 (ACA2 97) Entre d'altres *et Vila maior, cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesiae Sancti Petri de Vila Maior et cum statica de ipso palatio qui ibi est... ...et tres partes ecclesie Sancti Petri de Vila Maior, exceptus ipsam staticam.*

¹¹⁵⁴ Martí Bonet & alii, 1981, p. 298-310. Pladevall, 1991.

¹¹⁵⁵ Anglada, 1991.

¹¹⁵⁶ FD462 (ACA2 97) *et Vila maior, cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesiae Sancti Petri de Vila Maior et cum statica de ipso palatio qui ibi est.*

¹¹⁵⁷ Pladevall, 1991.

¹¹⁵⁸ FD307 (ACB 921) *comitatum Barchinone, intra parochie ecclesiae Sancti Petri Villa Magoris, in loco que dicunt ad ipsas Binas.*

¹¹⁵⁹ 1093, FD487 (ACB 1587) *in parochia Sancti Petri de Villa Maiore, in Villa Rara.*

1095, FD491 (ACB 1616) *in comitatu barchinonensi, in parroecchia Sancti Petri Ville Maioris, in villa Rara.*

¹¹⁶⁰ FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parochia Sancti Iuliani de Alfod. Afronta de circi in strada qui pergit de Vila Magor a Barchinona.*

¹¹⁶¹ FD462 (ACA2 97) *et Vila maior, cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesiae Sancti Petri de Vila Maior et cum statica de ipso palatio qui ibi est.*

49.09 Vila Rara (UT467). Dos documents dels anys 1093 i 1095¹¹⁶² donen testimoni d'una vila Rara dins el terme parroquial de Sant Pere de Vilamajor.

50. Santa Eulàlia de Ronçana

50.01 Sant Cristòfor de Pallars (UT518). En la publicació sacramental del testament de Guillem Arnau, jurada el 1078¹¹⁶³ a Santa Eulàlia de Ronçana, una de les deixes és a Sant Cristòfor. En el mateix document s'esmenta el lloc de Pallars prop de Santa Eulàlia.

50.02 Santa Eulàlia de Ronçana (UT235). Santa Eulàlia de Ronçana s'esmenta per primer cop en la documentació com un dels termes limítrofs de la parròquia de Sant Genís de l'Ametlla segons consta en l'acta de consagració del 931¹¹⁶⁴. Aquesta demarcació, sempre designada amb el mot *terminus* es torna a documentar els anys 992 i 1012¹¹⁶⁵; en el darrer diploma se situa la vila de Santa Eulàlia dins aquest terme.

Santa Eulàlia de Ronçana forma part del contenciós obert entre el comte Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en concret sobre les franqueses del Vallès, que havia tingut Gombau de Besora. El primer de juliol del 1058¹¹⁶⁶ es fa pública la sentència que comporta que els comtes donin a Mir Geribert diversos feus comtals de la zona, exceptuant però la parròquia de Santa Eulàlia de Ronçana¹¹⁶⁷. L'endemà es fa efectiva la donació en els mateixos termes¹¹⁶⁸. En el primer cas es parla del *terminus paroeciae*, i en el segon només de la *paroecia*. Posteriorment Santa Eulàlia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹¹⁶⁹.

---

¹¹⁶² 1093, FD487 (ACB 1587) *in parrochia Sancti Petri de Villa Maiore, in Villa Rara.*

1095, FD491 (ACB 1616) *in comitatu barchinonensi, in parrochia Sancti Petri Ville Maioris, in villa Rara.*

¹¹⁶³ FD387 (ASA 113) *et ad Sancto Cristoforo manco I... ...Paiars, subtus ipsa strada.*

¹¹⁶⁴ FD452 (ACA 103) *Dotalia de Sant Genís de l'Ametlla usque ipsos termines sancte Eulalie.*

¹¹⁶⁵ 992, FD129 (ACB 230) *in comitatum Barhcinonense, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia vel in eius agencias.*

1012, FD189 (ACB1 180) *in comitatum Barhinonensis, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia, in loccum que dicunt intus in ipsa villa super ipsas ecclesias.*

¹¹⁶⁶ FD459 (ACA1 523) *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo... de Calles, excepta ipsa parrochia de Calles cum suis pertinentiis omnibus, quam comes ibi tenet, et Sancte Eulalie de Oroncana.*

¹¹⁶⁷ Aquesta reserva que fan els comtes de la propietat de la parròquia es tradueix posteriorment en el fet que sigui de lliure col·lació del bisbe (Martí Bonet i alii, Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol. I/1 i vol. I/2 1981, 464-469)

¹¹⁶⁸ FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sanctae Eulalie de Oroncana.*

¹¹⁶⁹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...Sancti Petri de Bigas; et ipsas de Horncana.*

El darrer esment de la nostra selecció a la demarcació territorial vinculada a Santa Eulàlia de Ronçana és del 1072¹¹⁷⁰, i situa unes propietats dins la seva *paroecia*. També és recollida pre les *Rationes Decimarum* i el *Campillo*.

Els anys 981 i 1012¹¹⁷¹ diverses afrontacions ho fan amb terres de Santa Eulàlia, però la primera referència directa a l'edifici és d'aquest darrer document que situa unes cases dins la vila de Santa Eulàlia, sobre les esglésies¹¹⁷² (en plural). L'any 1078¹¹⁷³ es jurarà un testament sacramental a l'altar de Santa Leocàdia que es troba dins l'església (*ecclesia*) de Santa Eulàlia. Una de les deixes és de quatre mancusos i tres sesters d'ordi per a la dedicació d'aquesta església, així com d'altres béns mobles i immobles.

50.03 Vila de Santa Eulàlia (UT236). Dos documents de la nostra selecció donen testimoni de l'existència de la vila de Santa Eulàlia, el primer, del 981¹¹⁷⁴ mostra com ja hi havia una sèrie de cases en aquesta i que hi havia un farraginal que fou del comte Sunyer. El següent document, del 1012¹¹⁷⁵ també mostra que hi ha cases, i situa dins la vila les esglésies (en plural).

50.04 Terme de la Vila de Santa Eulàlia (UT239). Un document del 981¹¹⁷⁶ pot donar a entendre l'existència d'una demarcació territorial vinculada a la vila de Santa Eulàlia ja que aquesta és localitzada directament després de fer esment del comtat de Barcelona.

50.05 Terme de Santa Eulàlia de Ronçana (UT275). El terme de Santa Eulàlia de Ronçana és esmentat en l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla del 931¹¹⁷⁷ com un dels termes limítrofs de la parròquia. Aquesta demarcació, sempre designada amb el mot *terminus*, torna a ser utilitzada entre els anys 992 i 1012¹¹⁷⁸; situant-se en el darrer document la vila de Santa Eulàlia dins aquest terme.

---

¹¹⁷⁰ 1072, FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles sive Sancte Eulaliae.*

¹¹⁷¹ 981, FD127 (ACB 131) *in comitatum Barchinonensis, in Vallensis, intus in ipsa villa de Santa Eulalia.* La terra limita al nord *in terra de Santa Eulalia.*

991, ACB 212 una terra *in comitato Barchinonense, in terminio de Villa Picinna.* Afronta a l'oest *in terra de Sancta Eulalia.*

992, FD129 (ACB 230) *in terra de Askafredus vel de Sancta Eulalia.*

1012, FD189 (ACB 180).

¹¹⁷² 1012, FD189 (ACB 180) *in loccum que dicunt intus in ipsa villa super ipsas ecclesias.*

¹¹⁷³ FD387 (ASA 113) *per altare Sancte Leochadie Virginis et Martiris quod cernitur esse constructum intra ecclesia Sancte Eulalie Virginis cuius ecclesia sita est in comitatu Barchinonensi, in Vallense, in loco vocitato Orenciana... ad Sancta Eulalia a sua dedichacione mancussos IIIIor et sestercios III orde. Item dimisit ad Sancta Eullalia ipso clos... a fratre suo Petro faciat aniversarium per unumquemque anum ad clericos Sancte Eulalia... ..et ipsa sua archa ad Sancta Eulia.*

¹¹⁷⁴ FD127 (ACB 131) *in comitatum Barchinonensis, in Vallensis, intus in ipsa villa de Santa Eulalia.*

¹¹⁷⁵ FD189 (ACB 180) *in comitatum Barhinonensis, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia, in loccum que dicunt intus in ipsa villa super ipsas ecclesias.*

¹¹⁷⁶ FD127 (ACB 131) *in comitatum Barchinonensis, in Vallensis, intus in ipsa villa de Santa Eulalia.*

¹¹⁷⁷ FD452 (ACA 103) *Dotalia de Sant Genís de l'Ametlla usque ipsos termines sancte Eulalie.*

¹¹⁷⁸ 992, FD129 (ACB 230) *in comitatum Barhcinonense, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia vel in eius agacencias.*

La parròquia de Santa Eulàlia de Ronçana forma part del contenciós obert entre el comte Ramon Berenguer I i Mir Geribert, en concret sobre les franqueses del Vallès, que havia tingut Gombau de Besora. A la sentència i execució d'aquesta, del 1058¹¹⁷⁹ els comtes han de donar a Mir Geribert diversos feus comtals de la zona, però exceptuant la parròquia de Santa Eulàlia de Ronçana¹¹⁸⁰. En el primer document es parla del *terminus paroeciae*, i en el segon només de la *paroecia*. Posteriorment Santa Eulàlia s'esmenta també com a *paroecia* en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹¹⁸¹. El darrer esment de la nostra selecció a la demarcació territorial vinculada a Santa Eulàlia de Ronçana és del 1072¹¹⁸², i situa unes propietats dins la seva *paroecia*. També és recollida pe les *Rationes Decimarum* i el *Campillo*.

50.06 Terme de Sant Joan de Ronçana (UT407). L'any 1054¹¹⁸³ es documenta un alou i parròquia de Sant Joan de Ronçana, situats al Vallès, i vinculats geogràficament a Sant Pere de Bigues i Pallars. Molt probablement es tracta només d'un error de l'escrivà en confondre Sant Joan amb Santa Eulàlia.

50.07 Torre de Cirera (Palol). Dins el terme de Sant Eulàlia es documenta l'any 1011¹¹⁸⁴ una torre anomenada de Cirera o del Palol, que es troba arran del Riu de Tenes i queda envoltada pel rec moliner.

1011, FD185 (ACB 152) *in comitatum Barchinonensis, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia, in loccum que dicunt Ture de Cirera sive Palaciol.*

1012, FD189 (ACB1 180) *in comitatum Barhinonensis, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia, in loccum que dicunt intus in ipsa villa super ipsas ecclesias.*

¹¹⁷⁹ FD459 (ACA1 523) *omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie Sancti Felicis de Chudinas et Sancti Mathei de Mo... de Calles, excepta ipsa parrochia de Calles cum suis pertinentiis omnibus, quam comes ibi tenet, et Sancte Eulalie de Oroncana.*

FD460 (ACA1 526) *et omne fevum comitale quod est intra terminos parrochie... Sanctae Eulalie de Oroncana.*

¹¹⁸⁰ Aquesta reserva que fan els comtes de la propietat de la parròquia es tradueix posteriorment en el fet que sigui de lliure col·lació del bisbe (Martí Bonet i alii, *Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona*, vol. I/1 i vol. I/2 1981, 464-469).

¹¹⁸¹ [1059-1080], FD463 (ACA2 115) *qui sunt in subt[us] nominatas parrochias: ...Sancti Petri de Bigas; et ipsas de Horncana.*

¹¹⁸² 1072, FD368 (ACB 1212) *in comitatu Barchinonae, in Vallense, et in parrochia Sancti Felicis de Canoveles sive Sancte Eulaliae.*

¹¹⁸³ FD295 (ACB 860) *in comitatu barchinonense, in Vallense, ipso alode Sancti Iohannis qui est in parrochia Sancti Iohannis Oroncana; et in alio loco ipso alode qui est in parrochia Sancti Petri de Biges, et ipso alode qui est ad ipsos Fornos; et in alio loco ipso alode qui est Avia Alba, et ipso alode qui est in Palares, ad ipsa Nogera; et in alio loco ipso alode qui est ad ipsa Spina.*

¹¹⁸⁴ FD185 (ACB 152) *in comitatum Barchinonensis, in Vallensis, in terminio de Sancta Eulalia, in loccum que dicunt Ture de Cirera sive Palaciol.* Afronta a l'est amb el riu Tenes i al sud i a l'oest i nord amb el rec moliner.

51. Santa Maria de Martorelles

51.01 Santa Maria de Martorelles (UT387). Gairebé totes les referències a Santa Maria de Martorelles recollides en la nostra selecció fan referència a la seva parròquia, entre el 1040 i el 1085¹¹⁸⁵, que sempre és designada amb el mot *paroecia*.

L'edifici és documentat de manera indirecta en dos diplomes del 1085¹¹⁸⁶ que contenen unes afrontacions amb terres de Santa maria, i de manera molt directa el 1092¹¹⁸⁷, quan Berenguer Domnuç en el seu testament deixa l'alou, església i sagrera de Martorelles al seu fill Dalmau de manera vitalícia, i a la seva mort passen a la Canònica de Barcelona. Mostra per tant que es tractava d'una església pròpia que posteriorment passarà a ser de patronat del Capítol Catedral.

Aquesta parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹¹⁸⁸ i figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

51.02 Sant Martí de Martorelles (UT388). El primer esment a Sant Martí de Martorelles en la nostra selecció és del 1040¹¹⁸⁹ on unes terres afronten amb el terme (*terminus*) de Sant Martí, que es torna a documentar com a parròquia el 1058¹¹⁹⁰. El 1075 Sant Martí se situa dins la parròquia de Santa Maria de Martorelles¹¹⁹¹.

Tres documents de mitjan segle XI aporten molta informació sobre aquesta església. El 1053¹¹⁹² un cert Guillem fa testament, lloga dos mancosos a Sant Martí, al prevere

---

¹¹⁸⁵ 1040, FD250 (ACB1 584) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancta Maria de Martoreles superiores.*

1058, FD313 (ACB 966) *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles.*

1076, FD379 (ACB 1295) *in parroechia Sanctae Mariae de Martoreles.*

1078, FD388 (ACB 1332) *in parrochia Sancte Mariae de Martoreies.*

1085, FD413(ACB 1458) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes.*

1085, FD414 (ACB 1711) *..in parrochiam Sancte Marie de Martoreles.*

¹¹⁸⁶ 1085, FD413(ACB 1458) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes. Afronta a l'est in terra Sancte Marie de Martoreles.*

1085, FD414 (ACB 1711) *..in parrochiam Sancte Marie de Martoreles... a l'oest in terra Sancte Marie de Martorelles.*

¹¹⁸⁷ FD478 (ACB1 1550) *et aput medietate de ipso alaude de Marturilias ...et in ipsa ecclesia vel in ipsa sacrania, de tal manera que Dalmau la tingui durant la seva vida, i després passi a la Canònica.*

¹¹⁸⁸ [1059-1080] FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas de Martoreles.*

¹¹⁸⁹ FD250 (ACB1 584) *in termine Sancti Martini.*

¹¹⁹⁰ FD313 (ACB 966) *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles vel de Sancti Martini.*

¹¹⁹¹ FD377 (ACB 1278) *ipsa ecclesia Sancti Martini... Est quoque hec omnia prescripta in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies.*

¹¹⁹² FD290 (ACB 833) *ad Sancti Martini de Martoreias mancosos II... ad ipso presbiter qui decantat Sancti Martini de Martoreias mancosada I... et post obitum illorum remaneat ipsa supra dicta omnia de*

que se'n fa càrrec una mancusada i quan aquest sigui mort l'esplet de tot el que té a Martorelles als seus preveres. El 1075¹¹⁹³ Vivà, levita i prepòsit ven per vuit unces d'or a Arbert Berenguer i la seva esposa Adargarda una heretat que inclou l'església (*ecclesia*) de Sant Martí, que rebé dels seus pares. Dos anys després, el 1077¹¹⁹⁴, els mateixos esposos donen a Vivà Guillem, prepòsit, les mateixes heretats, inclosa l'església de Sant Martí, que reberen d'ell.

El darrer esment d'aquesta església en la nostra selecció és de l'any 1085¹¹⁹⁵ quan figura en una afrontació una terra de Sant Martí. No consta a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

51.03. Castell Ruf (UT367). El castell Ruf és esmentat en dues afrontacions de terres dels anys 1018 i 1058¹¹⁹⁶.

51.04 Terme de Martorelles de Dalt (UT277). El terme de Martorelles de dalt es documenta en nou diplomes de la nostra selecció documental d'entre el 941 i el 998¹¹⁹⁷, sempre designat amb el mot *terminus*. Inclou la vila de Terrades (UT238).

51.05 Vila de Terrades (UT238). Situada dins el terme de Martorelles de Dalt (UT277), l'any 992¹¹⁹⁸ es documenta una vila de Terrades.

Martoreias ad Sancti Martini in tali capcione: ut ipsis clericis qui decantaverunt Sancti Martini predicti abeant ipsa espleta.

¹¹⁹³ FD377 (ACB 1278) *...et in ipsa ecclesia Sancti Martini, quae in hac hereditate prescripta est edificata, iussum et senioraticum, quae mihi per vocem patris mei evenit, pariter cum pratis et pascuis atque fontibus aquarum sive discursibus vendo vobis. Est quoque hec omnia prescripta in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies.*

¹¹⁹⁴ FD383 (ACB 1310) *ipsa ecclesia Sancti Martini, que in his hereditatibus prescriptas est edificata, iussum et senioraticum, quem nobis per donacionem sive liberationem tuam evenit et per ullasque voces parentorum nostrorum pariter... ..in comitatu Barchinonae, in parrochia Sancte Mariae de Martoreies,*

¹¹⁹⁵ FD413 (ACB 1711) *a l'est in terra Sancti Martini.*

¹¹⁹⁶ 1018, FD 202 (ACB1 299) *de meridie in castrum Radulfus super Martorelias sive in Pedrencus*

1058, FD313 (ACB 966) *usque directa linea Castrum Radulfo*

¹¹⁹⁷ 941, FD 136 (ACB 25) *in comitatum Barchinonense, in Valense, in terminio de Martorilias superiores vel in terminio de Martorilias subteriores.*

962, ACB 66 *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in termine Marturilias superiores.*

963, FD 143 (ACB 70) *in comitatu Barchinonensis, in Valensis, in terminio de Martorelias superiores.*

965, FD 144 (ACB 82) *in comitatu Barchinonensis, in Valensis, in terminio de Martorelias superiores.*

966, FD 145 (ACB 88) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Martorelias superiores.*

977, FD 149 (ACB 122) *in comitatum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Marturilias superiores.*

982, FD57 (ACB139) *in comitato Barchinonense, in terminio de Molledo et de Mogoda siue et de martorilias (no especifica si de dalt o de baix).*

992, FD59 (ACB 218) *in comitatum Barchinonam, infra terminio de Martorellias superiores et in uilla Terradas.*

998, FD167 (ACB 322) *in comitato Barchinona, in Vallense, in termine de Marturilias superiores.*

¹¹⁹⁸ FD59 (ACB 218) *in comitatum Barchinonam, infra terminio de Martorellias superiores et in uilla Terradas.*

51.06 Terme de Santa Maria de Martorelles de Dalt (UT386). La parròquia de Santa Maria de Martorelles és documentada en diversos diplomes en la nostra selecció el 1040 i el 1085¹¹⁹⁹, sempre és designada amb el mot *paroecia*.

En formava part el lloc, que fou vila, de Terrades, i a partir del 1075¹²⁰⁰ l'església de Sant Martí, que durant un breu espai de temps tingué parròquia pròpia. Aquesta parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹²⁰¹ i està inclosa a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

51.07 Terme de Sant Martí de Martorelles (UT389). El terme de Sant Martí de Martorelles figura en dos documents de la nostra selecció, el 1040¹²⁰² on és anomenat *terminus* i el 1058¹²⁰³ que consta com a *paroecia*. A partir del 1075 Sant Martí se situa dins la parròquia de Santa Maria de Martorelles¹²⁰⁴. No consta a les *Rationes Decimarum* ni al *Campillo*.

51.08 Vila Ricard (UT428). L'any 1058¹²⁰⁵ en l'afrontació d'unes terres situades a Martorelles es documenta una Vila Ricard.

52. Santa Maria de Palautordera

52.02 Santa Maria de Palautordera (UT337). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²⁰⁶ confirma al cenobi la possessió de l'església

---

¹¹⁹⁹ 1040, FD250 (ACB1 584) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancta Maria de Martoreles superiores.*

1040, FD251 (ACB 585) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancta Maria de Martorelles superiores, i locum que dicunt Terrades.*

1058, FD313 (ACB 966) *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles.*

1075, FD377 (ACB 1278)...*et in ipsa ecclesia Sancti Martini, quae in hac hereditate prescripta est edificata... in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies.*

1076, FD379 (ACB 1295) *in parrochia Sanctae Mariae de Martoreles.*

1077, FD383 (ACB 1310) *ipsa ecclesia Sancti Martini,...in comitatu Barchinonae, in parrochia Sancte Mariae de Martoreies.*

1078, FD388 (ACB 1332) *in parrochia Sancte Mariae de Martoreies.*

1085, FD413(ACB 1458) *in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes.*

1085, FD414 (ACB 1711) *..in parrochiam Sancte Marie de Martoreles.*

¹²⁰⁰ FD377 (ACB 1278); 1077, FD383 (ACB 1310).

¹²⁰¹ [1059-1080] FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas de Martoreles.*

¹²⁰² FD250 (ACB1 584) *in termine Sancti Martini.*

¹²⁰³ FD313 (ACB 966) *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles vel de Sancti Martini.*

¹²⁰⁴ FD377 (ACB 1278) *ipsa ecclesia Sancti Martini... Est quoque hec omnia prescripta in comitatu Barchinonae, in parrochia Sanctae Mariae de Martoreies.*

¹²⁰⁵ FD313 (ACB 966) *in comitatum Barquinona, in parrochia de Sancta Maria de Martoreles vel de Sancti Martini.* Afronta a l'est amb Vila Ricard.

(*ecclesia*) de Santa Maria, situada a la Vila Vitamínia, amb els seus delmes, primícies i oblacions. És per tant ja en aquests moments una església pròpia del monestir, que mantindrà el dret de patronat al llarg dels segles. Més tard hi ha tres deixes testamentàries en favor de Santa Maria entre el 1072¹²⁰⁷ i el 1085¹²⁰⁸. En la primera i en la del 1080¹²⁰⁹ hi ha llegats per les obres, també en la primera un altre llegat per al cementiri i en la del 1085 l'encàrrec d'una creu.

52.03 Terme de Santa Maria de Palautordera (UT461). El terme parroquial de Santa Maria no es troba documentat fins el 1092¹²¹⁰, i està inclòs a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

52.04 Vila Vitamínia (UT335). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²¹¹ confirma al cenobi la possessió de la Vila Vitamínia, amb les esglésies de Santa Maria i Sant Esteve.

52.05 Terme de Vila Vitamínia (UT336). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²¹² confirma al cenobi la possessió de la Vila Vitamínia, amb el seu terme i amb les esglésies de Santa Maria i Sant Esteve.

53. Vallgorguina

53.01 Sant Genís i Santa Eulàlia de Tapioles (UT341). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²¹³ confirma al cenobi la possessió de la

---

¹²⁰⁶ FD454 (SCV 382) *et villam Vitaminea, quod vocant Palatium, cum terminis et adiacentiis suis, et cum ipsas ecclesias s. Stephani et sancte Marie qui ibidem sunt fundatas, cum decimis et primitiis et oblationes que ad ipsas ecclesias pertinent.*

¹²⁰⁷ 1072 (ACB 1215) *ad opera Sancta Maria sestarios II ordii e caficio I vini ad novo veniente, et ad cimiterio bestiasII, et a Guifre presbiter truga I et emina I ordii ad novo. Et ad mea sepultura sestarium I ordii... ..et ad novo veniente faciat convivium de ipsa mea parte Guifre, viro meo, ad clericos Sancta Maria vel Sancti Stephani.*

¹²⁰⁸ 1085, FD415 (ACB 1459) Testament de Guillem *...concedo ad Sancta Maria ad ipsa opera de cruce, solidos IIII de plata... deixa els seus alous a la seva esposa, i després als fills ...ut dividant equaliter de prescripta medietate unde dimisi ad dicta Santcta Maria et Sancto Stephano.*

¹²⁰⁹ 1080 FD395 (ACB 1370) Testament de Guifré. *Dóna ad Sancta Maria, ad ipsa opera, asina I et solidos IIII denarii.*

¹²¹⁰ FD477 (ACB 1548) *in ipsos molendinos que dicunt Carreras... simul cum ipso manso qui hic est... in comitatu Barchinone, infra parrochia Sancte Marie Palacii, quem dicunt Vitamenie, in prenominate flumine Tordaria.*

¹²¹¹ FD454 (SCV 382) *et villam Vitaminea, quod vocant Palatium, cum terminis et adiacentiis suis, et cum ipsas ecclesias s. Stephani et sancte Marie qui ibidem sunt fundatas, cum decimis et primitiis et oblationes que ad ipsas ecclesias pertinent.*

¹²¹² FD454 (SCV 382) *et villam Vitaminea, quod vocant Palatium, cum terminis et adiacentiis suis, et cum ipsas ecclesias s. Stephani et sancte Marie qui ibidem sunt fundatas, cum decimis et primitiis et oblationes que ad ipsas ecclesias pertinent.*

¹²¹³ FD454 (SCV 382) *FD454 (SCV 382) et cellam s. Genesii et sancte Eulalie que vocant Monasterium sive Tapiolas cum terminis et adiacentiis suis.*

cel·la de Sant Genís i Santa Eulàlia, que són anomenats *Monasterium* i Tapioles amb els seus termes.

53.02 Sant Andreu de Vallgorguina (UT519). L'església de Sant Andreu de Vallgorguina no figura en la documentació de la nostra selecció però probablement estava en funcionament el segle XI.

53.03 Terme de Tapioles (UT307). L'any 990¹²¹⁴ es documenta el terme de Tapioles.

53.04 Terme de Sant Genís i Santa Eulàlia de Tapioles (UT342). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²¹⁵ confirma al cenobi la possessió de la cel·la de Sant Genís i Santa Eulàlia, que són anomenats *Monasterium* i Tapioles amb els seus termes.

53.05 Terme de Vallgorguina (UT343). La butlla atorgada per Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002¹²¹⁶ confirma al cenobi la possessió de la Vall Gregòria amb els seus termes.

54. Vallromanes

54.01 Castell de Montornès, o de Sant Miquel (UT520). No hi ha cap document de la nostra selecció que esmenti el castell de Montornès, però la torre circular que s'hi conserva ha estat datada dels voltants del 1000, i els edificis del voltant del segle XI¹²¹⁷.

54.02 Sant Vicenç de Vallromanes (UT231). L'any 972¹²¹⁸ s'executa el testament d'Ervigi, mort en pelegrinatge a Jerusalem, i que deixa a la *domus* de Sant Vicenç de Palau Almalla, al lloc anomenat Vallromanes, cinquanta sous *per signum*.

54.07 Sant Sadurní de Palau Almalla (UT233).

---

¹²¹⁴ FD158 (ACB 202) *in homitatum barchinonense, in terminio de Tapiolas.*

¹²¹⁵ FD454 (SCV 382) FD454 (SCV 382) *et cellam s. Genesii et sancte Eulalie que vocant Monasterium sive Tapiolas cum terminis et adiacentiis suis.*

¹²¹⁶ FD454 (SCV 382) FD454 (SCV 382) *et valle Gregoria cum terminis et adiacenciis suis.*

¹²¹⁷ (Bolòs, Castell de Montornès 1991).

¹²¹⁸ FD126 (ACB 102) *ad domum Sancti Vincenti martir qui est situs in Palacio Almalla ubi dicunt Valle de Romanas, solidos L per signum.*

55. Vilalba Sasserra

55.01 Santa Maria de Vulpelleres (UT397). Santa Maria de Vulpelleres es documenta en la nostra selecció l'any 1041¹²¹⁹ quan el bisbe Guislabert de Barcelona la dóna a la Canònica de Barcelona amb d'altres parròquies del Vallès, amb els seus delmes i primícies, i amb el *fisco sive mansibus* que hi ha a la parròquia.

55.02 Terme de Santa Maria de Vulpelleres (UT398). La parròquia de Santa Maria de Vulpelleres es documenta en la nostra selecció l'any 1041¹²²⁰ quan el bisbe Guislabert de Barcelona la dóna a la Canònica de Barcelona amb d'altres parròquies del Vallès, amb els seus delmes i primícies. Figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo* com a Serra, i Vilalba Sasserra.

56. Vilanova del Vallès

56.01 Sant Esteve de Vilanova (UT244). Els nombrosos esments a Sant Esteve de Vilanova són tots referents al seu terme, des de l'any 1000 fins el 1068. Aquest és designat amb el mot *terminus* en tots els casos¹²²¹, excepte el 1012 en que és anomenat

---

¹²¹⁹ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis ..., et ipsam parrochiam Sanctae Mariae Vulpelieres simul cum suis decimis et primitiis integrer et cunctis eius pertinentiis et adiacentiis, pariter cum ipso fisco sive mansibus qui sunt infra eiusdem parrochiam.*

¹²²⁰ FD256 (ACB 595) *quarundam parrochiis, quae sunt in comitatum barchinonensis, in Vallense vel in subscriptis ceteris locis ..., et ipsam parrochiam Sanctae Mariae Vulpelieres simul cum suis decimis et primitiis integrer et cunctis eius pertinentiis et adiacentiis, pariter cum ipso fisco sive mansibus qui sunt infra eiusdem parrochiam.*

¹²²¹ 1000, FD131 (ACB 347) *in terminio de Sancti Stefani de Villanova.*

1012, FD190 (ACB 187) *in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in villa Meritaze.*

1017, FD199 (ACB 266) *in pago barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova.*

1029, FD455 (ASA 30) *in chomitum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova, intus Vale Concesdlo.*

1032, FD222 (ASA 36) *in chomitato Barquinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova sive per villa que nuchupant Meritaze.*

1033, FD226 (SLM 243) *in pago Barchinonense, in Vallense, in terminio de Gavallan seu Villa Nova iusta Sancti Stephani.*

1035, FD231 (ACB1 523) *in pago barquinonense, in Vallense, in termine de Sancti Stefani de Villanova, in locum quod dicunt ipsa Riba.*

1041, FD257 (ACB1 596) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, ad ipsum lochum que dichunt Ardegna.*

1048, FD 279 (ACB1 742) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in lochum que dicunt Villa Meritaze.*

1053, FD291 (ACB1 835) *in chomitato Barchinona, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, sive in villa Meritade.*

1068, FD352 (ACB1 1156) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sancti Stefani de Villanova, ad ipsa Cassanya.*

*paroecia*¹²²². Dins el terme se situen la vila Rovira (UT246) i la vila Merdàs (UT245). La parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹²²³, i figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

L'edifici és documentat en dues afrontacions de terres dels anys 1029 i 1033¹²²⁴ i actualment és conegut com Santa Quitèria.

56.03 Terme de Sant Esteve de Vilanova (UT243). El terme de Sant Esteve de Vilanova està documentat des de l'any 1000 fins el 1068, designat amb el mot *terminus* en tots els casos¹²²⁵ excepte el 1012 en que és anomenat *paroecia*¹²²⁶. Dins el terme se situen la vila Rovira (UT246) i la vila Merdàs (UT245). La parròquia està inclosa en la relació de franqueses que Ramon Berenguer I concedí a Renard i Ramon Guillem (de Montcada)¹²²⁷, i figura a les *Rationes Decimarum* i al *Campillo*.

---

¹²²² FD187 (ACB 172) *in chomitato barchinonense, in Valense, in parrochia Sancti Stephani de Villanova, in locum que dicunt Valle Luparia.*

¹²²³ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ... et ipsas de Sancti Stephani de Vilanova.*

¹²²⁴ 1029, FD455 (ASA 30) *in vinea de Sancti Stefani.*

1033, FD226 (SLM 243) *in pago Barchinonense, in Vallense, in terminio de Gavallan seu Villa Nova iusta Sancti Stephani.* Afronta a l'est *in via qui pergit ad domum Sancti Stephani.*

¹²²⁵ 1000, FD131 (ACB 347) *in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in valle Arnulfi, sive in villa Meritaze, vel ad ipsa Ruvira.*

1012, FD190 (ACB1 187) *in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in villa Meritaze.*

1012, FD191 (ACB1 190) *in chomitato Barchinona, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in villa Meritaze.*

1017, FD199 (ACB1 266) *in pago barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, ad ipsum locum que vocant Frexanum, ad ipsa Ruvira.*

1029, FD455 (ASA 30) *in chomitum Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova, intus Vale Concesdlo.*

1032, FD222 (ASA 36) *in chomitato Barquinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova sive per villa que nuchupant Meritaze.*

1035, FD231 (ACB1 523) *in pago barquinonense, in Vallense, in termine de Sancti Stefani de Villanova, in locum quod dicunt ipsa Riba.*

1039, FD248 (ACB1 582) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova, in lochum quem dichunt Ardegna.*

1041, FD257 (ACB1 596) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, ad ipsum lochum que dichunt Ardegna.*

1048, FD279 (ACB 742) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in lochum que dicunt Villa Meritaze.*

1053, FD291 (ACB1 835) *in chomitato Barchinona, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Vilanova, sive in villa Meritade.*

1068, FD352 (ACB1 1156) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sancti Stefani de Villanova, ad ipsa Cassanya.*

¹²²⁶ FD187 (ACB 172) *in chomitato barchinonense, in Valense, in parrochia Sancti Stephani de Villanova, in locum que dicunt Valle Luparia.*

¹²²⁷ [1059-1080], FD464 (ACA2 116) *qui sunt in subtas nominatas parrochias: ...et ipsas de Sancti Stephani de Vilanova.*

56.04 Vila Merdàs (UT245). La vila Merdàs es documenta en diversos diplomes de la nostra selecció durant la primera meitat del segle XI¹²²⁸ en el terme de Sant Esteve de Vilanova. L'any 1012¹²²⁹ s'hi situen diverses cases.

56.05 Vila Rovira (UT246). La Vila Rovira es documenta l'any 1000¹²³⁰ dins el terme de Sant Esteve de Vilanova.

56.06 Terme de Gavallan (UT380). Una terra situada dins la Vila Nova, al costat de Sant Esteve és localitzada l'any 1033¹²³¹ dins el terme de *Gavallan*, que sembla equiparar-se al terme de Vilanova. En la zona hi ha uns quants topònims que inclouen el nom Galvany, sobretot prop de Sant Quitèria.

56.07 Castell de Palou (UT267). L'any 931¹²³², en l'acta de consagració de Sant Sadurní de la Roca, un dels límits del seu terme afronta amb el *castello de Palaciolo*.

56.10 Terme de Vilanova (UT381). Un sol document de la nostra selecció, de l'any 1033¹²³³ fa referència a un terme de Vilanova sense fer esment de Sant Esteve, tot i que immediatament s'esmenta l'església. En el mateix document sembla que es fa servir indistintament el nom de Galvany i Vilanova.

56.11 Vila Nova de la Roca (UT521). La Vila Nova de la Roca sempre figura en la nostra selecció documental vinculada a l'hagiotopònim de Sant Esteve (UT244).

---

¹²²⁸ 1000, FD131 (ACB 347) *in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in valle Arnulfi, sive in villa Meritaze, vel ad ipsa Ruvira.*

1012, FD190 (ACB 187) *in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in villa Meritaze.*

1012, FD191 (ACB 190) *in chomitato Barchinona, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in villa Meritaze.*

1032, FD222 (ASA 36) *in chomitato Barquinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villa Nova sive per villa que nuchupant Meritaze.*

1048, FD279 (ACB 742) *in chomitatum barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in lochum que dicunt Villa Meritaze.*

1053, FD291 (ACB 835) *in chomitato Barchinona, in Vallense, in terminio de Sancti Stefani de Vilanova, sive in villa Meritade.*

¹²²⁹ FD191 (ACB 190).

¹²³⁰ FD131 (ACB 347) *in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in valle Arnulfi, sive in villa Meritaze, vel ad ipsa Ruvira. Afronten a l'est in ipsa predicta villa que dicunt Ruvira, al sud in alveo Mugente.*

¹²³¹ FD226 (SLM 243) *in pago Barchinonense, in Vallense, in terminio de Gavallan seu Villa Nova iusta Sancti Stephani. Afronta a l'est in via qui pergit ad domum Sancti Stephani.*

¹²³² FD 451 (ACA 102).

¹²³³ FD226 (SLM 243) *in pago Barchinonense, in Vallense, in terminio de Gavallan seu Villa Nova iusta Sancti Stephani. Afronta a l'est in via qui pergit ad domum Sancti Stephani.*

57. Riells i Viabrea

57.01 Sant Martí de Riells (UT522). L'església de Sant Martí de Riells no figura en cap document de la nostra selecció però sembla que ja hauria estat edificada el segle XI¹²³⁴.

---

¹²³⁴ *Catalunya Romànica* Vol. V, pp. 316-317.

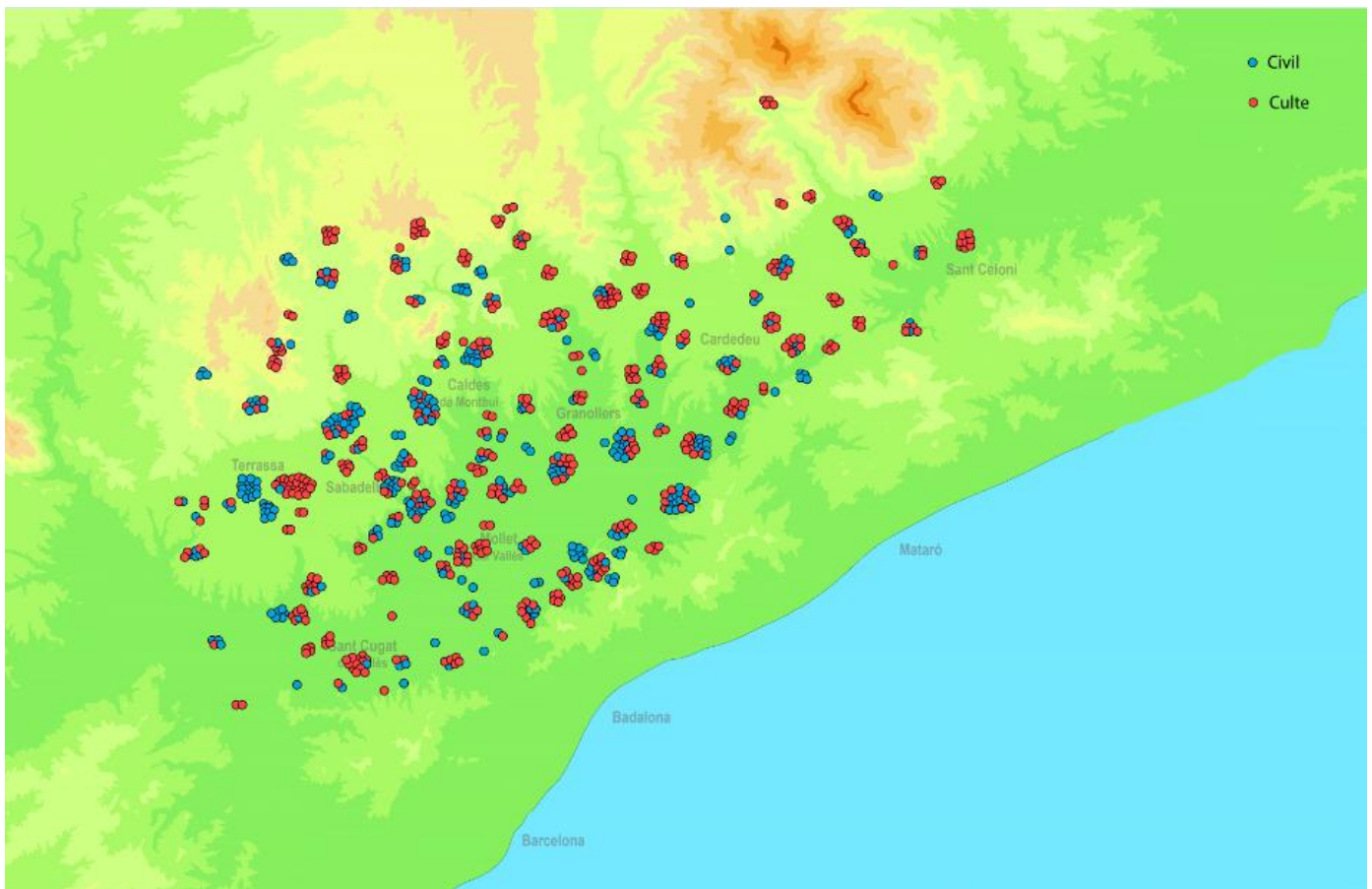

Conclusió topografia

L'estudi topogràfic del territori escollit ha donat com a resultat la individuació de 521 registres d'unitats topogràfiques, dels quals hem pogut determinar que en sis casos hi ha una duplicitat i dos registres corresponen a una mateixa unitat.

D'aquestes 515 unitats topogràfiques 120 no han estat cartografiades ja que no hi havia la plena certesa de la seva localització, de tal manera que se n'han pogut cartografiar un total de 395.

Localitzades sobre la base cartogràfica, aquestes UT mostren els topònims referenciats pels escriptors, que en la immensa majoria dels casos són l'únic indici geogràfic que tenim sobre la seva activitat. No vol dir que l'escriptor residís físicament en un d'aquells indrets, només que a ell li eren encomanats els diplomes que els esmenten.

Com es pot apreciar al mapa general d'UT pràcticament n'hi ha a tota l'àrea estudiada, amb una important absència a la zona d'orografia més complicada, el Montseny. Això mostra que l'activitat dels escriptors estudiats abasta la gairebé totalitat del territori estudiat.

4.- CONCLUSIONS. ELS ESCRIVANS, INSTRUMENTS DE TRANSFORMACIÓ SOCIAL PEL PODER DE LA PARAULA ESCRITA

4.1 On són

A partir de la documentació conservada no podem saber on vivien els escrivans que la redactaren, però per informacions directes i indirectes sí que podem saber amb quins llocs hi van mantenir relació.

En alguns documents s'explicita el lloc on va ser redactat, de manera que podem suposar que l'escrivà, que dóna fe de l'acte realitzat, s'hi trobava present.

A la resta de diplomes no figura el lloc de redacció, però podem afirmar una relació de l'escrivà amb els llocs que hi consten a través dels autors o dels receptors dels béns objecte de transacció.

4.1.1 Llocs on s'han escrit els documents

En general els documents no indiquen el lloc on han estat redactats, ja que jurídicament no és necessari per a les vendes. Només 31 dels documents de la nostra selecció inclouen aquesta referència geogràfica. D'entre aquests, una venda que fan els comtes de Barcelona el 1026¹²³⁵ al prevere Ricard, sota condicions molt especials, ja que es produeix com a compensació de les ferides que va patir en voler ser assassinat pels fills d'un tal Fruila. En aquest cas l'escrivà Joan especifica que el document fou escrit el dia de Sant Joan a l'església de Santa Eulàlia. Pel context pot ser Santa Eulàlia d'Ègara.

La resta de documents corresponen a diverses tipologies jurídiques. Els de més envergadura són el precepte promulgat per l'emperador Lotari a Laon el 968 i la butlla atorgada a Roma pel papa Silvestre II al monestir de Sant Cugat el 1002. Evidentment, es tracta de diplomes elaborats per les cúries imperial i papal¹²³⁶.

El Palau Episcopal de Barcelona és el marc solemne on, l'any 1027 (FD322), dos germans resolen un litigi sobre certes propietats al Vallès subscriuint una definició de béns de l'un en favor de l'altre, en presència dels bisbes de Vic i Barcelona. Aquest edifici correspon al que després serà part del Palau Reial Major de Barcelona.

Els juraments sacramentals d'un testament són la tipologia documental que sempre ha de recollir on s'ha fet l'acte, ja que cal especificar sobre quin altar ha estat jurat el

---

¹²³⁵ FD207.

¹²³⁶ FD66, FD454.

testament. Un total de 18 documents responen a aquest tipus, 15 dels quals en esglésies del Vallès, dos a Sant Just i Pastor de Barcelona i un a Eramprunyà.

Les actes de consagració, per la naturalesa de l'acte, fan constar el lloc on es produeix. En la nostra selecció documental tenim les de Sant Esteve de Parets, Sant Sadurní de La Roca, Sant Genís de l'Ametlla, Sant Salvador d'Arraona i Sant Martí de Sorbet¹²³⁷.

Dos documents, l'acta d'una audiència pública i una donació dels anys 1056 i 1063, especifiquen que aquests actes tingueren lloc davant l'església de Sant Julià d'Altura¹²³⁸. El 996 havia tingut lloc un altre judici davant l'església de Sant Pere de Rubí¹²³⁹.

En conclusió, només sis documents especifiquen haver estat escrits fora de la nostra zona d'estudi, i en tres d'ells es tracta de cúries, la imperial, la papal i l'episcopal de Barcelona. Els altres 27 documents foren redactats per deixar constància d'actes esdevinguts en esglésies o davant d'aquestes. Fins el 1026 les referències són gairebé només les dotalies d'esglésies i un judici. A partir d'aquesta data, i sobretot a partir del 1038, sovintegen els juraments sacramentals fets sobre altars d'esglésies, i les referències directes a aquestes

4.1.2 Llocs que s'esmenten en els documents

La immensa majoria dels documents no conté cap referència directa del lloc on foren escrits, però sí referències territorials per situar els béns objecte de transacció. En l'apartat 4.6.2 tractarem de com situen aquests béns en l'espai, aquí ens limitarem a determinar quina és la seva distribució geogràfica.

Els béns que són objecte de transacció en la documentació estudiada se situen de manera genèrica, pràcticament sempre, dins dels límits del comtat de Barcelona. En un segon nivell de precisió en la localització es fa referència a un topònim que designa un territori i finalment es descriu l'emplaçament exacte on es troba. Molts d'aquests emplaçaments són impossibles de localitzar, ja que es descriuen a partir d'accidents geogràfics o vies sense nom.

Podem identificar sense gaire dificultat els topònims que designen espais més o menys delimitats i que per a l'escrivà són una part reconeixible del comtat de Barcelona. A l'hora de fer les fitxes d'Unitat Topogràfica hem volgut recollir de manera exhaustiva aquests darrers topònims, i els microtopònims que per alguna singularitat

---

¹²³⁷ FD34,378,451,452,492.

¹²³⁸ FD302,325.

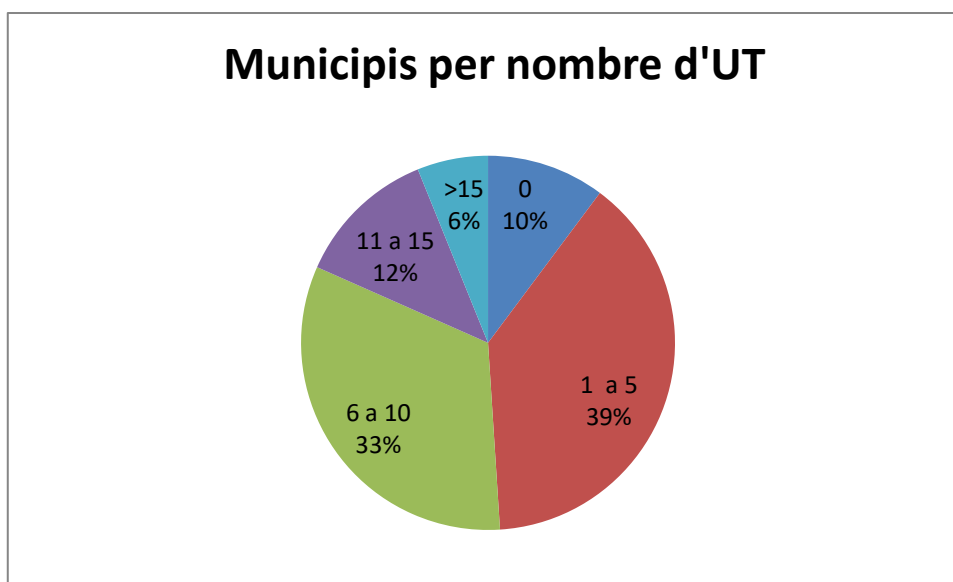
¹²³⁹ FD112.

són fàcilment localitzables (edificis, vies amb nom propi, àrees de residència...) i significatius en el territori.

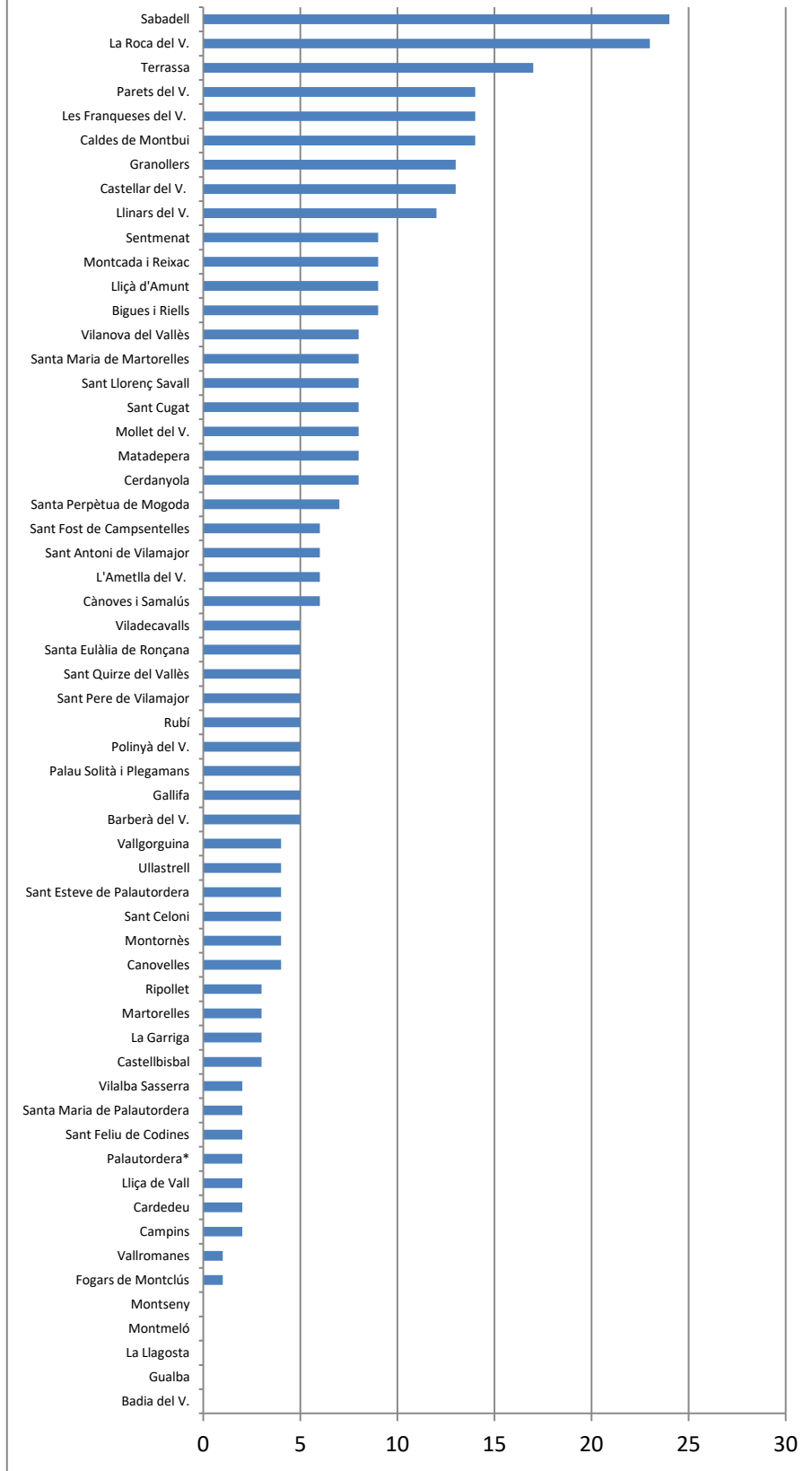
La documentació de la nostra selecció fa referència a 366 topònims dins del territori estudiat que hem pogut localitzar gairebé en la seva totalitat. Hi ha topònims situats a 53 dels 58 municipis de l'àrea estudiada. Tres d'aquests municipis són de superfície molt reduïda, Montmeló, Badia del Vallès i La Llagosta, essent aquests dos darrers de recent creació. Constatem que hi ha molt pocs topònims documentats a l'àrea del Montseny, tant que als municipis de Montseny i Gualba no n'hi ha cap, i a la resta una representació ben minsa. Aquesta absència de documentació es pot deure a qüestions relacionades amb la transmissió de la documentació (probablement a l'arxiu dels Vescomtes de Cabrera hi ha documents originals no publicats), però també pot ser que en aquella zona es fes un nombre de transaccions sensiblement més baix.

En 19 municipis hi ha entre 1 i 5 unitats topogràfiques (UT) i en 16 municipis n'hi ha de 6 a 10 UT. Sis municipis en tenen d'onze a quinze, i tres municipis més de 15, arribant als 23 a La Roca del Vallès i 24 a Sabadell.

La majoria de municipis, 30 de 58, tenen entre 4 i 9 UT documentades dins el seu terme. Per això considerem que, excepte als municipis de l'entorn del Montseny, en tot l'àmbit territorial estudiat, va haver-hi escrivans actius els segles X i XI, i que llur activitat no es veu circumscrita a cap zona en exclusiva.

Unitats topogràfiques

4.1.3 Llocs on estan els escrivans

La qüestió més interessant és saber on estan habitualment els escrivans, si tenen un àmbit d'actuació ordinari, o si canvien de lloc.

D'alguns tenim la certesa del lloc des d'on escriuen. Es tracta dels curials, com el notari Pere, que el 1002 escriu a Roma la Butlla que el Papa Silvestre II lliura al monestir de Sant Cugat per confirmar-li els seus béns. És també el cas d'Oleguer (FE105), que el 1093 és prebòsit de la Canònica de Barcelona, d'on més endavant serà bisbe. I sobretot del levita i jutge Bonshom (FE125), personatge de la màxima importància en la Barcelona d'inicis del segle XI, organitzador d'una veritable escola jurídica i editor del *Liber Iudicum Popularis*¹²⁴⁰.

D'altres es coneix bé l'origen per tractar-se de monjos, com l'abat Odger de Sant Llorenç del Munt (FE104), que redacta múltiples escriptures vinculades al cenobi. També el monjo Benet (FE68) és de Sant Llorenç; el monjo Guifré (FE136) es pot situar al monestir de Sant Cugat.

Uns pocs escrivans, laics o clergues seculars, subscriuen nombrosos documents, i també en d'altres diplomes ja sigui com actors, receptors o testimonis. Són aquests els que ens permeten tenir una imatge més rica de la gran majoria d'escrivans que només subscriuen un o dos documents.

El laic més ben documentat és Baió (FE121), actiu entre el 973 i el 996. Hem localitzat 15 documents subscrits per ell, i 11 on hi consta sense ser-ne l'escrivà. Són aquests darrers els que permeten establir els seus vincles familiars i localitzar-lo geogràficament. En el darrer dels documents, del 997, el seu fill el prevere Guadamir vendrà una part important de les seves propietats, situades entre Jonqueres i Sobarber, a l'actual terme de Sabadell¹²⁴¹, prop d'on des del segle XIV es documenta el molí de Baiona, topònim que pot estar relacionat amb el personatge que exercia d'escrivà¹²⁴².

Baió escriu molts documents per al monestir de Sant Llorenç del Munt, començant per la donació efectuada pel comte Borrell el 973 d'un gran alou a Nespla (Mura)¹²⁴³. També escriurà diversos documents per al monestir de Sant Cugat referents a Valldoreix, Vilalba i Togores. D'altres documents que contenen transaccions entre particulars es localitzen a Terrassa, Castellar i Jonqueres.

Entenem, per tant, que l'escrivà Baió vivia i tenia la seva família en l'actual zona de Togores, a Sabadell, però que exerceix com a escrivà en diversos llocs, al servei dels monestirs de Sant Llorenç i Sant Cugat i diversos particulars. Probablement els

---

¹²⁴⁰ El levita i jutge Bonshom ha estat ben estudiat per A. M. Mundó (Alturo, 2003, p. 101-117).

¹²⁴¹ FD38 (SLM90).

¹²⁴² Cardús i Florensa, 2000, p. 25.

¹²⁴³ FD16 (SLM42).

documents referits a llocs més allunyats (Mura, Vilalba...) són redactats físicament als monestirs.

4.2 Per què ho escriuen

En el dret visigòtic l'acte jurídic pren validesa en el moment de ser escrit i signat, de tal manera que el document que el recull, si respecta unes normes concretes, no és només probatori sinó sobretot dispositiu. El Liber iudiciorum així ho recull: *Scripture, que diem et annum habuerint evidenter expressum atque secundum legis ordinem cosncripte noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles firmitat*¹²⁴⁴.

El document és per tant el contracte en si mateix, i la seva conservació és indispensable per demostrar la propietat dels béns objecte de transacció¹²⁴⁵.

4.3 Per a qui ho escriuen

Com vèiem anteriorment la immensa majoria dels documents dels segles X i XI conservats en els nostres arxius tenen una naturalesa jurídica que els converteix en instruments de l'acte que s'executa. En tenir un caràcter dispositiu, i no merament probatori les persones que participen de l'acte jurídic ho fan a través del document que signaran de manera autògrafa o delegada en l'escrivà¹²⁴⁶.

Autors i receptors són els interessats i afectats per la redacció del document. Encarreguen a l'escrivà que apliqui el formulari adequat perquè amb una forma jurídica correcta l'acte executat sigui vàlid. Això implica que autors i receptors necessàriament són individus capacitats pel dret per fer les transaccions, i han de trobar-se en situació de poder-les fer. Com que la immensa majoria de documents es refereixen a drets de domini sobre la terra, només apareixeran individus lliures, majors d'edat i propietaris de béns.

Hem d'alertar aquí de la temptació que suposa voler descriure el conjunt de la societat a partir de les persones que apareixen als documents. Aquells que no estan capacitats per participar en una transacció de drets de domini sobre la terra per definició són invisibles per a la documentació que estem estudiant. D'una part, els no lliures. D'altra part, els que exploten recursos no susceptibles de transacció amb un instrument jurídic escrit, en activitats com la ramaderia, la pesca, la cacera, les mines, les pedreres, els boscos... i les activitats comercials que es duïen a terme als mercats. Totes aquestes activitats gairebé no han deixat un rastre escrit però tenim constància que existien.

---

¹²⁴⁴ *Liber iudiciorum*, II, 5, 1.

¹²⁴⁵ Salrach, 2009, p. 329-330.

¹²⁴⁶ P. Bonnassie 1981, 421-423.

4.3.1 Autors

Anomenem “autor” a la persona que encarrega el document. La major part d’actes jurídics que hem conservat són compra-vendes que prenen sempre la forma de venda, i per tant el venedor és el que parla en primera persona. El mateix passa amb les donacions.

Existeix una gran diversitat d’autors dels documents: hi ha homes i dones, clergues, monjos i laics, membres de l’alta noblesa (inclosos els mateixos comtes) i personatges que semblen poc importants, individus lletrats (una minoria) i d’altres que no poden escriure el seu nom... En molt pocs casos hom pot identificar clarament de qui es tracta i establir vincles familiars.

4.3.2 Receptors

El receptor figura en el document com el subjecte beneficiari de l’acte jurídic de l’autor. Probablement, en molts casos, qui pren la iniciativa és el receptor, però la fórmula jurídica emprada situa l’autor com a origen de l’acció executada.

De la mateixa manera que en els autors, hi ha una gran varietat de receptors. Cal destacar l’abundància d’institucions eclesiàstiques, particularment monestirs, en els testaments, a causa de les deixes piadoses.

4.3.3 Testimonis

Perquè un acte jurídic sigui vàlid ha de ser fet en presència, al menys, de dos testimonis que subscriuran el document. Mentre que d’autors i receptors es donen algunes dades geogràfiques i familiars que poden ajudar a identificar-los, els testimonis només signen amb el seu nom i la seva condició eclesiàstica, o en el cas de l’alta noblesa, llur títol. En alguns casos ha estat possible identificar escrivans que actuen com a testimonis en actes que no redacten ells mateixos. Això és possible gràcies a la signatura autògrafa acompanyada del signe distintiu.

Les dones no semblen tenir la capacitat de donar testimoni, ja que mentre figuren sovint com a autores o receptores de diplomes, no hi ha cap dona que subscrigui un document com a testimoni de l’acte efectuat.

4.4 De què escriuen: els béns objecte de l'escriptura

En la nostra selecció documental hem pogut distingir fins a setze tipus documentals diferents que hem descrit més amunt. La gran majoria d'aquests tipus (vendes, testaments, permutes, donacions...) es redacten per intercanviar certs béns sota una forma jurídica. A més, aquests tipus documentals són els més abundants, i representen, aproximadament, el 90% dels diplomes estudiats.

Les transaccions de drets sobre béns arrels són les més habituals, ja sigui sobre superfícies agrícoles (terres conreades o amb arbres fruiters), o edificis, com habitatges o instal·lacions per al treball agrícola (casals i molins). La pràctica totalitat de les vendes, donacions, permutes i empenyoraments fan referència a aquest tipus de béns.

Els testaments i les tipologies documentals que hi van associades (execucions testamentàries i publicacions sacramentals) contenen una varietat molt més gran de béns objecte de transacció. Així, a part dels béns arrels, hi trobem sovint referències a animals (quasi exclusivament òvids i èquids) i a objectes molt diversos: indumentària i teixits, mobiliari, armes, eines, llibres... caracteritzats sempre per ser molt preuats. En alguns testaments i empenyoraments es fa referència a productes agrícoles, particularment cereals.

En uns pocs casos trobem que el bé objecte de transacció és el donant mateix: es tracta sempre d'oblacions religioses per les que l'autor del document es consagra a una església¹²⁴⁷.

4.5 De què no escriuen

La immensa majoria dels documents que formen part de la nostra selecció fan referència a transaccions de drets sobre la terra entre persones particulars o institucions. En alguns casos es posa per escrit la propietat d'objectes o animals, especialment en els testaments, o serveis a prestar, particularment en els convinences.

És notable l'absència de transaccions amb béns dels que tenim constància de la seva existència. L'explotació de certs recursos naturals, siguin d'origen geològic (pedreres, graveres, mines), vegetal (fagines, recol·lecció de fruits, ús de pastures...) o animal (cacera, pesca, ramats...) que certament estaven en ús no consta en la documentació. Sembla que els únics recursos naturals, els drets sobre els quals interessa controlar a través de la documentació, són la terra conreada o plantada i l'aigua.

---

¹²⁴⁷ Resulten molt interessants les oblacions de Fortuny, de l'any 919 i del prevere Ramon, del 1076. 919, FD125 (ACB 8) Fortuny es dona ell mateix *in domo Sancta Maria* (de Llinars) *cum omnem facultate mea, cum meo kauallo, cum suo freno et sella, qum omnem mea sustancia de terras uel uineas et una mansiones, cum ipsas curtes et ortos...* 1076, FD381 (ACA2 64) Ramon, sacerdot, es dona *me ipsum, tam animae quam corpus, et omnes facultas quod mihi pertineere possint Salvatori nostro domino Iesu Christo, cuius ecclesia sita atque consecrata est in comitatu Barchinonense, in Vallense, infra terminos Arrahonense, ut ego ibi serviam diebus ac noctibus vitae meae et proprietas mea vel que augmentare possim fiat proprietas eiusdem matris ecclesiae aput me ipsum...*

Les vies de comunicació (camins, calçades, ponts...) són esmentats sovint en les afrontacions, però no són mai objecte de transacció.

L'existència d'un comerç, ja sigui de llarg o curt abast, queda documentada en els mercats, almenys a Sabadell i Granollers, i l'interès dels senyors en promoure'ls. Només en un document del 1064 es fa referència a drets sobre el comerç¹²⁴⁸.

No hi ha cap referència a esclaus o captius.

4.6 Com situen les coses de les que escriuen

4.6.1 En el temps

Durant els segles X i XI els documents redactats al comtat de Barcelona empren el tradicional mètode de còmput del temps a partir del regnat dels monarques francs. Només en uns pocs documents vinculats a la Seu Apostòlica o al bisbe es fan servir còmputs alternatius, indicció, era hispànica i any de l'encarnació.

4.6.2 En l'espai

Com hem vist, la immensa majoria dels documents de la nostra selecció són transaccions de béns arrels que en descriure'ls han de ser situats geogràficament. Una forma ordinària de localitzar un bé està ben definida en el formulari conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó procedent de Ripoll, datable segons Zimmermann, del tercer quart del segle X. En ell es proposa indicar els següents referents geogràfics (l'adjectiu *illo* marca el lloc on caldrà posar el topònim):

“Et est ipse alodus in comitatu *illo*, in loco *illo* uel *illo*, infra terminos de castro *illo*”¹²⁴⁹.

En canvi, a la majoria dels documents de la nostra selecció l'ordre seguit és un altre. Darrera de la indicació del comtat (sempre el de Barcelona) es dona informació no del lloc, sinó del *castrum*, de la *villa* o del terme on se situa el bé. Així ho veiem en tota la sèrie, tant en alguns dels documents més antics com dels darrers que hem treballat

---

¹²⁴⁸ 1064, FD327 (ACA1 615) Guillem Bernat i la seva esposa Ermengarda donen en feu a Arbert Bernat *de ipso mercato de Sancto Salvatore in unam mesuram ipsam terciam partem . Et de ipsa ledda qui in antea exierit de ipso mercato, donant ei de hoc quod Guilielmus et Ermengardis iam dicti tenerint ad illorum dominicum ipsam terciam partem.*

¹²⁴⁹ Zimmermann, 1982, p. 76.

- 912 *in comitato Barchinonense, in kastro kastellare*¹²⁵⁰.
- 919 *in comitato Barchinonense, in Vallense, in villa Linares vel in eius terminem*¹²⁵¹.
- 1093 *in comitatum Barchinona, infra termine Terracia, in locum que vocant Salomo*¹²⁵².
- 1100 *in comitatu Barchinonae, in terminis Terracie, in loco qui vocatur Villafilar, in ipsa Petrosa*¹²⁵³.

En el primer document, del 904¹²⁵⁴, l'acta de consagració de l'església de Sant Esteve de Parets, s'ometen la major part de referents:

Ecclesiam Sancti Stephani quae est situm in loco Vallense, prope flumine Tenes.

El mateix document defineix el terme de la *paroecia* de Sant Esteve, que a partir d'ara inclourà un seguit de *villae*. Veiem doncs que pot haver-hi estructures territorials intermèdies, ja siguin parròquies, castells com el de Terrassa o altres demarcacions difícils de definir com la de Caldes (de Montbui) que sembla ser alguna cosa més que una mera descripció topogràfica

944, *in comitato Barch., in Vallense, in locum Kaldense, in villare de Anlani*¹²⁵⁵.

Veiem com en alguns casos un topònim emprat per designar un lloc puntual integrat en una demarcació territorial, al cap d'un temps es documenta designant ell mateix una demarcació territorial. És el cas per exemple de Llacera (Sant Llorenç Savall), que el 956 apareix dins del terme del castell de Terrassa

956, *in comitatum Barchilonensis in terminio Terracensis in Lacera prope Sancto Laurencio*¹²⁵⁶.

i al cap de cinc anys consta com un terme en si mateix:

961, *in comitato Barchinonensis in terminio Lacera in locum Salas que dicitur Saluignana*¹²⁵⁷.

¹²⁵⁰ FD67 (ACA Sentmenat B.1).

¹²⁵¹ FD125 (ACB 8).

¹²⁵² FD482 (SLM 488).

¹²⁵³ FD495 (AHT 89) .

¹²⁵⁴ FD34.

¹²⁵⁵ FD138 (SCV 23).

¹²⁵⁶ FD1 (SLM 15)

¹²⁵⁷ FD10 (SLM 24)

Pel que podem deduir que ha estat creada aquesta nova demarcació desmembrant-la de castell de Terrassa.

El formulari de Ripoll a que fèiem referència més amunt preveu també la descripció del bé arrel a partir de les afrontacions que tingui amb d'altres propietats o element orogràfics significatius, ordenant-les habitualment segons els quatre punts cardinals¹²⁵⁸.

Podem distingir per les seves funcions tres tipus de lloc que genera una demarcació territorial, els llocs de residència, les fortificacions i es llocs de culte.

4.6.2.1 Llocs de residència: les villae i llurs termes

Durant el segle X i part del segle XI la forma més habitual de situar un bé arrel en l'espai és referint-lo a una *villa*, o més específicament al seu terme. El mot *villa* designa en el vocabulari carolingi una demarcació territorial de tipus civil centrada en un punt que sovint és interpretada com a nucli de població. Hi ha molts dubtes a l'hora d'interpretar en què consistien exactament aquestes viles, la seva funció i la seva morfologia¹²⁵⁹. L'arqueologia no aporta molta més informació, i tot i haver-se fet moltes intervencions en els darrers anys no hi ha una visió clara de en què consisteix una vila¹²⁶⁰.

En la nostra selecció de diplomes hem documentat fins a 59 d'aquestes viles. L'acta de consagració de Sant Esteve de Parets, del 904 (FD34) dibuixa un espai ocupat per nou viles i un *villarunculus* que quedaran englobats en la parròquia. Es tracta però d'una excepció. Normalment les viles no són incloses en termes parroquials. El més habitual però és esmentar la vila o el seu terme immediatament després del comtat de Barcelona.

En uns pocs casos la vila es troba inclosa dins d'un terme més gran, com la *Villa Zocua* (Can Viloca, UT470) i la *Villa de Alii* (UT383) als termes de Terrassa i Castellar respectivament, però que no semblen haver estat veres demarcacions territorials.

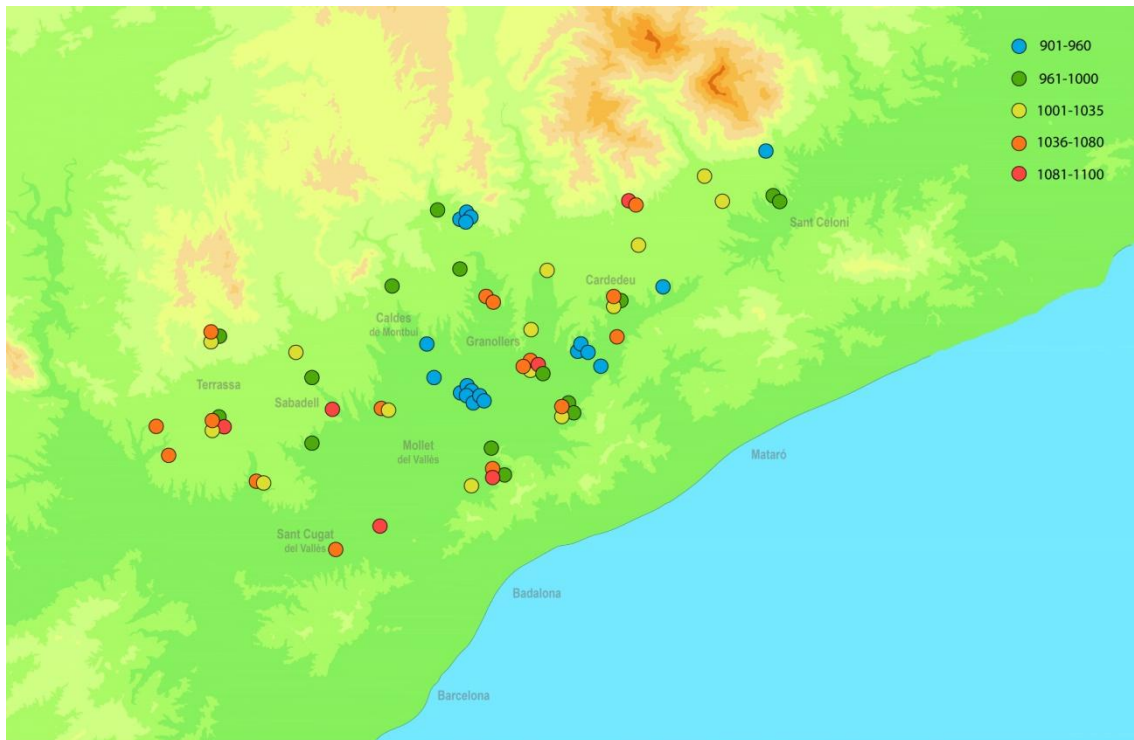
A partir del primer terç del segle XI els béns se situen cada cop menys emprant el marc referencial de la vila, i el seu ús va decaient en favor d'altres demarcacions territorials.

---

¹²⁵⁸ Et abet afrontaciones *illam* et *illam*. Quantum infra istas **III**or afrontaciones includit sic, uindimus uobis ipsum nostrum alodem ... et cetera. (Zimmermann, 1982, p. 76).

¹²⁵⁹ J. M. Salrach fa un acurat estat de la qüestió el 1998 (J. M. Salrach 1998). Posteriorment un treball de Folch, Gibert i Martí torna a tractar el tema també a la llum de l'arqueologia (2009).

¹²⁶⁰ J. Roig descriu així l'estat de l'estudi arqueològic: *El actual conocimiento arqueológico de los asentamientos campesinos altomedievales entre los siglos VIII, IX y X es, por ahora, muy limitado y parcial. Especialmente por lo que respecta al período de conquista y dominio islámico y carolingio, así como la primera época condal. De estos asentamientos y poblados disponemos de menos datos arqueológicos y de muchos yacimientos excavados en extensión, en comparación con el período de la antigüedad tardía. En consecuencia, tenemos un menor número de asentamientos completos y un mayor desconocimiento de sus estructuras y partes integrantes.* (Roig, 2009).

Ús del mot *Villa* els segles X i XI

4.6.2.2 Fortificacions: els castra i llurs termes

Un dels elements més característics del paisatge medieval són les fortificacions. Torres i castells distribuïts per tot el territori serveixen de base a grups d'homes armats per controlar la població en nom d'un senyor. Relativament poc documentades durant el segle X, sis en total, contrasta amb la trentena de fortificacions que trobem al segle XI, sense comptar les que es coneixen arqueològicament i no han deixat rastre escrit.

De tots aquests, només figuren set castells associats a un terme en la nostra selecció documental. Aquest s'empra per situar-hi els béns objecte de transacció en els diplomes que hem estudiat, ja sigui en el seu interior o en una afrontació.

Alguns dels documents més antics de la nostra selecció mostren la presència dels primers termes castrals. Així ho constatem el 912 el del Castell de Castellar (UT9) i el 920 del Castell de Terrassa (UT104), aquest documentat des del segle IX¹²⁶¹.

Durant el segle XI també trobarem en la nostra selecció referències als termes dels castells de Rubí¹²⁶², Castellbisbal¹²⁶³, Arraona (UT59) des del 1054¹²⁶⁴, El Far¹²⁶⁵ i Barberà (UT433) des del 1066¹²⁶⁶.

¹²⁶¹ 912, FD67 (Sentmenat B.1) *in comitatu Barchinonense, in kastro kastellare*. FD51 (ACB9) *in comitatu Barchinonense, in apenditio de castrum Terracia, in locum que uocant Palatio Fracto*.

¹²⁶² UT318, des del 1002, FD454 (SCV 382) Butlla de Silvestre II. *L'alou del monestir termena a l'oest infra terminos de Agualonga vel de castrum Rivo Rubeo; de parte vero circi affrontat in terminos de Teracia vel de castro Rivo rubio*.

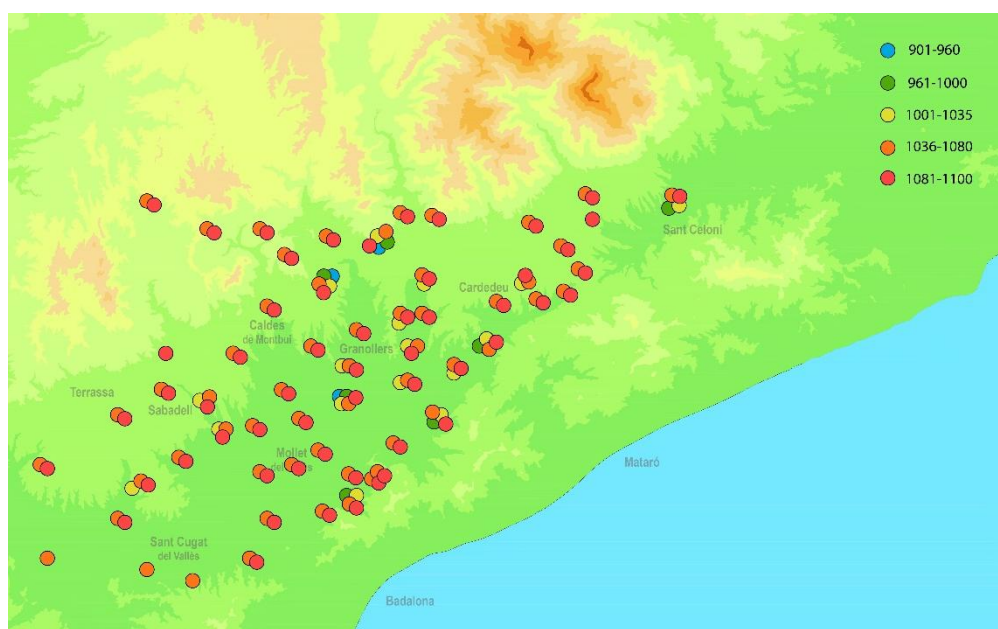
¹²⁶³ UT127, des del 1039, FD247 (SLM 290).

¹²⁶⁴ UT59, des del 1054, FD299 (ACA1 435).

Com veiem l'ús d'aquestes demarcacions centrades en una fortificació és constant. La manera de designar-les varia segons el document, podem trobar que s'esmenti directament el *castrum*, o el seu *terminum*, *appendicium* o *fines*.

4.6.2.3 Llocs de culte: les ecclesiae i llurs paroeciae

Les dotalies conservades delimiten una demarcació parroquial per a l'atenció pastoral i el cobrament de delmes i primícies que, a partir del segon terç del segle XI, es prendran com a referència habitualment per situar els béns objecte de transacció en l'espai. Amb anterioritat a aquestes dates, durant tot el segle X i inicis del segle XI molt pocs documents reflecteixen l'existència de les demarcacions eclesiàstiques, essent molt marginals.

Termes parroquials dels segles X i XI

Des de la tercera dècada del segle XI veiem com es generalitza l'ús dels termes parroquials, que venen a sumar-se a les demarcacions territorials civils ja existents. En alguns casos les substitueix totalment, com en el terme de Sant Vicenç de Jonqueres (UT58), parròquia documentada des del 1017 i que engloba els termes de Sobarber (UT131), Jonqueres (UT174) i Togores (UT162) que cauran en desús.

¹²⁶⁵ UT433, des del 1066, FD 342 (ACA1 673) *in cohomitatu Barchinonensi, in Vales, in parochia Sancti Iuliani de Alfod*. Afronta a l'est *in Santa Maria de Linars et in chastrum de Far*.

¹²⁶⁶ UT433, des del 1066, FD 386 (ASA 112) *per altare Sancte Columbe Virginis et Martiris cuius aecclesia sita est in comitatu Barchinonensi, in Vallense, infra terminum kastrum Barberano*

Les actes de consagració del segle X mostren com els nous termes parroquials es formen per l'agrupació de demarcacions civils anteriors¹²⁶⁷. En arribar el segle XI constatarem una diferència: la parròquia de Sant Martí de Sorbet (UT119) consagrada el 1096¹²⁶⁸, l'única del segle XI en la nostra selecció, es forma segregant una part de territori de la parròquia de Sant Pere d'Ègara (UT192). Aquest mateix procés sembla que es dona durant el segle XI en altres parròquies del terme de Terrassa (Baró, La divisió parroquial del castell de Terrassa 1997).

4.7 Com designen els llocs de culte i els espais que tenen associats

Durant el segle XI, hom constata una certa diversitat en el lèxic emprat pels escrivans per a referir-se als edificis de culte i els seus annexos que ara passem a descriure.

4.7.1 Lèxic per designar l'edifici de culte

Basilica: Basílica, segons Du Cange és *Ædes sacra, templum, Ecclesia* i citant Isidor de Sevilla, *Basilicæ prius vocabantur Regum habitacula, unde et nomen habent... Nunc autem ideo divina templa Basilicæ nominantur, quia ibi Regi omnium Deo cultus et sacrificia offeruntur*. En la tradició hispanovisigòtica l'edifici de culte és anomenat habitualment *Basilica*, tant en la documentació eclesiàstica¹²⁶⁹, com en la civil¹²⁷⁰.

Dins la documentació estudiada hi ha set diplomes dels anys 904 a 1067 en els que l'escrivà empra el mot *basilica* per referir-se a llocs de culte¹²⁷¹. En cada document s'esmenta un edifici diferent, i ho hi ha cap connexió aparent entre aquests, ni espacial, ni temporal, ni en la funció de l'edifici ni en l'escrivà que redacta els documents. Es tracta, per tant, d'un mot del qual no podem descriure cap norma d'ús. Tampoc els patronímics semblen indicar cap regla, n'hi ha de tradició hispànica (Vicenç, Coloma) i de clara tradició franca (Martí, Santíssim Salvador).

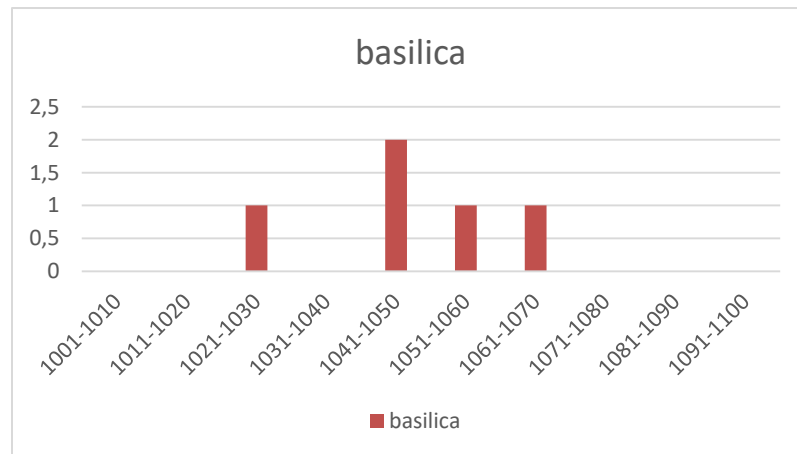
¹²⁶⁷ L'any 904 Sant Esteve de Parets FD34 (BC 99) i el 931 Sant Genís de l'Ametlla, FD452 (ACA 103) i Sant Sadurní de La Roca, FD451 (ACA 102).

¹²⁶⁸ 1096, FD492 (AHT 85) *in episcopium Barchinonense, infra terminos Sancti Petri Egarensis ecclesia, cui hec ecclesia Sancti Martini stat subdita ab antiquo tempore*.

¹²⁶⁹ Per exemple al Concili de Toledo IV, en diverses disposicions sobre els llocs de culte (Vives, 1963, p. 205).

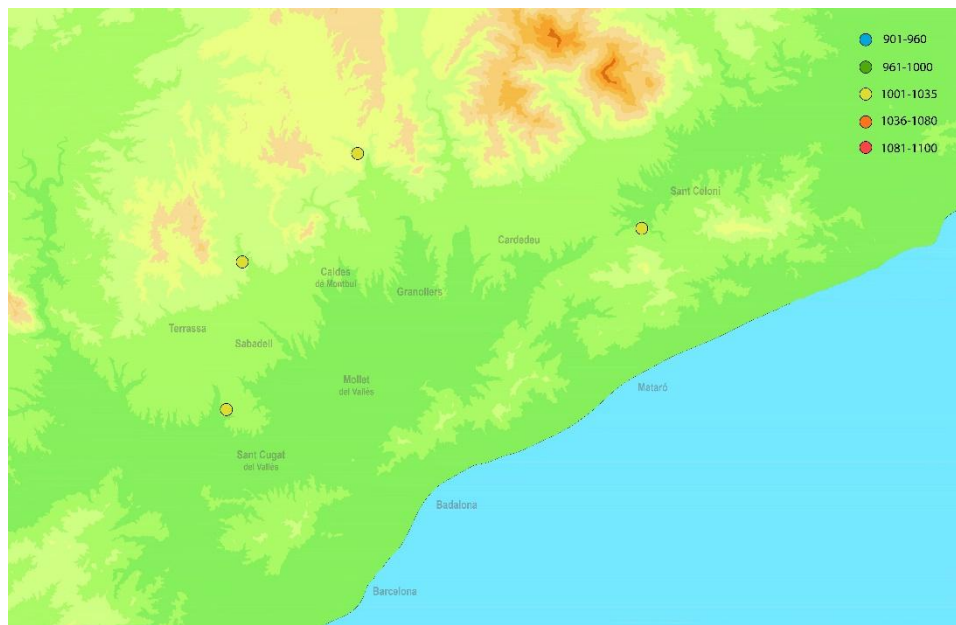
¹²⁷⁰ A tall d'exemple, al Liber iudicum figura així en una llei de Recesvint (J. e. Alturo 2003, 455).

¹²⁷¹ 904 (FD34) acta de consagració de Sant Esteve de Parets, 972 (FD126) Sant Vicenç de Riells del Fai, 972 (FD14) Sant Esteve de la Vall, 1028 (FD 208) Sant Fost de Campsentelles, 1058 (FD461) Sant Salvador de Polinyà i 1067 (FD350) Santa Coloma de Barberà.

En el document més antic de la nostra selecció, l'acta de consagració de Sant Esteve de Parets del Vallès de l'any 904, sembla que s'insinués una jerarquia entre *basilica* i *ecclesia*, ja que les basíliques de les viles que constituiran la parròquia de Parets depenen de l'església de Sant Esteve¹²⁷².

Cella: Cel·la, segons Du Cange, *Cellae quoque vox crebro. pro Monasteriis, seu, ut olim vocabant, Abbatiosis, vel Obedientiis quae majoribus suberant, sumitur. Nam cum Monachi paraedia variis in pagis possiderent, eo aliquot e suis mittebant, qui et fruges colligerent, procurarent redditus, et ad Monasterium deferrent.*

Ús del mot Cella

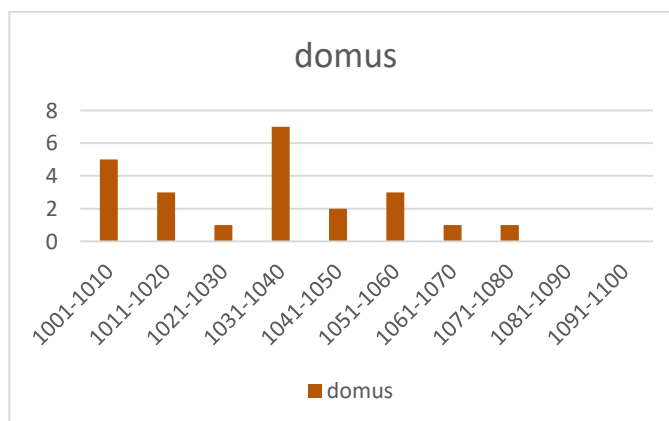
¹²⁷² FD34 (BC Perg. 99, Reg. 9134) *Et istas Villas supra nominatas cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

Aquest mot només és emprat en les dues butlles papals, de 1002 i 1007, per referir-se a les *cellae* de Sant Feliu del Racó, Sant Feliu de Vilamilans, Sant Martí del Fai i Sant Genís i Santa Eulàlia de Tapioles. Consta que tots aquests edificis eren propietat del monestir de Sant Cugat, pel que fàcilment l'escrivà romà les va denominar d'aquesta manera. Posteriorment ja no es fa servir aquesta denominació. No hi ha cap constància que hi hagués monjos habitant les dues esglésies dedicades a Sant Feliu. La de Sant Martí del Fai és molt a prop del monestir de Sant Miquel i la de Tapioles directament és anomenada monestir¹²⁷³.

Domus: Casa. En l'antiguitat clàssica havia tingut l'accepció de temple.¹²⁷⁴ L'origen de l'ús d'aquest terme aplicat al lloc de culte cristià és la traducció llatina del llibre del Gènesi, on Jacob anomena el lloc del seu somni *Bet-El*, casa de Déu, *Domus Dei et porta caeli*¹²⁷⁵. A Milà està testimoniada aquest ús des del segle IV, primer acompanyant el nom del propietari del lloc i després el del sant patró (H. Leclercq 1921). En diversos dialectes alemanys i italians s'han conservat formes evolucionades del mot *domus* per designar les esglésies majors i catedrals (*duomo*, *Dom*). És de remarcar que al diccionari de Du Cange només es documenta l'ús del terme *domus* referit a l'edifici de culte en textos baixmedievals, de manera que no ofereix cap paral·lel a l'ús que es documenta en els diplomes estudiats.

En la documentació original del segle XI consultada el mot *domus* és emprat en 23 documents. La major part d'aquests esments (16) es concentra en les primeres quatre dècades del segle, mostrant una continuïtat respecte a l'ús durant la segona meitat del segle X. A partir d'aquí només és emprat esporàdicament amb un darrer exemple d'ús el 1080.

¹²⁷³ *Cellam s. Genesisii et Sancte Eulalie que vocant Monasterium sive Tapiolas cum erminis et adiacentiis suis* (FD454).

¹²⁷⁴ Per exemple en Virgili (Valbuena, 1840).

¹²⁷⁵ Gn 28,22.

Ecclesia: Església. Més enllà de l'etimologia grega d'*assemblea*, el mot *ecclesia* es fa servir metonímicament per designar el lloc on es troba l'*Εκκλησία*, el Poble de Déu congregat per a la celebració de l'Eucaristia. El subtil lliscament semàntic es comença a constatar en Agustí d'Hipona quan, en tractar de la transmissió de l'ànima als infants, afirma que *Sicut ergo appellamus ecclesiam basilicam, qua continetur populus qui vere appellatur ecclesia; ut nomine ecclesiae, id est populi qui continetur, significemus locum qui continet*¹²⁷⁶. Isidor de Sevilla definirà l'edifici amb les mateixes paraules *ipsa domus vocatur Ecclesia, quia Ecclesiam continet*¹²⁷⁷. En època carolíngia aquesta metonímia s'accentua i esdevé identificació plena del continent amb el contingut; així i l'edifici és comprés com la personificació d'allò que conté, com recullen els rituals de consagració elaborats durant els segles VIII i IX¹²⁷⁸.

A la documentació consultada el mot *ecclesia* és emprat en 60 diplomes del segle XI. La seva presència és gairebé inexistente fins el 1037; només s'empra en quatre documents del segle X¹²⁷⁹ dels que cal destacar les actes de consagració de Sant Esteve de Parets¹²⁸⁰ i Sant Genís de l'Ametlla¹²⁸¹, i a les dues butlles pontifícies de Sant Cugat del Vallès dels anys 1002 i 1007¹²⁸². A partir del 1037 l'ús serà molt habitual, fins l'any 1080, amb 38 esments en aquestes quatre dècades. Fins a finals de segle, només nou documents fan servir aquest mot per a referir-se a un edifici, el darrer l'acta de consagració de Sant Martí de Sorbet¹²⁸³.

---

¹²⁷⁶ Agustí d'Hipona, *Carta a Optat* Iogna-Prat 2006, p. 298.

¹²⁷⁷ Isidor de Sevilla, *De ecclesiasticis officiis*, a "Ecclesia" (Du Cange, 1883-1887).

¹²⁷⁸ Martimort, 2009.

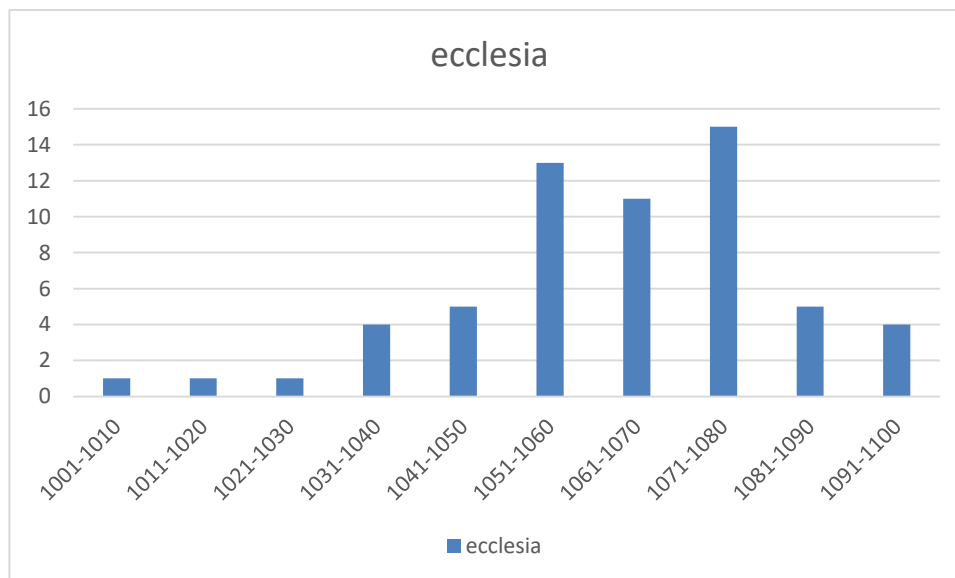
¹²⁷⁹ 958, FD113 (AHT 1) referida indirectament a Sant Pau d'Ègara i 996, FD112 (SCV 317) Sant Pere de Rubí.

¹²⁸⁰ 904 (FD34)

¹²⁸¹ 931 (FD452)

¹²⁸² SCV 382 i 412 respectivament, que esmenten l'església de Sant Esteve de la Vall. Un document del 1012, FD189 (ACB 1 180) parla genèricament d'*ipsas ecclesias* a Santa Eulàlia i un altre del 1029, FD210 (ACA1 195) referent a sant Iscle de les Feixes.

¹²⁸³ 1096 (AHT 85).

4.7.2 Lèxic per designar l'espai que depèn d'un lloc de culte

Terminus: Terme. Els autors clàssics ja feien servir aquest mot amb el sentit que ha arribat fins a l'actualitat amb la paraula *terme*¹²⁸⁴.

Diversos documents de la cort carolíngia de finals del segle VIII i inicis del segle IX afirmen el caràcter obligatori del delme, i la capitular eclesiàstica del 810-813 evoca explícitament el *terminus* del que ha de disposar una església per rebre el delme de les *villae* (M. Lauwers, 2005, p. 18).

En la documentació original del segle X és el mot més emprat per definir uns límits on situar les terres i les persones. Hi trobem 54 topònims que són anomenats *terminus* entre els anys 904 i 1000. Designa una superfície inclosa en uns límits i que d'alguna manera té una dependència amb un punt concret (*in terminio de Aqualonga siue de castrum Terracia uel in terminio de Egara*)¹²⁸⁵. En alguns dels documents més antics s'empra *appendicium* com a sinònim de *terme*¹²⁸⁶.

En els documents estudiats el mot *terminus* es vincula a esglésies en 33 dels 120 llocs de culte estudiats durant els segles X i XI. El primer cop que el trobem és a l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla l'any 931 referit a Santa

¹²⁸⁴ "terminus", *término, confín, límite, linde* (Valbuena, 1840). Referit a Ciceró

¹²⁸⁵ 939 (ACB 23).

¹²⁸⁶ 920 (ACB 9) *in apenditio de castrum Terracia*.

Eulàlia de Ronçana¹²⁸⁷. Només en cinc documents més del segle X es designa una demarcació eclesiàstica amb aquest mot. Cal destacar el curiós cas de Sentmenat (UT177) que és molt clarament una demarcació civil que té per nom un hagiopònim. És indicatiu en aquest cas que el topònim actual ja no és el patronímic original sinó una evolució fonètica que ha creat una paraula nova (s'ha passat de Sant Menna a Sentmenat).

Durant el segle XI aquest ús és més habitual, el trobem en les dues butlles pontifícies de Sant Cugat dels anys 1002 i 1007¹²⁸⁸, i en uns pocs documents del primer terç del segle XI. A partir dels anys 30 d'aquest segle el fan servir com a sinònim de *parœcia*¹²⁸⁹.

Resulta molt interessant que en l'acta de consagració de Sant Sadurní de la Roca, de l'any 931¹²⁹⁰, es parla de diversos termes civils¹²⁹¹. Quan el bisbe atorga a aquesta església el dret de cobrar els delmes, primícies i oblacions d'un seguit de viles, defineix uns límits que no reben una designació específica (*terminus*, *parœcia*, *apendicium*) però que clarament són descrits com una línia que engloba una superfície¹²⁹². En l'acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla, celebrada el mateix 4 de juliol de 931¹²⁹³, el bisbe no defineix els límits d'un territori sinó que enumera les viles amb llurs termes que passaran a dependre de la parròquia de Sant Genís i hi hauran de pagar delme, primícies i oblacions¹²⁹⁴. El mateix succeïa

---

¹²⁸⁷ FD452 (ACA 103) *consecro hanc ecclesiam in honorem Dei et sancti Genesi martiris constituo atque perpetualiter ei parrochiam concedo decimas et primicias et omnes redibiciones quod ecclesiam pertinent de villas his nominibus: id est Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos usque ipsos termines sancte Eulalie.*

¹²⁸⁸ SCV 382 i 412, respectivament que esmenten Sant Feliu del Racó i Sant Feliu de Vilamilans.

¹²⁸⁹ A tall d'exemple el cas del terme de Santa Agnès de Malanyanes (UT241):

1012, FD188 (ACB1 177) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Agnetis vel de Malannanicus.* 1034, FD229 (ACB1 515) *in comitato barchinonense, in Vallense, in terminio Sancte Agnes vel ad ipso Viscar. Afronta al sud in fischo, de occiduo in via qui pergit a Vilalba.* 1037, FD241 (ACB1 552) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in terminio de Sancte Agnes vel in Gorgo Redono.* 1040, FD252 (ACB1 586) *in pagho Barkinonensem, in terminio de Sancti Agnes Malanaichos.* La terra afronta a l'oest *in fevo de Sancti Vincenti.* 1046, FD269 (ACB1 696) *in comitato Barchinonense, in Vallense, in terminio de Santa Agnetis vel in ipsa vila.* 1062, FD324 (ACB1 1040) *in comitatu barchinonense, in Vallense, in terminio Sanctae Agnetis, ad ipso Corgo Redon.* Afronta a l'est *in aquea qui discurit de Vilalba.*

¹²⁹⁰ FD451 (ACA 102)

¹²⁹¹ *in terminio de Villacotu... in iamdicto terminio de Villaroca... in terminio de villa Gausago... in terminio Gausago... in terminio de villa Coiti... in terminio de Villa Ameroz.*

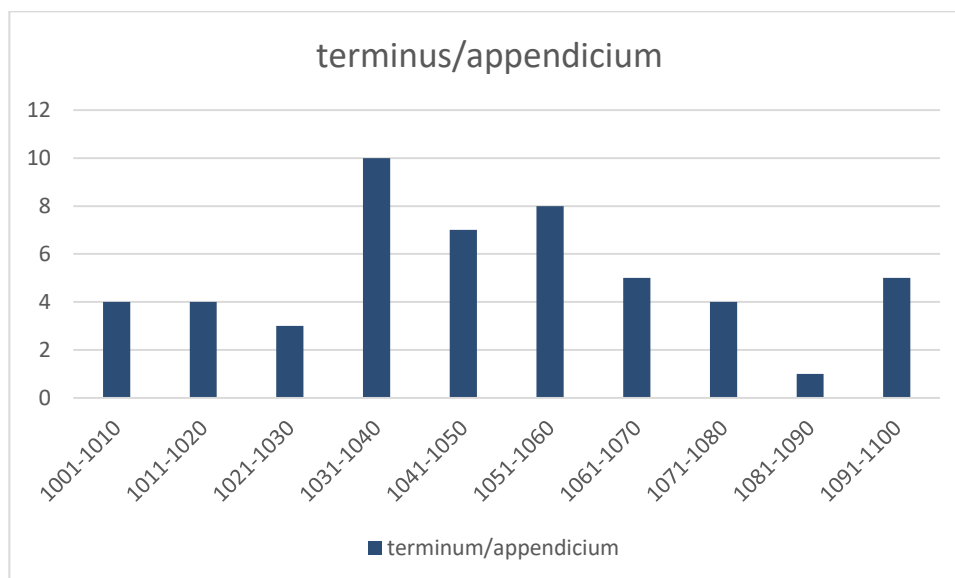
¹²⁹² *decimas et primicias vel oblaciones de villas vel vilariunculos hi sunt: Rocha usque in ipsos Caldarios, et vadit per Malinnicos et pervenit in Gausago et vadit per ipsos Bancelles et pergit a serra de Amelia, deinde pergit per ipsa serra et vadit a Cabannas et pervenit usque in Clicelicos et descendit per ipsa ipsa serra et venit ad ipso castello de Palaciolo et pervenit usque in rivo Mugente et pergit per ipsa strada*

usque ad ipso campo de Ophilone que comparavit de Ieverico sive ad ipsa Oliva vel ad ipso Puio et pervenit ad ipsas tapias et vadit ad valle Moascharia usque ad ipso Stangousque in ipsa Laguna et iungit ad ipsos Caldarios.

¹²⁹³ FD452 (ACA 103)

¹²⁹⁴ *consecro hanc ecclesiam in honorem Dei et sancti Genesi martiris constituo atque perpetualiter ei parrochiam concedo decimas et primicias et omnes redibiciones quod ecclesiam pertinent de villas his*

el 904¹²⁹⁵ en la consagració de Sant Esteve de Parets, feta pel mateix bisbe Teodoric.

Parœcia, parochia: Parròquia. Del grec *παροικία*, veïnatge. Originalment s'empra per designar el territori de la diòcesi, però des del principi del segle IX, a l'Imperi Franc es fa servir per parlar dels *termini* designats a les esglésies per recaptar el delme dels *parochiani*. El vincle dels parroquians, en un principi, fou amb el *parochus* pel sagrament de la penitència; ja a partir del segle X el vincle és amb el territori de la parròquia¹²⁹⁶.

En la documentació consultada el mot *parœcia* s'esmenta de manera molt ocasional durant el segle X. Els primers documents que empen aquest mot són les actes de consagració de Sant Esteve de Parets (904, FD34) i Sant Genís de l'Ametlla (931, FD103). En el cas de Sant Esteve de Parets (UT249) aquest vocabulari no torna a ser utilitzat fins el 1002, en la butlla de Silvestre II atorgada al monestir de Sant Cugat, si bé hi ha un *terminus* de Sant Esteve documentat el 973. El primer document de datació segura referent a la parròquia de Parets després de la consagració és del 1064 (FD329).

---

nomibus: id est Amindola cum villariunculis et terminis suis Palacio, Kabannas et Furnos usque ipsos termines sancte Eulalie et ipso Lauro et Monteraso et ipso Pugio, que vocant Ventenago et ipso Siscare et ipsa Bodecha ipsas decimas de istos villariunculos et de ista villa supra nominata et ipso villare que vocant (Villalba?) omnia he supra nominata presente trado ipsas decimas et primicias atque perpetualiter concedo siut iam dudum tenuit perhenniter permansuras.

¹²⁹⁵ FD34 (BC Perg. 99, Reg. 9134) *Et ipsi filii Ecclesiae dixerunt illi quod villas Sancti Stephani, et Villa Spina supter ipso, et Villa Breda, et Villa Parietes usque in ipsa Strata calcata, et Villa Luducro et Villa Reudaldi, et Villarunculo quod dicunt Ermedeo cum medietatem de ipso alaude de Gallegus, et Villa Sancti Martini, et Villa Palatio Aries ad ipsa fredaria et Villa Marsianus ubi est Sanctus Venerandus. Et istas Villas supra nominatas cum illarum Basilicas vel terminos illorum debebant venire ad ipsa ecclesia Sancti Stephani...*

¹²⁹⁶ Lauwers, 2005, p. 20.

El cas de Sant Genís de l'Ametlla (UT270) és semblant al de Parets. L'acta de consagració estableix clarament que aquesta església és constituïda en parròquia¹²⁹⁷ i se li assignen unes viles perquè li paguin delmes i primícies. El primer document en que es farà servir el mot parròquia per designar aquest terme és del 1058 (FD460), en el context de les disputes entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert per les franqueses del Vallès.

La parròquia de Sant Fost de Campsentelles (UT291) es documenta emprant el mot *paroecia* l'any 978 (FD453)¹²⁹⁸, associat al cobrament de delmes i primícies. Posteriorment, el 1005 (FD178) i els anys 1076 (FD379) i 1078 (FD388) ja només per situar-hi béns objecte de transacció.

Sant Llorenç de Vilardell (UT294) consta també en el document del 978 a sobre citat (FD453), i que inclou una gran quantitat de topònims¹²⁹⁹.

Santa Agnès de Malenyans (UT241) té un terme associat, almenys, des del 996 (FD130)¹³⁰⁰, que és documentat sovint al llarg del segle XI, fins que el 1068 (FD355)¹³⁰¹ ja s'empra el mot *paroecia* per designar-lo. Semblantment hi ha referència al terme de Sant Esteve de Vilanova (UT243) des del 1000 (FD131)¹³⁰² i durant bona part del segle XI. En un sol cas, el 1012 (FD187) s'empra el mot *paroecia* per anomenar-lo¹³⁰³.

Com veiem, només en tres diplomes del segle X es documenta el mot *paroecia*, que no tindrà una continuïtat d'ús fins ben entrat el segle XI referit als mateixos topònims.

Durant les tres primeres dècades del segle XI aquest terme gairebé no es fa servir: només en 5 dels 117 documents. Durant les dècades dels anys 1030 i 1040 trobem molts més esments (15 en total) i a partir de mitjans anys 1040 l'augment és molt considerable, arribant-se a registrar 24 esments en la dècada dels anys 1060. La paraula *paroecia* es fa servir per designar el terme assignat a una església en 59 casos. Habitualment la preposició *in* expressa la vinculació del

---

¹²⁹⁷ *consecro hanc ecclesiam in honorem Dei et sancti Genesi martiris constituo atque perpetualiter ei parrochiam concedo decimas et primicias et omnes redibiciones quod ecclesiam pertinent de villas his nominibus:...*

¹²⁹⁸ *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... in campo Senteges (?) apud ipsa parrochia et decimas et primicias...*

¹²⁹⁹ *in comitatu Barchinonensis vel in suis termines in multis locis... vel in Vilarzel apud ipsa parrochia et decimas et primicias*

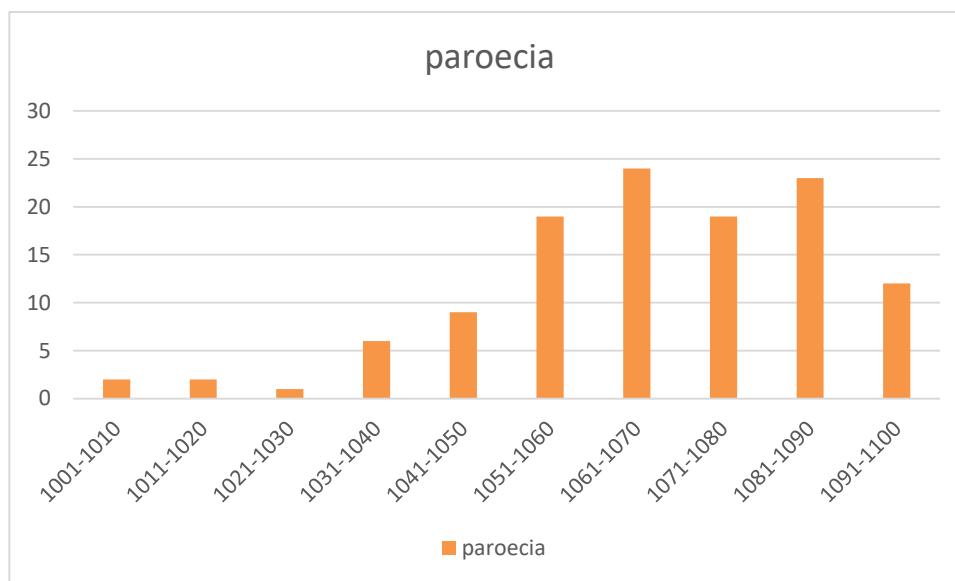
¹³⁰⁰ *in comitatu Barchinonense, in Uallense, in terminio de Sancta Agnes...*

¹³⁰¹ *in comitatu barchinonensi, in parrochia Sancte Agnetis de Malananicis*

¹³⁰² *in terminio de Sancti Stefani de Villanova, in valle Arnulfi, sive in villa Meritaze, vel ad ipsa Ruvira.*

¹³⁰³ *in chomitatu barchinonense, in Valense, in parrochia Sancti Stephani de Villanova, in locum que dicunt Valle Luparia.*

terme amb l'hagiotopònim. Només en pocs documents es fan servir les formes *infra terminum*¹³⁰⁴, *in terminium*¹³⁰⁵ i *infra parrochiam*.¹³⁰⁶

4.7.3 Lèxic per designar espai i/o coses al voltant del lloc de culte

Cimiterium: Cementiri. El lloc on enterrar els difunts. En època carolíngia es va intentar vincular estretament els difunts a l'església, així a l'*ordo ad benedicendam ecclesiam*, que s'imposa els anys 850, es contempla una consagració del cementiri, que així esdevé com una extensió de la sacralitat de l'església¹³⁰⁷. No serà fins el segle X que els morts es vinculen a l'altar i la seva sacralitat, i amb ells la comunitat dels vius.

En la documentació estudiada només hi ha sis esments a cementiris, i tots de la segona meitat del segle XI¹³⁰⁸. En alguns es fan una deixa per al cementiri en si mateix¹³⁰⁹. D'altres especifiquen que un determinat bé objecte de transacció és dins del cementiri¹³¹⁰.

¹³⁰⁴ 1017 (SLM 169) *infra terminum parrochia Goncarias*.

¹³⁰⁵ 1055 (ASA 66) *in terminium parrochia Sancti Minati... in terminum parrochie Sancte Marie Antique et Sancte Perpetue... in terminum parrochia Sancti Felicis Arraona*.

¹³⁰⁶ 1092 (ACB 1551) *infra parrochiam Sancti Petri de Rexagh*.

¹³⁰⁷ Iogna-Prat 2006, 312.

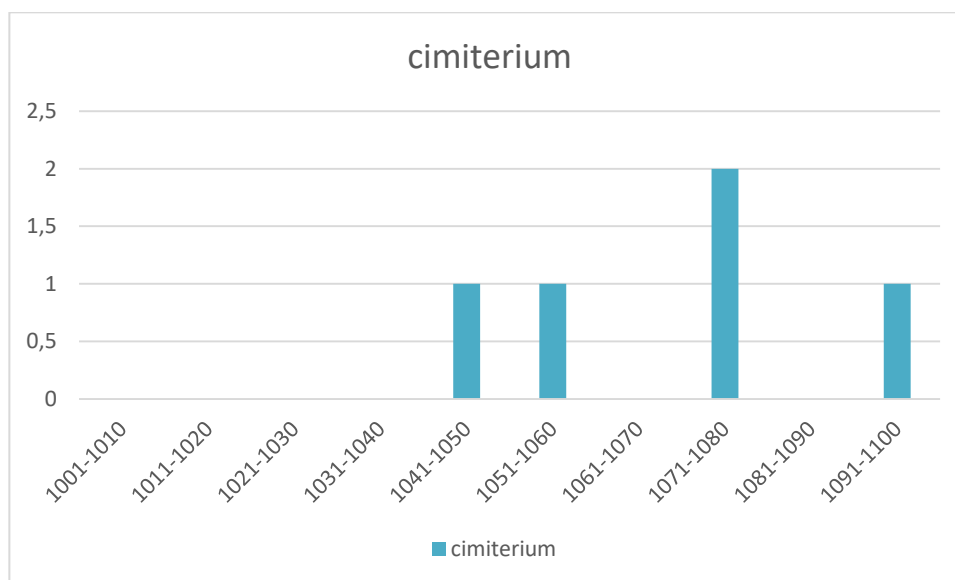
¹³⁰⁸ 1050 (SLM 351) Sant Llorenç Savall, 1058 (ASA 71) Sant Salvador de Polinyà, 1072 (ACB1 1215) Santa Maria de Palautordera, 1076 (ACA1 891) Sant Salvador d'Arraona, 1077 (ACB 1311) Santa Perpètua de Mogoda, 1096 (AHT 85) Sant Martí de Sorbet.

¹³⁰⁹ 1050 SLM 351 (FD282) Publicació sacramental del testament de Fruiló: *et per ipso cimiterio de Sancti Laurentii de ipsa Valle*.

1072, ACB1 1215 (FD369) Testament de Bonadona: *et ad cimiterio bestiasII*.

¹³¹⁰ 1058, ASA 71 (FD312) Adaleit ven a Belliardis *ipso sacrario qui est infra cimiterio Sancti Salvatoris*.

De dos cementiris conservem la seva institució mercès a l'acta de consagració de la seva església. En la dotalia de Sant Salvador d'Arraona, el 1076 es defineix un cementiri de 40 passes *in circuitu illius ut ullus homo ibi ulli homini non faciat ullam calumniam sive dampnum neque vim*¹³¹¹. El 1096 a Sant Martí de Sorbet, amb motiu de la consagració de l'església el bisbe defineix les trenta passes que ha de tenir el cementiri, especificant que s'hi pot fer una sagrera¹³¹².

Sacrarium: Sagrer. El terme llatí *sacrarium* s'empra des de l'antiguitat clàssica per designar un espai vinculat al temple, ja sigui interior (el *sanctasanctorum*) o adjacent, a manera de sagristia o espai d'immunitat¹³¹³. Du Cange¹³¹⁴ recull una accepció catalana amb un exemple de finals del segle XI, i l'identifica amb el cementiri. A Catalunya, però, a partir del segle XI és una edificació o magatzem fet prop de l'església¹³¹⁵. Segons Ramon Martí aquests no figuren en la documentació escrita abans del 1034¹³¹⁶.

El primer esment que trobem a un sagrer en la documentació consultada és en un empenyorament datat del 1028¹³¹⁷ i que Ramon Martí¹³¹⁸ considera fals.

1077 ACB1 1311 (FD384) Testament de Guillem Miró: *ad filio meo Bernardi, que vocant Vives, ipsas meas mansiones ubi ego abito, qui sunt in cimiterio Sancta Perpetua...*

¹³¹¹ ACA1 891 (FD378)

¹³¹² AHT 85 (FD492) *XXX videlicet passuum more ecclesiastico... vel sacraria ibidem constructa infregerit...*

¹³¹³ Valbuena, 1840.

¹³¹⁴ Du Cange, 1883-1887, p. 261.

¹³¹⁵ Zurita, 2007, p. 17. I també *Sagrera Pladevall*, 2001.

¹³¹⁶ Martí, 2007, p. 192.

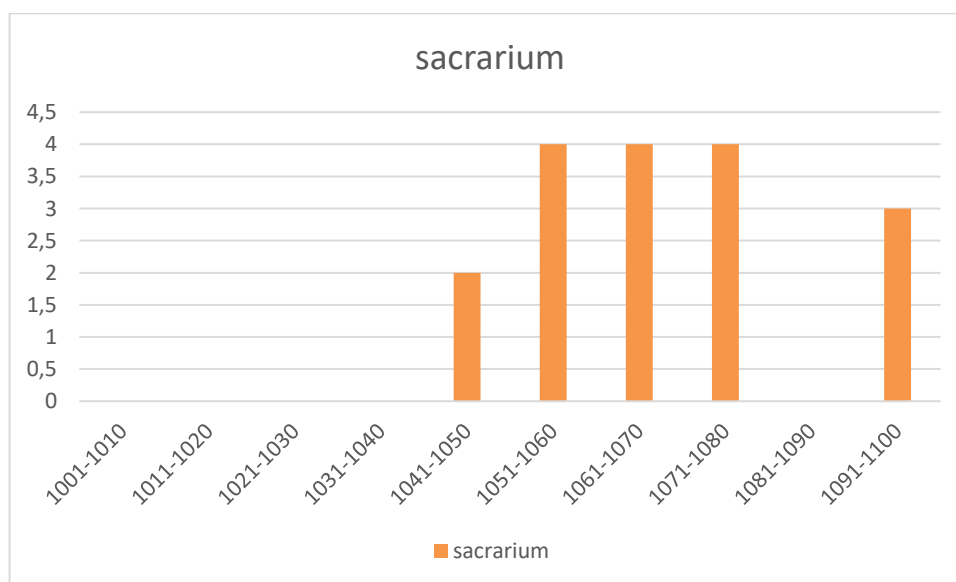
¹³¹⁷ ASA 28.

¹³¹⁸ Martí, 2007, p. 111.

El 1043¹³¹⁹ un prevere deixa en herència *ipso sacrario de Sancti Stephani*, però no podem determinar exactament de quin Sant Esteve es tracta. La resta de deixes fan referència a la zona de Terrassa i Sabadell. A partir d'aquí les mencions a sagrams seran habituals, sobretot entre el 1050 i el 1080, però en poques esglésies, nou en total. En algunes veiem una gran concentració d'aquests, com en un document del 1063 que descriu el conjunt de sagrams de Santa Perpètua de Mogoda¹³²⁰, que ja formen una certa trama urbana, com es desprèn de les afrontacions de la casa objecte de venda: a l'est *in ecclesia et in exitu Sancte Perpetue, a meridie et occiduo in callibus ipsorum sacrariorum, a circio in sacrario Guilielmi Mironis*. L'església de Sant Salvador de Polinyà és la que té més sagrams documentats, que en tres ocasions s'especifica que estan dins la sagramera¹³²¹.

Trobem el darrer esment a Sant Martí de Sorbet amb motiu de la consagració de l'església el 1096¹³²².

Sacraria: Sagramera. Espai d'immunitat de trenta passes al voltant de l'església. En època clàssica els temples pagans estaven dotats d'una immunitat que no passa al lloc de culte cristià.

El concili XII de Toledo, de l'any 681, estableix un espai d'asil per als fugitius de trenta passes al voltant de l'església¹³²³. Aquest cànon és recuperat a inicis del segle XI per les assemblees de Pau i Treva i els concilis episcopals que

¹³¹⁹ SLM 326 (FD457)

¹³²⁰ ACB 1050.

¹³²¹ 1057 (ASA 69) *in sagramera Sancti Salvatoris ipsos nostros sacrarios cum parietibus et superpositos, ostios cum limites atque ianuas cum curte et ton [...]*.

¹³²² 1096 (AHT 85) *vel sacraria ibidem constructa infregerit...*

¹³²³ Vives, 1963, p. 398.

determinen crear un espai d'immunitat al voltant de l'església, no tant adreçat a acollir fugitius com, segons la historiografia tradicional, per protegir les collites dels pagesos de la depredació feudal¹³²⁴.

Ramon Martí descriu amb el mot *ensagrera* el procés pel que les sagreres esdevenen un instrument de control de la producció pagesa per part dels senyors feudals, ja que en tenir centralitzats els productes es facilita el cobrament de les rendes¹³²⁵. Aquest mateix autor constata posteriorment¹³²⁶ que la constitució de les sagreres no és anterior al 1045 i que no hi ha concentració de població dins l'espai de la sagrera, sinó que s'assenta fora del seu perímetre. A l'interior només construeixen cases els senyors i els seus agents; la sagrera i la Pau de Déu es complementen, no es contraposen, amb la feudalitat.

S'ha observat en diversos indrets que documentació dels sagrers és uns deu anys anterior a la constitució de la sagrera¹³²⁷.

El primer esment a una sagrera en la documentació consultada és del 1052, situada a Sant Julià d'Altura¹³²⁸, *casa qui est sacraria cum ipsum edificium qui hodie ibi est et in antea ibi fecerimus*. Al mateix document els venedors especifiquen com l'han aconseguit: *Advenit nos per nostra perprisione et per nostra edificencia*.

El mot *sacraria* figura en la documentació original set vegades més, del 1057 al 1096, referides a Sant Salvador de Polinyà¹³²⁹, Sant Vicenç de Vilalba¹³³⁰, Sant Esteve de Granollers¹³³¹, Martorelles¹³³² i Sant Martí de Sorbet, en la seva acta de consagració del 1096¹³³³.

---

¹³²⁴ Bonnassie, 1981, p. 111.

¹³²⁵ Martí, 1988, p. 168.

¹³²⁶ Martí, 2007, p. 194-197.

¹³²⁷ Farías, 2007, p. 17.

¹³²⁸ SLM 365. Sembla que tot i que l'escrivà emprà el terme *sacraria*, ho fa com a atribut, no com a locatiu, per tant amb el sentit de sagrer.

¹³²⁹ 1057 (ASA 69)

1058 (ASA 73)

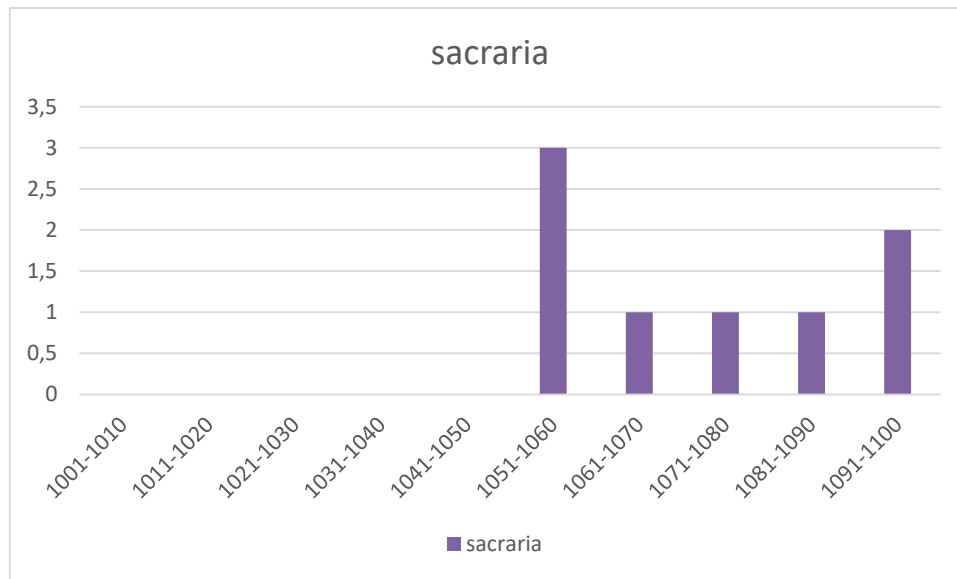
1066 (ASA 89)

¹³³⁰ 1079 ACB1 1356 (FD392) Pere Guadamir i la seva esposa Guila venen per vuit diners *de muneta de Barkinona, qui sunt IIII mancusus* a Bernat Ermengol la tercera part del sagrer que fou de Sinfred Delrus, *in comitato Barchinona, in Vallense, in parochia Sancta Maria de Cardedul, intus in Vila Alba, in sacraria Sancti Vincenci*.

¹³³¹ 1089 (ca.) AHT 77 (FD470) Bernat Adalbert evacua i definex al seu germà Guerau Adalbert una propietat *in ipsa sacraria Sancti Stepha[ni]*.

¹³³² 1092, ACB1 1550 (FD478) Testament de Berenguer Domnuç: *et apud medietate de ipso alaude de Marturilias ... et in ipsa ecclesia vel in ipsa sacraria*

¹³³³ AHT 85 (FD492)

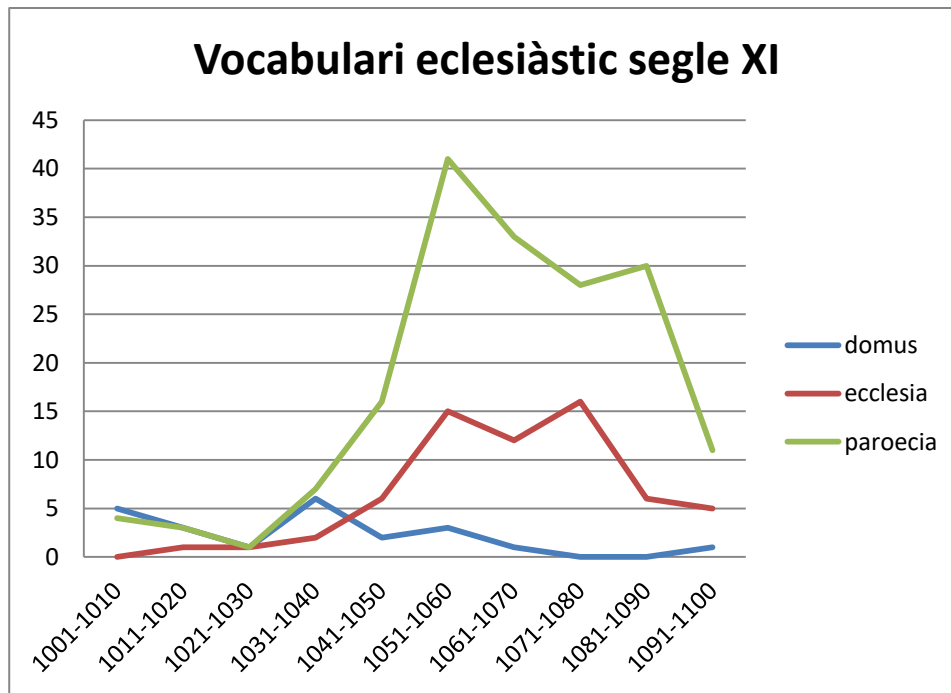
En una gran part de la documentació consultada dels segles X i XI, els escriptors designen els llocs de culte només amb l'hagiotopònim. Es tracta, sobretot, d'esments en afrontacions de terres. En alguns casos però fan servir un lèxic específic per designar directament l'edifici: *basilica*, *cella*, *domus* i *ecclesia*.

Basilica prové de la tradició hispano-visigòtica i es fa servir molt esporàdicament. *Cella* hauria d'aplicar-se a una petita comunitat monàstica, però no és així, i s'empra per designar un lloc de culte com els altres, potser per confusió de l'escrivà romà de les butlles del 1002 i el 1007. *Domus* i *Ecclesia* es fan servir en moments successius; sovint s'apliquen al mateix edifici, però les funcions d'aquest semblen diferents.

L'ús del mot *paræcia* comença poc després del d'*ecclesia*, i designa el terme vinculat a l'*ecclesia*.

Els sagrers (*sacrarium*) no es documenten fins mitjan segle XI, vinculats a *ecclesiae*, i només consten explícitament sis sagreres (*sacraria*), també a partir dels anys '50 del segle XI.

L'evolució en l'ús d'aquest vocabulari eclesiàstic es pot constatar en els gràfics elaborats a partir de la documentació.

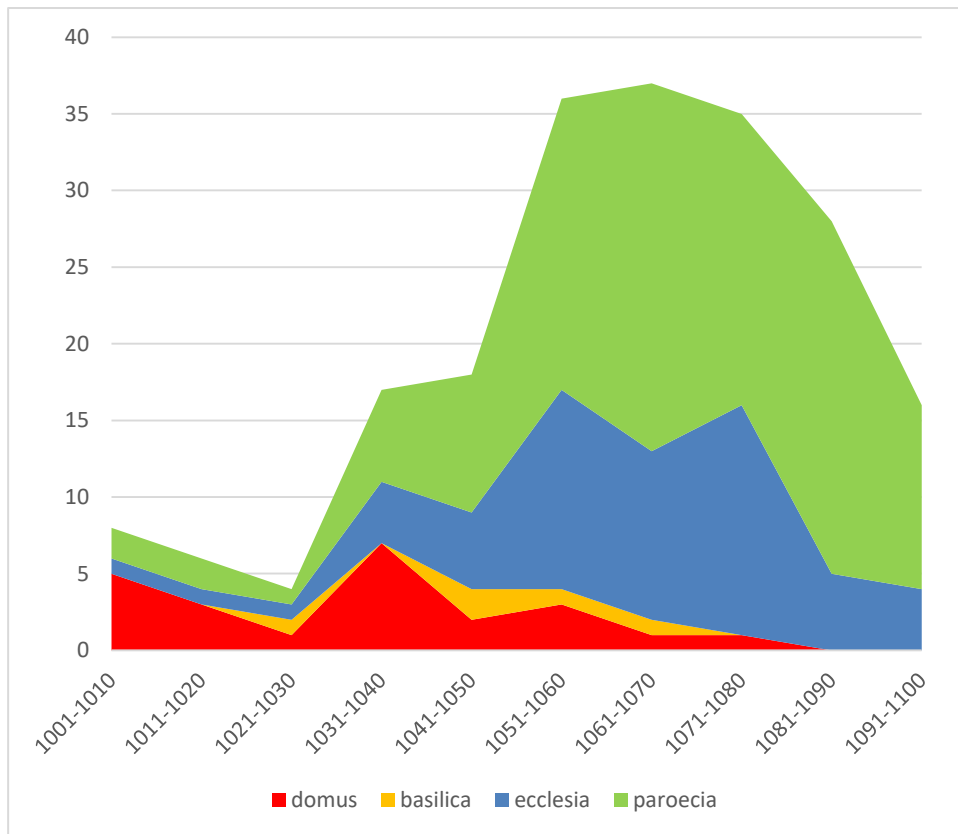
Els termes *cella* i *basilica* són del tot marginals. El primer per tractar-se d'un lèxic propi de la documentació romana importat en els dos papirs de les butlles, i sense cap mena de continuïtat en la documentació autòctona. El segon s'esmenta esporàdicament en diferents èpoques.

El terme *domus* s'utilitza gairebé en solitari des de la dècada del 950 fins la dècada del 1040; a partir d'aquest moment només es trobarà en cinc documents de la segona meitat del segle XI.

El terme *ecclesia* només està documentat molt esporàdicament abans de la dècada del 1030, s'incrementa el seu ús durant el segon terç del segle i decau de manera continuada a partir de la dècada dels 60 fins fer-se'n un ús gairebé residual.

El terme *parœcia* és molt poc present en la documentació del segle X i comença a utilitzar-se la dècada del 1010. En les dècades centrals del segle (entre 1040 i 1070 aproximadament) és el terme eclesiàstic més emprat amb diferència. El seu ús es redueix considerablement fins a la fi del segle, però no arriba a desaparèixer.

El gràfic d'àrees ens permet apreciar millor l'evolució de l'ús d'aquests termes:

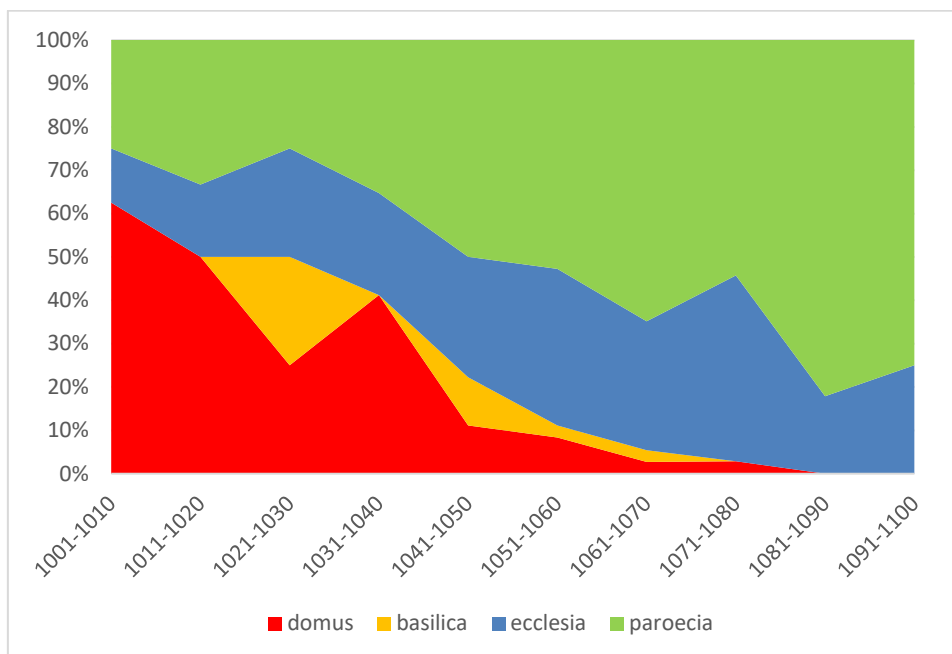
En sumar les àrees veiem la continuïtat d'ús del mot *domus* fins ben entrat el segle XI, ni que sigui de forma residual. La gràfica queda una mica distorsionada en els registres de la primera dècada del segle XI a causa de les dues butlles pontífiques atorgades a Sant Cugat del Vallès el 1002 i el 1007 que inclouen moltes referències a llocs de culte.

Constatem que a partir de la dècada de 1030 a 1040 hi ha un fort increment en l'ús dels termes per designar llocs de culte i les parròquies. Es tracta d'un increment en el nombre total d'esments i de la proporció d'aquests dins del conjunt de documents, ja que els llocs de culte són molt més presents en les descripcions topogràfiques.

La composició d'aquesta punxa mostra també que parlem de diferents termes, aquells que veuen incrementat el seu ús durant la segona meitat de segle abans eren molt poc usats abans.

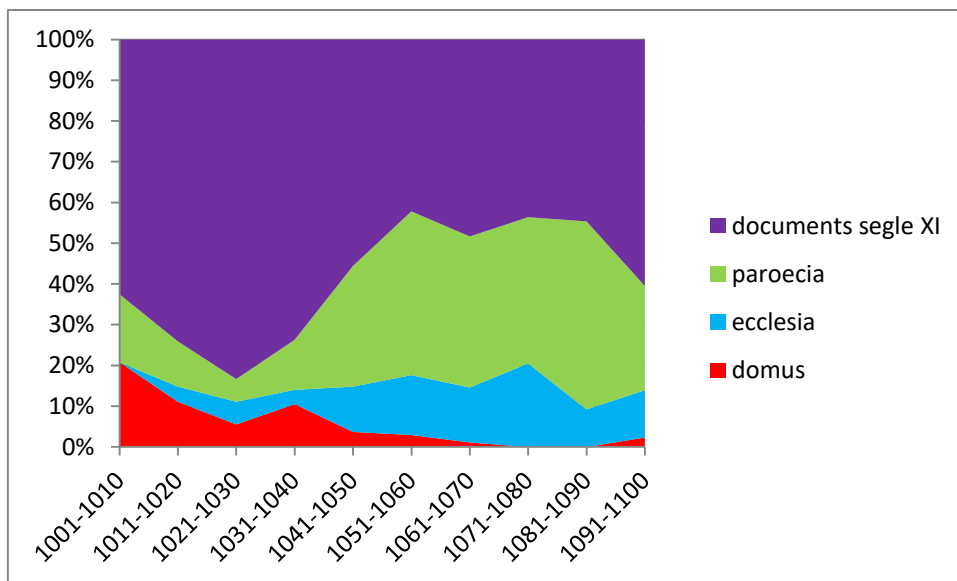
El mot *cella*, no torna a fer-se servir ja que no va entrar en el vocabulari dels escriptors. El mot *ecclesia* se seguirà fent servir ocasionalment, i a partir dels anys 40 s'incorporarà plenament al vocabulari dels escriptors. El que més destaca és la suma de l'ús dels termes *ecclesia* i *parœcia*, que augmenta fortament fins la dècada de 1060.

Si mirem les mateixes dades en el gràfic de percentatge, en el qual es reflecteix la relació proporcional en que es troba esmentat cada mot per dècades, constatem de manera més clara les apreciacions que fins ara hem assenyalat.

Durant els primers anys del segle s'imposen els esments de *domus* respecte als altres mots, i hi ha una clara tendència a la substitució d'aquest per *parœcia* i *ecclesia*. La presència de *cellae* i *basilicae* esdevé pràcticament anecdòtica.

Tal i com comentàvem en l'apartat corresponent a la descripció dels fons documentals, es conserva un nombre molt diferent de documents originals, segons períodes, durant els segles X i XI: només cal veure que del segle X hi ha 165 diplomes i al voltant de 2.000 del segle XI. Es planteja, per tant, el dubte raonable de si aquestes variacions en la quantitat de documents serien la raó de l'increment en els esments de paraules que designen llocs de culte i parròquies. Sumant al gràfic de percentatge el nombre total de documents distribuïts per dècades d'una sèrie diplomàtica important, en aquest cas els documents de Sant Llorenç del Munt, podrem veure si les magnituds que ens mostrava el gràfic d'àrees es mantenen.

El resultat és que no només no desapareixen els increments constatats, sinó que fins i tot s'accentuen.

En conclusió, podem afirmar que fins aproximadament el 1038 el formulari majoritàriament emprat pels escriptors per referir-se als llocs de culte seculars constava només de dues possibilitats ordinàries: emprar l'hagiotopònim tot sol sense cap mot que designi l'edifici, o referir-se a aquest amb el terme *domus*. Durant aquest període sembla que els edificis eclesiàstics no juguen un paper especial dins la configuració del territori, estructurat a partir de les viles, i només són esmentats de manera circumstancial. En algun cas veiem que l'edifici centra un territori que normalment és anomenat *terminus*, i que més aviat semblen ser una demarcació de caràcter civil designada amb un hagiotopònim.

Al costat d'aquest formulari d'origen indeterminat n'hi conviu un altre d'origen netament carolingi en el qual l'edifici és anomenat metonímicament *ecclesia* i el territori que genera *paroecia*. Durant el segle X i el primer terç del segle XI aquest formulari resta gairebé anecdòtic, trobant-lo gairebé només en les actes de consagració i les butlles pontifícies.

Esporàdicament s'empraven els termes *cella*, per edificis vinculats a comunitats monàstiques, i *basilica* com a sinònim, potser un cultisme, d'*ecclesia* i de *domus*.

A partir del segon terç del segle XI el formulari d'origen carolingi es fa servir més intensament, fins arribar, durant el darrer terç de segle, a desbancar completament l'ús del mot *domus*. Al mot *ecclesia* que s'empra per designar l'edifici del lloc de culte i al mot *paroecia* que es refereix a la demarcació territorial que genera l'edifici, s'hi sumen

els termes *sacrarium* i *sacraria* que tenen el seu origen conceptual en els assemblees de Pau i Treva promogudes pel bisbe-abat Oliba a partir del 1027¹³³⁴.

El formulari *ecclesia-sacrarium-sacraria-paroecia* s'imposa definitivament en les dècades de 1040 i 1050, de tal manera que el paisatge ha estat transformat amb un nou element significatiu que genera una topografia pròpia. A partir d'ara els edificis eclesiàstics ja no són esmentats només de manera circumstancial en les afrontacions de propietats, sinó que ells mateixos generen llurs espais i articulen un territori al seu voltant. El lloc de culte ha passat de ser aquella *domus*, casa d'oració i lloc de trobada de la comunitat, a ser l'*ecclesia*, la comunitat en si, el punt de referència al voltant del qual s'articula la comunitat humana.

Durant el segle X s'havien erigit alguns grans edificis (Ripoll, Cuixà...) que a partir del segon quart del segle XI són renovats o ampliat. Les catedrals, els principals monestirs i infinitat de petites capelles i esglésies parroquials esdevenen aquell blanc mantell d'esglésies que uns anys abans descrivia el cluniacenc Raoul Glaber. No es tracta només d'un canvi estilístic, hi ha un important increment d'edificis de culte que canvien el paisatge.

El canvi de comprensió i funció dels llocs de culte coincideix cronològicament amb un dels moments més interessants de la història de l'art de Catalunya. En els anys que centren aquest estudi s'introduïa en els comtats catalans el que Puig i Cadafalch va definir com primer art romànic meridional, un procés gairebé explosiu¹³³⁵. Una nova tipologia d'edificis, tècniques constructives i elements decoratius s'implantà, segons Durliat, *avec une rapidité prodigieuse*, sobretot a partir de la tercera dècada del segle XI. La falta de continuïtat geogràfica entre el lloc d'origen, al nord d'Itàlia, i la seva expansió a Catalunya planteja un problema de difícil explicació si no és per qüestions ideològiques, com es veurà més endavant.

Aquest fenomen està estretament vinculat a la persona del bisbe-abat Oliba i a la seva política arquitectònica. Els grans conjunts de Ripoll, Cuixà, Vic, Cardona i Girona es basteixen amb les noves formes importades d'Itàlia per reforçar el discurs de la romanitat de l'Església¹³³⁶.

---

¹³³⁴ Cingolani, 2008 i Cingolani, 2014.

¹³³⁵ Puig i Cadafalch, 1909-1918. *Les deux zones d'élection du premier art roman demeurent l'Italie du Nord, où il naquit à la fin du Xe et au début du XIe siècle, et la moitié orientale de la chaîne des Pyrénées, où il se propagea avec une rapidité prodigieuse tout de suite après l'an mille. La manière dont il atteignit cette région pose un problème, dans la mesure où il existe un hiatus entre les deux domaines italien et catalan. Le premier art roman est en effet à peu près absent de Provence et sa pénétration dans le Languedoc méditerranéen paraît s'être effectuée à partir de la région pyrénéenne préalablement gagnée. La solution la plus simple consiste à imaginer l'installation en Catalogne de maçons « lombards », sans doute organisés en équipes sous la direction d'un maître et probablement transportés par mer* (Durliat, 1984, p. 58). El 2005 es dedicà un simposi a Girona a aquests arquitectes italians, els anomenats *Comacini* (Freixas, 2010).

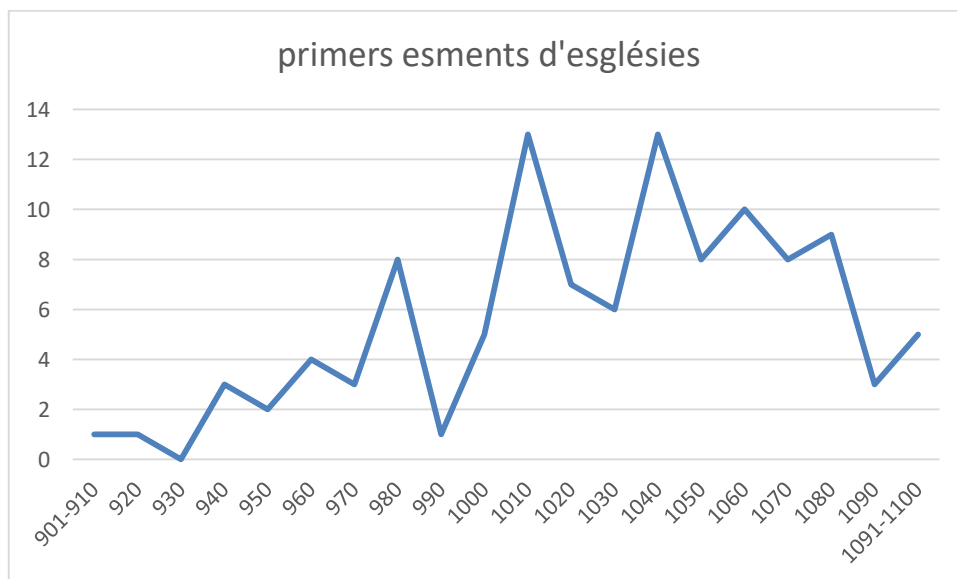
¹³³⁶ Barral, 2006.

En la zona estudiada, a banda de les grans construccions monàstiques (Sant Cugat, Sant Llorenç del Munt i Sant Miquel del Fai) hi ha una munió de deixes *ad opera* a molts edificis de culte seculars, particularment durant la segona meitat del segle XI.¹³³⁷

Al llarg del segle X augmenta progressivament el nombre de documents que esmenten per primer cop una església, tendència que es manté les primeres dècades del segle XI, quan es registra la major part de primeres referències. Hem comptabilitzat 28 primers esments durant el segle X, i 82 al llarg del segle XI.

En la primera dècada del segle XI hi ha una concentració de primers esments d'esglésies corresponent a la informació recollida en les butlles papals aconseguides pel monestir de Sant Cugat. En la dècada de 1030 a 1040 hi ha una segona concentració, reflex de la gran activitat documental que es registra en aquest període. Cap a finals del segle el nombre de primers esments decau degut a que la major part de llocs de culte ja estan documentats.

A nivell arquitectònic, també s'han conservat sobretot edificis d'aquesta cronologia, tal i com remarca Joan Albert Adell: *El conjunt dels edificis religiosos alt-medievals vallesans presenta un cert predomini, per nombre i qualitat, dels edificis bastits al segle XI; una representació minça, però molt interessant de l'arquitectura anterior al segle XI, i una molt escassa conservació d'obres construïdes durant el segle XII (...). És interessant assenyalar aquesta circumstància, ja que representa un clar desequilibri de*

¹³³⁷ A tall d'exemple el testament que fa Sendred Sunyer abans d'anar en pelegrinatge a Roma el 1066 (SLM 432. FD345). Entre d'altres deixes assigna un bou per fer el porxo de Sant Llorenç Savall: *et concedo ad Sancti Laurentii de ipsa Valle in ipsa opera de ipso porticho bove I marciolo...*

la producció arquitectònica, que no podem atribuir exclusivament a problemes de conservació-destrucció dels edificis construïts al segle XII¹³³⁸.

4.7.4 Un cas a Barcelona: Santa Maria del Mar

L'àmbit de recerca del nostre estudi és el Vallès, rerepaís de Barcelona. Hem volgut fer una incursió en la ciutat per comprovar si les constatacions fetes en el territori són vàlides en el centre del poder. A la Catedral de Barcelona es conserva molta documentació referent a Santa Maria del Mar, la principal parròquia de la ciutat, cosa que permet fer una aproximació al vocabulari emprat pels escriptors per referir-se a aquest lloc de culte i als espais associats.

A part de la notícia relatada en l'episodi de la *inventio* del cos de santa Eulàlia per part del bisbe Frodoí a Santa Maria de les Arenes el 878, la primera referència inequívoca que hem pogut documentar de Santa Maria del Mar és del 981, i la designa amb la paraula *domus*¹³³⁹. Aquest mot serà emprat quatre vegades durant la primera dècada del segle XI i després esporàdicament fins a tres vegades durant la segona meitat de la centúria.

El terme *basilica*, es documenta en dos diplomes, del 998 i el 1004¹³⁴⁰. En el segon, semblaria que es reserva per la fàbrica de l'edifici, en contraposició a *domus* que designaria més aviat la institució: *domum Sancta Maria, cuius basilica sita est ante muros civitatis Barchinona, in ipsa littora maris*.

En cap cas la referència a l'edifici o la institució va associada a alguna estructura territorial o a un vincle de pertinença de la població a ella assignada. Ans al contrari, en una venda feta el 1005 pel bisbe Aeci amb els canonges de la Catedral aquest es refereix a Santa Maria del Mar com *nostra suffraganea ecclesia*¹³⁴¹. Podem entendre aquí que està directament subjecta a la Seu, sense que hi hagi cap institució o demarcació territorial intermèdia.

En conclusió, fins la primera dècada del segle XI sembla que Santa Maria del Mar seria una església la funció de la qual no va més enllà de les celebracions litúrgiques i que gairebé no és significativa pels escriptors del segle X.

La mort per malaltia de Robert, un mercader que era de pas per Barcelona, catalitzarà a partir de l'any 1009 una sèrie d'esdeveniments de llarga repercussió en la història de la diòcesi. El llegat que deixa, vint *pallia*, teixits preciosos probablement andalusins,

---

¹³³⁸ Adell 1991.

¹³³⁹ 981, febrer 1 (SCV139) Testament sacramental de Guitard, jurat al comtat de Manresa. *...et ad domum s. Maria, in Barchinona, prope ipsa mare, iussit ibidem dare casa cum curte et terra et vinea qui fuerat de femina nomine Adalvira, quod ille habeat in villa Alduir.*

¹³⁴⁰ 998, octubre 22 (ACB 328) Testament sacramental de Centoll, prevere. *per hunc locum uenerationis sancta Maria mater Domini nostri Ihesu Christi, cuius basilica sita est ante muros ciuitatis Barchinona in littore maris.* 1004 maig 25 (ACB1 48) Arnulf i la seva muller Ermessenda donen a Déu i a Santa Maria del Mar una terra, situada prop de la ciutat de Barcelona, a l'Estany.

¹³⁴¹ 1005, maig 19 (ACB1 62).

serà administrat pel seu marmessor, el canonge Bonuç destinant-lo a la restauració de la canònica de la seu barcelonina, malmesa pels sarraïns¹³⁴². Bonuç, aconsellat pel Capítol acudeix als comtes Ramon Borrell i Ermessenda i al bisbe Aeci per fer-ho. Demanen tanmateix que Santa Maria del Mar sigui assignada als canonges. És aquest el primer cop que trobem un vocabulari diferent. L'edifici és designat amb el mot *ecclesia*, i se li assigna un territori anomenat *paroecia* els habitants del qual han de pagar delmes, primícies i oblacions¹³⁴³.

Aquest nou vocabulari reflecteix un canvi en la consideració de Santa Maria del Mar. Ara l'edifici genera un espai propi del qual n'és el centre institucional. Sense cap mena de dubte, els promotors de la transformació foren els comtes. Ho recull el document del 1009¹³⁴⁴, i ho mostra la donació que fan finalment a la canònica el 1013¹³⁴⁵. Les esglésies formen part del patrimoni vinculat a l'exercici de l'autoritat comtal, i són els detentors d'aquesta autoritat els que lliuren Santa Maria del Mar a la canònica. El 1019¹³⁴⁶ ratificaran la donació signant i fent signar al bisbe Deodat un jurament de no prendre a la canònica la parròquia de Santa Maria del Mar. Senyal inequívoc que ho havia volgut fer.

Probablement l'objectiu dels comtes en lliurar als canonges l'església de Santa Maria del Mar era doble. D'una part reforçar la reforma canonical engegada a Barcelona i que segueix l'esperit de reforma que es remunta a l'abat Garí de Cuixà i es constata en altres seus catalanes. D'altra part, creant una parròquia s'afavoreix l'articulació d'un nucli de població fora de les muralles de la ciutat al voltant de l'església que ara catalitzarà la vida espiritual i social del seu terme. De fet els primers esments a cases a la zona daten de pocs anys després, durant la dècada del 1020. A partir del 1060 trobem un urbanisme ja desenvolupat, amb cases, carrers i arcs, i la iniciativa del bisbe Guislabert en fer donacions de terres a canvi que s'hi construïssin cases. A final de segle aquest nou nucli de població no rebrà el nom més genèric de *suburbium*, sinó el més específic de *Villa Nova*.

Més enllà de l'espai immediat a l'església on es forma la Vila Nova, Santa Maria del Mar rebé un ampli territori que inclou l'església de Sant Martí de Provençals. Una convenença signada el 1052 pel bisbe Guislabert i els fills del difunt Vivà il·lustra com

---

¹³⁴² 1009, març 9 (ACB1 121).

¹³⁴³ *Deprecati sunt unanimiter supra memoratum pontificem ut dedisset ecclesiam Sancte Marie sita iuxta Mare cum ipsam parrochiam in ipsa Kanonica...*

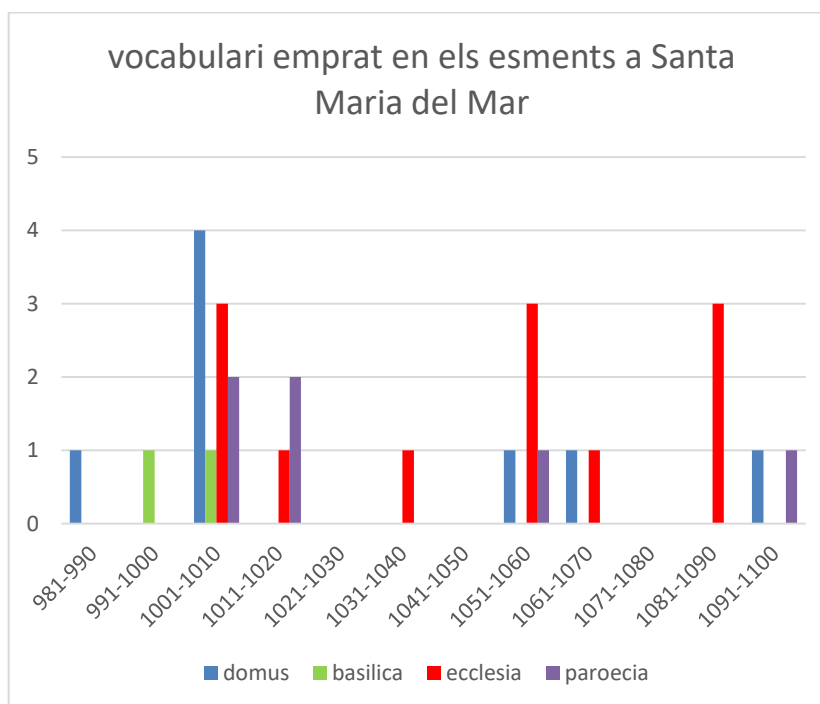
Denique adquirens dominus pontifex precibus et oblocutionibus eorum, contulit supra libatam ecclesiam Sancte Marie cum decimis et primitiis et oblationibus illius atque alodibus cunctis, que nunc habet vel habere debet sive, Deo largiente, ad futurum adquisierit in ipsa Kanonica ab eternitate servitura, ut possideant ipsi kanonici Sancte Crucis, qui hodie sunt et futuri erunt, absque ullius inquietudine.

¹³⁴⁴ *Bonutio, adibito consilio, cum ceteris paribus atque kannonicis supra memorate ecclesie postulantes clementiam domni ac illustrissimi Raimundi, marchioni, comitis, coniuxque eius Erminsindis, pia ac benivola comitissa, ut preberent illis adiutorium ac solatium conlo-/dquii, et unanimiter deposcerent clemenciam domni et venerabili pontificis Aethii, et ut restaurassent1 Kanonicam,*

¹³⁴⁵ 1013 octubre 29 (ACB1 204) *innectimus et confirmamus primam acquisitionem quem pro electione vel stabilitate incoatione ipsius Kannonice fuit facta, ecclesiam videlicet atque parrochiam Sancte Marie virginis cum omnibus alaudi\bus/ (s)5 suis vel acquisitionibus, cum decimis et primitiis et oblationibus, cuius ecclesia sita est secus litus maris prope civitate Barchinona*

¹³⁴⁶ 1019 maig 31 (ACB1 315) *Iuro ego Deusdedit episcopus, filius Senegundis femine, ...quia de ista hora in antea ego non tolre nedum tolre me sciente neque aliquis homo aut femina /3 per meum consilium de ipsa Cannonica Sancte Crucis parrochiam Sancte Marie, que est iuxta Mare, neque eius decimas, /4 primicias et alodes, sicut hodie tenent hoc (±5)1 canonicis2 prefate Cannonice.*

era la situació institucional dels dos temples¹³⁴⁷. El bisbe es compromet a que el prevere que estigui al càrrec de Santa Maria també celebri a Sant Martí, o si ho creu convenient faci celebrar a un altre, quedant sempre l'església (que per distingir-la de la parroquial és anomenada esglésiola) en mans dels descendents de Vivà. Tant és així que dos anys més tard un dels signataris, Pere Vivà, ha mort i ha deixat en llegat als seus fills la meitat de l'església de Sant Martí¹³⁴⁸.

Santa Maria del Mar esdevé un pol significatiu en el territori i genera un nucli de població al seu voltant, la Vila Nova. Atraurà no només la població viva sinó també la ja traspassada a l'altre món.

A l'espera de noves recerques arqueològiques en l'antic fossar de Santa Maria del Mar, les referències documentals que tenim es redueixen a tres esments de la segona meitat del segle XI. Al seu testament, el 1054¹³⁴⁹, Pere Vivà deixà dos mancusos a Santa Maria on havia de ser enterrat. Entenem que a l'exterior ja que fins ben entrat el segle XIII no hi haurà costum d'enterrar a l'interior dels temples.

¹³⁴⁷ 1052 març 8 (ACB1 791) *ego Guislibertum pontificem et canonicos Sedis Sancte Crucis Sancteque Eulalie et Petrum et Bonucium et Bonifilium, filii Vivani, condame de ecclesie Sancte Marie, que est in littore maris sita, et de eclesiolam Sancti Martini, que est sita in villa vocitata Provincialis, que est in apendicione prescripte Sancte Marie,*

¹³⁴⁸ 1054 febrer 17 (ACB1 854) *ad filios suos Bernardum et Bonifilium pro illorum inmelioratione ipsas suas domos de Provincials simul cum quatuor modiatas terre, que in circuitu sunt, cum arboribus et puteo et solis et suprapositis, et ortos duos et modiatas tres infra vineas et maliolo simul cum ipsas voces de ipsis precarariis, al et ipsam domunculam et orto et puteo et arbores varii generis, et ipsos domos que3 sunt iuxta Sanctum Martinum, et medietatem ecclesie Sancti Martini.*

¹³⁴⁹ 1054 febrer 17 (ACB1 854).

El 1065¹³⁵⁰ es fa esment d'un clos al costat de Santa Maria del Mar. Podria tractar-se d'una sagrera murada dins la qual conviuen les zones dedicades a sebollir els difunts, amb cases i horts. El primer esment clar referent al fossar és del 1095¹³⁵¹ quan es defineix que una casa afronta al sud amb el *cimiterio* de Santa Maria. Constatem, per tant, que en el cas de Santa Maria del Mar hi ha un procés molt semblant al descrit per al Vallès, avançat unes dècades i impulsat directament per l'autoritat comtal.

4.8 El contingut del nou formulari. Oliba i la biblioteca de Ripoll¹³⁵²

Com hem indicat més amunt, una part important de l'activitat constructiva de la primera meitat del segle XI a Catalunya està vinculada amb el bisbe i abat Oliba. En el present apartat volem fer una proposta de quin era el marc de pensament teològic i polític d'aquest personatge, el més significatiu de l'època. Farem servir els antics inventaris de la biblioteca de Ripoll que recentment ha estudiat M. S. Gros¹³⁵³.

A la biblioteca del monestir de Ripoll es conservava un exemplar de les *Jerarquies* del Pseudo Dionís l'Areopagita¹³⁵⁴, que el P. Villanueva datava del segle XI¹³⁵⁵, i que bé podia ser anterior. El redactor de les *Jerarquies*, un sirià del segle V, recollí les tradicions neoplatòniques en un sistema que les articulava fins elaborar una cosmologia molt complexa. A partir del segle IX tingué una gran influència en el món carolingi gràcies a Joan Escot Eriúgena que traduí i divulgà les seves obres, fins esdevenir el referent intel·lectual d'Occident durant segles¹³⁵⁶. En elles descriu com la veritat i la raó de ser de tot es troben en un nivell superior d'existència, essent el món material una imatge de l'original.

En la cosmologia del Pseudo Areopagita hi ha un ordre jeràrquic que permet donar a les criatures, en la mesura del possible, la semblança divina i unir-les a Déu¹³⁵⁷. La semblança amb Déu és transmesa d'un grau jeràrquic al següent, des del primer, el dels serafins, que és directament il·luminat per Déu, fins als àngels, passant pels nou graus celestials situats en tres ordes. Per sota dels ordes celestials hi ha els terrenals amb el pont entre ambdues jerarquies que és Jesús mateix, el Déu fet home, el principi i el fi de tota jerarquia.

---

¹³⁵⁰ 1065 juliol 12 (ACB1 1084) *in burgo civitatis Barchinone, in ipsum clausum quod est iuxta ecclesiam Sancte Marie Maris.*

¹³⁵¹ 1095 agost 19 (ACB1 1620) *a meridie in cimiterio Sancte Marie et in arena maris.*

¹³⁵² Conf. Baró, 2018.

¹³⁵³ *L'antic catàleg de la biblioteca del monestir de Ripoll* (Gros, 2016).

¹³⁵⁴ Gros, 2016, p. 219.

¹³⁵⁵ Villanueva, 1803-1852, vol. VII.

¹³⁵⁶ Reale, Antiseri, 1991, p. 423-429.

¹³⁵⁷ Vilanova, 1999, p. 339-347.

La jerarquia eclesiàstica o terrenal, a imatge de la celestial, està també constituïda per tres ordes que contenen tres graus cadascun d'ells: les consagracions sacramentals, l'orde sacerdotal i l'orde dels iniciats, dins del qual hi ha els monjos, el poble sant i els simples purificats (neòfits i penitents).

Dins la concepció del Pseudo Dionís, cosmologia, mística, eclesiologia, destí comunitari i santificació individual s'articulen dins d'un tot coherent. No hi ha àmbits tancats sinó que els uns estan inclosos en els altres, i la gràcia de Déu va fluint dels uns cap als altres. La santificació d'un dels ordes depèn de la santificació de l'orde superior, i el que succeeix en l'un té repercussió directa en l'altre. En aquest context els ordes més baixos poden ascendir vers l'Ú a través dels objectes on Déu es fa present¹³⁵⁸.

En els ordes terrenals l'accés a Déu també es dona a través de la mediació de l'orde superior jeràrquicament, que si bé imperfecte, permet albirar la santedat de Déu. La celebració del sagrament, el ritus en si mateix, esdevé el punt més sublim de trobada amb Déu, i just després d'aquest, els llocs privilegiats per la trobada amb l'Altíssim seran els relacionats amb les persones santes. Les relíquies dels màrtirs i dels sants sempre havien estat venerades per l'Església, fins al punt d'haver modificat la topografia de les ciutats amb la construcció de basíliques sobre els seus sepulcres. Són un lloc de contacte entre l'orde celeste i el terrenal, gairebé un sagrament, per sota del que es troben els que tenen la missió de santificar i consagrar, els bisbes, acompanyats pels preveres, dedicats a sacrificar i els altres ministres consagrats a purificar el poble fidel.

La força atribuïda a les relíquies influirà molt a finals del segle VIII en l'elaboració del ritual de consagració de les esglésies, un dels elements més característics de la litúrgia franco-romana que havia d'unificar les pràctiques religioses per tot l'Imperi¹³⁵⁹. En l'antiguitat no eren necessaris uns gestos especials per dedicar els edificis a l'ús religiós cristià, senzillament es començaven a fer servir enmig d'una celebració festiva. Al llarg dels segles VII i VIII l'edifici prengué rellevància, lentament s'identificà el continent amb el contingut esdevenint lloc de sacralitat ell mateix.

Amb la lectura resultant dels escrits de l'Eriúgena veiem que a través del ritual de consagració els santificadors (bisbes) basteixen una nova topografia sobre les sagrades relíquies dels sants, que es troben a mig camí entre l'esfera terrenal i la celestial, perquè els sacrificadors (preveres) hi puguin fer present el Crist mateix en benefici dels iniciats (monjos i poble). El lloc de culte, metonímicament anomenat església, és el punt on cel i terra es toquen en uns temps concrets. La seva sacralitat s'expandirà pel territori i atraurà els seus habitants, primer els difunts, que seran enterrats prop de l'altar i les relíquies, però fora de l'espai consagrat, dedicat al culte, i després els vius, articulant

---

¹³⁵⁸ Iogna-Prat 2006, p. 93-96.

¹³⁵⁹ Bellavista, 1993; Martimort, 2009.

aquell espai que Raül Glaber descrivia cobert d'un blanc mantell d'esglésies l'any 1000¹³⁶⁰.

El projecte el concretà Carlemany de manera articulada en l'*Admonitio generalis*, que publicà l'any 789¹³⁶¹. En ella marcà les línies generals per construir la societat cristiana, en la qual els pastors tenen la missió de conduir *el poble de Déu fins les pastures de la vida eterna, i reintegrar les ovelles esgarriades a l'interior dels murs de la soliditat eclesiàstica*. Amb aquesta finalitat promulgà normes per regular la vida dels fidels: unificació de doctrina i litúrgia, la vida i activitats del clergat i la definició d'uns temps i uns espais cristians.

L'antic catàleg de la biblioteca de Ripoll recull fins a deu obres de sant Agustí que certament havia de ser el principal referent d'Oliba¹³⁶², també en els seus plantejaments en doctrina política.

El bisbe d'Hipona analitzà a principis del segle V la relació entre la comunitat cristiana i la comunitat política, i quin era el lloc d'aquesta dins del pla diví. L'experiència dels primers quatre-cents anys de cristianisme no servia quan els referents polítics i socials estaven canviant de manera dràstica. En el context del saqueig de Roma del 410 va escriure el seu *De civitate Dei*¹³⁶³, on desenvolupà la seva particular comprensió de la història i de la relació que mantenen la societat (la ciutat terrenal) amb el projecte de Déu per la humanitat (la ciutat celestial). La ciutat terrenal, imperfecta, feta per l'egoisme que arriba al menyspreu de Déu, la celestial bastida per l'amor de Déu que arriba al menyspreu d'un mateix¹³⁶⁴.

El plantejament dual de sant Agustí, deutor dels corrents neoplatònics que dominaven la filosofia tardoantiga, esdevingué durant segles el pensament de referència de l'Església llatina. Per a ell la funció del governant ha de ser avançar vers la ciutat de Déu, conduir amb la saviesa dels reis de l'Antic Testament el poble fidel que viu en la tristesa de la ciutat terrenal. La societat és entesa ja amb les característiques d'una *christianitas*, la pàtria dels cristians, on l'element que marca la pertinença no és geogràfic, cultural, lingüístic o ètnic, sinó la fe dels ciutadans.

---

¹³⁶⁰ Iogna-Prat 2006, p. 244-248.

¹³⁶¹ Iogna-Prat 2006, p. 110-112.

¹³⁶² És important no confondre la influència omnipresent de sant Agustí en el pensament altmedieval amb el concepte d'*agustinisme polític* (Hernández, 2010).

¹³⁶³ Vilanova, 1999, p. 318-322.

¹³⁶⁴ *Fecerunt itaque ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem uero amor Dei usque ad contemptum sui. Denique illa in se ipsa, haec in Domino gloriatur. Illa enim quaerit ab hominibus gloriam; huic autem Deus conscientiae testis maxima est gloria. Illa in gloria sua exaltat caput suum; haec dicit Deo suo: Gloria mea et exaltans caput meum. Illi in principibus eius uel in eis quas subiugat nationibus dominandi libido dominatur; in hac seruiunt inuicem in caritate et praepositi consulendo et subditi obtemperando. Illa in suis potentibus diligit uirtutem suam; haec dicit Deo suo: Diligam te, Domine, uirtus mea. De civitate Dei XIV, 28,1.*

La biblioteca ripollesa també conservava a finals del segle XI els antics volums de la litúrgia hispànica, obsoleta als comtats de la Marca des del segle IX¹³⁶⁵. No eren pocs els textos d'origen visigòtic i mossàrab, destacant entre ells les obres d'Isidor de Sevilla, les col·leccions canòniques i els llibres jutges¹³⁶⁶. El llegat hispànic es mostrava fort en l'abadia d'Oliba, no en debades la família comtal de Cerdanya tenia arrels godes.

El regne visigot d'Hispania després de la unificació de cultes del 589 articulà, sobretot amb Isidor de Sevilla, una doctrina sobre l'origen i l'exercici del poder¹³⁶⁷. Les controvèrsies doctrinals i les distincions ètniques i lingüístiques dificultaren la reflexió que en canvi sí es donava a Orient. Des de Teodosi la figura del *Basileus* s'havia revestit d'una sacralitat que el convertia en la manifestació del poder de Déu a la terra. L'emperador, garant de l'ortodòxia, vetllava pel benestar espiritual del poble, i legislava directament sobre temes doctrinals. Així el codi de Justinià, màxim referent del dret romà, dedica els primers capítols al dret canònic, començant per la definició de la Santíssima Trinitat.

En el context franc es dona un canvi important en el discurs sobre la legitimitat del poder quan el 751 Pipí el Breu deposa el darrer rei merovingi i rep la confirmació papal. La raó del pontífex: perquè l'ordre no es vegi alterat és millor anomenar rei aquell que posseeix el poder que no a aquell que no el té. La legitimitat de Pipí vingué de l'autoritat papal, no de la nissaga ni de l'elecció, i es concretà en el ritual de la unció reial. Aquest ritual ja es documenta en la monarquia visigòtica almenys des de l'elecció del rei Wamba, el 672, i és pres de l'Antic Testament, on els profetes fan patent l'elecció divina amb l'oli¹³⁶⁸.

La legitimitat del rei cristià prové per tant de la seva sacralitat, és com el rei David escollit directament per Déu per desenvolupar la seva funció, ni que sigui deposant el rei legítim. A Occident la jerarquia eclesiàstica serà la mitjancera que atorgarà aquesta sacralitat al monarca. La unció rebuda de mans del Papa o del bisbe és el signe material d'aquesta intercessió, i serà llegida per part dels clergues en clau de superioritat del poder eclesiàstic sobre el secular¹³⁶⁹.

Les famílies comtals de la Marca heretaren dels seus avantpassats el legitimisme que les caracteritzarà durant els segles X i XI¹³⁷⁰. El sagrat deure de regir el poble passava del rei consagrat pel crisma al comte; Guifré el Pilós fou dels darrers en rebre el nomenament l'any 878 de mans de Lluís el Tartamut. Després, el procés de dissolució de l'Imperi dugué a no poder esperar nous nomenaments efectius, i un cop mort el Pilós la legitimitat reposà en el seu llinatge. L'exercici del poder havia esdevingut un

---

¹³⁶⁵ Olivari, 1992.

¹³⁶⁶ Gros, 2016.

¹³⁶⁷ Un exemple notable és el canon 75 del concili IV de Toledo, del 633, dedicat a la figura del rei.

¹³⁶⁸ Principalment els casos de Saül, David i Salomó... Es pot trobar un bon resum de l'origen i evolució del ritu d'unció reial a (Korotchenko, 2010).

¹³⁶⁹ Papes, 1978.

¹³⁷⁰ Salrach, 1999.

patrimoni familiar, una herència sagrada que associava el seu detentor a la voluntat mateixa de Déu¹³⁷¹. El concili IV de Toledo, constituït en autèntica cort reial visigòtica, propugnava la fidelitat al rei a causa de la seva unció, de la seva sacralitat citant el *Nolite tangere Christos meos*, no goseu tocar els meus unguents, del salm 105¹³⁷²; en una terra que se seguia regint pel dret visigòtic els seus governants troben la legitimació en la missió conferida per Déu a través de l'Església i el rei consagrat amb l'oli beneït. L'obediència i el respecte a Déu passa per la fidelitat als prínceps d'aquesta terra¹³⁷³ que regeixen la *Patria* per mandat diví.

La família, receptacle de la legitimitat, és entesa com un tot, sense distingir els càrrecs eclesiàstics i els temporals. La construcció de la Ciutat Celestial és tasca de tots, clergues i seglars, que han de transformar la Ciutat Terrenal. Els *potentes*, membres de la mateixa família, han rebut l'encàrrec de regir els *pauperes*¹³⁷⁴, els membres del poble sant que necessiten el guiatge. Església jeràrquica i poder secular no són entesos com organismes diferenciats dins la mateixa societat sinó l'un inclòs en l'altre. Els prínceps, santificats pels bisbes, executen la missió de l'Església, i compleixen un paper cabdal dins d'aquesta¹³⁷⁵.

En aquest context Oliba actua com a constructor d'un nou món fet a imatge de la ciutat celestial. A la capella de la Trinitat de Sant Miquel de Cuixà ho expressa amb una configuració que D. Codina¹³⁷⁶ identifica com una prefiguració del Tron de la Gràcia on l'Església Terrenal és la concreció en aquest món del que està cridada a ser, la Celestial, acompanyada pels sants àngels i amb la intercessió dels sants màrtirs i confessors¹³⁷⁷.

El que es desenvolupa a Cuixà com un edifici de gran complexitat teològica, es concretarà sobre el territori amb la construcció de les seus episcopals de Vic i Girona (1038) així com de nombroses esglésies parroquials, monestirs i canòniques que articulen i santifiquen l'espai on es troben. Els edificis, ara anomenats majoritàriament *ecclesiae*, no són una part del paisatge sinó que amb la seva sacralitat creen un nou paisatge. Una xarxa de llocs sants destinats a ser el referent de la població, el Poble Sant, d'una contrada, la *paroecia*, bastits amb un nou estil que els distingeix de qualsevol altra construcció. Cada altar ungit, cada església consagrada està baixant en aquest món l'Església Celestial, està construït aquí a la terra la ciutat del cel.

---

¹³⁷¹ S. M. Cingolani, 2008.

¹³⁷² Concili IV de Toledo, cànon 75, citant el salm 105,15 (Vives, 1963).

¹³⁷³ *Idem Quod si divinam iracundiam vitare volumus et severitatem eius ad clementiam provocare cupimus, servemus erga Deum religionis cultum atque timorem et usque in mortem custodiamus erga principes nostros pollicitam fitem atque sponsionem* Concili IV de Toledo, cànon 75.

¹³⁷⁴ Cingolani, 2014, p. 118.

¹³⁷⁵ Todeschini, 1999.

¹³⁷⁶ Codina 2005.

¹³⁷⁷ Segons Garsies hi havia els sepulcres dels màrtirs Valentí i Flamidià i del confessor Nazari. (Junyent, 1992, p. 379).

Com preveia *l'Admonitio Generalis* de Carlemany, la construcció de la Jerusalem Celestial en aquest món es desenvolupa en uns espais, i també en uns temps. El cicle litúrgic marca la pregària i les celebracions anuals, la innovació del bisbe Oliba consisteix a definir un temps sagrat setmanal de construcció de pau. El 1027, a Toluges, tot substituint l'absent bisbe d'Elna, va més enllà dels objectius de la Pau de Déu¹³⁷⁸ i introdueix la Treva de Déu. A través d'aquest acord la sacralitat ja establerta físicament al voltant de les relíquies dels sants contingudes per l'altar consagrat, es transporta a períodes temporals. El bisbe, el santificador, pacta un temps en el que la pau de l'orde celestial es trasllada al terrenal¹³⁷⁹. Posteriorment, també s'establirà un espai de protecció al voltant dels temples: la *sacraria*.

4.9 Els escrivans, instruments de transformació social pel poder de la paraula escrita

En la introducció plantejàvem la nostra voluntat d'atansar-nos a un territori concret, el Vallès, rerepaís del comtat de Barcelona, els segles X i XI per identificar-hi els escrivans que hi estaven actius. Creiem haver pogut arribar a l'objectiu en descriure un col·lectiu que, amb les necessàries precaucions per la parcialitat i migradesa de les fonts, podem designar com un cos que, partint de la legalitat visigòtica, és constituït per una autoritat de tipus públic en virtut de la qual actuen.. Ho fem amb cinc constatacions:

- 1.- L'activitat dels escrivans afecta gairebé la totalitat del territori estudiat. S'aprecien zones on la documentació és més abundant, probablement degut a que hi ha hagut institucions que han perdurat fins a l'època moderna i han conservat la documentació, però tret d'alguns punts de muntanya, no hi ha espais significatius sense documentar.
- 2.- La continuïtat temporal. Tot i les grans turbulències socials i polítiques del segle XI no s'aprecia cap canvi remarcable en la documentació generada; només la incorporació d'algun nou tipus documental: les convinences.
- 3.- L'homogeneïtat. A falta de consultar l'arxiu de Sant Pere de les Puel·les, el gran cenobi femení de l'època, tots els escrivans són homes, i en la seva immensa majoria clergues seculars. Hi ha una petita minoria de laics al segle X i de monjos al segle XI. En els documents que redacten hi ha diferències formals i lèxiques que se situen en una clara voluntat d'ajustar-se a uns models jurídics preestablerts.
- 4.- L'exclusió dels jutges de l'ofici d'escrivà. Homes que gaudien d'un alt nivell d'alfabetització i coneixement jurídic que, tret de dues excepcions, no redacten documents amb validesa jurídica. Hi ha, per tant, una voluntat de distinció entre la

---

¹³⁷⁸ Barthélemy, 1999.

¹³⁷⁹ Zimmermann, 2009.

persona que valida l'acte i la que en cas de necessitat ha de reconèixer la validesa de l'acte.

5.- L'interès dels comtes, a principis del segle XI, en l'erecció de les parròquies i en l'ús del nou formulari per designar els llocs de culte i els seus espais associats. Aquesta voluntat s'intueix en l'erecció de parròquies al Vallès, particularment al terme del castell de Terrassa, i s'explicita en el cas de Santa Maria del Mar. La iniciativa parteix de l'autoritat comtal i el bisbe la secunda.

A partir de les informacions analitzades sembla que els escrivans actuen donant validesa als documents en actes performatius, no merament assertius, en virtut d'una autoritat pública, que distingeix els oficis i fa incompatibles els de jutge i escrivà. Els documents que redacten són necessaris en tot moment perquè els autors de l'acte que es formalitza (venda, permuta, testament...) confien que serà avalat per l'autoritat pública en la figura del jutge. En cas de conflicte, si no existeix l'autoritat que validi i reconegui el diploma, i amb ell l'acte, el document esdevé plenament inútil. En vista de les llargues trajectòries de la major part dels escrivans dels quals s'han conservat diversos documents creiem que aquesta potestat no els seria conferida *ad casum* sinó de manera estable.

Homogeneïtat en els tipus documentals, llargues trajectòries, àmplia presència distribuïda per tot el territori i, sobretot, la capacitat de canviar el vocabulari en un reduït espai de temps, indiquen que hi ha un vincle estable entre l'autoritat pública i els escrivans molt abans de la recepció del Dret Comú.

La nostra recerca sobre els escrivans començà davant la constatació del canvi de vocabulari sobre els llocs de culte i els espais a ells associats que tingué lloc de manera sobtada durant la tercera dècada del segle XI. Les explicacions podien ser diverses, sobretot si entenem que els escrivans actuaven com simples redactors de documents on ells no hi aportaven res per donar-los valor jurídic. En canvi, si acceptem que es tracta d'un cos format i controlat per un poder amb autoritat pública, els canvis que hem identificat en el vocabulari han de tenir el seu origen en els detentors d'aquest poder, i han d'anar adreçats a alguna finalitat concreta.

El document escrit degudament validat construeix realitat, no només la reflecteix. I aquells que els redacten esdevenen un dels instruments més poderosos que té l'autoritat per transformar la realitat. Com hem vist, els escrivans havien de fer esforços per expressar conceptes i designar objectes en un vocabulari llatí que sovint era obsolet, manllevant moltes vegades termes de la llengua parlada. El canvi de vocabulari que hem detectat no té res a veure amb la llengua parlada, s'expressa amb un vocabulari tècnic molt precís i dona lloc a un formulari ben estructurat.

Qui és aquesta autoritat? La seqüència dels esdeveniments no deixa lloc a dubtes, els comtes de Barcelona Ramon Borrell i Ermessenda en el cas de Santa Maria del Mar,

durant la renovació de la canònica catedralícia entre els anys 1009 i 1019, i la mateixa Ermessenda amb motiu de la minoria d'edat del seu nét Ramon Berenguer I, del 1035 al 1039. No podem imaginar Ermessenda tota sola. El seu germà Pere Roger, bisbe de Girona i, sobretot, l'abat i bisbe de Vic, Oliba, seran els companys de camí, i molt probablement aquest darrer l'ideòleg de tot el procés.

Hi ha una data clau en el canvi de vocabulari dels escriptors per referir-se als llocs de culte, un moment d'inflexió que caldria contrastar amb dades d'altres zones de les diòcesis i comtats de Barcelona i Ausona: el 1038. El mateix any en que es consagren amb tres setmanes de diferència les catedrals d'Ausona i Girona.

Què pretén l'autoritat? Construir un nou model de societat fonamentat en l'estructura de l'Església seguint els esquemes desenvolupats a l'Imperi Carolingi des de la promulgació de l'*Admonitio Generalis*. La Marca Hispànica i la Narbonesa presentaven la particularitat de mantenir el seu antic dret, i amb ell uns models socials i administratius heretats del món visigòtic, de tal manera que en arribar el segle XI no s'hi havia implementat un model territorial ja plenament desenvolupat a la major part dels dominis dels francs. Oliba, Ermessenda, Pere de Girona, el jutge Bonsom de Barcelona... sembla que intenten aplicar aquest model carolingi en els territoris que administren.

Els esdeveniments que trasbalsen el comtat de Barcelona amb l'assalt al poder d'una part significativa de la noblesa i els senyors de la frontera frustra el projecte, i la resolució del conflicte conduí a la ràpida implementació de les relacions personals en detriment de l'autoritat de tipus públic. L'estructura desenvolupada per la generació anterior ordenava de manera més metòdica el poble i acostava les estructures de poder a tot el territori. Les bases d'una societat fonamentada en la distinció, compartimentació i exclusió dels elements no desitjats ja estava posada. La consagració de la catedral de Barcelona el 1058 es pot considerar un punt de partença d'aquesta nova societat que sis anys després respongué a la crida papal de croada a Barbastre.

Dos escriptors excepcionalment ben documentats il·lustren els dos moments. Baió (FE 121), actiu el darrer quart del segle X, és un laic propietari de terres entre Sabadell i Castellar. Actua redactant diplomes per particulars i institucions eclesiàstiques de la comarca, sobretot els monestirs de Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat. L'altre, el prevere Ramon (FE 185), actiu durant tota la segona meitat del segle XI, del qual coneixem bona part del seu *cursus* eclesiàstic, probablement tingué la cura d'ànimes de l'església de Sant Salvador de Polinyà. Redacta documents per veïns de la parròquia, però sobretot per als senyors feudals de la zona, els Òdena, senyors d'Arraona, i els Santa Coloma, senyors de Barberà. Uns quaranta anys separen els dos individus que visqueren a escassos deu quilòmetres de distància. Tots dos exerciren d'escriptors en un mateix territori, però la societat i el paisatge havien canviat, i la raó de ser dels seus documents també.

Bibliografia

- AAVV. *Cartulari de Sant Cugat del Vallès. Vol IV. Índexs*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas. Subdirección General de Archivos., 1981.
- Abadal, R. d'. *Catalunya carolíngia. I- El domini carolingi de Catalunya*. Barcelona: IEC, 1986.
- . *Catalunya carolíngia. II-Els diplomes carolingis a Catalunya*. Barcelona: IEC, 1926-1952.
- . *Dels visigots als catalans*. Barcelona: 1969, 1969.
- . *Els primers comtes catalans*. Barcelona: Vicenç Vives, 1980.
- Abadal, R. d'. «La pre-Catalunya (segles VIII-XI).» A *Història dels catalans*, editat per F. Soldevila. Barcelona: Ariel, 1970.
- . *L'Abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*. Barcelona: Aymá, 1948.
- Abadías, D. *Breu història de l'Església a l'Edat Mitjana*. Barcelona: Facultat d'Història Eclesiàstica, Arqueologia i Arts Cristianes Antoni Gaudí : Facultat de Teologia de Catalunya, 2015.
- Abadías, D. «Carisma i poder. Els bisbes de l'any 1000.» En "*Oliba episcopus*". *Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic.*, de M. Sureda, 22.31. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2018.
- Abadías, D. «Les reformes del primer mil·lenni: De sant Gregori el Gran al IV Concili del Laterà.» *Revista Catalana de Teologia* 42 (2017): 297-319.
- Abbé, J. L. «Le paysage put-il être lu à rebours? Le paysage agraire médiéval et la méthode régressive.» En *Les territoires du médiéviste*, 383-399. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2005.
- Abe, T. «La reforma gregoriana y Catalunya. Las relaciones entre la Iglesia y el poder secular, siglos XI y XII. De Ramon Berenguer I a Ramon Berenguer III.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 27-28 (2006-2007): 9-36.
- Adell, J. A. *L'arquitectura religiosa*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, de A. (dir.) Pladevall, 76-78. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Adell, J. A. *Sant Llorenç del Munt*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 121-123. Barcelona: GEC, 1991.

- Adell, J. A. *Sant Llorenç del Munt*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 121-123. Barcelona: GEC, 1991.
- Aebischer, P. *Études de toponymie catalane*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1928.
- Aguelo, J. «El terme d'Octavià (segles X-XIII): d'alou monàstic a terme castral.» *Gausac*, núm. 19 (2001): 11-24.
- Aguelo, J. «La "villa" de Cercedol, les parròquies de Cercedol i Gausac i la quadra de Vilanova.» *Gausac*, núm. 13 (1999): 51-67.
- Aguelo, J. «Sobre els orígens i la formació del terme de Sant Cugat. Del segle XI al XX.» *Gausac*, núm. 19 (2001): 25-39.
- Alavedra, Josep. «L'església de Sant Feliu de Sabadell: religiositat i sociabilitat als segles XVI-XVIII.» *Arraona*, núm. 34 (2014): 42-57.
- Albareda, A. M. *L'Abat Oliva : fundador de Montserrat : 971[?]-1046*. Montserrat: Monestir de Montserrat, 1931.
- Alcover, A. M., y F.B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1930-1962.
- Aldazábal, José. *La Eucaristía*. Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica, 1999.
- Alturo, J. «A Propòsit de la publicació dels diplomes de la Catalunya Carolíngia.» *Estudis romànics*, n° 27 (2005): 289-297.
- Alturo, J. «Consideracions sobre l'estudi del patrimoni documental i bibliogràfic.» *Terme*, núm. 13 (1998): 19-23.
- . *Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XII*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1985.
- Alturo, J. et alii. *Liber iudicum popularis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior, 2003.
- Alturo, J. *L'Arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (Aproximació històrico-lingüística)*. Vol. 3. Barcelona: Fundació Noguera, 1985.
- Alturo, J. «Polinyà del Vallès del segle X al XII: estudi històric i diplomàtico-paleogràfic.» *Arraona*, núm. 17 (1985): 23-62.
- Álvarez, J. *Arqueología cristiana*. Madrid: BAC, 1998.
- Ambrós Monsonís, J. *El monestir de Sant Cugat del Vallès*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1981.

Amigó, R. *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1999.

Andrade, J. M. «Las "villae" en la Galicia de la mutación feudal: el caso de Celanova.» *A A guerra en Galicia: o rural e o urbano na historia de Galicia, 277-290*. Santiago de Compostela: Asociación galega de historiadores, 1996.

Anglada, M. *Sant Cristòfol de Monteugues*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 344. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Esteve de La Doma*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 355. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Feliu de Canovelles*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 321-322. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Joan de Can Nadal*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 422. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Julià de Montseny*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 388-389. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Martí del Montseny*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 393. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Mateu de Montbui*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 298-299. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Sant Pere de Vallcàrquera*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 343. Barcelona: GEC, 1991.

Anglada, M. *Santa Maria del Camí*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 356. Barcelona: GEC, 1991.

Angulo, V. *Sant Vicenç de Gualba*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 369. Barcelona: GEC, 1991.

Angulo, V. *Santa Maria de Malanyanes*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 402. Barcelona: GEC, 1991.

Aran, J. *Santa Anna de Barcelona: monestir, col·legiata, parròquia*. Barcelona: Mediterrània, 2002.

Argemí, M. *900 anys d'història de l'aigua a Sabadell (del segle XI al 1949)*. Sabadell: CASSA, 1999.

—. «Abans de la formació de la vila de Sabadell: aproximació a l'estudi de l'espai agrari medieval (segles X-XI).» *Actes de les Jornades de Joves Medievalistes del Vallès*. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

- . *D'Arraona a Sabadell. El naixement de la vila al voltant d'un mercat medieval*. Sabadell: Amics de l'Art Romànic de Sabadell, 2010.
- Argemí, M., i J. M. Masagué. «L'aprofitament hidràulic al riu Ripoll: molins i hortes, un patrimoni que desapareix .» *Arraona*, núm. 27 (2003): 58-78.
- Argemí, Mercè. «El castell d'Arraona i el lloc de Sant Salvador: una referència documental del 1101-1104.» *Arraona*, núm. 24 (2001): 99-109.
- Arnall, M. J., i I. J. Baiges. «Estudi paleogràfic i diplomàtic.» A *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, editat per G. Feliu i J. M. Salrach, 63-82. Barcelona: Fundació Noguera, 1999.
- Aubrun, M. *L'ancien diocèse de Limoges des origines au milieu du XIe siècle*. Clermont-Ferrand: Publications de l'Inst. d'études du Massif central, 1981.
- Aubrun, M. *La paroisse en France des origines au XV siècle*. Paris: Picard, 1986.
- Aulèstia, A. *Història de Catalunya*. Barcelona, 1887.
- Aventín, M. «El políptic de Sant Pere de Vilamajor.» A *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. 2. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII.*, editat per J. M. Salrach, 106-107. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.
- . *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Sabadell: AUSA, 1990.
- Avril, J. «La participation du chapitre cathédral au gouvernement du diocèse.» *Cahiers de Fanjeaux*, núm. 24 (1989): 41-63.
- Aymerich, M. *Nomina et acta episcoporum barcinonensium : binis libris comprehensa atque ad historiae et chronologiae rationem revocata*. Barcelona: Joan Nadal, 1760.
- Aynier, A., y A. Martí. *Peces romàniques del Museu Balvey*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 329-330. Barcelona: GEC, 1991.
- Badia, J. *La baronia de Montbui*. L'ametlla del Vallès, 1968.
- Baiges, J., et al. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010.
- Balaguer, A. M. *Del mancús a la dobla. Or i pàries d'Hispania*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1993.
- . *Història de la moneda dels comtats catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999.
- Balañá, P. *Els noms de lloc a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989.

- Balari Jovany, J. *Orígenes històrics de Cataluña*. Sant Cugat del Vallès: Instituto internacional de cultura romànica, 1964.
- Ballart, J. *Resum de la història de Caldes de Montbui*. Caldes de Montbui: Ajuntament de Caldes de Montbui, 1981.
- Ballb , M. *Les nostres ermites*. Terrassa, 1988.
- . *Matadepera i Sant Llorenç del Munt, m s de mil anys d'història*. Matadepera: Ajuntament de Matadepera. Caixa d'Estalvis de Terrassa, 1981-1982.
- . *Topònims de Sant Llorenç del Munt i rodalia*. Matadepera: Centre Excursionista de Terrassa, 2000.
- Ballestín, X. *Almansor i la destrucció de Barcelona*. Barcelona: Base, 2015.
- Baraut, C. *Les actes de consagracions d'esglésies de l'antic bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*. La Seu d'Urgell: Societat cultural urgel·litana, 1986.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Mare de Déu del Pla*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 354. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Sant Cebrià de Palautordera*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 414. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Sant Corneli i Sant Cebrià*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 329. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Sant Iscle i Santa Victòria de Can Guilla*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 352. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Sant Salvador dels Prats*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 67. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Sant Vicenç de Mollet*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 380. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Santa Coloma de Marata*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 353. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Santa Eulàlia de Corró d'Avall*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 68. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Santa Justa i Santa Rufina de Lli  de Munt*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 372-373. Barcelona: GEC, 1991.
- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Santa Maria de Gallecs*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 381-382. Barcelona: GEC, 1991.

- Barbany, C., y M. R. Garcia. *Santa Maria de Llerona*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 351. Barcelona: GEC, 1991.
- Barceló, M, X. Ballestín, F. Retamero, y H. Kirchner. *Musulmans i Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1999.
- Barceló, M. *Arqueología medieval, en las afueras del "medievalismo"*. Barcelona: Crítica, 1988.
- Barceló, M. «Crear, disciplinar y dirigir el desorden. La renta feudal y el control del proceso de trabajo campesino: una propuesta sobre su articulación.» *Taller d'història*, núm. 5 (1995): 61-72.
- . *El sol que salíó por Occidente. Estudios sobre el estado Omeya en al-Andalus*. Jaén: Universidad de Jaén, 1997.
- Barceló, M. «Ermessenda i el "rei" de Dénia. Una comtessa, de tribut, ben servida.» *Estudi General*, nº 21 (2001): 211-219.
- Barceló, M. et alii. *Arqueología medieval, en las afueras del "medievalismo"*. Barcelona: Crítica, 1988.
- Barceló, M. «L'or d'al-Andalus circulant als comtats catalans entre 967 i 1100; un or vist i no vist?» *Symposium numismático de Barcelona, I*. Barcelona: Asociación Numismática Española, 1979. 313-327.
- Barceló, M. «Moneda fiscal i moneda feudal: una proposta de diferenciació.» *Gaceta Numismática*, núm. 111 (1993): 67-70.
- Barceló, M., G. Feliu, A. Furió, M. Miquel, i J. Sobrequés, . *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València: Universitat de València. Museu d'Història de Catalunya, 2003.
- Barceló, M., H. Kirchner, J. M. Lloró, R. Martí, i J. M. Torres. *Arqueología medieval. En las afueras del "medievalismo"*. Barcelona: Crítica, 1988.
- Barceló, M., y P. Toubert, . *"L'incastellamento". Actes des rencontres de Gérone (26-27 novembre 1992) et de Rome (5-7 mai 1994)*. Roma: École Française de Rome. Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, 1998.
- Barceló, Miquel. «Los límites de la información documental escrita.» A *Arqueología medieval. En las afueras del "medievalismo"*, de Miquel Barceló, Helena Kirchner, Josep M. Lloró, Ramon Martí i José M. Torres, 73-87. Barcelona: Crítica, 1988.
- Barella, A. «un Mapa singular: el del Bisbat de Barcelona de Francisco Xavier de Garma (1762).» *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, nº 44 (1997): 13-33.
- Baró, R. «"Un cel nou i una terra nova, on regnarà la justícia" (Is 65,17; 2Pe 3,13): El projecte de renovació social, política i espiritual del bisbe Oliba.» En *"Oliba episcopus"*.

Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic., de M. Sureda, 48-55. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2018.

Baró, R. «Context teològic del miracle eucarístic del Sant Dubte d'Ivorra.» A *In Dubio pro Deo. Mil·lenari del Sant Dubte d'Ivorra. 1010-2010*. Solsona: Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, 2015.

—. *Edificis eclesiàstics seculars al Vallès Occidental. Segles X i XI*. Bellaterra: Treball de recerca de màster presentat a la Universitat Autònoma de Barcelona, 2009.

Baró, R. «La divisió parroquial del castell de Terrassa.» *Terme*, núm. 12 (1997): 18-22.

Baró, R. «La parròquia de Sant Julià d'Altura: l'organització religiosa.» A *L'església de Sant Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occidental)*, de R. Baró, E. Canyameres, J. M. Coll, J. M. Masagué, J. Roig i S. Torras, 9-24. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 2006.

Baró, R. «Les esglésies d'Arrahona. Aproximació a tres llocs de culte del segle XI.» *Arraona*, nº 35 (2015): 192-207.

—. *Topografía cristiana de Pisa, siglos VIII-XI*. Pisa: Treball de recerca de màster a les universitats de Leicester, Pisa i Siena, 1992.

Baró, R., E. Canyameres, J. M. Coll, J. M. Masagué, J. Roig, i S. Torras. *L'església de Sant Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occidental)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 2006.

Baró, R., i N. Gil. *Història de la parròquia de Viladecavalls*. Viladecavalls: Ajuntament de Viladecavalls, 1999.

Barral, X. «L'arquitectura religiosa d'època romànica a Catalunya (segles xi-xiii): balanç i notes crítiques.» *Catalan historical review*, nº 4 (2011): 181-200.

Barral, X. *La Alta Edad Media. De la Antigüedad tardía al año mil*. Colònia: Taschen, 1998.

—. *L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX i X*. Barcelona: Edicions 62, 1981.

Barrasetas, E., A. Martín, i J. M. Palet. *La vil·la romana de l'Aiguacuit (Terrassa, Vallès Occidental)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1994.

Barrau, L., i J. Massó, . *Gesta comitum Barcinonensium*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1923.

Barthélemy. *Caballeros y milagros. Violencia y sacralidad en la sociedad feudal*. València-Granada: Universitat de València-Universidad de Granada, 2006.

Barthélemy, D. *L'an mil et la paix de Dieu. La France chrétienne et féodale 980-1060*. Paris : Fayard, 1999.

- Bassols, M., i J. Bastardas. *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae*. Barcelona: CSIC, 1960-2006.
- Batet, C. *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal a la Marca del comtat de Barcelona. Segles X-XI*. Bellaterra: Treball de recerca a la Universitat Autònoma de Barcelona, 1993.
- . *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal a la Marca del comtat de Barcelona. Segles X-XI. Treball de recerca inèdit. UAB*. Bellaterra, 1993.
- . *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal. La Marca de Barcelona als segles X-XI*. Barcelona: Institut d'Estudis Penedessencs, 1996.
- Batet, C. «La marca encastellada? Castells i pautes d'assentament a la Marca del comtat de Barcelona.» *Afers*, núm. 21 (1995): 341-360.
- . «L'església i les esglésies en els inicis del domini comtal a la marca de Barcelona.» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol I*. Solsona: Boniquet, 199e. 243-258.
- Batlle, C. *Fires i mercats. Factors de dinamisme econòmic i centres de sociabilitat (segles XI a XV)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2004.
- Baucells, J. «Les dignitats eclesiàstiques de Barcelona als segles IX-XI.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, n° 26 (2005): 69-80.
- Baucells, J., A. Fàbrega, M. Riu, J. Hernando, i C. Batlle. *Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*. 5 vols. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.
- Bauman, Z. *Temps líquids: Viure en una època d'incertesa*. Barcelona: Viena, 2007.
- Bellavista, J. «Consagració d'esglésies i altars a la Catalunya medieval.» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol II*. Solsona: Boniquet, 1993. 73-82.
- Bellès, J. *Castell de Cànoves*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 325. Barcelona: GEC, 1991.
- Bellès, J. *La Torre Roja*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 317-318. Barcelona: GEC, 1991.
- Beltrán de Heredia Bercero, J. *De "Barcino" a "Barcinona" (segles I-VII). Les restes arqueològiques de la plaça del Rei de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2001.
- Benaul, J. M. et alii. *Història de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1987.

- Bencomo, C. et alii. *Aproximació a la història de Rubí*. Rubí: Ajuntament de Rubí, 1986.
- Benet, A. *Les sagreres*. Vol. 11, de *Catalunya Romànica*, 51. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, 1984.
- Benito Monclús, P. *Les parròquies del Maresme a la Baixa Edat Mitjana. Una aproximació des de les Visites Pastorals (1305-1447)*. Mataró: Caixa Laietana, 1992.
- Benito, P. «Senyoria de la terra i tinença pagesa. Estudi sobre les relacions agràries al comtat de Barcelona des de la fi dels sistemes d'explotació dominical fins als orígens de l'emfiteusi (segles XI-XIII).» *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 13 (2002): 149-158.
- Bertran Roigé, P. «Ermengol d'Urgell, l'obra d'un bisbe del segle XI.» *IV Fòrum d'Arqueologia i Història de Guissona*. Lleida: Universitat de Lleida i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2000. 89-132.
- Bisson, Th. N. *Conservation of coinage. Monetary exploitation and its restraint in France, Catalonia, and Aragon (c. A.D. 1000 - c. 1225)*. Oxford: Oxford University Press, 1979.
- Bisson, Th. N. «Els orígens de l'impost sobre la moneda a Catalunya: una reconsideració.» *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 16-17 (1996): 301-310.
- . *La crisis del siglo XII*. Barcelona: Crítica, 2010.
- . *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)*. Vic: Eumo, 1997.
- Blair, J. «Les recherches récentes sur la formation des paroisses en Angleterre: similitudes et différences avec la France.» *Médiévales*, núm. 49 (2005): 33-44.
- . *Minsters an Parish Churches. The local church in transition. 950-1200*. Oxford, 1988.
- Bofarull, P. *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Barcelona: J. E. Monfort, 1847.
- . *Los Condes de Barcelona vindicados, y cronología y genealogía de los reyes de España considerados como soberanos independientes de su Marca*. Barcelona: J. Oliveres y Monmany, 1836.
- Bois, G. *La revolución del año mil*. Barcelona: Grijalbo Mondadori, 1997.
- Bolòs, J. *Castell de Montornès*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 435. Barcelona: GEC, 1991.

Bolòs, J. *Castell de Villar*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 416. Barcelona: GEC, 1991.

Bolòs, J. *Catalunya medieval: una aproximació al territori i a la societat a l'edat mitjana*. Barcelona: Pòrtic, 2000.

Bolòs, J. «El paisatge històric de Catalunya a l'edat mitjana: aproximació al Vallès Oriental.» *Ponències*, 2005: 91-123.

—. *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004.

Bolòs, J. *La Torrassa del Moro (o Torre del Far)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 378. Barcelona: GEC, 1991.

Bolòs, J. «L'arqueologia del paisatge de la Catalunya Medieval.» *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics XXV* (2014): 101-170.

—. «Parròquia i organització del territori. Una aproximació cartogràfica.» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol I*. Solsona: Boniquet, 1993. 259-284.

Bolòs, J., Moran, J. *Repertori d'antropònims catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994.

Bonnassie, P. «Une famille de la campagne barcelonaise et ses activités économiques aux alentours de l'An Mil.» *Annales du Midi*, núm. 76 (1964): 261-302.

Bonnassie, P., Guichard, i M. C. Gerbet. *Las Españas medievales*. Barcelona: Crítica, 2001.

Bonnassie, P. *Catalunya mil anys enrere (segles X-XI)*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1981.

—. *Catalunya mil anys enrere (segles X-XI)*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1981.

—. *Del esclavismo al feudalismo en Europa occidental*. Barcelona: Crítica, 1993.

Bonnassie, P. et alii. *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo (siglos X-XIII)*. Barcelona: Crítica, 1984.

Bonnassie, P. *Les sociétés de l'an mil*. Brusel·les: De Boeck Université, 2001.

Bonnassie, P. «Pròleg.» A *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, editat per G. Feliu i J. M. Salrach, 9-16. Barcelona: Fundació Noguera, 1999.

—. «Sur la genèse de la féodalité catalane: nouvelles approches.» *Il feudalesimo nell'alto medioevo (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 47)*. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2000. 569-609.

- Bonnassie, P. «Un contrat agraire inédit du monastère de Sant Cugat (28 Août 1040.)» *Anuario de estudios medievales*, núm. III (1966): 441-450.
- . *Vocabulario básico de la Historia Medieval*. Barcelona: Crítica, 1983.
- Bonnassie, Pierre. *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1981.
- Boretius, A., Krause, V. *Capitularia regum Francorum*. Hannover, 1883.
- Borfo, A. *Castell Cartoixa de Vallparadís*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 268-269. Barcelona: GEC, 1991.
- Borfo, A. *Castell de Pera*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 206-207. Barcelona: GEC, 1991.
- Borfo, A. *Castell de Toudell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 279-280. Barcelona: GEC, 1991.
- Borfo, A. *La Torrota de l'Obac*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 277. Barcelona: GEC, 1991.
- Borfo, A. *Ruïnes de la Serra Llarga*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 274. Barcelona: GEC, 1991.
- Borfo, A., i P. Roca. «El poblament medieval al terme del castell de Terrassa a l'època medieval.» *Terme*, núm. 3 (1988): 29-43.
- Borobio, D. *La celebración en la Iglesia. III Ritmos y tiempos de la celebración*. Salamanca: Sígueme, 1990.
- Boscà, J. «De la voz en el texto: cambios y permanencias en el proceso de afirmación de la escritura (Cataluña, siglos X-XII).» *Acta historica et archaeologica medievalea*, núm. 20-21 (1999-2000): 139-176.
- Bosch y Cardellach, A. *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el de 1770*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1992.
- Botet, J. *Les monedes catalanes*. Barcelona: Puvill, 1908.
- Bou, X. *El monestir de Sant Cugat en el segle X. La formació del domini vallesà*. Sant Cugat del Vallès, 1988.
- Bourgain, P. «La personnalité littéraire d'Oliba.» *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, núm. 40 (2009): 53-63.
- Brown, P. *Il culto dei santi. L'origine e la diffusione di una nuova religiosità*. Torí: Einaudi, 1983.

- Bull, M. *Knightly piety and the lay response to the first crusade. The Limousin and Gascony, c. 970-c.1130*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Busquets, E. *Plegamans, una història de deu segles*. Barcelona: Fidel, 1979.
- Cabrol, F., i H. Leclercq. *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*. Pariss: Letouzey et Ané, 1907-1953.
- Calleja Puerta, Miguel. *La formación de la red parroquial de la diócesis de Oviedo en la Edad Media*. Oviedo: Real Instituto de Estudios Asturianos, 2000.
- Campillo, A. *Speculum Titulorum Ecclesiasticorum*. Barcelona: Manuscrit dipositat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.
- Camprubí, J. *Conquesta i estructuració territorial del Berguedà (sebles IX-XI). La formació del comtat*. Bellaterra: Treball de recerca inèdit a la Universitat Autònoma de Barcelona, 1996.
- Camps, J. *Sant Fost de Campsentelles*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 418. Barcelona: GEC, 1991.
- Canals, Joan M. *El culto a la Eucaristía*. Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica, 1996.
- Canyameres, Esteve. «El terme de Sabadell en els primers anys del segle XVIII.» *Arraona*, núm. 34 (2014): 28-41.
- Cappelli, A. *Dizionario di Abbreviature latine ed italiane*. 6ª. Milà: Ulrico Hoepli, 1990.
- Caraffa, F (dir), i G. (dir) Morelli. *Bibliotheca sanctorum*. Roma: Città Nuova Editrice, 1961-1970.
- Carandini, A. *Storie dalla terra: manuale di scavo archeologico*. Torino: Einaudi, 1991.
- Carbonell, E. «L'arquitectura religiosa a Catalunya a l'entorn de l'any 1000.» En *Monestirs i territoris. 1200 aniversari de la fundació del monestir de Sant Esteve de Banyoles*, de Ll., Galofré, J. (ed) To, 107-124. Banyoles: CECB, 2013.
- Carbonetti, C. «I supporti scrittorii dell documentazione: l'uso del papiro.» A *L'héritage byzantin en Italie (VIIIè-XIIè siècle), I, La fabrique documentaire*, editat per J.M. Martin, A. Peters-Custot i V. Prigent, 33-48. Roma: École Française de Rome, 2011.
- Cardó, C. *El Gran refús : el capítol VIII (inèdit) del llibre : les dues tradicions : història espiritual de les Espanyes*. Barcelona: Claret, 1994.
- Cardús i Florensa, Salvador. «Terrassa medieval: forn de districte, fleca, molins, fàbregues i hostals.» *Terme*, nº 15 (2000): 24-28.
- Cardús i Florensa, Salvador. «Terrassa medieval: forn de districte, fleca, molins, fàbregues i hostals.» *Terme*, núm. 15 (2000): 24-28.

Carreras, Miquel. *Elements d'història de Sabadell*. Sabadell: Edicions de la Comissió de Cultura, 1932.

Castagnetti, A. *L'organizzazione del territorio rurale nel Medioevo. Circostrizioni ecclesiastiche e civili nella "Longobardia" e nella "Romania"*. Torí, 1979.

Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic. Catàleg. Barcelona: Diputació de Barcelona. Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2000.

Catalunya Medieval. Catàleg. Barcelona: Lunwerg. Generalitat de Catalunya, 1992.

Cingolani, S. M. «De "pater patriae" a Pare de la Pàtria: la memòria d'Oliba.» En "*Oliba episcopus*". *Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic.*, de M. Sureda, 94-101. Vic: Museu Episcoapl de Vic, 2018.

Cingolani, S. M. «De historia privada a historia pública y de la afirmación al discurso: Una reflexión en torno a la historiografía medieval catalana (985-1288).» *Talia dixit*, n° 3 (2008): 51-76.

Cingolani, S. M. «L'Abat Oliba, el poder i la paraula.» *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, n° 31 (2014): 115-162.

Cingolani, S. M.. «Estratègies de legitimació del poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les "Gesta Comitum Barchinonensium".» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 29 (2008): 135-175.

Cingolani, S. M.. «Estratègies de legitimació del poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les "Gesta Comitum Barchinonensium".» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 29 (2008): 135-171.

Cingolani, S. M.. «Estratègies de legitimació del poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les "Gesta Comitum Barchinonensium".» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 29 (2008): 135-175.

Cipolla, C. M. *Historia económica de Europa (1) La Edad Media*. Barcelona: Ariel, 1979.

Codina, D. «La chapelle de la Trinité de Saint Michel de Cuixà. Conception théologique et symbolique d'une architecture singulière.» *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, núm. 36 (2005): 81-88.

Coll i Riera, Joan-Manuel, Josep-A. Molina i Vallmitjana, i Jordi Roig i Buxó. *L'església vella de Sant Menna. Sentmenat: del segle V al XX, 1500 anys d'evolució històrica*. Sentmenat: Ajuntament de Sentmenat, 1995.

Coll, J.M., i alii. *Sant Esteve de Castellar Vell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 98-99. Barcelona: GEC, 1991.

Collins, R. *España en la Alta Edad Media*. Barcelona: Crítica, 1986.

- Conde, R. «Estudi Arxivístic.» A *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, editat per G. Feliu i J. M. Salrach, 17-62. Barcelona: Fundació Noguera, 1999.
- Condello, E., De Gregorio, G., ed. *Scribi e colofoni. Le sottoscrizioni di copisti dalle origini all'avvento della stampa. Atti del seminario di Erice. X Colloquio del Comité international de paléographie latine (23-28 octobre 1993)*. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1995.
- Connery, C.L. *The empire of the text: writing and authority in early imperial China*. Lanham: Rowman & Littlefield, 1998.
- Constable, G. «"Nona" et "decima". An aspect of carolingian economy.» *Speculum*, núm. 35/2 (1960): 224-250.
- Coromines, J. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 1980-1991.
- Coromines, J. *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial, La Caixa, 1989-1997.
- Corts, R., J. Galtés, i A. Manent, . *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. 3 vols. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Claret, 1998.
- Crusafont, M. *Numismàtica de la Corona catalana-aragonesa medieval (785-1516)*. Madrid: Vico, 1982.
- Cursente, B., i M. Mousnier, . *Les territoires du médiéviste*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2005.
- Dalmases, N. de, i A. J. Pitarch. *Història de l'Art Català I. Els inicis i l'art romànic*. Barcelona: Edicions 62, 1986.
- Débaix, H., ed. *Les sociétés méridionales à l'âge féodal. Hommage à Pierre Bonnassie*. Tolosa: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, 1999.
- Deichmann, F. W. *Archeologia cristiana*. Roma: "L'Erma" di Bretschneider, 1993.
- Deswarte, Th. *Une Chrétienté romaine sans pape: l'Espagne et Rome (586-1085)*. Pariss: Garnier-Flammarion, 2010.
- Diago, F. *Historia de los victoriosísimos antiguos Condes de Barcelona*. Barcelona: S. de Cormellas, 1603.
- Díaz, A., i N. Santiago. «Estudi de les primeres fonts publicades de Parets del Vallès (s. X-XII). Toponímia, Onomàstica i Història.» *Notes*, núm. 20 (2005): 63-74.
- Doehaerd, R. *Occidente durante la Alta Edad Media. Economía y sociedad*. Barcelona: Labor, 1984.

- Dolset, H. «Frontière et pouvoir en Catalogne médiévale. L'aristocratie dans l'ouest du comté de Barcelone (début du Xe-milieu du XIIe siècle).» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 35-1 (2005): 317-320.
- Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort: L. Favre, 1883-1887.
- Duby, G. *La época de las catedrales. Arte y sociedad, 980-1420*. Madrid: Cátedra, 1993.
- . *L'Économie rurale et la vie des campagnes dans l'occident médiéval : France, Angleterre, Empire, IXe-XVe siècles*. París: Aubier, 1962.
- Durand, A. *Les paysages médiévaux du Languedoc (Xe-XIIe siècles)*. Tolosa: Presses Universitaires du Mirail, 1998.
- Engels, O. «El clero secular y la red de parroquias.» *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*. Barcelona, 1992.
- Escribano, C., y L. Caballero. *Arqueología de la arquitectura: el método arqueológico aplicado al proceso de estudio y de intervención en edificios históricos: actas*. Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Educación y Cultura, 1996.
- Escrits de bisbes catalans del primer mil·leni*. Barcelona: Proa, 1992.
- Fabre, G., Mayer, M., Rodà, I. *Epigrafia romana de Terrassa*. Terrassa: Universitat Autònoma de Barcelona. Junta de Museus de Terrassa, 1981.
- Fàbrega, A. *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000*. Barcelona: Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, 1995.
- Fàbregas Espadaler, M. «Memòria de la intervenció arqueològica al camí de l'església de Santa Agnès de Malanyanes, Santa Agnès de Malanyanes, La Roca del Vallès.» 2007.
- Fadrique, Th., S. Carrascal, i A. Malgosa. «La necròpolis medieval de Granollers.» *Lauro*, núm. 29 (2005): 13-20.
- Falaschi, E. *Carte dell'Archivio Capitolare di Pisa*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1971.
- Farías Zurita, Víctor. «La proclamació de la pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII).» A *Les sagreres ala Catalunya medieval*, de Víctor Farías, Ramon Martí i Aymat Catafau, 13-84. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.
- Farías, V., «Las vilas de la región catalana en los siglos XI-XIV. Propuestas para el estudio del hecho urbano medieval.» A *Les sociétés méridionales à l'âge féodal*.

Hommage à Pierre Bonnassie, editat per H. Débax, 185-190. Tolosa: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, 1999.

Farías, V. «Compraventa de tierras, circulación monetaria y sociedad campesina en los siglos X y XI. El ejemplo de Goltred de Reixac.» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 29 (1999): 269-299.

Farías, V. «Els inicis de l'Església catalana.» A *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. 2. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII.*, 154-160. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.

Farías, V. «La proclamació de la pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII).» A *Les sagreres a Catalunya medieval*, de V. Farías, R. Martí i A. Catafau, 13-84. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.

Farías, V. «La proclamació de la pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII).» A *Les sagreres a Catalunya medieval*, de V. Farías, R. Martí i A. Catafau, 13-84. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.

Farías, V. «Las fortificaciones medievales del Vallès (siglos IX-XIII). Un inventario a partir de las fuentes escritas.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 23-24 (2002-2003): 23-50.

Farías, V. «Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 14-15 (1993-1994): 9-37.

Farías, V., R. Martí, i Aymat Catafau. *Les sagreres a la Catalunya medieval*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.

Fédou, R. *Léxico de la Edad Media*. Madrid: Taurus, 1982.

Feliu, G. *El dominio de la sede de Barcelona*. Barcelona, 1972.

Feliu, G, i J. M. Salrach, . *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Barcelona: Fundació Noguera, 1993.

Feliu, G. «Agunes consideracions sobre la metrologia altmedieval catalana.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 22 (2001): 121-150.

Feliu, G. «Alguns exemples de manipulacions falsificades en documents almedievals catalans.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 23-24 (2002-2003): 51-68.

Feliu, G. «Els inicis del domini territorial de la seu de Barcelona.» *Cuadernos de historia económica de Catalunya*, núm. 14 (1976): 45-61.

- Feliu, G. «La moneda a Barcelona entre el 960 i el 1030.» *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 2-3 (1996): 103-115.
- . *La presa de Barcelona per Almansor: història i mitificació*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- Fernández, F. J., ed. *La Iglesia en la España de los siglos VIII al XIV*. Madrid: La Católica, 1982.
- . *La Religiosidad medieval en España*. 3 vols. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2000-2011.
- Fernàndez, L. *La Moreria*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 275. Barcelona: GEC, 1991.
- Ferran, D. *Sant Cristòfor de Ca n'Anglada*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 271. Barcelona: GEC, 1991.
- Ferran, D. *Sant Miquel de Toudell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 282-283. Barcelona: GEC, 1991.
- Ferran, D. *Santa Margarida del Mojal*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 270-271. Barcelona: GEC, 1991.
- Ferran, D. *Santa Maria de Toudell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 281. Barcelona: GEC, 1991.
- Ferran, D., i M. Pagès. *Sant Quintí de Can Pedrerol de Baix*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 106. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Ferrando, A. *La vall del riu Ripoll. La vall d'Horta, la vall de Mur, les Arenes i Cadafalc*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997.
- Filgueira, M. D. *Sant Cebrià de Cabanyes*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 418. Barcelona: GEC, 1991.
- Filgueira, M. D. *Sant Feliu de Codines*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 416. Barcelona: GEC, 1991.
- Fixot, M, i E. Zadora-Rio, . *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales (III Congrès international d'Archéologie médiévale, Aix-en-Provence, 1989)*. Paris, 1994.
- Fixot, M., y E Zadora-Rio. *L'église, la campagne, le terroir*. París: CNRS, 1989.
- Flórez, E. *España Sagrada. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España*. Madrid, 1746-1918.
- . *España Sagrada. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España*. Vol. 29. Madrid, 1746-1918.

- . *España Sagrada. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España*. Madrid, 1746-1918.
- . *España Sagrada. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España*. Madrid, 1746-1918.
- . *España Sagrada. Theatro geográfico-històrico de la Iglesia de España*. Madrid, 1746-1918.
- Flori, J. *La guerra santa: la formación de la idea de cruzada en el Occidente cristiano*. Granada: Trotta, 2003.
- Folch, C., Gibert, J, Martí, R. «Hábitat y sociedades rurales en Catalunya (siglos VI-XI): toponimia, documentación y arqueología.» *Historia y arqueología de las sociedades del valle del Ebro (ss. VII-XI)*. Zaragoza: Casa de Velázquez. Diputación General de Aragón, 2009. 125-155.
- Font, J. M. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona: CSIC, 1969.
- Fossier, R, i J. Chapelot. *Le village et la maison au Moyen Âge*. Paris: Hachette, 1980.
- Fossier, R. *La Edad Media*. Barcelona: Crítica, 1986.
- . *La infancia de Europa*. Barcelona: Labor, 1986.
- Foulon, J. H. *Église et réforme au Moyen Âge. Papauté, milieux réformateurs et ecclésiologie dans les Pays de la Loire au tournant des XIe-XIIe siècles*. Brusel·les: De Boeck, 2008.
- Fournier, G. «La mise en place du cadre paroissial et l'évolution du peuplement.» *Cristianizzazione e organizzazione ecclesiastica delle campagne nell'Alto Medioevo: espansione e resistenze (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo)*. Spoleto: CISAM, 1982. 495-563.
- Francovich, R., ed. *La Storia dell'Alto Medioevo italiano (VI-X secolo) alla luce dell'archeologia: convegno internazionale (Siena, 2-6 dicembre 1992)*. Florència: All'insegna del giglio, 1994.
- Francovich, R., i R. Hodges. *Villa to village. The transformation of the Roman countryside in Italy, c. 400-1000*. Londres: Duckworth, 2003.
- Frankovich, R., e R. Parenti. *Archeologia e restauro dei monumenti*. Firenze: Consiglio Nazionale delle Ricerche, Università di Siena, 1988.
- Freedman, P. *Els orígens de la servitud pagesa a la Catalunya medieval*. Vic: Eumo, 1993.

- Freedman, P.H. «L'era heroica de l'església de Vic (886-1099).» A *Tradició i regeneració a la Catalunya medieval*, de P.H., Freedman i A. Pladevall, 30-66. Barcelona: Curial, 1985.
- . *The origins of peasant servitude in medieval Catalonia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Freixas, P, Sureda, M. «La nau única en l'arquitectura medieval catalana. Reflexions sobre la pervivència d'un model constructiu del preromànic al gòtic.» *Annals de l'Institut d'Estudis Cironins L* (2009): 41-51.
- García de Cortázar, J. A., i J. A. Sesma. *Historia de la Edad Media. Una síntesis interpretativa*. Madrid: Alianza, 2002.
- Garcia i Linares, M. Gemma, Antoni Moro i Garcia, i Francesc Tuset Bertrán. *La Seu episcopal d'Ègara: arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX*. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009.
- Garcia, G., y O. Olesti. «Terrassa i el seu territori a l'edat antiga: estat de la qüestió i noves perspectives de recerca.» *Terme*, nº 14 (1999): 13-23.
- García-Guijarro, L. «El Papado y el Reino de Aragón en la segunda mitad del siglo XI.» En *Aragón en la Edad Media XVIII dossier historia y ficción en la Edad Media*, 245-264. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2004.
- García-Villoslada, R., ed. *Historia de la Iglesia en España*. Madrid: BAC, 1982.
- Garriga, J. *De Licano Subteriore a Lliçà d'Avall / de Vall*. Lliçà de Vall: Ajuntament de Lliçà de Vall, 1991.
- Garsaball, J. *La canònica de la Seu d'Urgell i els orígens d'una institució feudal*. 2002.
- . «Sobre la prestesa data de dotació de la Seu d'Urgell. Apunts per a una nova datació.» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol I*. Solsona: Boniquet, 1993. 55-62.
- Gautier Dalché, J. «L'histoire monétaire de l'Espagne septentrionale et centrale du IXe au XIIe siècles.» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 6 (1969): 43-95.
- Gavín, J. M. *Inventari d'esglésies. 22. Vallès Occidental*. Barcelona: Pòrtic, 1989.
- . *Inventari d'esglésies. 23. Vallès Oriental*. Barcelona: Pòrtic, 1990.
- Ghignoli, A. «Segni di notai. Scrivere per note e per segni in testi di "chartae" pisane dei secoli VIII-XI.» *Bullettino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo*, nº 115 (2013): 45-95.
- Gibert, J. «Els "palatia" septimans: indicis de l'organització territorial andalusina al nord dels Pirineus.» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 37/1 (2007): 1-26.

- Gibert, P., i J. M. Martí Bonet. *Palau-Solità "títol de glòria"*. Barcelona: Escudo de Oro, 1995.
- Godoy, C. *Arqueología y liturgia. Iglesias hispánicas (siglos IV al VIII)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1995.
- Godoy, C., Vilella, J. «De la "Fides Gótica" a la ortodoxia nicena: inicio de la teología política visigoda.» En *Los visigodos. Historia y civilización. Antigüedad y cristianismo*, 117-144. Murcia: Universidad de Murcia, 1986.
- González Muñoz, J. *Memòria de la intervenció arqueològica d'urgència a Can Barra (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental)*. Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya, 2003.
- González, F. A. *Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae*. Madrid, 1808.
- Gonzalvo, G. *La pau i la treva a Catalunya. Origen de les corts catalanes*. Barcelona: La Magrana, 1986.
- . *Versions en català de les constitucions de Pau i Treva de Catalunya*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995.
- Grabar, A. *El primer arte cristiano. 200-395*. Madrid: Aguilar, 1967.
- Gracia, F. «Pere Bosch Gimpera. Deconstruyendo un mito para establecerlo de nuevo.» *Cercles. Revista d'història cultural*, nº 14 (2011): 173-200.
- Griffe, E. «Les paroisses rurales de la Gaule.» *La Maison-Dieu* (Éditions du Cerf), núm. 36 (1953): 33-62.
- Gros Pujol, M. S. «La biblioteca particular del sacerdot i jutge Salomó.» *Revista Catalana de Teologia*, nº 26 (2001): 51-70.
- Gros Pujol, M.S. «L'antic catàleg de la biblioteca del monestir de Ripoll.» *Miscel·lània litúrgica catalana*, nº 24 (2016): 121-150.
- Gudiol Cunill, J. *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*. Vic: Balmesiana, 1931-1933.
- Guerreau, A. *El feudalismo. Un horizonte teórico*. Barcelona: Crítica, 1984.
- Guerreau, A. «Lournand au Xe siècle: histoire et fiction.» *Le Moyen Âge*, núm. 96 (1990): 519-537.
- Guzberg, J. «Crisis alimentarias en Cataluña: 1092-1096.» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 32/1 (2002): 2-18.
- Harris, E.W. *Principios de estratigrafía arqueológica*. Barcelona: Crítica, 1991.

Hautefeuille, Florent. «La délimitation des territoires paroissiaux dans le pays de moyenne Garonne (Xe-XVe siècles).» *Médiévales* (Presses Universitaires de Vicennes-Paris VIII), núm. 49 (2005): 73-88.

Head, Th., i R. Landes, . *The peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*. Ithaca: Cornell University Press, 1992.

Hernández, A. «Los límites de los conceptos "agustinismo político" y "gelasianismo" para el estudio de las ideas acerca del poder y la sociedad en la Alta Edad Media.» *Signum* 11, nº 1 (2010): 27-48.

Hodder, I, i C. Orton. *Análisis espacial en arqueología*. Barcelona: Crítica, 1990.

Iglesia, A. «El derecho en la Cataluña altomedieval.» *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (Segles VIII-XI) II* . Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992. 27-34.

Íñiguez, J. A. *Tratado de arqueología cristiana*. Pamplona: Eunsa, 2002.

Iogna-Prat, D. *La Maison Dieu*. Lonrai: Éditions du Seuil, 2006.

—. *La Maison Dieu*. Lonrai: Éditions du Seuil, 2006.

—. *Ordonner et exclure. Cluny et la société chrétienne face à l'hérésie, au judaïsme et à l'islam 1000-1150*. Paris: Aubier, 1998.

Iogna-Prat, D., i E. Zadora-Rio. «Formation et transformations des territoires paroissiaux.» *Médiévales*, núm. 49 (2005): 5-10.

Iogna-Prat, Dominique. *La Maison Dieu*. Lonrai: Éditions du Seuil, 2006.

Jedin, H. *Breve historia de los concilios*. Barcelona: Herder, 1963.

—. *Manual de Historia de la Iglesia*. Barcelona: Herder, 1987.

Jorba, X. «Una aproximació al conreu de la vinya a Catalunya a l'època moderna (s.XVI-XVII). L'exemple d'Òdena.» *Estudis d'història agrària*, núm. 19 (2006): 175-208.

Jungmann, J.A. *Breve historia de la misa*. Barcelona: CPL, 2006.

Junyent i Subirà, E. *Diplomatari de la Catedral de Vic (s. IX-X)*. Vic: Patronat d'estudis Ausonencs, 1980.

—. *Diplomatari de la Catedral de Vic (s. IX-X)*. Vic: Patronat d'estudis Ausonencs, 1980.

—. *Diplomatari de la Catedral de Vic (s. IX-X)*. Vic: Patronat d'estudis Ausonencs, 1980.

- Junyent Subirà, E. *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona: IEC, 1992.
- . *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona: IEC, 1992.
- . *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona: IEC, 1992.
- Junyent, E. *Diplomatari de la Catedral de Vic (s. IX-X)*. Vic: Patronat d'estudis Ausonencs, 1980.
- . *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona: IEC, 1992.
- . *L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic*. Barcelona: Curial. Abadia de Montserrat, 1983.
- kehr, P. *El papat i el principat de Catalunya fins a la unió amb Aragó*. Traduït per R. D'Abadal. Barcelona: Estudis Universitaris Catalans, 1931.
- Kennelly, K. «Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona (1030-1130).» *Anuario de estudios medievales*, núm. 5 (1968): 107-136.
- Kirchner, H. «Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XIII).» *Arqueologia medieval*, núm. 2 (2006): 22-35.
- Kirchner, H., ed. *Por una arqueología agraria. Perspectivas de investigación sobre espacios de cultivo en las sociedades medievales hispánicas*. Oxford: British Archaeological Reports, 2010.
- Kirchner, H. «Sobre la arqueología de las aldeas medievales.» *Studia Historica. Historia Medieval*, núm. 28 (2010): 243-253.
- Kirschbaum, E. *Las tumbas de los apóstoles*. Barcelona: Argos, 1959.
- Korotchenko, M. «El origen del rito de la unció real (las concepciones teocráticas de Occidente en la Alta Edad Media y las representaciones del poder en la Rusia Medieval).» *Helmantica: Revista de filología clásica y hebrea* 61, nº 184-185 (2010): 123-177.
- Kosto, A. *Making agreements in medieval Catalonia: power, order and the written word*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Kosto, J. «The "convenientiae" of the catalan counts in the eleventh century: a diplomatic and historical analysis.» *Acta historica et archaeologica medevalia*, núm. 19 (1998): 191-228.
- Kuhn, T.S. *L'Estructura de les revolucions científiques*. Santa Coloma de Queralt: Edéndum, 2007.

La Paix de Dieu Xème-XIème siècles. Actes du colloque organisé au Puy en septembre 1987 par le Conseil Général du Département de la Haute-Loire. Puy-en-Velay: Conseil Général du Département de la Haute-Loire, 1987.

Lauwers, M. «Paroisse, paroissiens et territoire. Remarques sur "parochia" dans les textes latins du Moyen Âge.» Editat per Dominique Iogna-Prat i Élisabeth Zadora-Rio. *Médiévales* (Presses Universitaires de Vicennes-Paris VIII), núm. 49 (2005): 11-31.

Lauwers, M. «Paroisse, paroissiens et territoire. Remarques sur "parochia" dans les textes latins du Moyen Âge.» Editat per Dominique Iogna-Prat i Élisabeth Zadora-Rio. *Médiévales* (Presses Universitaires de Vicennes-Paris VIII), núm. 49 (2005): 11-31.

Lauwers, Michel. «Paroisse, paroissiens et territoire. Remarques sur "parochia" dans les textes latins du Moyen Âge.» Editat per Dominique Iogna-Prat i Élisabeth Zadora-Rio. *Médiévales* (Presses Universitaires de Vicennes-Paris VIII), núm. 49 (2005): 11-31.

Leclercq, H. «Domus (Dei, Ecclesiae, Orationis, etc).» A *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, de Fernand Cabrol i Henri Leclercq. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1921.

Leclercq, H. «Domus (Dei, Ecclesiae, Orationis, etc).» A *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, de Fernand Cabrol i Henri Leclercq. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1921.

Leclercq, Henri. «Domus (Dei, Ecclesiae, Orationis, etc).» A *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, de Fernand Cabrol i Henri Leclercq. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1921.

Leturcq, S. «Territoires agraires et limites paroissiales.» *Médiévales*, núm. 49 (2005): 89-104.

López Mullor, Alberto. «La construcción de un método de intervención en el patrimonio arqueológico edificado.» En *Arqueología aplicada al estudio e interpretación de edificios históricos: últimas tendencias metodológicas*, de C., de Vega García, E. Martín Morales, 65-102. Ministerio de Cultura, 2010.

López Vilar, J. *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de "Tarraco"*. Tarragona: URV, ICAC, 2006.

Madoz, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid, 1845.

Magnou-Nortier, E. *La société laïque et l'Église dans la province ecclésiastique de Narbone (zone cispyrénéenne) de la fin du VIIIe à la fin du XIe siècle*. Tolosa de Llenguadoc: APUT-M, 1976.

- . «Les évêques et la paix dans l'espace franc (VIe-XIe siècles).» *Actes de la 7e rencontre d'histoire religieuse. L'évêque dans l'histoire de l'Église*. Angers, 1984. 33-50.
- Mallorquí, E. *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV*. Girona: Tesi doctoral defensada a la Universitat de Girona, 2007.
- Malpica, A. Quesada, T. (eds.). *Los orígenes del feudalismo en el mundo mediterráneo*. Granada: Universidad de Granada, 1998.
- Mañé, P. *El romànic al rodal vallesà*. Sabadell, 1981.
- Mansi, J. *sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. Florència-Venècia, 1759-1774.
- Mansi, J.D. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. Florència. París-Leipzig, 1759-1827. 1901-1927.
- Marca, P. de. *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*. París: E. Baluze, 1688.
- Marfà, C. «Notaries i notaris a Mataró (segles XI-XV). Antecedents i gènesi d'una institució.» *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27 (1987): 9-23.
- Marqués, J. M., ed. *Concilis provincials tarraconenses*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya. Fundació Enciclopèdia Catalana, 1994.
- Marquès, J. M. «Parròquies i divisió administrativa del territori, fins al S. XI.» *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 38 (1996-1997): 1501-1520.
- Martí Bonet, J. M. "*Regesta Pontificum Romanorum*" de la marca hispànica, siglo X. Barcelona: Facultat de Teologia de Barcelona- Secció St. Pacià, 1979.
- Martí Bonet, J. M. «Arxiu diocesà.» En *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, editado por R. Corts, J. Galtés y A. Manent, 139-147. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Claret, 1998.
- . *Barcelona i Ègara-Terrassa. Història primerenca fins l'Alta Edat Mitjana de les dues esglésies diocesanes*. Terrassa-Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona. Claret, 2004.
- . *Entre dues obediències: Roma i Compostel·la*. Barcelona: Boniquet, 1993.
- . *Història de l'Església medieval*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 2000.
- Martí Bonet, J. M. *La iglesia de Barcelona*. Vol. 2, de *Historia de las diócesis españolas*, de Josep Maria Marquès i Planagumà i Josep Maria Martí i Bonet, 5-430. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 2006.
- . *La parròquia. Història, evolució i vida*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 2007.

- . *Oleguer, servent de les esglésies de Barcelona i Tarragona*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 2003.
- Martí Bonet, J. M., i alii. *Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol. I/1 i vol. I/2*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 1981.
- Martí Bonet, J.M. *El palio: insignia pastoral de los papas y arzobispos*. Madrid: BAC, 2008.
- Martí Bonet, J.M. «Las pretensiones metropolitanas de Cesáreo, abad de Santa Cecilia de Montserrat.» *Anthologica Annua*, núm. 21 (1974): 157-182.
- . *Roma y las iglesias particulares en la concesión del palio a los obispos arzobispos de Occidente*. Barcelona: CSIC, 1976.
- Martí, A. *Santa Maria del Camí*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 358-359. Barcelona: GEC, 1991.
- Martí, R. *Els inicis de l'organització feudal de la producció al bisbat de Girona. Col·lecció diplomàtica de la Seu (anys 817-1100)*. Bellaterra: Publicacions de la UAB, 1988.
- Martí, R. «Delà, Cesari i Ató, primers arquebisbes dels comtes-prínceps de Barcelona (951-953/981).» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol I*. Solsona: Boniquet, 1993. 369-386.
- Martí, R. «L'ensagrerament. l'adveniment de les sagreres feudals.» *Faventia* (Universitat Autònoma de Barcelona), núm. 10 (1988): 153-182.
- Martí, R. «L'ensagrerament. l'adveniment de les sagreres feudals.» *Faventia* (Universitat Autònoma de Barcelona), núm. 10 (1988): 153-182.
- Martí, R. «L'ensagrerament: utilitats d'un concepte.» *A Les sagreres a la Catalunya medieval*, de Víctor Fariás, Ramon Martí i Aymat Catafau, 85-204. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.
- Martí, R. «Palaus o almúnies fiscas a Catalunya i al-Andalus.» *A Les sociétés méridionales à l'âge féodal. Hommage à Pierre Bonnassie*, editat per H. Débax, 63-70. Tolosa: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, 1999.
- Martí, Ramon. «L'ensagrerament. l'adveniment de les sagreres feudals.» *Faventia* (Universitat Autònoma de Barcelona), núm. 10 (1988): 153-182.
- Martí, Ramon. «L'ensagrerament: utilitats d'un concepte.» *A Les sagreres a la Catalunya medieval*, de Víctor Fariás, Ramon Martí i Aymat Catafau, 85-204. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona: Documenta Universitària, 2007.

- Martimort, A. G. «El ritual de consagración de las Iglesias.» Editat per Josep Urdeix. *Cuadernos Fase* (Centre de Pastoral Litúrgica), núm. 183 (2009): 5-19.
- Martimort, A.G. *La Iglesia en oración. Introducción a la liturgia*. Barcelona: Herder, 1964.
- Martimort, Aimé Georges. «El ritual de consagración de las Iglesias.» Editat per Josep Urdeix. *Cuadernos Fase* (Centre de Pastoral Litúrgica), núm. 183 (2009): 5-19.
- Martín, I. *Poblamiento y estructuras sociales en el norte de la Península Ibérica: siglos VI-XIII*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2000.
- Martín, I. «La articulación del poder en la cuenca del Duero: el ejemplo del espacio zamorano (siglos VI-X).» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 31/1 (2001): 75-122.
- Martín, I. «Organización episcopal y poder entre la antigüedad tardía y el medioevo (siglos V-XI): Las sedes de Calahorra, Oca y Osma.» *Iberia*, núm. 2 (1999): 151-190.
- Martínez, J., J. M. Escolà, N. Pons, i D Ramón. «Las fórmulas de imprecación en Cataluña en los siglos IX al XI.» *Faventia*, núm. 27/1 (2005): 73-96.
- Mas, J. *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*. Barcelona: Jaume Vives..., 1906-1921.
- . *Notes històriques del Bisbat de Barcelona. Vol. 4-6 Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Barcelona: Jaume Vives, 1905.
- . *Notes històriques del bisbat de Barcelona. Vol. 9-12. Rúbrica dels Libri Antiquitatum de la Seu de Barcelona*. Barcelona: La Renaixensa, 1909-1914.
- Masagué, J. M. *Capella de Sant Nicolau (antigament Sant Feliu d'Arraona)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 150. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Capella de Sant Nicolau*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 150. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Castell de Gallifa*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 111. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Castell de Sentmenat*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 222-223. Barcelona: GEC, 1991.
- . *Església de Sant Vicenç de Jonqueres (Sabadell)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1995.
- Masagué, J. M. *La comanda de Palau i Santa Magdalena*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 130-131. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Mare de Déu de les Arenes*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 102-103. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.

- Masagué, J. M. *Sant Vicenç de Jonqueres*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 153. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Adjutori (Santa Maria de Gausac)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 201. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Esteve de Castellar Vell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 97-98. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Esteve de Ripollet*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 141. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Fruitós*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 224-225. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Iscle i Santa Victòria*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 158. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Julià d'Altura*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 156. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Llorenç de Fontcalçada*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 204. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Martí de Rovinyó*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 314. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Miquel de l'Arn (o dels Arços)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 312-313. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Pere de Reixac*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 127. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Pere i Sant Feliu de Gallifa*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 112-113. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Quirze del Vallès*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 212. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Salvador d'Arraona*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 150. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Salvador de Polinyà*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 133. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Sant Sebastià de Montmajor*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 315-316. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Santa Maria de Campanyà*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 203-204. Barcelona: GEC, 1991.

- Masagué, J. M. *Santa Maria del Castell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 112. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J. M. *Santa Maria del Puig de la Creu*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 101-102. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Masagué, J. M. *Santa Susanna*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 312. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, J.M. *Sant Iscle de les Feixes*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 107-108. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Masagué, J.M. *Sant Sadurní*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 113-114. Barcelona: GEC, 1991.
- Masagué, Josep Maria. *Sant Pere d'Ullastre*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 102. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Mauri, A. *La configuració del paisatge medieval: el comtat de Barcelona fins el segle XI*. . Barcelona: Tesi doctoral defensada a la Universitat de Barcelona, 2006.
- . *Sant Pau de Riu-sec (Sabadell, Vallès Occidental)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1996.
- Mendonsa, E. L. *The scripting of domination in medieval Catalonia. An anthropological view*. Durham: Carolina Academic Press, 2008.
- Mersiowsky, M. «Documents catalans a col·leccions particulars. Originals dels segles X i XI de Sant Llorenç del Munt i de Sant Llorenç prop Bagà que posseïa Joaquim Areny de Plandolit.» *Faventia*, núm. 27/2 (2005): 57-81.
- Milán, A., i L. Veà. «Reconsideració dels límits del terme del Castell de Terrassa entre els segles X-XIII.» *Actes de les Jornades de Joves Medievalistes del Vallès*. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.
- Millenium: història i art de l'església catalana. Catàleg*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989.
- Miquel, D. «Els orígens del monestir de Sant Cugat d'Octavià o del Vallès.» *Gausac*, núm. 24 (2004): 11-52.
- Miquel, F., ed. *Liber Feudorum Maior*. Barcelona: CSIC, 1945-1947.
- Mitre, E. *Iglesia, herejía y vida política en la Europa medieval*. Madrid: BAC, 2007.
- Molina, J. A., J. Roig, y J. M. Coll. *El forn de ceràmica de la Vinya d'en Sant*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 103-104. Barcelona: GEC, 1991.
- Molina, J.A, i et alii. *La tomba del Catafau*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 105. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.

- Molina, J.A., i et alii. *El forn de ceràmica de la Vinya d'en Sant*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 104. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Montagut, T. de. «La societat de Barcelona i el seu dret. Segles XI-XIII.» *Catalan historical review*, núm. 1 (2008): 183-193.
- Montaner, P. «La moneda en uso en Barcelona, según consta en escrituras de contrataciones territoriales, de 1050 a 1200.» *Gaceta numismática*, núm. 114 (1994): 63-66.
- Montllor, J. *La devoció mariana en el Vallès*. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1958.
- Moore, R. I. *The Formation of a Persecuting Society. Power and deviance in western Europe, 950-1250*. Oxford: Blackwell, 1990.
- . *The origins of european dissent*. Nova Iork: Basil Blackwell, 1985.
- Móra, F. *El romànic de Collserola*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1987.
- Moreu, E. *La rodalia de Caldes de Montbui. Repertori històric de noms de lloc i de noms de persona*. Barcelona: Teide, 1962.
- Moro, A. A. *El castell palau de Terrassa i el seu entorn*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 230. Barcelona: GEC, 1991.
- Moro, A. A. *Sant Genís de Rubí (o de Can Casanoves)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 147. Barcelona: GEC, 1991.
- Moro, A. A. *Sant Pere de Rubí*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 143-144. Barcelona: GEC, 1991.
- Mundó, A. M. «El jutge Bonsom de Barcelona, cal·lígraf i copista del 979 al 1024.» *Scribi e colofoni. Le sottoscrizioni di copisti dalle origini all'avvento della stampa. Atti del seminario di Erice. X Colloquio del Comité international de paléographie latine (23-28 octobre 1993)*. Spoleto: Centro Italiano di studi sull'Alto Medioevo, 1995. 269-288.
- Mundó, A. M. «El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor (c. 950 i c. 1060).» *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita*, núm. circular 9 (1961): 48-67.
- Mundó, A. M. «Els abats Barceló i Gotmar de Sant Cugat del Vallès.» *A Miscel·lània d'homenatge a miquel Coll i Alentorn*, 155-165. Barcelona: Fundació Jaume I, 1984.
- Mundó, A. M. «La cultura artística escrita.» *A Catalunya Romànica*, editat per A. Pladevall, 133-162. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.
- Mundó, A. M. «L'antic altar de Sant Fost amb inscripcions dels segles X i XI.» *A Xa diada de la parròquia*. Sant Fost de Campsentelles, 1966.

—. *Obres completes. I. Catalunya. 1. De la romanitat a la sobirania*. Barcelona: Curial. Abadia de Montserrat, 1998.

—. *Semblança d'Oliba*. Barcelona: Universitat Abat Oliba, 1998.

Nagy, P. «La notion de "christianitas" et la spatialisation du sacré au Xe siècle: un sermon d'Abbon de Saint-Germain.» *Médiévales*, núm. 49 (2005): 121-140.

Navarro, G. «"Who is Who" in Spanish Medieval Studies.» *Imago Temporis. Medium Aevum*, núm. 2 (2008): 45-55.

Niermeyer, J. F. *Mediae latinitatis lexicon minus*. Leiden: Brill, 2002.

Noël, T., i M. Tudela. «Les butlles pontificies en paper de Catalunya.» *Auriga*, núm. 46 (2007): 2-18.

Noizet, H. «De l'église au territoire: les paroisses à Tours (XIe-XIIIe siècles).» *Médiévales*, núm. 49 (2005): 45-56.

Olivar, A. «La litúrgia a Catalunya ara fa mil anys.» *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*. Barcelona, 1992. 75-84.

Oliver, J. «Senyors capturats?: El delme a la documentació de Pallars i Ribagorça anterior al segle XII.» A *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*, de Ph. Sénac, 135-161. Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 1995.

Ollé, A. *Rutes a 74 capelles del Vallès Occidental*. Barcelona: La butxaca de muntanya, 2002.

Ollich, I., ed. *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el Seu Temps : Catalunya i Europa a la fi del 1r. mil·lenni : Vic-Ripoll, 10-13 de novembre de 1999*. Vic: Eumo, 1999.

Ordeig Mata, R. «Inventari de les actes de consagració i dotacio de les esglésies catalanes.» *Revista catalana de teologia*, núm. 4,5,8,9,13,15 i16 (1979-1991).

—. *Les dotalies de les esglésies de Catalunya, segles IX-XII*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1990.

Ordeig, R. «Dos concilis de la província Narbonense, dels segles X i XI, fins ara ignorats.» *Revista Catalana de Teologia* 20/2 (1995): 367-382.

Orejas, A. «Arqueología de los paisajes agrarios e historia rural.» *Arqueología espacial*, núm. 26 (2006): 7-19.

Orejas, A. «Arqueología del paisaje: de la reflexión a la planificación.» *Archivo español de arqueología*, núm. 68: 171/172 (1995): 215-224.

Orejas, A. «Arqueología del paisaje: historia, problemas y perspectivas.» *Archivo español de arqueología*, núm. 64: 163/164 (1991): 191-230.

- Ortega, C., y M. E. Terrades. *La Mare de Déu de Lledó*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 69. Barcelona: GEC, 1991.
- Ortega, C., y M. E. Terrades. *Sant Esteve de Parets*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 395. Barcelona: GEC, 1991.
- Oulion, R. *Scribes et notaires face à la norme dans la Toscane du haut Moyen Âge (VIIè-XIè siècles)*. Nanterre: Institut Universitaire Varenne, 2013.
- Pagès i Paretas, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- Palau, A. *Ripollet ara fa mil anys*. Ripollet, 1984.
- Palau, A. «Una síntesi onomàstica del Barberà medieval (segles X-XIII).» *Societat d'Onomàstica, Butlletí interior*, núm. 30 (1987): 1-5.
- Palol, P. de (dir). *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1999.
- Palol, P. de. *Arte paleocristiano en España*. Barcelona : Polígrafa, 19..
- Papes, A. M. «Dottrine politiche nell'età carolingia e nel secolo decimo.» *Salesianum*, nº 40 (1978): 467-527 i 747-778.
- Pastor, R. *Resistencia y luchas campesinas en la época del crecimiento y consolidación de la formación feudal. Castilla y León, siglos X-XIII*. Madrid: Siglo XXI, 1980.
- Peig, C. *Santa Maria Antiga (o Santiga)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 218-219. Barcelona: GEC, 1991.
- Pellegrini, M. *Vescovo e città. Una relazione nel Medioevo italiano (secoli II-XIV)*. Milà: Bruno Mondadori, 2009.
- Peregrina, M. *Santa Maria del Castell de Pera*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 207. Barcelona: GEC, 1991.
- Peregrina, N. *Sant Pere del Dalmau (o de Mur)*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 209. Barcelona: GEC, 1991.
- Peregrina, N. *Santa Magdalena de Puigbarral*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 270. Barcelona: GEC, 1991.
- Pérez, X. *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1998.
- Pérez, X. «Referències al Vallès Oriental en un inventari manuscrit del 1718.» *Ponències*, 1998: 123-127.

- Piccinni, G. *I mille anni del Medioevo*. Milà: Bruno Mondadori, 2000.
- Pifarré i Clapés, Cebrià. *Literatura cristiana antiga*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- Pijoan, J. «Els educadors de la gent catalana. Oliva (971-1018).» *Empori*, núm. 3 (1907): 113-120.
- Piquer, E. *Castell de Gallifa*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 110-111. Barcelona: GEC, 1991.
- Piquer, E. *Castell de Montcada*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 36-37. Barcelona: GEC, 1991.
- Piquer, E. *Castell de Rubí*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 142. Barcelona: GEC, 1991.
- Piquer, E. *Castell de Sant Marçal o de Cerdanyola*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 36. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Piquer, E. *Torre Saltells*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 36. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Pirenne, H. *Historia económica y social de la Edad Media*. México: Fondo de Cultura Económica, 1994.
- . *Mahoma y Carlomagno*. Madrid: Alianza, 1978.
- Pladevall, A. (dir), ed. *Catalunya Romànica*. Vol. XVIII. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Pladevall, A. *Castell de Sant Sadurní*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 114-115. Barcelona: GEC, 1991.
- Pladevall, A. *Castell de Sant Sadurní*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 114-115. Barcelona: GEC, 1991.
- Pladevall, A. *Castellet de Guanta*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 225. Barcelona: GEC, 1991.
- Pladevall, A., ed. *Catalunya Romànica*. Vol. XVIII. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- . *Els monestirs catalans*. Vitoria: Destino, 1968.
- Pladevall, A. *Palau Comtal*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 58. Barcelona: GEC, 1991.
- Pladevall, A. *Sant Andreu de Samalús*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 326-327. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. *Sant Feliuet de Vilamilans*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 214-215. Barcelona: GECC, 1991.

Pladevall, A. *Sant Llorenç del Munt*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 117-121. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. *Sant Martí del Fai*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 305-306. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. «Sant Miquel del Fai.» A *Catalunya Romànica. XVIII. El Vallès Occidental. El Vallès Oriental*, de A. Pladevall, 300-301. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.

Pladevall, A. «Sant Miquel del Fai: Antiguo cenobio y parroquia.» *Ausa*, núm. 40 (1962): 209-228.

Pladevall, A. *Sant Pere de Molnells*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 67. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. *Sant Pere de Vilamajor*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 420. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. *Sant Salvador d'Arraona (ara Sant Feliu)*. Vol. 18, de *Catalunya Romànica*, 151-152. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.

Pladevall, A. *Sant Vicenç de Riells del Fai*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 299. Barcelona: GEC, 1991.

Pladevall, A. *Santa Maria de Caldes de Montbui*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 309-310. Barcelona: GEC, 1991.

—. *Silvestre II (Gerbert d'Orlhac)*. Barcelona: Columna, 1998.

Pladevall, Antoni. *Sagrera*. Vol. III, de *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, de AAVV, 315-316. Barcelona: Claret; Generalitat de Catalunya, 2001.

Poly, J. P., A. Vauchez, i R. Fossier. *El despertar de Europa, 950-1250*. Barcelona: Crítica, 2000.

Poly, J. P., i E. Bournazel. *El cambio feudal (siglos X-XII)*. Barcelona: Labor, 1983.

Poly, J.P. *La Provence et la société féodale 876-1166*. Paris: Bordas, 1976.

Pontificale Romanum summorum pontificum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII pontificibus maximis. Recognitum et castigatum. Roma: Marietti, 1941.

Portella, J., ed. *La Formació i expansió del feudalisme Català. Actes del col·loqui oranzat pel Col·legi Universitari de Girona (8-11 de gener de 1985)*. Girona: Col·legi Universitari de Barcelona, 1985.

Pozo, C. «Notas sobre la historia de la piedad eucarística.» A *Estudios sobre la Historia de la Teología*. oledo: Instituto Teológico San Ildefonso, 2006.

«Présentation. Dossier: Le droit hispanique latin du VIe au XIIe siècle.» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 41-2 (2011): 9-15.

Puig i Cadafalch, J. *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1909-1918.

Puig i Ustrell, Pere. *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI*. 3 vols. Barcelona: Fundació Noguera, 1995.

Puig Ustrell, Pere. *Los pergaminos. Qué son y cómo se tratan*. Gijón: Trea, 2008.

—. *Los pergaminos. Qué son y cómo se tratan*. Gijón: Trea, 2008.

Puig, P. «El castell de Castellar del Vallès al segle XI: nova lectura d'antics documents del monestir de Sant Llorenç del Munt.» *Terme*, núm. 13 (1998): 24-36.

Puig, P. «De Llacera a Sant Llorenç Savall.» *Terme*, núm. 25 (2010): 179-198.

—. *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI*. 3 vols. Barcelona: Fundació Noguera, 1995.

—. *Los pergaminos. Qué son y cómo se tratan*. Gijón: Trea, 2008.

—. *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa*. Terrassa: Fundació Abat Marcet, 1979.

Puig, P., V. Ruiz, i J. Soler. *Diplomataris de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara Terrassa, 958-1207*. Barcelona: Fundació Noguera, 2001.

Puig, S. *Episcopologio de la sede barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1929.

—. *Episcopologio de la sede barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1929.

—. *Episcopologio de la sede barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1929.

Puigferrat, C. *Sant Sever*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 44. Barcelona: GEC, 1991.

Puigvert, X. «La introducció del delme a la Marca d'Hispania.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 13 (1992): 117-125.

Pujades, J. *Coronica universal del Principat de Cathalunya*. Barcelona: Hieronym Margarit, 1609.

Pujades, J., i C. Subiranas. «Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència realitzada a l'església parroquial de Santa Maria (Cardedeu, Vallès Oriental).» 1997.

- Quirós, J. A. *El "incastellamento" en el territorio de la ciudad de Luca (Toscana). Poder y territorio entre la Alta Edad Media y el siglo XII*. Oxford: British Archaeological Reports, 1999.
- Quirós, J. A. «Las aldeas de los historiadores y de los arqueólogos en la Alta Edad Media del norte peninsular.» *Territorio, sociedad y poder*, 2007: 65-86.
- Quirós, J. A., ed. *The archaeology of early medieval villages in Europe*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitateko, 2009.
- Quirós, J. A., i A. Vigil-Escalera. «Networks of peasant villages between Toledo and Velegia Alabense, northwestern Spain (V-Xth centuries).» *Archeologia Medievale*, núm. 33 (2006): 79-128.
- Rabella, J. A. «La relació entre el llatí i el català a la documentació arcaica .» *Llengua & Literatura*, núm. 10 (1999): 7-19.
- Ramos, M. Ll. *Sant Pere d'Octavià*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 43-44. Barcelona: GEC, 1991.
- Reale, G. Antiseri, D. *Historia del pensamiento filosófico y científico*. Vol. 1. Barcelona: Herder, 1991.
- Retamero, F. «Els primers comptes catalans. Els números primerencs del feudalisme.» A *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, editat per M. Barceló, G. Feliu, A. Furió, M Miquel i J. Sobrequés, 103-118. València: Universitat de València. Museu d'Història de Catalunya.
- . *La contínua il·lusió del moviment perpetu. La moneda dels "reges", dels "mulûk" i dels "seniores" (s.VI-XI)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.
- . «Tadmekka, los taifas y los feudales. De nuevo sobre la moneda fiscal y la moneda feudal.» Editat per M. Barceló i P. Toubert. *"L'incastellamento". Actes des rencontres de Gérone (26-27 novembre 1992) et de Rome (5-7 mai 1994)*. Roma: École Française de Rome. Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, 1998. 141-155.
- Ribé, G. *La capella de Sant Nicolau. (Sabadell, Vallès Occidental)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1995.
- Ricoeur, P. *Discurs d'investidura de doctor Honoris Causa de la Universitat Ramon Llull*. Barcelona: Universitat Ramon Llull, 2001.
- Ripoll, G, y J. Arce. «Transformación y final de las "villae" en occidente (siglos IV-VIII): problemas y perspectivas.» *Arqueología y Territorio Medieval*, nº 8 (2001): 21-54.
- Ripollés-Pons Ortiz, J. *Ema de Barcelona, una dona de l'inici de la història de Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2000.

- Rius, J. *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*. Vol. 4. Barcelona: CSIC, 1945.
- . *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*. Barcelona: CSIC, 1945.
- . *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*. Vol. 4. Barcelona: CSIC, 1945.
- . *Rationes decimarum Hispaniae (1279-1280)*. Barcelona: CSIC, 1946.
- Roca, P. *Índex toponímic del cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 1981.
- Rodón, E. *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Cataluña (contribución al estudio del latín medieval)*. Barcelona: CSIC, 1957.
- Roig, A. *Despoblat del Prat de Dalt*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 316-317. Barcelona: GEC, 1991.
- Roig, A. *La Torre Vella*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 318-319. Barcelona: GEC, 1991.
- Roig, A. *Sant Pau de Riu-sec*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 155. Barcelona: GEC, 1991.
- Roig, J. «Asentamientos rurales y poblados tardoantiguos y altomedievales en Cataluña (siglos VI al X).» En *The archaeology of early medieval villages in Europe*, de J. A. Quirós, 207-251. Bilbao: Documentos de Arqueología e Historia,, 2009.
- Roig, J. *La Torrota del Catafal*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 104. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Roig, J., i J.M. Coll. «L'evolució històrica del conjunt de Sant Julià d'Altaura: les intervencions arqueològiques de 1998-1999.» A *L'església de Sant Julià d'Altaura (Sabadell, Vallès Occidental)*, de R. Baró, E. Canyameres, J. M. Coll, JM Masagué, J. Roig i S. Torras. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 2006.
- Roig, J., J. M. Coll, i J. A. Molina. «El conjunt arqueològic de Sant Esteve de Castellar Vell (Castellar del Vallès, Vallès Ocidental): el vilatge i l'església d'època carolíngia i comtal (segles IX-X i XI-XII).» *II Congrès d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes*. Barcelona: ACRAM, 2003. 791-803.
- Roig, Jordi. «La intervenció arqueològica a l'antiga hostatgeria de La Salut de Sabadell: de la Mansio Arragone a l'església medieval de Sant Iscle (segles X al XIII).» *Actes congrés 2006*. . Sabadell: ACRAM, 2006. 559-584.
- Rosenwein, B. H. «Le lit de Procuste de Guy Bois.» *Médiévales*, nº 21 (1991): 11-16.
- Rosenwein, B. H. *To Be the Nieghbor of Saint Peter. The Social Meaning of Cluny's Property, 909-1049*. Ithaca: Cornell University Press, 1989.
- Rovira i Virgili, A. *Història Nacional de Catalunya*. Barcelona: Pàtria, 1922-1934.

- Rovira, M. «Notes documentals sobre alguns efectes de la presa de Barcelona per Al-Mansur (985).» *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 1 (1980): 31-53.
- Ruiz Doménech, J. E. «Descobrint Oliba.» *Revista de Dret Històric Català*, n° 10 (2010): 105-121.
- Ruiz, A. *Notes històriques. Parròquia de Castellbisbal*. Castellbisbal: Parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal, 1998.
- Ruiz, J. «L'estratègia de l'Abat Odó de Sant Cugat en l'adquisició de propietats a partir d'un testament.» *Gausac*, núm. 6 (1995): 43-48.
- Ruiz, V. "*Homines de Terracia*". *Cultura escrita i hegemonia feudal (Terrassa, ca. 950-1150)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2011.
- Ruiz, V. «Petita comunitat, mala senyoria i economia moral. Poders i resistències a Terrassa (segles XI i XII).» *Terme*, núm. 21 (2006): 53-83.
- Ruiz, Vicenç. "*Homines de Terracia*". *Cultura escrita i hegemonia feudal (Terrassa, ca 950-1150)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011.
- . "*Homines de Terracia*". *Cultura escrita i hegemonia feudal (Terrassa, ca 950-1150)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011.
- Ruiz-Domènec, J. E. *Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.
- Sabaté, F. *El territori de la Catalunya medieval: percepció de l'espai i divisió territorial al llarg del'Edat Mitjana*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1997.
- Sabaté, F. «Estructura socio-econòmica de L'Anoia (segles x-xiii).» *Acta historica et archaeologica medievalia*, n° 13 (1992): 175-238.
- Sabaté, F. «La Catalunya dels segles X-XII i la definició historiogràfica del feudalisme.» *Catalan historical review*, núm. 3 (2010): 163-184.
- Sales, J. *Las construcciones cristianas de la "Tarraconensis" durante la Antigüedad Tardía. Topografía, arqueología e historia*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2012.
- Salrach, J. M. «"Ad reparandum scripturas perditas". El valor del documento en la sociedad de los condados catalanes (siglos IX y X).» *Symposium Internacional Poder y Simbología en Europa, siglos VIII-X*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2009. 309-330.
- Salrach, J. M. «Carlemany i Catalunya en el marc de l'Europa carolíngia.» En *Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles IX i X)*, 19-27. Barcelona: MNAC, 1999.

- Salrach, J. M. «El comte-bisbe Miró Bonfill i l'acta de consagració de Cuixà de l'any 974.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 10 (1989): 107-124.
- Salrach, J. M. «Entre l'Estat Antic i el Feudal. Mutacions socials i dinàmica polític-militar a l'occident carolingi i als comtats catalans.» *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 23 (1991): 191-252.
- Salrach, J. M. «Entre l'Estat Antic i el Feudal. Mutacions socials i dinàmica polític-militar a l'occident carolingi i als comtats catalans.» *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 23 (1991): 191-252.
- Salrach, J. M. «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 22 (1992): 127-173.
- . *Història de Catalunya. 2. El procés de feudalització*. Barcelona: Edicions 62, 1987.
- . *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*. Vic: Eumo, 2013.
- Salrach, J. M. «Tres mots polèmics: "villa", mas i alou en època carolíngia.» En *El mas medieval a Catalunya*, de Ll., Moner, J. Noguer, B. To, 9-28. Banyoles: CECB, 1998.
- Salrach, J. M. «Tres mots polèmics: "villa", mas i alou en època carolíngia.» *Quaderns*, nº 19 (1998): 9-28.
- Salrach, J.M. «Agressions senyoriales i resistències pageses en el procés de feudalització (segles IX-XII).» *Revoltes contra el poder de l'Estat, jornades de debat. Reus 18-20 d'octubre de 1990*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992.
- . *El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-IX)*. Barcelona: Edicions 62, 1978.
- Salrach, J.M. «La història de Catalunya, avui. La llarga Edat Mitjana.» *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 2014: 261-297.
- Salvadó, I, i L. Vila. «Sant Genís de Tapioles: del món romà al món medieval.» *Lauro*, núm. 25 (2003): 5-16.
- Sánchez, A. B. «Dónde aprender a leer y escribir en el año mil.» *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 40/1 (2010): 3-34.
- Sánchez, E. *Castell de Rubí*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 142-143. Barcelona: GEC, 1991.
- Sánchez, J. C. «Las iglesias rurales y su papel en la articulación territorial de la Galicia medieval (ss. VI-XIII).» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 40-1 (2010): 149-170.
- Sánchez, J. *Historia de la Iglesia. II: Edad Media*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 2005.

- Sánchez, Ll. *El bisbat de Roda: de 956 a 1149*. Pobla de Segur, 2002.
- Sans, J. M., ed. *Els comtes sobirans de la Casa de Barcelona. De l'any 801 a l'actualitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Edicions 62, 2002.
- Sénac, Ph., ed. *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*. Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan, 1995.
- Serra, E. «La historiografia catalana: del segle XIX a la Segona República.» *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n° XIX (2008): 249-257.
- Sevilla, San Isidoro de. *Etimologías*. Madrid: BAC, 1993.
- Simposi internacional sobre les esglésies de Sant Pere de Terrassa. 20, 21 i 22 de novembre de 1991*. Terrassa: Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, 1192.
- Sobrequés, S. *Els Barons de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives, 1961.
- Soldevila, F. *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha, 1934.
- Soler i Palet, J. M. *Egara-Terrassa*. Terrassa: Centre Excursionista i Club Pirenenc de Terrassa, 1928.
- . *Monografia de la parroquia de Sant Julià de Altura*. Terrassa: M. Utset Juncosa, 1893.
- Soler, J., i V. Ruiz. «Els "Palaus" de Terrassa. Estudi de la presència musulmana al terme de Terrassa a través de la toponímia.» *Terme*, núm. 14 (1999): 38-51.
- Soler, M. «Feudalisme i nucleació poblacional. Processos de concentració de l'hàbitat al comtat de Barcelona entre els segles X i XIII.» *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 23-24 (2002-2003): 69-102.
- Stickler, A. «Il potere coattivo materiale della Chiesa nella riforma gregoriana, secondo Anselmo da Lucca.» *Studi Gregoriani*, núm. 2 (1947): 235-285.
- Subirana, R. *Obra sabadellenca, 1953-1978*. Sabadell, 1979.
- Sureda, M. (dir.). *"Oliba episcopus". Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic*. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2018.
- Sureda, M. «Architecture autour d'Oliba. Le massif occidental de la cathédrale romane de Gérone.» *Les cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, n° 40 (2009): 221-236.
- Sureda, M. «Oliba "sapiens architectus".» A *"Oliba episcopus". Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic.*, de M. Sureda, 56-65. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2018.
- Sureda, M., i M.S. Gros. «una llosa amb inscripció procedent de La Margineda (Andorra).» *Miscel·lània litúrgica catalana*, núm. 19 (2011): 213-232.

- Tabacco, G. *Egemonie sociali e strutture del potere nel medioevo italiano*. Torino: Einaudi, 2000.
- Testini, P. *Archeologia cristiana*. Bari: Edipuglia, 1980.
- To, L. «El marc de les comunitats pageses: "villa" i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (final del segle IX - principi de l'XI).» *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil. Actes del col·loqui internacional Hug Capet*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991. 212-239.
- Todeschini, G. «Linguaggi teologici e linguaggi amministrativi: le logiche sacre del discorso economico fra VIII e X secolo.» *Quaderni Storici*, n° 102 (1999): 597-616.
- Torralba, F. *Antropología del cuidar*. Barcelona: Institut Borja de Bioètica, 1998.
- Torrella, J. *La vila de Sabadell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 148-149. Barcelona: GEC, 1991.
- Toubert, P. *Castillos, señores y campesinos en la Italia medieval*. Barcelona: Crítica, 1990.
- . *Dalla terra ai castelli*. Torí: Einaudi, 1997.
- . *Le Château et la ville: espaces et réseaux (VIe-XIIIe siècle)*. Madrid-Roma: Casa de Velázquez, École Française de Rome, 2008.
- . *Les structures du Latium médiéval. Le Latium méridional et la Sabine du IXe à la fin du XIIe siècles*. Roma: École Française de Rome, 1973.
- Travesset Queraltó, M. «Una torre de defensa, origen del castell de Plegamans, entre el coll de Finestrelles i el castell de Montbui.» *Finestrelles*, n° 12 (2002): 257-274.
- Travesset, M. *Castell de Plegamans*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 132. Barcelona: GEC, 1991.
- Travesset, M. *Sant Genís de Plegamans*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 132. Barcelona: GEC, 1991.
- Udina Martorell, F. *El archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona, 1951.
- Udina, A. *La successió testada a la Catalunya altomedieval*. Barcelona: Fundació Noguera, 1984.
- Udina, F. *El archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona: CSIC, 1951.
- Valbuena, Manuel. *Diccionario latino-español*. Valencia: Librería de los SS. Mallen y sobrinos, 1840.

- Valenti, M. *Cartografia archeologica e ricognizione di superficie. Proposte metodologiche e progettazione dell'indagine*. Siena: Amministrazione Provinciale di Siena, 1989.
- . *L'insediamento altomedievale nelle campagne toscane. Paesaggi, popolamento e villaggi tra VI e X secolo*. Florència: All'Insegna del Giglio, 2004.
- Vall, R. *Capella de Sant Nicolau (antigament Sant Feliu d'Arraona)*. Vol. 18, de *Catalunya Romànica*, 150. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- Vall, R. «El repoblament del Vallès durant la reconquesta.» *Arrahona*, núm. 1 (1976): 7-24.
- Vall, R. *Sant Joan*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 43. Barcelona: GEC, 1991.
- Vall, R. *Sant Joan de Benviure*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 42. Barcelona: GEC, 1991.
- Vall, R. *Sant Pere*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 66. Barcelona: GEC, 1991.
- . *Sant Quirze del Vallès*. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1976.
- Vall, R. *Sant Vicenç de Castellbisbal*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 42. Barcelona: GEC, 1991.
- Vall, R. *Santa Engràcia*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 43. Barcelona: GEC, 1991.
- Vall, R. *Santa Eulàlia*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 44. Barcelona: GEC, 1991.
- Vall, R. *Santa Maria del Castell*. Vol. XVIII, de *Catalunya Romànica*, 43. Barcelona: GEC, 1991.
- Valverde Castro, M.R. «Monarquía y tributación en la "Hispania" visigoda: el marco teórico.» *Hispania Antiqua*, nº 31 (2007): 235-252.
- Velázquez, I. *Documentos de época visigoda escritos en pizarra (Siglos VI-VIII)*. Turnhout: Brepols, 2000.
- . «La escritura visigótica cursiva en su periodo primitivo.» Editat per J., Torras, M., Castro A. Alturo. *La escritura visigótica en la Península Ibérica: nuevas aportaciones*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2012. 15-23.
- Verdaguer, J. *Rieres i torrents del terme de Terrassa*. Terrassa: Fundació Mina, 2000.
- Vergès Tras, M., i T. Vinyoles Vidal. «De la seu de Frodoí a la catedral romànica de Barcelona.» *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. 47 (1999-2000): 9-49.

- Vergés, A. *Història de Castellar del Vallès*. Castellar del Vallès: Montblanch-Martin, 1974.
- Viader, R. «Autour d'une pratique juridique: les contrats agraires des archives capitulaires de Barcelone (XIe-XIIIe siècle).» *Acta historica et archaeologica medievale*, núm. 16-17 (1995-1996): 147-165.
- Vicens i Vives, J. *Noticia de Cataluña*. Barcelona: Destino, 1954.
- Viguera, M. J., i C. Castillo, . *El esplendor de los Omeyas cordobeses. La civilización musulmana de Europa Occidental. Catálogo*. Còrdova: Junta de Andalucía. Fundación del legado andalusí, 2001.
- Vila Carabasa, J. M. *Memòria de l'excavació arqueològica realitzada a l'església de Santa Maria de Montmeló*. Montmeló, 2002.
- Vila, J. M., i A. Pancorbo. «La topografia urbana de Branollers entre els segles X i XVI. Estat de la qüestió i hipòtesi de configuració.» *Lauro*, núm. 30 (2009): 10-32.
- Vila, P. *La Divisió territorial de Catalunya*. Barcelona: Cúrial, 1977.
- Vilaginés, J. *El paisatge, la societa i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- Vilaginés, J. «El fenomen parroquial en la societat del Vallès Oriental a l'Alta Edat Mitjana (ss. XI-XII).» *Acta historica et archaeologica medievale*, núm. 9 (1988): 125-142.
- . *La gent i el paisatge: estudis sobre el Vallès medieval*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Vilaginés, J. «La transició al feudalisme. Un cas original: el Vallès Oriental (c. 930-c.1090).» *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental*, 2, 1988: 58-65.
- Vilanova, E. *Historia de la teología cristiana*. Vol. I. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 1999.
- Vilar, P. *Cataluña en la España moderna*. Barcelona: Crítica, 1978.
- Villanueva, J. *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid-Valencia: Real Academia de la Historia, 1803-1852.
- Vinyals, F. *Història de Santa Perpètua de Mogoda. Des de la Prehistòria als primers anys del segle XX*. Santa Perpètua de Mogoda: Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, 1994.
- . *Notes de la història de Santiga, petit poble del Vallès. Santa Perpètua de Mogoda*. Santa Perpètua de Mogoda: Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1984.

—. *Preliminars de la història de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga*. Santa Perpètua de Mogoda, 1978.

Virgili, A. «El delme i la primícia al bisbat de Tortosa.» *I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara. Vol I.* . Solsona: Boniquet, 1993. 423-434.

—. *L'expansió i afermament del feudalisme al Baix Gaià (segles XI i XII)*. Tarragona: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1991.

Vives, J. *Concilios visigóticos e hispano-romanos*. Barcelona-Madrid: CSIC, 1963.

Vives, José. *Concilios visigóticos e hispano-romanos*. Barcelona-Madrid: CSIC, 1963.

Vivó, P. *El monestir de Sant Cugat a partir dels monjos i enllà... Dades per a la història*. Barcelona: Mediterrània, 2006.

Whitehill, W. M., i J. Gumí. *L'art romànic a Catalunya. Segle XI*. Barcelona: Edicions 62, 1973.

Wickham, Ch. *Framing the Early Middle Ages. Europe and the Mediterranean, 400-800*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

—. *Il problema dell'incastellamento nell'Italia centrale. L'esempio di San Vincenzo al Volturno*. Florència: All'insegna del giglio, 1985.

—. «La mutación feudal en Italia.» *Los orígenes del feudalismo en el mundo mediterráneo*. Granada: Universidad de Granada, 1998. 31-56.

—. *Una historia nueva de la Alta Edad Media. Europa y el mundo mediterráneo, 400-800*. Barcelona: Crítica, 2008.

Xavier, A. *Pre-Cataluña. Siglos IX-X y XI. Oliba*. Barcelona: EM, 1974.

Zádora-Rio, E. «L'archéologie de l'habitat rural et la pesanteur des paradigmes.» *Les nouvelles de l'archéologie*, núm. 92 (2003): 6-9.

Zadora-Rio, E. «Le village des historiens et le village des archeologues.» *A Campagnes médiévales: l'homme et son espace. Études offertes à Robert Fossier*, editat per E. Mornet, 145-153. Paris, 1995.

Zadora-Rio, É. «Territoires paroissiaux et construction de l'espace vernaculaire.» *Médiévales* (Presses Universitaires de Vicennes-Paris VIII), núm. 49 (2005): 105-120.

Zimmermann, M. *Écrire et lire en Catalogne (IXe-XIIIe siècle)*. Madrid: Casa de Velázquez, 2003.

—. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989.

Zimmermann, M. «Protocoles et préambules dans les documents catalans du Xe au XIe siècle. Évolutions diplomatiques et signification spirituelle.» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 10 (1974): 41-76.

Zimmermann, M. «Protocoles et préambules dans les documents catalans du Xe au XIe siècle. Évolutions diplomatiques et signification spirituelle.» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 10 (1974): 41-76.

Zimmermann, M. «Protocoles et préambules dans les documents catalans du Xe au XIe siècle. Évolutions diplomatiques et signification spirituelle. I: Les protocoles.» *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 10 (1974): 41-76.

Zimmermann, M. «Sur la terre comme au ciel: la paix chrétienne. Oliba (1008-1046), pacificateur et guide des âmes.» *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, núm. 40 (2009): 7-38.

Zimmermann, M. «Un formulaire du Xème siècle conservé à Ripoll.» *Faventia*, núm. 4/2 (1982): 25-87.

Annexos.

- 1.- Taula de les fitxes de documents (FD). P. 427
- 2.- Taula de les fitxes d'escrivans (FE). P. 454
- 3.- Taula de les unitats topogràfiques (UT). P. 465

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	dona	dona ció a preca ri	empenyo rament	per m uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	defin ició	acta d'audiè ncia	obla ció	convin ença	prece pte reial	acta de consa graci ó
1	0956, 01-30	SLM 015	Geldemir, prevere	152,163,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
2	0958, 03-14	SLM 018*	-	204,160,161 ,167,168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
3	0960, 03-26	SLM 020	Ervigi, prevere	9,160,173	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
4	0933, 05-15	SLM 001	Oriol, levita	104,202	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
5	0947, 03-17	SLM 009	Dunla, prevere	9	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
6	0948, 04-03	SLM 012	Andalec, prevere	162,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
7	0923, 09-03	ACB 12	Monteber	253,254	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
8	0960, 05-13	SLM 022	Reciscle, prevere	104, 164	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
9	0961, 06-29	SLM 023	Daniel, prevere	162	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
10	0961, 11-18	SLM 024	Fèlix, prevere	165	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
11	0963, 04-06	SLM 026	Guadamir, prevere	131	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
12	0966, 05-11	SLM 032	Seniofred prevere	83,165	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
13	0971, 12-13	SLM 039	Imila, sacerdot	166131	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
14	0972, 02-01	SLM 040	Rami, prevere	138, 164,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
15	0971-0972	SLM 041	Adroer, clergue	9, 198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
16	0973, 06-10	SLM 042	Baió	160, 167, 168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
17	0973, 06-23	SLM 043	Undiscle, prevere	169	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
18	0974, 06-07	SLM 048	Seniofred, sotsdiaca	170	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
19	0975, 05-11	SLM 049	Baió	60,160,161, 167,168,	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
20	0977, 05-22	SLM 052	Baió	9,160,167,168,	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
21	0977, 07-04	SLM 053	Baió []	133,160,167,168,171,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
22	0978, 07-28	SLM 056	Ovasi, prevere	160,161,167,168,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
23	0979, 12-18	SLM 057	Guilarà prevere, Baió	160,161,167,168,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
24	0980, 03-01	SLM 058	Ovasi, prevere	160,163,167,168,171,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
25	0980, 03-02	SLM 059	Borrell, levita	9,160,161,164,167,168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
26	0981, 01-21	SLM 060	Rami, prevere	172,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
27	0983, 12-09	SLM 065	Baió	9,160,161,163,167,168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
28	0984, 07-19	SLM 067	Adroer, prevere	198, 171	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
29	0986, 09-10	SLM 069	Guilara, prevere	198,222	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
30	0988, 03-21	SLM 071	Ovasi, prevere	198,171,173	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
31	0988, 04-23	SLM 072	Undiscle, prevere	57,174	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
32	0988, 05-05	SLM 073	Ansefred prevere	175	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
33	0993	SLM 078	Baió	198,176	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
34	0904, 10-13	B.C. pergamins	Bernat, prevere	249,250,288,471,472,473,474,475,4	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
				76,477,478, 479480														
35	0995, 04-04	SLM 082	Oliba, prevere	177,223	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
36	0997, 01-23	SLM 087	Baió	152?,160,161,165,167,168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
37	0997, 05-25	SLM 088	Altemir, sacerdot	163,170	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
38	0997, 09-23	SLM 090	Undiscle, prevere	209,178,179	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
39	0998, 05-02	SLM 092	Radulf, prevere	170,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
40	0999, 11-19	SLM 096	Oliba, prevere	180,315	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
41	1000, 07-01	SLM 098	Joan, prevere	198, 213	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
42	0875-0877	SCV 1 (perdut)	-	66	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí
43	0939, 06-12#	SCV 017	Dadus, prevere	9	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
44	0955, 03-16	SCV 038	Seniofred, sacerdot	9,66	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
45	0955, 04-03#	SCV 039	Teudard, prevere	181	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
46	0981, 09-05	SCV 136	Guadamir, prevere i sacerdot	182	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
47	0986-0954	SCV 174	Baió	183, 184	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
48	0997, 11-18	SCV 330	Gelmir, prevere	186	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
49	0998, 09-27	SCV 336	Guillarà, prevere	187	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
50	0988, 02-23	SCV 343	Bonhom, levita	24,177,301, 314	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
51	0920, 03-14	ACB 009	Adroer, prevere	104,255	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
52	0936,	SLM 002	Guillemon levita	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
	desembre 6																	
53	0939, 06-06	ACB 023	Guitizà, prevere	104, 183,192,248	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
54	0946, 03-13	ACB 031	...debercus prevere	193	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
55	0958, 09-02	ACB 050	Joan sacerdot	54, 60	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
56	0937, 01-15	SLM 003	Alaric prevere	161,200	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
57	0982, 02-22	ACB 139	-	92,277,302, 303,304	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
58	0986, 09-06	ACB 165	Bellús prevere	185	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
59	0992	ACB 219	Guitard clergue	196,238,277 ,306	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
60	0996, 02-13	ACB 277	Oruç prevere	165	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
61	0996, 02-13	ACB 278	Oruç prevere	165	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
62	0997, 03-26	ACB 304	Oruç prevere	165	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
63	0997, 04-17	ACB 307	Patrici, prevere	6	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
64	0977, 04-22	ACB 308	Bellús prevere	34?,185	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
65	0942, 07-01	ASA 001	Siverà	199	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
66	0968, 05-17	ACA 169	-	193	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No
67	0912, 06-16	ACA Sentmenat B.1	Garsand prevere	9	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
68	0937, 01-27	SLM 004	Miró	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
69	0937, 02-07	SLM 005	Miró	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
70	0937, 04-11	SLM 006	Recesind	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
71	0938, 06-09	SLM 007	Guillemon prevere	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
72	0941, 04-13	SLM 008	Recesind levita	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
73	0947, 04-29	SLM 010	Nacar	104,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
74	0947, 05-26	SCV 027	Rami, prevere	198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
75	0948, 05-11	ACB 036	Ovasi prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
76	0956, 03-10	SLM 016	Mauregad	198,204	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
77	0956, 10-17	SLM 017	Erimir prevere	104	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
78	0960, 05-27	ACB 058	Bellús sacerdot	198	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
79	0962, 03-28	SLM 025	Reciscle prevere	104	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
80	0963, 05-03	SLM 028	Guadamir, prevere	9	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
81	0965, 05-08	SLM 029	Reciscle prevere	104	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
82	0966, 03-01	SLM 030	Imila prevere	162	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
83	0966, 03-22	SLM 031	...dus clergue	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
84	0969, 11-09	SLM 035	Guadamir prevere	131	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
85	0969, 12-23	SLM 036	Joan prevere	60,203	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
86	0969, 10-20/ 0970, 09-19	SLM 037	Ervigi prevere	104	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
87	0971, 06-29	SLM 038	Salane prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
88	0973, 10-03	SLM 045	Baió	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
89	0974, 01-19	SLM 046	Recesind, prevere	9,104,160?	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
90	0976, 03-24	SLM 051	Baió	169	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
91	0979, 05-03	SLM 055	Adrià prevere	9	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
92	0981, 01-30	SLM 061	Ramió prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
93	0982, 12-13	SLM 064	Borrell sacerdot	162	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
94	0984, 04-21	SLM 066	Baió	198,201	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	donaació	donaació a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
95	0986, 03-25	SLM 068	Ermemir prevere	104	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
96	0988, 01-25	SLM 070	Giscafred clergue	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
97	0991, 09-21	SLM 075	Baió	206,207	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
98	0992, 02-28	SLM 076	Guadamir	208	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
99	0993, 01-24	SLM 077	Ermemir clergue	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
100	0993, 05-31	ACB 242	Giscafred prevere	198,	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
101	0993, 12-30	SLM 079	Giscafred prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
102	0994, 05-14	SLM 080	Oliba levita	198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
103	0995, 01-28	SLM 081	Guidiscler	164,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
104	0996, 04-01	SLM 083	Baió	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
105	0996, 04-04	SLM 084	Oliba prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
106	0996, 05-20	SLM 085	Oliba prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
107	0996, 07-14	SLM 086	Guidiscler	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
108	0997, 07-19	SLM 089	Radulf, prevere	9,173,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
109	0997, 12-31	SLM 091	Undiscler prevere	209	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
110	0998, 05-13	SLM 093	Undiscler prevere	209	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
111	1000, 10-20	SLM 099	Guidiscler	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
112	0996, 11-27	SCV 317	Bonshom levita	47,	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No
113	0958, 04-30	AHT 01	Guidiscler sacerdot	104,210,222	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
114	0962, 07-22	AHT 002	Sunifred prevere	104	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
115	0963, 01-24	AHT 003	Rodered clergue	104,211,216	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
116	0977, 06-03	AHT 004	Bonshom prevere	198,212,216	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
117	0990, 02-24	AHT 005	Guidiscler	198,211,213	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
118	0990, 09-27	AHT 006	Giscafred prevere	164,198,211	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
				,216														
119	0996, 03-18	AHT 008	Patrici, prevere	199,310	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
120	0996, 12-29	AHT 010	Joan prevere	120,198,211 ,214,215,216	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
121	0997, 04-06	AHT 011	Sunyer, prevere	34?,199,310	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
122	0997, 11-4	AHT 012	... Prevere		Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
123	0998, 07-22	AHT 013	Bellús prevere	34?,66,176, 185,199,	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
124	1000, 12-30	AHT 014	Sunifred prevere	217	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
125	0919, 08-31	ACB 08	Ildric prevere	226,227,228	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No
126	0972, 01-23	ACB 102	Lleó prevere	229,230,231 ,232,234,283,366,411	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
127	0981, 03-03	ACB 131	Guifré prevere	235,236	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
128	0991, 06-13	ACB 212	Sunifred prevere	235,237	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
129	0992, 09-16	ACB 230	Oliba levita	235,275	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
130	0996, 03 o 04	ACB 282	... sacerdot	240,241,242	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
131	1000, 09-08	ACB 347	Sunifred sacerdot	243,244,245 ,246,247	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
132	0973, 07-22	SLM 044	Mauregat prevere	249,250	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
133	0948, 05-21	SLM 013	Oriol prevere	250,251	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
134	0994, 05-21	ACA1 006	Honrat sacerdot	208	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
135	0938, 11-04	ACB 022	Trasemir	276,282,510	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
136	0941, 02-12	ACB 025	Ennec, sotsdiaca	277,278	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	precepte reial	acta de consagració
137	0942, 03-20	ACB 026	Garsies, sotsdiaca	279,280	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
138	0944, 04-01	SCV 023	Adovigi, prevere	248,281	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
139	-	-	-		No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
140	0959, 01-27	ACB 053	Teudard, prevere	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
141	0960, 02-01	ACB 055	Teudard, prevere	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
142	0962, 08-06	ACB 066	Odesind, sacerdot	277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
143	0963, 04-16	ACB 070	Marulf, sacerdot	277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
144	0965, 02-24	ACB 082	Marulf, sacerdot	277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
145	0966, 01-28	ACB 088	Joan, prevere		Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
146	0967, 09-27	SCV 088	Guillàrà, prevere	248	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
147	0970, 05-02	ACB 097	Ennec	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
148	0974, 02-15	ACB 106	Adesind, prevere	284,285,286	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
149	0977, 06-19	ACB 122	Bulgara, prevere	277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
150	0981, 04-22	SCV 141	Auzfre, prevere i monjo	301	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
151	0981, 05-21	ACA aVIIB	Rami, prevere	198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
152	0986, 03-18	ACB 157	Baió	305?242?	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
153	0986, 05-21	ACB 162	Sunifred, sacerdot	237	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
154	0988, 01-12	SCV 214	Bonshom, levita	301	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
155			-		No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
156	0989, 03-20	ACB 185	Honrat, prevere	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
157	0989, 11-13	ACB 196	Radulf, prevere	301	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
158	0990, 04-02	ACB 202	Borrell, sacerdot	307	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
159	0991, 03-11	ACB 211	Godemar, levita	2	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
160	0993, 03-27	ACB 239	Honrat, sacerdot	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
161	0996, 02-17	ACA1 019	Pere, sotsdiaca	301,308,309	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
162	0996, 05-07	ACB 284	Honrat, sacerdot	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
163	0997, 02-24	ACA1 032	Honrat, sacerdot	208	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
164	0997, 06-05	ACB 309	Bonshom, levita	311	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
165	0997, 07-29	ACB 313	Ermemir, prevere	312	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
166	0997, 08-02	ACB 315	Esteve, prevere	312	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
167	0998, 02-27	ACB 322	Bonesind, prevere	277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
168	0998, 12-30	ACB 329	Bonshom, levita	284,313	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
169	0999, 04-24	ACB 332	Honrat, sacerdot	276	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
170			-		No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
171	1001, 10-01	ACB1 011	Bellús, prevere	92,292,316	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
172	1001, 12-01	SLM 104	Cast, sacerdot	57,206	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
173	1002, 01-16	ACA1 061	Aruç, prevere	171,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
174	1002, 03-24	SCV 370. SCV-M 51	Gelmir, prevere	183	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
175	1002, 04-06	SCV 371	Adroer,prevere	195	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
176	1003, 07-23	SLM 109	Cast, sacerdot	57,162,206	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
177	1005, 05-19	AHT 015	Guil·lara, prevere	198,211,216	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
178	1005, 04-17	ACB1 058	Guifré, prevere	92,291,292, 344,345,346 ,347,348,34 9,350	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
179	1006, 06-06	SCV 404	Campi, prevere	301,302	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
180	1008, 03-06	ACB1 096	Pere, prevere	288,351	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
181	1009, 10-01	SLM 129	Sendred, prevere	352	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
182	1010, 04-17	SLM 131	Campis, prevere	57,174	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
183	1010, 07-28	SLM 133	Radulf, prevere	152,160,165,167,168	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
184	1010-1011	ACB1 171	Miró, prevere	353	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
185	1011, 01-15	ACB1 152	Guifré, prevere	275,354	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
186	1011, 08-13	ACB1 165	Adalbert, sacerdot	353	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
187	1012, 01-20	ACB1 172	Sunyer, sacerdot	243	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
188	1012, 02-27	ACB1 177	-		Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
189	1012, 03-21	ACB1 180	Guifré, prevere	235,236,275	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
190	1012, 09-24	ACB1 187	Sunifred, prevere	243,244,245	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
191	1012, 11-18	ACB1 190	Fèlix, prevere	243,244,245	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
192	1012, 12-06	ACA1 104	Guillem, prevere	223,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
193	1013, 05-18	ACA1 105	Galind, levita	242,355,356	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
194	1014, 01-01	SLM 149	Radulf, prevere	9,11	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
195	1016, 02-18	ACB1 245	Joan, levita	357,358,513	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
196	1016, 06-02	SLM 157	Honofred, levita	301,359,360	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
197	1016, 06-17	ACB1 254	Bonshom, levita	361,362	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
198	1016, 11-13	ACB1 261	Argemir, prevere sacerdot	91,92,353,361,362	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
199	1017, 01-16	ACB1 266	Sunifred, sacerdot	243,244	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
200	1017, 08-13	ACA1 124	Guitard, sacerdot	98,363,364	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
201	1017, 12-04	SLM 169	Honofred, levita	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
202	1018, 04-27	ACB1 299	Gonmar, prevere	91,94,202,303,365,366,367	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
203	1018, 11-10	SLM 178	Cast, sacerdot	57,162,169	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
204	1024, 07-14	ACB1 377	Donuç, prevere	87,198	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
205	1024, 10-31	SCV 495	Sendred, sacerdot	55,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
206	1026, 08-17	SLM 206	Ermemir, sacerdot	198,206	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No
207	1026 [], 12-29	AHT 002	Joan	103,157,164,198,207,216	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
208	1028, 12-08	ACB1 421	Guifré, prevere	292,368	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
209	1029, 02-27	ACA1 194	Guillem, prevere	98,177	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
210	1029, 03-31	ACA1 195	Bofill, prevere	22	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
211	1029, 06-13	SLM 217	Odger, abat i monjo	33,63,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
212	1030, 02-09	ASA 031	Gonmar, prevere	43,369	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
213	1030, 04-13	SLM 222	Bofill, prevere	57,162,206	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
214	1030, 08-12	ACB1 448	Morató, sacerdot	258,262	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
215	1031, 03-18	ACB1 457	Honofred, levita	248,360,370,371	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
216	1031, 03-20	ACA1 208	Guillem, prevere	98,179	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
217	1031, 03-26	ASA 33	Gonmar, prevere	43,372	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
218	1031, 01-10	SLM 226	Guadamir, levita	198,211	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
219	1031, 04-27	SLM 231	Guadall, sacerdot	209,373	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
220	1031, 08-07	ACB1 469	Bofill, sacerdot	250,374,375	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
221	1031, 08-12	SLM 232	Guadamir levita	139,164,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a pre cari	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
222	1032, 01-22	ASA 036	Miró, sacerdot	243,244,245	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
223	1032, 04-19	AHT 029	Guadamir, levita	198,211,216	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
224	1032, 09-29	ACB1 485	Bofill, sacerdot	91,94,176,376	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
225	1033, 02-03	ASA 037	Guillem, sacerdot	377,378,379	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
226	1033, 11-30	SLM 243	Odger, abat	244,380,381	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
227	1034, 05-25	ACB1 510	Vidal, clergue	292,277	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
228	1034, 06-08	ACB1 511	Guillem, sacerdot	242,382	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
229	1034, 08-10	ACB1 515	Joan, sacerdot	241,242	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
230	1035, 08-23	SLM 251	Donuç, prevere	133,198,204,383	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
231	1035, 05-16	ACB1 523	Miró, sacerdot	243,244	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
232	1035, 08-30	SLM 252	Guadall, sacerdot	162,373	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
233	1036, 02-18	SLM 257	Guislabert, sacerdot	30,301,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
234	1036, 04-10	SLM 258	Oliba, sacerdot	57,58,65,162	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
235	1037-1060	ASA 040	Ponç, prevere	6,43,44,60,181,182,376	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
236	1037, 10-15	SLM 262	Vives, prevere	114,198,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
237	1037, 11-17	AHT 032	Guadamir, prevere?	113,198,211	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
238	1037, 11-30	SLM 263	Donuç, prevere	133,198,204	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
239	1037 []	SLM 264	Guifré, sacerdot i monjo	33,114,198,	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
240	1037, 02-18	ACB1 543	Bernat Oriol, sacerdot	87,174,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
241	1037, 05-13	ACB1 552	Joan	241	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	donació	donació a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
242	1038, 01-11	SLM 266	Donuç, prevere	133,198,204	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
243	1038, 06-21	SLM 272	Borrell, sotsdiaca	9,11	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
244	1038, 06-29	SLM 273	Guadamir, levita	113,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
245	1038, 07-09	SLM 274	Bernat Oriol, sacerdot	51,89,198,317,319	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
246	1038, 11-01	SLM 276	Odger, abat	114,198	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
247	1039, 07-23	SLM 290	Guifré, sacerdot i monjo	8,9,51,60,126,127,158,214,165,177,198,318,385	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
248	1039, 11-30	ACB1 582	Morató, sacerdot	243	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
249	1040, 04-11	SLM 298	Ebrí, sacerdot	113	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
250	1040, 02-22	ACB1 584	Caruç, prevere	386,387,388,389	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
251	1040, 02-22	ACB1 585	Caruç, prevere	386	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
252	1040, 03-09	ACB1 586	Joan, sacerdot	240,241,382	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
253	1040, 04-30	ACB1 587	Seniofred, sacerdot	390,391	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
254	1040, 05-01	SLM 299	Odger, abat	139,160,167,198	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
255	1040, 10-25	SCV 552	Seniofred, sacerdot	91,353,361	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
256	1041, 01-30	ACB1 595	Arnau, sacerdot	226,392,393,394,395,396,397,398	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
257	1041, 01-31	ACB1 596	Morató, sacerdot	243,244,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
258	1041, 03-25	SLM 307	Guadamir, levita	198,113	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
259	1041, 11-03	SLM 312	Borrell, levita	113,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
260	1042, 04-20	SCV 558	Guifré, sacerdot i monjo	136,399,400	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
261	1042, 02-22	SLM 315	Guilabert, levita	30,301,384,	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
262	1043, 08-08	SLM 324	Adalbert, sacerdot	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
263	1043, 09-09	ACB1 652	Guisad, jutge	47,50,68,74,89,90,108,198,319,482	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
264	1044, 01-26	ASA 50	Oliba, prevere	94,95,372	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
265	1044, 04-28	SLM 330	Odger, abat	33,63,198,211	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
266	1044, 08-20	SLM 332	Odger, abat	113,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
267	1045, 12-08	SLM 334	Pere, sacerdot	57,58,	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
268	1046, 01-25	ASA 052	Guitard, levita	45	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
269	1046, 05-01	ACB1 696	Petró, sacerdot	240,241,401	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
270	1046, 07-25	AHT 038	Guadamir, prevere	91,93	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
271	1046, 11-17	ACB1 707	Guadamir, prevere	91	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
272	1047, 01-23	ACB1 710	Oliba, prevere	344,346,402	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
273	1047, 02-04	SLM 338	Adalbert, sacerdot	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
274	1047, 03-08	SLM 339	Esperandeu, sacerdot	152,403	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
275	1047, 07-28	SLM 341	Guifré, monjo i prevere	33,98,177,301	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
276	1047, 07-28	SLM 342	Guifré, monjo i prevere	98,177,301	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
277	1048, 02-29	SLM 343	... prevere	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
278	1048, 08-09	ASA 057	Ponç, prevere	43,44	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
279	1048, 09-03	ACB1 742	Morató, sacerdot	253,244,245	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
280	1049, 01-09	SLM 346	Guadamir, levita	114,198	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
281	1049, 09-23	SLM 348	Guadamir, levita	30,152,211, 212,404	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
282	1050, 07-24	SLM 351	Esperandeu, sacerdot	152	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
283	1050, 10-11	ACB1 767	Oriol (Aureolus), sacerdot	34,35	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
284	1051, 07-12	ACB1 777	Esperandeu, sacerdot	30,152,165, 347,403,404	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
285	1051, 10-12	SLM 358	-	9,11	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No
286	1051, 11-19	SLM 359	Guillem, sacerdot i monjo	30	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
287	1052, 09-17	SLM 365	Geribert, prevere	63	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
288	1053, 04-01	SLM 368	Ramon, sotsdiaca	87,88,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
289	1053, 06-11	SLM 370	Benet, sacerdot i monjo	114,198,222	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
290	1053, 08-01	ACB1 833	Sendred, levita	388,403,405	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
291	1053, 09-23	ACB1 835	Guillem, sacerdot	243,244,245	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
292	1053, 10-11	ACB1 836	Bellhom Guerau, levita	406	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
293	1053, 10-24	ASA 061	Ponç, prevere	43,44	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
294	1054, 02-23	ASA 064	Ponç, prevere	43,182	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
295	1054, 03-24	ACB1 860	Majol, sacerdot	407,408,409 ,410,411	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
296	1054, 06-19	SLM 373	Guadamir, levita	114,198	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a pre cari	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
297	1054, 01-02	AHT 041	Guadamir, levita	198,211	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
298	1054, 11-29	AHT 042	Guadamir levita	114,198	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
299	1054, 08-01	ACA1 435	Ramon, levita	6,58,59,88,94,95,130,177,198,372	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
300	1054, 10-29	ASA 064-65	Ponç, prevere	43,44	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
301	1055, 03-23	ASA 066	Ponç, prevere	54,55,91,93,95,98,99,181369,372	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
302	1056, 02-01	SLM 377	Ervigi, sacerdot	63,204	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
303	1056, 08-29	ACA1 474	Bernat, prevere	226,355,357,358,412,413	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
304	1056, 03-29	SLM 380	Ramon, sacerdot	57,58	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
305	1056, 08-27	SLM 382	Bofill, sacerdot	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
306	1056, 12-31	SCV 608	Guillem, monjo	22,23	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
307	1057, 01-31	ACB1 921	Guerau, prevere	414,415	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
308	1057, 02-15	ACA1 485	Ponç, prevere	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
309	1057, 02-22	ASA 069	Ponç, prevere	43,44	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
310	1057, 04-16	SLM 388	Guillem, sacerdot	11,204	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
311	1057, 04-28	SLM 389	Adalbert, sacerdot	57,58	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
312	1058, 03-08	ASA 071	Ponç, prevere	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
313	1058, 07-14	ACB1 966	Joan, prevere	292,367,386,387,388,389,428	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
314	1058, 11-19	ACB1 974	Guillem, sacerdot	305,355,413	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
315	1059, 04-04	ACB1 986	Aluvinus, sacerdot	87,88,198	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
316	1059, 09-18	SLM 394	Vivà, levita	113,198	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
317	1059, 12-30	SLM 397	Bofill, sacerdot	80,83	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
318	1060, 01-07	SLM 398	Benet, sacerdot i monjo	13,80,83,152	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
319	1060, 04-24	ACB1 998	Guadamir, prevere	91,93	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
320	1060, 07-25	ACB1 .1006	Ramon Seniofred, levita	416,419,420	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
321	1060, 08-10	SCV 623	Pere, levita	13,14,65?	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
322	1061, 07-27	ACB1 .1027	Ponç, sotsdiaca	54,55,57,58,240	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
323	1061, 11-21	ACB1 .1031	Guadamir, prevere	91	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
324	1062, 11-28	ACB1 .1040	Ermengol, prevere	240,241,242	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
325	1063, 05-23	SLM 409	... Benet monjo segons Pere Puig	63	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No
326	1063, 09-20	ACB1 1050	Ponç, sotsdiaca	91	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
327	1064, 02-12	ACA1 615	Ramon, levita	54,55,56,130,485	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
328	1064, 03-21	SCV 639	Ramon, sotsdiaca i monjo	13,14,204	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
329	1064, 06-11	ACA1 620	Bofill, levita	30,249,250	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
330	1064, 09-24	SLM 415	Ponç, monjo	98,99,223,4	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
				29														
331	1064, 12-12	ACB1 .1706	Guadamir, prevere	91,93	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
332	1064 [], 12-13	ACA2 037	Adalbert, prevere	43	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
333	1065, 03-09	ASA 086	Ramon, sacerdot	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
334	1065, 03-18	ACA1 630	Ramon, sacerdot	209,405	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
335	1065, 03-14	SLM 417	Isarn, levita	57,58	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
336	1065, 05-08	SLM 420	Bertran, sotsdiaca	104,123,158,159,198,320,430	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
337	1065, 09-29	ACB1 .1089	Ponç, levita	94,95	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
338	1066, 03-06	SLM 427	Isarn, prevere	57,58,59,209	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
339	1066, 03-22	SLM 428	Isarn, levita	63,64	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
340	1066, 03-31	ASA 087	Folc, prevere	43,44,94,481	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
341	1066, 05-24	ASA 088	...rnus, levita (Isarn?)	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
342	1066, 07-14	ACA1 673	Ramon, levita	226,357,355,358,392,432,433,434,435	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
343	1066, 09-18	ASA 089	Ramon, sacerdot	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
344	1066, 06-23	SLM 431	Ramon, sacerdot	158,198,320,431,483	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
345	1066, 09-21	SLM 432	Bofill, sacerdot	43,44,83,98,99,152,404	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
346	1066, 10-25	ACB1 .1115	Bernat, monjo	426,427	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
347	1067, 01-16	SLM 435	Seniofred, levita	96?,198,470	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
348	1067, 08-04	AHT 064	Bernat, sotsdiaca	114,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
349	1067, 08-03	ASA 091	Gerbert, prevere	289	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
350	1067, 08-27	ASA 092	Ramon, sacerdot	1,4?,6,45?,94,158436	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
351	1067, 12-18	ACA1 712	Gondeball, sacerdot (Gombau)	91,93	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
352	1068, 01-12	ACB1 .1156	Ramon, sacerdot	243	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
353	1068, 02-28	ASA 095	Ramon, sacerdot	4344	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
354	1068, 03-7	ASA 096	Dalmau, sacerdot	36,37	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
355	1068, 03-09	ACB1 .1164	Pongç, levita	47,240,241,258,262,	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
356	1068, 03-27	ASA 097	Ramon, sacerdot	36,37,59,94,289	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
357	1068, 05-23	ASA 098	Pongç, sacerdot	377,378,437	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
358	1068, 08-25	SLM 438	Ermengol, sacerdot	198,211,216,284	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
359	1068, 10-12	ACA1 728	Bernat, sacerdot	338,438,	Sí	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
360	1069, 03-25	ACA1 746	Bertran, sotsdiaca	347,439	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
361	1069, 04-22	ACA1 749	Dalmau, prevere	59,65,130	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
362	1069, 04-28	ACA1 750	Ramon, sacerdot	59,130	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
363	1069, 06-24	ASA 099	Pongç, sacerdot	43,44,94,95,98,99	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
364	1069, 01-18	SLM 442	Benet, sacerdot i monjo	198,211,216	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
365	1071, 01-23	SLM 448	Ramon, sacerdot	405,423	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
366	1071, 02-04	SCV 672	Bernat, prevere	36,37,145	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
367	1071, 10-20	SLM 450	Ramon, sacerdot	249,250	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
368	1072, 03-24	ACB1 .1212	Isarn	235,268,270,275,349,350,440,441,442	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
369	1072, 04-21	ACB1 .1215	Guillem, sotsdiaca	? Santa Maria i Sant Esteve	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
370	1073, 05-15	ACB1 .1239	Guitard, sacerdot	91,93	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
371	1074, 05-06	ASA 102	Ramon, sacerdot	43,44	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
372	1074, 06-09	SLM 453	Bernat, prevere	113,114,198,204	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
373	1074, 10, 30	ASA 103	Ramon, sacerdot	1,4,56,94,289,436	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
374	1075, 01-17	SLM 454	Ramon, sacerdot	96,98,99,223	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
375	1075, 02-01	ACB1 .1268	Guillem, sotsdiaca	91,93	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
376	1075, 04-02	ACB1 .1274	Ardenc, levita	405,423	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
377	1075, 05-23	ACB1 .1278	Miró Donuç, sotsdiaca	366,386,387,388,410,411	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
378	1076, 04-30	ACA1 891	Ramon, sacerdot	54,55,56	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí
379	1076, 05-01	ACB1 .1295	Miró Donuç	291,292,386,387,443,444	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
380	1076, 10-24	ACB1 .1306	Bernat, sacerdot	242,355,356,382,413,	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
381	1076, 12-04	ACA2 064	Ramon, sacerdot (només els punts)	56,60,130	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No
382	1077, 01-26	ACB1 .1309	Ponç, levita	344,346	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
383	1077, 03-04	ACB1 .1310	Miró Donuç	386,388,410,411	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
384	1077, 03-13	ACB1 .1311	Ramon, sacerdot	91,445,446	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
385	1077, 12-21	SLM 456	Company, sacerdot	85,152,165	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
386	1078, 06-05	ASA 112	Guitard, prevere	1,2,436	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
387	1078, 06-18	ASA 113	Guitizà	235,518	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
388	1078, 06-23	ACB1 .1332	Ardenc, levita	26,27,83,84,152,153,163,291,292,386,387,405,423	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
389	1078, 10-05	ACB1 .1335	Fulecrand, prevere	240,241,355,382,413	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte reial	acta de consa gració
390	1079, 01-18	ACA2 095	Ardenc, levita	36	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
391	1079, 05-02	SCV 696	Guilabert, sacerdot i monjo	22,45,46,187	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
392	1079, 12-11	ACB1 .1356	Fulcrand, prevere	305,355,382,413	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
393	1080, 03-27	SLM 459	Ermengol, sacerdot	452,453	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
394	1080, 05-06	ACA2 111	Ramon, levita	36,454	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
395	1080, 08-08	ACB1 .1370	Pere, sotsdiaca	337,338	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
396	1080, 12-18	ACB1 .1376	Ramon, levita	345,347,455	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
397	1081, 01-11	ACB1 1377	Ramon, levita i jutge	377,379,445,456	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
398	1081, 08-09	SLM 461	Oliba, sacerdot	177,223	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
399	1082, 04-28	ACA2 131	Oliba, levita	22,23,457	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
400	1082, 05-25	ACA2 132	Joan, prevere	22,23,457	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
401	1082, 07-02	ACB1 .1386	Ramon, sacerdot	405,423	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
402	1082, 01-02	ACB1 .1392	Joan Ramon	87,108,198,211,459	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
403	1082, 01-12	SCV 706	Isarn, prevere	63,64	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
404	1083, 08-07	ACB1 .1710	Miró Donuç	258,262	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
405	1083, 10-18	SLM 463	Gausbert, sacerdot	11,12	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
406	1084, 02-01	AHT 069	Ponç, clergue	108,198,211	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	donaació	donaació a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
407	1084, 02-23	ASA 118	Ramon, sacerdot	43,44	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
408	1084, 05-06	ASA 125	Ramon, sacerdot	43,44	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
409	1084, 08-06	ACB1 .1442	Joan, prevere	91,93,444,445,446	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
410	1085, 04-07	SLM 465	Ramon, sacerdot	87,88	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
411	1085, 06-20	ACB1 .1456	Bernat, clergue	393,394	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
412	1085, 02-05	ACA2 158	Miró Donuç	129,141	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
413	1085, 07-06	ACB1 .1711	Joan, prevere	316,386,387,388,451	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
414	1085, 07-06	ACB1 .1458	Joan, prevere	316,386,387,451	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
415	1085, 09-09	ACB1 .1459	Pere, sotsdiaca	337?,338?	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
416	1085, 12-30	SLM 467	Ponç, clergue	108,113,114,198,211,222	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
417	1086, 05-01	ACB1 1466	Pere, sacerdot	240,241	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
418	1086, 05-07	ASA 126	Ramon, sacerdot	43,44	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No
419	1087, 05-19	SLM 471	Arnau, monjo	152,153,160,167,168	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
420	1088, 06-28	ACA2 201	Ramon, sacerdot	56,60,182	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
443	1095, 06-10	SLM 492	Bernat, prevere	47,158,211,	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
450	0928, 06-28	ACA 091	Hexemenus	256,257	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
451	0931, 07-04	ACA 102	Malanyec, prevere	258,259,260	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte reial	acta de consagració
				,261,262,263,264,265,266,267,511														
452	0931, 07-04	ACA 103	Just, sotsdiaca	235,268,269,270,271,272,275	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí
453	0978, 01-30	ACA 182	Salomó, prevere	288,289,290,291,292,293,294,295,296,297,298-300	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
454	1002, 12	SCV 382 (original papir al ACA)	Pere, notari	UT en annex word	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
455	1029, 05-29	ASA 030	-	243	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
456	1036,05	SLM 259	...sacerdot i monjo	98,177,301	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No
457	1043, 12-07	SLM 326	- Odger abat?	Sant Esteve?	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
458	1056	SLM 381	Ramon, sacerdot (segons P. Puig)	13, 198	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No
459	1058, 07-11	ACA1 523	-	275,405,408,409,416,417,418,419,420,421,422,423,	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No
460	1058, 07-02	ACA1 526	-	235,268,275,408,409,41	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	venta	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte real	acta de consagració
				6,417,418,4 19,420,421, 422														
461	1058, 09-28	ASA 073	-	43,182	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
462	1079, 05-17	ACA2 097	---	161,198,222 ,405,415,43 2,435,447	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
463	1059-1080 []	ACA2 115	-	vide annex fitxa documental	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
464	1059-1080[]	ACA2 116	-	vide annex FD	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
465	1085, 02-03	ACA2 157	-	347,439,458	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No
466	1085, 05-31	ACA2 162	-(perduda)	36,37	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
467	1049-1088 []	ACA2 207	-	91,93,249,2 50,316,451	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
468	1089	ACB1 1503	Seniofred, prevere	91,93,351,4 50,	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
469	1089, 09-23	AHT 075	Pere, monjo i prevere	390,391,460	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
470	1089 ca. 12- 30	AHT 077	-	43,344,346, 377,378,390 ,391,492	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
471	1090	SLM 480	Isarn, prevere	63,64	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
472	1091,04-26	ACB1 .1532	Ponç, levita	226,392,432 ,433	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
473	1091, 11-20	AHT 078	Bernat, prevere	198,211,216	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testa ment	dona ció	dona ció a preca ri	empenyo rament	perm uta	execució testamen tària	publica ció sacram ental	definició	acta d'audiència	obla ció	convinença	prece pte rial	acta de consa gració
474	1092	SLM 483	Isarn, sacerdot	152,153	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
475	1092	SLM 484	Isarn, prevere	63,64	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
476	1092	SLM 485	Pere Ponç	139,198	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
477	1092, 04-20	ACB1 .1548	Pere	337,461	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
478	1092, 07-25	ACB1 .1550	Seniofred, sotsdiaca	152,284,287,387,462,463	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
479	1092, 08-12	ACB1 .1551	Joan, prevere	34,35	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
480	1092, 08-28	ASA 130	Seniofred, clergue sotsdiaca	464,465	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No
481	1093, 02-27	ASA 132	Pere, sacerdot	43,44,91	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
482	1093, 12-29	SLM 488	Joan, sacerdot	57,198,466	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
483	1093, 09-17	AHT 083	Bernat, levita	198,114	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
484	1093, 03-20	ACB1 .1574	Pere, sotsdiaca	419,420	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
485	1093, 04-23	ACB1 .1577	Pere, sotsdiaca	419,420	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
486	1093, 05-05	ACB1 .1583	Ponç, exorcista	91,93,376	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
487	1093, 07-18	ACB1 .1587	Oleguer, prepòsit (sant Oleguer)	414,415,467	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
488	1093	SLM 487	Berenguer, sacerdot	152	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
489	1093, 12-12	ACA2 256	Pere, sacerdot i monjo	405,423,468	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES DE DOCUMENTS

FD	cronologia	font	escrivà	UT referenciades	ven da	testament	dona ció	dona ció a precari	empenyament	permuta	execució testamentària	publicació sacramental	definició	acta d'audiència	oblatió	convinença	precepte reial	acta de consagració
490	1094, 04-11	ACB1 .1605	Arnau Bernat	439,469	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
491	1095, 03-03	ACB1 .1616	Guillem, sacerdot	414,415,467	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No
492	1096, 04-17	AHT 085	Bernat, levita	108,119,211	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí
493	1099, 01-11	ACB1 .1660	Ponç, sacerdot	345,347	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
494	1099	SLM 498	Berenguer, levita	153	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
495	1100	AHT 089	Berenguer, sacerdot	198,211,213 ,216,	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
496	1100, 12.18	ACB1 .1719	Ramon, prevere	258,262	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
497	1001-1100	ASA 151	Gonmar, prevere	291,292,316 ,451	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No
498	1001-1100	ACB1 .1678	-	243,244	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No
499	1032-1060 []	ACA2 031	Bofill, prevere	98, 177,301	No	No	No	No	No	Sí	No	No	No	No	No	No	No	No

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
1	Adesind	0974, 02-15		1	148	284,285,286
2	Adovigi	0944, 04-01		1	138	248,281
3	Adrià	0979, 05-03		1	91	9
4	Alaric	0937, 01-15		1	56	161,200
5	Altemir	0997, 05-25		1	37	163,170
6	Aluvinus	1059, 04-04		1	315	87,88,198
7	Andalec	0948, 04-03		1	6	162,198
8	Ansefred	0988, 05-05		1	32	175
9	Argemir,	1016, 11-13		1	198	91,92,353,361,362
10	Aruç	1002, 01-16		1	173	171,198
11	Auzfre	0981, 04-22		1	150	301
12	Bellhom Guerau	1053, 10-11		1	292	406
13	Bonesind	0998, 02-27		1	167	277
14	Bonshom	0977, 06-03		1	116	198,212,216
15	Bulgara	0977, 06-19		1	149	277
16	Company	1077, 12-21		1	385	85,152,165
17	Dadus	0939, 06-12#		1	43	9
18	Daniel	0961, 06-29		1	9	162
19	Dunla	0947, 03-17		1	5	9
20	Ebrí	1040, 04-11		1	249	113
21	Erimir	0956, 10-17		1	77	104
22	Esteve	0997, 08-02		1	166	312
23	Folc	1066, 03-31		1	340	43,44,94
24	Galind	1013, 05-18		1	193	242,355,356
25	Garsand	0912, 06-16		1	67	9

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
26	Garsies	0942, 03-20		1	137	279,280
27	Gausbert	1083, 10-18		1	405	11,12
28	Geldemir	0956, 01-30		1	1	152,163,198
29	Godemar	0991, 03-11		1	159	2
30	Gondeball (Gombau)	1067, 12-18		1	351	91,93
31	Guerau	1057, 01-31		1	307	414,415
32	Guidiscle	0958, 04-30		1	113	104,210,222
33	Guilabert	1042, 02-22		1	261	30,301,384,
34	Guisad	1043, 09-09		1	263	47,50,68,74,89,90,108,198,319
35	Guitizà	1078, 06-18		1	387	235
36	Guitizà	0939, 06-06		1	53	104, 183,192,248
37	Hexemenus	0928, 06-28		1	450	256,257
38	Ildric	0919, 08-31		1	125	226,227,228
39	Just	0931, 07-04		1	452	235,268,269,270,271,272,275
40	Lleó	0972, 01-23		1	126	229,230,231,232,234,283,366,411
41	Majol	1054, 03-24		1	295	407,408,409,410,411
42	Malanyec	0931, 07-04		1	451	258,259,260,261,262,263,264,265, 266,267
43	Monteber	0923, 09-03		1	7	253,254
44	Nacar	0947, 04-29		1	73	104,201
45	Odesind	0962, 08-06		1	142	277
46	Petró	1046, 05-01		1	269	240,241,401
47	Ramió	0981, 01-30		1	92	198
48	Ramon Seniofred	1060, 07-25		1	320	416,419,420
49	Rodered	0963, 01-24		1	115	104,211,216

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
50	Salane	0971, 06-29		1	87	198
51	Salomó	0978, 01-30		1	453	288,289,290,291,292,293,294,295, 296,297,298-300
52	Siverà	0942, 07-01		1	65	199
53	Trasemir	0938, 11-04		1	135	276,282
54	Vidal	1034, 05-25		1	227	292,277
55	Vivà	1059, 09-18		1	316	113,198
56	Vives	1037, 10-15		1	236	114,198,
57	Bernat Oriol	1037	1038	2	240,245	51,87,89,174,198,317,319
58	Campi	1006	1010	2	179,182	57,174,301,302
59	Caruç	1040		2	250,251	386,387,388,389
60	Fulcrand	1078	1079	2	389,392	240,241,305,355,382,413
61	Gelmir	0997	1002	2	48,174	183,186
62	Guadall	1031	1035	2	219,232	162,209,373
63	Guillemon	0936	0938	2	52,71	104,201
64	Dalmau	1068-1069		2	354,361	36,37,59,65,130
65	Cast	1001	1018	3	172,176,203	57,162,169,206
66	Esperandeu	1047	1051	3	274,282,284	30,152,165,347,403,404
67	Ardenc	1075	1079	3	376,388,390	26,27,36,83,84,152,153,163,291,29 2,386,387,405,423
68	Benet	1053	1069	3	289,318,364	13,80,83,114,152,198,211,216222
69	Ennec	0970, 05-02		1	147	276
70	Bertran	1065	1069	2	336,360	104,123,158,159,198,320,347,430, 439
71	Ervigi	0960	0970	2	3,86	9,104,160,173
72	Ervigi	1056, 02-01		1	302	63,204

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
73	Adroer	0971	0984	2	15,28	9, 171,198
74	Adroer	0920, 03-14		1	51	104,255
75	Donuç	1024	1038	4	204,230,238,242	87,133,198,204,383
76	Giscafred	0988	0993	4	96,100,101,118	164,198,211,216
77	Gonmar	1018	1018	2	202,497	91,94,202,291,292,303,316,365,366,367,451
78	Guidiscle	0990	1000	4	103,107,111,117	164,198,211,213
79	Adalbert	1011, 08-13		1	186	353
80	Adalbert	1043	1064	4	262,273,311,332	43,57,58
81	Arnau Bernat	1094, 04-11		1	490	439,469
82	Berenguer	1099		1	494	153
83	Berenguer	1093	1100	2	488,495	152,198,211,213,216,
84	Bernat	0904, 10-13		1	34	249,250,288,471,472,473,474,475,476,477,478,479,480
85	Bernat	1066, 10-25		1	346	426,427
86	Ennec	0941, 02-12		1	136	277,278
87	Fèlix	0961, 11-18		1	10	165
88	Fèlix	1012, 11-18		1	191	243,244,245
89	Gerbert	1067, 08-03		1	349	289
90	Geribert	1052, 09-17		1	287	63
91	Guadamir	0992, 02-28		1	98	208
92	Guadamir	0963	0969	3	11,80,84	9,131
93	Guifré	0981, 03-03		1	127	235,236
94	Guilabert	1079, 05-02		1	391	22,45,46,187
95	Guitard	0992		1	59	196,238,277,306

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
96	Guitard	1017, 08-13		1	200	98,363,364
97	Honofred	1016	1031	3	196,201,215	57,58,248,301,359,360,370,371
98	Honrat	0989	0999	6	134,156,160,162,163,169	208,276
99	Imila	0966	0971	2	13,82	131,162,166
100	Marulf	0963	0965	2	143,144	277
101	Mauregad	0956	0973	2	76,132	198,204,249,250
102	Miró	0937	0937	2	68,69	104,201
103	Morató	1030	1048	4	214,248,257,279	243,244,245,253,258,262
104	Odger	1029	1044	6	211,226,246,254,265,266	33,63,113,114,139,160,167,198,211,244,380,381
105	Oleguer	1093, 07-18		1	487	414,415,467
106	Oliba	0994	0999	4	40,102,105,106	180,198,315
107	Oliba	1082, 04-28		1	399	22,23,457
108	Oliba	1081, 08-09		1	398	177,223
109	Olibà	1036	1047	2	234,272	57,58,65,162,344,346,402
110	Oriol (Aureolus)	1050, 10-11		1	283	34,35
111	Arnau	1087, 05-19		1	419	152,153,160,167,168
112	Arnau	1041, 01-30		1	256	226,392,393,394,395,396,397,398
113	Bellús	0986	1001	3	58,64,123,171	34?,66,92,176,185,199,292,316
114	Bernat	1085	1096	4	411,443,483,492	47,108,114,119,158,211,393,394,198
115	Bernat	1056, 08-29		1	303	226,355,357,358,412,413
116	Bernat	1071	1091	4	366,372,443,473	36,37,113,114,145,198,204,211,216
117	Undiscle	0973	0998	5	17,31,38,109,110	57,169,174,178,179,209
118	Teudard	0955#	0960	3	45,140,141	181,276

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
119	Sunifred	0962	1017	6	114,124,131,153,190,199	104,217,235,237,243,244,245,246,247
120	Sunyer	0997	1012	2	121,187	34?,199,310,243
121	Baió	0973	0997	15	16,19,20,21,23,27,33,36,47,88,90,94,97,104,152	9,60,160,161,167,168,169,183,184,198,201,206,207
122	Bofill	1064	1066	2	329,345	30,43,44,83,98,99,152,249,250,404
123	Bofill	1029, 03-31		1	210	22
124	Bofill	1056	1059	2	305,317	57,58,80,83
125	Bonshom	0988	1016	6	50,112, 154,164,168,197	24,47,177,284,301,311,313,314,361,362
126	Borrell	0980	0982	2	25,93,158	9,160,161,162,164,167,168,307
127	Borrell	1038	1041	2	243,259	9,11,113,198
128	Ermemir	0993	1026	2	99,206	198,206
129	Ermemir	0986	0997	2	95,165	104,312
130	Ermengol	1068	1080	2	358,393	198,211,216,284,452,453
131	Guadamir	1031	1054	10	218,221,223,244,258,280,281,296,297,298,	113,114,139,152,164,198,211,212,216,404
132	Guadamir	1046	1064	6	270,271,319,323,331	91,93
133	Guadamir	0981, 09-05		1	46	182
134	Guadamir	1037, 11-17		1	237	113,198,211
135	Guifré	1005	1028	2	178,208	92,291,292,344,345,346,347,348,349,350,368
136	Guifré	1039	1042	3	239,247,260	8,9,33,51,60,114,126,127,158,165,177,198,214...
137	Guilarà	0967	1005	5	23,29,49,146,177	160,161,167,168,187,198,211,216,222,248

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
138	Guillem	1056, 12-31		1	306	22,23
139	Guillem	1012	1031	3	192,209,216	98,177,179,223
140	Guillem	1095, 03-03		1	491	414,415,467
141	Guillem	1051, 11-19		1	286	30
142	Guillem	1072	1075	2	369,375	? Santa Maria i Sant Esteve
143	Guillem	1033-02-03		1	225	377,378,379
144	Guitard	1046	1078	1	268	45
145	Guitard	1073	1078	2	370,386	1,2,91,93,436
146	Miró Donuç	1076	1085	4	379,383,404,412,	129,258,262,291,292,386,387,388, 410,411,443,444
147	Miró	1010-1011		1	184	353
148	Miró	1032	1035	2	222,231	243,244,245
149	Oriol	0933	0948	2	4,133	104,202,250,251
150	Oruç	0996	0997	3	60,61,62	165
151	Isarn	1072, 03-24		1	368	235,268,270,275,349,350,440,441, 442
152	Isarn	1065	1092	6	335,338,339,403,471,475	57,58,59,63,64,209
153	Joan	1037, 05-13		1	241	241
154	Joan	0958	0969	2	55,85	54,60,203
155	Joan	1016, 02-18		1	195	357,358
156	Joan Ramon	1082, 01-02		1	402	87,108,198,211,459
157	Joan	1058, 07-14		1	313	292,367,386,387,388,389,428
158	Joan	1082	1092	5	400,409,413,414,479	22,23,34,91,93,316,386,387,388,44 4,445,446,451,457
159	Joan	1034, 08-10	1040	2	229,252	240,241,242,382
160	Joan	1093, 12-29		1	482	57,198,466

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
161	Ovasi	0948,	0988	4	22,24,30,75	160,161,163,167,168,171,173,198
162	Patrici	0996	0997	2	63,119	6,199,310
163	Pere	1092, 04-20		1	477	337,461
164	Joan	1026 [], 12-29		1	207	103,157,164,198,207,216
165	Pere Ponç	1092, 09-24		1	476	139,198
166	Pere	1089	1093	2	469,489	390,391,405,423,460,468
167	Pere	0996, 02-17		1	161	301,308,309
168	Pere	1060, 08-10		1	321	13,14,65?
169	Pere	1080	1085	2	395,415,	337,338
170	Pere	1086	1093	2	417,481	43,44,91,240,241
171	Pere	1008, 03-06		1	180	288,351
172	Pere	1045, 12-08		1	267	57,58,
173	Ponç	1084	1085	2	406,416	108,113,114,198,211,222
174	Ponç	1061	1077	5	322,326,337,355,382	54,55,57,58,91,94,95,240
175	Ponç	1093, 05-05		1	486	91,93,376
176	Ponç	1068, 03-09		1	355	47,240,241,258,262,
177	Ponç	1064, 09-24		1	330	98,99,223,429
178	Ponç	1048 [1037]	1069	10	235,278,293,294,300,301,308, 309,312,363	6,43,44,54,55,60,91,93,94,95,98,99, ,181,182,376
179	Ponç	1077, 01-26		1	382	344,346
180	Ponç	1091,04-26		1	472	226,392,432,433
181	Ponç	1099, 01-11		1	493	345,347
182	Radulf	0989	1014	5	39,108,157,183,194	9,11,152,160,165,167,168,170,173, 301
183	Ponç	1068, 05-23		1	357	377,378,437

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
184	Rami	0947	0981	4	14,26,74,151	138, 164,172,198
185	Ramon	1065	1086	15	288,333,341,343,344,350,353, 362,371,378,381,407,408,418, 420,458	1,4?,6,13,43,44,45?,54,55,56,59,60, 87, 94,130,
186	Recesind	0937, 04-11	0974	3	70,72,89	9,104,201,1660?
187	Reciscle	0960	0965	3	8,79,81	104,164
188	Sendred	1053, 08-01		1	290	388,403,405
189	Sendred	1009, 10-01		1	181	352
190	Sendred	1024, 10-31		1	205	55,198
191	Seniofred	1092	1092	2	478,480	152,284,287,387,462,463,464,465
192	Seniofred	0955	0966	2	12	9,66,83,165
193	Seniofred	0974, 06-07		1	18	170
194	Seniofred	1040, 10-25		1	255	91,353,361
195	Seniofred	1067, 01-16		1	347	96?,198,470
196	Seniofred	1089, 02-21		1	468	91,93,351,450,
197	Seniofred	1040, 04-30		1	253	390,391
198	Ramon	1085, 04-07		1	410	87,88
199	Ramon	1077, 03-13		1	384	91,445,446
200	Ramon,	1100, 12.18		1	496	258,262
201	Ramon	1064, 03-21		1	328	13,14,204
202	Ramon	1068	1074	2	356,373	1,4,36,37,56,59,94,289,436
203	Ramon	1066, 07-14		1	342	226,355,357,358,392,432,433,434, 435
204	Ramon	1080, 05-06		1	394	36,454
205	Ramon	1080, 12-18		1	396	345,347,455
206	Ramon	1081, 01-11		1	397	377,379,445,456

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
207	Ramon	1082, 07-02		1	401	405,423
208	Ramon	1068, 01-12		1	352	243
209	Ramon	1071, 10-20		1	367	249,250
210	Ramon	1075, 01-17		1	374	96,98,99,223
211	Pere	1093	1093	2	484,485	419,420
212	Ramon	1054	1065	3	299,327,334	6,54,55,56,58,59,88,94,95,130,177,198,209,372,485
213	Ramon	1071, 01-23		1	365	405,423
214	Joan	0966, 01-28		1	145	277
215	Joan	0966	1000	2	41,120	198,203,211,213,214,215,216
216	Bellús	0960		1	78	198
217	Borrell	0990		1	158	307
218	Oliba	0992		1	129	235,275
219	Oliba	0995		1	35	177,223
220	Ermengol	1062, 11-28		1	324	240,241,242
221	Guislabert	1036, 02-18		1	233	30,301
222	Oliba	1044, 01-26		1	264	94,95,372
223	Adroer	1002, 04-06		1	175	195
224	Bernat	1067, 08-04		1	348	114,198
225	Bernat	1068, 10-12		1	359	338,438
226	Bernat	1076,10-24		1	380	242,355,356,382,413
227	Gonmar	1030	1031	2	212,217	43,369,372
228	Guifré	1011	1012	2	185,189	235,236,275,354
229	Bofill	1030, 04-13		1	213	57,162,206
230	Bofill	1031	1032	2	220,224	91,94,176,250,374,375,376

FITXES D'ESCRIVANS

FE	escrivà	cron inferior	cron sup	subscripcions	FD (documents)	UT referenciades
231	Bofill	1032-1060 []		1	499	98, 177,301
232	Guifré	1047	1047	2	275,276	33,98,177,301
233	Guillem	1034, 06-08		1	228	242,382
234	Guillem	1053, 09-23		1	291	243,244,245
235	Guillem	1057, 04-16		1	310	11,204
236	Guillem	1058, 11-19		1	314	305,355,413

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
1	102	Barberà, castell de	1067	1100	1101-1200	1101-1200	350,373,386		2
2	104	Barberà, terme del castell de	1078				386	1,436	
4	101	Barberà, Santa Maria de	1067?,1074	1100	1091-1100 ca.	1100	350?,373		
6	107	Barberà, terme de	0997	1067			63,253,299,350,454	436	
7	103	Ca n'Altimira, torre de			1100 ca.	1100 ca.			
8	205	Castellar, castell de	1039 (912)	1100			247		9
9	214	Castellar, terme del castell de	0912	1100			3,5,15,20,#43,44,67,80,89,91,108,194,247,285	8,11,173	198
10	215	Castellar Vell, poblat de			1000<				
11	201	Castellar, Sant Esteve de	1013	1100	0800-0900	1600ca.	194,243,285,310		9,12
12	216	Castellar, terme de Sant Esteve de	1083	1100<			405	11	
13	202	Racó, Sant Feliu del	1002	1100	1000<	1100	318,321,328,454,458		14,204
14	218	Racó, terme de Sant Feliu del	1002	1100<			321,328 (implícit),454	13	204
18	206	Cadafalc, Torrota de			1000 ca.	1125 ca.			
21	304	Can Pedrerol de Baix, Sant Quintí de			10001-1100 ca.	1100<			
22	402	Feixes, Sant Iscle de les	1029	<1100			210,306,391,399,400		23
23	405	Feixes, terme de Sant Iscle de les	1056	<1100			303,399,400	22,457	
24	504	Gallifa, castell de	0999	1100<		1100<	50		
26	503	Castell, Santa Maria del	1078	1100<	1100ca	1100<	388		27
27	507	Gallifa, terme de Santa Maria de	1078	1100<			388		
28	501	Gallifa, Sant Pere i Sant Feliu			1050-1100	1100<			
30	502	Gallifa, Sant Sadurní de	0978	1064	0901-1000	1100<	233,261,281,284,286,329		301,384
33	608	Munt, monestir de Sant Llorenç del	0960	1608	0950<	1100<	239		198
34	702	Reixac, Sant Pere de	0997?(0992)	1100<	0975-1000	1100<	64?,121?,123?,283,479		35

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
					ca.				
35	704	Reixac, terme de Sant Pere de	1050	1876			283,479	34	
36	801	Palau-Solità, Santa Maria de	1068 (0981-987)		1100 ca.	1100<	354,356,366,390,394,463,466		37
37	805	Palau Solità, terme de Santa Maria de	1068	1100<			354,356,366,463,466	36,145	
38	807	Santa Magdalena			1000 ca. ?				
40	809	Plegamans, castell de			1000 ca.	1500 ca.			
41	802	Plegamans, Sant Genís de			1100 ca.	1100<			
43	901	Polinyà, Sant Salvador de	1030	1100<			212,217,235,278,293,294,300,308,309,312,332,333,340,341,343,345,353,363,371,407,408,418,461,463,470,481		44,182
44	902	Polinyà, terme de Sant Salvador de	1048	1100<			235,278,293,300,308,309,312,333,340,341,343,345,353,363,371,407,408,418,463,481	43,182	
45	1001	Ripollet, Sant Esteve de	1046	1100<	1101-1200		268,350?,391		46
46	1002	Ripollet, terme de Sant Esteve de	1079	1100<			391	45	
47	1101	Rubí, Sant Pere de	0996#,1043	1100<			112#,263,355,443		50
48	1103	Rubí, castell de	0996#	1100<	0975-1000 ca.	1175-1200 ca.	112#		
50	1104	Rubí, terme de Sant Pere	1043	1100<			263,355	47	
51	1105	Rubí, terme de	1038	1065			245,247		
54	1201	Arraona, Sant Feliu d'	0958	1100<	0900-1000	1100<	55,301,322,327,378		55
55	1229	Arraona, terme de Sant Feliu d'	1024	1100<			301,322,327	54,56	
56	1230	Arraona, Sant Salvador d'	1064	1391	1000-1099 ca.	1100<	327,373,378,381,420		55,60,178
57	1203	Jonqueres, Sant Vicenç de	0988	1100<	1000ca	1100<	31,172,176,182,201,203,213,262,267,273,277,304,305,311,322,335,338,482		58,162?

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
58	1231	Jonqueres, terme de Sant Vicenç de	1017	1100<			201,234,262,267,273,277,299,304,305,311,322,335,338	57,162,209	
59	1234	Arraona, terme del castell d'	1054	1100<			299,338,356,361,362	130	
60	1235	Arraona, terme d'	0958	1088			19,55,85,235,247,381,420454	56,130,203	
61	1204	Riu-Sec, Sant Pau de			0450ca?	1100<			
63	1205	Altura, Sant Julià d'	1029	1100<	1000ca.	1100<	211,265,287,302,325,339,403,471,475		64
64	1233	Altura, terme de Sant Julià d'	1066	1100<			339,403,470,475	63	
65	1206	Sant Iscle i Santa Victòria	1036	1100<		1100<	234,321?,361		
66	1401	Sant Cugat, monestir de	0955 (0875-877)	1100<		1100<	42,44,112,123,149...		
68	1410	Aiguallonga, terme de Sant Cebrià de	1043				263		
74	1414	Cercedol, terme de Sant Vicenç de	1043	1043			263		
75	1406	Campanyà, Santa Maria de			0901-1000	1100<			
78	1407	Fontcalçada, Sant Llorenç de			0901-1000	1100<			
80	1504	Pera, castell de	1059	1700< ca.	0901-1000?	1400< ca.	317,318		
83	1502	Vallcarca, Sant Feliu de	0966	1100<	1000-1050 ca.	1100<	12,317,318,345,388		84
84	1508	Vallcarca, terme de Sant Feliu de	1078	1550 ca.			388	83	
85	1503	Mur, Sant Pere de	1077	1100<	1075-1100 ca.	1100<	385		165
87	1601	Galliners, Sant Quirze de	1024	1100<	1000 ca.	1100<	204,240,288,315,402,410		88,198
88	1604	Galliners, terme de Sant Quirze de	1053	1100<			288,299,314,410	87	198
89	1602	Vilamilans, Sant Feliu de	1002	1100<	0400-0500 ca.	1100<	245,263,454		90
90	1605	Vilamilans, terme de Sant Feliu de	1002	1939			263,454	89,319	
91	1301	Mogoda, Santa Perpètua de	1016	1100<	0800 ca.	1100<	198,202,224,255,270,271,301,319,323,326,331,351,370,375,384,409,463,467,46		93

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
							8,481,486		
92	1303	Mogoda, terme de	0982	1016			57,171,178,198,454		
93	1304	Mogoda, terme de Santa Perpètua de	1046	1100<			270,301,319,326,331,351,370,375,409,4 63,467,468,486	91,376	
94	1302	Antiga, Santa Maria	1018	1100<	0900-1000ca	1100<	202,224,264,299,301,337,350,356,363,3 73		95
95	1305	Antiga, terme de Santa Maria	1044	1100<			264,299,301,337,363	94	
96	1703	Sentmenat, castell de	1075, 1066?	1100<	1101-1200	1100<	347?, 374		
98	1701	Sentmenat, Sant Menna de	1017	1745	0450ca.	1745	200,209,216,275,276,301,330,363,374,4 56,499		99,177
99	1706	Sentmenat, terme de Sant Menna de	1055	1100<			301,330,345,363,374	98,223,429	
103	1828	Terrassa, castell de	1026 (0801)	1100<	1000 ca.	1100<			
104	1836	Terrassa, terme del castell de	0920	1100<			4,8,51,52,53,68,69,70,71,72,73,77,79,81, 86,89,95,113,114,115,336	164,201,202 ,205,255	
108	1837	Ègara, terme de Sant Pere de	1043	1100<			263,402,406,416,492	119,211	198
113	1833	Mojal, Santa Margarida del (Santa Eugènia)	1037	1100<	1150-1200 ca.		237,244,249,258,259,266,316,372,416		198
114	1808	Ca n'Anglada, Sant Cristòfor de	1037	1100<	(0400 ca.)	1100<	236,239,246,265,280,289,296,298,348,3 72,416,483		198
115	1825	Aiguacuit, L'			0100>	1100<			
118	1824	Obac, Torrota de l'			1001-1050 ca.	1100<			
119	2001	Sorbet, Sant Martí de	1096	1100<			492		108
121	2002	Toudell, Santa Maria de	1065	1100<	1100 ca.	1100<	336?		
124	2003	Toudell, Sant Miquel de	1065?	1100<	1101-1125	1100<	336?		
126	303	Castellbisbal, castell de	1039	1100<			247		127
127	305	Castellbisbal, terme del castell de	1039	1039			247	126	

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
129	703	Montcada, castell de	1085 (1023)	1100<		1703	412		
130	1207	Arraona, castell d'	1054	1100<			299,327,361,362,381		59,60
131	1237	Sobarber, territori de	0963	0969			11,13,84	166	
133	204	Can Masseguer, Sant Martí de	0977?,1035	1100>			21?,230,238,242		198,204,383
136	406	Cerdanyola, Sant Marçal de	1042	1042			260		400?
138	609	Vall, Sant Esteve de la	0972	1100<			14,454		164,198
139	601	Matadepera, Sant Joan de	1031	1100<			221,254,476		198
141	701	Montcada, Santa Engràcia de	1085	1100<			412		
145	804	Boada, Santa Margarida de	1071	1071		1100<	366		37
152	1501	Savall, Sant Llorenç	0956,1010	1100<			1,36?,183,274,281,282,284,318,345,385,388,419,474,478,488,494		153,163,198
155	1829	Sant Just i Pastor			0500ca	1000?			
156	1830	Sant Sadurní	1026	1601			207		
157	1831	Santa Eulàlia	1026?	1601			207?		
158	1901	Ullastrell, Santa Maria d'	1039	1100<			247,336,344,350?,373,443		214
159	1902	Ullastrell, terme de Santa Maria d'	1065	1100<			336	158	
162	1236	Togores, terme de	0948	1036			6,9,82,93,176,203,213,234	57?,169,162	58,198
164	611	Matadepera, lloc de	0960	1031			8,14,25,103,118,207,221	138	104,198
165	1513	Llacera, terme de	0961	1077			10,12,36,60,61,62,183,247,284,385	85,197	
166	1238	Sobarber, vila de	0971	0971			13		131
169	1239	Jonqueres, vila de	0973				17,90,203		162
170	3	Sant Llorenç, terme de	0974				18,37,39		163
171	221	Castellar, lloc de	0977	1002			21,24,28,30,173	173	198
172	612	Matadepera, vila de	0981	1039			26		198
173	222	Eiçà, castell	0960	0998			3,30,39,108		9,170,

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
									171,198
174	1240	Jonqueres, terme de	0988	1037			31,182,240		
175	4	Sant Esteve, terme de	0988				32		194
176	1401	Sant Cugat, església de	0947	1100<	0900>	1100<	33,34,45,47,74,102,224...		
177	1707	Sentmenat, terme de	0995 (972)	1082			35,38,50,192,209,216,247,275,276,299,398,499	98,223	194
178	1235	Arraona, territori de	0997	0997			38,		
179	1707	Sentmenat, territori de	0997	0997			38,		
180	613	Matadepera, terme de	0999	0999			40		
181	810	Palau Solità, terme de	0955				45,235,301,454		
182	903	Polinyà, lloc de	0981	1088			46,235,294,,420,461	43	44
183	1421	Aiguallonga, terme de	0939				47,53,174,454	184	
185	711	Albinyana, terme de	0986	0998			58,64,123		
186	1423	Gausac, terme de	0997	0997			48		
187	1004	Palau Auzit, terme de	0998	1079			49,391,454		
192	1842	Ègara, terme de	0939	0939			53		
195	409	Feixes, terme de les	1002	1002			ACB 79, 175		
196	709	Reixac, lloc de	0992	1002			59,454		
198	1843	Terrassa, terme de	0947	1100<			vide annex	9,133,138,152,162,163,164,171,172,173,201,213,222	
199	705	Reixac, terme de	0942(924)	0998			65,119,121,123		
202	1846	Agell, terme d'	0933				4		104
203	1245	Arraona, vilar d'	0969	0969			85,		60
204	223	Castellar, terme de	0956	1074			27,50,76,89,230,238,242,302,310,328,37	13,14,133	198

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
							2,454		
206	1242	Jonqueres, lloc de	0991	1030			97,172,176,213	57?	
207	1243	Sobarber, terme de	0991	0991			97		
208	1307	Olmed, lloc d'	0992	0997			98,134,163		194
209	1244	Togores, lloc de	0997				38,109,110,219,334		58
210	1848	Ègara, Sant Pau d'	0958	0958			113		222
211	1849	Ègara, Sant Pere d'	0963	1100<	0500ca	1100<	115,117?,118,120,177,206,218,223,237,281,297,358,364,402,406,416,443,473,492,495		198,108,216,
212	1850	Ègara, Santa Maria d'	0977	1100<	0350ca	1100<	116,212		216
213	1851	Vila Filar	0990	1100			41,117,495		198
214	1903	Ullastrell, terme de	0996	1065			120	158,385	
216	1852	Ègara, seu d'	0958				113,115,116,118,120,177,207,223,358,364,473,495	211,212	198
217	1427	Canals, terme de	1000	1000			124		
218	407	Cerdanyola, terme de	1002	1002			SCV 284, FD454		
223	1709	Capella, la	0995	1082			35,192,374,398		99,177,198
226	3602	Llinars, Santa Maria de	0919	1100<			125,256,303,342,472		228,392,433
227	3611	Llinars, vila de	0919	0919			125		228
228	3612	Llinars, terme de la vila de	0919	0919			125,	226,227	
229	2204	Riells del Fai, Sant Vicenç de	0972	1100<			126		230
230	2210	Riells, vila de	0972				126	229	
231	5402	Vallromanes, Sant Vicenç de	0972	1100<			126		232
234	4004	Abdela, vilar	0972	0972			126		
235	5002	Ronçana, Santa Eulàlia de	0931	1100<			127,129,189,368,387,452,459,460,463		236?,27

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
									5
236	5003	Santa Eulàlia, vila de	0981	1012			127,189	235?	275
238	5105	Terrades, vila de	0991				59		
240	4302	Malenyanes, Santa Agnès de	0996	1100<			130,252,269,322,324,355,389,417,464		241
241	4313	Santa Agnès de Malenyanes, terme de	0996	1100<			130,188,229,241,252,269,324,355,389,417,464	240,401	
242	4312	Alba, vila	0986	1079			130,193,228,229,324,380	382	356,413
243	5603	Vilanova, terme de Sant Esteve de	1000	1100<			131,187,190,191,199,222,231,248,257,279,291,352,455,464,498	244,245	
244	5601	Vilanova, Sant Esteve de	1000	1100<			131,190,191,199,222,226,231,257,279,291,352,455,464,498		243,380,381
245	5604	Merdàs, vila	1000	1053			131,190,191,222,279,291		243
246	5605	Rovira, vila	1000	1000			131		
248	2301	Caldes de Montbui	0939				53,138,146,215	281	
249	4209	Parets, terme de Sant Esteve de	0904	1100<			34,132,367,454,463,467	250,288,471,472,473,474,475,476,477,478,479,480	
250	4201	Parets, Sant Esteve de	0904	1100<			34,132,133,220,329,367,463,467		249,251?
251	4210	Breda, terme de	0948				133	250?	
252	509	Sant Sadurní, terme de	1036	1042					
253	4207	Rosal, Vila	0904	0923			7,34		254
254	4211	Rosal, terme de Vila	0923	0923			7	253	
255	1855	Palau Trençat (Palatio Fracto)	0920	0920			51		104
256	2402	Campins, vila de	0928 (0887)	0928			450		257

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
257	2403	Campins, terme de la vila de	0928	0928			450		
258	4305	Roca, Sant Sadurní de la	0931	1100<			355,405,451,464,496		262,511
259	4319	Vilagut, terme de	0931	0931			451		262
260	4320	Roca, vila de la	0931	0931			451		261
261	4325	Roca, terme de la vila de la	0931	0931			451	260	
262	4314	Roca, terme de Sant Sadurní de la	1030	1100<			214,355,404,451,464,496	258,259	
263	4322	Gausac, terme de la vila de	0931	0931			451	264	
264	4321	Gausac, vila de	0931	0931			451	263	
265	4323	Amorós, vila	0931	0931			451	266	
266	4324	Amorós, terme de la vila	0931				451		265
267	5607	Palou, castell de	0931	1050*			451		
268	2101	Ametlla, Sant Genís de l'	0931	1100<			368,452,459,460,464		269,271
269	2109	Ametlla, vila de l'	0931	0931			452	268	271
270	2103	Ametlla, terme de Sant Genís de	0931	1100<			368,452,459,460,464	268,269,272,273,274	
271	2105	Ametlla, terme de	0931	0931			452	268,269	
272	2106	Palau, vila de	0931	0931			452		270
273	2107	Cabanyes, vila de	0931	0931			452		270
274	2108	Forns, vila de	0931	0931			452		270
275	5005	Ronçana, terme de Santa Eulàlia de	0931	1100<			129,185,189,368,452,459	235,236,354	
276	4310	Lloberes, terme de	0938				135,140,141,147,156,160,162,169	282	
277	5104	Martorelles de Dalt, terme de	0941	0998			59,136,143,144,145,149,167,		
278	3701	Martorelles de Baix, terme de	0941	1034			136		
279	4326	Lloberes, vila de	0942				137		280
280	4327	Lloberes, terme de la vila de	0942				137	279	
281	2320	Anlà, Vilar	0944	0944			138		248

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
284	3207	Palou, terme de	0974	1092			148,168,358,454,478	286,462	313?
285	3208	Azar, terme de torre	0974	0974			148	286	
286	3216	Azar, torre	0974	0974			148,		284,285
287	3210	Picina, vila	0974	1092			148,478		
288	3806	Gallecs, terme de	0904, 0978	1065			34,180,453,454		249
291	4805	Campsentelles, terme de Sant Fost de	0978	1100<			178,379,388,453,497	292	
292	4801	Campsentelles, Sant Fost de	0978, 1001	1100<	0900-1000	1100<	171,178,208,,227,313,379,388,453,497		291,368
293	4505	Vilardell, Sant Llorenç de	0978#	1100<			453		294,295
294	4512	Vilardell, terme de Sant Llorenç de	0978#	0978# sXIII			453	293	
296	4513	Bocs, vila de	0978#				453		
300	2907	Vivià, vila	0978	0978			453		
301	2318	Caldes, terme de	0981	1047			50,150,154,157,161,179,196,233,261,275,276,454,456,499	30,302,308,309,359,384	
302	3804	Mollet, terme de	0982	1006			57,179,454		301
303	3705	Martorelles, terme	0982	1018			57,202		
304	4212	Parets, terme de	0982	0982			57		
306	3702	Martorelles de Baix, Vila de	0992	0992			59		
307	5303	Tapioles, terme de	0990	0990			158		
308	2323	Puig, terme de Vila	0996	0996			161	309	301
309	2324	Puig, Vila	0996	0996			161		301,308
310	713	Pasturà, terme de	0996	0998			119,121,123		
312	2319	Castelló, terme de	0997	0997			165,166		
313	3211	Perafita, terme de	0998	0998			168		284?
314	3408	Paludàries	0999	0999			50		
315	613	Castanyet, terme de	0999	0999			40		
316	4802	Cabanyes, Sant Cebrià de	1001	1100<	1000-1050ca	1100<	171,413,414,463,467,497		451

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
317	1429	Sant Cugat, terme, alou de	1002	1038			245,454		
318	1107	Rubí, terme del castell de	1002	1039			247,454		
319	1606	Milans, vila de	1002	1038			245,263,454	90	
320	2014	Toudell, terme, alou de	1002	1066			336,344,454	123	
321	3409	Palaudàries, terme de	1002 (0982 SPP)	1002			454		
324	4329	Valldoriolf, terme de	1002	1002			454		
325	3218	Granollers, vila de	1002	1002			454		326
326	3219	Granollers, terme de la vila	1002	1002			454	325	
327	3011	Llerona, terme de	0931	1002			454		
328	3024	Corró d'Amunt, terme de	1002	1002			454		
329	3025	Corró d'Avall, terme de	1002	1002			454		
330	3026	Marata, terme de	1002	1002			454		
331	2607	Samalús, terme de	1002	1002			454		
332	2608	Cànoves, terme de	1002	1002			454		
333	4406	Rifà, vila	1002	1002			454		334
334	4407	Rifà, terme de vila	1002	1002			454		
335	5204	Vitamínia, vila	1002	1002			454		336
336	5205	Vitamínia, terme de Vila	1002	1002			454	335,337,338	
337	5202	Palautordera, Santa Maria de	1002 (0862)	1100<			395,415?,454		336
338	4603	Palautordera, Sant Esteve de	1002 (862)	1100<			359,369,395,415?,454		336,438
339	4606	Tubert, vila de	1002				454		340
340	4607	Tubert, terme de la Vila de	1002				454	339	
341	5301	Tapioles, Sant Genís i Santa Eulàlia de	1002 (0878)	1100<			454		342
342	5304	Tapioles, terme de Sant Genís i Santa	1002	1002			454	341	

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
		Eulàlia							
343	5305	Vallgorguina, terme de	1002	1002			454		
344	3212	Granollers, terme de Sant Esteve de	1005	1100<			178,272,382,464,470	346,402	
345	3213	Palou, terme de Sant Julià de	1005	1100<			178,396,464,493	347,455	
346	3202	Granollers, Sant Esteve de	1005	1100<			178,272,382,464,470		344
347	3204	Palou, Sant Julià de	1005 (0924)	1100<			178,284,360,396,464,465,493		345
348	714	Montcada, terme de	1005	1005			178		
349	2502	Canovelles, terme de Sant Feliu de	1005	1100<			178,368	350,440,441	
350	2501	Canovelles, Sant Feliu de	1005	1100<	1000ca	1100<	178,368		349
351	3802	Gallecs, Santa Maria de	1006? 1008	1100<			179?,180,463,468		450
352	5	Sant Sadurní, terme de	1009				32		
353	3805	Santa Leda, terme de	1010-1011	1040			184,186,198,255	361	362
354	5007	Cirera, torre de	1011	1011			185		275
355	2701	Cardedeu, Santa Maria de	1013	1100<	1100>	1100<	193,303,314,342,380,389,392		413
356	4318	Alba, terme de Vila	1013 (0997)	1076			193,380	242	413
357	4404	Alfou, terme de Sant Julià d'	1016	1100<			195,303,341	358,513	
358	4401	Alfou, Sant Julià d'	1016	1100<			195,303,342		357
359	2326	Rovira, terme de la	1016	1016			196		301
360	2313	Caldes, Sant Pere de	1016	1100<			196,215		
361	3803	Santa Leda	1010	1040 (1056)			184,186,197,198,255		353,362
363	1710	Sentmenat, vila de	1017	1017			200	364	
364	1711	Sentmenat, palau de	1017	1017			200		363
365	4807	Canyelles, terme de	1018	1018			202		
366	4005	Dalmalla, Palau	0972	1075			126,202,295,377		
367	5103	Ruf, castell	1018	1100<			202,313		
368	4808	Campsentelles, vila de	1028	1028			208	292	

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
369	904	Polinyà, vila de	1030	1055			212,301		372
370	2327	Gascons, vila	1031	1031			215		301,371
371	2328	Gascons, terme de vila	1031	1031			215	371	248
372	905	Polinyà, terme de	1031	1055			217,299,301	369	
373	1247	Togores, Santa Maria de	1031	1100<		1100<	219,232		162
374	4202	Torre d'en Malla, Sant Iscle i Santa Victòria	1031	1100			220		
375	4507	Pertegàs, Sant Martí	1031	1100<			220		
376	1309	Canyelles, terme de	1032	1093			224,235,486		93
377	3001	Llerona, Santa Maria de	1033 (1002)	1100<			225,357,397,464,470		378,379
378	3008	Llerona, terme de Santa Maria de	1033	1100<			225,357,464,470	377,379,437	
379	3027	Llerona, vila de	1033				225,397	377	378
380	5606	Gavallan, terme de	1033	1033			226	244	
381	5610	Vilanova, terme de	1033				226	244	
382	4306	Vilalba, Sant Vicenç de	1034	1100<			228,252?,380,389		242,305,413
383	226	Alí, vila d'	1035	1035			230	133	198,204
384	509	Gallifa, terme de Sant Sadurní	1036				233,261	30	301
385	1904	Ullastrell, vila d'	1039	1039			247	158	214
386	5106	Martorelles de Dalt, terme de Santa Maria de	1040	1100<			250,251,313,377,379,383,388,413,414,464	387,388	
387	5101	Martorelles, Santa Maria de	1040	1100<			250,313,377,379,388,413,414,464,478		386
388	5102	Martorelles, Sant Martí de	1040	1100<		1920	250,290,313,377,383,413		386,389
389	5107	Martorelles, terme de Sant Martí de	1040	1100<			250,313	388	
390	3009	Corró d'Avall, terme de Santa Eulàlia de	1040	1100<			253,469, 470	391,460	

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
391	3006	Corró d'Avall, Santa Eulàlia de	1040	1100<			253,469,470		390
392	3613	Llinars, terme de Santa Maria de	1041	1100<			256,342,472	226	433
393	3614	Collsabadell, terme de Sant Sadurní de	1041	1100<			256,411	394	
394	3603	Collsabadell, Sant Sadurní de	1041	1100<			256,411		393
395	3607	Sanata, Sant Joan	1041	1100<			256		396
396	3615	Sanata, terme de Sant Joan	1041	1100<			256	295	
397	5501	Vulpelleres, Santa Maria de	1041	1041			256		398
398	5502	Vulpelleres, terme de Santa Maria de	1041	1100<			256	397	
399	401	Cerdanyola, Sant Martí de	1042	1100<			260		400
400	411	Cerdanyola, vila de	1042	1042			260	136?,399	
401	4316	Santa Agnès, Vila de	1046	1046			269		241
402	4307	Vallldoriolf, Sant Andreu de	1047	1100<			272		344
403	2205	Fai, Sant Miquel del	1047 (1006)	1100<		1100<	274,284,290		
404	2306	Montmajor, Sant Sebastià de	1049	1100<	1100ca	1100<	281,284,345		
405	2302	Caldes de Montbui, Santa Maria de	1053	1100<			290,334,365,376,388,459,460,462,489		423
406	3501	Lliçà d'Avall, Sant Cristòfor de	1053	1100<			292,463		449
408	2211	Bigues, terme de Sant Pere de	1054	1100<			295,459,460,463	409	
409	2203	Bigues, Sant Pere de	1054	1100<			295,459,460,463		408
410	4001	Montornès, Sant Sadurní de	0972	1100<			126,295,377,383		411
411	4006	Montornès, terme de Sant Sadurní de	1054	1100<			295,377,383	410	
412	3604	Far, torre del	1056	1056			303		
413	2706	Cardedeu, terme de Santa Maria de	1056	1100<			303,314,380,388,392	242,305,355,356,382	
414	4906	Vilamajor, terme de Sant Pere de	1057	1100<			307,487,491	415,467	
415	4901	Vilamajor, Sant Pere de	1057	1100<	0872	1100<	307,462,487,491		414,435

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
416	2201	Montbui, castell de	1058	1100<			320,459,460		
417	3403	Palaudàries, Sant Esteve de	1058	1100<			459,460,463		418
418	3407	Palaudàries, terme de Sant Esteve de	1058	1100<			459,460,463	417	
419	4701	Codines, Sant Feliu de	1058	1100<			320,459,460,484,485		420
420	4705	Codines, terme de Sant Feliu de	1058	1100<			320,459,460,484	419	
421	2202	Montbui, Sant Mateu de	1058	1100<	1000>	1100<	459,460		422
422	2211	Montbui, terme de Sant Mateu de	1058	1100<			459,460	421	
423	2322	Caldes, terme de Santa Maria de	1058 (1041)	1100<			365,459,376,388,401,460,489	405,468	
424	2603	Samalús, Sant Andreu de	1058	1100<	1100>	1100<	459,460,464		425
425	2606	Samalús, terme de Sant Andreu de	1058	1100<			459,460,464	424	
426	3401	Lliçà d'Amunt, Sant Julià de	1058 (1005?)	1100<			346,459,460,463		427
427	3405	Lliçà d'Amunt, terme de Sant Julià de	1058	1100<			346,459,460,463	426	
428	5108	Ricard, vila	1058				313		
429	1712	Sentmenat, vilar de	1064	1064			330		99
430	1856	Gaià, vila de	1065				336		
431	2015	Sorbet, terme de	1066	1066			344		
432	3601	Far, Castell del	1066	1100<			342,462,470		433
433	3618	Far, terme del castell del	1066	1091			342,472	226,392,432	
434	3605	Coll, Sant Esteve del	1066	1100<			342		
435	4908	Vila Major	1066	1079			342,462	415,447	
436	108	Barberà, Santa Coloma de	1067	1079			350,373,386,390		2,6
437	3029	Mujal, terme de	1068	1068			357		378
438	4608	Palautordera, terme de Sant Esteve de	1068	1100<			359	338	
439	3003	Marata, Santa Coloma de	1069	1100<			360,465,490		469
440	2503	Espina, vila d'	1072	1072			368		349
441	2504	Olivet, vila d'	1072	1072			368		349

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
442	3402	Santa Justa i Rufina	1072	1100<		1100<	368,463		448
443	3808	Mollet, terme de Sant Vicenç de	1076	1100<			379,463	444	
444	3801	Mollet, Sant Vicenç de	1076	1100<			379,409,463		443
445	3101	Garriga, Sant Esteve de la	1077 (0966)	1100<			384,397,409,464,		446
446	3105	Garriga, terme de Sant Esteve de La	1077 (1007)	1100<			384,409,464	445	
447	4904	Vilamajor, palau de	1079	1100<			462		435
449	3504	Lliçà d'Avall, terme de Sant Cristòfor	1005?, 1059-1080	1100<			178?, 463	406	
450	3809	Gallecs, terme de Santa Maria de	1059-1080[]	1100<			463,468	351	
451	4806	Cabanyes, terme de Sant Cebrià de	1059-1080 []	1504			413,414,463,467,497	316	
452	225	Ribatallada, Sant Julià del castell de	1080	1080			393		453
453	224	Ribatallada, castell de	1080	1100<			393	452	
454	803	Palau-Solità, Sant Joan de	1080	1376			394		
455	3222	Cicrini, Vila	1080	1080			396		345
456	3030	Llerona, Sant Vicenç de	1081	1081			397		379
457	412	Ràfia, vila	1082	1082			399,400		23
458	4301	Roca, castell de la	1085 (1023)	1100<			465		
460	3031	Vallòria, terme de	1089	1089			469		390
461	5203	Palautordera, terme de Santa Maria de	1092	1100<			477	337	
462	3223	Palou, torre de	1092				478		284
463	1515	Llacera, torre de	1092				478		
464	2602	Cànoves, Sant Muç de	1092	1100<			480		
465	2601	Cànoves, castell de	1092	1100<	1000ca?	1100<	480		
466	1249	Sant Vicenç, vila de	1093	1093			482		
467	4909	Rara, vila	1093	1095			487,491		414

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclòs en
468	2305	Rovinyó, Sant Martí de	1093	1100<	0900ca	1100ca	489		423
469	3010	Marata, terme de Santa Coloma de	1094	1100<			490		
470	1858	Viloca, can	1067	1100<		1100<	470		198
471	4213	Parets, Vila de Sant Esteve de	0904	0904			34		249
472	4214	Espina, Vila	0904	0904			34		249
473	4215	Breda, vila de	0904	0904			34		249
474	4216	Parets, vila de	0904	0904			34		249
475	4218	Luducré, vila	0904	0904			34		249
476	4219	Ermedeu, vilatge	0904	0904			34		249
477	4220	Sant Martí, vila de	0904	0904			34		249
479	3411	Palaudàries, vila de	0904	0904			34		249
480	3412	Marçans, vila	0904	0904			34	478	249
482	306	Castellbisbal, terme de Sant Vicenç de	1043	1043			263		
483	614	Sant Llorenç, alou de	1066	1066			344		
485	1248	Sabadell, mercat de	1064	1100<			327		
486	2206	Fai, Sant Martí del	1002	1100<		1100<	209		
487	2303	Santa Susanna			1100>	1100<			
488	2304	Arn, Sant Miquel de l'	1083*		1100>	1100<			
489	2308	Prat de Dalt, despoblat			0800ca	1000ca			
490	2309	Torre Roja			0900ca	1000ca			
491	2310	Torre Vella			0900ca	1000ca			
493	2702	Sant Corneli i Sant Cebrià			0900ca	1000ca			
501	3102	Camí, Santa Maria del	0945		0945	1100<	lauda sepulcral de Xixilona		
503	3301	Gualba, Sant Vicenç de	1098*	1100<	1000ca	1100<			
507	4103	Montseny, Sant Martí del			0900-1100	1100<			

FITXES D'UNITAT TOPOGRÀFICA

UT	núm. inventari	nom	cron inf doc	cron sup doc	cron inf arq	cron sup arq	documentació	inclou	inclós en
510	4311	Masclans, terme de	0938				135		
511	4315	Roca, terme de La	0931	0931			451	258	
512	4402	Rifà, Sant Cugat de	1098*	1100<					
513	4404	Alfou, vilatge d'	1016	1016			195		357
515	4604	Palautordera, Sant Cebrià de			1000-1100ca	1100<			
516	4702	Villar, castell del	1007*		1100ca				
517	4902	Cavallar, Sant Joan del	1052*	1226	1000ca?	1100<			
518	5001	Pallars, Sant Cristòfor de	1078?	1100<			387		
520	5401	Montornés, castell de	1018*		1000ca	1100<			
521	5611	Roca, Vila Nova de la	1000	1100<			131,190,191,199,222,226,231,257,279,291,352,455,464,498		